TEADUSLIK KOMMUNISM

1 MA
T 34

Originaali tiitel:

НАУЧНЫЙ КОММУНИЗМ
Издательство политической литературы. Москва 1971

Tõlkinud K. Hallik, U. Polisinski ja B. Tamm
Kaane kujundanud M. Üksine

Õpiku on koostanud autorite kollektiiv, kuhu kuulusid:
P. N. Fedossejev (kollektiivi juht), *V. G. Afanasjev, K. N. Brutents, F. M. Burlatski, G. J. Glezerman, V. F. Glagolev, V. V. Zagladin, V. T. Kaltahtšjan, J. I. Kuskov, A. K. Kurõljov, V. V. Mšvenieradze, G. L. Smirnov, V. P. Stepanov, T. A. Stepanjan, A. A. Sudarikov, L. N. Tolkunov, A. N. Jakovlev*

Üksikute peatükkide ja nende osade kirjutamisest võtsid osa:
V. K. Gabunija, A. M. Kovaljov, S. M. Kovaljov, A. P. Kozlov, V. S. Semjonov, V. G. Sinitsõn, A. G. Hartšev

Raamatu koostamisel kasutati
V. I. Jevdokimovi ja *G. P. Frantsevi*
poolt varem esitatud materjale

Raamatu koostamisest võttis osa NLKP Keskkomitee juures asuva Marksismi-leninismi Instituudi teadusliku kommunismi osakond

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

ARHIIVKOGU

1—5—4
30—73

ESIMENE OSA

TEADUSLIK KOMMUNISM KUI MARKSISMI-LENINISMI KOOSTISOSA

Sotsialism, sellest ajast kui ta muutus teaduseks, nõuab, et temasse suhtutaks nagu teadusse, s. o. et teda õpitaks.

F. Engels

I PEATÜKK

TEADUSLIKU KOMMUNISMI AINE

Teaduslik kommunism on marksismi-leninismi lahutamatu koostisosa. Ta uurib kapitalismi revolutsioonilise purustamise protsesse ja inimühiskonna progressi kõrgema astme — kommunistliku ühiskonna — tekkimise ja arenemise seaduspärasusi. Need seaduspärasused määravad ära meie ajastu kui kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajastu sotsiaalsete muutuste põhisisu.

Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist alates on ühiskondlikus elus toimunud nii sügavad muutused, et need ei ole võrreldavad eelnenud ajalooga. Kolmandik inimkonnast sammub sotsialismi ja kommunismi teed. On kokku varisenud sajanditevanune imperialismi koloniaalsüsteem. Üha hoogsamaks muutuvad kapitalistlike riikide töölisklassi revolutsiooniline liikumine ning rahvaste võitlus rahvusliku vabanemise, rahu, demokraatia ja sotsialismi eest. Kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta rahvusvaheline nõupidamine deklareeris: *«Inimkonna arenemise magistraaltee määravad sotsialistlik maailmasüsteem, rahvusvaheline töölisklass ja kõik revolutsioonijõud.»*

Iganenud ühiskonnakorra purustamise ja uue elu ehitamise käigus, sotsialismi- ja progressijõudude ägedas võitluses imperialismi- ja reaktsioonijõududega kerkivad paratamatult päevakorrale keerulised küsimused ühiskonna arenguteede ja inimkonna tuleviku kohta. Nendele miljonite inimeste saatust puudutavatele küsimustele annab ainuõiged vastused marksism-leninism.

Ajalugu ei tunne ühtki teist ühiskondlik-poliitilist õpetust, mis oleks avaldanud nii suurt mõju maailma arengule kui marksism-leninism. See õpetus valgustab kõigi maade töörahvale uue ühiskonna ehitamise teed. Ta on tegevusjuhendiks marksistlik-leninlikele parteidele, töölisklassile ja teistele revolutsioonilistele

jõududele nende võitluses ühiskonna sotsialistliku ümberkujundamise eest kõikides maailmajagudes.

NLKP Keskkomitee aruandes XXIV kongressile on öeldud: «Meie partei on teadusliku kommunismi partei. Ta juhindub kõrvalekaldumatult marksistlik-leninlikust teadusest, nüüdisaja kõige eesrindlikumast, revolutsioonilisest teadusest ning teeb kõik selle edasiarendamiseks. Ühiskondliku elu nähtuste ja selle põhitendentside teoreetiline mõtestamine võimaldab parteil ette näha ühiskondlike protsesside kulgu, välja töötada õiget poliitilist kurssi ning vältida vigu ja subjektivistlikke otsustusi.»

1. TEADUSLIKU KOMMUNISMI KOHT ÜHISKONNATEADUSTE SÜSTEEMIS

MARKSISM-LENINISM ON TERVIKLIK ÕPETUS

Marksism-leninism on filosoofiliste, majandusteaduslike ja sotsiaal-poliitiliste vaadete harmooniline süsteem, milles kõik koostisosad on omavahel orgaanilises seoses. Ainult kõik need koostisosad ühtekokku annavad teoreetilise aluse ühiskonna revolutsioonilise ümberkujundamise probleemide lahendamiseks. Selles, laias mõistes on *teaduslikuks kommunismiks* (ehk *teaduslikuks sotsialismiks*) marksism-leninism tervikuna. Kõiksugused revisionistide katsed lõhestada seda ühtset õpetust, vastandada üksteisele tema koostisosi on marksismile-leninismile vaenulikud. Ainult selle suure õpetuse kui terviku ja iga tema koostisosa üksikasjalik tundmine võimaldab luua usaldusväärse teadusliku pildi inimühiskonna arengust.

Marksismi-leninismi rajajad kasutasid terminit «teaduslik sotsialism» ka sõna kitsas mõistes — oma õpetuse ühe koostisosa tähistamiseks kõrvuti filosoofia ja poliitilise ökonoomiaga. Süstematiseerides «Anti-Dühringis» marksistlikku õpetust, valgustab F. Engels teadusliku sotsialismi probleeme selle raamatu iseseisvas osas. Seal käsitleb ta proletariaadi klassivõitluse, sotsialistliku revolutsiooni ja uue ühiskonna ülesehitamise probleeme. Artiklites «Marksismi kolm allikat ja kolm komponenti» ning «Karl Marx» vaatleb V. I. Lenin teaduslikku sotsialismi samuti kui üht marksismi koostisosa.

Teaduslik kommunism baseerub marksistlik-leninlikul filosoofial ja poliitilisel ökonoomial. Ilma dialektilise ja ajaloolise materialismita ning marksismi majandusteooriata ei oleks saanud muuta sotsialismi utoopiast teaduseks. Nagu märkis Engels, sai sotsialism teaduseks tänu kahele suurele avastusele. Nendeks olid materialistlik ajalookäsitus ja lisaväärtusteooria, mis paljastas kapitalistliku ekspluateerimise saladuse. Teaduslik kommunism on seaduspärane ja paratamatu järeldus Marxi filosoofiast ja

majandusteooriast. Ilma teadusliku kommunismita jääks marksismleninism poolikuks. Rõhutades klassivõitluse õpetuse tähtsust, kirjutas Lenin, et «Marx pidas materialismi ilma *selle* küljeta õigustatult poolikuks, ühekülgseks, elutuks».[1]

Filosoofiliste ja majandusteaduslike küsimuste käsitlemine ei olnud marksismi loojatele omaette eesmärk. Uuringuid filosoofia ja poliitilise ökonoomia valdkonnas seostasid nad tihedalt revolutsioonilise praktikaga, selleks et nendega teaduslikult põhjendada proletariaadi vabastamise, kapitali võimu kukutamise ning kommunistliku ühiskonna ülesehitamise tingimusi ja teid.

Dialektiline ja ajalooline materialism, poliitiline ökonoomia ning teaduslik kommunism kui töölisklassi ühtse revolutsioonilise õpetuse koostisosad formeerusid üheaegselt. Kuid igaüks nendest kujutab endast suhteliselt iseseisvat teadust. Marksismi-leninismi koostisosade ühtsus on tingitud sellest, et nad täiendavad üksteist ühe ja sellesama ajaloolise ülesande lahendamisel: näidata proletariaadile ja kõigile töötajaile kätte ekspluataatorliku korra likvideerimise, ühe inimese teise inimese poolt ikestamise kõigi viiside hävitamise ja klassideta ühiskonna loomise teed.

TEADUSLIKU KOMMUNISMI AINE

F. Engels kirjutas: «Uurida selle pöörde (proletaarse revolutsiooni. — *Toim.*) ajaloolisi tingimusi ja ühtlasi ka tema loomust ning selgitada sel teel praegu rõhutud klassile, kes on kutsutud teostama seda aktsiooni, tema enda aktsiooni tingimusi ja loomust — niisugune on proletaarse liikumise teoreetilise avalduse — teadusliku sotsialismi ülesanne.»[2]

Rääkides teaduslikust kommunismist kui oma õpetuse koostisosast, pidasid marksismi-leninismi rajajad silmas õpetust töölisklassi maailma-ajaloolisest osast, proletariaadi klassivõitlusest, rahvuslikust vabadusvõitlusest, kommunistliku liikumise strateegiast ja taktikast ning sotsialistliku ja kommunistliku ühiskonna juhtimisest. Need probleemid kuuluvad eelkõige ühiskondliku elu sotsiaal-poliitilisse sfääri. Järelikult on teadusliku kommunismi aineks kommunistliku ühiskonna tekkimise, kujunemise ja arenemise *sotsiaal-poliitilised seaduspärasused.*

Sotsiaal-poliitiliste suhete ümberkujundamise, sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise seaduspärasusi kinnitasid esmakordselt NSV Liidu kogemused. NLKP programmis on kirjutatud: «Nõukogude rahva ennastsalgava töö ning Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei teoreetilise ja praktilise tegevuse tulemusena *on inimkond saanud reaalselt eksisteeriva sotsialistliku ühiskonna ja kogemuste najal kontrollitud teaduse sotsialismi üles-*

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 21. kd., lk. 56.
[2] *F. Engels.* Anti-Dühring, Tallinn 1954, lk. 252.

ehitamise kohta.» Tänapäeval on teadus ühiskonna sotsialistlikust ümberkujundamisest rikastunud paljude sotsialismimaade kogemustega.

Teaduslik kommunism on teadus proletariaadi klassivõitlusest ja sotsialistlikust revolutsioonist ning sotsialismi ja kommunismi ehitamise sotsiaal-poliitilistest seaduspärasustest.

Sotsiaal-poliitilised seaduspärasused etendavad väga suurt osa kommunistliku formatsiooni tekkimises ja arenemises. Kommunism ja kapitalism erinevad teineteisest kardinaalselt, kuna need formatsioonid põhinevad vastandlikel omanduse tüüpidel: ühiskondlikul ja eraomandusel. Erinevalt kapitalismist, mis kujunes stiihiliselt feodaalkorra rüpes, ei saa sotsialistlikud ühiskonnasuhted tekkida kapitalismi tingimustes. Kommunistlikku ühiskonda loovad rahvahulgad sihipärase tegevusega revolutsioonilise partei juhtimisel ühiskonna arengu objektiivseid seaduspärasusi tunnetades ja kasutades. Esmajärguline tähtsus on sealjuures niisugustel uue ühiskonna ehitamise sotsiaal-poliitilistel seaduspärasustel, nagu töötavate hulkade juhtimine töölisklassi poolt, kelle avangardiks on marksistlik-leninlik partei, sotsialistliku revolutsiooni teostamine, proletariaadi diktatuuri kehtestamine ühes või teises vormis, töölisklassi liit talurahva põhihulkadega, ja teistel seaduspärasustel.

Seoses sellega on teaduslikus kommunismis eriti oluline õppida tundma *subjektiivset tegurit*, s. o. töörahva ja tema organisatsioonide teadliku tegevuse osa ühiskonna sotsialistliku ümberkujundamise ajaloolises protsessis. Õppides tundma ühiskonna arenemise seaduspärasusi ning töötavate hulkade teadliku tegevuse mehhanismi ja meetodeid, kujutab teaduslik kommunism endast sotsiaalsete ja poliitiliste protsesside teadusliku juhtimise üldteooriat.

Sotsiaal-poliitilised ümberkujundused toimuvad ainult teatavatel majanduslikel eeldustel. Sellepärast ei saa teaduslik kommunism ignoreerida sotsialismile ja kommunismile ülemineku materiaalseid tingimusi. Ta selgitab välja kõige soodsamad eeldused sotsialismi ja kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomiseks ning avab nüüdisaja teaduslik-tehnilise revolutsiooni sotsiaalse olemuse ja tähtsuse.

Teaduslik sotsialism uurib klasside ja sotsiaalsete gruppide vahelisi, nende siseseid, perekondlikke, olustikulisi, isikulisi, riikidevahelisi, rahvuslikke ja muid suhteid.

Teaduslik kommunism õpib tundma ka vaimsete suhete sotsiaal-poliitilisi aluseid. Ta vaatleb ühiskonna vaimuelu tihedas seoses sotsiaal-poliitiliste ümberkujunduste üldise protsessiga. Tema vaateväljas on eelkõige niisugused küsimused nagu klassivõitlus ideoloogia valdkonnas, igakülgselt arenenud isiksuse kujundamine ja kasvatamine ning kultuurirevolutsiooni teostamine.

Teaduslik kommunism uurib kahte põhilist sotsiaal-poliitiliste seaduspärasuste gruppi. Esimesse gruppi kuuluvad kapitalistlike riikide proletariaadi kodanlusevastase revolutsioonilise võitluse seaduspärasused ja imperialismivastase rahvusliku vabadusliikumise seaduspärasused. Teine seaduspärasuste grupp iseloomustab sotsialismi ja kommunismi ehitamise protsessi sotsialistlikus maailmasüsteemis. Need seaduspärasuste grupid on omavahel tihedalt seotud. Nad peegeldavad nüüdisaegset revolutsiooniprotsessi kui ühtset tervikut.

Teadusliku kommunismi seaduspärasused väljendavad ühiskonna kapitalismilt sotsialismile ja kommunismile liikumise sotsiaal-poliitiliste protsesside olemust. Ühed nendest seaduspärasustest funktsioneerivad ainult mõnedel nüüdisaegse ühiskonna arengu ajaloo etappidel. Nende hulka kuuluvad kapitalismilt sotsialismile ülemineku ja klassideta ühiskonna ehitamise seaduspärasused. Teised seaduspärasused funktsioneerivad kogu kommunistliku formatsiooni vältel ja väljendavad tema arengu põhitendentse. Nendeks seaduspärasusteks on ühiskondlike protsesside teadlik juhtimine, ühiskonnasuhete plaanipärane ja pidev täiustamine, igakülgne isiksuse arendamine ja teised.

Sotsiaal-poliitilise arengu seaduspärasused avalduvad ajalooliselt konkreetses vormis. Näiteks tööliskassi ja talurahva liit on kahe töötava klassi vaheliste suhete seadus. Ta funktsioneerib niihästi sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise kui ka sotsialismi ja kommunismi ehitamise perioodil. Enne sotsialistlikku revolutsiooni avaldub see seaduspärasus võitluses proletariaadi diktatuuri kehtestamise eest; sotsialismi ehitamise perioodil kujutab ta endast proletariaadi diktatuuri sisu ja põhiprintsiipi; kommunismile üleminekul on ta üks tähtsamaid klassideta ühiskonna ehitamise eeldusi.

Teadusliku kommunismi teooria peegeldab kogu ülemaailmse revolutsiooniprotsessi, kommunistliku formatsiooni kujunemise ja arengu objektiivset pilti. Ta annab põhjenduse kapitalistliku ühiskonna sotsialistlikuks ühiskonnaks revolutsioonilise ümberkujundamise ning kommunistliku formatsiooni madalamast faasist kõrgemasse faasi arenemise teedele.

Teadusliku kommunismi väga tähtis joon on see, et ühiskonna arengu seaduspärasusi tundma õppides näitab ta kätte vahendid ja meetodid, millega neid seaduspärasusi on võimalik efektiivselt kasutada sotsiaalsete protsesside juhtimisel. Tänu sellele on teaduslik kommunism koos teiste marksismi-leninismi koostisosadega marksistlik-leninlike parteide ja sotsialistlike riikide *teadusliku poliitika väljatöötamise teoreetiliseks baasiks.*

Milles siis konkreetselt väljendub marksismi-leninismi koostisosade spetsiifika?

Marksismi filosoofia on teadus looduse, ühiskonna ja tunnetuse arenemise kõige üldisematest seadustest. Marksistlik-leninlikust arenemisõpetusest tuleneb vältimatu järeldus, et kapitalism ei ole samuti nagu temale eelnenud formatsioonidki igavene, jääv. Marksistlik-leninlik filosoofia on teadusliku kommunismi üldteooria ja uurimismeetod.

Kogu marksistlik-leninliku filosoofia süsteemist on teadusliku kommunismiga kõige lähemalt seotud ajalooline materialism. Ajaloolise materialismi aineks on üldsotsioloogilised seadused, s. o. niisugused seadused, mis toimivad kogu inimühiskonna ajaloo vältel, kõigis formatsioonides, sealhulgas ka kommunistlikus.

Üldsotsioloogilised seadused eksisteerivad ainult oma konkreetsetes ilmingutes. Sellepärast ajalooline materialism, uurides neid seadusi, õpib tundma nende funktsioneerimise iseärasusi eri formatsioonides. Ta õpib näiteks tundma ühiskondliku olemise ja ühiskondliku teadvuse, baasi ja pealisehituse vahekorra iseärasusi kommunistliku formatsiooni kujunemise ja arenemise tingimustes. Nende iseärasuste tunnetamine aitab sügavamalt mõista *üldisi* seadusi, mis kujutavad endast ajaloolise materialismi otsest ainet. Kuid ajalooline materialism kui filosoofiateadus ei õpi spetsiaalselt tundma kapitalismilt kommunismile ülemineku konkreetseid tingimusi, teid ja meetodeid. See on teiste teaduste, eelkõige teadusliku kommunismi ülesanne.

Poliitiline ökonoomia uurib materiaalsete hüvede tootmise ja jaotamise seadusi ajaloo eri etappidel. Nagu teaduslik kommunism, nii õpib temagi tundma kommunistliku formatsiooni tekkimist ja arenemist. Kuid sealjuures tegeleb ta ainult majandussuhete analüüsiga. Poliitiline ökonoomia näitab ühe ühiskondlik-majandusliku formatsiooni teisega asendumise «majanduslikku mehhanismi», kapitalismi hukkumise ja kommunismi võidu paratamatust.

Kuid kapitalismi hukkumise paratamatus ei tähenda, et see ühiskondliku tootmise ajalooline vorm kaob iseenesest, ilma klassivõitluseta ja sotsialistliku revolutsioonita. Pärast seda kui avastati kapitalismi hukkumise majanduslikud seaduspärasused, tekkis vajadus ja võimalus neid teadlikult ära kasutada.

Lähtudes ajaloolise materialismi ja poliitilise ökonoomia järeldustest, avab teaduslik kommunism kapitalismilt sotsialismile ülemineku ning kommunistliku ühiskonna ülesehitamise sotsiaal-poliitilised seaduspärasused.

Teaduslik kommunism kasutab nagu teisedki ühiskonnateadused konkreetsete sotsiaalsete uurimuste andmeid. Lokaalseid ühiskondlikke nähtusi ning sotsialismi ja kommunismi ehitamise

üksikuid külgi valgustavate uurimuste abil selgitatakse välja konkreetsete sotsiaalsete protsesside spetsiifilised seaduspärasused. Nende protsesside olemust ja nende kohta ühiskondlike nähtuste süsteemis on võimalik mõista ainult ajaloolise materialismi ja teadusliku kommunismi teooria alusel.

2. TEADUSLIKU KOMMUNISMI INTERNATSIONAALNE OLEMUS JA LOOV ISELOOM

TEADUSLIKU KOMMUNISMI INTERNATSIONAALNE OLEMUS

Niisamuti nagu kogu marksism-leninism on ka teaduslik kommunism internatsionaalne õpetus, kommunistlike ja töölisparteide strateegia ja taktika teoreetiline alus.

Marksistlik-leninlikud parteid astuvad resoluutselt välja šovinismi, natsionalismi ja igasuguse rahvusliku piiratuse vastu, mis tahes katsete vastu liigendada teaduslik kommunism kõikvõimalikeks «variantideks» ja «erikujudeks» geograafilise, rahvusliku või mõne muu tunnuse järgi.

Teadusliku kommunismi teooria on kõigi maade töötajate varamu, ta näitab neile uue maailma loomise teed. Samal ajal on rahvusvahelise proletariaadi klassivõitluse, rahvusliku vabadusliikumise ja iga maa sotsialismi ehitamise kogemused teadusliku kommunismi lakkamatu rikastumise allikateks. Töörahva rahvuslike ja internatsionaalsete ülesannete seostamine nende võitluses ühise ürituse — maailma kommunistliku ümberkujundamise — eest on rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise edu paratamatu eeltingimus.

Teadusliku kommunismi internatsionaalne iseloom on tingitud kommunistliku liikumise olemusest, töölisklassi põhihuvide ja võitluseesmärkide ühtsusest. Proletariaat ja kodanlus on rahvusvahelised jõud. Ekspluataatorid võitlesid ja võitlevad töölisklassi ja kõigi progressiivsete liikumiste vastu mitte ainult kui rahvuslik, vaid ka kui rahvusvaheline jõud.

Imperialismi agressiivse poliitika aluseks on püüe kõigi vahenditega nõrgestada sotsialismi positsioone, suruda maha rahvuslik vabadusliikumine, tõkestada töörahva võitlust kapitalistlikes riikides, pidurdada kapitalismi languse paratamatut protsessi. *Ameerika Ühendriikide monopolistlik kodanlus*, märgitakse NLKP programmis, *on rahvusvahelise reaktsiooni peamine kants.* Ta on võtnud endale kapitalismi «päästja» rolli. Ameerika imperialism täidab *ülemaailmse sandarmi*, kõige eesrindliku ja progressiivse lämmataja osa.

Töölisklassi jõud seisab tema organiseerituses, rahvusvahelises solidaarsuses, proletaarses internatsionalismis. Proletariaat ei saa täita oma ajaloolist missiooni, ilma et ta ühineks kodanluse vastu

kogu maailma ulatuses. Just sellepärast kuulutasidki Marx ja Engels kommunistliku ja töölisliikumise põhiloosungiks «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!». Hiljem Lenin, võttes arvesse asumaade rahvaste võitlust rahvusliku vabanemise eest, pidas vajalikuks laiendada seda loosungit: «Kõigi maade proletaarlased ja rõhutud rahvad, ühinege!» Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit tõstis tungivalt päevakorrale ülesande tugevdada kõigi maade töörahva solidaarsust nõukogude vabariikidega. Uutes tingimustes püstitas rahvusvaheline kommunistlik liikumine, olles truu Marxi-Engelsi-Lenini ideedele, loosungi, mis vastab revolutsioonilise proletaarse internatsionalismi nüüdsele rikastunud sisule: *«Sotsialistlike maade rahvad, proletaarlased, kõik demokraatlikud jõud kapitalimaades, vabanenud ja rõhutud rahvad — liituge ühisesse võitlusse imperialismi vastu, rahu eest, rahvusliku sõltumatuse, sotsiaalse progressi, demokraatia ja sotsialismi eest!»*

Ideede võitluses proletariaadi ja kodanluse vahel on alati ilmnenud ja ilmneb kaks vastandlikku printsiipi — *internatsionalism* ja *natsionalism*. Internatsionalism on tööliskласsi ideoloogia, tema ideeline relv, mis aitab tal liita revolutsiooniliste jõudude rahvuslikud väesalgad imperialismivastaseks ühisrindeks. Kodanluse ideoloogid pööravad erilist tähelepanu võitlusele proletaarse internatsionalismi vastu just seepärast, et näevad selles erilist ohtu ekspluataatorlike klasside võimutsemisele. Vastukaaluks proletaarsele internatsionalismile kasutavad nad laialt natsionalismi. Natsionalismi jutlustamisega püüab kodanlus lõhestada ja nõrgestada rahvusvahelist imperialismivastast rinnet, õõnestada sotsialismimaade ühtsust.

TEADUSLIKU KOMMUNISMI LOOV ISELOOM

Marksismil-leninismil tervikuna on loov iseloom. See omadus ilmneb ka teaduslikus kommunismis kui marksismi-leninismi koostisosas.

Teadusliku kommunismi loov iseloom on tingitud tema aine olemusest. Sotsiaal-poliitilised seaduspärasused on väga dünaamilised, liikuvad ja muutuvad. Nad väljendavad sotsiaal-poliitilisi suhteid, mida lakkamatult mõjustab revolutsioonilise ümberkujundamise praktika.

Vajadus loovalt suhtuda ühiskondliku elu analüüsisse ilmneb eriti kujukalt poliitika sfääris, sest poliitika on kõige ulatuslikum, kõige paindlikum, kõige liikuvam ja laiade rahvahulkadega kõige tihedamalt seotud valdkond. «... Poliitika on miljonite inimeste tegelik saatus,»[1] kirjutas Lenin.

Meie ajastul, kapitalismilt sotsialismile ülemineku, uue ühiskonna vahetu ehitamise ajastul on ajaloo arengutempo muutunud

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 30. kd., lk. 326.

kiiremaks. See kajastub kogu teadusliku kommunismi probleemistikus.

Teaduslik kommunism uurib rahvahulkade, klasside, sotsiaalsete gruppide, poliitiliste parteide teadlikku tegevust, töövorme ja -meetodeid, millega nad mõjustavad kapitalismi sotsialismiks ümberkujundamise ja uue ühiskonna arendamise protsesse. Nüüdisaja ülemaailmne revolutsiooniprotsess kõigi oma raskustega ja vastuoludega, võitlus antikommunismi ning parem- ja «pahempoolse» revisionismi vastu — see kõik nõuab tungivalt teadusliku kommunismi teoreetiliste probleemide edasist veelgi sügavamat uurimist. Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei ja kogu maailma kommunistlik liikumine suhtuvad marksismi-leninismi teooria loovasse arendamisse kui ülitähtsasse ülesandesse, kui sotsialismi võidu ja kommunismi eduka ehitamise vajalikku tingimusse.

Kommunistid mõistavad väga hästi, et uue ühiskonna võiduleviimine on visa ja pikaajaline võitlus imperialismi ja kodanluse ülevõimu vastu, aga ka võitlus väikekodanliku stiihia, eraomandusliku ideoloogia ja psühholoogia vastu. Liikumine kommunismi poole on mõeldamatu, ilma et tuleks ületada raskusi, mis on seotud mitte ainult vana maailma vastupanuga, vaid ka sellega, et uue ühiskonna ehitamisel tuleb lahendada suur hulk uusi keerukaid probleeme.

Jõudude vahekord tänapäeva maailmas ja olukord, milles nad tegutsevad, muutuvad aiatasa. See nõuab teadusliku kommunismi seisukohtade ja järelduste loovat rakendamist, ajalooliselt konkreetset lähenemist ühiskondlikele nähtustele. Teaduslik kommunism ei salli mõtte dogmaatilist suretamist ega ka marksismi-leninismi printsiipide revisionistlikku moonutamist. Igasugune revisionismi liik kujutab endast kodanliku ideoloogia ilmingut rahvusvahelises kommunistlikus ja töölisliikumises.

Teaduslik kommunism annab inimkonna kõigist majandusliku, sotsiaalse, poliitilise ja rahvusliku rõhumise vormidest vabastamise teede ja vahendite teoreetilise põhjenduse. Võitluse ja tööga, vana ühiskonna purustamise ja uue ülesehitamisega rajab inimkond niisuguse elukorralduse, kus lõplikult kaovad klassierinevused ja rahvustevaheline umbusaldus. Igaveseks kaovad inimese ekspluateerimine inimese poolt ja sõdade põhjused. Kommunism loob klassideta ühiskonna ühtse üldrahvaliku omandusega, tagab harmoonilised suhted isiksuse ja ühiskonna vahel ning muudab inimese töö loomingu ja naudingu allikaks.

Teaduslik sotsialism on leppimatu kodanliku ideoloogia eri vormide suhtes, mis kaitsevad imperialismi ja kolonialismi, ekspluateerimisel ja rõhumisel põhinevat ühiskonnakorda. See pole juhus, et imperialistlik kodanlus on teinud antikommunismi oma ideoloogiliseks relvaks. Kuid ta ei suuda peatada kommunismi võidukäiku, inimühiskonna progressi.

Vaatamata kodanliku propaganda aktiviseeruvale võitlusele sotsialismi vastu avaldab kommunism üha kasvavat mõju laiadele

töötavatele hulkadele. Selle suure õpetuse ideed innustavad rahvahulki võitlusse imperialismi vastu, demokraatia ja sotsialismi eest.

Teada, mis on kommunism, missugused teed sinna viivad, kuidas võidelda kommunismi ideaalide eest — see on meie ajastu iga teadliku inimese kohus. Teaduslik kommunism relvastab meid klassivõitluse seaduste ning uue ühiskonnakorra ehitamise teede ja meetodite tundmisega, aitab inimesel paremini mõista oma osa ja kohta ühiskonnas, oma elu eesmärki ja mõtet.

Teaduslik kommunism on meie ajastu, töörahva muredest ja kannatustest üleküllastatud ekspluataatorlikust inimkonna eelajaloost tema tõelisse, kommunistlikku ajalukku ülemineku ajastu võitluslipp. Ta väljendab rahvahulkade kõige põhilisemaid vajadusi, ideaale ja taotlusi. Selles on teadusliku kommunismi jõud, selles on tagatis, et ta tingimata võidab kogu maailmas.

II PEATÜKK

UTOOPILINE SOTSIALISM

Teadusliku sotsialismi tekkimise valmistasid ette sotsiaalsed tingimused ja ühiskondliku mõtte eelnenud areng. Tema vahetuks ideeliseks allikaks sai XIX sajandi utoopiline sotsialism. Vaatamata sellele, et marksismieelsed sotsialismiteooriad olid ebareaalsed, rakendamiskõlbmatud, ennustasid nad ometi mõningaid tulevase sotsialistliku ühiskonna jooni ja innustasid tööinimesi võitlusse ekspluataatorite vastu.

1. XVI—XVIII SAJANDI UTOOPILISED ÕPETUSED

Rahvalegendidena tekkisid katkendlikud ja süsteemitud ideed ühiskonna õiglasest korraldusest juba orjanduslikus ja feodaalses ühiskonnas. Esimesed suuremad utoopilise sotsialismi teosed kuuluvad XVI ja XVII sajandisse, s. o. kapitalismi tekkimise ja arenemise perioodi. Need kujutasid endast omamoodi protesti kujuneva kodanliku ühiskonna vastu, kus valitsesid rikaste ohjeldamatu kasuahnus, halastamatud kurnamisvormid ning elanikkonna enamiku huvide ja õiguste jalge alla tallamine tühise vähemiku, ekspluataatorite poolt.

Kapitalismi tekkimine ja arenemine on seotud perioodiga, mida nimetatakse kapitali esialgseks akumulatsiooniks. Kujunev kodanlus kasutas kõiki vahendeid kasumi saamiseks. Tööpäev kestis manufaktuurides 13—14, mõnikord isegi 16 tundi. Töö oli raske, tasu selle eest tühine. Ulatuslikult kasutati odavat naiste ja laste tööjõudu. See kõik kutsus esile kujuneva töölisklassi viha. Arenev tööstus laostas käsitöölisi ja tingis nende vaenu uue elukorra vastu.

Raske oli ka talurahva olukord. Põllumajandus kohanes linna vajadustega. Mõisnikud intensiivistasid talupoegade riisumist, sageli aga jätsid nad hoopis maast ilma. Inglismaal nõudis näiteks kiiresti arenev kalevitootmine palju toorainet. Landlordidele (mõisnikele) oli kasulik kasvatada lambaid ja laiendada oma karjamaid. Selleks võtsid nad kogukondadelt vägisi ära põllumaad. Tekkis hulgaliselt maata talupoegi. Kasvav tööstus ei jõudnud neelata vabanevat tööjõudu. Paljud talupojad muutusid kerjusteks ja hulgusteks, kelle vastu kasutati karme seadusi.

Sotsialistid-utopistid nägid tööliste, käsitööliste ja talurahva rahulolematust tekkiva ühiskonnakorraga ning peegeldasid seda rahulolematust oma sotsiaalsetes õpetustes.

MORUS (MORE) JA CAMPANELLA

Utoopilise sotsialismi aluste rajajaks sai inglise mõtleja-humanist *Thomas Morus* (1478—1535). Morus oli väga haritud inimene. Ta teenis kõrgetel ametikohtadel Inglise parlamendis ja kuningas Henry VIII õukonnas. Elu tähelepanelikult tundma õppides avaldas ta mitmeid sügavaid mõtteid sotsiaalsete probleemide kohta. 1516. aastal avaldas Morus raamatu, mille pealkiri oli «Niisama kasulik kui lõbus kuldne raamat parimast riigikorrast ja uuest saarest Utoopia». See teos, mida hiljem hakati lühendatult kutsuma «Utoopiaks»[1], tegi Moruse nime surematuks ja andis nimetuse ühele XVI—XIX sajandi ühiskondlik-poliitilisele õpetusele — utoopilisele sotsialismile.

Moruse ajalooline teene seisis selles, et ta esimesena tõstis üles küsimuse tootmise organiseerimisest ühiskondliku omanduse alusel ja andis tulevikuühiskonna värvika kirjelduse. Ta astus veendunult välja eraomanduse vastu. «... Kui igaüks seaduslikul alusel püüab võimalikult palju omastada, siis, kui suur ka ei oleks varanduslik küllus, saab see ometi ainult väheste osaks,» kirjutas ta «Utoopias». Sellepärast on inimeste hüvang võimalik «alles pärast eraomanduse täielikku hävitamist», väitis Morus.

Saarel loodud uus ühiskonnakord väldib parasiitide ja logelejate tekkimist. Kõik ühiskonnaliikmed teevad tööd. Tootmise põhilüliks on ühe teatava käsitööga tegelev perekond. Tahtes muuta oma tegevusala, astuvad utoopialased vabalt ühest perekonnast teise. Maaharimine ühendatakse käsitööga sel teel, et iga linnakodanik töötab artelli koosseisus põllumajanduses, mille järel ta pöördub tagasi majanduse põhiharusse — käsitööndusse. Tööpäev kestab ainult kuus tundi, ning seetõttu jääb saare elanikel palju aega teaduse ja kunstiga tegelemiseks. Oma töö produktid annavad nad ladudesse, saades ise nendest tasuta kõike, mida vajavad.

[1] Sõna «utoopia» tähendab täpses tõlkes «koht, mida ei ole olemas».

Utoopialastel endil ei ole tarvis raha, nad kasutavad seda ainult teiste riikidega suheldes.

Põhjendades võimalust üle minna vajaduste järgi, ilma rahata jaotamisele, kirjutas Morus: «Esiteks on ju kõike külluses ja teiseks ei ole mingit ohtu, et keegi võiks hakata nõudma rohkem kui ta vajab. Miks arvata, et inimene hakkab küsima liigset, kui ta on veendunud, et tal ei tule iialgi millestki puudu?»

Me näeme, et Morus rakendas illusoorses ühiskonnas utoopilise kommunismi elemente. Kuid ta piiras inimeste vajadused minimaalseks. Nii «rahuldub igaüks ühe pealiskuuega ja seejuures tavaliselt kaheks aastaks», riiete lõige on ühesugune ja muutmatu. Ühiskondliku jaotuse ideed käsitleb Morus lihtsustatult. Morus lähtub tolleaegsetest kasinatest ressurssidest.

Kogu Moruse «Utoopia» kannab ajaloolise piiratuse pitserit. Saarel on vähesel määral orje, keda Moruse arvates on tarvis kõige ebameeldivamateks töödeks. Orjadeks on sõjavangid, kurjategijad ja teistes maades surmamõistetud, keda utoopialased välja ostavad. Hea töö ja eeskujuliku käitumise eest võidakse orje vabastada. Ühiskonna eesotsas seisab vürst. Ta on valitav, kuid piiramatu võimuga. Valimisõigust ei ole mitte kõigil ühiskonna liikmetel, see kuulub ainult perekonnaisadele. Selles kajastub patriarhaalne idee, mis pärineb sajandite sügavusest. Morus peab vajalikuks ka saare elanike teatavat religioossust.

Moruse elu lõppes traagiliselt. Ta keeldus andmast truudusvannet kuningale, kes oli ennast kuulutanud ka kirikupeaks, ja ta hukati.

Pärast Morust sai humanismi ja sotsiaalse õigluse idee kirglikuks propageerijaks itaalia filosoof *Tommaso Campanella* (1568—1639). Ta oli sündinud Hispaania võimu all ägavas Lõuna-Itaalias. Hispaania-vastase ülestõusu ettevalmistamise eest heideti ta 27 aastaks vanglasse. Raudadesse aheldatud kõigutamatu optimist kirjutas siin oma kuulsa romaani «Päikeselinn» (1602), mis kujutab endast kellegi genualasest maailmaränduri jutustust kaugel maal nähtud uuest ühiskonnakorrast. «Päikeselinnas» on elu rajatud umbes samadele põhimõtetele kui «Utoopias». Morusest erinevalt ei kritiseeri Campanella kuigi põhjalikult oma aja ühiskonda. Pöörates tähelepanu ideaalse ühiskonna positiivsele kirjeldamisele, ei pane ta pearõhku tootmise kommunistlikule organiseerimisele, vaid tarbimisele.

«Päikeselinnas» koondatakse kogu toodang ühiskondlikesse ladudesse, ja igaüks saab sealt vajalikud elatusvahendid. Puudub raha. Võimud jälgivad, et keegi ei saaks rohkem kui ta vajab, et tööprotsess areneks ühiskonna huvides. Linna kodanikud tegelevad tootmistööga kõigest neli tundi. Ülejäänud aega kasutavad nad «vaimsete ja kehaliste võimete arendamiseks». Kõike seda «tehakse rõõmuga». Põllumajanduslik töö on kohustuslik kõigile ühiskonnaliikmetele. Päikeselinna juhib teadlaste kolleegium. Siin on naiivses vormis välja öeldud ühiskonna teadusliku juhtimise idee. Linna

peavalitsejal on teadmised kõikides valdkondades; ta tunneb ka kõiki praktilise tegevuse alasid. Tema abilisteks on Jõud, kes tegeleb sõja ja rahu küsimustega, Tarkus, kes juhib kunsti, käsitööd ja teadust, ning Armastus, kes teostab järelevalvet laste sünnitamise ja kasvatamise üle.

WINSTANLEY, MELLIER, MORELLY, MABLY, BABEUF

Utoopilise sotsialismi ideed avaldasid XVII—XVIII sajandil suurt mõju absolutistliku feodaalkorra ja kapitalistliku korra kriitika arengule, jättes oma jälje laiade rahvaliikumiste ideoloogiale. Teisest küljest arenes utoopiline sotsialism edasi just nende liikumiste mõjul. Sedamööda, kuidas Euroopas küpsesid kodanlikud revolutsioonid, hakkasid liikumisest osa võtma talurahvas ja linnade plebeilikud elemendid — proletariaadi eelkäijad. See andis revolutsioonidele ulatuse ja jõu. Rahvahulgad püstitasid sageli iseseisvaid nõudmisi: võrdne omandiõigus, maavalduste ühtlustamine või maa ühisvaraks kuulutamine jne. XVII sajandi Inglise kodanliku revolutsiooni üks pahempoolne rühmitus — diggerid («kaevajad») — ei piirdunud unistustega ühiskondlikust maaomandist, vaid ka võitles selle eest. Rahvahulkade meeleolud avaldasid mõju tolleaegsetele eesrindlikele mõtlejatele ja peegeldusid nende õpetustes.

Selles suhtes on eredaks näiteks XVII sajandi inglise utopist, Inglise kodanliku revolutsiooni äärmusliku pahempoolse voolu üks ideoloogе ja juhte *Gerard Winstanley* (1609 — ca 1652). Tema peateost «Vabaduse seadus» (1652) läbivad nivelleeriva kommunismi ideed. Ta oli arvamusel, et Inglismaal tuleb kehtestada vabariik, kus ei ole eraomandust, kus kõik kodanikud töötavad ühise hüvangu nimel ning kus ei ole kohta parasiitidel ja logarditel. Uue ühiskonna tootmisorganisatsiooni aluseks on perekond, kes tegeleb põllumajanduse või käsitööga. Kõik perekonnas toodetu antakse ühiskondlikesse ladudesse. Winstanley väitis, et talupojad tuleb vabastada landlordide võlaorjusest. Tema üleskutse luua ühiskondlikke näidistöökodasid on uus idee, võrreldes Moruse ja Campanella õpetustega.

Winstanley utopism väljendus selgelt selles, et ta lootis ühiskonda ümber korraldada Cromwelli kodanliku valitsuse abiga. Pöördudes Cromwelli poole, arvas ta, et valitsus võib seadusandlike aktide abil ühiskonna viia absolutistlikult feodaalkorralt kommunistlike ideaalide teostamisele.

Winstanley utoopiline teooria oli samm edasi, võrreldes tema eelkäijate õpetustega. See ei väljendunud abstraktses unistuses, vaid reaalsetes nõudmistes, mida Winstanley revolutsioonist osavõtjana püüdis isegi seostada rahvahulkade liikumisega.

Kommunistlikud ideed arenevad edasi XVIII sajandi revolutsioonieelsel Prantsusmaal; neile lisandub järeldus, et tee uude

ühiskonda nõuab rahvahulkade võitlust. Esimesena ütles selle mõtte välja prantsuse sotsialist-utopist *Jean Mellier* (1664—1729). Ta oli külapreester ja tundis hästi maaelu. Talurahva halastamatu ekspluateerimise ja tema viletsuse tunnistajana kritiseeris Mellier järsult ja tuliselt feodaalset ja kapitalistlikku korda ning religiooni. Teoses «Testament» unistas Mellier kommunistlikust korrast, mis rajaneb kollektiivsel omandusel, elust, kus ei ole kohta rõhujatel. Ta mõistis, et ilma revolutsioonilise võitluseta ei saa likvideerida rõhumist ja ebaõiglust, ning kutsus talupoegi relvi haarama.

«Ühinege ometi, rahvad!» kirjutab Mellier. «Abistage üksteist: jutt on sellest, mis on kõikidele rahvastele ühevõrra tähtis. Teid hukutab see, et võitlete üksteise vastu, selle asemel et võidelda ühistes ridades ühise ürituse eest... Kõik oleneb rahvast, kõik püsib rahva najal; teil maksab vaid tahta, ja türannia langeb... Ülikutel ei oleks teist rohkem rikkusi, kui te ei loovutaks neile oma rikkusi, neil ei oleks teist rohkem võimu, kui te ei tahaks alluda nende seadustele. Nad kasutavad teie jõude teie eneste vastu.» Tulevase ühiskonna üksikasjalikku kirjeldust «Testamendis» ei ole.

Põhjalikult väljatöötatud skeemi tulevase, kollektiivsel omandusel põhineva ühiskonna kohta andis teine prantsuse mõtleja-utopist *Morelly*. Oma teoses «Looduse koodeks» astus ta julgesti poleemikasse nendega, kes väitsid, et eraomandus ja ebavõrdsus tulenevat inimloomusest. Ta väitis, vastupidi, et just eraomandus on selle loomuse rikkunud, moonutanud. Teinud eraomanduse kehtestamisega läbi omapärase pattulangemise, peavad oma viga mõistnud inimesed tagasi pöörduma endisaegse elukorra, «kuldse aja» juurde. Morelly koostatud seaduste alusel organiseeritud ühiskonnas eraomandust ei ole, omandiõigus eksisteerib üksnes isiklike tarbeesemete ja käsitööriistade suhtes. Morelly proklameeris õigust tööle ja väljendas esmakordselt printsiipi, et inimesed peavad töötama võimete järgi. Nagu teisedki tolle aja utopistid, võttis ta lähtekohaks ühiskonna, mis on alles väga vaene. Tema õpetuses domineerisid talurahvalikud nivelleerimisnõuded.

Prantsuse kodanliku revolutsiooni eel ja ajal levisid demokraatliku leeri esindajate hulgas laialdaselt *Gabriel Mably* (1709—1785) ideed. Oma teostes «Filosoofidele ja majandusteadlastele esitatud kahtlused poliitiliste ühiskondade loomuliku ja vajaliku korra kohta» (1768), «Seadusandlusest ehk seaduste printsiibid» (1776) jt. tungis ta teravalt kallale rikaste türanniale ja varanduslikule ebavõrdsusele ning propageeris kommunistliku ühiskonnakorra ideaale.

Mably võttis oma õpetuse aluseks inimeste loomuliku võrdsuse idee. Loodus lõi kõik inimesed võrdsetena, väitis ta. Loodus annab inimestele ühesugused organid ja vajadused, ühe ja sellesama mõistuse. «Kas siis ka hüved, mida annab loodus maa peal, ei kuulu kõigile ühiselt? Kas loodus on andnud kellelegi eraldi maa-

tüki? Kas tema pani paika piiritulbad põldudel? Vastustest nendele küsimustele järeldub, et mitte loodus ei ole loonud rikkaid ja vaeseid.»

Mably arvates on eraomandus ja sotsiaalne ebavõrdsus ühtede inimeste ahnuse ja teiste laiskuse tagajärg. Eraomanduse tekkimine purustas ühiskonnas eksisteerinud loomuliku võrdsuse ja rikkus inimeste kõlbluse. See arendas inimestel niisuguseid vastikuid iseloomujooni nagu kitsidus, püüe rikastuda ja varandust koguda jne. Selleks et pöörata inimkond tagasi kord kaotatud «kuldsesse aega», soovitas Mably õiglaste seaduste väljaandmisega võrdsustada kõigi ühiskonnaliikmete varanduslik seis.

Sotsiaalse õigluse idee arenes edasi 1789.—1794. aasta Prantsuse kodanliku revolutsiooni perioodil. Revolutsiooni käigus veendusid äärmise pahempoolse tiiva esindajad, et revolutsioon sünnitas uusrikkaid, et rahvahulgad ei saavutanud sotsiaalset õiglust, millest nad olid unistanud. Neil aastail tekkis hulgaliselt kommunistlikke projekte, kus tehti õige järeldus, et õiglase ühiskonna kehtestamiseks on tarvis rahvarevolutsiooni ja revolutsioonilist diktatuuri.

Selles küsimuses tegid kõige radikaalsemaid järeldusi *Gracchus Babeuf* (1710—1797) ja tema poolehoidjad — babuvistid. Babuvistid väljendasid tekkiva prantsuse proletariaadi püüdlusi. Nende manifest väitis, et Prantsuse revolutsioon on vaid eelmäng teisele, grandioossemale revolutsioonile, mis jääb juba viimaseks. Kodanluse ideoloogid väitsid, et Prantsuse revolutsioon kehtestas võrdsuse. Babuvistid rõhutasid, et kodanlik võrdsus pole midagi muud kui kaunis, ent viljatu fiktsioon. Töörahvas peab haarama võimu, kehtestama revolutsioonilise diktatuuri ja selle kaudu saavutama tõelise võrdsuse. Riigis ei tohi olla rikkaid ega vaeseid, keegi ei tohi omastada varandust, töö peab saama kõikide ühiskonnaliikmete kohustuseks vastavalt igaühe võimetele ja harjumustele.

Seega andis töötavate hulkade pettumine Prantsuse XVIII sajandi kodanliku revolutsiooni tulemustes tõuke utoopilise kommunismi radikaalsete projektide väljatöötamiseks. Nendes on väljendatud mõte, et kunagi saabub kindlasti rahvarevolutsioon ja maa peal kehtestatakse sotsiaalne võrdsus. Samal ajal said babuvistid aru revolutsioonist kui väikese vandenõulaste grupi tegevusest. Kuid nad sõnastasid oma ideesid mitte enam kauge, olematu maa kirjeldusena, vaid manifestina — programmdokumendina, mis kutsus üles revolutsioonilisele tegevusele.

2. XIX SAJANDI UTOOPILINE SOTSIALISM LÄÄNE-EUROOPA MAADES

Pärast kodanlike revolutsioonide võitu Inglismaal ja Prantsusmaal hakkas kapitalism veelgi kiiremini arenema. Võimu haaranud kodanlus vabastas tööstuse feodaalsetest köidikutest. Tööstuse arengut soodustas üleminek masinalisele tootmisele. Järsult suurenes kaubatootmine. Kasvavad kasumid pakkusid suuremaid võimalusi tootmise arendamiseks. Rajati vabrikuid ja tehaseid. Kapitali jõuga aeti tööstushoonetesse kokku üha uusi proletariaadi väesalku.

Rikkus ja vaesus polariseerusid veelgi teravamalt. Ühiskonna ühel poolusel kerkis üha kõrgemale kapitalistide klass, teisel toimus käsitööliste ja talurahva laostumise tagajärjel igasugusest omandusest ilmajäetud proletariaadi ülikiire kasv.

Töölisklass hakkas vähehaaval mõistma oma orjapõlve. Rahulolematus raskete töötingimustega ja poliitiliste õiguste peaaegu täieliku puudumisega kutsus üha sagedamini esile töölisklassi stiihilisi väljaastumisi.

XIX sajandil, Lääne-Euroopa proletariaadi vähearenenud klassivõitluse tingimustes, tekkisid utoopilised sotsialistlikud süsteemid, mis vahetult eelnesid marksismile.

Iseloomustades tolleaegset ajaloolist olukorda, märkis Engels, et «mõistuseriik», mille poole apelleerisid XVIII sajandi valgustajad, «oli kogu täiega karile jooksnud». «...«Mõistuse võiduletuleku» tagajärjel sisseseatud ühiskondlikud ja poliitilised institutsioonid osutusid valgustajate hiilgavate lubadustega võrreldes kibedat pettumust tekitavaiks karikatuurideks. Puudusid ainult veel inimesed, kes oleksid seda pettumust konstateerinud; sajandi vahetusel ilmusid needki. 1802. aastal avaldati Saint-Simoni «Genfi kirjad»; 1808. aastal ilmus Fourier' esimene teos, kuigi tema teooria oli rajatud juba 1799. aastal; 1. jaanuaril 1800 võttis Robert Owen üle New Lanarki juhtimise.»[1]

HENRI SAINT-SIMON

Ühiskonna ette kerkinud uutele küsimustele püüdis ühe esimesena vastata silmapaistev prantsuse mõtleja *Saint-Simon* (1760—1825). Ta võttis terava kriitika alla kodanluse kehtestatud korra ning ennustas selle paratamatut kokkuvarisemist. Saint-Simon kinnitas, et kapitalismi asemele saabub uus, õiglasem ühiskonnakord. «Kuldne aeg, mille pime pärimus on seniajani arvanud minevikku kuuluvaks, asub meie ees tulevikus,» kirjutas ta.

Milline tee viib «kuldsesse aega»?

Ajalooprotsessi olemuseks pidas Saint-Simon seda, et inimene saavutab üha suurema võimu loodusjõudude üle. Saint-Simoni

[1] *K. Marx* ja *F. Engels.* Valitud teosed, II kd., Tallinn 1960, lk. 98.

teostes peitub sügav idee: kui inimesed lakkavad üksteist valitsemast ja ühendavad oma jõupingutused looduse alistamiseks, siis saabubki «kuldne aeg».

Astunud XVIII sajandi mõtlejatega võrreldes suure sammu edasi, jäi Saint-Simon ikkagi idealistiks ja utopistiks. Ta pani kõik lootused mõistusele, pidas inimmõistust ajalooprotsessi täielikuks valitsejaks ja nägi ajaloos peamiselt maailmavaadete vaheldumist. Ta ülistas «harmoonilisi» ühiskonnasuhteid, mis pidid «ühendama» kodanlasi ja töölisi ühiseks «tööstu rite» pereks. Ta ei mõistnud hoopiski klassivõitluse olemust ja selle osa ühiskonna arengus.

Kuigi Saint-Simon maalis uuest ühiskonnakorrast väga laialivalguva pildi ja näitas sinna jõudmiseks vale tee, ootas mitmeid tema geniaalseid oletusi suur tulevik. Saint-Simon ei olnud proletariaadi ideoloog ega mõistnud tema osa ajaloos. Samal ajal nägi ta töölisklassi rasket elu. Saint-Simon pidas oma eesmärgiks selle klassi elu kergendamist mitte ainult Euroopas, vaid kogu maailmas. Esimesena väljendas ta mõtet niisuguse ühiskonna võimalikkusest, kus igaüks töötab vastavalt võimetele ja saab vastavalt tööle. Suur tähtsus oli ka Saint-Simoni ideel, mille järgi riik peab inimeste valitsemise aparaadist muutuma tootmise organiseerimise, «asjade valitsemise» vahendiks.

CHARLES FOURIER

Euroopa XIX sajandi ühiskondlikus elus oli suur tähtsus teisel utoopilise sotsialismi suunal — furjerismil. Selle suuna rajajaks oli prantsuse mõtleja *Charles Fourier* (1772—1837).

Fourier astus nagu Saint-Simongi välja kodanliku korra terava kriitikaga. Ta rõhutas, et sel juhul, kui ei looda ühiskonna uut sotsiaalset organisatsiooni, toob tootmise areng tööinimestele mitte õnne, vaid õnnetust. Fourier väitis, et kodanlike tsivilisatsioonide iseloomulik joon on korrapäratu tootmine. Rikkus kasvab, kuid tootja sellest suurenevast rikkusest osa ei saa. «Kui me Saint-Simoni juures», kirjutas F. Engels, «näeme geniaalset pilguavarust, mistõttu tema vaated sisaldavad eos peaaegu kõiki hilisemate sotsialistide mitte rangelt majanduslikke mõtteid, siis Fourier' juures leiame me olemasoleva ühiskondliku korra eht-prantsuslikult vaimuka, kuid seepärast mitte vähem sügava kriitika. Fourier haarab sõnast kodanlust, tema vaimustatud prohveteid revolutsioonieelsest perioodist ja tema äraostetud ülistajaid revolutsioonile järgnenud perioodist. Ta paljastab halastamatult kodanliku maailma materiaalset ja moraalset viletsust . . .»[1]

Kapitalismi kriitika on Fourier' õpetuse kõige tugevam külg. Kuid tähtsad on ka tema positiivsed ideed. Ta püstitab näiteks küsimuse, kuidas võib ja peab töö, mida seniajani on peetud nee-

[1] *K. Marx* ja *F. Engels*. Valitud teosed, II kd., lk. 101.

duseks, muutuma inimesele naudinguks. Kodanliku õiguse süsteemi kritiseerides tõstab Fourier esikohale õiguse tööle, ilma milleta kõigil teistel õigustel ei ole mingit väärtust. Progressiivne tähtsus on tema ideedel töövõistlusest, tööst kui loomingulisest protsessist, milles avaldub inimese entusiasm ja tema isiksuse huvid langevad ühte ühiskondlike huvidega. Fourier jõuab viljaka mõtteni, et töö tuleb organiseerida nii, et inimene ei oleks igaveseks seotud ühe ja sellesama tegevusalaga, vaid saaks vabalt valida ala, mis vastab kõige paremini tema kalduvustele ja võimetele. Tööd hinnatakse seda kõrgemalt, mida tähtsam see on ühiskonna jaoks.

Harmoonial põhinevat ühiskonnakorraldust kujutleb Fourier nii: kogu ühiskond on jaotatud tootmis- ja tarbimisassotsiatsioonideks, mida nimetatakse faalanksiteks. Iga niisuguse faalanksi liikmed elavad ühes suures hoones — falansteeris, kus asuvad laoruumid, töökojad, sööklad, raamatukogud. Faalanksi liikmed tegelevad põhiliselt põllumajandusliku tööga. Tööstuslikku tootmist mõistab Fourier käsitööna ja sellele kuulub ainult neljandik faalanksi liikmete tööoperatsioonidest. Siinkohal ei lähe Fourier kaugemale endistest utopistidest ja ei oska näha tööstusliku tootmise tähtsust ühiskonna arengus.

Fourier' projektide ajalooline piiratus torkab eriti silma seal, kus ta räägib, et faalanksisse peavad astuma ka kapitalistid. Nad mahutavad faalanksisse oma kapitali, säilitavad õiguse kasumile, kasutavad mugavamat eluaset ja toituvad paremini. F. Engels märkis, et tegelikult Fourier «ei kaota eraomandust. Tema *faalanksites* ehk assotsiatiivsetes majandites on olemas rikkad ja vaesed, kapitalistid ja töölised».[1]

Veelgi rohkem torkab silma Fourier' utopism siis, kui ta räägib ideaalsele ühiskonnale siirdumise viisidest. Ta suhtus eitavalt klassivõitlusse ja revolutsioonisse ning püüdis oma õpetusega neid ära hoida. Fourier lootis, et tema projektid viiakse kiiresti ja võitluseta ellu, niipea kui need vaid laialt tuntuks saavad. Ta arvas, et suudab saavutada oma eesmärke sotsialistlike ideede propageerimise abil, sealhulgas ka kapitalistide seas. Veel rohkemgi, suurkapitalistidele andis ta faalanksite loomises kõige tähtsama osa.

ROBERT OWEN

Saint-Simoni ja Fourier' nimede kõrval seisab inglise sotsialisti-utopisti *Robert Oweni* (1771—1858) nimi. Owen etendas suurt osa inglise töölisklassi valgustamisel XIX sajandi esimesel poolel. Oweni vaadetele pani pitseri see asjaolu, et Inglismaa oli tol ajal tööstuslikult kõige arenenum maa. Vastupidiselt neile, kes kaldusid tehnika ja tööstuse progressis nägema kõikide sotsiaalsete pahede põhjust, hindas Owen masinate kasutuselevõtu ja levikuga seotud tööstuslikku revolutsiooni väga kõrgelt.

[1] *К. Маркс и Ф. Энгельс.* Соч., т. 1, стр. 529.

Ühiskonna ümberkujundamise üheks peamiseks takistuseks pidas Owen eraomandust, mis tema arvates on alati olnud arvukate kuritööde, inimkonna hädade ning viletsuse põhjuseks. Inimkonna sotsiaalne, intellektuaalne ja moraalne progress on tema arvates seotud eraomanduse hävitamisega. Inimkond võib vabalt hingata ja kõige keerukamaid eluküsimusi edukalt lahendada alles siis, kui kõik, isiklikud tarbeesemed välja arvatud, on muudetud ühiskonna omanduseks. Ta uskus, et niisugune ühiskonnakord paratamatult tuleb. Kuid Owen ei suutnud väljuda Saint-Simoni ja Fourier' idealistlike, utoopiliste skeemide raamidest. Ta arvas naiivselt, et eraomanduseta ühiskonnakord võib välja kujuneda ilma klassivõitluseta. Ta püüdis, muidugi tagajärjetult, veenda oma projektide reaalsuses ja kasulikkuses küll Inglise parlamenti, küll kuninganna Victoriat, küll teisi kroonitud päid. Läbi kukkusid ka tema eksperimendid töökommuunide loomisega New Lanarkis ja Ameerikas.

V. I. Lenin kirjutas: «Milles seisab vanade kooperaatorite plaanide fantastilisus, alates Robert Owenist? Selles, et nad unistasid kaasaegse ühiskonna rahulikust ümberkujundamisest sotsialismi abil, arvestamata sellist põhilist küsimust nagu seda on klassivõitlus, nagu seda on poliitilise võimu vallutamine töölisklassi poolt, nagu seda on ekspluataatorite klassi võimu kukutamine.»[1]

3. UTOOPILINE SOTSIALISM VENEMAAL

Olemasoleva korra põhjaliku sotsiaalse ümberkujundamise küsimus kerkis Venemaa ühiskondliku mõtte ette juba enne marksismi levikut. Feodaalsüsteemi süveneva kriisi ja talurahvaliikumise tõusu tingimustes, vaidlustes Venemaa tuleviku üle sündisid mitmesugused ideed ja teooriad, millele oli iseloomulik oma maa sotsiaalse uuendamise teede otsimine. «Umbes poole sajandi kestel, ligikaudu möödunud sajandi 40. aastaist 90. aastateni,» märkis V. I. Lenin, «otsis Venemaa eesrindlik mõte ennenägematult metsiku ja reaktsioonilise tsarismi surve all kirglikult õiget revolutsioonilist teooriat, jälgides imestusväärse agaruse ja hoolega iga «viimast sõna», mis sel ajal ilmus Euroopas ja Ameerikas. Marksismi kui ainuõige revolutsioonilise teooria on Venemaa *omandanud* sõna tõsises mõttes *kannatustega*, ennekuulmatute piinade ja ohvrite, ennenägematu revolutsioonilise sangarlikkuse, uskumatult energiliste ja ennastsalgavate otsingute, õppimise, praktilise katsetamise, pettumuste, kontrollimise, Euroopa kogemuste võrdlemise poole sajandi pikkuse ajaloo kestel.»[2]

Pinnase marksismi mõistmiseks ja rakendamiseks olid Venemaal ette valmistanud maa sotsiaal-majanduslik areng, klassi-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 33. kd., lk. 433.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 9.

vastuolude teravus ning revolutsioonilised traditsioonid, mis pärinevad talurahva ülestõusudest, A. N. Radištševi ja dekabristide, A. I. Herzeni, N. G. Tšernõševski ja teiste revolutsiooniliste demokraatide ning XIX sajandi 70-ndate aastate revolutsiooniliste narodnikute tegevusest.

Vene progressiivse ühiskondliku mõtte ajaloos kuulub silmapaistev koht XVIII sajandi revolutsionäärile ja valgustajale *A. N. Radištševile* (1749—1802). Ta esitas tsaari ja mõisnike vägivaldse kukutamise ning vabariikliku süsteemi kehtestamise projekti. Tema kuulus teos «Teekond Peterburist Moskvasse» avaldas suurt mõju ühiskondlike, sealhulgas ka utopistlik-sotsialistlike teooriate arengule. Juba XVIII sajandil hakati Venemaal aktiivselt levitama Lääne utoopiaid, ilmus ka kohalikke utoopilise sotsialismi originaalteoseid. Suurt huvi utoopilise sotsialismi vastu tundsid paljud XIX sajandi alguse aadlikest revolutsionäärid: P. I. Pestel, M. S. Lunin, P. J. Tšaadajev ja teised.

REVOLUTSIOONILISTE DEMOKRAATIDE UTOOPILINE SOTSIALISM

40-ndate aastate alguses arendas aktiivselt sotsialismi ideesid silmapaistev revolutsiooniline demokraat *V. G. Belinski* (1811—1848). Sotsialismi ideed nimetas ta «ideede ideeks, olemise olemiseks, küsimuste küsimuseks, usu ja teadmise alfaks ja oomegaks». Belinski vabanes utopistide peamisest nõrkusest ja jõudis järeldusele, et tee sotsialismile ei lähe reformide, vaid rahvarevolutsiooni kaudu.

Esimene revolutsiooniline organisatsioon Venemaal, kes oma tegevuses juhindus utoopilise sotsialismi ideedest, oli M. V. Butaševitš-Petraševski ring Peterburis. Sotsialistlike ideede levik XIX sajandi 60-ndatel aastatel on seotud kõigepealt A. I. Herzeni, N. G. Tšernõševski ja N. A. Dobroljubovi nimega.

Üksikasjalikumas teoreetilises vormis käsitles Venemaa sotsialistliku arenemise võimalust esimesena *A. I. Herzen* (1812—1870). Ta kritiseeris teravalt mitte ainult pärisorjuslikku, vaid ka kapitalistlikku korda. Erinevalt paljudest Lääne-Euroopa utopistlikest sotsialistidest rõhutas Herzen rahvahulkade poliitilise võitluse tähtsust. Ta heitis otsustavalt kõrvale utoopilise sotsialismi usulismüstilised lisandid ning näitas religiooni reaktsioonilist osa Venemaal toimuvas ideoloogilises ja poliitilises võitluses. Herzen hindas kõrgelt filosoofilise materialismi tähtsust inimkonna progressile ja oskas Hegeli dialektikas näha «revolutsiooni algebrat».

Venemaa sotsiaalse ümberkujundamise ja sotsialismile ülemineku aluseks pidas Herzen külakogukonda. Kui Lääne-Euroopas Fourier ja tema pooldajad soovitasid kunstlikult luua uue ühiskonna rakukesi, organiseerida faalankseid, siis Venemaal olid Herzeni arvates sotsialistliku organisatsiooni elemendid juba olemas külakogukonna näol tema «kogukondliku valduse ja kogu-

kondliku valitsemisega». Herzen arvas, et külakogukonnas säilib kogukonna liikmete võrdsus ja omavalitsus ning et see hõlbustab Venemaa üleminekut sotsialistlikule korrale. «Me nimetame *vene sotsialismiks*», kirjutas Herzen, «seda sotsialismi, mis lähtub maast ja talupoegade elust, tegelikult eksisteerivast hingemaast ja hingemaade ümberjaotamisest, kogukondlikust valdusest ja kogukondlikust valitsemisest ning läheb koos töötajate artelliga vastu sellele majanduslikule *õiglusele*, mida üldse taotleb sotsialism ja mida kinnitab teadus.» Ent kiindumus «vene sotsialismi», külakogukonna kaudu saavutatava sotsialismi ideesse ei võimaldanud Herzenil mõista, et kogukonna konserveerimine ei lähenda ühiskonda sammugi sotsialismile. Vastupidi, takistades tootlike jõudude arengut ja ühiskonnasuhete progressi, on see tõsine takistus teel sotsialismile.

Märksa sügavamalt ja järjekindlamalt käsitles sotsialismi probleeme *N. G. Tšernõševski* (1828—1889). Pärisorjusliku korra veendunud vastasena pidas ta visa võitlust tsarismi vastu. Revolutsioonilise tegevuse eest said talle osaks karmid repressioonid — ta viibis vanglates ja asumisel ühtekokku 27 aastat.

Tšernõševski ei nõustunud Saint-Simoni ja Fourier'ga, kes olid arvamusel, et sotsialistlik kord võib tekkida ükskõik millisel inimajaloo etapil. Tšernõševski nägi sotsialismis ühiskonna seaduspärase arengu tulemust.

Erinevalt enamikust Lääne-Euroopa utopistlikest sotsialistidest oskas Tšernõševski vääriliselt hinnata poliitilist võitlust ja revolutsiooni. Revolutsionääri-demokraadina innustas ta oma ideedega rahvahulki võitlema tsarismi ja pärisorjuse vastu. Tšernõševski lähenes rahvahulkade ja revolutsiooni tähtsa osa mõistmisele ühiskonna sotsialistlikus ümberkujundamises. Tema teosed, nagu ütles V. I. Lenin, on kantud klassivõitluse vaimust. Ta oli «suur vene sotsialist Marxi-eelsel perioodil».

Venemaa ajaloolise arenemise tolleaegsete tingimuste tõttu ei suutnud Tšernõševski siiski leida õiget sotsialismile viivat teed. Ta ei mõistnud proletariaadi ajaloolist osa ja seostas sotsialismile ülemineku talurahvarevolutsiooniga. Herzeni järel arendas ta kogukondliku sotsialismi ideed. Kuid ta pidi paratamatult nägema, et kogukondliku omanduse jäänused Venemaal annavad tunnistust Venemaa mahajäämusest. Seepärast ei pidanud ta kogukondlikku maavaldust uue ühiskonnakorra valmis rakukeseks. Ta rõhutas, et «on suur erinevus kogukondlikul valdusel ilma kogukondliku tootmiseta ja kogukondlikul valdusel koos kogukondliku tootmisega».

Venemaa põhjaliku sotsiaalse ümberkujundamise aluseks pidi Tšernõševski arvates saama kogukondlik tootmine külas, mis kasutab teadust ja tehnikat. Ta pidas vajalikuks korraldada kogukondlikku tootmist ka linnades — ühendada selleks käsitöölised ning muuta vabrikud ja tehased ühiskonna omanduseks. Ent ühiskonna täielik sotsialistlik ümberkujundamine ei saa tema arvates olla lähim ülesanne; kommunistlike printsiipide elluviimine on aga

veelgi kaugem ülesanne. «Kommunism,» kirjutas Tšernõševski, «... võtab ühiskonnakorralduse aluseks kõrgema ideaali kui seda on sotsialismi printsiibid. Selle tõttu kuulub kommunistlike eluvormide ajastu arvatavasti veelgi kaugemasse tulevikku kui see võib-olla samuti väga kauge aeg, mil saab võimalikuks sotsialismi täielik elluviimine.»

Silmapaistev revolutsiooniline mõtleja oli Tšernõševski võitluskaaslane *N. A. Dobroljubov* (1836—1861). Ta kaitses Venemaa kiirendatud ajaloolise progressi ideed, mõnede arenguetappide vahelejätmise ideed. «Vaadeldes Lääne-Euroopa rahvaste arengukäiku ja kujutledes seda, milleni Lääne-Euroopa on nüüd jõudnud, peame hellitama lootust, et meie tee kujuneb paremaks.» Asi ei seisa selles, selgitas Dobroljubov, et see on mingi eriline tee, mis hoopiski ei sarnane Euroopa rahvaste arenguteega. «Et meiegi seda teed peame käima, on väljaspool kahtlust ega kurvasta meid.» Kuid «meie tee on ikkagi hõlpsam; meie ühiskonna areng võib mõnevõrra kiiremini läbida need faasid, mis see Lääne-Euroopas nii aeglaselt on läbinud».

Utoopilise sotsialismi ja revolutsioonilise demokraatia ideesid propageerisid paljude NSV Liidu rahvaste silmapaistvad mõtlejad: *T. G. Ševtšenko* (1814—1861), *I. J. Franko* (1856—1916), *K. S. Kalinovski* (1836—1864), *M. L. Nalbandjan* (1829—1866), *M. F. Ahundov* (1812—1878), *I. G. Tšavtšavadze* (1837—1907), *J. Rainis* (1865—1929) ja mitmed teised.

REVOLUTSIOONILISED NARODNIKUD

Herzeni, Belinski, Tšernõševski ja Dobroljubovi kõrval nimetas V. I. Lenin vene sotsiaaldemokraatia eelkäijateks ka 70-ndate aastate revolutsionääride hiilgavat plejaadi. Selle plejaadi silmapaistvamad esindajad olid P. Aleksejev, A. Željabov, N. Morozov, V. Figner, S. Perovskaja, S. Halturin ja teised. Suurt huvi pakuvad ka niisuguste narodnikluse silmapaistvate tegelaste nagu N. Flerovski ja P. Lavrovi vaated. Nende maailmakäsituses on selgesti näha Lääne-Euroopa eesrindliku ühiskondliku mõtte mõju, selle liikumise mõju, mille väljendajaks oli I Internatsionaal.

Narodniklus oli talurahvademokraatia ideoloogia Venemaal. Ta ühendas vastuoluliselt endas sotsialistliku utopismi ja väiketootjate, talurahvahulkade reaalsed taotlused — olid ju väiketootjad kõige rohkem huvitatud kõigi pärisorjuse jäänuste likvideerimisest. 70-ndate aastate narodnikutele olid iseloomulikud püüded otsida sidet rahvahulkadega ja terroristlik tegevus isevalitsuse vastu. Ja kuigi «rahva hulka minek» ja terroriaktid ei andnud ega saanudki anda loodetud tulemust — rahvarevolutsiooni ja ühiskonnakorra muutmist —, aitas 70-ndate aastate revolutsiooniliste narodnikute tegevus ometi kaasa revolutsioonilise mõtte arengule Venemaal.

Revolutsiooniline narodniklus mõjustas paratamatult Venemaa tekkivat töölisliikumist. Saanud oma algstaadiumis tõuke narod-

nikluselt, arenes see edasi oma seaduste järgi, vabanedes narodniklikest illusioonidest, muutudes üha mõjukamaks poliitiliseks jõuks ning kujundades oma töölisjuhte. Niisuguste revolutsionääride tegevuses nagu P. Aleksejev, S. Halturin, V. Obnorski, A. Uljanov ja teised olid selgesti näha kasvava proletaarse liikumise mõju Venemaal. Paljud neist ei piirdunud sotsialistlike ideede propageerimisega, vaid olid ka esimeste töölisringide ja -ühingute organiseerijad.

Vene utoopiline sotsialism oli tihedasti seotud revolutsioonilise liikumisega ning väljendas pärisorjuses vaevleva talurahva huve. Oma vaadetes jõudsid utoopilise sotsialismi silmapaistvad esindajad Venemaal klassivõitluse ja revolutsiooni vajalikkuse tunnistamiseni. Nad nägid klassivõitluses ja revolutsioonis ühiskonna ümberkujundamise vahendit ning kutsusid rahvast «kirvest haarama», isevalitsust jõu abil kukutama. Teiste sõnadega, utoopiline sotsialism omandas Venemaal suure revolutsioonilise kõla. Parem on hukkuda koos revolutsiooniga kui reaktsiooni vaestemajas pääsu otsida, ütles Herzen.

Vene utoopilisele sotsialismile olid omased ka paljud Lääne-Euroopa utopismi eksivaated. Revolutsioonilised narodnikud näiteks ei suutnud mõista töölisklassi tõelist tähtsust ühiskonna arengus ning tegid voluntaristlikke ja anarhistlikke vigu. Pannes lootused revolutsioonis ainult talurahvale või üksikutele tugevatele isiksustele, ignoreerisid narodnikud majanduslikke muutusi, mis olid seotud kapitalismi arenguga Venemaal. Lõppkokkuvõttes oli nende arusaamine Venemaa ühiskondliku arengu teedest põhiliselt utopistlik ja idealistlik. Revolutsioonilise narodnikluse negatiivsetest külgedest haarasid kinni ja arendasid neid utoopilise sotsialismi epigoonid — 80-ndate ja 90-ndate aastate liberaalsed narodnikud, kes olid kaotanud suurema osa oma eelkäijate revolutsioonilisest pärandist.

Kuid suurte revolutsiooniliste demokraatide Belinski, Herzeni, Tšernõševski ja Dobroljubovi tegevus ning 70-ndate aastate revolutsionääride hiilgava plejaadi võitlus rajasid objektiivselt teed tulevasele töölisklassi parteile ja marksismi levikule Venemaal.

XIX sajandil ja XX sajandi alguses levisid utoopilise sotsialismi ja revolutsioonilise demokratismi ideed ka teistes maades. Euroopas olid nende ideede kandjateks: Poolas *E. Dembowski* (1822—1846), Bulgaarias *H. Botev* (1848—1876), Jugoslaavias *S. Markovič* (1846—1875), Tšehhoslovakkias *K. Sabina* (1813—1877), Ungaris *S. Petőfi* (1823—1849), Rumeenias *N. Bălçescu* (1819—1852), Hiinas *Sun Jat-sen* (1866—1925) ja teised. Kuubal võitles rahvusliku ja sotsiaalse võrdõiguslikkuse eest, koloniaalikke vastu silmapaistev revolutsiooniline demokraat *J. Marti* (1853—1895).

Demokraatia, utoopilise sotsialismi ja rahvusliku vabaduse ideed Euroopa, Ameerika, Aasia ja Aafrika maades valmistasid ette pinda marksismi levikule.

4. UTOOPILISE SOTSIALISMI KOHT AJALOOS

Utoopilise sotsialismi tekkimine ja arenemine on tihedalt seotud ühiskonna majandusliku arenguga, sotsiaalsete vastuolude teravnemisega ja töörahva klassivõitlusega. Utoopiline sotsialism tekkis üheaegselt kapitalismi sünniga, arenes edasi Euroopas toimunud kodanlike revolutsioonide perioodil ja saavutas haripunkti kapitalistlike suhete tormilise arengu perioodil XIX sajandil.

TEADUSLIKU KOMMUNISMI IDEELINE ALLIKAS

Utoopilise sotsialismi ajalooline tähtsus seisab selles, et ta oli teadusliku kommunismi eelkäija, üks marksismi põhiline ideeline allikas. Utoopilistes süsteemides peegeldus rõhutud töötavate hulkade, sealhulgas ka tööliste protest kapitalistliku ekspluateerimise vastu. Esialgu see protest ei olnud veel seotud aktiivse revolutsioonilise võitlusega kapitalismi vastu. Utoopilistes õpetustes leidsid sõnastuse ekspluateeritavates rahvahulkades tekkivad ideed. Need ideed väljendasid tööinimeste püüdlusi, nende sotsiaalseid ja kõlbelisi ideaale, mis läksid kujuneva kodanliku ühiskonna raamidest kaugemale. Utoopiline sotsialism kuulutas ette selle klassi sündi, kes XX sajandi alguseks kasvas võimsaks jõuks, kes on suuteline likvideerima kapitalistlikku korda.

Suured utopistid, rõhutas V. I. Lenin, «vaatasid samale poole, kuhu suundus ka tegelik arenemine; nad tõepoolest *ennetasid* selle arenemise».[1] Nii mõnigi kord sünnitas nende mõttelend ideaalsest ühiskonnast moonutatud pilte, kuid fantastilisest teooriast paistsid läbi suurte ideede võrsed. Neid ideesid arendas edasi ja viis praktiliselt ellu teaduslik kommunism. Teadusliku kommunismi tekkimise valmistas ette teoreetilise mõtte kogu eelnenud areng, sealhulgas ka sotsialistlike ideede ajalugu. Utopistlikud sotsialistid jätsid marksismile väärtusliku ideepärandi. Teadusliku kommunismi rajajad leidsid nende teostest palju sügavaid ideesid sotsiaalse elu ja ühiskonna arengu sõlmküsimustes. «... Saksa teoreetiline sotsialism», kirjutas F. Engels, «kunagi ei unusta, et ta seisab Saint-Simoni, Fourier' ja Oweni õlgadel — kolmel mehel, kes hoolimata kõigest nende õpetuste fantastilisusest ja utopismist kuuluvad kõigi aegade suurimate vaimude hulka ja kes geniaalselt on ette aimanud loendamatu hulga selliseid tõdesid, mille õigsust me nüüd teaduslikult tõestame . . .»[2]

Utopistlike sotsialistide määratu suur teene inimkonna ideelises arengus on kõigepealt see, et nad teravalt kritiseerisid kapitalistlikku korda. Nad näitasid veenvalt, et eraomandusel ja ekspluateerimisel põhinev ühiskond ei saa anda inimestele vabadust, võrdsust ega vendlust.

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 2. kd., lk. 212.
[2] *K. Marx* ja *F. Engels.* Valitud teosed, I kd., lk. 523.

Mõned utopistlikud sotsialistid jõudsid ka arusaamiseni, et ainult revolutsiooni ja töörahva revolutsioonilise diktatuuri kehtestamise kaudu on võimalik likvideerida eraomandus ning asendada ekspluateerimisühiskond sotsialistliku ühiskonnaga. Kommunismi ja revolutsiooni ideed on tihedalt seotud Jean Mellier' «Testamendis», Gracchus Babeufi ja tema võitluskaaslaste liikumises, vene revolutsiooniliste demokraatide teoreetilises ja praktilises tegevuses.

Utopistlikud sotsialistid oskasid geniaalselt ette näha mõningaid jooni, mis on iseloomulikud uuele, ekspluateerimiskorra asemele tulevale ühiskonnakorrale. Paljud nendest arvasid, et tulevane sotsialistlik kord võib tekkida, eksisteerida ja areneda ainult ühiskondliku omanduse alusel.

Tulevase ühiskonna tähtsaimaks printsiibiks pidasid utopistlikud sotsialistid kõigi kodanike töökohustuslikkuse printsiipi. «Parasitismi paise» kritiseerimine on utopistide suurepärane joon. Paljud neist oletasid, et tulevases ühiskonnas muutub töö auasjaks. Utopistidele kuulub linna ja maa ning vaimse ja füüsilise töö vastandlikkuse ületamise vajaduse idee. Suurt rõhku panid utopistid materiaalsete hüvede õiglasele jaotamisele, avaldasid sügavaid mõtteid töö ja vajaduste järgi jaotamise kohta.

Utopistlikud sotsialistid esitasid oletuse ühiskonna poliitilise organisatsiooni paratamatust muutumisest pärast ühiskondliku omanduse võitu. Nad eeldasid, et riik muutub inimeste valitsemise aparaadist tootmisprotsessi juhtimise aparaadiks. Mõned utopistid rääkisid ka riigi väljasuremise perspektiivist tulevases ühiskonnas.

Utoopiline sotsialism sisaldas reaalse humanismi, töötavate hulkade humanismi elemente. Nende süsteemides püstitati sellised ideed nagu töö vabastamine orjusest ja inimeste võrdsus ning uus ideaal — vabastatud tööinimene. Utoopilise sotsialismi ideed seostusid orgaaniliselt ja arenesid koos humanismi ideedega.

UTOOPILISE SOTSIALISMI AJALOOLINE PIIRATUS

Utopistlikud sotsialistid esitasid palju huvitavaid ideesid, mis olid oma aja kohta tõsiseks ühiskondliku mõtte saavutuseks. Nad tegid palju geniaalseid oletusi. Kuid tervikuna oli nende ettekujutus tulevikuühiskonnast paljuski naiivne ja algeline, nende vaated uue ühiskonna ehitamise teede suhtes olid ekslikud. Utopistlike sotsialistide peamine puudus seisab selles, et nad ei mõistnud ühiskonna arengu seaduspärasusi, ei näinud ühiskonnaelu ümberkujundamise tõelisi teid, ei osanud sotsialismiideesid ühendada rahvahulkade revolutsioonilise liikumisega. Töölisklassisse suhtusid nad filantroopilise hoolitsusega, nägid temas üksnes kannatavat, mitte aga tegutsevat klassi.

«... Esialgne sotsialism», kirjutas V. I. Lenin, «oli *utoopiline* sotsialism. Ta arvustas kapitalistlikku ühiskonda, mõistis hukka ja

needis teda, unistas tema hävitamisest, fantaseeris paremast maailmakorrast ja püüdis rikkaid veenda, et ekspluateerimine on kõlblusvastane.

Kuid utoopiline sotsialism ei suutnud näidata tõelist väljapääsu. Ta ei osanud selgitada ei kapitalistliku palgaorjuse olemust, avastada kapitalismi arenemise seadusi ega leida seda *ühiskondlikku jõudu*, kes on suuteline saama uue ühiskonna loojaks.»[1]

Utoopiline sotsialism etendas ühiskonna arengu teataval etapil suurt positiivset osa. Kuid edaspidi, proletariaadi klassiteadvuse kasvades kaotas ta oma kunagise tähtsuse.

Pärast teadusliku kommunismi tekkimist ja levikut muutub primitiivsete, nivelleerivate utopistlike vaadete taaselustamine ja nende avalik või varjatud vastandamine teaduslikule kommunismile reaktsiooniliseks nähtuseks. Kuid niisugune taaselustamine on ajaloo seisukohalt võimalik, sest säilib sotsiaalne pind (väikekodanlus), millel mõnikord isegi marksismi lipu all võib tärgata mitmesuguseid väikekodanliku sotsialismi võrseid. Niisuguste reaktsiooniliste utoopiate näiteks tänapäeval on mitmesugused parempoolsed oportunistlikud ja pahempoolitsevad sektantlikud, anarhistliku kallakuga sotsialismiteooriad. Mõned nendest teooriatest püüavad tõestada, et sotsialismi on võimalik üles ehitada ilma klassivõitluseta, sotsialistliku revolutsioonita ja tööliskassi võimu kehtestamiseta. Teised tahavad sotsialismi juurutada sõjaväeliste meetoditega ja kujutlevad tulevast ühiskonda «kasarmukommunismina».

Utoopiline sotsialism ei vastanud ajastu põhivajadustele, ei saanud olla proletariaadi klassivõitluse teoreetiliseks põhjenduseks, tema ideeliseks juhiks ühiskonna ümberkujundamisel. Ajastu sotsiaalsed ülesanded nõudsid tungivalt sotsialismi muutmist utoopiast teaduseks, teadusliku kommunismi teooria loomist. Oli vaja ära näidata proletariaadi ajalooline missioon, relvastada proletariaat ühiskonna arenemise seaduste tundmisega, teadusliku programmiga sotsialismi eest võitlemiseks.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 19. kd., lk. 7.

III PEATÜKK

TEADUSLIKU KOMMUNISMI TEKKIMINE JA TEMA ARENEMISE PÕHIETAPID

Teadusliku kommunismi tekkimine oli kvalitatiivne hüpe ühiskondliku mõtte ajaloos. Utoopiliste unistuste asemele tuli õpetus ühiskonnast kui sotsiaalse progressi seaduspärasest resultaadist. *Sotsialism muudeti utoopiast teaduseks.*

1. K. MARX JA F. ENGELS KUI TEADUSLIKU KOMMUNISMI LOOJAD

TEADUSLIKU KOMMUNISMI TEKKIMISE AJALOOLISED TINGIMUSED

Teadusliku kommunismi tekkimise põhilised sotsiaalsed eeldused olid kapitalistliku tootmisviisi areng, proletariaadi kiire kasv ja tema astumine ajaloolise võitluse areenile ning kodanliku ühiskonna klassivastuolude teravnemine.

XIX sajandi esimesel poolel tõusis kogu Euroopas võimas revolutsioonilise liikumise laine, mille peajõud oli töölisklass. Proletariaat astus esmakordselt välja kui *iseseisev* ühiskondlik jõud oma poliitiliste ja majanduslike klassinõudmistega. Niisuguste väljaastumiste eredad näited olid Lyoni tööliste 1834. aasta ülestõus Prantsusmaal, Sileesia kangrute 1844. aasta ülestõus Saksamaal, 30-ndate aastate lõpu ja 40-ndate aastate alguse tšartistlik liikumine Inglismaal. Tšartismiga andis Inglismaa, kui kasutada V. I. Lenini sõnu, «maailmale esimese laialdase, tõeliselt massilise, poliitiliselt väljakujunenud proletaarselt-revolutsioonilise liikumise».[1]

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 282.

Tekkis tungiv vajadus töölisliikumist teoreetiliselt mõtestada. Utoopiline sotsialism ei olnud selleks suuteline.

Marksismi kodumaaks sai Saksamaa, kuhu pärast Inglise ja Prantsuse kodanlikke revolutsioone oli üle kandunud revolutsioonilise liikumise keskus. «Saksamaale osutavad kommunistid peatähelepanu sellepärast,» kirjutasid K. Marx ja F. Engels 1847. aastal, «... et ta teostab selle pöörde üldse Euroopa tsiviilsatsiooni arenenumais tingimustes ja palju arenenuma proletariaadiga kui Inglismaa XVII ja Prantsusmaa XVIII sajandil, mispärast saksa kodanlik revolutsioon võib olla ainult proletaarse revolutsiooni otsene eelmäng.»[1]

K. Marx ja F. Engels mõistsid esimestena kapitalismi tingimustes toimuvate sündmuste ajaloolist mõtet ning andsid neile teadusliku seletuse. Asunud töölisklassi positsioonile, lõid nad tervikliku ja harmoonilise õpetuse kodanluse revolutsioonilisest kukutamisest ja proletariaadi võimuhaaramisest. Nad selgitasid, et sotsialism ei ole unistajate väljamõeldis, vaid kodanliku ühiskonna tootlike jõudude ja tootmissuhete arengu paratamatu tagajärg. V. I. Lenin kirjutas: «Lühidalt võib Marxi ja Engelsi teeneid töölisklassi ees väljendada nõnda: nad õpetasid töölisklassile enesetunnetamist ja iseteadvust ning seadsid unistuste asemele teaduse.»[2]

Teadusliku kommunismi teooriat luues üldistasid K. Marx ja F. Engels teaduslikult ühiskonnaelu nähtusi, s. o. avastasid nende arenemise seaduspärasused, ning töötasid kriitiliselt ümber prantsuse utoopilise sotsialismi, saksa klassikalise filosoofia ja inglise XVIII sajandi poliitilise ökonoomia ideed. Nad muutsid sotsialismi utoopiast teaduseks ja relvastasid niimoodi proletariaadi ühiskonna sotsialistliku ümberkujundamise teooriaga.

Milles siis seisab teadusliku kommunismi põhiline erinevus utoopilisest sotsialismist, milles seisab see pööre, mille teostasid teadusliku kommunismi rajajad ühiskonna sotsialistliku ümberkujundamise sisu, teede ja meetodite küsimuses?

SOTSIALISM KUI ÜHISKONNA ARENGU SEADUSPÄRANE ETAPP

Teadusliku kommunismi tekkimine sai võimalikuks tänu kahele suurele avastusele filosoofia ja poliitilise ökonoomia valdkonnas: materialistlikule ajalookäsitusele (ajalooline materialism) ja lisaväärtusteooriale.

Ajalooline materialism tõstis ühiskonnasuhete keerukast võrgust esile tootmissuhted ja näitas, et tootmissuhted on põhilised, primaarsed, määravad. Tootmissuhete kohale kerkib pealisehitus — poliitilised, õiguslikud, moraalsed, filosoofilised, religioossed ja

[1] *K. Marx* ja *F. Engels.* Valitud teosed, I kd., lk. 44.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 2. kd., lk. 6.

muud vaated, samuti ka poliitilised ning muud institutsioonid ja organisatsioonid. Idealistlikule ajalookäsitusele vastandati sotsiaalse progressi teaduslik teooria, mis näitab ära rahvahulkade määrava osa ajaloos. Ajalooline materialism selgitas välja kapitalistlike ühiskonnasuhete ajutise iseloomu ja tõestas, et sotsialism on kapitalismi vastuolude revolutsioonilise lahendamise paratamatu resultaat.

Niisama suur tähtsus oli ka marksistlikul majandusteoorial. K. Marx lõi lisaväärtusteooria, mis sai kogu majandusteooria nurgakiviks, kapitalistliku ekspluateerimise analüüsi ja kriitika aluseks. Marxi majandusteooria avas kodanliku ühiskonna arenemise põhivastuolud ja tendentsid, mis toovad vältimatult kaasa selle ühiskonna hävingu ja proletaarse revolutsiooni võidu. «Tootmisvahendite tsentralisatsioon ja töö ühiskondlustamine», kirjutas K. Marx, «jõuavad sellise punktini, kus nad muutuvad ühtesobimatuks nende kapitalistliku kestaga. See purustatakse. Lööb kapitalistliku eraomandi tund. Ekspropriieerijad ekspropriieeritakse.»[1]

Tänu marksismi filosoofiale ja majandusõpetusele sai võimalikuks kindlaks teha, et ühiskonna areng on ühiskondlik-majanduslike formatsioonide asendumise seaduspärane protsess. Materialistliku ajalookäsituse ja majandusteooria järjekindel rakendamine kapitalistliku ühiskonna analüüsimisel võimaldas teha järelduse sotsialismi tekkimise ja võidu seaduspärasest iseloomust. Näidates marksismi filosoofia ja poliitilise ökonoomia tähtsust teadusliku kommunismi loomises, kirjutas V. I. Lenin: «Alles Marxi filosoofiline materialism näitas proletariaadile väljapääsu sellest vaimsest orjusest, milles tänini kiratsesid kõik rõhutud klassid. Alles Marxi majandusteaduslik teooria selgitas proletariaadi tõelise seisundi kapitalismi üldstruktuuris.»[2]

PROLETARIAADI AJALOOLINE MISSIOON

Teaduslik kommunism ei piirdunud ainult selle äranäitamisega, et kapitalismi sotsialismiga asendamine on paratamatu. Ta avastas ka ühiskondliku jõu, kes on suuteline seda asendamist läbi viima. Selleks ühiskondlikuks jõuks on proletariaat. Töölisklassi ajaloolise missiooni väljaselgitamine on K. Marxi ja F. Engelsi suurimaid avastusi. «Peamine Marxi õpetuses», rõhutas V. I. Lenin, «on proletariaadi kui sotsialistliku ühiskonna looja maailma-ajaloolise osa selgitamine.»[3]

Mispärast just töölisklass ja ainult tema on suuteline juhtima maailma-ajaloolist võitlust kapitalistliku ekspluateerimiskorra kukutamise, sotsialismi ja kommunismi võidu eest?

---

[1] *K. Marx.* Kapital, I kd., lk. 662.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 19. kd., lk. 8.
[3] *V. I. Lenin.* Teosed, 18. kd., lk. 543.

Proletariaat on kodanliku ühiskonna *kõige revolutsioonilisem klass*. Ta saab elatusvahendeid ainuüksi oma tööjõu müümisest. Tema rõõmud ja mured, kogu tema olemasolu on sõltuvad nõudmisest tööjõu järele. Proletariaat kui kodanliku ühiskonna kõige rohkem ekspluateeritav klass, kellel ei ole tootmisvahendeid, on kõige leppimatum kapitalismi vaenlane. Ta on eluliselt huvitatud kapitalismi likvideerimisest. Proletaarlased loovad materiaalseid väärtusi, kuid neid väärtusi käsutab kapitalistlikus ühiskonnas kodanlus. Proletaarlaste olukorda on võimalik põhjalikult parandada üksnes kodanluse võimu kukutamisega. Neil ei ole teist teed kui purustada kõik, mis kaitseb eraomandust, ja asendada eraomandus ühiskondliku omandusega. Sotsialistliku revolutsiooni tulemusena saavutavad proletaarlased tootmisvahendite ühiskondliku valdamise, poliitilise võimu, elatustaseme järjekindla tõstmise ning kõigi kultuurivarade kasutamise võimaluse.

Proletariaat on *kõige organiseeritum klass*. Suurtööstuse arenemine toob kaasa proletariaadi arvukuse, jõu ja mõju kasvu. Töö iseloom suurkäitistes õpetab töölistele distsipliini ja organiseeritust. Klassivõitluse juhtimiseks loob proletariaat oma organisatsioonid. Tema majanduslikke huve kaitsevad ametiühingud. Proletariaadi klassiorganisatsiooni kõrgeim vorm on kommunistlik partei.

Proletariaat on *kõige teadlikum klass*. Ta omandab poliitilise teadlikkuse eelkõige klassivõitluse käigus. Kuid töölisklass muutub võitmatuks jõuks ning talle saavad oma võitluse eesmärgid, ülesanded, teed ja vahendid täiesti selgeks alles siis, kui kommunistlik partei kannab töölisliikumisse sotsialistliku teadvuse. Marksism peab teadusliku kommunismi ühendamist töölisliikumisega väga tähtsaks.

Proletariaat on *sügavalt internatsionaalne klass*. Tema peaülesanded — ekspluataatorite võimu kukutamine, sotsialismi ja kommunismi ülesehitamine — on ühised kõigi maade töölistele. Kapital on rahvusvaheline jõud, ja selleks, et teha lõpp tema võimutsemisele, on tarvis tööliste rahvusvahelist liitu, nende ühinemist, tegevusühtsust.

Töölisklass väljendab kõigi töötajate huve. Vabastades ekspluateerimisest enda, vabastab ta eraomanduse orjastavast mõjust, igasugusest sotsiaalsest ja rahvuslikust rõhumisest kogu ühiskonna. Ühiste põhihuvide alusel kujuneb välja proletariaadi liit kapitalistliku ühiskonna teiste ekspluateeritavate klasside ja kihtidega: töötavate talupoegadega, linna väikekodanlusega, haritlastega, ametnikega. Selle liidu juhtivaks jõuks on töölisklass.

K. Marx ja F. Engels põhjendasid õpetuse klassivõitlusest, sotsialistlikust revolutsioonist ja proletariaadi diktatuurist ning näitasid sellega kätte ainuõige tee uude ühiskonnakorda. Sotsialistliku revolutsiooni peaülesanne on kukutada kodanluse võim, purustada kodanluse huve kaitsev riigimasin ja anda võim üle

töölisklassile, kehtestada proletariaadi diktatuur, mis on ühiskonna sotsialistliku ümberkujundamise tarvilik vahend. Proletariaadi diktatuuri tsementeeriv, juhtiv ja suunav jõud on revolutsiooniline partei, kes on relvastatud ühiskonna arenemise teadusliku teooriaga.

Tänu teadusliku kommunismi loomisele said töölisklass ja tema revolutsiooniline avangard võimaluse teadlikult ära kasutada sotsiaalse elu arengu seaduspärasusi, ette näha ajaloo arengu tendentse ja aktiivselt mõjustada sündmuste käiku. «Just selles seisabki tema surematu teene,» rääkis K. Liebknecht K. Marxist, «et ta *vabastas* proletariaadi, töörahva partei *fraasist* ja andis talle kindla, vääramatu, *teadusliku* aluse.»

«KOMMUNISTLIKU PARTEI MANIFEST» KUI TEADUSLIKU KOMMUNISMI ESIMENE PROGRAMMDOKUMENT

Teadusliku kommunismi põhiideed olid K. Marx ja F. Engels esitanud juba oma varastes, enne 1848. aastat kirjutatud töödes «Püha perekond», «Töölisklassi olukord Inglismaal», «Saksa ideoloogia», «Filosoofia viletsus», «Kommunismi printsiibid» jt. Kontsentreeritud väljenduse leidsid need ideed «Kommunistliku partei manifestis», mille K. Marx ja F. Engels koostasid maailma esimese kommunistliku partei, 1847. aastal asutatud «Kommunistide Liidu» ülesandel. «Manifest» avaldati 1848. aastal.

«Kommunistliku partei manifest» on esimene töölisklassi revolutsioonilise partei programm. Revolutsiooniline teooria sai siin konkreetse käsitluse. Selles on sõnastatud teadusliku kommunismi tähtsamad põhiprintsiibid, millel on jäädav väärtus.

K. Marx ja F. Engels näitasid «Kommunistliku partei manifestis», et kodanliku ühiskonna kõige revolutsioonilisem klass on proletariaat, ning iseloomustasid töölisklassi kui kodanluse hauakaevaja ja uue ühiskonna looja maailma-ajaloolist missiooni. Nad näitasid, et kogu kirjapandud ajalugu on klassivõitluse ajalugu. Kapitalismi tingimustes on selle võitluse aluseks lepitamatu antagonism proletariaadi ja kodanluse vahel. See võitlus viib paratamatult sotsialistliku revolutsioonini ja kodanluse võimu kukutamiseni. «Värisegu võimulolevad klassid Kommunistliku Revolutsiooni ees,» kuulutavad K. Marx ja F. Engels. «Proletaarlastel pole selles midagi kaotada peale oma ahelate. Võita on neil aga kogu maailm.»[1]

«Manifestis» on sõnastatud üks marksismi tähtsamaid ideesid — proletariaadi diktatuuri idee. K. Marx ja F. Engels kriipsutasid alla, et «esimeseks sammuks töölisrevolutsioonis on proletariaadi muutmine valitsevaks klassiks, demokraatia kättevõitmine».[2]

---

[1] *K. Marx* ja *F. Engels*. Valitud teosed, I kd., lk. 45.
[2] Sealsamas, lk. 34.

Proletariaat kasutab oma poliitilist võimu selleks, et kodanluselt järk-järgult ära kiskuda kogu kapital, tsentraliseerida kõik tootmisriistad riigi kätte ja suurendada võimalikult kiiresti tootlike jõudude hulka.

«Manifestis» on antud põhjendus seisukohale, et proletariaadil peab olema oma iseseisev partei — kommunistide partei, kes on kutsutud töölisliikumist juhtima.

K. Marx ja F. Engels esitasid «Manifestis» partei revolutsioonilise taktika põhiseisukoha: kommunistid võitlevad töölisklassi lähemate eesmärkide ja huvide eest, kuid kaitsevad tänases liikumises ka liikumise tulevikku. Kommunistidel pole mingeid huve, mis erineksid kogu proletariaadi huvidest. Teoreetilises mõttes on kommunistide eelis proletariaadi ülejäänud massiga võrreldes see, et nad mõistavad proletariaadi liikumise tingimusi, käiku ja üldisi tulemusi. Nende ülesanne on kujundada töölistel võimalikult selge arusaamine kodanluse ja proletariaadi vastandlikkusest. Lahendades revolutsioonilisel teel sotsiaalseid probleeme antud rahvuse ja riigi raamides, kaitsevad kommunistid ühtlasi proletariaadi üldisi, internatsionaalseid huve.

K. Marx ja F. Engels lähtusid sellest, et töölisklass ja tema partei peavad võidu saavutamiseks koondama enda ümber laiad rahvahulgad, demokraatlikud elemendid. Nad ütlesid: «... Kommunistid toetavad kõikjal iga revolutsioonilist liikumist olemasoleva ühiskondliku ja poliitilise korra vastu ... Kommunistid taotlevad ... igal pool kõigi maade demokraatlike parteide ühinemist ja kokkulepet.»[1]

Teadusliku sotsialismi esimeses programmdokumendis on sõnastatud proletaarse internatsionalismi põhiprintsiip: «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!»

Alla kriipsutades «Kommunistliku partei manifesti» ajaloolist tähtsust, kirjutas V. I. Lenin: «Selles teoses on geniaalse selguse ja kujukusega esitatud uus maailmavaade, järjekindel materialism, mis hõlmab ka sotsiaalse elu valdkonna, dialektika kui kõige mitmekülgsem ja sügavam arenemisõpetus, klassivõitluse teooria ja proletariaadi — uue, kommunistliku ühiskonna looja — maailma-ajaloolise revolutsioonilise osa teooria.»[2]

TEADUSLIKU KOMMUNISMI EDASIARENDAMINE 1848.—1851. AASTA REVOLUTSIOONIDE KOGEMUSTE PÕHJAL

Pärast 1848.—1851. aasta revolutsioone Saksamaal, Prantsusmaal, Austrias, Ungaris ja Itaalias saabus Euroopas kapitalismi formilise arenemise periood. Koos tööstuse kasvuga suurenes arvuliselt ka töölisklass. Tugevnes töölisliikumise iseseisvaks poliitiliseks jõuks kujunemise tendents.

---

[1] *K. Marx* ja *F. Engels*. Valitud teosed, I kd., lk-d 44, 45.
[2] *V. I. Lenin*. Teosed, 21. kd., lk. 32.

K. Marx ja F. Engels pühendasid ennast revolutsiooniliste jõudude koondamisele, proletariaadi poliitilisele kasvatamisele ja tema klassiteadvuse kujundamisele. Nad püüdsid ühendada Saksamaa ja teiste maade töölisklassi jõudusid revolutsioonilise programmi pinnal. Nende poolt 1850. aastal kirjutatud «Keskkomitee läkitus Kommunistide Liidule» sisaldab üleskutse töölisklassile organiseeruda ja valmistuda revolutsiooniks.

K. Marx ja F. Engels astusid välja pahempoolitsevate voolude vastu, kes tegelikku klassijõudude vahekorda ignoreerides panid lootuse viivitamatutele revolutsioonilistele aktsioonidele. Kommunistide Liidu Keskkomitee enamiku toetusel pidasid K. Marx ja F. Engels võitlust niisuguse avantüristliku taktika vastu, mis ignoreeris tööd rahvahulkades. Väikekodanliku «pahempoolsuse» pooldajatel läks korda Kommunistide Liit lõhestada. Seda kasutas viivitamatult ära Saksa valitsus — algasid julmad repressioonid, Liidu jälitamine. 1852. aastal kuulutas Kommunistide Liit enese laialisaadetuks.

Kommunistide Liit etendas suurt osa maailma kommunistlikus liikumises. Liit oli paljudele revolutsionääridele suurepäraseks kooliks. Liidu tegevusega on seotud K. Marxi ja F. Engelsi tähtsad teoreetilised tööd, milles nad tegid kokkuvõtte 1848.—1851. aasta revolutsioonidest. 1850.—1852. aastal ilmusid niisugused teosed nagu K. Marxi «Klassivõitlus Prantsusmaal aastail 1848—1850» ja «Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnes brümäär», F. Engelsi «Revolutsioon ja kontrrevolutsioon Saksamaal» ja teised.

Kõige tähtsam koht tol perioodil arendatavate teadusliku kommunismi probleemide hulgas kuulus proletaarse revolutsiooni ja proletariaadi diktatuuri teooriale. Tehes kokkuvõtte 1848.—1849. aasta kodanlik-demokraatlikes revolutsioonides ilmnenud tendentsidest, esitasid K. Marx ja F. Engels pideva (permanentse) revolutsiooni teooria ning andsid sellele põhjenduse. Seejuures oli nende lähtekohaks, et kodanluse ja proletariaadi klassiantagonismi arengus peitub võimalus kodanlikult revolutsioonilt proletaarsele revolutsioonile üleminekuks.

Tolle perioodi teostes on esitatud proletariaadi ja talurahva liidu idee. K. Marxi piltliku väljenduse järgi saab proletaarne revolutsioon talurahva näol *«selle koori, milleta tema soolo kõikides talupoeglikes maades muutuks luigelauluks»*.[1]

Teoses «Klassivõitlus Prantsusmaal aastail 1848—1850» kasutas K. Marx esmakordselt terminit «proletariaadi diktatuur». Oma kirjas J. Weydemeyerile 5. märtsil 1852 kirjutas ta, et klassivõitlus viib paratamatult proletariaadi diktatuurile ja et see diktatuur ise moodustab vaid ülemineku kõigi klasside kaotamisele ja klassideta ühiskonnale.

1848.—1851. aasta revolutsioonisündmused tõid K. Marxi ja F. Engelsi veel ühele tähtsale järeldusele: kodanlik riigimasin

[1] *К. Маркс и Ф. Энгельс.* Соч., т. 8, стр. 607.

tuleb lammutada. «Kõik riigipöörded on täiustanud seda masinat, selle asemel et seda murda,»[1] kirjutas K. Marx. V. I. Lenin oma teoses «Riik ja revolutsioon» märgib, et riigimasina lammutamise idee on K. Marxil sotsialistliku revolutsiooni teoorias kõige tähtsam, kõige olulisem ning kujutab endast proletariaadi diktatuuri õpetuse edasiarendamist.

I INTERNATSIONAAL

1857. aastal puhkes ülemaailmne majanduskriis. See muutis töölisklassi ja talurahva olukorra järsult halvemaks. Rahvusvahelises töölisliikumises algas uus tõus, kasvas talurahvaliikumise laine. Täie teravusega kerkis päevakorrale ülesanne asutada sotsialistlike ja poolsotsialistlike sektide asemele töölisklassi tõeline organisatsioon. Selle ülesande pidi lahendama Rahvusvaheline Tööliste Ühing — I Internatsionaal.

I Internatsionaal asutati 28. septembril 1864 rahvusvahelisel miitingul Londonis. Ühingu asutamismanifestis ja põhikirjas rõhutas K. Marx, et igasugune tootlike jõudude edasiarendamine süvendab paratamatult sotsiaalseid antagonisme. Manifest proklameeris, et samuti nagu orjade ja pärispõlve talupoegade töö on ka palgatöö üksnes ajutine vorm; see peab loovutama koha assotsieeritud tööle, mida tehakse vabatahtlikult, vaimustuse ja rõõmuga. Manifest tegi järelduse: «Seepärast on poliitilise võimu kättevõitmine saanud töölisklassi suureks kohuseks.» K. Marx kirjutas, et töölisklass saab oma missiooni edukalt täita üksnes sel juhul, kui ta kindlustab oma ridade ühtsust, koondub organisatsiooniliselt ning juhindub õigest ühiskonna arenemise teooriast.

Töölisklassi esimese rahvusvahelise revolutsioonilise organisatsiooni tegevus arenes võitluses kodanliku ja väikekodanliku ideoloogia vastu, utoopilise sotsialismi epigoonide mitmesuguste sektide vastu, kellel oli veel küllalt suur mõju mitme maa tööliste hulgas.

UTOOPILISE SOTSIALISMI EPIGOONIDE PURUSTAMINE

Töölisklass kasvas kiiresti arvuliselt. Tema read täienesid talupoegade, käsitööliste, laostunud väikepoodnike arvel. Nendes inimestes oli säilinud mitmesuguseid väikeomanike illusioone ja ettekujutusi.

Internatsionaali tegevuse esimestel aastatel olid töölisliikumisele kõige suuremaks ohuks prudonistid.

Pierre-Joseph Proudhon (1809—1865) oli väikekodanlik poliitikategelane, üks anarhismi rajajaid. Proudhon nimetas kapitalistlikku omandust varguseks ja astus järsult välja väikeomanduse

[1] *K. Marx* ja *F. Engels*. Valitud teosed, I kd., lk. 256.

kaitseks, mida laostas suurkapital. Lähtudes eksivaatest, et väärtus luuakse ringlussfääris, soovitas Proudhon päästa ja kindlustada väikeomandust sel teel, et organiseeritakse õiglane vahetus, milles ei kasutata raha. Selleks tuleb anda talupoegadele, käsitöölistele, väikekaupmeestele «tasuta» krediiti.

Proudhon oli proletariaadi revolutsioonilise võitluse ja võimuhaaramise vastu. Ta arvas, et pärast tema poolt soovitatud ettepanekute realiseerimist kaob hoopiski vajadus riigi järele. Tema järelkäijad olid igasuguse riikluse vastu.

Prudonistid kinnitasid, et ühiskonnasuhteid saab põhjalikult ümber kujundada ilma proletariaadi diktatuuri kehtestamiseta, et sotsialism areneb ilma poliitilise võitluseta, valmib rahulikul teel kapitalismi rüpes. Samasuguseid vaateid propageeris prantsuse XIX sajandi keskpaiga väikekodanlik sotsialist *Louis Blanc*. Blanc väitis, et kodanlik demokraatlik vabariik võimaldab organiseerida tööliste tootmisassotsiatsioone («ühiskondlikke töökodasid»), mis tõrjuvad kapitali järk-järgult välja ja «uuendavad» kapitalismi rahulikul teel. Prudonistide ja teiste väikekodanlike sotsialistide üleskutsed töölisklassile loobuda poliitilisest võitlusest tegid proletariaadile suurt kahju. Nad takistasid proletariaadi poliitilise klassiorganisatsiooni — partei — loomist.

K. Marx ja F. Engels kritiseerisid teravalt prudonismi programmi, mis kujutas endast väikekodanluse utoopiliste unistuste väljendust. Puudutades kooperatsiooni, ütles K. Marx, et kooperatiivne töö kapitalismi tingimustes ei saa pidurdada kapitalismi kasvu, ei saa vabastada rahvahulki ekspluatatsioonist ega kergendada nende viletsuse koormat.

Suur tähtsus oli K. Marxi ja F. Engelsi võitlusel töölisliikumises leiduva oportunismi ühe esimese vormi esiisa *Ferdinand Lassalle*'i (1825—1864) vastu. Lassalle etendas teatavat positiivset osa iseseisva töölispartei loomisel Saksamaal, kuid piiras selle partei ülesanded üldise valimisõiguse kasuks tehtava rahuliku agitatsiooniga ning eitas klassivõitluse ja revolutsiooni vajalikkust. K. Marx ja F. Engels märkisid Lassalle'i oportunismi paljastades, et ta kandis töölisliikumisse kodanlikku ideoloogiat.

K. Marx ja F. Engels astusid välja ka prantsuse utoopilise kommunisti *Louis Auguste Blanqui* (1805—1881) järelkäijate vigade vastu. Revolutsiooni läbiviimist pidas Blanqui kitsa vandeseltslaste ringi ülesandeks. Blankistid eitasid töölisklassi poliitilise partei vajalikkust ja keeldusid osa võtmast proletariaadi massiorganisatsioonidest.

Utoopiliste sotsialistide järelkäijate majanduslike retseptide kummutamise seisukohalt etendasid tähtsat osa K. Marxi teosed «Filosoofia viletsus» (1847) ja «Poliitilise ökonoomia kriitikast» (1859), kus esitati marksistliku dialektika, materialistliku ajalookäsituse ja majandusteooria põhiprintsiibid.

1867. aasta septembris ilmus trükist K. Marxi peateose «Kapital» esimene köide. Selle geniaalse teose teise ja kolmanda köite

valmistas trükiks ette ja andis pärast K. Marxi surma välja F. Engels.

«Kapital» ei ole üksnes majandusteaduslik teos. «Kapitalis» on edasi arendatud ka marksistlikku filosoofiat ja teadusliku kommunismi teooriat ning antud igakülgne põhjendus kapitalismi hukkumise ja sotsialismi võidu paratamatusele. Andnud kõrge hinnangu «Kapitalile», soovitas 1868. aastal toimunud I Internatsionaali III kongress töölistel õppida «Kapitali», sest see aitab saavutada edu vabadusvõitluses. Venemaal avaldati «Kapital» 1872. aastal. See oli «Kapitali» esimene võõrkeelne väljaanne.

VÕITLUS BAKUNISTIDE ANARHISMI VASTU

Pärast prudonismi ideelist purustamist kujutasid töölisliikumisele, eriti majanduslikult vähearenenud maades, suurt ohtu bakunistid. Kui prudonistid avalikult eitasid revolutsioonilist võitlust, siis bakunistid kuritarvitasid «pahempoolseid» fraase ning nõudsid viivitamatult vandenõude ja rahvaülestõusude ettevalmistamist. Anarhistlike jõudude ideoloog ja organiseerija oli Läände emigreerinud vene väikekodanlik revolutsionäär *M. A. Bakunin* (1814—1876).

Bakunin ja bakunistid asutasid vastukaaluks Internatsionaalile oma «Sotsialistliku Demokraatia Alliansi». Bakunin taotles Alliansi vastuvõtmist Internatsionaali kooosseisu iseseisva organisatsioonina. Kui Internatsionaali Peanõukogu sellest keeldus, lubas ta Alliansi laiali saata ja astus oma pooldajatega Internatsionaali, selleks et Rahvusvahelist Tööliste Ühingut seestpoolt laostada. Õõnestustegevuse eest heitis Haagi kongress (1872) bakunistid Internatsionaalist välja.

Bakunistid ründasid teaduslikku kommunismi reaktsioonilise utopismi seisukohalt. F. Engels kirjutas, et Bakuninil on omapärane teooria — prudonismi ja kommunismi segu. Peamine pahe, mis tuleb kõrvaldada, ei olnud Bakunini arvates kapital, vaid riik. Bakunistid eitasid töölisklassi riigivõimu osatähtsust ühiskonna põhjalikus ümberkujundamises. Inimkonna tulevikuideaaliks pidas Bakunin tema vabanemist ühiskonna arenemise seadustest. Pärast «üldrahvalikku mässu» pidi ühiskonnavormide areng Bakunini järgi lõppema. Ühiskond laguneb algrakukesteks — assotsiatsioonideks — ja edaspidi ühiskonnas enam mingeid kvalitatiivseid muutusi ei toimu. Kritiseerides Bakunini idealistliku voluntaristliku revolutsioonikontseptsiooni olemust, kirjutas K. Marx: «*Tahe,* mitte aga majanduslikud tingimused on aluseks tema sotsiaalsele revolutsioonile.»[1] Bakunin ei suutnud mõista, et võidukas revolutsioon saabub siis, kui proletariaat — K. Marxi sõnade järgi — «on saavutanud küllaldase jõu ja organiseerituse».

[1] *К. Маркс и Ф. Энгельс.* Соч., т. 18, стр. 615.

Väikekodanlike «pahempoolse sõnakõlksutamise rüütlite» vastu olid sihitud niisugused K. Marxi ja F. Engelsi teosed nagu «Näilikud lõhenemised Internatsionaalis», «Sotsialistliku Demokraatia Allianss ja Rahvusvaheline Tööliste Ühing», «Bakunistid tööl» ja teised.

Bakunistide väärkontseptsioonide purustamisel K. Marxi ja F. Engelsi poolt oli suur tähtsus kogu sellele edaspidisele võitlusele, mida marksistidel tuli ülemaailmses revolutsioonilises liikumises pidada väikekodanliku «revolutsioonilisuse» vastu, voluntarismi, sõnakõlksutamise ja avantürismi kõikvõimalike ilmingute vastu.

Andes hinnangu K. Marxi võitlusele utoopilise sotsialismi epigoonide ja anarhistide vastu Internatsionaali ridades, kirjutas V. I. Lenin: «Ühendades mitmesuguste maade töölisliikumist, püüdes ühise tegevuse voolu juhtida mitmesuguseid mitteproletaarse, marksismi-eelse sotsialismi vorme (Mazzini, Proudhon, Bakunin, inglise liberaalne treidunionism, lassalllikud paremale poole kõikumised Saksamaal jt.), võideldes kõikide nende sektide ja koolkonnakeste teooriate vastu, lõi Marx mitmesuguste maade töölisklassi proletaarse võitluse ühtse taktika.»[1]

PARIISI KOMMUUNI KOGEMUSTE ÜLDISTAMINE

Marksistide ja utoopilise sotsialismi epigoonide vaidlus, mis puudutas peamiselt klassivõitluse ja proletariaadi diktatuuri küsimust, kandus varsti teooria valdkonnast revolutsioonilise praktika valdkonda. 1871. aastal tekkis Pariisi tööliste revolutsioonilise ülestõusu tulemusena Kommuun — uut tüüpi riik. «Vaadake Pariisi Kommuuni,» kirjutas F. Engels. «See oli proletariaadi diktatuur.»[2]

17. aprillil 1871, Pariisis toimuvate revolutsiooniliste sündmuste kõrgpunktis, kirjutas Marx Kugelmannile: «Töölisklassi võitlus kapitalistide klassi ja tema riigi vastu on Pariisi Kommuuni tõttu uude faasi jõudnud. Kuidas lugu seekord otseselt lõpekski, maailma-ajaloolise tähtsusega uus lähtepunkt on kätte võidetud.»[3]

Pariisi Kommuun oli esimene proletaarne revolutsioon. Kommuun hakkas kodanlikku riigimasinat lammutama ja uue võimuorganisatsiooniga asendama. Oma esimese dekreediga likvideeris Kommuun vana sõjaväe. Seejärel andis ta hoobi politseilik-bürokraatlikule riigiaparaadile, kuulutades kõik riigiametnikud valitavaks ja vahetatavaks. Kommuun loobus kodanliku parlamentarismi «võimu jaotamise» printsiibist ning ühendas seadusandliku ja täidesaatva võimu. Kommunaarid kuulutasid kiriku riigist lahu-

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 21. kd., lk. 33.
[2] *K. Marx* ja *F. Engels.* Valitud teosed, I kd., lk. 382.
[3] *K. Marx* ja *F. Engels.* Valitud teosed, II kd., lk. 387.

tatuks ning hakkasid kehtestama üldist kooliharidust, mis põhines teaduse ja tööoskuse õpetamisel.

See kõik tähendas kommunistide poolt palavalt kaitstud printsiipide elluviimist. Seepärast kirjutaski K. Marx, et Pariisi proletariaadi ülestõus oli «meie partei suurim kangelastegu pärast Pariisi juuniülestõusu». K. Marx andis Kommuuni tegelastele Internatsionaali Peanõukogu nimel nõu ja näpunäiteid, selgitas Pariisis toimuvate sündmuste olemust, tegutsedes — V. I. Lenini sõnade järgi — «masside võitlusest *osavõtjana*».

Pariisi Kommuunis endas võitlesid omavahel kaks rühmitust: «enamus», kuhu kuulusid põhiliselt blankistid, ja «vähemus», mis koosnes peamiselt prudonistidest. F. Engels, märkides ühtsuse puudumist nende rühmituste poliitikas, kirjutas: «... Kommuuni majanduslike dekreetide — nii nende kiiduväärsete kui ka kuulsusetute külgede — eest vastutavad eeskätt prudonistid, Kommuuni poliitiliste sammude ja vigade eest aga — blankistid.»[1]

Ent kui palju ka prudonistid ja blankistid ei ajanud Pariisi proletariaati segadusse oma teooriatega, töölisklassi kaine mõistus jäi ikkagi peale ning proletariaat ilmutas revolutsioonilist algatusvõimet ja loomingut. K. Marx nimetas Pariisi kommunaare kangelasteks, kes olid valmis ründama taevast.

Selles, et Kommuun äratas rahvahulkade loova, revolutsioonilise initsiatiivi, oli Kommuuni jõud. Suur sotsiaalne energia avaldus aga stiihiliselt. Selles oli Kommuuni nõrkus. Pariisi kommunaaridel ei olnud töölisparteid, vajalikku ettevalmistust ega väljaõpet. Just sellega on esmajoones seletatavad need tõsised vead, mis Kommuun tegi. Suurim neist oli see, et Kommuun ei konfiskeerinud Prantsuse Panga raha ja muid väärtusi. Kommuun alahindas kontrrevolutsioonilise propaganda ja diversioonide vastu sihitud halastamatu võitluse vajadust, ta ei organiseerinud pealetungi Versailles'sse koondunud kontrrevolutsioonijõudude vastu. Ta ei suutnud luua sidet talurahva hulkadega. See kõik kiirendas Kommuuni langemist.

K. Marx ja F. Engels analüüsisid põhjalikult Kommuuni kogemusi ning tegid tähtsad teoreetilised ja poliitilised järeldused: töölisklass võib võita ainult siis, kui tema eesotsas on ühiskonna arengu teadusliku teooriaga relvastatud revolutsiooniline partei; rahvahulkade ulatuslik initsiatiiv, revolutsiooniline hoog ja looming tuleb ühendada kommunistliku partei organiseeriva ja innustava osaga; sotsialistlik revolutsioon peab resoluutselt maha suruma ekspluataatorlike klasside vastupanu ja kontrrevolutsioonilised püüdlused, peab lammutama vana ja looma uue riigimasina. K. Marx märkis, et Kommuun oli lõpuks avastatud poliitiline vorm, mis võimaldab töö majandusliku vabastamise.

---

[1] *K. Marx* ja *F. Engels*. Valitud teosed, I kd., lk. 380.

Rahvusvahelise Tööliste Ühingu tegevus valmistas ette iseseisvate töölisparteide loomise paljudes maades. I Internatsionaali Londoni konverentsil (1871) ja seejärel Haagi kongressil viisid K. Marx ja F. Engels läbi otsuse, mis rõhutas vajadust luua igal maal töölisklassi partei. Seoses politseiliku tagakiusamisega ja lõhestajate õõnestustegevusega tuli Internatsionaali residents üle viia New Yorki. Kuid seal ei saanud Internatsionaal kuigi kaua efektiivselt oma ülesandeid täita. 1876. aastal võttis Internatsionaali Philadelphia konverents vastu Internatsionaali laialisaatmise otsuse. Hinnates Internatsionaali tegevuse tulemusi, kirjutas F. Engels, et igal pool Euroopas areneb töölisliikumine edukalt ja kiiresti. Marksismi pooldajad tegutsesid paljudes maailma maades. Pärast Pariisi Kommuuni tekkisid kõikides suuremates kapitalistlikes riikides proletaarsed parteid. Marksism saavutas võidu ja hakkas kiiresti levima. Eri maade töölisparteide vahel hakkas kujunema pidev ja regulaarne side.

XIX sajandi 70-ndatest aastatest alates muutub marksism rahvusvahelise töölisliikumise juhtivaks ideelis-teoreetiliseks jõuks. Silmapaistvat osa teadusliku kommunismi propageerimises ja selle ideede arendamises etendasid möödunud sajandi 70-ndatel ja 80-ndatel aastatel *August Bebel, Dimitr Blagojev, Jules Guesde, Antonio Labriola, Paul Lafargue, Wilhelm Liebknecht, Franz Mehring, G. V. Plehhanov* ja teised rahvusvahelise töölisliikumise silmapaistvad tegelased.

Pärast Pariisi Kommuuni jätkasid teadusliku kommunismi rajajad oma õpetuse edasiarendamist ning pidasid võitlust sotsiaaldemokraatide hulgas väljakujunevate oportunistlike tendentside vastu.

Tol perioodil kirjutas K. Marx «Gotha programmi kriitika», milles ta arvustas saksa sotsiaaldemokraatia programmi oportunistlikke vigu ja sõnastas mitmed teadusliku kommunismi põhimõttelised seisukohad. K. Marx näitas, et kommunistlik ühiskond koosneb kahest faasist: esimene faas — sotsialism — ja teine faas — kommunism. Ta andis mõlema faasi põhimõttelise iseloomustuse. K. Marx esitas ja põhjendas tähtsa teesi erilise kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodi vajalikkusest. Samal ajal lõi F. Engels niisugused põhjapanevad teosed nagu «Anti-Dühring» ja «Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine» ning kirjutas märkmed Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei Erfurdi programmi kohta. Need teosed arendasid teadusliku kommunismi teooriat loovalt edasi.

K. Marx ja F. Engels jälgisid tähelepanelikult Venemaa ühiskondlikku arengut. Nad jõudsid järeldusele, et «seekord algab revolutsioon Idas» ja et «Venemaa on Euroopa revolutsioonilise liikumise eelvägi».

Töölisliikumise edukas arenemine tõstis möödunud sajandi 80-ndate aastate lõpul päevakorrale uue rahvusvahelise töölisühingu asutamise. Niisugune organisatsioon — II Internatsionaal — asutati F. Engelsi vahetul osavõtul. 1889. aastal toimus Pariisis II Internatsionaali I kongress. Kongress kuulutas 1. mai iga-aastaseks töötajate rahvusvaheliseks pidupäevaks. II Internatsionaali esimesed sammud soodustasid marksismi levikut, töölisparteide sidemete kindlustumist, revolutsioonijõudude koondumist. Kuid hiljem tabas II Internatsionaali oportunismipisik. II Internatsionaal lagunes.

Teadusliku kommunismi teooria ja töölisliikumise revolutsiooniline praktika on juba Marxi ja Engelsi ajast alates arenenud ägedas võitluses oportunismi ja kodanliku ideoloogia vastu. Teadusliku sotsialismi rajajad kaitsesid kirglikult oma revolutsioonilist teooriat ning kritiseerisid teravalt kodanlike ja väikekodanlike kapitalismi apologeetide «õpetusi». Töölisklassi ideoloogia väljatöötamisel ja kaitsmisel olid nad sügavalt parteilised ning kaitsesid järjekindlalt proletariaadi ja kogu töörahva huve.

2. LENINLIK ETAPP TEADUSLIKU KOMMUNISMI ARENGUS

Oma revolutsioonilise tegevuse esimestest sammudest peale asus V. I. Lenin otsustavalt marksismi seisukohtadele ja näitas, et ta on kindel töölisklassi huvide eest võitleja, K. Marxi ja F. Engelsi töö vääriline jätkaja. V. I. Lenin avas uue etapi marksismi arengus, rikastades kõiki selle koostisosasid — filosoofiat, poliitilist ökonoomiat ja teaduslikku kommunismi.

V. I. Lenin uuris kapitalismi imperialistliku staadiumi seaduspärasusi ning võttis kokku XIX sajandi lõpu ja XX sajandi alguse rahvusvahelise töölisliikumise ja kogu vabadusliikumise kogemused. Tema teoreetiline ja praktiline revolutsiooniline tegevus arenes perioodil, millal rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise keskus oli üle kandunud Venemaale.

V. I. Lenin andis vastused ajaloo poolt püstitatud kõige aktuaalsematele küsimustele ning arendas igakülgselt edasi sotsialistliku revolutsiooni ja kommunistliku ühiskonna ülesehitamise teooriat. Ta relvastas rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise teaduslikult põhjendatud strateegia ja taktikaga ning asus töölisklassi etteotsa võitluses sotsialismi ideaalide realiseerimise eest.

Kui K. Marx ja F. Engels muutsid sotsialismi utoopiast teaduseks, siis V. I. Lenini nimega on seotud selle teaduse edasiarendamine, teadusliku *sotsialismi muutmine miljonite inimeste sotsiaalseks praktikaks.*

Leninism on imperialismi ja proletaarsete revolutsioonide ajastu, koloniaalsüsteemi kokkuvarisemise ja rahvuslike vabadusliikumiste võidu ajastu, inimkonna kapitalismilt sotsialismile ülemineku ja kommunistliku ühiskonna ehitamise ajastu marksism.

Leninlik etapp marksismi ja teadusliku kommunismi arengus jätkub NLKP ja teiste marksistlik-leninlike parteide teoreetilise tegevusega.

KOMMUNISTLIK PARTEI KUI RAHVA JUHT

Imperialismi tingimustes saavutab proletariaadi klassivõitlus oma kõrgeima taseme ja avaldub sotsialistlikes revolutsioonides. Proletaarsete revolutsioonide küpsemise olukorras omandas erilise tähtsuse ajalooprotsessi subjektiivne tegur — töölisklassi ja kõigi töötavate hulkade teadlikkus, tahe ja organiseeritus. Lähtudes marksismi teoreetilistest alustest ja analüüsides klassivõitluse kogemusi, suutsid V. I. Lenin ja tema mõtteosalised leida kõige efektiivsemad vormid töölisklassi organiseerimiseks ja niisuguseks võimsaks poliitiliseks jõuks muutmiseks, kes on suuteline viima töötajaid võitlusse kodanluse vastu ja kodanlust võitma.

V. I. Lenin oli revolutsioonilise marksistliku partei organiseerija. Teostes «Vene sotsiaaldemokraatide ülesanded» (1897), «Mis teha?» (1902), «Üks samm edasi, kaks sammu tagasi» (1904) ja teistes arendas V. I. Lenin marksismi järeldust proletariaadi maailma-ajaloolisest osast ning töötas välja tervikliku õpetuse uut tüüpi parteist. Uut tüüpi partei ideelis-teoreetiliste, taktikaliste ja organisatsiooniliste aluste väljatöötamine on V. I. Lenini suur panus teadusliku kommunismi teooriasse. Õpetus parteist lahendab selle teooria keskse probleemi — revolutsiooniprotsessi ja uue ühiskonna teadusliku juhtimise probleemi.

V. I. Lenin õpetas, et partei on töölisklassi eesrindlik väesalk. Partei on lahutamatult seotud oma klassi eluga ja oma klassi kaudu kõigi ekspluateeritavatega. Seepärast on parteil rahvahulkade täielik usaldus. Partei on klassiorganisatsiooni kõrgeim vorm. Ta on töölisklassi võitlusstaap, juhib töölisklassi võitlust, üldistab revolutsioonilise liikumise kogemusi, arendab edasi eesrindlikku teooriat ning töötab välja revolutsioonilise võitluse strateegia ja taktika.'

Töölisklassi partei võib kasvada, kindlustuda, oma juhtivat ja organiseerivat osa kommunismi eest peetavas võitluses edukalt täita ainult sel tingimusel, kui ta juhindub teaduslikust revolutsioonilisest teooriast. Ainult niisugusele teooriale tuginedes jõuab töörahvas taotletavale eesmärgile lühima aja ja vähimate kaotustega.

Selleks et oma võitlusvõimet säilitada ja suurendada ning töörahva revolutsioonilise võitluse juhtimise ja organiseerimise missiooni täita, peab partei tagama oma ridade monoliitsuse. Partei aluseks on ideeline ühtsus. Kuid ainult ideelisest ühtsusest töölis-

klassi parteile ei piisa. Ideelist ühtsust peab kindlustama organisatsiooniline ühtsus: partei siseelu tugineb kindlatele normidele ja reeglitele, mis on kohustuslikud kõigile partei liikmetele. Partei organisatsioonilise ülesehituse juhtprintsiibiks on demokraatlik tsentralism.

Partei kontsentreerib ja mitmekordistab rahvahulkade energiat, kasvatab neid poliitiliselt, koondab ja mobiliseerib neid revolutsiooniliseks võitluseks ja uue ühiskonna ülesehitamiseks. Ideoloogilise ja organisatsioonilise töö ühtsus, kõrge ideelisuse ja maksimaalse asjalikkuse ühendamine on partei tegevuse tähtsamaid printsiipe.

VÕITLUS NARODNIKUTE VÄIKEKODANLIKU SOTSIALISMI VASTU

V. I. Lenin arendas edasi teadusliku kommunismi teooriat leppimatus võitluses vaenulike tendentside ja voolude vastu, mis esinesid niihästi väljaspool marksismi kui ka marksismis eneses. V. I. Lenini tegevuse esimesel etapil oli eriti tähtis tema võitlus väikekodanliku sotsialismi vastu, 80-ndate ja 90-ndate aastate liberaalsete narodnikute vastu (V. P. Vorontsov, N. K. Mihhailovski, S. N. Krivenko, S. N. Južakov), kes olid lahti öelnud revolutsiooniliste narodnikute parimatest traditsioonidest. Selle võitluse käigus paljastas V. I. Lenin narodnikliku sotsialismi kui väikekodanliku ideoloogia ning arendas edasi K. Marxi ja F. Engelsi seisukohti proletariaadi maailma-ajaloolisest osast ning töölisklassi ja talurahva liidust. Narodnikute teoreetiliste vaadete, poliitilise programmi ja taktika kritiseerimisele on pühendatud niisugused V. I. Lenini suurepärased tööd nagu «Mis on «rahvasõbrad» ja kuidas nad võitlevad sotsiaaldemokraatide vastu?» (1894), «Narodnikluse majanduslik sisu ja selle arvustus hr. Struve raamatus» (1895), «Kapitalismi arenemine Venemaal» (1899) ja teised.

V. I. Lenin uuris põhjalikult kapitalismi arenemist Venemaal, pöörates eriti suurt tähelepanu kapitalismi tungimisele külasse. Ta analüüsis ekspluateerimise vorme maal ja talurahva sotsiaalset struktuuri kapitalismi ajal ning näitas, kuidas peab proletariaat suhtuma maaelanikkonna eri klassidesse ja kihtidesse. Ilma selle analüüsita poleks saanud lahendada töötava talurahva kodanlik-demokraatlikule ja sotsialistlikule revolutsioonile kaasatõmbamise küsimust. Teaduslikul alusel töötas V. I. Lenin välja partei agraarprogrammi.

Narodniklikule talurahva ja töölisliikumise lõhestamise kursile vastandas V. I. Lenin töölisklassi ja talurahva liidu poliitika. Ta nägi ette selle liidu suurt jõudu demokraatlikus ja sotsialistlikus revolutsioonis ning sellele järgnevas uue ühiskonna ülesehitamises.

V. I. LENINI VÕITLUS PAREM- JA «PAHEMPOOLSE» OPORTUNISMI VASTU

XIX sajandi lõpuks marksism võitis ja tõrjus välja mitmesugused väikekodanliku sotsialismi teooriad. Nende asemele tulid teadusliku kommunismi uued vastased: reformism, parem- ja «pahempoolne» oportunism. Reformistid ja parempoolsed oportunistid olid arvamusel, et revolutsioonitormide aeg on läbi. Sellepärast olevat marksismi õpetus klassivõitlusest, sotsialistlikust revolutsioonist ja proletariaadi diktatuurist vananenud. Nad tõstsid esiplaanile võitluse reformide eest. «Pahempoolsed» oportunistid väitsid, et on tarvis ajalooprotsessi tagant tõugata, et revolutsioon sõltuvat lõppkokkuvõttes ainult revolutsionääride häälestatusest ja tahtepingutusest.

Revisionistlikud tendentsid hakkasid töölisliikumises ilmnema juba K. Marxi ja F. Engelsi eluajal. Kui 1879. aastal sotsiaalreformistlikus aastaraamatus ilmus E. Bernsteini, C. Schrammi ja K. Höchbergi programmilise iseloomuga oportunistlik artikkel, milles väideti, et sotsiaaldemokraatlik liikumine peab olema ainuüksi rahumeelne, reformistlik, nõudsid K. Marx ja F. Engels selle artikli autorite väljaheitmist parteist. Eriti aktiivseks muutus oportunistide tegevus pärast F. Engelsi surma (1895). Bernsteini raamat «Sotsialismi eeldused» sai V. I. Lenini sõnade järgi manifestiks «marksismisisesele voolule, kes täies ulatuses marksismist lahku lööb». Eriti vihaselt ründas Bernstein õpetust sotsialistlikust revolutsioonist ja proletariaadi diktatuurist. Ta kuulutas küsitavaks isegi sotsialismi teadusliku põhjendamise võimaluse ja proklameeris: «Liikumine on kõik, eesmärk mitte midagi.» Töölisliikumise peaülesandeks kuulutas Bernstein võitluse reformide eest, mis parandaksid proletariaadi majanduslikku olukorda kapitalismi raamidest väljumata.

XX sajandi alguses omandas oportunism rahvusvahelise iseloomu, hakates ühel või teisel määral esinema kõikides sotsialistlikes töölisparteides (E. Bernstein ja G. Vollmar Saksamaal; A. Millerand ja teised Prantsusmaal; E. Vandervelde Belgias; reformistid Itaalias; austromarksistid Austrias; «legaalsed marksistid», «ökonomistid», bundistid ja menševikud Venemaal jne.). Revisionism muutus järk-järgult enamiku II Internatsionaali parteide ideoloogiaks. Need parteid mandusid sotsiaalreformistlikeks organisatsioonideks.

Väga ohtlik oli parempoolne oportunism, revisionism sotsialistlikule revolutsioonile läheneva Venemaa tingimustes. Oportunistid loobusid klassivõitlusest, revolutsioonist ja proletariaadi diktatuurist, piirasid kogu tegevuse kapitalismi järkjärgulise ümberkujundamisega reformide abil. «Kriitikavabaduse» ja marksismi «uuendamise» sildi all ütlesid nad lahti töölisklassi revolutsioonilisest õpetusest.

Vastates küsimusele, mida uut on marksismi teooriasse toonud

revisionistlikud «uuendajad», kirjutas V. I. Lenin: *«Mitte kui midagi:* nad ei ole sammugi edasi viinud seda teadust, mida Marx ja Engels käskisid meil edasi arendada; nad ei ole proletariaadile õpetanud mingeid uusi võitlusmeetodeid; nad on ainult taganenud, võttes üle mahajäänud teooriate juppe ja jutlustades proletariaadile mitte võitluse teooriat, vaid järeleandmise teooriat — järeleandmist proletariaadi kõige õelamatele vaenlastele, valitsustele ja kodanlikele parteidele, kes otsivad väsimatult uusi vahendeid sotsialistide tagakiusamiseks.»[1] V. I. Lenin näitas, et oportunism on kodanliku ideoloogia poolt marksismi vastu peetava võitluse vorm, «marksismi tõdede kodanlik nudimine», katse «heita üle parda «vana» marksism ja asendada see «uue», kodanliku õpetusega».

Mitte väiksem ajalooline tähtsus ei olnud V. I. Lenini võitlusel «pahempoolse» oportunismi, väikekodanliku avantürismi ja sektantluse vastu. «Välismaal teatakse veel liiga vähe,» kirjutas V. I. Lenin teoses ««Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis», «et bolševism on kasvanud, välja kujunenud ja karastunud pikki aastaid kestnud võitluses *väikekodanliku revolutsionismi* vastu, millel on sarnasust anarhismiga või mis laenab sellelt üht-teist ning mis kõiges olulises taganeb järjekindla proletaarse klassivõitluse tingimustest ja vajadustest.»[2]

V. I. Lenin oli «vulgaarse revolutsionismi», pahempoolitseva «ultrarevolutsioonilisuse» leppimatu vaenlane. Ta pidas kompromissitut võitlust otsovistide, «pahempoolsete kommunistide», trotskistide ja teiste ultrapahempoolse sõnakõlksutamise harrastajate vastu ning paljastas nende vaadete kapitulantlikku, väikekodanlikku olemust. V. I. Lenin näitas, et revolutsiooniline avantürism peegeldab kapitalismi õudustest marruläinud väikekodanlase, väikeperemehe meeleolusid. Kuid väikekodanlase revolutsioonilisus on ebakindel ja pinnapealne, tal ei jätku proletaarset meelekindlust, organiseeritust, distsipliini ja vastupidavust.

Niihästi parempoolse kui ka «pahempoolse» oportunismi vastu võitlemise otsustavaks vahendiks pidas V. I. Lenin marksismi loovat edasiarendamist, teadusliku kommunismi teooria oskuslikku kasutamist töölisliikumise ees seisvate ülesannete lahendamiseks. Ta purustas oportuniste just sellega, et ta ise oli teooria alal suur novaator, arendas edasi ja rikastas marksismi ning rakendas seda loovalt ellu.

ESIMESE VENE REVOLUTSIOONI KOGEMUSTE ÜLDISTAMINE

Töötades välja partei taktika 1905. aasta Vene revolutsioonis, rikastas V. I. Lenin marksismi uute seisukohtadega. Teostes «Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis», «Revolutsiooni õppetunnid», «Moskva ülestõusu õppetunnid» ja

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 4. kd., lk. 181.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 15.

teistes arendas ta selle revolutsiooni kogemuste analüüsimise alusel edasi sotsialistliku revolutsiooni teooriat.

V. I. Lenin näitas ära imperialismiajastu kodanlik-demokraatliku revolutsiooni iseärasused, liikumapanevad jõud ja arenguperspektiivid. Vaieldes vastu menševikele, kes väitsid, et kodanlik revolutsioon peab tingimata lõppema liberaalse kodanluse poliitilise võimu kehtestamisega, kirjutas V. I. Lenin 1905. aastal: «... Jõuks, kes on suuteline saavutama «otsustavat võitu tsarismi üle», võib olla ainult *rahvas*, s. o. proletariaat ja talurahvas... «Revolutsiooni otsustav võit tsarismi üle» on *proletariaadi ja talurahva revolutsioonilis-demokraatlik diktatuur.*»[1]

Revolutsioonilis-demokraatliku võimu kehtestamine ning proletariaadi järjekindel võitlus pärisorjuse jäänuste vastu, demokraatlike vabaduste eest loovad tingimused demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamisele. Olles revolutsiooni juhtiv jõud, võib proletariaat juba kodanlik-demokraatliku pöörde käigus esiteks saavutada mõisnike feodaalse omanduse likvideerimise ja sellega anda hoobi üldse suuromanduse pihta. Teiseks, koondades demokraatlikus revolutsioonis enda ümber talurahva põhihulgad, valmistab proletariaat niiviisi ette poliitilist armeed sotsialistlikuks revolutsiooniks. Kolmandaks, proletariaadi ja talurahva diktatuuri kehtestamisega ja proletariaadi massiorganisatsioonide kindlustamisega loob tööliisklass juba demokraatliku revolutsiooni käigus uued poliitilised institutsioonid, võimuorganid, mis hõlbustavad sotsialistlikule revolutsioonile üleminekut. Lõpuks, demokraatliku revolutsiooni võidu eest peetava võitluse käigus tõstab proletariaat enda klassiteadlikkust, kasvatab poliitiliselt rahvahulki, mis kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile ülemineku tingimustes on väga oluline. Just sellepärast pidas V. I. Lenin proletariaadi ja talurahva revolutsioonilis-demokraatlikku diktatuuri äärmiselt tähtsaks. Revolutsioonilis-demokraatlik diktatuur on kodanlik-demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamise alus. Juba tol ajal mõistis V. I. Lenin revolutsiooni käigus tekkinud tööliste saadikute nõukogude ajaloolist tähtsust ja näitas, et nõukogud võivad areneda ülevenemaaliseks poliitiliseks keskuseks, revolutsiooniliseks valitsuseks.

Moskva relvastatud ülestõusu kogemuste alusel näitas V. I. Lenin, et kontrrevolutsiooniliste jõudude purustamiseks ja revolutsiooni võiduks ei piisa ainult rahulikest streikidest ja demonstratsioonidest. Ta rõhutas, et võidelda tuleb resoluutselt, energiliselt, ründavalt ja kasutada ka relvastatud ülestõusu, kui olukord seda nõuab. Ühtlasi juhtis V. I. Lenin tähelepanu sellele, et väga tähtis on hoolikalt ja põhjalikult töötada sõjaväes. Selle tööga tuleb saavutada, et sõjavägi, kui ta ka ei liitu revolutsiooniga, siiski ei hakkaks võitlema revolutsiooni vastu.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 9. kd., lk. 38.

Tähtis koht V. I. Lenini tolle perioodi teostes kuulub partisanivõitluse taktika põhjendamisele. V. I. Lenin oli arvamusel, et partisanivõitlus on suurtes rahvarevolutsioonides klassivõitluse koostisosa. Seepärast pidas ta väga vajalikuks luua partisanigruppe, neid organisatsiooniliselt kindlustada ja välja õpetada. Partisanivõitluse edu eelduseks pidas V. I. Lenin selle võitluse juhtimist partei poolt.

TEADUSLIKU KOMMUNISMI ARENDAMINE UUE AJASTU ANALÜÜSI PÕHJAL

Imperialismiajastu teaduslik analüüs jääb igavesti V. I. Lenini surematuks teeneks. Oma töödes, eriti raamatus «Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium» (1916) näitas Lenin, et kuigi kapitalismi olemus, ekspluataatorlik sisu on jäänud endiseks, on kapitalismis XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul aset leidnud tõsised muutused. Kapitalism on astunud oma arenemise viimsesse staadiumi — imperialismistaadiumi. «Imperialism», kirjutas V. I. Lenin, «on kapitalismi eriline ajalooline staadium. See erilisus on kolmesugune: imperialism on (1) — monopolistlik kapitalism; (2) — parasiitlik ehk roiskuv kapitalism; (3) — surev kapitalism.»[1] Just nende iseärasuste tõttu on imperialism kapitalismi viimne staadium, sotsialistliku revolutsiooni eelõhtu. Monopolide võim tähendab töölisklassi ekspluateerimise järsku suurenemist ning töö ja kapitali vastuolude teravnemist. Sellega kaasneb proletariaadi ja tema liitlaste ekspluateerijatevastase võitluse kasv. Monopolid teravdavad äärmuseni vastuolusid kapitalistlike riikide vahel, viivad relvastatud võitlusele juba jaotatud maailma ümberjaotamiseks, imperialistlikele sõdadele, mis suurendavad töörahva viha kapitalistide vastu. Kõikide maailma rahvaste orjastamine käputäie «suurriikide» poolt ja koloniaalrõhumise järsk suurenemine kutsuvad paratamatult esile rahvusliku vabadusliikumise kasvu ning soodustavad kapitalistlike maade proletaarlaste ja asumaade rahvaste ühinemist imperialismivastaseks võitluseks.

V. I. Lenin näitas, et monopolistlik kapitalism kasvab ümber riiklik-monopolistlikuks kapitalismiks, ja kriipsutas alla, et niisugune muutus lähendab inimkonda sotsialismile.

Kuni imperialismi leninliku analüüsini lähtusid marksistid sellest, et sotsialism ei saa võita üksikul maal või väikeses maade grupis, vaid saab võita ainult üheaegselt enamikus maailma arenenud maades. Kuid imperialismistaadiumis muutusid kapitalismi vastuolud järsult teravamaks ja kujunes välja uus ajalooline olukord. Sotsialismi võidu võimalusi tuli käsitada uut moodi. V. I. Lenin tegi geniaalse järelduse, et sotsialism võib võita esialgu mõnel või isegi ühel kapitalistlikul maal. See järeldus oli suurepärane näide

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 23. kd., lk. 93.

4* TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

marksismi loovast arendamisest ja ühtlasi revolutsiooniteaduse suurim avastus.

V. I. Lenin näitas, kui tähtis on õigesti seostada proletariaadi demokraatlikke ja sotsialistlikke ülesandeid. 1905.—1907. aasta esimese Vene revolutsiooni ja 1917. aasta Veebruarirevolutsiooni kogemusi üldistades sõnastas ta kodanlik-demokraatliku revolutsiooni iseärasused imperialismi tingimustes, põhjendas proletariaadi hegemoonia vajalikkust selles revolutsioonis ning töölisklassi ja talurahva demokraatliku diktatuuri vajalikkust. V. I. Lenin arendas edasi K. Marxi ideed kodanlik-demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamise ning sotsialistliku revolutsiooni mitterahuliku ja rahuliku arenemise võimaluse kohta. Arendades edasi marksismi seisukohti proletariaadi diktatuuri suhtes, avas V. I. Lenin proletariaadi diktatuuri sisu, näitas, et see on proletariaadi ja talurahva klassiliidu omapärane vorm, põhjendas proletariaadi diktatuuri konkreetsete vormide mitmekesisust eri maades ning avastas nõukogude võimus proletariaadi diktatuuri spetsiifilise vormi.

Suurt tähelepanu pööras V. I. Lenin oma teoreetilises tegevuses agraarprobleemile. Seda probleemi käsitles ta spetsiaalselt niisugustes teostes nagu «Kapitalism põllumajanduses», «Agraarküsimus ja «Marxi arvustajad»», «Vene sotsiaaldemokraatia agraarprogramm», «Kehvtalurahvale», «Töölispartei agraarprogrammi revideerimine», «Sotsiaaldemokraatia agraarprogramm 1905.—1907. aastal toimunud esimeses Vene revolutsioonis», «Uusi andmeid kapitalismi arenemisseadustest põllumajanduses», «Toitlusmaksust», «Kooperatsioonist» ja teised. Lähtekohaks Lenini teooriale agraarküsimuses oli agraarrevolutsiooni ja proletariaadi revolutsioonilise võitluse lahutamatu seose tunnistamine, selle tõsiasja konstateerimine, et talurahvaküsimus on küsimus töölisklassi liitlasest proletaarses revolutsioonis, proletariaadi diktatuuri teooria tähtis koostisosa. V. I. Lenin töötas välja partei revolutsioonilise agraarprogrammi — maa natsionaliseerimise programmi.

Pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu rikastas V. I. Lenin agraarküsimuse teooriat tähtsate järeldustega põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise kohta. Ta töötas välja riiklike sotsialistlike majandite loomise ja väiketootjate koopereerimise plaani. Lenin oli kindel, et üleminek ühiskondlikule suurtootmisele, masinate ja teaduse saavutuste kasutamine tõstab põllumajandusliku töö viljakust ja tagab talurahva heaolu tõusu.

Üks V. I. Lenini suuri teeneid on see, et ta töötas välja kommunistliku partei teooria ja poliitika rahvusküsimuses ning asumaade rahvaste vabadusvõitluse küsimuses. Oma teostes «Kriitilisi märkmeid rahvusküsimuse kohta» (1913), «Rahvuste enesemääramise õigusest» (1914), «Sotsialistlik revolutsioon ja rahvuste enesemääramise õigus» (1916) ja teistes seostas V. I. Lenin rahvus-

küsimuse koloniaalküsimusega. Ta näitas, et nende täielik lahendamine on võimalik ainult sotsialistliku revolutsiooniga, imperialismi ülevõimu kukutamisega ning endiste asumaade ja sõltuvate maade rahvaste vaba arenemisega. Ta põhjendas vajadust ühendada, liita rõhutud rahvaste vabadusliikumine proletariaadi sotsialistliku liikumisega ühtseks võitlusrindeks inimkonna ühise vaenlase — imperialismi — vastu.

V. I. Lenin nägi kõigi maade proletaarlaste kõrge võitlusvõime tähtsamat eeldust nende vankumatus solidaarsuses. Ta pidas kõigi marksistlike parteide pühaks kohuseks ülemaailmse revolutsioonilise liikumise ühtsuse kindlustamist, järjekindlat proletaarse internatsionalismi üllast printsiibist kinnipidamist. Proletaarse internatsionalismi printsiibi järjekindel ellurakendamine, võitlus suurriikliku šovinismi ja natsionalismi vastu, valitsevate rahvuste töölisklassi igakülgne toetus rõhutud rahvaste vabadusliikumisele — see kõik on vajalik eeldus antiimperialistliku revolutsioonilise ühisrinde kujunemisele. Kodanlik-natsionalistlike suundade vastu peetud võitluses kaitses V. I. Lenin täie resoluutsusega rahvaste enesemääramise ja iseseisva riikliku eksisteerimise õigust ning tõestas proletaarse internatsionalismi alusel toimuva kõigi maade tööinimeste üksteisele lähenemise vajaduse.

Järeldus sotsialismi võidu võimalikkusest ühel maal ja Nõukogude Venemaa kogemused suhtlemises kapitalistlike riikidega võimaldasid V. I. Leninil välja töötada sotsialistliku riigi välispoliitika printsiibid.

UUE ÜHISKONNA EHITAMISE JUHTIMINE

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit nõudis teadusliku kommunismi teooria edasiarendamist, selle loovat kasutamist sotsialismi ehitamise praktikas. Kui enne Oktoobrirevolutsiooni olid teadusliku kommunismi teooria tähelepanu keskpunktis peamiselt kapitalismi purustamise ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise küsimused, siis pärast revolutsiooni võitu kandus pearaskus uue ühiskonna loomise probleemidele.

V. I. Lenin kavandas sotsialismi ülesehitamise konkreetsed teed. Ta rajas maailma esimese proletaarse riigi ja sai selle juhiks. Tema nimega on seotud meie partei esimene ja teine programm ning meie kodumaa sotsialistliku ümberkujundamise algus. V. I. Lenin arendas edasi K. Marxi õpetust kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodi, kommunistliku formatsiooni kahe faasi ja sotsialismi kommunismiks ümberkasvamise seaduspärasuste kohta.

Uue ühiskonna ehitamise seostas V. I. Lenin maa industrialiseerimisega, põllumajanduse koopereerimisega ja kultuurirevolutsiooniga. Ta andis põhjaliku seletuse proletaarse riigi osatähtsusele sotsialismi ehitamises ning näitas ära klassivõitluse iseärasused üleminekuperioodil.

Pidades väga oluliseks partei poliitika teaduslikku põhjendamist, püüdis V. I. Lenin revolutsiooni esimestest päevadest alates anda teaduslikku vundamenti nõukogude võimu praktilistele sammudele rahvamajanduse ja kultuurilise ülesehitustöö organiseerimise, planeerimise ja juhtimise alal.

«Meie, bolševike partei,» kirjutas V. I. Lenin, «oleme Venemaa *veennud*. Meie oleme Venemaa *võitnud* — rikastelt vaestele, ekspluataatoritelt töörahvale. Nüüd me peame Venemaad *valitsema*.»[1] V. I. Lenin õpetas Kommunistlikku Parteid teaduslikult põhjendama oma praktilist tegevust, tõstma kogu partei praktikat nende nõudmiste kõrgusele, mida marksistlik teadus esitab ühiskonna juhtimisele.

Sotsialistlike ümberkujunduste ja kommunismi ehitamise tähtsat vahendit nägi V. I. Lenin demokraatia arendamises, töötajate kaasatõmbamises ühiskonna asjade juhtimisele, rahvahulkade poliitilises aktiivsuses. Ta õpetas rangelt, kõrvalekaldumatult täitma rahva tahet, suurima põhjalikkuse ja usaldusega õppima rahva kogemustest, tuginema poliitiliste otsuste tegemisel nendele kogemustele ning pidevalt tajuma rahva elu pulssi.

III INTERNATSIONAALI ORGANISEERIMINE

V. I. Lenin oli rahvusvahelise proletariaadi, kõigi maade kommunistide suur juht ja õpetaja. Ta seisis nüüdisaja ülemaailmse kommunistliku liikumise sünni juures.

V. I. Lenin ja bolševike partei pidasid leppimatut võitlust rahvusvahelise oportunismi vastu. Juba Stuttgardi (1907) ja Kopenhaageni (1910) kongressil püüdsid nad konsolideerida II Internatsionaali revolutsioonilisi marksistlikke elemente. II Internatsionaali Baseli kongressil 1912. aastal võeti nende elementide mõjul vastu rahukaitse manifest. Ometi hääletasid II Internatsionaali liidrid Esimese maailmasõja puhkedes oma maade parlamentides imperialistlikeks tapatalguteks minevate krediitide poolt. Mõned neist (E. Vandervelde ja teised) astusid sõdivate riikide kodanlike valitsuste koosseisu. Oportunismist õõnestatud II Internatsionaal suri. Kodanlusega liidu hoidmise kurss oli viinud II Internatsionaali loogilise lõpuni — täieliku krahhini, töölisklassi huvide avaliku reetmiseni.

Ülemaailmse töölisliikumise ette kerkis ülesanne koondada kõik tõeliselt revolutsioonilised jõud uueks rahvusvaheliseks proletaarseks organisatsiooniks. Pahempoolsete jõudude ühtekoondamisel said tähtsateks etappideks kaks rahvusvahelist konverentsi — Zimmerwaldi (1915) ja Kienthali (1916) konverents. Hinnates revolutsiooniliste jõudude olukorda Läänes, ütles V. I. Lenin 1918.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 216.

aasta oktoobris: «Euroopa kõige suurem häda ja oht on selles, et seal *ei ole* revolutsioonilist parteid.»[1]

Oktoobrirevolutsiooni võit Venemaal ja maailma esimese sotsialistliku riigi loomine avaldasid ääretult suurt revolutsioneerivat mõju kõigi maade proletaarlastele ja teistele tööinimestele ning panid aluse uuele etapile töölis- ja kommunistlikus liikumises. Kommunistlike parteide loomine, revolutsiooniliste jõudude ühendamine internatsionaalses ulatuses muutus ajalooliselt hädavajalikuks.

Tehes määratu suurt ettevalmistustööd revolutsiooniliste jõudude rahvusvahelise ühenduse loomiseks, kritiseeris V. I. Lenin väsimatult sotsiaalreformiste. 1918. aastal kirjutas ta raamatu «Proletaarne revolutsioon ja renegaat Kautsky», milles näitas II Internatsionaali ühe juhi — K. Kautsky — reetlikku positsiooni. V. I. Lenin selgitas vene kommunistide võitluse internatsionaalset iseloomu, seda, et vene kommunistid on teinud kõik, mis on üldse võimalik ära teha ühel maal, revolutsiooni arendamiseks ja toetamiseks kõigis maades.

Oktoobrirevolutsiooni mõjul toimunud töölisklassi revolutsioonilise liikumise tõus tõi kaasa kommunistlike parteide asutamise paljudes maades. Tekkis reaalne võimalus koondada need parteid uude rahvusvahelisse organisatsiooni. V. I. Lenini algatusel loodi III Internatsionaal, Kommunistlik Internatsionaal, mis ühendas marksismi ja rahvusvahelise töölisliikumise ülemaailmses ulatuses. III Internatsionaali esimene kongress (asutamiskongress) toimus Moskvas 2.—6. märtsil 1919.

Komintern töötas välja kommunistliku liikumise peajoone uute ajalooliste tingimuste jaoks ning aitas noortel kommunistlikel parteidel ideeliselt ja organisatsiooniliselt välja kujuneda, meie partei ja rahvusvahelise töölisliikumise kogemusi omandada. Ta pani suurt rõhku talurahva hulkade ning rõhutud koloniaalrahvaste kaasatõmbamisele revolutsioonilisse liikumisse. Komintern toetas marksistlik-leninlikke parteisid ja gruppe idamaades. Kommunism tugevnes ja hakkas mõjutama mitte ainult Euroopa, vaid kogu maailma ajaloo kõiki külgi.

«Esimene Internatsionaal», kirjutas V. I. Lenin, «rajas vundamendi sotsialismi eest peetavale proletaarsele rahvusvahelisele võitlusele.

Teine Internatsionaal oli ajajärk, millal valmistati ette pinda liikumise laialdasele, massilisele levimisele reas maades.

Kolmas Internatsionaal võttis üle II Internatsionaali töö vilja, kõrvaldas tema oportunistliku, sotsiaal-šovinistliku, kodanliku ja väikekodanliku saasta ning *hakkas* proletariaadi diktatuuri *ellu viima.*»[2]

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 28. kd., lk. 94.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 281.

Teadusliku kommunismi teooria loojad nägid ette, et kiiresti arenev elu hakkab sellele teooriale esitama üha uusi küsimusi, et kommunistide kohus on teooriat pidevalt edasi arendada. See sai kõikide marksistlik-leninlike parteide esmajärguliseks ülesandeks.

Suure panuse teadusliku kommunismi teooriasse tegi Kommunistlik Internatsionaal. Kõikide maade kommunistide loovat mõtet akumuleerides andis Komintern kapitalismi puhkenud üldkriisi ja Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga alanud uue ajastu olemuse marksistlik-leninliku analüüsi, näitas ära esimese sotsialistliku riigi osa ülemaailmses revolutsiooniprotsessis, töötas välja töölisliikumise ja Oktoobri-järgsel perioodil sotsialismi eest peetava võitluse teoreetilised seisukohad ning määras kindlaks rahvusliku vabadusliikumise ja arenenud maade proletariaadi võitluse ühendamise konkreetse programmi. Kominterni suur teene on sõda ja revolutsiooni käsitleva marksistlik-leninliku teooria edasiarendamine, rahvusvahelise kommunistliku liikumise strateegia ja taktika teaduslik põhjendamine. Ta kuulutas välja ning realiseeris järjekindlalt imperialismi, fašismi ja teiste kodanliku reaktsiooni vormide vastu peetava võitluse rahvarinde idee. Komintern tõstis kõrgele teadusliku kommunismi teooria võitluslipu ning tegi palju ära selle teooria levitamiseks rahvahulkades. Teadusliku kommunismi aktuaalsete probleemide teoreetiline läbitöötamine aitas marksistlik-leninlikel parteidel õigesti orienteeruda nende revolutsioonilises võitluses.

Pärast V. I. Lenini surma jätkas suurt tööd teadusliku kommunismi teooria edasiarendamisel Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei. Juhindudes teooria ja praktika ühtsuse leninlikust põhimõttest ning üldistades uue ühiskonna loomise konkreetseid kogemusi, kaitses partei võitluses trotskistide, parempoolsete kapitulantide ja kodanlike natsionalistide vastu teadusliku kommunismi põhimõttelisi seisukohti sotsialismi ehitamise küsimustes, arendas neid vastavalt uutele ajalootingimustele ja ülesannetele.

Arendati edasi V. I. Lenini õpetust esialgu ühel maal sotsialismi ehitamise võimalikkusest ja teedest. Partei kongresside otsustes leidis edasiarendamist sotsialistliku industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise teooria. Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei, juhtides maailma esimese sotsialistliku ühiskonna ehitamist, rikastas teadusliku kommunismi teooriat tähtsate järeldustega majanduse sotsialistliku ümberkorraldamise, rahvamajanduse planeerimise ja juhtimise ning ühiskonnasuhete arendamise küsimustes. Edasist läbitöötamist leidsid partei, sotsialistliku riigi ja kultuurirevolutsiooni küsimused. Mitme parteikongressi otsustes arendati rahvusküsimuse teooriat, ideoloogia, hariduse ning sisult sotsialistliku ja vormilt rahvusliku kultuuri probleeme.

Sotsialismi ehitamine NSV Liidus toimus väga keerukates rahvusvahelistes tingimustes, pidevas imperialismi agressiooniohu olukorras. Sotsialistliku riigi välispoliitika teaduslik põhjendamine nõudis Nõukogude Liidu Kommunistlikult Parteilt loovat lahendust paljudele aktuaalsetele küsimustele, mis olid seotud sõja ja rahuga, kommunistliku liikumise strateegia ja taktikaga, ülemaailmse vabadusvõitlusega. Tuli lahendada ka palju teisi teadusliku kommunismi teooria küsimusi. Nõukogude rahva Suur Isamaasõda saksa fašistlike röövvallutajate vastu tõstis päevakorrale terve rea uusi, äärmiselt keerukaid ja teravaid poliitika probleeme. Nende probleemide edukas lahendamine meie partei poolt aitas kaasa võidu saavutamisele fašismi üle.

Üldistades nõukogude rahva ja teiste sotsialismimaade rahvaste ühiskonna-ajaloolisi kogemusi, tegi partei NLKP programmis ning oma XXIII ja XXIV kongressi otsustes tähtsaid järeldusi kommunistliku ühiskonna ehitamise põhiprobleemide kohta. Konkretiseerides Lenini õpetust sotsialismi kommunismiks ümberkasvamise kohta, kavandas partei teed kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomiseks, sotsialistlike ühiskonnasuhete kommunistlikeks suheteks ümberkujundamiseks, töötajate kommunistlikuks kasvatamiseks ja igakülgselt arenenud isiksuse kujundamiseks ning andis põhjenduse teesile sotsialistliku riikluse vormidest, sotsialistliku demokraatia arendamisest. NLKP teoreetilises tegevuses on tähtsal kohal probleemid, mis puudutavad sotsialistliku riigi kindlustamist ja partei juhtiva osa kasvu ühiskonna elus. Erakordselt suurt tähelepanu pöörab NLKP ajakohaste planeerimis- ja juhtimismeetodite, rahvamajanduse efektiivsuse tõstmise teede ning sotsialistliku ühiskonna töökollektiivide ja iga üksiku töötaja materiaalse ja moraalse stimuleerimise täiustamise küsimustele. Suur teoreetiline tähtsus on ka käesoleva etapi agraarpoliitika põhiseisukohtade väljatöötamisel.

NLKP Keskkomitee aruanne partei XXIV kongressile valgustab põhjalikult meie partei teoreetilise tegevuse tulemusi ja maailma kommunistliku mõtte tähtsamaid saavutusi sotsialismi ja kommunismi ehitamise ning nüüdisaja rahvusvahelise arengu küsimustes.

Suure panuse marksismi-leninismi varasalve, teadusliku kommunismi teooria loovasse arendamisse on lisanud kogu maailma kommunistlik liikumine. Kõigi maade kommunistide kollektiivse mõistusega on edukalt lahendatud palju aktuaalseid probleeme. Kontsentreeritud väljenduse sai marksistlik-leninlike parteide novaatorlik teoreetiline tegevus kommunistlike ja töölisparteide 1957., 1960. ja 1969. aasta nõupidamiste programmdokumentides.

On välja töötatud meie ajastu teaduslik iseloomustus, avatud ajastu põhisisu ja peamine iseloomulik joon — sotsialistliku maailmasüsteemi muutumine inimühiskonna arenemise otsustavaks teguriks. On tehtud suurt teoreetilist tööd uute nähtuste uurimisel tänapäeva kapitalismi arengus, mis toimuvad eelkõige teadusliktehnilise revolutsiooni mõjul, on uuritud, missugustes vormides ja

missuguste teede kaudu maailma sotsialism mõjustab maailma mittesotsialistliku osa arengut. Süstematiseeritud kujul on sõnastatud sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise põhilised seaduspärasused. On uuritud sotsialistliku revolutsiooni arengu ja proletariaadi diktatuuri kättevõitmise teid, võimu eest peetava võitluse rahulike ja mitterahulike vormide õige seostamise küsimust tänapäeval. On välja töötatud ja teaduslikult põhjendatud maailma kommunistliku liikumise strateegia ja taktika ning marksistlik-leninlike parteide vahelise suhtlemise printsiibid. On põhjendatud seisukoht sotsialismi kaitsmisest kui kõigi maade kommunistide internatsionaalsest kohusest ning kommunistlike ja töölisparteide rahvuslike ja internatsionaalsete ülesannete ühtsusest. On kindlaks määratud imperialismivastase võitluse, kodanliku ideoloogia ja tänapäeva revisionismi kriitika põhisuunad. Kasutades loova marksismi-leninismi äraproovitud relva, andsid NLKP ja vennasparteid teadusliku vastuse uutele küsimustele, mis olid üles tõstnud rahvusliku vabastuse revolutsioonid, ning rikastasid leninlikku õpetust sotsialismi ja rahvaste rahvusliku vabadusliikumise jõudude liidust. Hinnates objektiivselt jõudude vahekorda rahvusvahelisel areenil, tulid kommunistid järeldusele, et käesoleval ajal on olemas reaalsed võimalused edukaks võitluseks maailmasõja ärahoidmise eest.

NLKP ning teised sotsialismimaade kommunistlikud ja töölisparteid on marksismi-leninismi varasalve rikastanud uue ühiskonna ehitamise kogemustega. Kollektiivsete jõupingutustega on marksistlik-leninlikud parteid avastanud sotsialistliku maailmasüsteemi arenemise üldised seaduspärasused, töötanud välja sotsialismimaade majandusliku integratsiooni printsiibid, määranud kindlaks sotsialistlike riikide omavahelise suhtlemise põhimõtted ning andnud põhjenduse sotsialistlike riikide sõprusühenduse kollektiivse julgeoleku kindlustamise teedele. Kogemuste vastastikune tundmaõppimine ja üldistamine on võimaldanud täpsustada sotsialistliku ülesehitustöö üldisi seaduspärasusi ja nende avaldumise spetsiifikat eri maades ning täielikumalt iseloomustada ülesehitatud sotsialismi põhijooni.

Meie ajastu tormiliselt arenev elu püstitab järjest uusi ülesandeid ja probleeme, mis nõuavad sügavat tundmaõppimist ja teoreetilist üldistamist. Tuginedes K. Marxi, F. Engelsi ja V. I. Lenini põhjapanevatele ideedele, annavad kommunistlikud ja töölisparteid vastused aktuaalsetele küsimustele ning arendavad edasi revolutsiooniteooriat.

TEINE OSA

KOMMUNISMILE ÜLEMINEK ON INIMKONNA ARENEMISE TEE

IV PEATÜKK

SOTSIALISTLIKU REVOLUTSIOONI TEOORIA. KÄESOLEV AJASTU JA ÜLEMAAILMNE REVOLUTSIOONIPROTSESS

Sotsialistlik revolutsioon on kapitalismilt sotsialismile ülemineku seaduspärasus. Sotsialistlik revolutsioon lammutab kodanliku riigimasina ja kehtestab töölisklassi võimu — proletariaadi diktatuuri. Revolutsiooniga algab kapitalistliku ühiskonna ümberkujundamine sotsialistlikuks.

1. SOTSIALISTLIKU REVOLUTSIOONI AJALOOLINE PARATAMATUS, EELDUSED JA VORMID

Sotsialistlik revolutsioon on ajalooliselt paratamatu. Sotsialistlik revolutsioon, mille teostavad revolutsioonilised töörahva hulgad eesotsas töölisklassiga ja marksistlik-leninliku partei juhtimisel, tuleneb kapitalismi arengu objektiivsetest seaduspärasustest.

SOTSIALISMILE ÜLEMINEKU OBJEKTIIVSED EELDUSED

Kapitalistliku korra ajal saavutab tootmine nii kõrge ühiskonnastamise astme, et tootlike jõudude edasine areng ei ole enam ühendatav eraomanduse kitsaste raamidega ja eraomandusest tingitud tootmisanarhiaga. Eriti kiires tempos toimub tootmise ühiskonnastamine imperialismiajastul. Tootmise kõrge kontsentratsioon, monopolistliku kapitalismi ümberkasvamine riiklik-monopolistlikuks kapitalismiks ja tervete tööstusharude riigistamine nõuavad majanduselus tooraineallikate ja müügiturgude arvestamist, töötajõu jaotamist ning majanduse planeerimise ja programmeerimise rakendamist. Kuid kapitalismi ajal on niihästi arvestus kui ka

plaanipärasus monopolide kasumihuvide teenistuses. Pealegi põimuvad arvestus ja plaanipärasus läbi tootmisanarhiaga, konkurentsiga, majanduse üldise arengu stiihilise iseloomuga. Tootmise ühiskonnastamine näitab, et kapitalismi rüpes küpsevad tingimused maa majanduse ühiskondlikuks reguleerimiseks, et kapitalistlik kest ei vasta sisule, et see kest pidurdab tootlike jõudude edasist arengut. Kapitalistliku kesta tagant tulevad üha selgemini nähtavale sotsialismi kontuurid. Sotsialism, nagu ütles V. I. Lenin, «vaatab meile praegu vastu kõigist tänapäeva kapitalismi aknaist».[1]

Riiklik-monopolistlik kapitalism on niisugune tootmise ühiskonnastamise aste, mille ja sotsialismi vahel enam vahepealseid astmeid ei ole.

Plaanipärasuse ja organiseerituse elementide olemasolu ei vabasta kapitalismi konkurentsist, tootmisanarhiast, kriisidest, tööpuudusest ja imperialismi sisemistest kokkupõrgetest. Imperialismile omane arengu ebaühtlus tekitab pidevalt konflikte ja vastuolusid uuel alusel. Ometi ei toimu imperialismi ajal tootlike jõudude stagnatsiooni. «Kapitalism tervikuna», kirjutas V. I. Lenin, «kasvab võrratult kiiremini kui varem...»[2] Kuid sisemiste vastuolude surve kapitalistliku ühiskonna tootmissuhetele ja sotsiaalpoliitilistele suhetele suureneb.

Koondades vabrikutesse ja tehastesse suuri töölishulki, ühiskonnastades tööprotsessi, annab kapitalism tootmisele ühiskondliku iseloomu, kuid töö tulemused omastab kapitalistide klass. *See kapitalismi põhivastuolu — vastuolu tootmise ühiskondliku iseloomu ja omastamise eraomandusliku vormi vahel — ongi klassivõitluse teravnemise ja sotsialistliku revolutsiooni sügav allikas.*

Sotsialistliku revolutsiooni ajaloolise paratamatuse tingib kapitalismi kõigi vastuolude teravnemine, mis saavutab maksimaalse pinge kapitalismi arengu monopolistlikus staadiumis. Nendeks vastuoludeks on: vastuolu tootlike jõudude ja tootmissuhete vahel, mis väljendub kriisides, tootmise kohatises tagasiminekus, kroonilises tööpuuduses jne.; teaduslik-tehnilise revolutsiooni erakordsete võimaluste ja nende tõkete vahel, mis kapitalism seab selle revolutsiooni tulemuste kogu ühiskonna huvides ärakasutamisele; monopolide ja rahvuse enamuse vahel ja teised.

Tootmise kõrge ühiskonnastatuse aste koos kapitalismi kõigi vastuolude teravnemisega näitab kapitalismisüsteemi objektiivset küpsust sotsialistlikuks revolutsiooniks.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 25. kd., lk. 335.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 22. kd., lk. 278.

Kapitalismi küpsus üksinda ei ole veel küllaldane selleks, et toimuks sotsialistlik revolutsioon. Selleks et sotsialistlik revolutsioon toimuks, on tarvis veel kõrget klassivõitluse pinget, kapitalismi kõigi sotsiaalsete ja poliitiliste vastuolude teravnemist, mis loob üldise revolutsioonilise käärimise, lülitab laiad rahvahulgad aktiivsesse võitlusse, toob nad vahetult selle piirini, kus algavad avalikud revolutsioonilised aktsioonid. *Objektiivseid sotsiaal-poliitilisi tingimusi, mis iseloomustavad antud ühiskonna majandustikku ja poliitilist kriisi, nende tingimuste kogusummat nimetatakse revolutsiooniliseks situatsiooniks.*

Revolutsioonilisele situatsioonile on iseloomulikud järgmised põhitunnused:

Esiteks «ülemkihtide kriis», s. o. ekspluataatorlikud klassid ei saa muutmatul kujul säilitada oma võimu ja valitsemissüsteemi. Valitseva klassi poliitika kriis tekitab prao, kuhu murrab sisse rõhutud klasside rahulolematus, kes tahavad muuta kujunenud olukorda ja elutingimusi. Revolutsiooni saabumiseks, märkis V. I. Lenin, harilikult ei piisa sellest, et alamkihid ei taha, vaid on nõutav veel, et ülemkihid ei saa elada endist viisi.

Teiseks valitsevate klasside ja rõhutud hulkade vaheliste sotsiaalsete antagonismide ebatavaline teravnemine. See teravnemine võib olla seotud töölisklassi ja teiste rahvakihtide hädade ja viletsusega. See teravnemine võib olla tingitud põhjustest, mis tulenevad töötavate hulkade sotsiaalsest õigusetusest ja alandusest. Tänapäeval võib see välja kasvada ka rahvahulkade võitlusest monopolistliku kapitali ülevõimu vastu, rahu, demokraatia ja rahvusliku vabanemise eest.

Kolmandaks rahvahulkade poliitilise aktiivsuse suur tõus. Revolutsioonilised klassid vabanevad niisugustel perioodidel passiivsusest ja inertsusest, mis on iseloomulikud «rahuliku» arenemise perioodidele. Võitlusmeeleolu kasvab hoogsalt, kired möllavad ja löövad lõkkele. Rahvahulgad sõna otseses mõttes tormavad poliitikasse ja revolutsioonilisse tegevusse.

Revolutsioonilisele situatsioonile on vajalikud kõik kolm tunnust.

Revolutsiooniline situatsioon tuleneb lõppkokkuvõttes tootmisviisi vastuoludest. Kuid need vastuolud tulevad nähtavale läbi keeruka sotsiaal-poliitiliste ja klassisuhete süsteemi prisma. Nad ei tekita revolutsioonilist situatsiooni mitte alati, vaid üksnes teatavatel ajaloomomentidel. Revolutsioonilise situatsiooni kujunemise aeg, arenemise tempo ja vormid sõltuvad riigimasina nõrgenemise protsessist, proletariaadi jõust, tema sidemetest teiste klassidega, ühesõnaga sõltuvad kogu sotsiaal-poliitilisest olukorrast antud maal.

Revolutsiooniline situatsioon on poliitilise pöörde vajalik eel-

tingimus. Kuid revolutsiooniline situatsioon iseenesest ei kutsu veel esile sotsialistikku revolutsiooni.

Peale objektiivsete tingimuste on revolutsiooni tekkimiseks vaja, et subjektiivne tegur oleks saavutanud vastava küpsusastme, s. t. tingimata on vajalik «revolutsioonilise *klassi* võime läbi viia massilisi revolutsioonilisi aktsioone, mis on küllalt *jõulised* selleks, et purustada (või murda) vana valitsus, kes kunagi, isegi kriiside ajastul, ei «kuku» muidu, kui teda ei «kukutata»».[1] Subjektiivse teguri tähtsaim element on tööliskassi marksistlik-leninlik partei — küllalt kogenud ja karastatud partei, kes on suuteline rahvahulki endaga kaasa viima. Kui subjektiivne tegur ei arene välja, siis ei saa mitte mingisugune objektiivsete tingimuste küpsemine kaasa tuua revolutsiooni võitu. Sellisel korral revolutsioon kas üldse ei puhke või saab lüüa.

Seda, et revolutsiooni võiduks on tarvis objektiivsete ja subjektiivsete tingimuste ühtsust, mis väljendub üldrahvalikus kriisis, pidas V. I. Lenin *revolutsiooni põhiliseks seaduseks.* Seda seadust on kinnitanud kõik revolutsioonid, sealhulgas ka kolm XX sajandi revolutsiooni Venemaal. Seda seadust on kinnitanud ka pärast Teist maailmasõda toimunud sotsialistlikud revolutsioonid.

REVOLUTSIOONI LIIKUMAPANEVAD JÕUD

Sotsialistliku revolutsiooni peamine liikumapanev jõud on tööliskassi. Tema on kutsutud vabastama inimkonda ekspluateerimise ja sõdade, klassi- ja rahvuslike antagonismide rängast koormast, tooma ta kommunistliku progressi laiale magistraalile. «Proletariaadi jõud on igal kapitalistlikul maal võrratult suurem kui proletariaadi osa elanikkonna üldarvus. See on sellepärast, et proletariaat valitseb majanduslikult kogu kapitalismi majandussüsteemi tsentrumi ja närvide üle, samuti ka sellepärast, et proletariaat väljendab kapitalismi tingimustes majanduslikult ja poliitiliselt töörahva määratu suure enamuse tõelisi huvisid.»[2]

Klassivõitluse käigus organiseerub proletariaat võimsaks ühiskondlik-poliitiliseks jõuks, moodustab marksistlik-leninliku teooriaga relvastatud oma poliitilise partei ning kindlustab töörahva rahvusvahelist solidaarsust.

Tööliskassi ei võitle sotsialismi eest üksinda. Uue ühiskonnakorra võidust on sügavalt huvitatud ka teised töötavad kihid. Kapitalismi enda arenemine laiendab sotsialistliku revolutsooni sotsiaalset baasi. K. Marx ja F. Engels näitasid, et proletariaat peab enda poole võitma talurahva. Kuid XIX sajandil Läänes toimunud revolutsioonides seda saavutada ei õnnestunud. See oli ka Pariisi Kommuuni lüüasaamise üks peamisi põhjusi.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 21. kd., lk. 188.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 30. kd., lk. 249.

V. I. Lenin näitas, kui paikapidamatu on parempoolne oportunistlik seisukoht, nagu oleks revolutsiooni teostamiseks ja sotsialismile üleminekuks vaja, et proletariaat moodustaks antud maa elanikkonna enamuse. Ta tõendas vajadust ühendada töölisklassi ümber mitteproletaarseid liitlasi talurahva, väikekodanluse, haritlaste ja teenistujate hulgast. Monopolistlik kapital ekspluateerib kõiki neid kihte. Lenin rõhutas, et kapitalismi arenemise objektiivne loogika ja kapitalismi vastuolude teravnemine tõukavad niihästi praegu kui ka edaspidi neid hulki proletariaadi poole, ühendavad neid sotsialistliku revolutsiooni lipu alla. Seepärast pidas Lenin võimalikuks sotsialistliku revolutsiooni võitu ka niisugustes maades, kus proletariaat on vähemuses, kuid tal on liitlasi, kellega koos ta saavutab jõudude ülekaalu.

V. I. Lenin kaitses resoluutselt proletariaadi hegemooniat võitluses demokraatia ja sotsialismi eest. Erinevalt töölisklassist on tema mitteproletaarsetel liitlastel ühiskondliku tootmise süsteemis niisugune seisund, mis põhjustab nende ebajärjekindlust ja kõikumisi paljudes klassivõitluse põhimõttelistes küsimustes. Ainult kõikide töötajate põhihuve väljendava proletariaadi poliitiline juhtimine võib mitteproletaarsete kihtide killustatud massi ühendada sotsialistliku revolutsiooni efektiivseks poliitiliseks jõuks, anda talle meelekindlust ja võitlusvaimu ning teda organiseerida.

Töölisklassi liit teiste töötavate kihtidega, eelkõige talurahvaga, milles töölisklass on hegemooniks, on üks kõige tähtsamaid sotsialistliku revolutsiooni puhkemise ja võidu tingimusi.

VÕITLUS DEMOKRAATIA EEST JA VÕITLUS SOTSIALISMI EEST

Kapitalismi ajal on vabadusliikumise peajooneks proletariaadi klassivõitlus kapitalistliku korra kukutamise eest, sotsialismi eest. Klassivõitluse kulminatsioonipunktiks saab sotsialistlik revolutsioon, töölisklassi poliitilise võimu kättevõitmine. Kuid töölisklass peab lahendama mitte ainult sotsialistlikke, vaid ka demokraatlikke ülesandeid. Need ülesanded võivad olla kahesugused. Esiteks need demokraatlikud ülesanded, mida ei lahendanud kapitalism, kui ta võitles feodalismiga, ja mis nüüd on jäänud pärandina töölisklassile; teiseks uued demokraatlikud ülesanded, mis on tekkinud seoses sellega, et kapitalism, eriti imperialismistaadiumis, toob kaasa reaktsiooni tugevnemise, ignoreerib kodanikuõigusi.

Kapitalismi ajal arenevad mitmesugused demokraatlikud liikumised, mis ei taotle otseselt sotsialistlikke eesmärke. Kuid nende liikumiste ja proletaarse revolutsiooni vahel on olemas sügav seesmine seos. Sellega, et demokraatlikud liikumised õõnestavad imperialismi, tõmbavad nad imperialismivastasesse võitlusse kaasa laiu rahvahulki, valmistavad ette ja kergendavad töölisklassi võitu.

Demokraatia eest peetava võitluse orgaanilist seost sotsialismi eest peetava võitlusega näitas V. I. Lenin demokraat-

liku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamise teoorias. Tuginedes K. Marxi ideele pidevast revolutsioonist, näitas V. I. Lenin, et imperialismiajastul omandab kodanlik-demokraatlik revolutsioon uusi iseärasusi. Ta on sihitud feodalismi vastu, kuid riivab ühtlasi sügavalt imperialismi võimu aluseid, omandades imperialismivastase iseloomu. Töölisklass on imperialismi ajal suuteline mitte ainult kodanlik-demokraatlikust revolutsioonist aktiivselt osa võtma, vaid ka revolutsiooni juhiks — hegemooniks — olema. See kõik lähendab demokraatlikku revolutsiooni sotsialistlikule revolutsioonile, loob pinna esimese teiseks ümberkasvamisele. «...Demokraatlikult revolutsioonilt», kirjutas V. I. Lenin, «me hakkame otsekohe, ja nimelt oma jõu kohaselt, klassiteadliku ja organiseeritud proletariaadi jõu kohaselt, üle minema sotsialistlikule revolutsioonile. Meie oleme katkestamatu revolutsiooni poolt. Meie ei jää seisma poolel teel.»[1]

Demokraatia eest peetava võitluse ja sotsialismi eest peetava võitluse vahekorra küsimus puudutab kõiki kapitalistlikke maid, sealhulgas ka neid, kes on kodanlik-demokraatliku revolutsiooni etapi läbi käinud ja seisavad nüüd sotsialistlike ümberkujunduste teostamise vajaduse ees. Monopolide võimuga kaasneb imperialismiajastul sotsiaalse rõhumise ja kõigi elanikkonna kihtide meelepaha suurenemine. Püüdes oma võimu kindlustada, ei saa monopolistlik kapitalism leppida isegi endiste kodanlik-demokraatlike vabaduste riismetega. Imperialismi antidemokraatlik tegevus, mida ta püüab varjata valelike targutustega «vabadusest» ja «demokraatiast», leiab töölisklassi ja elanikkonna teiste demokraatlike kihtide üha tugevamat vastupanu.

On loomulik, et töölisklass, kes on sotsialistliku revolutsiooni küpsemisprotsessi keskpunktis, koondab enda ümber kõik demokraatliku liikumise põhilised jõud ja leiab nende näol laiade rahvahulkade toetust. Demokraatia eest võitlemine on imperialismi ajal orgaaniliselt seotud proletariaadi võitlusega ühiskonna sotsialistliku ümberkujundamise eest. «Ükski põhiline demokraatlik nõudmine», kirjutas V. I. Lenin, «ei ole eesrindlikes imperialistlikes riikides vähegi laialdaselt ja püsivalt teostatav teisiti, kui sotsialismi lipu all peetavate revolutsioonilahingute *kaudu*.»[2] Demokraatiat täielikult ja järjekindlalt ellu viia ei saa ilma monopolide võimu likvideerimata. Selle ülesande võib teostada ainult töölisklass teel sotsialismile. Üldemokraatlik liikumine omakorda valmistab ette soodsamaid tingimusi, puhastab pinda sotsialistlikule revolutsioonile, tõmbab sotsialistlikku võitlusse kaasa väikekodanlikke ja poolproletaarseid hulki, liidab nad proletariaadi sotsiaalse revolutsiooni üldise vooluga.

Marksismile on võõras demokraatlike ümberkujunduste vastandamine sotsialistlikule revolutsioonile. Reformistid teatavasti eitavad revolutsiooni ja piirduvad võitlusega ainult reformide eest.

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 9. kd., lk. 207.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 22. kd., lk. 155.

«Pahempoolsed» oportunistid, vastupidi, eitavad reforme. Erinevalt nendest mittemarksistlikest vaadetest kinnitas V. I. Lenin korduvalt, et marksistid ei ole reformide vastu. Marksistid käsitavad iga tõsist reformi kui pealetungi kapitali võimule, kui sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamist.

Meie ajastul, kui kapitalistlik maailmasüsteem on tervikuna küps proletaarseks revolutsiooniks, ähvardab iga töötajate veidigi suurem sissetung kapitalistliku ühiskonna majanduslike ja sotsiaal-poliitiliste suhete struktuurisse monopolistliku kapitali võimu aluseid. Koos töölisklassi ja tema liitlaste jõudude kasvuga niihästi rahvusvahelises ulatuses kui ka üksikute maade raamides omandavad sügavad demokraatlikud reformid üha suurema revolutsioonilise sisu. V. I. Lenin nimetas niisuguseid demokraatlikke ümberkujundusi nagu trustide, sündikaatide ja pankade natsionaliseerimine ning sügavad ümberkujundused agraaralal sammudeks, mis loovad eeldusi sotsialismile üleminekuks. Rööbiti sellega kujuneb võitluses demokraatlike ümberkorralduste eest, mis on arusaadavad mitte ainult töölisklassile, vaid ka teistele kapitalismi suhtes vaenulikult häälestatud rahvakihtidele, proletariaadi ümber koondunud progressiivsete jõudude lai koalitsioon.

Demokraatlik sisu on ka rahvuslikul vabadusliikumisel. See liikumine purustab koloniaalsüsteemi, õõnestab imperialismi alustugesid ja puhastab sellega teed revolutsioonilistele ümberkorraldustele, kujutades endast sotsialistliku revolutsiooni võimsat reservi.

Niisiis on võitlus demokraatia eest sotsialismi eest peetava võitluse koostisosa.

REVOLUTSIOONI MITTERAHULIK JA RAHULIK VORM

Tingimustest sõltuvalt võib sotsialistlik revolutsioon toimuda rahulikus või mitterahulikus vormis, s. o. *relvastatud võitlusega*. Olukorras, kus ekspluataatorlikud klassid kasutavad relvastatud vägivalda, ei saa ka töölised ja töötavad hulgad reaktsiooniliste ringkondade vastupanu ilma relvastatud võitluseta maha suruda. Nendes maades, kus monopolid valitsevad eriti jõhkralt, kus on tugev militarism ja kodanlus kasutab terrorimeetodeid, tuleb sotsialistlikke revolutsioone läbi viia ilmselt relvastatud võitluse teel.

K. Marx, F. Engels ja V. I. Lenin pöörasid relvastatud ülestõusule kui ekspluataatorite kukutamise ja poliitilise võimu töölisklassi kätte haaramise vahendile suurt tähelepanu. Nad pidasid ülestõusu kunstiks.

Et ülestõus oleks edukas, ütles V. I. Lenin, peab ta toetuma mitte vandenõule, mitte parteile, vaid eesrindlikule klassile, rahva revolutsioonilisele vaimustusele. Ülestõus peab toetuma sellisele pöördepunktile kasvava revolutsiooni ajaloos, kus rahva esiridade aktiivsus on kõige suurem, kus kõikumised vaenlaste ridades on

kõige tugevamad. Marksism-leninism määras kindlaks relvastatud ülestõusu kui kunsti põhireeglid:

— kunagi ei tohi mängida ülestõusuga, vaid seda alustades peab kindlasti teadma, et tuleb minna lõpuni;

— on vaja koondada suur jõudude ülekaal otsustavasse kohta otsustaval momendil, sest vastasel korral vaenlane, kes on paremini ette valmistatud ja paremini organiseeritud, hävitab ülestõusnud;

— kui ülestõusu on alustatud, tuleb tegutseda suurima otsustavusega ja kindlasti, ilmtingimata asuda pealetungile, sest kaitsele asumine on relvastatud ülestõusu surm;

— tuleb püüda tabada vaenlast ootamatult, kasutada momenti, millal tema sõjavägi on alles hajali;

— tuleb taotleda iga päev kas või väikesigi edusamme (võib öelda: iga tund, kui on tegemist ühe linnaga), hoida iga hinna eest moraalset ülekaalu. Ülestõusu puhul on tingimata vaja kolmekordset julgust.

Peale ülestõusu on ekspluataatorite vastu sihitud relvastatud võitluse vormiks ka rahvahulkade partisanisõda. NSV Liidu kogemused võitluses valgekaartlaste ja interventide vastu ning paljude teiste maade kogemused võitluses välismaiste rõhujate ja sisemaise reaktsiooni vastu on kinnitanud selle võitluse õiglust ja efektiivsust.

Teaduslik kommunism möönab, et soodsate tingimuste korral võib mõnede maade töölisklass massivõitlusega saavutada sotsialistliku revolutsiooni võidu ka *rahulikul teel*. Nendeks tingimusteks on eelkõige teatavad minimaalsed kodanlik-demokraatlikud vabadused antud maal, mis annavad laiemaid võimalusi töölisklassi ja tema liitlaste organiseerimiseks ja ühtekoondamiseks. Revolutsiooni rahuliku arengu võimalust Inglismaal ja USA-s möödunud sajandi teisel poolel pidas K. Marx võimalikuks eeskätt sellepärast, et tollal oli nendes maades suhteliselt demokraatlik kord, seal puudus väljaarendatud sõjalis-bürokraatlik aparaat.

V. I. Lenin väitis, et imperialismi ajal on revolutsiooni rahuliku arengu võimalused ahenenud, sest imperialismile on omased militarismi ja bürokratismi kiire kasv ning demokraatia piiramine. Kuid isegi nendes tingimustes nägi V. I. Lenin Venemaal pärast tsaariisevalitsuse kukutamist 1917. aasta veebruaris revolutsiooni rahuliku arenemise võimalust. Tollal oli riigis kõrvuti kodanliku Ajutise Valitsusega ka teine reaalne võim — tööliste ja talupoegade saadikute nõukogud, niisugune võim, mis tugines relvastatud rahvale. Seoses sellega eksisteeris võimalus, et kogu võimutäiuse nõukogude kätte ülemineku korral oleks kodanlik-demokraatlik revolutsioon rahulikul teel ümber kasvanud sotsialistlikuks revolutsiooniks. Vene revolutsiooni kogemused 1917. aasta veebruarist juulini kinnitavad, et töölisklassi võimalused rahulikul teel võimu haarata laienevad juhul, kui on võitnud demokraatlik revolutsioon, kui armee lakkab olemast ekspluataatorlike klasside kindel tugi,

väeosad aga järk-järgult revolutsiooni poole üle tulevad, kui laieneb demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamise protsess. See V. I. Lenini idee leidis uuesti kinnituse mitme rahvademokraatiamaa revolutsioonilise arengu näol. Siin järgnes relvastatud võitluse kaudu toimunud demokraatlikule revolutsioonile selle suhteliselt rahulik, ilma kodusõjata ümberkasvamine sotsialistlikuks revolutsiooniks.

Igal konkreetsel maal laheneb sotsialismile ülemineku rahuliku või mitterahuliku vormi küsimus sõltuvalt konkreetsetest ajaloolistest tingimustest. Ilmselt kasutatakse revolutsiooniprotsessi edasiarenemise käigus sotsialismi eest võitlemise eri vorme — niihästi rahulikku ja mitterahulikku kui ka mõlema ühendamist. Ajalookogemused näitavad, et revolutsioon võib alata relvastatud ülestõusust, mis loob tingimused revolutsiooni edasiseks rahulikuks arenemiseks. Revolutsioon võib alata ka rahulikul teel, seejärel aga, ekspluataatorlike klasside vastupanu tugevnedes, kes alustavad kodusõda, võib ta ümber kasvada relvastatud võitluseks. Ei ole kahtlust, et tulevaste sotsialistlike revolutsioonide läbiviimise konkreetsed vormid muutuvad üha mitmekesisemaks.

Kuid igal juhul on kapitalismilt sotsialismile üleminek võimalik ainult revolutsiooni kaudu. Mitmesugused kõige sügavamadki reformid ei asenda revolutsiooni. Õige poliitika korral võivad nad revolutsiooni läbiviimist ainult kergendada. Marksistidel-leninlastel ei ole kunagi tekkinud küsimust, kas revolutsioon on vajalik või mitte. Nad tegelevad pidevalt sellega, et revolutsiooni ette valmistada, revolutsiooniks poliitilist armeed luua ja rahvahulki ühte koondada. Nad astuvad resoluutselt välja revolutsiooniprotsessi parem- ja pahempoolsete oportunistlike tõlgenduste vastu, mis moonutavad marksismi-leninismi ja nõrgestavad revolutsiooniprotsessi.

Töötades välja revolutsioonilise töölisliikumise strateegiat ja taktikat, hoiatasid K. Marx, F. Engels ja V. I. Lenin alati kahe äärmusliku tendentsi eest: vägivalla alahindamise ja ülehindamise eest sotsialismi nimel peetavas võitluses.

Teaduslik kommunism mõistab, et revolutsioon, toimugu ta rahulikul või relvastatud võitluse teel, on ikkagi elanikkonna määratu suure enamiku vägivald ekspluataatorite tühise vähemiku üle. Kuid see vägivald annab oodatud tulemusi ainult siis, kui see vastab rahvahulkade elulistele huvidele ja antud maa ajalooprotsessi vajadustele. Ebateadusliku «vägivallateooria» pooldajad teevad panuse revolutsiooni taganttõukamisele, revolutsiooni teistesse maadesse tääkide abil ülekandmisele. Astudes otsustavalt välja selle avantüristliku taktika vastu, kirjutas V. I. Lenin: «On muidugi olemas inimesi, kes arvavad, et revolutsioon võib ilmale tulla võõral maal tellimise peale, kokkuleppe alusel. Need inimesed on kas hullumeelsed või provokaatorid.»[1]

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 443.

Et rahvahulgad kasutavad vägivalda omamaiste rõhujate vastu ning välismaiste imperialistide vastu, kes rahvaste vabaduse ja sõltumatuse kallale kipuvad, on seaduspärane ja vajalik. Sõjalise jõu kasutamine revolutsiooni forsseerimiseks teistes maades, «revolutsiooni ekspordiks» väljastpoolt tuleva relvastatud vahelesegamise teel ei sobi kokku marksismi-leninismiga. Sotsialistlik revolutsioon on iga maa sisemise arengu ja tema sisemiste sotsiaalsete vastuolude äärmise teravnemise tagajärg.

ÜLEMAAILMSE REVOLUTSIOONIPROTSESSI ÜHTSUS JA MITMEKESISUS

Ükskõik millisel maal sotsialistlik revolutsioon ka toimub, kogu tema rahvusliku tähenduse juures on revolutsioon samal ajal sügavalt internatsionaalne, sest ta küpseb ja areneb tihedas seoses kogu ühiskonnasuhete süsteemi arenguga maailmaareenil. Kapitalismi vastuoludel, mis tingivad sotsialistliku revolutsiooni paratamatuse, on rahvusvaheline iseloom. Pidades jahti ülikasumitele, tungivad monopolid kõige kaugematessegi maakera paikadesse, mässivad kogu planeedi majandusliku ja poliitilise sõltuvuse võrkudesse. Niisugustes tingimustes õõnestab sotsialistlik revolutsioon, toimugu ta kus tahes, kogu imperialismirinnet ning mõjustab kogu maailma arengut.

Kuigi kapitalismisüsteem tervikuna on revolutsioonideks küps, ei ole vastuolude kasvutempo selle süsteemi eri punktides ühesugune, sest kapitalism areneb ebaühtlaselt. Järelikult on ka vastuolude pinge ja teravuse aste eri maades erinev. Imperialismisüsteemis tekivad seega *nõrgad lülid*, kus kujunevad kõige soodsamad tingimused imperialismiahela edukaks läbimurdmiseks.

Uurides kapitalismi selle imperialismistaadiumis, tegi Lenin geniaalse *järelduse proletaarse revolutsiooni ja sotsialismi võidu võimalikkusest esialgu mõnel või isegi ühel eraldi võetud maal.* Lenin näitas, et ebaühtlus on kapitalistliku süsteemi arengu üldine seadus. Kuid imperialismi ajal omandab see ebaühtlus veelgi teravama iseloomu. Augustis 1915 kirjutas Lenin artiklis «Euroopa Ühendriikide loosungist»: «Majandusliku ja poliitilise arenemise ebaühtlus on kapitalismi absoluutne seadus. Sellest järeldub, et on võimalik sotsialismi võit esialgu mõnedes maades või isegi ühel kapitalistlikul maal eraldi.»[1]

Kapitalistlike maade *majandusliku* arengu ebaühtlus väljendub nende maade erinevas arengutempos. Ühed maad sööstavad edasi ning mööduvad teistest. See aga tingib võitluses maailmavalitsemise ja mõjusfääride pärast teravaid konflikte ja sõjalisi kokkupõrkeid imperialistlike suurriikide vahel. *Poliitilise* arengu ebaühtlus tähendab seda, et revolutsiooniprotsess eri maades areneb

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 21. kd., lk. 308.

erinevas tempos. Sellest aga tuleneb paratamatult, et imperialismi revolutsiooniline purustamine eri maades ei toimu üheaegselt. Sotsialistlik maailmarevolutsioon koosneb niisugustes tingimustes etappidest, kusjuures neid etappe lahutab lühem või pikem vaheaeg. Revolutsioonid üksikutes maades muutuvad suhteliselt iseseisvateks lülideks ühtses sotsialistlikus maailmarevolutsioonis, mis hõlmab terve ajastu.

Revolutsiooniprotsess areneb mitmesugustes maades, mis võivad üksteisest majandusliku, poliitilise ja kultuurilise arengutaseme poolest erineda. Selline kirevus ja tingimuste erinevus põhjustab seda, et sotsialistlik revolutsioon põimub läbi üldemokraatlike ja rahvuslike vabadusliikumistega. Kuid kõigil nendel liikumistel on tänapäeval ühine imperialismivastane suunitlus, mis ühendab neid rahvusvahelise töölisklassi kui põhijõu ümber. Märkides ülemaailmse revolutsiooniprotsessi keerukust, selle protsessi eri lülide arenemise mitmekesiseid tingimusi ja järske pöördeid selles protsessis, kirjutas V. I. Lenin, et töölisklassi parteil on vaja «neis ajaloo siksakkides, käänakutel mitte pead kaotada ja säilitada üldine perspektiiv, selleks et näha punast niiti, mis ühendab kapitalismi kogu arenemist ja kogu teed sotsialismile».[1]

Just sellepärast, et ülemaailmne revolutsiooniprotsess on oma põhialuselt ühtne, kujutavad kõik üksikud revolutsioonid ühel või teisel maal endast lülisid ühtses sotsialistlikus maailmarevolutsioonis, mis areneb ühiste seaduste järgi.

Sotsialistliku maailmarevolutsiooni esimeseks etapiks sai Venemaal toimunud Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon.

2. SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRIREVOLUTSIOONI VÕIT KUI TEADUSLIKU KOMMUNISMI IDEEDE TRIUMF

Oktoobrirevolutsioon avaldas määratu suurt mõju maailma arengule, inimkonna saatusele, kõigi maade ja rahvaste elule.

See oli esimene võidukas proletaarne revolutsioon. Ta muutis põhjalikult Venemaa, maailma ühe suurima riigi sotsiaalset, majanduslikku ja poliitilist korda, andis eeskuju selleks, kuidas revolutsiooni abil lahendada küpseks saanud sotsiaalsed probleemid, pani aluse maailma lõhenemisele kaheks vastandlikuks sotsiaalseks süsteemiks, pani aluse uuele ajastule — kapitalismi kokkuvarisemise ja kommunismi võidukäigu ajastule — ning kutsus niiviisi esile murrangu kogu maailma ühiskondlikus arengus. Oktoobrirevolutsioon tõstis päevakorrale ja lahendas tööinimeste huvides probleemid, millel on määrav tähtsus kogu maailma jaoks. «Meil ... on õigus uhkust tunda ja me tunneme uhkust selle üle,»

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 106.

kirjutas Lenin, «et meile on osaks saanud õnn *alustada* nõukogude riigi ülesehitamist, *alustada* sellega uut ajastut maailma ajaloos, *uue* klassi võimu ajastut, kes on kõigis kapitalistlikes maades rõhutud ja kes kõikjal sammub uue elu poole, kodanluse üle võidu saavutamise poole, proletariaadi diktatuuri poole, inimkonna kapitali ikkest ja imperialistlikest sõdadest päästmise poole.»[1]

SOTSIALISTLIKU REVOLUTSIOONI LENINLIKU TEOORIA REALISEERIMINE

Kogu omapärale vaatamata on Oktoobrirevolutsioon sotsialistliku revolutsiooni klassikaline näide. Temas peegeldus maailma arengu põhitendents — inimkonna üleminek kapitalismilt sotsialismile. Ta sisaldas kõiki neid põhijooni, mis on iseloomulikud sotsialistlikule revolutsioonile ükskõik millisel maal, ning lahendas ülesanded, mis tänapäevalgi on jäänud kesksteks mittesotsialistliku maailma maadele. Nende hulgas on: ekspluataatorite võimu kukutamine, proletariaadi diktatuuri kehtestamine, tootmisvahendite sotsialistliku omanduse sisseseadmine, agraarküsimuse lahendamine talurahva kasuks, rahvaste vabastamine koloniaalsest ja rahvuslikust rõhumisest, poliitiliste ja majanduslike tingimuste loomine sotsialismi ülesehitamiseks, töötajate vabastamine kõigist ekspluateerimise vormidest.

Oktoobrirevolutsioon kinnitas marksismi-leninismi õigsust. Ta andis tugeva löögi sotsiaalreformismile, parempoolsele ja «pahempoolsele» oportunismile. Sotsialism sai sotsialistliku revolutsiooni läbiviinud paljumiljoniliste rahvahulkade praktiliseks tegevuseesmärgiks.

Esimene võidukas proletaarne revolutsioon kinnitas ülemaailmse revolutsiooniprotsessi sisu, liikumapanevate jõudude ja arengu põhisuundade leninlikku analüüsi. Ta näitas, nagu seda oligi ette näinud Lenin, et maailma ajalugu ei võimalda kõigil maadel jõuda sotsialismile üheaegselt, et imperialismirinnet võib läbi murda eelkõige seal, kus see on kõige nõrgem. Sotsialistlik revolutsioon võitis Venemaal sellepärast, et see riik oli imperialismi maailmasüsteemis kõige nõrgem lüli, kõigi imperialismi vastuolude sõlmpunkt. Ühtlasi olid Venemaal revolutsiooni võiduks ja sotsialismi ehitamiseks olemas vajalikud objektiivsed ja subjektiivsed tingimused.

Oktoobrirevolutsioon kinnitas praktikas ka Lenini seisukohta, et imperialismiajastul lähenevad kodanlik-demokraatlik revolutsioon ja sotsialistlik revolutsioon teineteisele. Oktoobrirevolutsioon näitas ajaloos esmakordselt, kuidas revolutsiooniprotsessi pideva arengu tulemusena võib sotsialistlik revolutsioon välja kasvada demokraatlikust revolutsioonist. Sellega lükati ümber opor-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 33. kd., lk-d 32—33.

tunistide väljamõeldised, nagu peaks demokraatliku ja sotsialistliku revolutsiooni vahel paratamatult olema pikk ajavahemik.

Oktoobrirevolutsiooni otsustav poliitiline jõud oli töölisklass liidus töötava talurahvaga. Proletariaat oli revolutsiooni hegemoon.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga algasid mitte ainult sotsialistlikud revolutsioonid kapitalimaades, vaid ka *rahvusliku vabastuse revolutsioonid.* Ta kehastas nende kahe revolutsioonitüübi ühtsust. Oktoobrirevolutsioonis ühines proletariaadi ja töötava talurahva võitlus sotsialismi eest Venemaa rõhutud rahvaste rahvusliku vabadusliikumisega. Riigi ääremail lahendas sotsialistlik revolutsioon ka rahvusliku vabastuse revolutsiooni ülesandeid. Töölisklassi juhtimine tagas mahajäänud ääremaade rahvaste ülemineku sotsialismile, kusjuures jäi vahele kapitalistlik arengustaadium.

Proletaarne revolutsioon Venemaal näitas, et revolutsioonilisele strateegiale ja taktikale tuleb läheneda dialektiliselt, mitte kinni pidades šabloonist, et on tarvis olla valmis võitlusvorme vahetama, kasutama olukorrast sõltuvalt võitlusvormide kogu rikkalikku arsenali. Revolutsiooni käigus kasutas Kommunistlik Partei niihästi rahulikke kui ka mitterahulikke võitlusvorme. Ta orienteerus järjekindlalt revolutsiooni rahulikule arenemisele senikaua, kui selleks kadus viimane võimalus. Kuid kodanlus püüdis vägivallaga revolutsiooni lämmatada ja surus kokkuleppeparteide abiga töörahva hulkadele peale relvastatud võitluse. Revolutsiooni rahulik areng muutus võimatuks, relvastatud ülestõus paratamatuks.

Proletariaadi klassivõitluse vormide ulatuslikus arsenalis on relvastatud ülestõus kõige teravam vorm. Oktoobriülestõusu eel kirjutas V. I. Lenin mitu tähtsat tööd, milles arendas ajalookogemuste varal edasi marksistlikku teadust relvastatud ülestõusust, valmistas partei ja rahvahulgad teoreetiliselt ja poliitiliselt ette relvastatud võimuhaaramiseks.

1917. aasta Oktoobriülestõus Petrogradis, mis viidi läbi Lenini vahetul juhtimisel ja tema poolt väljatöötatud plaani järgi, oli kõigi marksistliku teaduse reeglite kohaselt läbiviidud relvastatud ülestõusu musternäide.

Oktoobrirevolutsiooni kogemusi on kasutanud ja rikastanud teiste maade sotsialistlikud revolutsioonid.

Sotsialistlik revolutsioon peab mitte ainult võitma, vaid oskama ka ennast kaitsta. Nagu näitavad ajalookogemused, püüab imperialismimaailm klassivõitluse eriti ägedatel perioodidel nendes maades, kus on võitnud sotsialistlik revolutsioon, välja astuda kukutatud ekspluataatorlike klasside poolel, selleks et restaureerida endine kord. Nii näiteks tungisid pärast Oktoobrirevolutsiooni noore Nõukogude vabariigi kallale 14 kodanlikku riiki — Ameerika Ühendriigid, Prantsusmaa, Saksamaa, Inglismaa, Jaapan jt.

Nõukogude rahvas oli sunnitud revolutsiooni võite relvadega kaitsma.

Töölistest ja talupoegadest koosnev Punaarmee kujutas endast relvastatud rahvast. Punaarmee kehastas nende klasside sõjalist liitu, mis kujunes ähvardava ohu tingimustes.

Maailma esimese sotsialistliku riigi relvastatud jõudusid loodi ja kindlustati raske võitluse käigus. Kujunes välja revolutsioonile ja sotsialismile ustav väejuhtide kaader. Tekkis uus sõjateadus, revolutsioonilise vabadussõja strateegia ja taktika. Kodusõjas kasutati vaenlase regulaarvägede vastu niihästi rindel kui ka vaenlase tagalas laialdaselt ja suure eduga rahva partisanisõja meetodeid.

Oktoobrirevolutsioon demonstreeris esmakordselt proletaarse internatsionalismi suurt jõudu. Esimese proletaarse riigi poolel astusid välja rahvusvaheline töölisklass, kõik töötajad ja progressiivsed inimesed. Proletaarse riigi kaitsmisest võtsid osa paljude maade sõjamehed-internatsionalistid. Nõukogudemaaga sõdivate riikide töörahva aktiivne imperialismivastane võitlus — streigid, sõjavarustuse laadimisest keeldumine, laialdane agitatsioonikampaania, «aktsioonikomiteede» loomine, mille loosung oli «Käed eemale Nõukogude Venemaast!» — abistas nõukogude rahvast valgekaartlaste ja interventide purustamisel, näitas proletaarset solidaarsust tegelikkuses.

Nõukogude Venemaa Kodusõja kogemusi on hiljem kasutanud teiste maade tööinimesed oma revolutsioonilises võitluses, vabadussõdades imperialismi ja sisemise kontrrevolutsiooni vastu. Need kogemused on saanud kogu rahvusvahelise töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise ühisvaraks. Need kogemused näitavad, et pärast võimu võtmist peab töörahvas olema alatasa valmis kaitsma revolutsiooni saavutusi, suurendama valvsust klassivaenlaste sepitsuste suhtes, kindlustama oma sotsialistliku isamaa kaitsevõimet.

SOTSIALISTLIKU REVOLUTSIOONI LOOVAD ÜLESANDED

Sotsialistliku revolutsiooni põhisisuks on proletariaadi diktatuuri kehtestamine. Proletariaadi diktatuuri on töölisklassile tarvis sotsiaalsete ja majanduslike ümberkujunduste läbiviimiseks sotsialismile üleminekul.

Reformismi ideoloogid väidavad, nagu võiks töölisklass oma eesmärkide saavutamiseks ära kasutada kodanlikku riigimasinat, kohandades seda sotsialismi ehitamise vajadustele. Tegelikult on see võimatu. Oma klassiloomuselt on kodanlik riik võitlusvahend sotsialistliku revolutsiooni vastu. Kodanlik riik surub maha töötavaid hulki ja kaitseb ekspluataatorite huve. Riigivalitsemise tegelikku tööd teeb täidesaatva võimu aparaat, mis on tuhandete niitide kaudu seotud valitseva klassiga. Enamik riigiametnikke on kodanlike ideede, tõekspidamiste ja eelarvamuste kammitsates. Terve

privileegide süsteem on nad aheldanud kõvasti kodanluse külge, nad on kõiges kodanlusest sõltuvad. Mis puutub kõrgematesse ametnikesse, siis nemad on ka elulaadilt täiesti kodanlased. Ei saa loota, et kodanliku riigi aparaat saaks olla sotsialistlike ümberkujunduste tööriistaks. See tähendab, et on tarvis lammutada vana ja luua uus riigimasin. Ilma selleta ei saa kogu võimutäius töölisklassile üle minna.

Muidugi ei tohi kodanliku riigimasina lammutamist mõista lihtsustatult. Selle lammutamise vorm oleneb sotsialistliku revolutsiooni arenemise konkreetsetest ajaloolistest tingimustest, klassijõudude vahekorrast. Kodanliku riigi likvideerimine ei tähenda kõigi riigiorganite täielikku hävitamist. Likvideeritakse peamiselt see, mis täidab rahvahulkade mahasurumise, võõraste maade vallutamise ja rahvaste rõhumise funktsioone.

K. Marxi ja F. Engelsi tegevuse perioodil pakkus ajalugu ainult ühe näite vana riigimasina purustamise ja uue riigimasina loomise kohta. See oli Pariisi Kommuun. Oktoobrirevolutsioon astus selles suhtes teise, otsustava sammu ja kehtestas võiduka proletariaadi diktatuuri nõukogude võimu näol. Nõukogud said maailma esimeseks uue ühiskonna poliitilise organisatsiooni vormiks, mis põhineb miljonite tööinimeste pideval osavõtul riigivalitsemisest.

Oktoobrirevolutsioon avas proletaarse revolutsiooni purustavate ja loovate ülesannete vastastikuse suhte. Ta näitas, et erinevalt kodanlikest revolutsioonidest, milles rahvahulgad teevad peamiselt purustavat tööd, kukutades iganenud korra, tõmbab sotsialistlik revolutsioon laiad töötavad hulgad aktiivsesse loovasse töösse, uue ühiskonna teadlikule ehitamisele. Praktikaga kummutati revolutsiooni vaenlaste väljamõeldised, nagu oleksid töölised ja talupojad suutelised üksnes purustama, mitte aga ehitama.

Sotsialistliku revolutsiooni loov iseloom tuli täiel määral ilmsiks pärast proletariaadi võimu kehtestamist. Vastupidi kodanlikele revolutsioonidele sotsialistlik revolutsioon ei lõpe võimuhaaramisega, vaid algab sellest. Proletariaat kasutab poliitilist võimu: ekspluataatorlike klasside ja nende põhjuste täielikuks likvideerimiseks, mis sünnitavad inimese ekspluateerimist inimese poolt; ühiskonna majanduselu ja kultuuri täielikuks sotsialistlikuks ümberkujundamiseks; töötajate koondamiseks sotsialismi ja kommunismi ehitajate ühtseks kollektiiviks.

Pärast poliitilise võimu kättevõitmist kerkib töölisklassi ja tema kommunistliku partei ette esmase ülesandena riigivalitsemise ja sotsialistliku ühiskonna loomise ülesanne. Töörahvas ja partei peavad oskama oma tegevust nii organiseerida, et üles ehitada sotsialistlik majandus sellele vastava poliitilise süsteemi, ühiskonnasuhete ja kultuuriga.

Sotsialistlik revolutsioon võttis meie maal järjekindlalt, samm-sammult kapitalistidelt ära tootmisvahendid ja muutis need rahva omandiks. Revolutsioon viis töötava talurahva huvides läbi agraar-

sed ümberkorraldused ja muutis maa üldrahvalikuks omandiks. Järjekindlalt viidi ellu leninlikku poliitikat ka rahvusküsimuses. Nõukogude võim kuulutas välja kõikide rahvaste võrdsuse ja suveräänsuse, kaotas kõik rahvuslikud kitsendused ja privileegid ning proklameeris vähemusrahvuste ja etniliste gruppide vaba arenemise õigust. Oktoobrirevolutsioon tõi Venemaa rahvad välja maailmasõjast, muutis rahvusvahelise rahu eest võitlemise sotsialistliku riigi poliitika tähtsaks koostisosaks ning kindlustas vennalikke internatsionaalseid sidemeid kõikide rahvaste vahel.

Sotsialistliku revolutsiooni võit puhastas teed ja lõi vajalikud tingimused sotsialismi ehitamiseks. Esmakordselt ajaloos muutus teadusliku sotsialismi teooria miljonite tööinimeste elupraktikaks, igapäevaseks tegevuseks.

V. I. Lenin ja Kommunistlik Partei töötasid välja konkreetse, suurte perspektiividega sotsialismi ehitamise plaani, mis oma peasuundades nägi ette:

sotsialismi majandusliku baasi ehitamiseks ja uue ühiskonnakorra kaitsevõime kindlustamiseks vajaliku rasketööstuse loomist;

väikeste talumajandite vabatahtlikult artellimajanditeks ühendamist, sotsialistliku kooperatsiooni arendamist;

natsionaliseeritud mõisamaade baasil riiklike põllumajandusettevõtete, sovhooside loomist;

rahvaste sõpruse kindlustamist, rahvuste järjekindlat üksteisele lähenemist ühtse sotsialistliku riigi raamides;

töörahvale hariduse kättesaadavaks tegemist, kultuurirevolutsiooni läbiviimist;

planeerimise igakülgset juurutamist rahvamajandusse, ühiskonna teaduslikku juhtimist.

3. KÄESOLEV AJASTU JA ÜLEMAAILMNE REVOLUTSIOONIPROTSESS

Teaduslik kommunism avab käesoleva ajastu iseloomu. See ajastu algas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga.

MAAILMA AJALOO UUS AJASTU

Epohhideks (ajastuteks) nimetatakse inimkonna arengu pikemaid perioode, milleks jaguneb ülemaailmne ajalugu. Sageli kasutatakse terminit «epohh» ka eriti tähtsate etappide tähistamiseks teaduse, tehnika, kirjanduse või kunsti progressis. Sel juhul on epohhi mõiste kitsam, väiksema üldistusega.

Ajaloo epohhideks jaotamise aluseks on ühiskondlik-majanduslike formatsioonide või nende üksikute etappide areng ja vahetumine. Kuid formatsiooni ja epohhi mõisted ei lange täielikult ühte. Ühiskondlik-majanduslikule formatsioonile on iseloomulikud teatav

tootlike jõudude arengutase ja sellele vastavad tootmissuhted, ühiskonna sotsiaalse, poliitilise ja vaimse elu teatav struktuur. Teades ühiskondlik-majandusliku formatsiooni arengu üldisi seaduspärasusi, ei saa veel otsustada, missugune on igal konkreetsel perioodil klassijõudude paigutus ja vahekord, missugusele klassile kuulub ajalooline initsiatiiv ja missugune klass on selle juba kaotanud. Formatsiooni üldmõistest lähtudes ei saa ka kindlaks määrata klassivõitluse konkreetseid vorme, revolutsioonilise partei taktikat, ei saa kindlaks teha erinevate poliitiliste liikumiste vastastikuseid seoseid ja vastuolusid. Seda kõike on võimalik teha ainult vastava ajastu iseloomu ja iseärasuste tundmaõppimise alusel.

Ka ajaliselt ei lange formatsioon ja ajastu täielikult ühte. Eri rahvaste ajaloos vahetuvad formatsioonid eri aegadel. Seepärast võib ühel ja selsamal ülemaailmse ajaloo ajastul eksisteerida ühtedel rahvastel uus, sündiv formatsioon, teistel aga vana, iganenud ühiskonnakord. Mõnikord on tervetele ajastutele iseloomulik uue formatsiooni kujunemine ja vana formatsiooni langus. Niisugused ajastud on üleminekuajastud. Tänapäeval eksisteerib ühe ajaloolise ajastu raamides kaks ühiskondlik-majanduslikku süsteemi: sotsialism ja kapitalism.

V. I. Lenin märkis, et ajastute piirid, samuti nagu piirid looduses ja ühiskonnas üldse, on suhtelised, tinglikud ja liikuvad. Kuid nad on sellele vaatamata olemas. Niisugusteks piirideks on eriti silmapaistvad ajaloosündmused, suurte ajalooliste liikumiste tähised. Iga ajastu, õpetas V. I. Lenin, erineb teisest selle poolest, *milline klass* on ajastu keskpunktis ja määrab ajastu põhisisu, arengu peasuuna, ajaloolise olukorra peamised iseärasused. Näiteks kapitalismi arenemise iseärasuseks on XIX sajandi lõpust saadik see, et kapitalism on jõudnud oma kõrgeimasse staadiumi — imperialismiajastusse, millele on iseloomulik monopolide võimutsemine.

Oktoobrirevolutsiooniga algas uus ajastu ajaloos, kapitalismilt sotsialismile ja kommunismile ülemineku ajastu. Iseloomustades seda meie päevilgi jätkuvat ajastut, kirjutas Lenin: «Kapitalismi ja selle jälgede hävitamine, kommunistliku korra aluste elluviimine on nüüd maailma ajaloos alanud uue ajastu sisuks.»[1] Selle ajastu keskne, määrav jõud on töölisklass.

Praeguse ajastu iseloomulik joon on see, et ta kujutab endast *üleminekuajastut, revolutsiooniajastut,* vana, kapitalistliku ühiskondlik-majandusliku formatsiooni uue, kommunistliku formatsiooniga asendumise ajastut. Kuna eri maad langevad kapitalismisüsteemist välja eri aegadel, siis on imperialismi kokkuvarisemiseks ning sotsialismi ja kommunismi võiduks kogu maailma ulatuses vaja tervet ajastut. Meie ajastut ei saa enam nimetada ainult imperialismiajastuks, sest kuigi imperialism eksisteerib edasi, ei ole ta enam maailmas jagamatult valitsev jõud ega määra ajastu

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 358.

põhisisu. Selle põhisisu määrab ära imperialismi kokkuvarisemise ja sotsialismi võidulepääsemise progressiivne protsess.

V. I. Lenin käsitas sotsialistlikku revolutsiooni Venemaal kui kogu rahvusvahelise proletariaadi võidu lähtepunkti. Varsti pärast Oktoobrirevolutsiooni varisesid kokku absolutistlikud monarhiad Saksamaal ja Austria-Ungaris. Proletaarsed revolutsioonid puhkesid Baieris, Ungaris, Soomes. Suured revolutsioonilised väljaastumised ja massilised streigid hõlmasid enamikku maid.

Suur Oktoober innustas võitlusse asumaade rõhutud rahvad. Oktoobrirevolutsiooni vahetul mõjul algas rahvusliku vabadusvõitluse tõus Aasias (Hiinas, Indias, Türgis), Aafrikas (Marokos, Egiptuses), Ladina-Ameerikas. Sellega pani revolutsioon aluse imperialismi koloniaalsüsteemi kriisile, näitas kõikidele rõhutud rahvastele teed koloniaalorjusest vabanemiseks.

Pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu muutus ülemaailmne revolutsiooniprotsess keerukamaks ja mitmekesisemaks. Rahvusvahelise proletariaadi klassivõitlus ja rahvuslik vabadusliikumine tõusid uuele, kõrgemale tasemele. Maailmaareenil aktiviseerusid märgatavalt jõud, kes võitlevad progressi, demokraatia ja sotsialismi eest.

Kodanlikes maades areneva revolutsioonilise liikumise aluseks ja allikaks jäid muidugi kapitalismi seesmised vastuolud. Just nende teravuse aste määrab ära vabadusvõitluse ulatuse ja hoo igal konkreetsel maal. Ent Oktoobrirevolutsioon kiirendas ja hõlbustas inimühiskonna seaduspärast liikumist kapitalismilt sotsialismile.

Uue ühiskonnakorra võit ja kindlustumine Venemaal said võimsaks stiimuliks nüüdisaegse rahvusvahelise kommunistliku liikumise kujunemisele. 1918.—1922. aastani tekkis maailmas ligemale 40 kommunistlikku parteid. Lenin töötas väsimatult selle heaks, et muuta rahvusvaheline kommunistlik liikumine jõuks, kes suudab edukalt vastu seista imperialismile. Ta tõestas, et ühel maal võitnud sotsialism kui progressiivsem ühiskonnakord murrab läbi teda alatasa sõjaga ähvardavast kapitalistlikust piiramisrõngast ja jõuab välja maailma avarustesse. Lenin nägi ette, et proletariaadi diktatuur võidab mitmel maal, muutub internatsionaalseks jõuks ja hakkab avaldama otsustavat mõju sündmustele kogu maailmas.

Lenini ettenägelikkus leidis kinnitust. Fašismi ja Jaapani militarismi purustamine Teises maailmasõjas, rahvademokraatlike ja rahvusliku vabastuse revolutsioonide võidud ning nende revolutsioonide ümberkasvamine terves reas maades sotsialistlikeks revolutsioonideks tõid sotsialismi teele uusi rahvaid. Tekkis sotsialistlik maailmasüsteem. Varisesid kokku kapitalismi kaitsjate väljamõeldised, nagu oleks Oktoobrirevolutsioon ja NSV Liidus sotsialismi ehitamine erandlik, puhtvenelik, rahvuslik nähtus.

Sotsialistlike maade töörahva võit on otsene järg sellele maailma-ajaloolisele üritusele, mida alustas Oktoobrirevolutsioon.

Uute maade ja rahvaste üleminek sotsialismi teele pärast Teist maailmasõda on nende maade töölisklassi ja kogu töörahva kangelasliku võitluse seaduspärane tulemus. See üleminek toimus maailma esimese sotsialistliku riigi toetusel, kapitalismi üldkriisi ja kõigi kapitalismi vastuolude edasise teravnemise tingimustes.

Oktoobri-järgse ajastu võib jagada kolmeks põhietapiks, mis vastavad kapitalismi üldkriisi arengule ja sotsialismi positsioonide kindlustumisele maailmas. *Esimene* etapp algas Oktoobrirevolutsiooni võiduga. Sel etapil eksisteeris ainult üks sotsialistlik riik, kes ehitas sotsialismi vaenulikus kapitalistlikus ümbritsuses. Samal ajal asus mittekapitalistlikule arenguteele Mongoolia Rahvavabariik. *Teine* etapp oli seotud sotsialistlike revolutsioonide võiduga mitmetes Euroopa ja Aasia maades. Nendes kehtestati töörahva võim ja alustati sotsialistlikke ümberkujundusi. Teisel etapil tekkis sotsialistlik maailmasüsteem. *Kolmas* etapp on seotud sotsialismi võidukäiguga suures riikide grupis, sotsialismi eest võitlevate jõudude võimsa kasvuga kogu maailmas, imperialismi koloniaalsüsteemi kokkuvarisemisega ning uute iseseisvate riikide moodustamisega, kellest paljud on asunud mittekapitalistlikule arenguteele. Sel etapil saavutas NSV Liidus sotsialism mitte ainult täieliku, vaid ka lõpliku võidu. Nõukogude rahvas asus kommunistliku ühiskonna ehitamisele. Sotsialistlik maailmasüsteem on muutunud nüüdisaja otsustavaks jõuks.

Tuginedes V. I. Lenini teoreetilistele seisukohtadele ja arvestades Oktoobrirevolutsioonile järgnenud aastakümnete jooksul maailmas toimunud põhjalikke muutusi, andsid kommunistlikud ja töölisparteid meie ajastu üksikasjaliku definitsiooni. See kõlab NLKP programmis järgmiselt:

Käesolev ajastu, mille peamise sisu moodustab kapitalismilt sotsialismile üleminek, on kahe vastandliku ühiskonnasüsteemi võitluse ajastu, sotsialistlike revolutsioonide ja rahvusliku vabastuse revolutsioonide ajastu, imperialismi kokkuvarisemise ja koloniaalsüsteemi likvideerimise ajastu, üha uute rahvaste sotsialismi teele asumise, kogu maailmas sotsialismi ja kommunismi võidulepääsu ajastu. Käesoleva ajastu tsentrumis seisab töölisklass ja tema tähtsaim saavutus — sotsialismi maailmasüsteem.

9 MEIE AJASTU PÕHIVASTUOLU

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit ja maailma jagunemine kaheks süsteemiks kutsus esile muutused klassivõitluse iseloomus ning laiendas selle võitluse ulatust. Rööbiti kapitalistlike riikide proletariaadi ja kodanluse vahelise klassivõitlusega puhkes klassivõitlus majanduse, poliitika ja ideoloogia valdkonnas ka riiklikult organiseerunud kodanluse ja nüüd juba ka riiklikult organiseerunud proletariaadi vahel maailmaareenil.

Igal ajaloolisel ajastul põimuvad omavahel ja mõjustavad üksteist mitmesugused vastuolud. Kuid nende hulgas on alati üks põhiline, juhtiv vastuolu, mille areng määrab ära ühiskonna edasiarenemise peatendentsi. Ka meie ajastul on mitmesuguseid vastuolusid: kapitalistliku maailma sisevastuolud, kuhu kuuluvad vastuolud proletariaadi ja kodanluse vahel kapitalistlikes maades; rõhutud ja sõltuvate maade rahvaste ning imperialismi vahel; imperialistlike riikide endi vahel. On ka vastuolud kahe *sotsiaalse süsteemi* — sotsialismi ja kapitalismi — vahel.

Kapitalismi põhivastuoluks jääb endiselt vastuolu tootmise ühiskondliku iseloomu ja omastamise erakapitalistliku vormi vahel. Kuna aga sotsialismimaades on see vastuolu juba lahendatud, siis ei ole see enam kogu maailma üldine vastuolu. *Meie ajastu põhivastuoluks on vastuolu kapitalismi ja sotsialismi vahel.* See vastuolu haarab kogu maailma, on üldine ning puudutab ühiskonna kõiki sfääre: majandust, poliitikat ja ideoloogiat. See vastuolu on põhivastuoluks ka sellepärast, et ta väljendab meie ajastu sisu — kapitalismilt sotsialismile üleminekut kogu maailma ulatuses. Sotsialismi- ja kapitalismijõudude vaheline võitlus on kogu maailma arengu peatelg: selle võitluse käigust ja tulemustest sõltub maailma saatus. Sotsialismi ja kapitalismi vaheline vastuolu paneb oma pitseri ka kapitalistliku maailma sisevastuoludele.

Järeldus, et sotsialismi ja kapitalismi vastuolu on ülemaailmse arenemise aluseks, kuulub V. I. Leninile. Nagu ta 1920. aastal ütles, «määrab rahvaste vastastikused suhted, määrab kogu ülemaailmse riikide süsteemi imperialistlike rahvuste väikese rühma võitlus nõukogude liikumise ja nõukogude riikide vastu, kelle eesotsas seisab Nõukogude Venemaa. Kui me jätame selle kahe silma vahele, siis ei saa me mitte ühtki rahvuslikku või koloniaalset küsimust õigesti üles seada, olgugi et jutt oleks kõige kaugemast maailma kolkast. Niihästi tsiviliseeritud kui ka mahajäänud maade kommunistlikud parteid saavad poliitilisi küsimusi õigesti üles seada ja lahendada ainult sellest seisukohast lähtudes».[1] Need sõnad on pärit sellest ajast, kui imperialismi vastasrinde moodustasid ainult ühte liitriiki ühinenud nõukogude vabariigid. Tänapäeval eksisteerib suveräänsete sotsialistlike riikide grupp, mis moodustab sotsialistliku maailmasüsteemi. Just võitlus selle süsteemi ja imperialismi vahel määrabki ära maailma ühiskondliku arengu kõik küljed.

Käsitades sotsialismi ja imperialismi vahelist võitlust maailmapoliitika keskpunktina, määras Lenin kindlaks tähtsamad strateegilised printsiibid, millest kommunistlikud partei peavad juhinduma. Selle rahva ette, kes on juba teostanud sotsialistliku revolutsiooni, seadis ta ülesande teha maksimum sellest, mida saab ühel maal teha, et toetada, arendada, äratada revolutsiooni kõigis

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 211.

maades. Seejuures kritiseeris Lenin «pahempoolseid kommuniste», trotskiste, kes kutsusid üles kiirendama revolutsiooni teistes maades väljastpoolt taganttõukamise, sõjalise vahelesegamise abil.

Peamist mõju revolutsioonilise liikumise arengule teistes maades avaldab sotsialistlik maa kõigepealt oma eeskujuga, edusammudega uue ühiskonna ehitamisel. Uus kord võidab tänu sellele, et ta tõestab oma majanduslikku üleolekut vanast, oma võimet tagada endisega võrreldes kiirem tootlike jõudude areng ühiskonna huvides, inimese huvides.

V. I. Lenin lähtus sellest, et ainult ühe maa töörahva jõududega ei ole võimalik maailma imperialismi hävitada. Selleks on tarvis kas kõigi või enamiku maade proletaarlaste jõupingutusi. Kuid likvideerides kapitalismi ühel või mõnel maal, nõrgendab revolutsioon imperialismi tervikuna ja tugevdab revolutsioonijõude kogu maailmas. Ülemaailmne vabadusliikumine on omakorda liitlaseks ühel maal toimunud revolutsioonile. Sotsialistliku süsteemi ja teistes maades toimuva revolutsioonilise liikumise vastastikune toetamine on tähtsamaid eeltingimusi sotsialismi võiduks kapitalismi üle.

Sotsialistliku revolutsiooni võit ühel või mõnel maal muudab oluliselt tingimusi järgmisteks sotsialistlikeks revolutsioonideks. Selle võidu tulemusena omandab ülemaailmne vabadusliikumine kindla baasi, millele ta võib tugineda. See hõlbustab võidu saavutamist ka teistes maades, loob uued võimalused sotsialistlike ja rahvusliku vabastuse revolutsioonide arenguks. Näiteks saab esmakordselt võimalikuks sotsialistliku revolutsiooni võit vähemarenenud ja väikese territooriumiga maades, kus varem ei olnud võimalik vastu panna imperialismi rünnakutele. Esmakordselt avaneb ka mahajäänud maadele võimalus astuda mittekapitalistlikule arenguteele.

Sotsialistliku süsteemi tekkides kujuneb kõikide revolutsioonilise jõudude loomulik külgetõmbekeskus.

Meie ajal ei ole võimalik õigesti mõista ja hinnata ühtki tähtsamat ajaloosündmust, ühtki rahvusvaheliste suhete probleemi sotsialismi maailmasüsteemi olemasolu ja arengut arvestamata. Üksnes rahvusvaheline töölisklass ja tema peamine saavutus — sotsialistlik maailmasüsteem —, kehastades kõige eesrindlikumat tootmisviisi, on suutelised väljendama kontsentreeritud kujul kogu inimkonna põhihuve meie ajastul, koondama enda ümber kõik antiimperialistlikud jõud, andma nende jõudude võitlusele järjekindla ja organiseeritud iseloomu ning viima nad võidule, sotsialismi ja kommunismi triumfile kogu maailma ulatuses.

MEIE AJASTU REVOLUTSIOONILISTE JÕUDUDE OMAVAHELINE SEOS

Meie ajastu vastuolud erinevad üksteisest mitte ainult oma mõjusfääri, vaid ka sotsiaalse sisu poolest. Ühed neist väljendavad otseselt maailma sotsialismi poole liikumise tendentsi ja tekitavad *sotsialistliku* revolutsioonilise liikumise, teised väljendavad demokraatlike ümberkujunduste vajalikkust ja kutsuvad esile rahvaste *demokraatlikke* liikumisi. Sotsialistlikud revolutsioonid võrsuvad vastuoludest tootmise ühiskondliku iseloomu ja omastamise erakapitalistliku vormi vahel, töö ja kapitali vahel, rahvusliku vabastuse revolutsioonid aga vastuoludest imperialismi ja rõhutud või sõltuvate maade vahel. Esimesed on sotsialistliku, teised demokraatliku iseloomuga. Demokraatlikke liikumisi tekib meie ajastul ka kapitalistlikes maades endis. Nende hulka kuuluvad näiteks liikumised, mis taotlevad monopolide võimu piiramist, töötajate demokraatlike õiguste kaitsmist ja laiendamist ning rahu säilitamist; iseloomult demokraatlik on ka talurahva võitlus suurmaaomanike ja monopolide vastu; mitmetes maades on niisugusteks demokraatlikeks liikumisteks võitlus fašismiohu vastu, võitlus rahvusliku sõltumatuse eest jne. Seda laadi demokraatlike liikumiste tähtsus meie ajastul suureneb.

Tekib küsimus: miks on kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajastul paljudele maadele esmajärguliseks küsimuseks demokraatlike ülesannete lahendamine? Sellepärast, et meie ajastu on mitte ainult sotsialismi sünni, vaid ka kapitalismi hukkumise ajastu. Surev kapitalism aga ilmutab üha rohkem oma demokraatiavaenulikku iseloomu, püüab likvideerida rahvaste demokraatlikke saavutusi, pöörata ajalooratast tagasi.

See tuli täiesti selgesti ilmsiks juba siis, kui kapitalism kasvas ümber imperialismiks. Veelgi silmanähtavamaks muutub see riiklik-monopolistliku kapitalismi arenemise tingimustes. Teisele maailmasõjale eelnenud perioodil töötas rahvusvaheline kommunistlik liikumine välja kõigi fašismi ja sõja vastu võitlevate jõudude ühtse rahvarinde poliitika. Teise maailmasõja eel ja selle sõja ajal muutus võitlus rahvusliku sõltumatuse eest kõige elulisemaks ülesandeks paljudele Euroopa maadele, kes olid sattunud sõltuvusse fašistlikest riikidest või olid nende poolt orjastatud. Nendes maades kujunes fašismivastaste jõudude rahvusrinne, kuhu kuulusid erinevad sotsiaalsed kihid ja kus juhtivat osa etendas töölisklass. Selle tulemusena toimusid mitmetes maades, keda Nõukogude armee oli vabastanud fašistlikust orjusest, demokraatlikud, imperialismivastased rahvusliku vabastuse revolutsioonid, mis kujunenud soodsates tingimustes võrdlemisi ruttu sotsialistlikeks revolutsioonideks ümber kasvasid.

Lenini idee demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamise kohta leiab nüüd rakendamist ka majanduslikult nõrgaltarenenud maades, kus varem ei olnud reaalseid

tingimusi sotsialismi teele astumiseks. Sotsialismi võit NSV Liidus ja sotsialistliku maailmasüsteemi kujunemine avardasid majanduslikult mahajäänud maade rahvaste võimalusi mittekapitalistlikule arenguteele siirdumiseks. Eesrindlike maade proletariaadi abiga võivad majanduslikult mahajäänud maade rahvad üle minna uuele ühiskonnakorrale kapitalistlikku arengustaadiumi vahele jättes. Kui imperialismiajastul tekkisid reaalsed tingimused kodanlik-demokraatlike revolutsioonide sotsialistlikeks revolutsioonideks ümberkasvamiseks, siis meie ajastul on saanud võimalikuks ka rahvusliku vabastuse revolutsioonide sotsialistlikeks revolutsioonideks ümberkasvamine. Eriti laienesid need võimalused seoses sotsialistliku maailmasüsteemi tekkimisega. Sotsialistlik maailmasüsteem annab rahvusliku vabanemise eest võitlevatele rahvastele efektiivset abi.

XIX sajandi keskel olid rahvuslikud vabadusliikumised sihitud peamiselt feodalismi kui rahvusliku rõhumise baasi vastu ning puhastasid pinda kapitalismi arenemisele. Meie ajastul on rahvuslikud vabadusliikumised omandanud uue ajaloolise tähenduse. Olles oma iseloomult demokraatlikud, muutuvad nad selle ülemaailmse revolutsiooniprotsessi koostisosaks, mis on sihitud mitte ainult imperialistliku rõhumise, vaid ka kapitalismi vastu üldse.

Tõsiseks ohuks kogu ülemaailmsele revolutsiooniprotsessile on antimarksistlik Ida ja Lääne teineteisele vastandamine, avantüristlikud üleskutsed, et «maailma küla» alustaks sõda «maailma linna» vastu. Töölisklassi ja talurahva ülemaailmse liidu asemel, kõigi Lääne ja Ida revolutsiooniliste jõudude, kogu maailma talurahvaliku küla ja kogu maailma proletaarse linna ühinemise asemel, mis on vajalik imperialismi vastu ja kõigepealt Ameerika Ühendriikide imperialismi vastu võitlemiseks, lõhestavad niisuguste kontseptsioonide pooldajad revolutsioonijõude, isoleerivad hiljuti koloniaalikkest vabanenud maid sotsialistlikust maailmasüsteemist ja rahvusvahelisest töölisliikumisest ning soodustavad imperialistide agressiivseid plaane ja agressiivset tegevust.

V. I. Lenin töötas välja strateegilise orientatsiooni, mille järgi arenenud kapitalistlike maade proletariaadi võitlus sotsialistliku revolutsiooni eest ning asumaade ja sõltuvate riikide rahvaste võitlus rahvusliku vabanemise eest tuleb ühendada üheks imperialismivastase võitluse vooluks. Sotsialistliku maailmarevolutsiooni leninlik teooria arvestab mitte ainult seda, et revolutsioonid eri maades arenevad *eri ajal,* vaid ka seda, et need revolutsioonid on *erisuguse iseloomuga.*

Sotsialistliku süsteemi töörahva jõupingutuste ühendamine kapitalistlike maade töölisklassi võitlusega ja rahvusliku vabadusliikumisega on kindel tagatis kõikide rahvaste vabastamiseks imperialismi võimu alt. Ja vastupidi, nende väesalkade üksteisest lahutamine, nende omavahelise seose lõhkumine on kasulik ainult imperialismile. Nende tänapäeva revolutsioonijõudude orgaanilist seost, vastastikust sõltuvust ja vastastikust mõju nõuab elu ise.

Igaüks kolmest nüüdisaja suurest revolutsioonilisest jõust — *sotsialismimaade rahvad, rahvusvaheline töölisklass ning kolonialismi ja neokolonialismi vastu, rahvusliku sõltumatuse eest võitlevad rahvad* — täidab oma ajaloolist osa. Sotsialistlik süsteem näiteks taotleb võitu majanduslikus võistluses kapitalismiga, võitleb imperialismi agressiivse poliitika vastu, kaitseb rahu, toetab ja kiirendab revolutsiooniprotsessi arengut. Kuid ta ei saa oma jõududega likvideerida kapitalistlikku korda teistes maades. Seda saavad teha ainult sotsialistlikud revolutsioonid neis maades endis. Rahvuslik vabadusliikumine nõrgendab omakorda imperialismi ja abistab sellega revolutsioonilise liikumise arenemist kapitalimaades. Kuid ta ei saa likvideerida monopolide võimu kapitalistlikes maades. Seda saavad teha ainult nende maade töölisklass ja töörahvas.

Rahvusvahelise töölisklassi võitluse ja rahvusliku vabadusliikumise kindlaks toeks on sotsialistlik süsteem. Sotsialistlike riikide töörahva edusammud uue ühiskonna ehitamisel innustavad kõigi maade tööinimesi, kinnitavad nende usku parema elu saavutamise võimalusse, revolutsioneerivad nende teadvust. Sotsialismimaade moraalne ja materiaalne abi kergendab revolutsioonilist võitlust pidavatel rahvastel rahvusliku ja sotsiaalse vabanemise ülesannete lahendamist. Sotsialistlikud riigid takistavad resoluutselt imperialistlike riikide katseid neid revolutsioone maha suruda, halvavad imperialismi plaane kontrrevolutsiooni «ekspordi» alal. Paljudel juhtudel sunnib klassijõudude muutunud vahekord kapitaliste tegema järeleandmisi niihästi oma maa töötajatele kui ka rõhutud rahvastele.

Arenev maailmarevolutsiooni protsess koondab ühtseks vooluks kõik meie ajastu revolutsioonilised sotsialistlikud ja demokraatlikud jõud. Marksismi-leninismi poolt teoreetiliselt põhjendatud ja Oktoobrirevolutsiooniga praktiliselt alustatud liikumine kommunismi poole on inimühiskonna arengu peasuund.

V PEATÜKK

SOTSIALISTLIK MAAILMASÜSTEEM ON MEIE AJASTU PEAMINE REVOLUTSIOONILINE JÕUD

Sotsialistlik maailmasüsteem on meie ajastu peamine revolutsiooniline jõud, imperialismi vastasrinne. Sotsialistliku maailmasüsteemi huvid ja poliitika langevad ühte inimkonna valdava enamiku huvide ja taotlustega. Sotsialismimaade rahvaste edusammud uue ühiskonna ehitamisel aitavad kaasa ülemaailmse revolutsiooniprotsessi arengule, võitlusele rahu, demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja sotsialismi eest kogu meie planeedil.

1. SOTSIALISTLIKU MAAILMASÜSTEEMI KUJUNEMINE JA PÕHJALIK JÕUDUDE VAHEKORRA MUUTUMINE RAHVUSVAHELISEL AREENIL

Sotsialistlik maailmasüsteem on sotsialismi ja kommunismi teed sammuvate, ühiste huvide ja eesmärkide ning rahvusvahelise sotsialistliku solidaarsuse sidemetega ühendatud vabade suveräänsete rahvaste sotsiaalne, majanduslik ja poliitiline ühendus. Jäädes suveräänseteks riikideks ja iseseisvateks majanduslikeks üksusteks, kujutavad sotsialismimaad endast samal ajal lülisid ulatuslikus sotsiaalses ja majanduslikus ühenduses, mille raamides on tekkinud oma rahvusvaheline tööjaotus ja iseseisev maailmaturg ning arenevad tihedad majanduslikud, poliitilised, kultuurilised ja muud sidemed. Muidugi ei kulge need protsessid kõikjal ja alati sujuvalt ja ladusalt, ilma raskuste ja vastuoludeta, kuid meie ajastu peamine tendents on sotsialismi positsioonide kindlustumine.

Sotsialistlikku maailmasüsteemi kuulub 14 riiki: Albaania Rahvavabariik, Bulgaaria Rahvavabariik, Hiina Rahvavabariik, Jugoslaavia Sotsialistlik Föderatiivne Vabariik, Korea Rahvademo-

kraatlik Vabariik, Kuuba Vabariik, Mongoolia Rahvavabariik, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit, Poola Rahvavabariik, Rumeenia Sotsialistlik Vabariik, Saksa Demokraatlik Vabariik, Tšehhoslovakkia Sotsialistlik Vabariik, Ungari Rahvavabariik ja Vietnami Demokraatlik Vabariik.

Enne Teist maailmasõda langes sotsialismi arvele 17 protsenti maakera territooriumist, umbes 7 protsenti rahvastikust ja 10 protsenti maailma tööstustoodangust. Käesoleval ajal hõlmavad sotsialismimaad peaaegu 26 protsenti maakera territooriumist ja rohkem kui kolmandiku inimkonnast (üle 1,2 miljardi inimese) ning nende osa maailma tööstustoodangus on ligikaudu 39 protsenti.

SOTSIALISTLIKU MAAILMASÜSTEEMI TEKKIMINE

Oma tekkimises ja arengus on sotsialistlik süsteem läbi käinud teatavad etapid. Sotsialistliku maailmasüsteemi kujunemise protsessile pani aluse Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Selle protsessi uueks tähtsaks etapiks oli enne Teist maailmasõda saavutatud sotsialismi võit NSV Liidus. Samal perioodil võitis Mongoolia Rahvavabariigis sotsialistlik arengutee.

Ent maailmasüsteemiks kujunes sotsialism alles pärast Teist maailmasõda mitmetes Euroopa ja Aasia maades toimunud sotsialistlike revolutsioonide võidu tulemusena. Need revolutsioonid kasvasid välja sotsiaalse vabanemise nimel peetud klassivõitlusest ja võõramaiste vallutajate ikke kukutamiseks hargnenud üldrahvalikust liikumisest. Soodsad tingimused revolutsioonideks lõi saksa fašismi ja jaapani militarismi purustamine Teises maailmasõjas, milles otsustav osa kuulus Nõukogude Liidule. Revolutsioonid rahvademokraatiamaades jätkasid Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga alanud maailma sotsialistliku ümberkujundamise protsessi. Nende revolutsioonide võit ja sotsialistliku maailmasüsteemi kujunemine on *kõige tähtsam ajaloosündmus pärast Oktoobrirevolutsiooni ja sotsialismi võitu NSV Liidus.*

Sotsialistlikud revolutsioonid rahvademokraatiamaades toimusid uues ajaloolises olukorras: nad võitsid tingimustes, kus kapitalism tervikuna oli nõrgenenud ja oli alanud koloniaalsüsteemi lagunemine. Kui Oktoobrirevolutsioon sai rahvusvaheliselt proletariaadilt peamiselt moraalset ja poliitilist toetust, siis rahvademokraatiamaadel oli olemas ka võimas tugi maailma esimese sotsialistliku riigi näol. Nõukogude Liidu olemasolu vältis imperialismi sõjalise interventsiooni nendes maades. Kukkusid läbi ka rahvademokraatiamaade vastu majandusliku blokaadi organiseerimise katsed. Nõukogude Liit hõlbustas nende maade revolutsioonilistel sisejõududel sügavate demokraatlike, seejärel aga ka sotsialistlike ümberkujunduste teostamist, andis nendele suurt poliitilist ja majanduslikku toetust ning aitas kindlustada nende rahvusvahelist positsiooni.

Kui fašismi ja reaktsiooni vastu võitlemise, välismaiste vallutajate ja nende kodanlik-mõisniklike käsilaste vastu võitlemise ning rahvusliku vabastamise ülesandeid enamikus rahvademokraatiamaades lahendati relvade abil, hitlerliku Saksamaa ja imperialistliku Jaapani vastu peetud sõja käigus, siis edasised demokraatlikud ümberkujundused ja sotsialistlikud revolutsioonid toimusid mitmel maal suhteliselt rahulikult, ilma relvastatud ülestõusu ja kodusõjata. Kodanlik-mõisniklik riigimasin purustati neis maades suurel määral juba sõja ajal ja sellele järgnenud demokraatlike ümberkujundustega. See soodustas revolutsiooni sotsialistlikule etapile üleminekut ilma relvastatud ülestõusuta. Näiteks Tšehhoslovakkias saavutas kommunistlik partei rahvahulkade revolutsioonilisele liikumisele tuginedes seda, et parlament võttis vastu rahva tahtele vastavad otsused. Demokraatlikud ja sotsialistlikud abinõud viidi ellu seadusandlikus korras. Kui Tšehhoslovakkia kodanlus püüdis 1948. aasta veebruaris toime panna kontrrevolutsioonilist pööret, likvideeris relvastatud töölisklass kommunistliku partei juhtimisel selle katse ühegi püssipauguta.

Hiinas, Põhja-Koreas, Põhja-Vietnamis ja Kuubas tuli revolutsiooni demokraatliku etapi võit saavutada relvastatud võitlusega imperialistide ja kodumaise reaktsiooni jõudude vastu, kolonisaatorite ja nende käsilaste vastu. Üleminek demokraatlikult etapilt sotsialistlikule revolutsioonile oli ka neis maades peamiselt rahuliku iseloomuga, sest vana sõjalis-bürokraatlik riigiaparaat oli põhiliselt juba purustatud.

Ligikaudu 1948.—1949. aastaks oli kodanlus kui klass rahvademokraatiamaades poliitiliselt purustatud. Tööstuse natsionaliseerimine andis otsustava hoobi sisemaistele ekspluateerijatele ja väliskapitali võimule. Rahvademokraatlik kord sai vajaliku materiaalse tootmisbaasi. Tekkis võimalus planeerida rahvamajandust üldrahvaliku omanduse alusel. Agraarreformid tõid kaasa mõisnike kui klassi likvideerimise, andsid maa talupoegadele ning vabastasid põllumajanduse tootlikud jõud. Rahvademokraatiamaades võitsid sotsialistlikud revolutsioonid. Samaks ajaks saavutas võidu rahvarevolutsioon Hiinas. See tähendas võimsat hoopi imperialismisüsteemile ning sotsialistliku maailmasüsteemi edasist laienemist ja arenemist.

Seega kujunes sotsialistlik maailmasüsteem lõplikult välja 50-ndateks aastateks.

SOTSIALISTLIKU MAAILMASÜSTEEMI ARENEMINE

Sotsialistliku maailmasüsteemi arengus on kaks teineteisest sõltuvat ja omavahel tihedasti läbipõimunud külge. Need on esiteks sotsialismi ehitamine igal selle süsteemi maal ja teiseks uut tüüpi majanduslike ja poliitiliste suhete kujunemine maade vahel. Ühe maa edusammud sotsialistlikus ülesehitustöös võimaldavad kind-

lustada sotsialistlike maade ühtsust tervikuna. Sotsialistlike riikide tihe liit on omakorda üks tähtsamaid tingimusi edu saavutamiseks sotsialismi ehitamisel igal maal.

Sõjajärgsed aastad olid sotsialismimaade rahvastele pingelise töö periood, sotsialistliku maailmasüsteemi kujunemise ja kindlustumise periood. Nõukogude Liit saavutas suuri võite kõikidel majandusliku ja poliitilise elu aladel, teaduses ja kultuurielus ning asus ehitama kommunismi. Enamikus rahvademokraatiamaades likvideeriti majanduse paljusektorilisus ja on lõpule jõudmas sotsialismi ehitamine. Põhjalikult on muutunud ühiskonna klassistruktuur. Ekspluataatorlikud elemendid on kaotanud majandusliku baasi ja juhtiva koha ühiskonnas.

Rahvademokraatiamaades suureneb arvuliselt töölisklass ning kasvab tema osa ühiskonna elus. Ungaris on näiteks tööliste arv sõjaeelse, 1938. aastaga võrreldes suurenenud rohkem kui kolmekordseks. Tõsiselt kindlustas sotsialistlikku korda talurahva kooperreerimine.

Rahvademokraatiamaade kommunistlikud ja töölisparteid lahendavad sotsialistliku ühiskonna ehitamise ja täiustamise ülesandeid. Tähtsaimal kohal nende hulgas on sotsialistliku majanduse arendamine. Raskuspunkt kandub üha rohkem ühiskondliku tööviljakuse suurendamise reservide mobiliseerimisele, uue tehnika juurutamisele, tootmise rentaabluse tõstmisele, tootmiskulude vähendamisele ja mittetootlike kulutuste vältimisele. Võitlus majandusliku õitsengu eest, sotsialismi eeliste õige ja maksimaalse ärakasutamise eest, töörahva parema elu eest on kooskõlas rahvaste rahvuslike ja internatsionaalsete huvidega.

Sotsialismi ehitamise käigus tuleb rahvademokraatiamaadel ületada mitmesuguseid raskusi. Eelkõige on need raskused tingitud sellest, et sotsialism võitis reas maades, mis paljude aastakümnete jooksul olid imperialistlike monopolide poolt orjastatud ja majanduslikus arengus maha jäänud. Mõningad raskused on seotud ka teatavate disproportsioonidega majanduse arengus. Neid disproportsioone tekitab mõnedes maades toorainevarude vähesus, samuti ka üksikute tööstusharude ebaühtlane arenemine. Juhtub vigu ja viltulaskmisi ka rahvamajanduse planeerimises ja juhtimises. Mitmetes maades on põllumajandus maha jäänud tööstuse arengutempost, ja see takistab majanduse üldist tõusu. Tekib raskusi ja vastuolusid ka üksikute sotsialistlike riikide omavahelistes suhetes. Lõpuks ei tohi unustada, et nendel maadel tuleb pidada visa klassivõitlust imperialismi vastu, väliste ja sisemiste reaktsioonijõudude vastu. Purustatud mõisnike, kapitalistide ja kulakute klassi jäänused ja käsilased avaldavad veel ägedat vastupanu sotsialistlikule ülesehitustööle ning püüavad restaureerida kapitalistlikku korda.

Sotsialismi olemuses ei ole niisuguseid vastuolusid, mis on omased kapitalistlikule ühiskonnale. Uue ühiskonnakorra eelised ja sotsialistlike riikide vastastikune abistamine võimaldavad neil

edukalt jagu saada raskustest oma arengus. Võitluses sotsialismi ja kommunismi ehitamise eest on otsustavaks teguriks kommunistlike ja töölisparteide järjekindel marksistlik-leninlik internatsionalistlik poliitika. Proletaarse internatsionalismi printsiip, mis oma tekkelt ja olemuselt on klassiprintsiip, muutub vastavalt sotsialistlike riikide arengule sotsialistlike rahvaste vaheliste suhete printsiibiks, maailma sotsialismi internatsionalismiks.

Kapitalism ja sotsialism muutuvad majanduse maailmasüsteemideks kitsastest riigipiiridest väljakasvanud tootlike jõudude arengu objektiivsete vajaduste tõttu. Ent kui kapitalistlikus maailmas suruvad kõige tugevamad monopolid ja riigid oma tahet peale teistele maadele ja rahvastele, loovad endale agraarse ja toorainet tootva «perifeeria», siis sotsialismimaailmas valitsevad hoopis teistsugused printsiibid. Sotsialistliku süsteemi tekkimise ja arenemise protsess toimub suveräänsuse ja täieliku vabatahtlikkuse alusel ning kooskõlas kõikide sellesse süsteemi kuuluvate riikide töörahva põhihuvidega. Rahvastevaheliste suhete sotsialistlikke printsiipe kasutatakse sotsialistliku maailmasüsteemi riikide omavahelise koostöö ja sõpruse kindlustamiseks. Võitnud töölisklassi internatsionalism muudab vennaliku üksteise abistamise riikidevaheliste suhete normiks ning aitab igati kaasa mahajäänud maade edasiliikumisele.

Sotsialismi maailmasüsteemi edukaks arenemiseks on vajalik sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialistliku ülesehitustöö üldprintsiipide loov rakendamine ning samaaegselt iga maa konkreetsete tingimuste ja tema rahvuslike iseärasuste arvestamine.

Partei XXIV kongressil NLKP Keskkomitee aruande põhjal vastuvõetud resolutsioonis on märgitud: «Rikkalikke kollektiivseid kogemusi on omandatud sotsialistliku ülesehitustöö, pakiliste ühiskondlike probleemide lahendamise ja sotsialismi saavutuste kaitsmise valdkonnas. Mõnedest esinenud raskustest ja komplikatsioonidest hoolimata on valitsevaks tendentsiks jäänud sotsialistlike maade sõpruse ja monoliitsuse süvenemine.»

JÕUDUDE VAHEKORRA MUUTUMINE SOTSIALISMI KASUKS

Sotsialistliku maailmasüsteemi tekkimine oli tugev löök kapitalismile. Kuid imperialismi ühendatud jõududel oli tol perioodil veel sotsialistlike riikidega võrreldes majanduslik ja sõjaline ülekaal.

50-ndate aastate keskpaigaks muutus olukord järsult. Uus kord rahvademokraatiamaades oli mitte ainult tugevnenud, vaid ka taganud majanduse arenemise kiire tempo. Sotsialistlik maailmasüsteem oli poliitiliselt ja majanduslikult konsolideerunud.

Imperialismi nõrgestas ka koloniaalsüsteemi kokkuvarisemine. Suur hulk vabanenud maid asus eitavale seisukohale peamiste imperialistlike suurriikide sõja- ja agressioonipoliitika suhtes.

Sotsialismimaad koos vabanenud riikidega moodustasid ulatusliku rahutsooni. See oli rahvusliku vabadusliikumise ja kõigi progressijõudude suur võit.

Tööstuse areng, teaduse ja tehnika kiire progress võimaldasid sotsialismileeril tugevdada oma kaitsevõimet ja luua niisugused riigikaitsevahendid, mis tagavad sotsialismi julgeoleku. Sotsialistlikel riikidel on ajakohased relvastatud jõud, mis on varustatud uusima tehnikaga ja on suutelised andma purustava löögi igale agressorile.

Sotsialistliku süsteemi majanduslik, poliitiline ja sõjaline kindlustumine muutis jõudude vahekorda maailmas. See uus jõudude vahekord on iseloomulik rahvusvahelise elu kõikidele külgedele ja kutsub esile suuri nihkeid klasside võitluses ülemaailmsel areenil.

Muidugi etendas Nõukogude Liit ka enne sotsialistliku maailmasüsteemi kujunemist äärmiselt tähtsat osa poliitika valdkonnas, revolutsioneerides kogu maailma juba ainuüksi oma olemasoluga. Kuigi rahvusvaheliste suhete iseloomu määras tol perioodil suures ulatuses imperialism, polnud tal enam endisi võimalusi. Isegi sel ajal, mil imperialismil oli ilmne sõjaline ja tööstuslik ülekaal, ei olnud ta võimeline purustama Nõukogude Liitu, takistama Nõukogude Liitu muutumast võimsaks riigiks, progressi tugisambaks, imperialistliku rõhumise ja fašistliku orjastamise vastu võitlevate jõudude külgetõmbekeskuseks.

Seoses imperialismirinde ulatusliku läbimurdmisega tekkisid sotsialismile uued võimalused mõjustada olukorda kogu maailmas rahu, demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja sotsialismi huvides.

Jõudude vahekorra muutumine sotsialismi kasuks maailmaareenil kutsus esile imperialistide aktiivse vastutegevuse. Nad kasutasid interventsiooni ja majanduslikku blokaadi, propagandakampaaniaid ja kontrrevolutsioonilisi vandenõusid, Ida-Euroopa «vabastamise» poliitikat, šantaaži ja survet. See kurss kukkus läbi. Uus kord rahvademokraatiamaades kindlustus, töörahvas koondus veelgi tihedamini kommunistlike parteide ümber.

Kuid reaktsioon püüab sotsialistlikku süsteemi tema üksikutes lülides läbi murda. Imperialistid ja nende käsilased püüdsid kukutada sotsialistlikku korda Tšehhoslovakkias. Sealsed sündmused, mis kutsusid esile poliitilise kriisi, näitasid veel kord, et sotsialismi teele asunud maades võivad ühel või teisel määral säilinud sisemised sotsialismivaenulikud jõud, lootes imperialistide välisabile, teatavates tingimustes aktiviseeruda ja otseseid kontrrevolutsioonilisi aktsioone ette võtta. Silmas pidades sotsialismile tekkinud ohtu Tšehhoslovakkias ning arvestades selle maa partei- ja riigitegelaste, kommunistide ja tööinimeste avaldusi, andis Nõukogude Liit koos vennalike sotsialismimaadega 1968. aasta augustis Tšehhoslovakkiale sotsialismi kaitsmisel internatsionaalset abi. Tšehhoslovakkia Kommunistlik Partei hindas seda abi kui internatsionaalse solidaarsuse akti, mis vastas niihästi Tšehhoslovakkia töötajate kui ka rahvusvahelise töölisklassi, sotsialistliku sõprus-

ühenduse ja rahvusvahelise kommunistliku liikumise klassihuvidele. See internatsionaalne akt päästis tuhandete inimeste elu, garanteeris sise- ja välistingimused rahulikuks loovaks tööks, kindlustas sotsialismileeri läänepiiri ning hajutas imperialistlike ringkondade lootused Teise maailmasõja tulemuste revideerimisele.

Nüüd panevad imperialistid pealootuse sotsialistliku sõprusühenduse sisemisele lõhestamisele. Imperialistid kasutavad kõige rafineeritumaid vahendeid, et sotsialismimaid üksteisest lahutada, süvendada mõnikord nende vahel tekkivaid lahkarvamusi, külvata umbusku, kutsuda esile nendevahelisi teravaid konflikte. Nendes tingimustes omandab erilise tähtsuse järjekindel võitlus sotsialistliku maailmasüsteemi ühtsuse igakülgse kindlustamise eest.

2. SOTSIALISTLIKU SÜSTEEMI JUHTIV OSA ÜLEMAAILMSES REVOLUTSIOONIPROTSESSIS

Sotsialismi ja kapitalismi vahelises võitluses omandab üha suurema tähtsuse uues ühiskonnakorras peituvate võimaluste, tema majandusliku, sotsiaalse ja poliitilise organisatsiooni eeliste ärakasutamine. Sotsialism on kogu maailmale eeskujuks vabast elust ilma ekspluataatoriteta, tööliste, talupoegade ja töötavate haritlaste poolt juhitavast ühiskonnast, tõelisest demokraatiast, teaduse ja kultuuri muutmisest rahva ühisvaraks ning inimisiksuse igakülgsest arenemisest.

Sotsialismi kui sotsiaal-majandusliku maailmasüsteemi eelised avalduvad eriti ilmekalt sotsialistliku ja kapitalistliku süsteemi vahelises võistluses, sotsialistliku maailmasüsteemi inimkonna arengu otsustavaks teguriks muutumise ajaloolises protsessis.

KAHE SÜSTEEMI VÕISTLUS

Kahe vastandliku sotsiaalse süsteemi võistluse peamiseks areeniks on tänapäeval majanduslik võistlus. Sotsialismimaade vennasparteid peavad väga tähtsaks tootlike jõudude arendamist ning töötajate elujärje tõstmist.

Nüüdisaja põhijõudude paigutus rahvusvahelisel areenil ja nende poliitiline mõju olenevad suurel määral sellest, milline on sotsialismimaade ja kapitalismimaade üldine majandusliku potentsiaali suhe, nende osatähtsus maailma tööstuse kogutoodangus. Mida kõrgem on sotsialismimaade tootmispotentsiaal, seda suuremat mõju avaldab sotsialistlik sõprusühendus ajaloo arenemise tempole ja suunale rahu ja sotsialismi triumfi huvides.

Sotsialism alustas majanduslikku võistlust kapitalismiga äärmiselt ebasoodsalt positsioonilt. Enne Esimest maailmasõda oli tööstustoodang Venemaal 8 korda väiksem kui Ameerika Ühendriikides. Esimese maailmasõja ja Kodusõja aastatega paisati Venemaa majandus veelgi rohkem tagasi. Kuid tänu rahva ennastsal-

gavale tööle muutus Nõukogude Liit ajaloo seisukohalt väga lühikese aja jooksul mahajäänud maast eesrindlikuks. NSV Liidu arengutempo näitas, et sotsialism on suuteline võitma kapitalismi majanduse alal. Selleks et suurendada tööstustoodang umbes 30-kordseks, kulus Ameerika Ühendriikidel, Saksamaal ja Inglismaal 80—150 aastat. Nõukogude Liit saavutas selle ümmarguselt 40 aastaga, kaasa arvatud peaaegu kaks aastakümmet, mis kulusid sõdadeks välismaiste vallutajate vastu ja rahvamajanduse taastamiseks. 1970. aastaks kasvas NSV Liidu tööstustoodang 1913. aastaga võrreldes 91-kordseks. Nüüd on Nõukogude Liit Ameerika Ühendriikidest ees mitte ainult aastase keskmise juurdekasvu tempo, vaid ka paljude toodanguliikide iga-aastase absoluutse juurdekasvu poolest.

Sotsialismimaade majanduse kasvutempo on märksa kiirem kui kapitalismimaade majandusliku arenemise tempo. Seoses sellega kasvas sotsialismimaade osakaal maailma tööstuse kogutoodangus 1950.—1968. aastani ligikaudu kahekordseks. Tänapäeval on maailma kõige dünaamilisemaks industriaalpiirkonnaks sotsialismimaad, kes on ühinenud Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogusse (VMAN). VMAN-i maades kasvas tööstustoodang 1950.—1969. aastani 6,7-kordseks, arenenud kapitalistlikes maades aga kõigest 2,7-kordseks. Sel alusel tõuseb sotsialismimaades töötajate elatustase ning suurenevad võimalused majanduse, teaduse ja kultuuri edukaks arendamiseks.

Viimasel ajal on sotsialismi ja kapitalismi vaheline võistlus materiaalse tootmise sfääris omandanud teravama ja pingelisema iseloomu kui varem. Monopolistlik kapital püüab tehnika progressi maksimaalse ärakasutamise, kapitalistliku majanduse «integreerimise» ning majanduse riiklik-monopolistliku reguleerimise abil likvideerida arengutempo erinevust. Kuid ainult mõnedel kapitalistlikel riikidel on sõjajärgsetel aastatel õnnestunud saavutada toodangu juurdekasvu kiirenemist. Kapitalistlik majandus tervikuna on aga jäänud ebastabiilseks.

Sotsialismi ja kapitalismi vahelise rahuliku majandusliku võistluse otsustavaks valdkonnaks on teaduse ja tehnika progress. Sotsialistliku sõprusühenduse maad panevad käesoleval ajal pearõhu ühiskondliku tootmise ja majandussidemete efektiivsuse tõstmisele. Sellel on määratu suur tähtsus sotsialismi põhiliste eeliste täielikuma ärakasutamise seisukohalt.

Abinõud, mida NLKP ja teised vennasparteid rakendavad selleks, et paremini ära kasutada tootlikke jõude ning täielikult avada sotsialistliku korra eeliseid, võimaldavad sotsialismisüsteemil samm-sammult võita endale uusi positsioone rahulikus majanduslikus võistluses kapitalismiga. Sotsialismi edusammud vastavad sotsialismimaade rahvaste ning kogu revolutsioonilise ja vabadusliikumise huvidele. Rahulik majanduslik võistlus on üks nendest teedest, mille kaudu sotsialism mõjustab ülemaailmset revolutsiooniprotsessi.

Sotsialistliku süsteemi osatähtsus inimkonna arengus kasvab pidevalt. See tõsiasi avaldab üha suuremat mõju maailmapoliitikale ja on nagu fookus, kuhu koondub jõudude vahekorra muutumine tänapäeva maailmas.

Oli aeg, mil isegi mõned meie sõbrad kahtlesid Oktoobrirevolutsiooni võitude säilitamise võimalikkuses, mil rahvusvaheline imperialism võis verre uputada revolutsioonid Ungaris ja Baieris ning purustada rahvuslikud vabadusliikumised Indias, Egiptuses, Marokos ja teistes maades. Nüüd on isegi kõige paadunumad kommunismi vaenlased sunnitud tähelepanelikult jõude kaaluma, enne kui nad astuvad rahvusvahelisel areenil mingeid sotsialistlike riikide vastu sihitud samme.

Poliitika alal on sotsialismi mõju alati ees olnud tema majanduslikust võimsusest. Sotsialismisüsteemi majanduslikud saavutused suurendavad veelgi uue ühiskonnakorra poliitilist mõju kõikidele maailma rahvastele.

Kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta nõupidamine märkis: «Sotsialistliku süsteemi maade rahvamajanduse kiire areng, mis oma tempolt ennetab kapitalistlike riikide majanduslikku kasvu, sotsialismi jõudmine eesmistele positsioonidele mitmes teaduse ja tehnika progressi valdkonnas, kosmosesse viiva tee rajamine Nõukogude Liidu poolt — kõik need sotsialistlike maade rahvaste ülesehitustöö reaalsed tulemused aitavad otsustaval määral kaasa rahu-, demokraatia- ja sotsialismijõudude ülekaalule imperialismiga võrreldes.»

Sotsialistlik süsteem avaldab üha suuremat mõju maailma sündmustele kõikidel tähtsamatel aladel: majanduses, poliitikas, ideoloogias. Sotsialistliku maailmasüsteemi muutumine inimühiskonna arenemise otsustavaks teguriks ei ole ühekordne akt, vaid mitmekülgne ja kestev protsess. Sellele on iseloomulik sotsialismi ja kapitalismi võitlus kõikidel ühiskonnaelu aladel, kapitalismi mõjusfääri kitsenemine ja sotsialismi mõju suurenemine, sotsialistliku elulaadi pooldajate arvu kasv, revolutsioonilise liikumise ja rahvaste vabadusliikumise rinde laienemine.

Muidugi võib sotsialismi mõju üksikutes maailma piirkondades mitmesugustel põhjustel ajutiselt nõrgeneda, sealhulgas ka mõnede sotsialistlike riikide ühe- või teistsuguste vigade ja väärarvestuste tõttu. Ühel ja selsamal perioodil võib sotsialistliku maailma mõju ühes maade rühmas suureneda ja teises väheneda. Tervikuna aga muutub sotsialistliku maailmasüsteemi mõju üha sügavamaks ja mitmekülgsemaks. Nüüdisajal ei ole niisugust inimtegevuse ala, ei ole niisugust riiki maailmas, kus otseselt või kaudselt ei avalduks sotsialistliku maailmasüsteemi ümberkujundav mõju.

Sotsialistlik süsteem avaldab määratu suurt mõju rahvahulkade revolutsioonilisele võitlusele kapitalistlikes riikides. Sotsialistliku demokraatia täiustamine, tootlike jõudude kasv, poliitiline ja kul-

tuuriline progress, moraalsete väärtuste domineerimine — see kõik tugevdab sotsialismi mõju kogu maailma töötavatele hulkadele. Nüüd võivad rahvad kommunismi üle otsustada mitte ainult tema programmide ja loosungite järgi, vaid ka selle järgi, milliseid hüvesid toob kommunism ühiskonnale ja üksikisikule. Sotsialismi ideed omandavad laialdase populaarsuse niihästi kõrgestiarenenud maades, kus proletariaat moodustab elanikkonna enamiku, kui ka neis maades, kus proletariaat on alles tekkimas. Sotsialistliku maailmasüsteemi arenemine kergendab imperialistlike riikide tööliskassi poliitilist kasvatamist.

Uus jõudude vahekord maailmaareenil avaldab mõju nendele vormidele, milles toimub eri maade liikumine sotsialismi poole. Muidugi olenevad need vormid kõigepealt klassijõudude vahekorrast antud maal. Kuid nüüdisaja spetsiifiline iseärasus on see, et sotsialistliku maailma mõju ühiskonnaelu sotsialistliku ümberkujundamise vormidele, meetoditele ja teedele suureneb.

Sotsialistlik maailmasüsteem avaldab määratu suurt mõju rahvuslikule vabadusliikumisele. Sotsialistliku maailmasüsteemi edusammud on avanud uued perspektiivid rahvastele, kes võitlevad rahvusliku vabanemise eest. Need rahvad on saanud reaalse võimaluse lõplikult vabaneda kolonialismist, saavutada täieliku sõltumatuse.

Nõukogude riik on alati pidanud rahvusliku vabadusliikumise toetamist oma pühaks kohuseks. Võitlevad rahvad on pidevalt saanud materiaalset abi ja moraalset toetust suurelt sotsialistlikult riigilt. Paljud rahvad on kätte võitnud vabaduse, kasutades Nõukogude Liidult saadud relvi. Maakeral ei ole niisugust rõhutud rahvast, kelle võitlust Nõukogude Liit poleks toetanud.

Sotsialistlike riikide liit Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika rahvastega tugineb ühistele huvidele võitluses imperialistlike agressorite vastu, rahu eest, kolonialismi ja neokolonialismi kõigi ilmingute likvideerimise eest. Nende vahel on kujunenud uut tüüpi suhted, mis põhinevad täieliku võrdõiguslikkuse ja vastastikuse lugupidamise printsiipidel. Liit sotsialismimaadega aitab paljudel noortel riikidel muutuda imperialistliku poliitika passiivsest objektist rahvusvaheliste suhete tähtsaks iseseisvaks teguriks. Nende riikide mõju maailmaareenil on suuresti kasvanud. Sotsialistlikud riigid toetavad vabanenud maid, kui need muutuvad imperialistide sõjaliste avantüüride objektiks. Liit sotsialistlike riikidega avab noortele rahvusriikidele majandusliku sõltumatuse saavutamise ning majandusliku ja kultuurilise mahajäämuse likvideerimise perspektiivid, mittekapitalistliku arenemise perspektiivid.

Sotsialistliku süsteemi olemasolu tingimustes on koloniaalrõhumisest vabanenud maadel võimalik võrrelda ja valida ühiskonna majanduselu organiseerimise teid ning meetodeid. Tootlike jõudude, teaduse ja kultuuri tormiline areng sotsialismimaades, nende maade edusammud võistluses kapitalismiga — see kõik äratab noortes rahvusriikides suurt tähelepanu. Nende maade rahvad

näevad sotsialistlikes maades oma ideaalide ja taotluste praktilist realiseerimist. Sotsialismimaailm on neile usaldusväärne teejuht ühiskonna ees seisvate ülesannete lahendamisel. Paljud rahvusliku vabadusliikumise juhid arvestavad rahvahulkade tungi sotsialismi poole ja püstitavad sotsialismi eest võitlemise loosungeid. Vabanenud maades õpitakse üha suurema tähelepanuga tundma sotsialistliku revolutsiooni ja uue ühiskonna ehitamise teoreetilisi probleeme.

Sotsialistliku süsteemi mõju rahvuslikule vabadusliikumisele kasvab tänu sellele, et sotsialistlikud riigid võitlevad aktiivselt Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika rahvaste õiguste ja huvide eest. Sotsialistlike riikide välispoliitika halvab imperialismi tegevust, soodustab rahvusliku vabadusliikumise laienemist ja tema positsioonide kindlustumist, aitab vabanenud maadel väljuda poliitilisest isolatsioonist ning loob neile soodsad võimalused rahvusliku suveräänsuse kindlustamiseks. Sotsialistlikud riigid toetavad aktiivselt noorte riikide samme koloniaalrežiimi jäänuste väljajuurimiseks.

Sotsialismi majanduslikud edusammud ja kogemused võimaldavad anda teistele maadele nende majanduse arendamisel mitmekülgset ja üha laiemat toetust. See aitab noortel rahvusriikidel vältida uut imperialismi ikkesse sattumist, soodustab nende riikide arengut ja kiirendab neid sügavaid sisemisi protsesse, mis viivad noori rahvusriike ühiskondliku progressi peateele. Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad müüvad vabanenud maadele industrialiseerimiseks vajalikke seadmeid ning ostavad omakorda nende maade traditsioonilisi eksportkaupu. See avaldab soodsat mõju vabanenud maade kaubandus- ja maksebilansile. Vabanenud maad saavad meilt soodsatel tingimustel laene ja krediiti. Kuna sotsialism on likvideerinud imperialismi monopoli laenude ja krediitide andmise, seadmete eksportimise ja tehniliste kogemuste edasiandmise alal, siis on kapitalistlikud lääneriigid tahes-tahtmata sunnitud vältima kõige jõhkramaid ja avalikumaid koloniaalekspluateerimise vorme, alandama real juhtudel krediidi protsente ning pikendama laenude kustutamise aega. See on sotsialistlike riikide omapärane kaudne abi noortele rahvusriikidele.

Väga suur tähtsus vabanenud maadele on sotsialistlike maade teaduslikul ja tehnilisel abil. Selleks et kasutada rahvusliku uuestisünni huvides elektrienergiat, masinatehnikat, ajakohast tehnoloogiat, ehitus- ja keemiatööstust, ei ole noortel riikidel vaja läbi käia kõiki tööstusliku ja teaduslik-tehnilise revolutsiooni staadiume. Neil rahvastel pole vaja kõike uuesti leiutada. Nad võivad kasutada sotsialistlike riikide teaduse ja tehnika uuemaid saavutusi.

Sotsialistlike riikide majanduslik abi võimaldab noortel rahvusriikidel oma majandust kiiremini arendada. Ainuüksi Nõukogude Liit kohustus abistama arengumaid umbes 700 tööstusettevõtte ja muu objekti ehitamisel. Ligi 300 nendest on juba rivis.

Ühtekokku annavad VMAN-i maad majanduslikku ja tehnilist

abi 60 Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika riigile rohkem kui 2000 tööstusettevõtte, tööstusseadme ja muu objekti ehitamisel.

Koos uute tootmisriistadega omandavad vabanenud rahvad sotsialismimaadelt ka eesrindlikke tootmiskogemusi. Suure tähtsusega on sotsialistlike riikide abi rahvusliku spetsialistide ja oskustööliste kaadri ettevalmistamisel ning teaduse ja kultuuri arendamisel.

Sotsialistliku maailma toetus võimaldab vabanenud maade rahvastel asuda mittekapitalistlikule arenguteele.

Sotsialistlikud riigid avaldavad määratu suurt mõju rahu- ja progressijõudude mobiliseerimisele imperialismi ja sõja vastu. Uus jõudude vahekord rahvusvahelisel areenil on loonud soodsad perspektiivid rahvaste võitluseks rahu eest, ülemaailmse termotuumasõja ärahoidmise eest. Sotsialistliku maailmasüsteemi sõjaline võimsus ja ülddemokraatliku rahupooldajate liikumise kasv aheldavad rahvusvaheliste reaktsioonijõudude tegevust.

Sotsialistliku süsteemi muutumine inimühiskonna arenemise otsustavaks teguriks on loonud põhimõtteliselt uued võimalused uue sotsiaalse korra välispoliitikale. Just tänu sotsialismi maailmasüsteemile muutuvad niisugused mõisted nagu võrdõiguslikkus, sõltumatus, territooriumi puutumatus väikeste riikide jaoks fiktsioonist tegelikkuseks. Kui enne sotsialistliku maailmasüsteemi tekkimist kõik või peaaegu kõik väikesed riigid olid sunnitud liikuma imperialistlike suurriikide sõiduvees, ühinema nende sõjaliste liitude ja blokkidega, siis nüüd on paljud riigid saanud võimaluse edukalt vastu panna imperialistide survele, teostada kapitalistlikest suurriikidest sõltumatut välispoliitikat. See aeg, mil imperialism võis omal soovil otsustada, kas sõda tuleb või mitte, mil terved maailmajaod olid imperialismi orjuses, on jäänud minevikku. Üha suurema jõuga avaldab sotsialismisüsteem mõju maailma sündmuste käigule ja tulemustele.

Tuginedes oma järjest kasvavale majanduslikule ja riigikaitselisele võimsusele, piirab sotsialistlik maailmasüsteem imperialismi võimalusi eksportida kontrrevolutsiooni. Siiski ei saa silmi kinni pigistada selle tõsiasja ees, et kahe süsteemi ülemaailmse võitluse mõnes lõigus püüab imperialism asuda vastupealetungile ja muuta jõudude suhet enda kasuks. Seepärast on sotsialismijõudude suurendamine ning kõikide nüüdisaja revolutsioonijõudude edasine konsolideerimine olnud ja jääb põhiülesandeks.

Eriti suure tähtsuse omandavad sotsialistlike riikide kooskõlastatud imperialismivastased väljaastumised niihästi ükskõik missuguse sotsialismimaa suveräänsuse ja sõltumatuse kaitseks kui ka neokolonisaatorite agressiooni tagasilöömiseks, vabaduse eest võitlevate rahvaste ühiseks abistamiseks. Sotsialismimaade sõjaväeline koostöö etendas otsustavat osa Korea Rahvademokraatliku Vabariigi ja Kuuba revolutsiooni kaitsmisel. Selle koostöö jõud avaldub Vietnami Demokraatliku Vabariigi kaitsmisel ameerika imperialistide vastu. Sotsialismi positsioonide ja rahu

kindlustamise ning imperialismi agressiivse poliitika vastase võitluse eesmärkide teenistuses on sotsialistlike riikide sõjalis-poliitiline liit Varssavi lepingu raamides. Sotsialistlike riikide sõjaväeline solidaarsus ja sõprus kindlustavad sotsialismi rahvusvahelisi positsioone ning loovad vajalikud välispoliitilised eeldused uue ühiskonna edukaks ehitamiseks.

Ehitades edukalt sotsialismi ja kommunismi, kindlustades ja arendades oma majandust ning suurendades sotsialismimaailma võimsust, sotsialistlike maade rahvad *muudavad ka edaspidi jõudude vahekorda maailmas oma kasuks.* Tänu sellele muutub kindlamaks garantii, et sotsialismimaade töörahva saavutused on kaitstud imperialistide provokatsioonide eest, et on olemas reaalne võimalus vältida uut maailmasõda, et kolonisaatoritel ei lubata taastada koloniaalorjust. Sotsialismimaailm kaitseb kindlalt progressi. Ta on korduvalt nurja ajanud imperialistide katsed teha sõja abil lõpp sotsialistlikele ja rahvusliku vabastuse revolutsioonidele. Selle tulemusena on uutele maadele loodud soodsad välispoliitilised tingimused niihästi rahvusliku vabastuse kui ka sotsialistlike revolutsioonide võiduks.

Samal ajal saab sotsialistlik maailmasüsteem ise toetust kapitalistlike maade proletariaadilt, rahvusliku vabadusliikumise tsooni rahvastelt, kõigilt ekspluateeritavatelt. Võitlus rahu, demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja sotsialismi eest nõrgestab imperialismi positsioone ning ei lase lõkkele puhuda sõjaohu koldeid. Kõik tänapäeva tõeliselt revolutsioonilised jõud konsolideeruvad ühises võitluses imperialismi igasuguse agressiivse tegevuse vastu ning peavad oma kohuseks sotsialismi saavutuste kaitsmist.

1969. aasta rahvusvaheline kommunistlike ja töölisparteide nõupidamine märkis: «Sotsialismimaailma kujunemine on maailmaareenil toimuvate klassilahingute koostisosa. Sotsialismi kaitsmine on kõigi maade kommunistide internatsionaalne kohus.»

Sotsialismimaade edu on ülemaailmse revolutsiooniprotsessi edasiarenemise võimas stimuleerija. Sedamööda, kuidas sotsialism näitab oma eeliseid, võidavad kommunismi ideed endale üha uusi pooldajaid ning aktiviseerub töötajate klassivõitlus. V. I. Lenin toonitas: «... Me oleme öelnud ja ütleme: «Sotsialismil on eeskuju jõud.» Vägivallal on oma jõud nende suhtes, kes tahavad taastada oma võimu. Kuid sellega piirdubki vägivalla tähtsus, edasi aga omab jõudu juba mõju ja eeskuju. Kommunismi tähendust tuleb näidata praktiliselt, eeskuju najal.»[1]

Marksistid-leninlased peavad revolutsioonilist eeskuju äärmiselt tähtsaks. Nad on sügavalt veendunud sotsialismi eelistes kapitalismiga võrreldes ning usuvad kindlalt töötavate hulkade revolutsioonilisse energiasse ja kodanluse võimu kukutamise mööda pääsmatusse. Sotsialistlik maailm, kelle käsutuses on suured ja veenvad sotsiaalsete ümberkujunduste kogemused, juhib oma eeskuju abil inimkonda edasi, kommunistliku korra võidule.

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 419.

VI PEATÜKK

MAAILMA KAPITALISMI KRIIS JA TÖÖLISKLASSI REVOLUTSIOONILINE LIIKUMINE

Praeguse ülemaailmse revolutsiooniprotsessi tähtsaks jõuks on kapitalistlike maade töölisklass, kes juhib rahvahulkade võitlust monopolide võimu vastu, rahu, demokraatia ja sotsialismi eest. Töölisklassi revolutsiooniline liikumine kasvab ja areneb pidevalt, õõnestab imperialistliku kodanluse positsioone ning valmistab ette tingimusi sotsialistlike revolutsioonide võiduks. See liikumine areneb kapitalismi üldkriisi olukorras.

1. MAAILMA KAPITALISMI KRIIS

Kapitalism elab läbi üldkriisi. See on kapitalistliku tootmisviisi sisevastuolude arengu seaduspärane tagajärg imperialismistaadiumis. Samaaegselt on see ka kahe vastandliku sotsiaalse süsteemi kõikehõlmava võitluse tagajärg. Kriis on haaranud mitte üksikut riiki või kodanliku ühiskonna elu üksikut külge, vaid seda ühiskonda tervikuna. Kapitalismi üldkriis tähendab seda, et on alanud kapitalismi kokkuvarisemise ajastu ülemaailmses ulatuses, et on alanud kapitalismi sotsialismiga revolutsioonilise asendamise ajastu.

KAPITALISMI ÜLDKRIISI UUS ETAPP

Kapitalismi üldkriisi areng on läbi teinud mitu etappi. Kapitalismi üldkriisi *esimesele etapile* panid aluse Esimene maailmasõda ja Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Oktoobrirevolutsiooni tulemusena sündis Nõukogude sotsialistlik riik. Kapitalism lakkas olemast ainus, kõikehõlmav süsteem.

Üldkriisi *teise etapi* saabumine on seotud Teise maailmasõjaga ja sotsialistlike revolutsioonide võiduga mitmetes Euroopa ja Aasia maades. Purustati rahvusvahelise imperialismi löögijõud — saksa fašism ja jaapani militarism. Hakkas kujunema sotsialistlik maailmasüsteem, tugevnesid sotsialismi ja demokraatia positsioonid maailmaareenil.

Viiekümnendate aastate lõpul algas kapitalismi üldkriisi *kolmas etapp*. Selle etapi omapäraks on see, et ta ei kujunenud seoses maailmasõjaga, vaid kahe süsteemi rahuliku võistluse ja võitluse olukorras.

Millised muutused maailma arengus määrasid ära kapitalismi üldkriisi kolmanda etapi alguse?

Esiteks, sotsialismi võidulepääsemine suures maade grupis, sotsialismi eest võitlevate jõudude võimas kasv kogu maailmas. Kapitalismi võimutsemise sfäär ahenes veelgi, tema mõju vähenes. Samaaegselt kasvas sotsialismimaade mõju maailma sündmuste käigule.

Teiseks, rahvusliku vabastuse revolutsioonide tulemusena variseskokku imperialismi koloniaalsüsteem. Paljud endised rõhutud maad asusid iseseisva arengu teele.

Kolmandaks, järsult teravnesid kõik imperialismi vastuolud, eelkõige vastuolu tootlike jõudude ja tootmissuhete vahel. See aga süvendas kapitalistliku maailma sisemisi raskusi ja tingis töörahva revolutsioonilise võitluse edasist kasvu.

Klassivõitlusse lülitub järk-järgult kapitalistlike riikide elanikkonna valdav enamik, keda monopolid üha rohkem rõhuvad. Kapitalismi üldkriisi progresseeruv süvenemine laiendab veelgi ülemaailmse revolutsiooniprotsessi objektiivset alust.

KAPITALISMI SISEMISTE SOTSIAAL-MAJANDUSLIKE VASTUOLUDE KASV

Tänapäeva kapitalismi iseärasused on suurel määral seletatavad sellega, et kapitalism kohaneb uue olukorraga maailmas. Nii näiteks kasutavad monopolid oma positsioonide kindlustamiseks, tootmise arengutempo ja efektiivsuse tõstmiseks ning töörahva ekspluateerimise ja rõhumise intensiivistamiseks ulatuslikult teaduse ja tehnika progressi saavutusi. Kuid kapitalismi kohanemine uue olukorraga ei taga tema kui ühiskondliku süsteemi stabiliseerumist. Vastupidi, kõik sammud, mida tänapäeva riiklik-monopolistlik kapitalism oma positsioonide kindlustamiseks ette võtab, kutsuvad tegelikult esile kõigi tema vastuolude süvenemise. Eelkõige süveneb vastuolu üha rohkem ühiskonnastuvate tootlike jõudude ja suurmonopolide kasvava mõjuvõimu pitserit kandvate tootmissuhete vahel.

Pärast Teist maailmasõda on kapitalistlik majandus üle elanud kaks suuremat kriisivapustust: 1948.—1949. aastal ja 1957.—1958.

aastal. Ameerika Ühendriigid on läbi elanud neli ületootmiskriisi. Antikommunistlikud teooriad ja reformistlikud illusioonid kapitalismi kriisideta arenemise võimalikkusest on kokku varisenud.

Tänapäeva kodanliku ühiskonna tuusad püüavad imperialismi majanduslikke ja sotsiaalseid vastuolusid leevendada majanduse ja kogu ühiskonnaelu militariseerimise abil. Kuid kogemused on näidanud, et see ei likvideeri vastuolusid, vaid suurendab neid veelgi.

Kapitalistliku ühiskonna üldine militariseerimine räägib imperialismi roiskumise protsessist. Militariseerimine muudab kapitalistlikus maailmas teaduslik-tehnilise revolutsiooni viljade peamiseks «tarbijaks» sõjamooloki.

Tänapäeva kapitalismi sisemiste alustugede järjest tugevamast vappumisest annavad tunnistust ka viimastel aastatel paljusid kapitalistlikke riike tabanud teravad sotsiaal-poliitilised kriisid.

Peamine kapitalismimaa — Ameerika Ühendriigid — on muutunud ägedate klassi- ja rassikonfliktide areeniks. USA neegerelanikkond peab tõelist sõda oma õiguste ja inimväärikuse eest. Selle riigi noorsugu mässab Ameerika valitsuse agressiivse välispoliitika vastu. Kogu riigis järgneb üks töölisklassi streigivõitluse laine teisele.

Kõige laiemate rahvahulkade ülemaalised väljaastumised valitsuse poliitilise kursi vastu toimusid 1968. aasta mais-juunis Prantsusmaal ja 1969. aasta sügisel Itaalias. Alaline sotsiaalne pinge, mis sageli kasvab üle tormilisteks kokkupõrgeteks, on juba aastaid kestnud Jaapanis.

Nüüdisaegse kapitalismi antagonisme teravdab ka see, et suureneb erinevus Euroopa ja Ameerika imperialistlike suurriikide ning enamiku Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika riikide majandusliku arengu tasemes. Imperialismi süü läbi kannatavad sajad miljonid endiste asumaade elanikud viletsust ja nälga. Nende maade arvele langeb kõigest 10 protsenti kapitalistliku maailma toodangust. XX sajandi keskel harivad sajad miljonid perekonnad kapitalistlikus maailmas põldu puuadra ja teiste primitiivsete vahenditega.

Elu ise oma ümberlükkamatute faktidega kinnitab üha uuesti seda ränka süüdistust nüüdisaegse kapitalismi aadressil, mille V. I. Lenin sõnastas juba 1913. aastal: «Vaata kuhu tahad — igal sammul näed ülesandeid, mida inimkond täiesti suudab *viibimata* lahendada. Kapitalism takistab. Ta on kokku ajanud rikkusekuhjad — ja teinud inimesed selle rikkuse *orjadeks* . . .

Tsivilisatsioon, vabadus ja rikkus kapitalismi tingimustes tekitavad mõtte täisõginud rahamehest, kes elusalt mädaneb ega lase elada sellel, mis on noor.»[1]

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 19. kd., lk. 353.

IMPERIALISTIDE OMAVAHELISTE VASTUOLUDE TERAVNEMINE

Intensiivse teaduse ja tehnika progressi olukorras muutuvad peamiste imperialistlike riikide majandusliku arengu tasemed kapitalismi ebaühtlase arengu seaduse toimel kiiremini kui varem. Kui esimesel aastakümnel pärast Teist maailmasõda domineeris kapitalistlikus maailmamajanduses USA, siis nüüd on Lääne-Euroopa ja Jaapan paljude näitajate poolest oma ameerika partnerile järele jõudnud, mõnes suhtes aga isegi temast möödunud. Seejuures suureneb distants arenenud ja majanduslikult mahajäänud maade vahel. See asjaolu tingib ühest küljest eriti terava konkurentsivõitluse peamiste imperialistlike riikide vahel ning teravdab järsult nende omavahelist võitlust Aasias, Aafrikas ja Ladina-Ameerikas, teisest küljest aga teravdab vastuolusid nõrgaltarenenud maade ja imperialistlike riikide vahel.

Võitlus sotsialistliku maailmasüsteemi ja tööliskassi rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise vastu sunnib imperialiste nii mõnigi kord omavahelist vägikaikavedamist tagaplaanile lükkama ja ühisrinnet moodustama. Kuid see muidugi ei kõrvalda vastuolusid imperialistlike kiskjate vahel.

Imperialismi juhtivad jõud otsivad uusi võitlusvorme turgude ümberjaotamiseks. Suureneb kapitali väljaveo tähtsus. Sealjuures keskendub monopolide tähelepanu eelkõige arenenud kapitalistlike maade turgude vallutamisele. Viimase 10—15 aasta jooksul on Ameerika kapital hakanud üha rohkem tungima Euroopa majandusellu. Ookeanitagused pangad ja kontsernid püüavad siin enda kätte võita eelkõige perspektiivikamaid majandusharusid (elektroonika, sünteetiliste materjalide tootmine jt.). Selle protsessiga kaasneb andekate õpetlaste ja inseneride värbamine Ameerika ametkondade poolt Euroopa riikides («ajude äravool»), patentide kokkuost Euroopa kompaniidelt USA monopolide poolt. Kuid Euroopa riikide monopolistlik kapital avaldab Ameerika monopolide tegevusele üha ägedamat vastupanu.

Imperialistlikud jõud püüavad turgude probleemi lahendada ka monopolistliku «integratsiooni» teel. Luuakse gigantseid riikidevahelisi monopolistlikke ühendusi. Seda laadi «ühenduse» näiteks on kuue Euroopa riigi finantsoligarhia riiklik-monopolistlik kokkulepe Euroopa «Ühisturu» loomise kohta. «Ühisturg» on teataval määral soodustanud tootmise arengut, kuid ei ole muutnud Euroopat «konfliktideta» kapitalismi tsooniks. Lääne-Euroopa osutus tegelikult lõhestatuks omavahel võistlevateks majanduslikeks rühmitusteks. Teravnesid «Ühisturu» maade vastuolud Inglismaa ja USA-ga ning ägenes imperialistlike riikide vaheline kaubandussõda. Teravnevad vastuolud ka «Ühisturu» enda raamides. Saksa Föderatiivse Vabariigi monopolide katse kehtestada oma jagamatu kontroll «Väikese Euroopa» ulatuses kohtas Prantsusmaa ja teiste riikide ägedat vastupanu.

Monopolide konkurentsi suurenemine rahvusvahelises ulatuses kajastub ka imperialismi sõjaliste blokkide saatuses. On teravnenud vastuolud Atlandi blokis. Prantsusmaa, Itaalia ja teiste riikide monopolistliku kapitali huvid satuvad üha rohkem konflikti USA poliitikaga, kes «kommunismiohu» vastase võitluse ettekäändel püüab «Atlandi riike» oma vankri rakendis pidada.

Omal ajal organiseerisid imperialistid blokke «Nõukogude ekspansiooni» tõrjumise ettekäändel. Blokkide loomise poliitika kriis süveneb sedamööda, kuidas lääneriikide lai üldsus näeb sotsialistlike riikide rahumeelset välispoliitikat ja mõistab, et USA agressiivne kurss võib viia nende blokkide liikmesriigid maailmasõja põhjatusse kuristikku.

Imperialistidevahelise konkurentsi tugevnemine on veel üheks tõendiks kapitalismi alustugesid õõnestavate vastuolude edasise teravnemise kohta.

KODANLIKU DEMOKRAATIA REGRESS

Imperialismi sotsiaal-majanduslike vastuolude teravnemisega kaasneb loobumine kodanlikust demokraatiast ja pöördumine äärmise poliitilise reaktsiooni teele. Kapitalistliku ühiskonna poliitiline organisatsioon kohaneb niihästi rahvuslikus kui ka rahvusvahelises ulatuses monopolide uute nõudmistega klassivõitluses proletariaadi vastu.

Poliitilise reaktsiooni tugevnemine tõi kaasa fašismi tekke. Kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta rahvusvaheline nõupidamine märkis: «Imperialism sünnitas fašismi — poliitilise terrori ja surmalaagrite režiimi. Kõikjal, kus see tal korda läheb, tungib imperialism peale demokraatlikele õigustele ja vabadustele, alandab inimväärikust, kultiveerib rassismi.» Kuid avalik fašistlik diktatuur on ennast rahvaste silmis täielikult paljastanud. See asjaolu sunnib imperialistlike riikide valitsevaid ringkondi oma poliitilisi eesmärke hoolikamalt sotsiaalse demagoogiaga maskeerima.

Riiklik-monopolistliku kapitalismi tingimustes hakkab suurkapital vahetult kontrollima kodanlike valitsuste tegevust. Riigitüüri juurde pääsevad järjest sagedamini miljardärid ja nende otsesed käsilased.

Reaktsiooni tugevnemise protsess avaldub ka kodanlike riikide siseelu bürokratiseerimises ja militariseerimises. Tohutult on kasvanud sõjavägi ja repressiivne politseiaparaat. Poliitika määramises etendavad järjest suuremat osa sõjaväelised ringkonnad. Kodanliku demokraatia traditsioonilised institutsioonid muutuvad tühipaljaks formaalsuseks. Täidesaatva võimu tugevdamine seadusandliku võimu arvel, parlamendi osatähtsuse vähendamine poliitika määramises, revolutsiooniliste ja demokraatlike organisatsioonide tagakiusamine ja nende tegevuse piiramine, fašistlike rühmituste soosimine, töölistevastase seadusandluse laienda-

mine — niisugused on imperialistlike riikide peamised arengutendentsid tänapäeval.

Vaatamata oma ilmsele püüdele täieliku totalitaarse diktatuuri poole on monopolistlik kodanlus rahvahulkade survel sunnitud lubama mõningaid demokraatlikke vabadusi. Seda asjaolu kasutavad kodanlikud propagandistid «vaba maailma» üleskiitmiseks.

Töötajate aktiivsuse ja teadlikkuse kasv sunnib monopole kasutusele võtma erakorralisi abinõusid rahvahulkade poliitiliseks mõjustamiseks. Väga oluliseks peetakse töölisliikumise lõhestamist, reformistlike parteide ja organisatsioonide tegevuse toetamist. Üheaegselt sellega kindlustavad monopolid oma poliitilisi organisatsioone.

Rahvahulkade petmiseks reklaamib kodanlus niinimetatud mitme partei süsteemi kui demokraatia kõrgeimat saavutust.

Kapitalistlikes riikides on harilikult mitu kodanlikku parteid, kes väljendavad kodanluse eri ringkondade huve. Kuid kõik need parteid kujutavad endast monopolistliku kapitali võimu vahendeid. Ameerika Ühendriikides näiteks kuulub poliitiline areen kahele põhilisele parteile — Vabariiklikule Parteile ja Demokraatlikule Parteile. Nendevaheline konkurents piirdub tegelikult võitlusega riigi juhtivate ametikohtade pärast, selle pärast, missugune monopolistlik grupp hakkab rahvast rõhuma järjekordse nelja aasta jooksul. Viimastel aastatel püüab ameerika kodanluse kõige reaktsioonilisem osa luua kolmandat, profašistlikku parteid ja kasutada seda võitluses võimu pärast.

Kapitalistlike riikide valitsevate ringkondade sammud, millega taotletakse kodanliku demokraatia edasist piiramist, tingivad lõppkokkuvõttes vastuolude teravnemise monopolistliku kapitali ja rahvahulkade vahel ning selle võitluse sotsiaalse baasi laienemise, mida peetakse monopolide vastu, demokraatia ja sotsialismi eest.

KODANLIKU IDEOLOOGIA KRIIS

Kapitalismi üldkriisi tingimustes ei ole ükski kodanliku ideoloogia põhidogma vastu pidanud ajaloo kontrollile ja on pankrotti jäänud.

Kodanlikud ideoloogid kinnitasid, et kapitalism on igavene, kuid elu näitas, et kapitalism on mööduv nähtus. Nad väitsid, et ühiskond ei saa eksisteerida ilma eraomanduseta, et inimese ekspluateerimine inimese poolt on iga ühiskonna loomulik seadus, kuid suur osa inimkonnast on juba likvideerinud eraomanduse ja ekspluateerimise. Kapitalismi apologeedid pidasid isegi unistust sotsialismist viirastuseks, kuid sotsialism on juba muutunud reaalsuseks paljudes maades. Kodanlus uskus, et koloniaalsüsteem on igavene, kuid rõhutud rahvaste võitlus on kolonialismi purustanud.

Kodanliku ideoloogia postulaatide ja tegeliku elu vahel on kisendav vastuolu. Sureva klassi ideoloogid ei ole suutelised

andma vastust küsimustele, mida esitab tegelikkus, ei ole suutelised tulevikku realistlikult prognoosima. See kõik ongi kodanliku ühiskondliku mõtte üldise degradeerumise põhjus.

Kodanlus püüab inimkonna poolt läbikäidud teed uut moodi hinnata. Tänapäeval ei uhkusta ta enam suurte valgustajate nimedega, vaid keskaegsete teoloogidega ning tõstab kilbile mõttevabaduse tagakiusajaid. Endise aja mõtlejatelt otsib ta kõhklusi, kahtlusi, ebajärjekindlust. Nii tahetakse ka inimmõtte ajalugu uuesti kirjutada, revideerida.

Kapitalism arendab inimeses rikastumishimu, omakasupüüdlikkust, võimuiha. Individualismi propaganda on saavutanud niisuguse ulatuse, et see on muutunud ohtlikuks inimeste ühiselule. Kodanlik individualism, mille deviisiks on iga hinna eest isikliku edu saavutamine, purustab kõlbluse elementaarsemadki alustoed. Kuritegevuse kasv peamistes imperialistlikes riikides tekitab õudu isegi valitsevates ringkondades.

Imperialismi peamiseks ideelis-poliitiliseks relvaks on saanud antikommunism. Antikommunismi lipu all jälitab ja ründab imperialistlik reaktsioon kõike eesrindlikku, revolutsioonilist, püüab töörahva ridu lõhestada, proletariaadi võitlustahet halvata. Antikommunismi pealöök on sihitud Nõukogude Liidu, sotsialistliku maailmasüsteemi, NLKP ja kogu maailma kommunistliku liikumise vastu.

Lääne elulaadi «ideaalid» kaotavad järjest oma mõju inimeste teadvusele. Seda tunnistavad üha sagedamini ka antikommunismi ideoloogid ise. Imperialistlikul kodanlusel kui sureval klassil ei ole ega saagi olla teaduslikku ideoloogiat, ta ei saa anda mingeid innustavaid ideaale.

Rahvahulkades kasvab püüdlus ühiskonda põhjalikult ümber korraldada, teha lõpp klassirõhumise ideoloogiale ja praktikale kõigis selle ilmingutes. Suureneb poolehoid sotsialistlikele ideaalidele, kasvab huvi marksistlik-leninliku teooria vastu. Progresseerub eri sotsiaalsete kihtide imperialismivastase võitluse huvide ühtsuse tunnetamine. Töörahvas lülitub üha aktiivsemalt massilistesse poliitilistesse aktsioonidesse. Käesoleva ajastu ideelisteoreetilist lippu hoiab kindlalt kõrgel rahvusvaheline töölisklass — see klass, kellele kuulub tulevik. Selleks lipuks on marksism-leninism.

2. REVOLUTSIOONILINE TÖÖLISLIIKUMINE

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidust alates on meie ajastu keskseks klassiks olnud töölisklass. Oktoobrirevolutsioon lõi ka uued tingimused rahvusvahelise proletariaadi võitlusele oma lähemate ja lõppeesmärkide eest. Töölisklassi rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise edaspidine areng on olnud

seotud sotsialistlike revolutsioonide võiduga terves reas Euroopa ja Aasia maades. On tekkinud maailma töölisklassi kvalitatiivselt uus väesalk — *sotsialistlike maade töölisklass*, kuhu kuulub ligikaudu 30 protsenti ülemaailmsest tööliste armeest. Selle uue väesalga edu sotsialismi ja kommunismi ehitamisel avaldab suurt mõju kapitalistlike maade proletariaadi olukorrale ja klassivõitluse tõusule, kogu maailma arengule.

Revolutsioonilise töölisliikumise teine suure võitlusvõimega väesalk on *industriaalselt arenenud kapitalistlike maade proletariaat*, kes moodustab 40 protsenti rahvusvahelise töölisklassi koosseisust.

Üha aktiivsemalt astub ajalooareenile töölisklassi noorim, kuid juba arvukas väesalk — *koloniaalrõhumisest vabanenud maade proletariaat*.

Meie ajastul on rahvusvahelise töölisklassi osa tohutult kasvanud.

TÖÖLISKLASSI ARVUKUSE, TEADLIKKUSE JA ORGANISEERITUSE KASV

Antikommunismi ideoloogid püüavad tõestada, nagu kaotaks töölisklass tänapäeva ühiskonnas oma endise tähtsuse. Kõige agaramad nende hulgast väidavad, et kapitalismi ajal töölisklass arvuliselt pidevalt kahaneb, et proletariaati selle sõna klassikalises tähenduses enam ei ole, et klassivõitluse ja revolutsioonide ajastu on möödas. Niisugused väited moonutavad kapitalistlikus ühiskonnas toimuvaid tegelikke protsesse.

Kõigis kapitalistlikes maades kasvab palgatöötajate armee. Tänapäeval moodustavad arenenud kapitalistlikes maades iseseisvat sissetulekut omavate kodanike valdava enamiku palgatöötajad, kellel puudub tootmisvahendite eraomandus ja kes elavad oma tööjõu müügist.

Kasvavad töölisklassi read, sealhulgas ka tööstusproletariaadi armee. Nii on saja aasta jooksul (1850.—1860. aastast 1950.—1960. aastani) Ameerika Ühendriikides tööstusproletaarlaste arv suurenenud 1,4 miljonilt 24,1 miljonini, Inglismaal 4,1 miljonilt 12,2 miljonini ja Prantsusmaal 2,5 miljonilt 7,2 miljonini.

Analüüsides töölisklassi koosseisu, eristas K. Marx temas kolme põhigruppi: tööstusproletariaat kui töölisklassi põhiosa, põllumajanduslik proletariaat ning kaubanduses ja kontorites töötav proletariaat. Need proletariaadi põhigrupid eksisteerivad ka tänapäeval, ehkki nende proportsioonid on muutunud ning muutuvad edaspidigi.

XIX sajandi keskel moodustas tolle aja kõige arenenumas kapitalistlikus riigis Inglismaal vabrikutes ja tehastes töötav tööstusproletariaat ligikaudu 60 protsenti tööliste üldarvust. Sada aastat hiljem oli tema osatähtsus Inglismaal juba 65 protsenti, kõigis

arenenud kapitalistlikes maades ühtekokku aga keskmiselt 53—55 protsenti. Arengutendents seisab selles, et tööstusproletariaadi absoluutne arv kasvab, tema osatähtsus tööliste üldarvus aga võib kahaneda. Kuid ka tulevikus, nii palju kui me seda ette võime näha, jääb tööstusproletariaat töölisklassi kõige suuremaks väesalgaks. Muutused tööstusproletariaadi struktuuris tugevdavad tema kui töölisklassi ja kõigi töötajate kõige organiseerituma ja teadlikuma avangardi osa.

Viimastel aastakümnetel on tunduvalt suurenenud transpordis, ehitustegevuses, linnamajanduses ja sides töötavate tööliste arv. Pidevalt kasvab palgatöötajate arv kapitalistliku ühiskonna mittetootlikus sfääris. Siin me kohtame sõna otseses mõttes töölisi (transporditöölised, autojuhid, remonditöölised jne.) ning teenistujaid, kes oma tööfunktsioonide, seisundi ja elulaadi poolest lähenevad töölistele (eriti seoses kaubanduse ja kontoritöö kasvava mehhaniseerimise ja automatiseerimisega).

Muutused kapitalistliku ühiskonna töölisklassi struktuuris räägivad proletariaadi arvukuse, jõu ja mõju edasisest kasvust.

Teaduslik-tehniline revolutsioon, kutsudes esile struktuurilisi muutusi töölisklassis, toob kaasa ka tema haridustaseme ja kvalifikatsiooni tõusu. Need protsessid on aga omakorda seotud töölisklassi organiseerituse ja teadlikkuse kasvuga. Proletariaadi poliitilise ja vaimse arengu pidurdamiseks kasutab kodanlus kõiki tema käsutuses olevaid vahendeid, alates osalistest poliitilistest järeleandmistest, mis peavad sisendama massidele usku kapitalismi «reformistliku parandamise» võimalusse, ja lõpetades töölisnoorsoole kõikvõimalike takistuste tegemisega hariduse omandamisel. Kodanlik-reformistlikku mõju tööliste hulgas soodustab see, et proletariaadi read täienevad linna ja maa laostuva väike- ja keskkodanluse arvel.

Kuid nendele negatiivsetele teguritele vaatamata kasvab töölisklassi poliitiline teadlikkus pidevalt. Suurel määral on see seletatav kommunistliike ja töölisparteide teoreetilise ja praktilise tegevusega ning sotsialistliku maailma edusammude, tema eeskuju mõjuga.

Rahvahulkade teadlikkuse tõusu kõige eredamaks näitajaks on kapitalistlike maade proletariaadi organiseerituse kasv. Valdavas enamikus mittesotsialistliku maailma riikides eksisteerivad ning võitlevad kommunistlikud ja töölisparteid, kelle ridadesse on koondunud proletariaadi ja teiste töötavate hulkade kõige teadlikum ja energilisem osa. Ühtlasi kasvab ka ametiühingutesse organiseerunud tööliste arv. Kui 1913. aastal oli maailmas 15 miljonit ja Teise maailmasõja eel 60 miljonit ametiühingute liiget, siis 1970. aastal kuulus ametiühingutesse üle 230 miljoni inimese, kellest ligi 140 miljonit on ühendatud Ülemaailmsesse Ametiühingute Föderatsiooni. Rahvusvahelise Demokraatliku Naiste Föderatsiooni ridades on ligemale 200 miljonit liiget ning Rahvusvahelises Demokraatliku Noorsoo Föderatsioonis 100 miljonit noormeest ja

neidu. Nende demokraatliike organisatsioonide tuumiku moodustab töölisklass, kes koondab ühte kõiki tööinimesi võitluseks oma eluliste huvide eest, monopolide ülevõimu vastu.

Tänapäeval läheneb töölisklassile ka insener-tehniliste töötajate põhimass, kes on kapitalistliku ekspluatatsiooni objektiks. Teaduslik-tehniline revolutsioon kiirendab haritlaskonna sotsiaalset diferentseerumist. Monopolistlik kapital püüab kõrgete palkade ja ametikohtade abil endaga siduda haritlaskonna ladvikut, luua endale toeks «vaimuaristokraatiat», nii nagu ta töölisklassi lõhestamiseks poputab «töölisaristokraatiat» või «töölisbürokraatiat». Kuid enamik insener-tehnilisi töötajaid kaotab oma sotsiaalsed privileegid, tema materiaalne olukord on aga väga vähe parem kui oskustöölistel.

PROLETARIAADI KLASSIVÕITLUSE PÕHILISED ISEÄRASUSED

Meie ajastul kasvab töölisklassi kui juhtiva revolutsioonilise jõu osatähtsus. Proletariaadi elutingimuste teatav paranemine kapitalismi tsitadellides ei ole muutnud töölisklassi rõhutud sotsiaalset seisundit. Kasvab tema ekspluateerimise aste, tal ei ole nagu varemgi võimalust osa võtta majanduse ja poliitika põhiküsimuste lahendamisest. Töölisklassi materiaalsete ja vaimsete vajaduste seaduspärane kasv ühelt poolt ja monopolide surve tugevnemine teiselt poolt suurendavad sotsiaalset protesti, proletariaadi klassivõitluse majanduslikke ja poliitilisi motiive ning loovad sellele võitlusele uusi stiimuleid ja vorme.

Oleks ekslik kujutleda proletariaadi klassivõitlust pidevalt kasvava protsessina. Ka tänapäeva klassivõitlusele on iseloomulikud kiired tõusud ja mõõnad. Klassivõitluse ulatus ei ole eri maades ja eri perioodidel ühesugune. Seda võitlust mõjustavad vastava riigi siseolukord, klassivastuolude teravus, rahvahulkade teadlikkuse ja organiseerituse aste, antikommunistlik propaganda, kodanluse rafineeritud sotsiaalne taktika jne. Klassivõitlusele avaldavad üha suuremat mõju rahvusvahelised tegurid — jõudude vahekord maailmaareenil, kahe sotsiaalse süsteemi võistlus, rahvusvaheline olukord (selle teravnemine või pinge langemine).

Millised on proletariaadi klassivõitluse põhilised iseärasused tänapäeval?

Proletariaadi klassivõitluse iseloomulikuks jooneks on töölisklassi streigivõitluse kasv. Kui palgatööliste arv kapitalistlikes maades on sõjaeelsega võrreldes kasvanud 1,5—2-kordseks, siis streikide arv on suurenenud 3,5-kordseks. Streikijate üldarv 1960.—1970. aastani oli 360 miljonit, sellele perioodile eelnenud 14 aasta jooksul — 150 miljonit. Eranditult kõik imperialistlikud riigid on muutunud ägedate klassikokkupõrgete areeniks.

Klassivõitluse ulatus suurenes veelgi 1969.—1970. aastal. Kahekümne miljoni töötaja streik Itaalias, suured streigid Ameerika

Ühendriikides, Inglismaal, Jaapanis ja Austraalias olid kõige ulatuslikumad kogu sõjajärgsel perioodil. Streigivõitlus käis Saksa Föderatiivses Vabariigis, Belgias, Argentiinas, Uruguais, aga ka niisugustes maades nagu Rootsi, Taani ja Norra, kus sotsiaaldemokraatlikel valitsustel ja parteidel oli palju aastaid õnnestunud rahvahulki aktiivsest võitlusest tagasi hoida.

Ühtekokku võttis 1969. aastal kogu kapitalistlikus maailmas streikidest osa rohkem kui 60 miljonit inimest, sealhulgas arenenud kapitalistlikes riikides ligi 45 miljonit. 1970. aastal ületas streikijate arv kapitalimaades 63 miljonit. Need on sõjajärgsete aastate kõige suuremad streikijate arvud.

Viimasel aastakümnel on proletariaat eriti aktiivselt välja astunud *majanduslike ja sotsiaalsete nõudmistega.* Klassilahingutega õnnestus tal mitte ainult vastu pidada monopolide survele, vaid paljudes riikides ka kätte võita uusi tähtsaid positsioone, saavutada mõnikord märgatavat edu võitluses tööpäeva lühendamise, töötasu tõstmise, sotsiaalkindlustuse laiendamise jms. eest.

Kõrvuti puhtmajanduslike nõudmistega võitleb töölisklass üha aktiivsemalt oma mõju laiendamise eest riigis, niisuguse mõju saavutamise eest, mis vastaks tema tegelikule kohale ühiskonnas ja tootmises. Töölisklass taotleb demokraatlikku natsionaliseerimist, ametiühingute kontrolli ettevõtete tegevuse üle ning kõigi töötajate vaba juurdepääsu kultuurile ja haridusele. Need nõudmised väljendavad klassivõitluse käesoleva etapi sisu. Selle peasuunaks on võitlus riigi ja tema poliitika monopolide huvidele allutamise vastu, võitlus monopolide võimu piiramise, seejärel aga selle võimu kaotamise eest ühiskonnas. Nendes tingimustes *omandab proletariaadi majanduslik võitlus, mille teravik on sihitud riiklik-monopolistliku kapitalismi vastu, paratamatult poliitilise iseloomu.* Järjest rohkem lähenevad teineteisele töölisklassi jooksvad, igapäevased ülesanded ja perspektiivsed võitluseesmärgid. Võitlus demokraatia eest sulab ühte võitlusega sotsialistliku perspektiivi eest.

Koos sellega *kasvab otseselt poliitiliste loosungite all toimuvate töölisklassi väljaastumiste arv ja nendest osavõtjate hulk.* Tänapäeva töölisliikumisele on iseloomulik: demokraatlike õiguste ja vabaduste kaitsmine, mida ähvardab monopolistlik reaktsioon; võitlus diktaatorlike ja profašistlike režiimide kehtestamise katsete vastu; väljaastumised imperialistliku agressiooni vastu, rahu kaitseks.

Äge klassivõitlus monopolide ülevõimu vastu on tõstnud tungivalt päevakorrale arenenud kapitalistlike maade töölisliikumise ridade ühtsuse probleemi. Selle probleemi keskne küsimus on töölisklassi kõigi organiseeritud väesalkade — eelkõige kommunistlike, sotsiaaldemokraatlike ja sotsialistlike parteide ning ametiühingute — koostöö. Viimastel aastatel on selles küsimuses saavutatud teatavat edu. Kõik suuremad streigid kapitalistlikes maades

toimuvad erisuunaliste ametiühingute solidaarsuse tähe all. Ühendanud oma jõud, kaitseb Prantsusmaa, Itaalia, Belgia ja Jaapani töölisklass edukalt oma õigusi. Tegevusühtsuse eest võitlejate esiridades on kommunistlikud parteid.

Võitlus töölisklassi ridade ühtsuse eest toimub mitte ainult üksikutes riikides, vaid ka rahvusvahelises ulatuses. Tugevneb kapitalistlike maade proletaarlaste solidaarsus sotsialistlike riikide töörahvaga. Sellest solidaarsusest annab veenvalt tunnistust ulatuslik kampaania, millega toetatakse Vietnami rahva kangelaslikku võitlust Ameerika imperialismi barbaarse agressiooni vastu.

Kapitalistlike maade töölisklass toetab aktiivselt rahvuslikku vabadusvõitlust, mida peavad rõhutud rahvad. Tõelist internatsionalismi näitasid üles Prantsusmaa töötajad tol ajal, kui Vietnami ja Alžeeria rahvad pidasid vabadusvõitlust prantsuse kolonisaatorite vastu. Portugali proletaarlased toetavad Angoola, «Portugali» Ginea ja Mosambiigi rahvaste võitlust. Araabia maade rahvaste võitlus imperialistlike avantüüride vastu leiab toetust kogu maailma tööinimestelt.

Kapitalistlike maade proletaarlaste internatsionaalsed sidemed ja solidaarsus kasvavad. Viimase aja oluline nähtus on Lääne-Euroopa maade töötajate aktiviseeruv võitlus rahvusvaheliste monopolide töölisvaenuliku kursi vastu. «Trustide Euroopale» vastandab töölisklass loosungi: «Töörahva Euroopa eest, monopolide vastu!»

See kõik lükkab ümber kodanluse ideoloogide, reformistide, parempoolsete ja «pahempoolsete» revisionistide väljamõeldised, nagu oleks töölisklass kaotanud oma revolutsioonilisuse, nagu oleks vähenenud tema poliitiline aktiivsus ja nagu ei etendaks ta enam avangardi osa võitluses sotsiaalse progressi eest.

VÕITLUS KÕIGI MONOPOLIDEVASTASTE JÕUDUDE LIIDU EEST

V. I. Lenin kinnitas korduvalt, et revolutsioonilahinguid arenenud kapitalistlikes maades ei saa võtta kahe selgepiiriliselt eraldatud klassiarmee (proletaarse ja kodanliku) võitlusena, kes paiknevad teine teisel pool barrikaadi. Nendest lahingutest võtavad osa ka suured mitteproletaarsed rahvahulgad. Elanikkonna vahekihtide huvid langevad kodanlikus ühiskonnas objektiivselt ühte töölisklassi põhihuvidega. Nagu proletariaat, nii võidaksid ka vahekihid monopolide, seejärel aga ka kapitalismi võimu likvideerimisest. Kuid olles üheaegselt niihästi töötajad kui ka eraomanikud, kõiguvad need vahekihid kodanluse ja proletariaadi vahel.

Töölisklass on sügavasti huvitatud liidust ühiskonna keskkihtidega võitluseks suurkapitali vastu. Selle liidu tähtsust kinnitavad veenvalt sotsialistlike revolutsioonide kogemused.

Meie ajal on arenenud kapitalistlikes maades töölisklassi ja mitteproletaarsete keskkihtide laia liidu loomise võimalused võitluseks monopolide vastu suurenenud. See on seotud eelkõige nende objektiivsete protsessidega, mis kaasnevad tänapäeva kapitalismiga. Viimastel aastakümnetel on seoses põllumajanduses toimuva tehnilise pöördega ja monopolide tungimisega põllumajanduslikku tootmisse tunduvalt kiirenenud väiketalupoegade ja farmerite laostumise ja proletariseerumise protsess. Arenenud kapitalistlikes maades tervikuna vähenes talupoegade arv 1920.—1968. aastani 84,7 miljonilt 42 miljonini. Laiad talurahva hulgad peavad aktiivset võitlust. Seda kinnitavad näiteks talurahva väljaastumised Prantsusmaal, massilised agraarliikumised Itaalias, Belgias, Hollandis ja paljudes teistes maades. Talurahva väljaastumiste loosungiteks on võitlus monopolide ja kodanlike valitsuste talurahvavaenuliku poliitika vastu.

Monopolide surve alt saab talurahvas vabaneda ainult liidus töölisklassiga, võttes osa ühisest võitlusest demokraatlike ümberkorralduste eest. Toetades ja juhtides talurahva võitlust maa pärast, monopolide ülevõimu ja mõisnike ikke vastu, suunab töölisklass talurahvast poliitilisele võitlusele kõigi töötajate majanduslike ja sotsiaalsete elutingimuste parandamise eest.

Tööstuslikult arenenud maades väheneb talurahva ja linnaelanikkonna «traditsiooniliste» keskkihtide (kaupmehed, käsitöölised) osatähtsus. Samal ajal suureneb teaduslik-tehnilise revolutsiooni sünnitatud «uute keskkihtide» arvukus (haritlased, mitmesugused vahetalitajad, teenindussfääri töötajad jne.). Nendel keskkihtidel ei ole faktiliselt eraomandust ja nende enamiku moodustavad palgatöötajad. Nad on monopolide aparaadi «pisikruvid». Kapital ekspluateerib neid. Sellepärast võivad nad olla kapitalismi järjekindlad vastased ja töölisklassi aktiivsed liitlased. Kommunistid pööravad pidevalt tähelepanu töölisklassi sidemete laiendamisele «uute keskkihtidega», eriti tehnilise haritlaskonna lihtliikmete, teadlaste ja kultuuritegelastega.

Sõjajärgne klassilahingute käik näitab, et niihästi maa kui ka linna keskkihid otsivad üha rohkem liitu proletariaadiga. Nad ilmutavad aktiivsemalt solidaarsust töölisklassiga. Paljud keskkihtide esindajad hääletavad üld- ja kohalikel valimistel töölisparteide kandidaatide poolt. Arenenud kapitalistlike maade keskkihid astuvad üha sagedamini välja monopolide poliitika vastu. Kuid need kihid ei seisa veel töölisklassi positsioonidel. Nende liit proletariaadiga on kujunemisjärgus.

Kommunistlikud parteid pööravad suurt tähelepanu tööle noorsoo, sealhulgas üliõpilaste seas. Töölis- ja õppiva noorsoo massilised väljaastumised peegeldavad kasvavat protesti monopolistliku rõhumise vastu ja kujunevad sageli aktiivseteks sammudeks imperialismisüsteemi kui terviku vastu. Kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta nõupidamine andis nüüdisaja noorsooliikumisele kõrge hinnangu ja kutsus kommuniste sellest liikumisest aktiivsemalt osa

võtma. Kommunistlikud parteid näevad oma ülesannet selles, et kanda töölis- ja üliõpilasnoorsoo ridadesse teadusliku kommunismi ideesid, tugevdada sidemeid ja tihedat koostööd selle liikumisega, paljastada parempoolseid ja «pahempoolseid» oportuniste ning trotskiste, kes teevad silma noorsoole ja juhivad teda kõrvale tõelisest revolutsioonilisest võitlusest. Ainult tihe side töölisliikumise ja tema kommunistliku avangardiga võib noorsoole avada tõeliselt revolutsioonilise perspektiivi.

Nüüdisaegse kapitalismi tingimustes kasvab pidevalt tootmises töötavate naiste hulk. Naised võtavad üha aktiivsemalt osa proletariaadi klassivõitlusest ja monopolidevastasest liikumisest. Töötavad naised nõuavad, et lõpetataks diskrimineerimine nende töö tasustamises, võrdseid kodanikuõigusi, abinõusid emade kaitseks jne.

Võitlusse demokraatlike õiguste eest, imperialismi poolt vallapäästetud sõdade vastu lülituvad suured hulgad usklikke. Nende liikumiste ühtesulamine töölisklassi ja kõigi töötajate ühise võitlusega laiendab meie ajastu revolutsiooniliste jõudude rinnet.

Nii kujunevad järk-järgult välja tingimused kõigi finantsoligarhia ülevõimu vastu väljaastuvate demokraatlike liikumiste ühendamiseks üheks võimsaks ülemaailmseks monopolidevastaseks võitlusleeriks.

Arenenud kapitalistlikes maades töölisklassi juhtimisel toimuv monopolidevastane võitlus on ülddemokraatliku iseloomuga. See võitlus taotleb põhjalikke demokraatlikke ümberkujundusi, monopolide ülevõimu piiramist, töötajate suuremat mõju riigi sise- ja välispoliitikale, et see vastaks rahvahulkade huvidele. Monopolidevastane ülddemokraatlik võitlus on tänapäeva tingimustes kõige otstarbekam tee rahvahulkade juhtimiseks võitlusse sotsialismi eest.

Sotsialistliku maailmasüsteemi kasv ja kindlustumine ning uus jõudude vahekord maailmaareenil avavad uusi võimalusi sotsialistlikuks revolutsiooniks, võimu võtmiseks töölisklassi ja tema liitlaste kätte. Kapitalismi üldine nõrgenemine, kapitalismi antagonismide süvenemine, töölisklassi poliitilise teadlikkuse, organiseerituse ja monoliitsuse kasv ning kommunistlike parteide kindlustumine peaaegu kõikides kapitalistlikes maades loovad soodsad tingimused sügavate sotsiaalsete ümberkorralduste teostamiseks, edukaks võitluseks sotsialismi eest.

Kommunistid taotlevad seda, et võitluses ülddemokraatlike reformide eest tugevneks proletariaadi ridade ühtsus, et konsolideeruks sotsialistliku revolutsiooni poliitiline armee, et antaks löök monopolidele ning kujuneksid poliitilised ja organisatsioonilised eeldused võimu üleminekuks proletariaadi ja tema liitlaste kätte.

Kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta nõupidamise põhidokumendis on öeldud: «Ühise antimonopolistliku ja antiimperialistliku tegevuse käigus tekivad soodsad eeldused kõigi

demokraatlike voolude ühinemiseks poliitiliseks liiduks, kes on võimeline otsustavalt piirama monopolide osa riigi majanduses, tegema lõppu suurkapitali võimule ning teostama ka põhjalikke poliitilisi ja majanduslikke ümberkujundusi, mis tagavad kõige soodsamad tingimused sotsialismi eest peetava võitluse jätkamiseks. Selle demokraatliku liidu põhijõud on töölisklass.»

Tööliste, tööinimeste päralt on tulevik kogu meie planeedil. Tee sellesse tulevikku läheb klassivõitluse ja sotsialistliku revolutsiooni kaudu.

VII PEATÜKK

RAHVUSLIK VABADUSLIIKUMINE

Ülemaailmse revolutsiooniprotsessi koostisosaks on rahvuslik vabadusliikumine. See liikumine haarab kasvava jõuga suuri piirkondi, kus varem paiknesid asumaad ja poolasumaad. Rahvad, kes alles eile olid kolonialismi ahelates, on asunud rahvusliku sõltumatuse ja progressi teele.

1. NÜÜDISAEGSETE RAHVUSLIKU VABASTUSE REVOLUTSIOONIDE KOHT AJALOOS

Imperialism jagas inimkonna käputäieks privilegeeritud suurriikideks ja nende poolt rõhutud rahvasteks, kes moodustasid maailma rahvaste enamuse. 1919. aastal langes asumaade arvele 72 protsenti maakera territooriumist ja 69,4 protsenti elanikkonnast. Koloniaalsüsteem tähendab rahvaste rahvuslikku rõhumist ja ekspluateerimist kõige ebainimlikumates ja barbaarsemates vormides.

Sellesse süsteemi kuuluvatel maadel puudus poliitiline iseseisvus, nende majandus aga oli muudetud monopolide agraar- ja tooraineripatsiks. Imperialistid kehtestasid oma ülevõimu ka orjastatud rahvaste vaimuelus. Nad propageerisid kolonisaatorite rassilist üleolekut ning hävitasid ikestatud rahvaste kultuuriväärtusi. Imperialism tekitas määratu suurt kahju Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika orjastatud maade majanduslikule, poliitilisele ja kultuurilisele arengule.

Sõltuvate riikide ja asumaade rahvad ei leppinud kunagi rõhumisega. Nad võitlesid ennastsalgavalt kolonisaatorite vastu, andsid tuhandeid mehiseid vabaduse ja sõltumatuse eest võitlejaid. Kuid jõud olid ebavõrdsed, ja kolonisaatorite sõjamasin surus rahvaülestõusud halastamatult maha.

Oktoobrirevolutsioon muutis ajalooprotsessi suunda, õõnestas imperialismi positsioone, innustas asumaade ja poolasumaade rahvaid võitlusse ning tõmbas nad kaasa ülemaailmse vabadusliikumise üldisesse voolu. Koloniaalsüsteemile saabus sügava kriisi periood.

Viimastel aastakümnetel on rahvusliku vabadusvõitluse tõusu võimsateks stiimuliteks olnud: sotsialismi võit Nõukogude Liidus ja Nõukogudemaa kogemused rohkem kui saja rahvuse ja rahvusrühma vabastamisel sotsiaalsest ja rahvuslikust rõhumisest; saksa fašismi ja jaapani militarismi lüüasaamine Teises maailmasõjas; sotsialistlike revolutsioonide võit paljudes Euroopa ja Aasia maades; revolutsioonilise töölisliikumise kasv kapitalistlikes maades. Rõhutud rahvaste võitlus omandas ennenägematu ulatuse ja haaras kogu koloniaalmaailma. Uues rahvusvahelises olukorras ei suutnud imperialism koloniaalsüsteemi säilitada ja see varises kokku *rahvusliku vabastuse revolutsioonide* löökide all. Sõjajärgsel perioodil on endiste asumaade ja poolasumaade territooriumil tekkinud rohkem kui 70 noort suveräänset riiki.

Kodanlikud ideoloogid väidavad, nagu oleksid imperialistid asumaadele vabaduse kinkinud. Tegelikult on rahvad rahvusliku sõltumatuse endale kätte võitnud kolonisaatorite vastu peetud pikaajalise ja raske võitluse hinnaga. Ühtedel juhtudel oli see relvastatud võitlus, mille käigus patrioodid näitasid üles suurt sangarlikkust ja revolutsioonilist mehisust. Paljudes asumaades ja sõltuvates riikides muutusid relvastatud väljaastumised ja ülestõusud rahvuslikeks vabadussõdadeks. Nõnda juhtus näiteks Vietnamis, Koreas, Alžeerias ja Kuubas. Nende sõdade tõeliselt rahvalik iseloom avaldas sügavat mõju järgnenud sotsiaalsetele protsessidele nendes maades.

Paljudel juhtudel ei omandanud rahvuslik vabadusliikumine küll relvastatud väljaastumise kuju, ent kujutas endast ometi laiade rahvahulkade avalikku võitlust kolonisaatorite vastu.

Koloniaalsüsteemi kokkuvarisemine, kunagisse imperialismi koloniaalsesse ja poolkoloniaalsesse perifeeriasse kuulunud maade poliitilise sõltumatuse saavutamine on sügav revolutsiooniline pööre nende rahvaste elus, kes moodustavad ligi kaks kolmandikku maakera rahvastikust. See on määratu suure ajaloolise tähtsusega sündmus, kogu inimkonna suur saavutus.

Poliitiline sõltumatus loob endistele asumaadele ja poolasumaadele eeldused, mis on vajalikud eluliste üldrahvuslike ülesannete lahendamiseks, sotsiaalse progressi eest võitlemiseks. Ava-

nevad perspektiivid sotsiaalse ja majandusliku mahajäämuse likvideerimiseks maakera määratu suurtes piirkondades, tohutute inimressursside ja loodusvarade ratsionaalseks kasutamiseks ning paljude rahvaste päästmiseks viletsusest ja näljast. Maad, keda imperialism hoidis ajaloo tagahoovis, on muutunud maailmapoliitika tähtsaks ja aktiivseks teguriks. Nad annavad suure panuse rahvusvaheliste probleemide lahendamiseks.

RAHVUSLIKU VABASTUSE REVOLUTSIOONIDE TÄHTSUS JA ISELOOM

Marksism määras esimesena teaduslikult kindlaks rahvusliku vabastuse revolutsioonide koha ajaloos. K. Marx ja F. Engels seostasid rahvus- ja koloniaalküsimuse klassisuhete ja klassivõitlusega. Nad näitasid, et rahvuslik rõhumine on kapitalistliku ühiskonna iseloomulik joon. See rõhumine tuleneb eraomanduslikest suhetest, mis määravad ära ekspluataatorlike klasside huvid ja poliitika. Teadusliku kommunismi rajajad tõestasid, et rõhutud rahvaste vabastamine on tihedalt seotud töölisklassi võitlusega sotsialismi eest. Nad pidasid rõhutud rahvaste vabadusliikumist töölisklassi liitlaseks võitluses ühise vaenlase vastu. K. Marx ja F. Engels põhjendasid igakülgselt proletariaadi positsiooni, mis seisab selles, et proletariaat on igasuguse rahvusliku ja koloniaalse rõhumise leppimatu vaenlane. Nende sõnadest «Ei saa olla vaba see rahvas, kes rõhub teisi rahvaid» sai proletaarse internatsionalismi võitlusdeviis.

Reformistid, kes pärast K. Marxi ja F. Engelsi surma said tooniandjateks Euroopa töölisliikumises, asusid koloniaalpoliitika apologeetika teele, hakkasid proletaarset liikumist rahvuslikust vabadusvõitlusest isoleerima. Nad väitsid, et rõhutud rahvad «ei ole küpsed» iseseisvuseks. Neid majanduslikke nihkeid, mis toimuvad orjastatud maadesse kapitali väljaveo tagajärjel, kujutasid reformismi teoreetikud kui imperialismi poolt eelduste loomist nende maade poliitilise iseseisvuse saavutamiseks, nende maade automaatseks «dekoloniseerimiseks».

Pärast Teist maailmasõda, koloniaalsüsteemi lagunemise ja rahvusliku vabadusliikumise tõusu olukorras, mõistsid sotsiaaldemokraatlikud parteid oma dokumentides kolonialismi vormiliselt hukka, astusid välja rassismi ja rassilise diskrimineerimise vastu. Tegelikult aga jäid sotsiaaldemokraatia parempoolsed liidrid sageli imperialistliku kodanluse koloniaalpoliitika sabas sörkijateks. Veelgi rohkem, seda poliitikat aeti tihti nende kätega.

V. I. Lenin arendas edasi K. Marxi ja F. Engelsi ideid rahvus- ja koloniaalküsimuses, lähtudes imperialismiajastust, mil vabadusliikumine üha suuremal määral muutub ülemaailmseks protsessiks, mis viib lõppkokkuvõttes sotsialismi võidule. V. I. Lenin õpetas, et nendes tingimustes muutub rahvuslik vabadusliikumine proletaarsetest ja rahvusliku vabastuse revolutsioonidest koosneva üle-

maailmse revolutsiooniprotsessi lahutamatuks koostisosaks. V. I. Lenin ennustas, et «sotsiaalne revolutsioon ei saa toimuda teisiti kui ajastuna, mis ühendab eesrindlikes maades proletariaadi poolt kodanluse vastu peetavat kodusõda ja *tervet rida* demokraatlikke ning revolutsioonilisi liikumisi, sealhulgas ka rahvuslikke vabadusliikumisi mittearenenud, mahajäänud ja rõhutud rahvuste juures».[1]

Pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu tõusis eriti teravalt päevakorrale töölisklassi ja rahvusliku vabanemise eest võitlevate rahvaste solidaarsuse küsimus. Püstitati loosung «Kõigi maade proletaarlased ja rõhutud rahvad, ühinege!». Selle loosungi tähtsust alla kriipsutades ütles V. I. Lenin: «Me astume nüüd tõepoolest välja mitte ainult kui kõigi maade proletaarlaste esindajad, vaid ka kui rõhutud rahvaste esindajad.»[2]

Rahvusvaheline töölisklass on sotsialistlike riikide süsteemi loomisega kindlustanud enda kui avangardi osa ülemaailmses revolutsiooniprotsessis. Ainult liidus kogu maailma sotsialismiga võib rahvuslik vabadusliikumine saavutada täieliku võidu.

Nüüdisaja rahvusliku vabastuse revolutsioonid kuuluvad oma sotsiaalse sisu poolest *uut tüüpi demokraatlike revolutsioonide* hulka. Milles see väljendub?

Esiteks, need revolutsioonid on antiimperialistliku suunitlusega. Ühtlasi on nad enamikus maades sihitud ka feodaalsete ja real juhtudel feodalismieelsete suhete vastu, mida imperialism püüab säilitada.

Teiseks, nende revolutsioonide ülesanne on endiste asumaade ja sõltuvate riikide mitte ainult poliitiline, vaid ka majanduslik vabastamine. Poliitilise sõltumatuse kättevõitmine ei vabasta veel neid maid imperialistlikust ekspluateerimisest. Nad jäävad kapitalistliku majandussüsteemi «ülemaailmseks külaks». Välismonopolid säilitavad tavaliselt täieliku või osalise kontrolli nende majanduselu üle. See imperialistliku kontrolli ja ekspluateerimise süsteem seabki rahvusliku vabastuse revolutsioonide ette majandusliku vabaduse saavutamise ülesande.

Kolmandaks, rahvusliku vabastuse revolutsioonide käigus lahendatakse endiste asumaade ja sõltuvate riikide arenguteede valiku küsimus. Endiste aegade rahvusliku vabastuse revolutsioonid, kukutades võõramaise võimu, kõrvaldasid sellega üksnes keskaja tõkked kapitalismi arenemise teelt. Tol ajal arenesid rahvuslikud liikumised kas kodanlike või kodanlik-demokraatlike liikumistena. Nüüd aga võivad rahvusliku vabastuse revolutsioonid luua eeldused sotsialistlike ümberkujunduste teele asumiseks. Minevikus oli võimalik ainult *üks tee* — kapitalismi tee. Tänapäeval on võimalikud *kaks arengusuunda* — sotsialismile või kapitalismile.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 23. kd., lk. 47.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 416.

2. IMPERIALISM ON VÕITLEVATE RAHVASTE PEAVAENLANE

Imperialism on olnud ja jääb rahvusliku vabadusliikumise peavaenlaseks. Monopolistlik kapital püüab säilitada Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika rahvaste rõhumise süsteemi ning suurendada nende ekspluateerimist.

IMPERIALISMI NEOKOLONIALISTLIK POLIITIKA

Imperialism peab Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika maid endiselt tooraineladudeks, kapitali rakendamise sfääridеks, müügiturgudeks, paljumiljoniliste ülikasumite allikaks. Äärmiselt madal majandusliku arengu tase, miljonid nälgivad inimesed, kaks korda lühem eluiga kui arenenud maades, peaaegu üleüldine kirjaoskamatus — niisugused on imperialismi koloniaalpoliitika tagajärjed.

Selleks et oma võimu säilitada, kasutavad imperialistid aktiivselt interventsiooni, riigipöördeid, äraostmist, pettust, šantaaži, neile vastuvõtmatute liidrite tapmist, rahvusliku ja hõimuvaenu õhutamist. Nad püüavad võimule upitada oma marionette, lõhestada endisi asumaid osadeks, õhutada separatistlikke liikumisi.

Ühtlasi kasutavad kolonisaatorid ka uusi teid ja vahendeid sõltumatuse kättevõitnud maade orjastamiseks. Tänapäeva imperialismi üks peaülesandeid on hoida maailma kapitalismi uute kaotuste eest, säilitada need maad kapitalistlikul orbiidil. *Praeguste kolonisaatorite plaanide põhialuseks on vabanenud maadele kapitalistliku arengutee pealesurumine.*

Mitmekesiste vormide ja meetodite süsteemi, mida imperialism kasutab vabanenud maade allutamiseks, nimetatakse *neokolonialismiks.*

Kolonialismi uued vormid on eriti ohtlikud oma maskeeritud iseloomu tõttu. Nende vormide hulgas on kõige tähtsamal kohal majanduslikud vahendid, seejuures niinimetatud abi. Selle «abi» eesmärk on takistada suveräänseid riike valimast niisugust arenguteed, mis vastab nende huvidele, ja hõlbustada monopolistliku väliskapitali tungimist nende maade majandusse. Selle «abiga» kaasnevad sageli tingimused, mis riivavad rahvuslikku suveräänsust. Suurt osa «abist» kulutatakse sõjaliseks otstarbeks ja see soodustab militaristlike kildkondade tugevdamist.

Palju jõudu rakendavad imperialistid selleks, et laiendada oma sotsiaalset tugipinda Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika maades. Loobumata endise agentuuri — feodaal-kompradoorlike ringkondade, hõimu- ja sugukonnaülikute — toetamisest, püüavad nad enda poole meelitada rahvuslikku kodanlust, eriti selle parempoolset tiiba, tõmmates teda noorema partneri õigustes kaasa vabanenud maade ressursside ja rahvaste ekspluateerimisele.

Imperialistid püüavad tõmmata vabanenud maid CENTO ja SEATO tüüpi sõjalistesse ja poliitilistesse rühmitustesse, mida kasutatakse oma kontrolli säilitamiseks või taastamiseks nendes maades ning reaktsiooniliste režiimide toetamiseks. Imperialistid on paljude noorte riikide territooriumid mässinud sõjaväebaaside võrku. Neid baase kasutatakse vabanenud maadele surve avaldamiseks ning relvastatud kallaletungideks võitlevatele rahvastele.

Imperialistlikud riigid kasutavad rahvusliku vabadusliikumise vastu «kollektiivse» kolonialismi meetodeid. Sel otstarbel kasutatakse sõjalis-poliitilise ja majandusliku iseloomuga organisatsioone, nagu näiteks NATO ja «Ühisturg».

USA IMPERIALISM KUI NEOKOLONIALISMI PEAJÕUD

Tänapäeva kolonialismi kants ning Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika rahvaste kõige ohtlikum vaenlane on Ameerika Ühendriikide imperialism.

USA valitsevad ringkonnad toetasid Prantsusmaa koloniaalsõda Alžeerias ja Belgia interventsiooni Kongos; nad aitavad Portugalil laiendada karistusekspeditsioone oma asumaades. Ameerika imperialistid kasutavad koloniaalekspansioonis kõige jõhkramat vägivalda ja röövsõda. Kontrrevolutsiooniline sissetung Guatemaalasse 1954. aastal, separatistlike mässude õhutamine Indoneesias 50-ndatel aastatel, sõjaline interventsioon Liibanoni 1958. aastal, USA vägede dessant Taisse 1962. aastal, Lõuna-Korea ja Taivani okupeerimine — need on ainult mõned faktid sellest, kuidas Ameerika Ühendriigid suruvad maha rahvusliikku vabadusliikumist.

USA imperialistid kägistasid avalikult Dominikaani Vabariigi rahva vabaduse ja sõltumatuse. Nad proklameerisid ülbelt oma «õigust» sekkuda sõjaliste vahenditega Ladina-Ameerika ja maailma teiste piirkondade riikide siseasjadesse. USA imperialismi kui kolonialismi sandarmi osa paistab eriti ilmekalt välja «räpases sõjas» kangelasliku Vietnami ja kõigi Indo-Hiina rahvaste vastu.

Ameerika propaganda levitab energiliselt legendi, nagu ei oleks USA koloniaalriik. Tegelikult on Ühendriikide võimu all 9 asumaad ja sõltuvat territooriumi. Kümned vormiliselt iseseisvad riigid on Ameerika imperialismi orjalikus sõltuvuses. USA monopolid peremehetsevad Guatemaalas, Salvadoris, Honduurases, Nikaraaguas ja paljudes teistes Ladina-Ameerika maades. Nad püüavad seda dollariimpeeriumi laiendada Aasia ja Aafrika riikide arvel, tõrjudes välja oma liitlasi nende mõjusfäärist ja kehtestades seal oma ülevõimu.

3. RAHVUSLIKU VABADUSLIIKUMISE UUS ETAPP JA MITTEKAPITALISTLIKU ARENEMISE PERSPEKTIIVID

Sotsiaalsete, majanduslike ja poliitiliste tingimuste mitmekesisus koloniaalses ja poolkoloniaalses maailmas, samuti ka kolonisaatorite ja vabadusvõitlejate jõudude vahekorra erinevused eri maades tingivad rahvusliku vabastuse revolutsioonide ebaühtlase arenemise.

On veel rahvaid, kes viibivad koloniaalikkes ja võitlevad poliitilise iseseisvuse eest. Relvastatud võitlust peavad Angoola, Ginea (Bissau), Mosambiigi ja Simbabve patrioodid. Mehiselt võitlevad Ameerika okupatsiooni vastu Lõuna-Korea ja Taivani rahvahulgad. Üha tugevamaid hoope ameerika interventidele ja nende käsilastele annavad Lõuna-Vietnami, Kambodža ja Laose sangarlikud patrioodid.

Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika rahvaste vabadusvõitlus areneb tingimustes, kus koloniaalsüsteem on põhiliselt purustatud ja imperialismivastane rahvuslik liikumine on paljudes maades jõudnud uude ajaloolisse arengujärku. Seepärast on selle võitluse arenemise peasuunaks rahvusliku vabastuse revolutsioonide sisu süvenemine.

MAJANDUSLIK VABANEMINE KUI RIIGI TÄHTSAIM ÜLESANNE

Poliitilise sõltumatuse saavutanud riikides astub rahvusliku vabastuse revolutsioon uude arengustaadiumi — majandusliku vabanemise eest võitlemise ja sel alusel riikliku iseseisvuse kindlustamise staadiumi. Alles siis, kui Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika rahvad kisuvad oma rahvamajanduse välismaiste monopolide haardest, võivad need rahvad saavutada «teise iseseisvuse» ning panna kindla aluse sotsiaalsele ja majanduslikule progressile.

Vabanenud maade rahvad on asunud lammutama kolonialistlikku sotsiaalset ja majanduslikku struktuuri. Nad püüavad realiseerida sügavate ühiskondlike ümberkujunduste ülddemokraatlikku programmi.

Väliskapitali võimust jagusaamiseks ja majandusliku sõltumatuse saavutamiseks kasutatakse mitmesuguseid imperialistlike monopolide piiramise ja väljatõrjumise meetodeid. Nendest kõige radikaalsem on monopolide omandi natsionaliseerimine.

Riikliku sektori loomine ja selle muutmine majanduse domineerivaks teguriks on majandusliku sõltumatuse saavutamise, tootlike jõudude arengu kiirendamise ja sotsiaalse progressi materiaalsete aluste kindlustamise tähtis vahend. Võtnud enda kätte niisugused võtmepositsioonid nagu väliskaubandus, pangasüsteem, tootmisvahendeid valmistav tööstus, transport ja energeetika, on riiklik

sektor suuteline etendama määratu suurt osa koloniaalmajanduse likvideerimisel ja majanduse uue struktuuri loomisel. Riiklik sektor võib väliskapitali, kellel ta lubab antud maal tegutseda, allutada üldrahvalikele vajadustele.

Riikliku sektori sotsiaalne ja majanduslik sisu ei ole eri maades ühesugune. See oleneb kõigepealt sellest, milline on riigivõimu iseloom ja klassijõudude vahekord. Kui riiklik sektor on üldrahvuslike huvide teenistuses, kui ta ei ole lihtsalt erakapitalistlike ettevõtete lisandiks, siis osutub ta võimsaks sotsiaalseks, majanduslikuks ja poliitiliseks teguriks, mis on sihitud niihästi välismonopolide vastu kui ka eratootmise stiihia vastu. Sel juhul võib riiklik sektor saada mittekapitalistlikule arenguteele siirdumise materiaalseks baasiks.

Esmajärguline tähtsus võitluses majandusliku sõltumatuse eest, imperialismist täieliku vabanemise eest kuulub *agraarümberkujundustele.*

Vabanenud ja sõltuvate maade talurahvas kannatab teravat maapuudust, põllumajandusliku tootmise vormid on primitiivsed, puudub ajakohane põllumajandustehnika, talupoegi ekspluateerivad julmalt mõisnikud ja teised maaomanikud, liigkasuvõtjad, väliskompaniid. Ladina-Ameerika riikides ei ole ligi 60 protsendil talupoegadel oma maad, nad on sunnitud seda rentima orjastavatel tingimustel mõisnikelt. Maad rendile andvatest feodaalidest ja liigkasuvõtjatest koosnev parasiitlik kiht omastab ja lööb läbi lõviosa rahvuslikust rikkusest, jättes töötava talurahva hulgad kohutavasse viletsusse.

Agraarprobleemil on sügav sotsiaalne ja poliitiline tähendus. See probleem määrab tegelikult ära rahvastiku põhihulkade positsiooni imperialismivastase revolutsiooni praegusel etapil. Millise tee valivad vabanenud maade rahvad, oleneb suurel määral sellest, kellega läheb kaasa talurahvas. Eri maade spetsiifika tõttu võivad agraarküsimuse lahendamise konkreetsed programmid olla väga mitmesugused. Ühine on see, et demokraatlikud jõud nõuavad agraarümberkujundusi talurahva osavõtul ja tema huvides, mõisnike ja välismaalaste maaomanduse likvideerimist, feodaalsete ja feodalismieelsete jäänuste kaotamist ning riigi igakülgset abi töötavatele talupoegadele antud maa harimisel ja kooperatiivsete majapidamisvormide organiseerimisel.

Kooperatsiooniliikumise areng tõeliselt demokraatlikel alustel loob eeldused küla siirdumiseks mittekapitalistlikule arenguteele. Seda võib soodustada ka riiklike majandite loomine seal, kus põllumajanduse kapitalistliku arengu tõttu otseste tootjate lahutamine maast on saavutanud laia ulatuse, kus suured istandused ja latifundiumid kuulusid välismonopolidele.

Majandusliku sõltumatuse saavutamiseks on vaja likvideerida põllumajanduse monokulturistlik spetsialiseerumine ja luua mitmeharuline rahvuslik majandus. Majanduslikult mahajäänud maadele on hädavajalik oma tööstuse loomine.

Ülddemokraatliku programmi koostisosaks revolutsiooni uuel etapil on *ühiskonnaelu demokratiseerimine.* See programm eeldab: koloniaaladministratsiooni aparaadi purustamist; kõikides tegevussfäärides niisuguste juhtijate edutamist, kes on pärit rahva hulgast ja tunnevad tema vajadusi; rahva esindatust poliitilistes ja administratiivsetes organites; reaktsiooni ohjeldamist ja tingimuste loomist kõigi nende jõudude konsolideerumiseks ja vabaks tegutsemiseks, kes pooldavad rahvusliku ühisrinde programmi ja võitlevad imperialismi vastu; ametiühingute, talurahvaorganisatsioonide ja teiste massiorganisatsioonide õiguste tunnustamist ja laiendamist; rahvahulkade ainelise heaolu tõstmist, hariduse ja tervishoiu arendamist.

Lõpuks on ülddemokraatliku programmi vajalikuks koostisosaks *vabanenud maade aktiivne võitlus rahvusvahelisel areenil imperialismi vastu, rahu ja rahvaste julgeoleku tagamise eest.* Imperialismivastane välispoliitika, võitlus sõja vastu, rahu eest ja koostöö sotsialistlike riikidega kindlustavad vabanenud maade iseseisvust ning aitavad koondada patriootlikke jõude neis maades, isoleerida ja nõrgestada imperialismiga seotud reaktsioonilisi ringkondi.

KAPITALISTLIK TEE KUI AJALOO TUPIK

Vabanenud maade rahvuslik kodanlus püüab pidurdada revolutsiooni arenemist ja saavutada majanduslikku progressi kapitalismi teel. Nendes endistes asumaades ja poolasumaades, kus toimub kapitalistlike suhete areng, säilitavad imperialistlikud monopolid tavaliselt oma positsioonid. Riikliku sektori osatähtsus rahvusliku majanduse loomises väheneb siin tõsiselt, sest riiklik sektor on allutatud kohaliku kodanluse huvidele, kodanlus aga sageli ei taha resoluutselt rünnata väliskapitali.

Majanduse arenemise tungiva vajaduse tõttu ja talurahvaliikumise survel on mitme maa rahvusliku kodanluse valitsevad ringkonnad astunud samme, mis soodustavad iganenud tootmissuhete väljatõrjumist põllumajandusest. Ometi on jäänud peaküsimus — maaküsimus — talurahva kasuks lahendamata. Suur osa, mõnikord isegi peamine osa haritavast maast on endiselt mõisnike käes. Talurahvas kannatab samuti kõige rängemate ekspluateerimisvormide ja liigkasuvõtjate omavoli all.

Paljudes rahvusliku kodanluse poolt juhitavates riikides on vastu võetud konstitutsioonid, mis tühistasid seisuslikud, kasti- ja usulis-kogukondlikud privileegid, proklameerisid kõikide kodanike poliitilisi õigusi, kõrvaldasid kõige kisendavama ebavõrdsuse ja diskriminatsiooni, mida olid juurutanud kolonisaatorid. Kuid poliitilise elu tõelist demokratiseerimist ei toimunud. Võim on jäänud privilegeeritud klasside kätte. Riigiaparaadis pesitsevad bürokratism ja korruptsioon. Riik takistab progressiivsete parteide ja organisatsioonide tegevust ning kasutab repressioone nende jõudude vastu, kes esindavad rahvahulkade huve.

Mõnedes maades on töörahva olukord veidi paranenud. Ometi on seal ekspluateerimine praegugi mitmes suhtes säilitanud koloniaalseid jooni. Äärmiselt madal töötasu tagab töölistele enamasti üksnes kerjusliku äraelamise. Proletariaadi olukorra muudab veelgi halvemaks massiline tööpuudus. Tegelikult ei ole muutunud ka käsitööliste ja väikekaupmeeste suurte hulkade elutingimused. Väga raskes olukorras on enamik talupoegi. Veelgi rõõmutum on põllumajandusliku poolproletariaadi saatus. Need, kes rahvusliku vabanemise nimel võitlesid ja kõige suuremaid ohvreid kandsid, ei ole pääsenud ekspluateerimisest ja viletsusest. Samal ajal ekspluataatorlikud kihid rikastuvad.

Seega näitavad mitmete rahvusliku kodanluse poolt juhitavate vabanenud maade ajaloolised kogemused veenvalt, et kapitalism ei lahenda endiste asumaade ja poolasumaade rahvusliku taassünni probleeme.

Rahvusliku vabastuse revolutsiooni ülddemokraatlik programm ei mahu kapitalismi raamidesse. Need raamid on selle revolutsiooni võiduks liiga kitsad.

MITTEKAPITALISTLIK ARENG

Mittekapitalistlik arengutee vabastab rahvad kapitalismi vaevadest ning tagab neile kiire sotsiaalse ja majandusliku progressi. Niisuguse arengutee võimalikkusele juhtisid tähelepanu K. Marx ja F. Engels. Ideed, et endised asumaad ja poolasumaad võivad võitnud proletariaadi riikide toetusel minna mittekapitalistlikku teed, arendas edasi V. I. Lenin. Ta kummutas väited, nagu peaksid koloniaalikkest vabanevad maad tingimata läbima kapitalistliku arengufaasi sellepärast, et neil pole materiaalseid ja teisi eeldusi sotsialismile üleminekuks. «... Eesrindlike maade proletariaadi abiga», kirjutas V. I. Lenin, «võivad mahajäänud maad üle minna nõukogude korrale ja teatud arenemisastmete kaudu — kommunismile, jättes vahele kapitalistliku arenemisstaadiumi.»[1]

Marksistlik-leninlik idee sotsialismile üleminekust, mille puhul kapitalism vahele jäetakse, on omandanud eriti suure tähtsuse nüüd, kus eksisteerib sotsialistlik maailmasüsteem ja on olemas mittekapitalistliku arengu kogemused. Ühe põlvkonna eluaja jooksul muutusid Kesk-Aasia nõukogude vabariigid mahajäänud poolkoloniaalsetest ääremaadest sotsialistlikeks industriaal-agraarpiirkondadeks. Mittekapitalistlikul teel on arenenud ka Mongoolia Rahvavabariik.

Sotsialismi materiaalseid eeldusi, mis kapitalismi rüpes kujunevad stiihiliselt, luuakse mittekapitalistliku arenemise käigus teadlikult ja sihikindlalt: kujunevad ajakohased tootlikud jõud tööstuses ja põllumajanduses, tekib tõeliselt rahvuslik majandus, areneb töölisklass ja suureneb tema osa ühiskonnaelus, kindlus-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 214.

tuvad teadusliku sotsialismi positsioonid, kujuneb oma rahvaharitlaskond. Sama arenguteed minnes likvideeritakse feodaalsete ja teiste kapitalismieelsete ekspluateerimise ja rõhumise vormide igandid. Sotsiaalsete, majanduslike ja kultuuriliste ümberkujunduste alusel kujuneb välja rahvus.

Kõik need ümberkujundused on rahvusliku vabastuse revolutsiooni ülddemokraatliku programmi koostisosaks ja loogiliseks jätkuks. Ühtlasi valmistavad nad ette tingimusi üleminekuks kõrgemasse arengustaadiumi, kus lahendatakse peamiselt sotsialistlikke ülesandeid.

Mittekapitalistlik arengutee nõuab ühiskonna kogu poliitilise pealisehituse põhjalikku ümberkujundamist. Ta eeldab klassijõudude ümberrühmitumist, proletariaadi poliitilise osatähtsuse ja mõju suurenemist. Sel teel *kasvab rahvusliku vabastuse revolutsioon — uut tüüpi demokraatlik revolutsioon — järk-järgult ümber sotsialistlikuks revolutsiooniks.*

Vabanenud maade mittekapitalistlikule arenguteele asumist soodustavad mitmesugused sise- ja välistegurid. Nende hulka kuuluvad: imperialismi positsioonide nõrgenemine; sotsialistliku maailmasüsteemi jõu suurenemine ja rahvusvahelise töölisliikumise kasv; sotsialistlike riikide poliitiline, majanduslik ja kultuuriline abi; mittekapitalistliku arenemise kogemuste olemasolu; Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika rahvaste imperialismivastase solidaarsuse kindlustumine; töölisklassi kasv ja mittekapitalistliku arengutee eest võitlevate jõudude sotsiaalse baasi laienemine; endiste asumaade ja poolasumaade töörahva klassiteadlikkuse ja rahvusliku eneseteadvuse kasv, marksistlik-leninlike parteide positsioonide kindlustumine; teadusliku sotsialismi ideid omaksvõtvate revolutsioonilis-demokraatlike parteide tekkimine. Määratu suur tähtsus on ka sellel, et kapitalism ennast vabanenud maade laia üldsuse silmis üha rohkem diskrediteerib.

Vabanenud maade edasiarenemise suuna valiku küsimus otsustatakse ägedates klassikokkupõrgetes. Nendes maades tegutsevad aktiivselt jõud, kes pidurdavad sotsiaalset progressi ja taotlevad kapitalismi võitu. Kohalik reaktsioon avaldab progressiivsele arengule meeletut vastupanu. Ta saab aktiivset poliitilist, rahanduslikku ja mõnikord ka sõjalist toetust imperialistidelt. Reaktsiooni ideeliseks ja poliitiliseks relvaks on antikommunism.

Mittekapitalistlikku teed mööda liikumise edu oleneb eelkõige sellest, kas demokraatiat ja sotsiaalset progressi esindavad jõud suudavad võtta enda kätte ühiskonna riikliku juhtimise, võideldes majandusliku vabanemise eest, rahvusliku vabastuse revolutsiooni lõpuleviimise eest. Kui revolutsioonilis-demokraatlikud jõud tuginevad rahvusvahelise proletariaadi ja sotsialistlike riikide sõprusühenduse toetusele, siis suudavad nad teostada niisuguseid sotsiaalseid ja majanduslikke ümberkorraldusi, mis viivad mittekapitalistliku arenemise teele.

Nagu märgiti kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta nõupidamise dokumendis, on meie ajastu revolutsiooniliste tingimuste mõjul tekkinud vabanenud maade progressiivse ühiskondliku arenemise omapärased vormid, on kasvanud revolutsioonilis-demokraatlike jõudude osatähtsus. Mõned noored riigid on asunud mittekapitalistliku arenemise teele ja võtnud kursi edaspidisele sotsialismi ehitamisele. Egiptuse Araabia Vabariigis, Alžeerias, Gineas, Kongos (Brazzaville), Birmas, Süürias ja mõnedes teistes maades on võetud kurss rahvusliku vabadusvõitluse uue etapi probleemide järjekindlale lahendamisele. Nendes mittekapitalistliku arengutee valinud maades on läbi viidud sügavaid sotsiaalseid ümberkorraldusi. Likvideeritakse imperialistlike monopolide ja kohaliku suurkodanluse positsioone, paljudel juhtudel piiratakse ka keskkodanluse tegevust. Majanduses juhtpositsioonidel olev riiklik sektor on väliskapitali, millel on lubatud antud maal tegutseda, allutanud üldrahvuslikele huvidele. Ühtlasi mõjustab riiklik sektor kohaliku erakapitali arengut rahvusliku majanduse huvides. Teostatakse agraarreforme — likvideeritakse talupoegade ekspluateerimise feodaalseid ja feodalismieelseid vorme, õõnestatakse mõisnike maavaldust, luuakse riiklikke ja kooperatiivseid majandeid. Kehtestatakse progressiivseid sotsiaal- ja tööseadusi. Luuakse eeldusi selleks, et töörahva poliitiline mõju suureneks, et töötajad saaksid aktiivselt osa võtta ühiskonnaelust.

Sotsialistliku orientatsiooniga noored rahvusriigid teostavad aktiivset imperialismivastast välispoliitikat ning toetavad rõhutud rahvaste võitlust. Neid seob sotsialistlike riikidega vennalik sõprus, nad tuginevad sotsialistlikele riikidele oma võitluses imperialismi vastu, iseseisva progressiivse arenemise eest. Nende riikide eesotsas olevad revolutsioonilis-demokraatlikud parteid arendavad sidemeid Nõukogude Liidu Kommunistliku Parteiga ning teiste marksistlik-leninlike parteidega. See, et Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud riigid toetavad järjekindlalt rahvuslikku vabadusvõitlust, on tõstnud sotsialistliku maailmasüsteemi prestiiži endiste rõhutud rahvaste hulgas, on suurendanud nende tungi niisuguse ühiskondliku süsteemi poole, mis tagab rahvusliku sõltumatuse ja sotsiaalse progressi. NLKP Keskkomitee aruandes partei XXIV kongressile on öeldud: «Mõistagi ei ole mahajäänud ühiskonnasuhete põhjalik ümberkorraldamine mittekapitalistlikel alustel, seejuures neokolonisaatorite ja sisemise reaktsiooni lakkamatute rünnakute olukorras kerge. Seda olulisem on, et sotsialistliku orientatsiooniga riigid liiguvad kõigile raskustele vaatamata oma valitud teel järjest kaugemale.»

Imperialism ja kohalik reaktsioon ei ole loobunud katsetest ajalooratast tagurpidi käima panna ega jätnud lootusi tuua need maad tagasi kapitalismi teele. Imperialismi ja sisemise reaktsiooni vastu võitlemise loogika tõukab revolutsioonilis-demokraatlikke juhtijaid järjest sügavamate ümberkujunduste teostamisele. Elu õpetab, et tõelist rahvuslikku sõltumatust, ühiskonna koloniaal-

struktuuri täielikku likvideerimist, rahvahulkade ainelise heaolu tõusu on võimalik saavutada ainult toetudes oma maa töörahvale ja sotsialistlikele riikidele.

Revolutsiooniliste jõudude tegevuse edu sõltub suurel määral sellest, kuidas nad oskavad juhtida majandust, tagada majanduse kasvu ja rahva heaolu järkjärgulist paranemist, õigesti ühendada majanduse eri sektorite arengut riigi efektiivse kontrolli all ning hoolikalt arvestada väiketootja huve.

Tõsiseid raskusi tekib seoses sügava sotsiaalse ja majandusliku mahajäämusega, mitteproletaarsete, väikekodanlike elementide tohutu ülekaaluga rahvastikus ning võimulolevate jõudude sotsiaalse ebaühtlusega. Revolutsiooniliste demokraatide poolt juhitavates maades on riik ise sageli mitmesuguste klassitendentside võitluse areeniks. Eriti ohtlikud on antikommunistlikud vaated või kommunistide mitteusaldamise meeleolud, millest on nakatatud mõned revolutsioonilise demokraatia esindajad.

Ei saa arvestamata jätta ka «pahempoolse» revisionismi jõudude kahjulikku mõju. Need jõud tekitavad segadust vabanenud maade juhtkonnas ning õhutavad natsionalismi ja isegi rassistlikke meeleolusid.

Kogemused aga näitavad, et sotsiaalse progressi ülesandeid lahendatakse vabanenud maades edukalt siis, kui selleks mobiliseeritakse rahvahulgad, kui reaktsiooni plaanidele vastandatakse kõikide demokraatiale ja sotsialismile ustavate jõudude ühine tegevus. Eriti suur tähtsus nende maade progressiivse arengu seisukohalt on massiliste ja hästi organiseeritud revolutsiooniliste parteide loomisel ja kindlustamisel. Need parteid, väljendades teadlikult rahvaste sotsialistlikke taotlusi, kujutavad endast vabanenud rahvaste avangardi.

Käesoleval ajal on paljude vabanenud maade proletariaat veel nõrk, halvasti organiseeritud ja väikese mõjuga. Seda kompenseerivad teataval määral sotsialistlik maailmasüsteem ja rahvusvaheline töölisliikumine, kes ülemaailmses ulatuses proletaarse avangardi funktsioone täites avaldavad revolutsioneerivat mõju sotsiaalsetele protsessidele nendes maades. Kuid ainult vabanenud maade endi demokraatlike jõudude võitlus imperialismi ja sisemise reaktsiooni vastu määrab ära nende maade saatuse.

4. IMPERIALISMIVASTANE RAHVUSLIK ÜHISRINNE

Mis teed ja mis vormis ka areneks revolutsioon asumaades ja vabanenud maades, on selle eduks ja sotsiaalse progressi saavutamiseks tingimata vaja imperialismi, kolonialismi ja sisemise reaktsiooni vastu sihitud ühisrinnet.

Imperialismivastane rahvuslik ühisrinne ühendab kõiki rahvuse sotsiaalseid ja poliitilisi jõude, kes revolutsiooni antud etapil on suutelised etendama progressiivset osa. Kuna rahvusliku vabadus-

võitluse tingimused ja etapid eri maades ei ole ühesugused, siis on ka ühisrinde ülesanded ja tema sotsiaalne koosseis erinevad.

Koloniaalvõimu perioodil tuleb peaaegu kõikidel klassidel ja sotsiaalsetel rühmadel taluda kolonisaatorite iket, ning seepärast võtavad nad ühel või teisel määral osa vabadusliikumisest. Kuid juba sellel vabadusvõitluse etapil taotlevad eri klassid ja rühmad oma sotsiaalseid eesmärke; nende huvi üldrahvuslike ülesannete teostamise vastu on erinev.

Koloniaalrežiimist vabanenud maades on ühiseks võitlusplatvormiks revolutsioonilis-demokraatlike ümberkujunduste programm. Selle programmi ümber ühinevad töölisklass, talurahvas, demokraatlik haritlaskond, linna väikekodanlus, sõjaväe patriootlikud ringkonnad, teatav osa rahvuslikust kodanlusest.

Töölisklass on imperialismi ja sisereaktsiooni kõige resoluutsem vastane, kindel võitleja üldemokraatlike ümberkujunduste programmi järjekindla ja täieliku elluviimise eest. Töölisklassi osatähtsus ja ülesanded kasvavad siis, kui päevakorrale kerkib endiste asumaade ja poolasumaade edasiarenemise teede küsimus.

Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika maade töölisklass kasvab ja tugevneb kiiresti. Tema enamiku moodustab maaproletariaat. Ühtlasi kasvab tööstusproletariaadi osatähtsus.

On olemas ka mitmeid tegureid, mis pidurdavad proletariaadi kui klassi konsolideerumist ja tema klassiteadlikkuse kasvu. Suur osa tööstustöölisi töötab väikeettevõtetes. Proletariaadi read täienevad pidevalt poolproletaarsete kihtide ja talurahva arvel. See soodustab väikekodanliku ideoloogia tungimist tööliste hulka. Selle peale vaatamata on paljude asumaade ja poolasumaade proletariaat juba oma arengu algetappidel loonud kommunistlikud parteid. Väljendades kõige täielikumalt rahvuse põhihuve, hoiavad kommunistid kõrgel vabadusvõitluse lippu. Kommunistlikud parteid taotlevad kõigi progressiivsete ja patriootlike jõudude ühendamist rahvuslikku ühisrindesse ning rahvusliku vabastuse revolutsioonide lõpuleviimist.

Proletariaadi mõju, tema osa ühisrindes sõltub otseselt sellest, millisel määral saavutab proletariaat liidu talurahvaga ja kõikide töötavate hulkadega.

Talurahvas on proletariaadi peamine liitlane. Ta moodustab vabanenud maades ligemale kaks kolmandikku rahvastikust ja tema revolutsioonilised võimalused on suured. Talurahva ärkamine ja tema massilised kolonisaatoritevastased väljaastumised etendasid suurt osa koloniaalrežiimide purustamises. Talurahva hulkade positsioonil on suur tähtsus ka rahvusliku vabadusliikumise edasisele saatusele. Paljudes maades on talurahvas revolutsiooni peamine liikumapanev jõud. Talurahvas taotleb maad ja elutingimuste põhjalikku parandamist. Ta on eluliselt huvitatud feodaalsuhete likvideerimisest, agraarreformi läbiviimisest, välismaiste monopolide minemakihutamisest ja ühiskonnaelu demokratiseerimisest.

Nagu näitavad paljude maade kogemused, võivad rahvuslikus ühisrindes silmapaistval kohal olla linna väikekodanlus ja linna alamkihid. *Väikekodanlus* on seotud eraomandusega. Ühtlasi võtab ta tavaliselt ise otseselt osa tööprotsessist, kannatab imperialistliku ekspluateerimise all, arenenuma kapitalismiga maades aga ka suurkodanluse ülevõimu all. *Linna alamkihid* — poolproletaarsed elemendid, linnakehvikute hulgad — ihkavad vabaneda vaesusest, pimedusest, ebakindlusest homse päeva suhtes. Radikaalselt meelestatud väikekodanlus ning temaga seotud sotsiaalsed ja poliitilised rühmad on huvitatud sügavatest demokraatlikest ümberkujundustest ja on võimelised ründama kodanluse positsioone. Kuid nende jõudude huvide teatav vastuolulisus ja ideeline ebakindlus võimaldavad reaktsioonil kasutada neid mõnikord võitluses progressiivsete elementide vastu.

Suurt osa etendab rahvuslikus vabadusliikumises *patriootlik, demokraatlik haritlaskond*, sealhulgas üliõpilaskond. Haritlaskonna laiades kihtides on levinud imperialismivastase võitluse meeleolud. Haritlaste hulgast kerkivad sageli esile rahvusliku vabadusliikumise juhid ja ideoloogid. Ülemaailmse sotsialistliku liikumise edu, sotsialistlikes riikides saavutatud teaduse, tehnika ja kultuuri õitseng avaldavad eriti sügavat mõju nendele haritlaskihtidele, kes on rahvahulkadele kõige lähemal.

Rahvuslikust imperialismivastasest ühisrindest võib osa võtta ka *rahvuslik kodanlus*, need rahvusliku kodanluse rühmad, kes oma imperialismivastase positsiooni tõttu on suutelised toetama sotsiaalseid ja majanduslikke ümberkujundusi.

Demokraatliku ühisrinde loomine ei kaota klassivõitlust. Rööbiti üldrahvuslike huvidega on eri klassidel ka oma klassihuvid. Võitluse käigus klassijõudude vahekord muutub. Konflikt imperialismiga ja temaga seotud kohaliku reaktsiooniga jääb peamiseks vastuoluks, kuigi selle kõrval kasvab üha rohkem seesmiste sotsiaalsete vastuolude teravus.

Revolutsiooni käigus, imperialismivastase ühisrinde kindlustumise ja ühisrinde poolt ühiskonnaelus etendatava osa suurenemise alusel toimuvad olulised muutused ka vabanenud maade riiklikus pealisehituses. Endiste asumaade ja poolasumaade arenemise kogemusi üldistades esitas marksism-leninism teesi *rahvusliku demokraatia riigist* kui meie ajastul paljudele vabanenud maadele otstarbekast poliitilise võimu vormist rahvusliku vabastuse revolutsiooni süvenemise ja mittekapitalistlikule arenguteele ülemineku perioodil. See on imperialismivastase, kolonialismivastase, demokraatliku iseloomuga riik. Tema ülesanne on viia lõpule rahvusliku vabastuse revolutsioon.

Rahvusliku demokraatia riigi majanduslikuks aluseks on rahvamajanduse riiklik sektor ning demokraatlik kooperatsioon linnas ja maal. Tema sotsiaalseks aluseks on laialdane koalitsioon, kuhu kuuluvad töölisklass, talurahvas, linna väikekodanlus, demokraatlik haritlaskond ja mitmetes maades ka rahvusliku kodanluse

imperialismivastased kihid. Tema poliitiliseks aluseks on kõigi patriootlike jõudude imperialismivastane ühisrinne.

Mittekapitalistlikule teele siirdumine ei ole imperialismi endistele asumaadele ja poolasumaadele ainuke revolutsiooniline perspektiiv. Mitmetes Ladina-Ameerika maades on näiteks kapitalism tunduvalt arenenud. Kohalik kodanlus, kes on aastakümneid kasutanud riigivõimu või selle isegi usurpeerinud, on oma positsioone kindlustanud. Ta on tihedalt seotud imperialistlike monopolidega ja kardab kõige rohkem rahvaliikumist, nähes selles ohtu oma privileegidele. Samas suunas arenevad sotsiaalsed, majanduslikud ja poliitilised protsessid mõnedes Aasia maades. Kapitalismi alusel süvenevad klassivastuolud võivad siin luua olukorra, kus tee ühiskondlikule progressile avab sotsialistlik revolutsioon.

5. IDEOLOOGILINE VÕITLUS VABANENUD MAADES

Rahvusliku vabastuse revolutsioonid arenevad ägeda ideoloogilise võitluse olukorras. Rahvaste rahvusliku eneseteadvuse ja klassiteadlikkuse kasv, vabanenud maade majanduse mitmesektorilisus, rahvusliku vabadusliikumise jõudude kirev sotsiaalne koosseis — see kõik põhjustab arvukate ideeliste voolude tekkimist.

Ideoloogilise võitluse omapäraks koloniaalikkest vabanenud maades on see, et ühiskonnaelu keskseks probleemiks on siin jäänud rahvusliku vabanemise küsimus. Imperialistid mobiliseerivad kõik vahendid selleks, et takistada Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika rahvaste vaimset vabanemist, tõkestada teed progressi ideedele. Nad püüavad rahvuslikku vabadusliikumist ideeliselt desarmeerida, välja tõrjuda tema ideoloogiast imperialismivastast, progressiivset sisu, õigustada neokolonialismi.

Rahvuslik vabadusliikumine andis purustava hoobi vana kolonialismi ideoloogiale — rassismile. Nüüd tunnistavad imperialistid formaalselt rahvaste võrdõiguslikkust ja enesemääramisõigust. Kuid püüdes hoida vabanenud maid kapitalismi sfääris ja mürgitada rahvahulkade teadvust, propageerivad imperialistid intensiivselt Lääne «tsiviliseerivat» osa ning ülistavad igati kodanlikku ideoloogiat ja kodanlikku demokraatiat, «Lääne elulaadi» ja «vaba ettevõtlust». Levitades oma ideoloogiat, kasutavad kolonisaatorid laialdaselt ära kohalikku reaktsiooni, kes vaimuelus üha rohkem liitub imperialistidega.

Imperialismi peamiseks ideeliseks ja poliitiliseks relvaks võitluses endiste asumaade ja poolasumaade imperialismi orbiidil hoidmise eest on antikommunism. Antikommunismi abil püüavad imperialistid lõhestada rahvuslikku vabadusliikumist, isoleerida selle liikumise avangardi, takistada vabanenud maade ja sotsialistlike riikide sidemete kindlustamist ning uinutada üldsuse valvsust neokolonisaatorite sepitsuste suhtes.

Paljudes vabanenud maades on veel säilinud patriarhaalse, sugukondlik-hõimliku teadvuse jäänused. Seda püüavad imperialistid ja kohalik reaktsioon kasutada sisetülide õhutamiseks, demokraatlike jõudude vastu võitlemiseks. Samal ajal püüavad revolutsioonilised jõud võtta säilinud rahvakombeid ja kogukondliku kollektivismi traditsioone progressiivse arengu teenistusse.

Endistes asumaades ja poolasumaades on laialdaselt levinud natsionalistlikud ideed. Teaduslik kommunism käsitleb natsionalismi ajaloolise konkreetsusega, arvestades ühiskonna progressi huve, ning eristab rõhuva rahvuse ja rõhutud rahvuse natsionalismi. Imperialistliku kodanluse natsionalism on šovinismi, rassilise ja rahvusliku üleoleku propageerimine. Kõige kujukamaks näiteks selle kohta on fašismi ja praeguse ameerika kodanluse kõige agressiivsemate ringkondade rassistlik ideoloogia. Midagi muud on rõhutud rahvuste natsionalism. «*Igas* rõhutud rahvuse kodanlikus natsionalismis on rõhumise *vastu* suunatud ülddemokraatlikku sisu ja just seda sisu meie toetame *tingimata*,»[1] kirjutas V. I. Lenin.

Rahvahulkade valdavale enamikule, kes ei ole veel jõudnud klassiideede tasemele, eriti miljonitele talupoegadele, on natsionalism esimeseks astmeks antiimperialistliku teadvuse arengus. Niisugune natsionalism on ajalooliselt õigustatud, ja kommunistid toetavad tema progressiivset tendentsi. Muidugi näeb teaduslik kommunism vabanenud või vabanevate rahvaste natsionalismis ka teist külge, mil natsionalism avaldub peamiselt väikekodanlike eelarvamustena või kohalike ekspluateerijate huvide ideelis-poliitilise suitsukattena. Natsionalismi lippu lehvitades esitavad ekspluataatorlikud klassid tavaliselt oma egoistlikke huve üldrahvuslike huvidena. See pidurdab töötavate hulkade klassiteadlikkuse kasvu.

Seepärast ei välista natsionalismi ülddemokraatliku sisu toetamine töölisklassi ja kõigi progressiivsete jõudude võitlust natsionalismi reaktsiooniliste joonte vastu. Võitluse käigus tugevnevad revolutsioonilised internatsionalistlikud jõud. Armastus rahva vastu, kirglik soov teenida rahva huve on see sild, mis hõlbustab rõhutud maade revolutsionääride siirdumist internatsionalistlikule ideoloogiale.

Vabanenud maades toimub mitmesuguste jõudude vahel äge võitlus natsionalismi ideoloogia ja poliitika ümber. Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika maade rahvavaenulikud ringkonnad püüavad lämmatada natsionalismi ülddemokraatlikku sisu ja tugevdada selle reaktsioonilisi jooni. Sektantlik suhtumine rõhutud rahvaste natsionalismisse, selle ülddemokraatliku sisu ignoreerimine raskendab nendes tingimustes võitlust imperialismi vastu. Pöördudes idamaade kommunistide poole, ütles V. I. Lenin: «Teil tuleb baseeruda sellel kodanlikul natsionalismil, mis on ärkamas nendes

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 20. kd., lk. 378.

rahvastes, ja mis ei võigi ärkamata jääda, ja mis on ajalooliselt õigustatud.»[1] Ühtlasi rõhutas V. I. Lenin, et rahvusvaheline proletariaat on idamaade ekspluateeritavate rahvaste ainus liitlane. Endiste koloniaalrahvaste rahvusliku taassünni teeks ei saa olla natsionalistlik endassesuletus, mis toob kaasa maailma progressijõududest isoleerumise ja sisereaktsiooni võidu. Selleks teeks on kõikide rahvaste omavaheline tihe internatsionaalne lähenemine ja liitumine, olenemata nende rassilisest või rahvuslikust kuuluvusest, võitluseks ühise vaenlase — imperialismi — vastu.

Endiste asumaade ja poolasumaade praeguse vaimuelu iseloomulikuks jooneks on «rahvuslikku tüüpi sotsialismi» kontseptsioonide laialdane levik. Paljudes riikides on need kuulutatud ametlikuks riiklikuks doktriiniks. Ekspluateerivate klasside huvide väljendajad kohandavad ennast seejuures rahvahulkade meeleoludega ning sageli püüavad kasutada sotsialismi populaarseid loosungeid oma klassihuvides ja demagoogilistel eesmärkidel, püüavad takistada teadusliku sotsialismi ideede levikut. Nende teooriad on läbinisti kommunismivaenulikud.

Kuigi mitmesugused sotsialismi kontseptsioonid vabanenud maades on sageli puhtakujuline reaktsionääride demagoogia või maskeeritakse nende abil kodanluse katseid saavutada kapitalistlike suhete võitu, ei varjuta see põrmugi tõika, et sotsialistlikel loosungitel on endistes asumaades ja poolasumaades suur külgetõmbejõud. See, et paljude vabanenud maade kodanlikud või kodanlusemeelsed valitsused ei julge avalikult heaks kiita kapitalistlikku ärenguteed, näitab nende maade rahvahulkade antikapitalistlike meeleolude sügavust ning räägib kapitalismi rängast ideelisest ja poliitilisest lüüasaamisest.

Põhimõtteliselt teistsugune tähendus on doktriinidel, mida esitavad revolutsioonilised demokraadid. Nendes doktriinides on kahtlemata palju utoopilist, ebateaduslikku. Kuid nad peegeldavad suurel määral töötava talurahva, poolproletaarsete elementide ja nendega liituvate linna väikekodanlike kihtide püüdlusi. Neid kontseptsioone esitavad jõud, kes siiralt taotlevad sotsialismi ja peavad sotsialismi oma maade ainuvõimalikuks arenguteeks. Need kontseptsioonid sisaldavad küllaltki palju teadusliku sotsialismi printsiipe ja on ideeliseks lipuks poliitikale, mille eesmärk on teostada sügavaid, mittekapitalistliku arenemise teele viivaid sotsiaalseid ja majanduslikke ümberkujundusi. Tuleb samuti silmas pidada, et need teooriad ei kujuta endast midagi lõplikult väljakujunenut, lõpuleviidut. Nende sisu peegeldab majanduslike ja sotsiaalsete suhete üleminekuiseloomu, rahvahulkade poliitilise teadlikkuse taset vabanenud maades. Nendes V. I. Lenini sõnade järgi «üleminevates vaadetes» peituvad arenguvõimalused, ning need vaated tõepoolest muutuvad ja täpsustuvad rahvusliku vabadus-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 30. kd., lk. 138.

võitluse käigus. Revolutsiooniliste demokraatide doktriinid võivad teatud tingimustes olla üleminekuastmeks teadusliku sotsialismi juurde.

Üha suuremaks jõuks muutub vabanenud maades teaduslik sotsialism. Elu ise, kinnitades marksistlik-leninliku õpetuse sügavust ja õigsust, mitmekordistab tema ideede autoriteeti. Elu ise hajutab marksismi-leninismi vaenlaste laimu, nagu ei oleks teaduslik sotsialism rakendatav endiste asumaade ja poolasumaade spetsiifilistes tingimustes, rahvuslikus vabadusvõitluses.

VIII PEATÜKK

SÕJA JA RAHU PROBLEEMID NING NÜÜDISAEGNE REVOLUTSIOONIPROTSESS

Võitlus rahu eest ja erineva sotsiaalse korraga riikide rahuliku kooseksisteerimise eest on meie aja kõige tähtsamaid probleeme. See võitlus on lahutamatu demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja sotsialismi eest peetavast võitlusest ning väljendab sotsialistlike riikide, rahvusliku taassünni teele asunud rahvaste ja kapitalimaade töörahva ühiseid huve, kõigi nende ühiseid huve, kellele on kallid rahu ja demokraatia.

1. IMPERIALISM ON SÕJAOHU JA MAAILMASÕDADE VALLAPÄÄSTMISE PÕHJUSTAJA

Nende ühiskondlik-ajalooliste tingimuste loomine, mis on vajalikud sõja kõrvaldamiseks ühiskonna elust, on seotud sotsialismi sünni ja arenguga ülemaailmses ulatuses.

NÜÜDISAJA KESKNE KÜSIMUS

Sõdu riikide vahel on peetud aastatuhandeid. Kõik inimpõlvkonnad on tundnud sõjatuld, kandnud veriseid ohvreid. Vallutussõdade keerises hävivad paljude põlvkondade titaanliku töö viljad. Antagonistliku klassiühiskonna arenedes on täiustunud teadus, tehnika ja relvastus. Sõjad on kaasa toonud üha suuremaid purustusi. Eriti ohvriterikkad on olnud imperialismiajastu maailmasõjad. Esimeses maailmasõjas tapeti 10 miljonit inimest, kaks korda rohkem jäi vigaseks, miljonid hukkusid nälja ja epideemiate tõttu. See sõda nõudis niisama palju inimelusid kui kõik Euroopas eelmise tuhande aasta jooksul toimunud sõjad kokku. Teises

maailmasõjas tapeti ligi 50 miljonit inimest, kümned miljonid said haavata ja jäid vigaseks. Selles sõjas hukkus üle 20 miljoni nõukogude inimese. Hitlerlikud röövvallutajad hävitasid NSV Liidu territooriumil 1710 linna ja alevit ning üle 70 000 küla.

Inimeste hukkumine ja kannatused, inimeste poolt loodud materiaalsete ja kultuuriväärtuste hävitamine on iseloomulik kõikidele sõdadele. Sõjalise agressiooni erakordselt rasked tagajärjed kogu maailmale on tingitud moodsatest massihävitusvahenditest — aatomi- ja vesinikupommidest, uutest keemia- ja bakterrelva liikidest. Sõda on mitte ainult tulevikuähvardus, vaid ka tänapäevaoht.

1969. aasta rahvusvaheline kommunistlike ja töölisparteide nõupidamine märkis: *«Antiimperialistlike jõudude tegevusühtsuse põhiüliks on endiselt võitlus sõjaohu vastu, rahvaid ikka veel massilise hävinguga ähvardava ülemaailmse termotuumasõja ohu vastu, võitlus ülemaailmse rahu eest.»*

Inimkonna ees seisab kõiki rahvaid puudutav globaalne alternatiiv: kas tagada kõikidele rahvastele progressiivse arengu võimalused rahu tingimustes või seninägematu ulatuse ja tagajärgedega katastroof, mis võib ohtu seada inimühiskonna tsivilisatsiooni saavutused.

Paljude sajandite vältel töötati hoolikalt välja sõjategevuse strateegiat ja taktikat. Hoopis vähem pöörati tähelepanu rahupoliitika väljatöötamisele ja põhjendamisele. Ja seda sugugi mitte sellepärast, et poleks olnud küllaldast rahupüüet ja sõjavastaseid. Põhjuseks oli ühiskonna ekspluataatorlik iseloom. Unistused igavesest rahust peegeldusid rahvamuistendites, filosoofilistes õpetustes, kirjanduses ja kunstiteostes. Sedamööda, kuidas teravnes klassivõitlus proletariaadi ja kodanluse vahel, tõstis eesrindlik ühiskondlik mõte üha tungivamalt üles küsimusi, millele teadusliku vastuse andmine oli hädavajalik, selleks et leida tõhusaid vahendeid võitluseks püsiva rahu eest. Tõelise tee üldise rahu kättevõitmiseks näitas alles marksism-leninism.

Teadusliku kommunismi rajajad tõestasid, et vana, ekspluataatorliku ühiskonna ning tema «majandusliku viletsuse ja poliitilise meeletuse» asemele tuleb paratamatult uus ühiskond, «kelle rahvusvaheliseks printsiibiks on *rahu*, sest kõigil rahvastel on üks ja seesama printsiip — *töö*».[1] Nad nägid ette, et kõikide maade tööliste liit «juurib välja igasugused sõjad», et kõlbluse ja õigluse lihtsad inimlikud seadused saavad rahvastevaheliste suhete ülimateks printsiipideks. «Võitlus sellise välispoliitika eest moodustab osa üldisest töölisklassi vabadusvõitlusest,»[2] ütles K. Marx.

Töölisklassi ilmumine ajalooareenile ja tema võitlus ekspluateerijate vastu tähendasid selle reaalse jõu kujunemist, kes on suuteline tegema lõppu sõdadele. «Eri maade töölisklassi ühinemine

---

[1] *K. Marx* ja *F. Engels*. Valitud teosed, I kd., lk. 387.
[2] Sealsamas, lk. 300.

peab lõppkokkuvõttes tegema rahvusvahelised sõjad võimatuks.»[1] ütles K. Marx. Sealjuures oli ta arvamusel, et töölisklass ei tohi enne võimu enda kätte võtmist ükskõikselt suhtuda sõdadesse, mida alustab kodanlus. K. Marx ja F. Engels kutsusid töörahvast üles võitlema rahu eest, töölisklassi lahutavate sõdade vastu, aktiivselt sekkuma välispoliitika küsimustesse, selleks et kaitsta rahu huve. Nad käsitasid rahvustevaheliste vaenusuhete likvideerimist töörahva vabastamise eest peetava üldise revolutsioonilise võitluse koostisosana.

Ühiskonna elust maailmasõja kõrvaldamiseks vajalike ühiskondlik-ajalooliste tingimuste loomine on seotud sotsialismi sünni ja arenemisega. Eitades ekspluateerimiskorda, langetab sotsialism kohtuotsuse ka niisugusele ekspluateerimiskorra sünnitisele nagu sõda. «Sotsialistid», ütles V. I. Lenin, «on rahvusvahelisi sõdu kui barbaarset ja metsikut asja alati hukka mõistnud.»[2] «Sõdade lõppemine,» rõhutas ta, «rahu rahvaste vahel, riisumiste ja vägivalla lõpetamine — see on just meie ideaal . . .»[3]

SÕDADE PÕHJUSED JA ALLIKAD MEIE AJASTUL

Sõjad ei ole inimloomust rusuv igavene needus. Neid tekitavad teatavad sotsiaalsed ja majanduslikud tingimused. Sõdade aluseks on eraomandus ja ühiskonna antagonistlikeks klassideks jagunemine. Antagonistliku klassiühiskonna ja vaenulike riikide omavahelise konkurentsi tingimustes on valitsevad klassid alati kasutanud sõdu oma poliitika tööriistana, jätkanud oma poliitikat vägivallavahenditega, relvadega. «Sõda on poliitika jätkamine teistsuguste vahenditega,» toonitas Lenin. «Igasugune sõda on lahutamatult seotud selle poliitilise korraga, millest ta tuleneb. Sedasama poliitikat, mida teatav riik, teatav klass selles riigis teostas pikema aja jooksul enne sõda, jätkab sama klass paratamatult ja mõõdapääsmatult ka sõja ajal, muutes ainult tegevuse vormi.»[4]

Militarism ja agressioonipoliitika on seotud teatavate sotsiaalsete gruppide huvidega. Ajalugu näitab, et riikidevaheliste sõjaliste kokkupõrgete allikaks on olnud ühiskonnas valitsevate ja oma rikkusi suurendada püüdvate ekspluataatorlike klasside territoriaalne, majanduslik ja poliitiline ekspansioon, ühtede või teiste rahvaste rahvuslikule suveräänsusele kallalekippumine. Enamasti päästavad sõja valla need riigid, kus vohavad ja on saavutanud domineeriva mõju militaristlikud institutsioonid ja traditsioonid. XX sajandil on imperialistlike monopolide võimutsemine loonud

[1] *K. Маркс и Ф. Энгельс.* Соч., т. 16, стр. 556.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 21. kd., lk. 269.
[3] Sealsamas, lk. 261.
[4] *V. I. Lenin.* Teosed, 24. kd., lk. 367.

soodsa pinna militarismi erakordseks õitsenguks. Mõnede välismaiste teadlaste andmeil on viimase 70 aasta jooksul (1898—1967) toimunud 128 sõda ja relvastatud konflikti.

Põhiliseks sõjaohu allikaks XX sajandil on monopolistliku kapitali võitlus maailmavalitsemise pärast. Iga suurriigi monopolistliku kapitali püüe hegemooniale maailmas põrkab kokku tema konkurentide samasuguste taotlustega. Selles oli Esimese maailmasõja allikas. «Seda sõda», kirjutas V. I. Lenin, «peetakse maailma valitsemise pärast, s. t. nõrkade rahvaste uue rõhumise, maailma uue jaotamise, asumaade, mõjusfääride jm. jaotamise pärast — niisuguse jaotamise pärast, mille puhul vanad röövriigid, Inglismaa, Prantsusmaa, Venemaa, loovutaksid teatud osa oma saagist noorele ja tugevamale röövriigile, Saksamaale.»[1] Imperialistlike riikide taotlustega saada maailmavalitsejaks on seotud ka Teise maailmasõja algus. Kuid juba Teise maailmasõja eel ja käigus sattusid maailmavalitsemise pretendendid takistusele — sotsialistlikule ühiskonnale ja rahvaste võitlusele rahvusliku vabanemise eest.

Maailmavalitsemist taotlevate agressiivsete imperialistlike suurriikide ning sotsiaalse progressi ja rahvusliku vabanemise eest võitlevate jõudude vaheline vastuolu on tänapäeval muutunud rahvusvahelises olukorras määravaks. Sügavad sotsiaalsed muutused sotsialismimaades ning töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise arenemine õõnestavad imperialistide maailmavalitsemise alustugesid. Just sellepärast tungivadki maailmavalitsemise pretendendid nii raevukalt kallale sotsialistlikele riikidele, töölis- ja rahvuslikule vabadusliikumisele.

Tänapäeva imperialismi tee on täis koletuid kuritegusid inimkonna vastu. Kohe pärast Teist maailmasõda alustasid võimust joobunud USA valitsevad ringkonnad kurikuulsat «külma sõja», «hirmutamise», aatomišantaaži, «sõja piiril» balansseerimise poliitikat. Jaapani linnadele Hirošimale ja Nagasakile heidetud aatomipommide lõhkemine esitas väljakutse kogu inimkonnale. Ameerika Ühendriikide militaristid deklareerisid korduvalt valmisolekut alustada preventiivset sõda NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade vastu. USA sõjajärgse välispoliitika paljudel sammudel oli avantüristlik iseloom ja nad kutsusid korduvalt esile maailmasõja puhkemise ohu. «Kommunismiohu» vastu võitlemise lipu all mässis Ameerika imperialism kogu maakera sõjaväebaaside ahelatesse, klopsis kokku agressiivsete sõjaliste blokkide süsteemi, milles peajõuks on NATO. Rohkem kui miljon ameerika sõdurit paikneb võõrastel territooriumidel. Üha aktiivsemaks muutub revanšism ja neonatsism Lääne-Saksamaal.

Teise maailmasõja lõpust möödunud perioodi võib ainult tinglikult nimetada «sõjajärgseks». Ei ole olnud aastat, kuud ega isegi päeva, mil imperialistide kuritegeliku tegevuse tulemusena poleks

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 36. kd., lk-d 338—339.

maakeral voolanud inimveri. Ameerika ning samuti inglise, prantsuse, hollandi ja belgia imperialistid on valla päästnud lokaalseid sõdu ning püüdnud lämmatada vabadusliikumist mitmetes maailma piirkondades.

1945.—1949. aastani sekkusid USA väed Hiina rahva revolutsioonilisse võitlusse, toetasid Guomindangi ning okupeerisid Taivani. 1945. aastal tegid Inglise väed dessandi Indoneesiasse ja Malaiasse ning alustasid võitlust nende maade rahvusliku vabadusliikumisega. Pärast seda, kui 1947. aastal inglased lahkusid Indoneesiast, tungis sellele maale reeturlikult kallale Holland, keda toetasid Ameerika Ühendriigid. 1946.—1954. aastani pidasid vietnami patriootide vastu verist võitlust prantsuse kolonisaatorid. Pärast viimaste lüüasaamist asendasid neid ameerika agressorid. Sõjajärgsetel aastatel on ameerika imperialistid relvade abil teostanud riigipöördeid ja upitanud võimule oma käsilasi — sõjaväelisi diktaatoreid enamikus Ladina-Ameerika maades. 1961. aastal tungis USA kallale Kuubale, järgmisel, 1962. aastal aga organiseeris mereblokaadi selle vabariigi vastu. 1964. aastal tulistasid USA merejalaväelased rahulikku demonstratsiooni Panamas. 1965. aastal tegid nad dessandi Dominikaani Vabariiki. 1950.—1953. aastani sõdis USA koos oma satelliitidega Korea rahva vastu. Sellest sõjast võttis keskmiselt osa ligi üks miljon ameerika sõdurit ja ohvitseri.

Peaaegu 8 aastat, 1954.—1962. aastani pidas Prantsuse imperialism räpast sõda Alžeerias. 1956. aastal toimus Inglise-Prantsuse-Iisraeli agressioon Egiptuse vastu. 1958. aastal tungisid Ameerika Ühendriigid kallale Liibanonile, inglased aga Jordaaniale. 1960. aastal alustas Belgia imperialism NATO toetusel interventsiooni Kongo Vabariigi vastu. 1964. aastal tegid siin dessandi USA väed. Käesoleval ajal peavad Angoolas ja Mosambiigis veriseid lahinguid portugali okupandid. 1965. aastal alustasid USA väed agressiooni Vietnami Demokraatliku Vabariigi vastu ja on agressiooni laiendanud kogu Indo-Hiinale. 1967. aastal sooritas Iisrael Ameerika Ühendriikide ja mõnede teiste NATO maade imperialistide toetusel agressiooni araabia rahvaste vastu.

Kogu sõjajärgse aja jooksul ajab imperialism avalikku interventsionistlikku poliitikat, peab ägedat võitlust rahvaste revolutsioonilise vabadusliikumise vastu. Pärast 1945. aastat on agressiooni- ja sõjajõud valla päästnud rohkem kui 30 relvastatud konflikti. Ameerika imperialistide aktiivne osavõtt kõigist agressiivsetest aktsioonidest, USA luure poolt organiseeritud arvukad reaktsioonilised riigipöörded — see kõik kinnitab veenvalt, et Ameerika imperialism on endale võtnud ülemaailmse sandarmi osa.

USA sõjajärgsed presidendid on ametisse astudes alati kuulutanud Ameerika imperialismi pretensioonidest maailmavalitsemisele. Truman 1945. aastal: «Tahame me seda või mitte, kuid me peame tunnistama, et meie poolt saavutatud võit on ameerika rahva

peale pannud maailma edaspidise juhtimise vastutuskoorma.» Eisenhower 1953. aastal: «Saatus on pannud meie maale vastutuse vaba maailma juhtimise eest.» Kennedy 1961. aastal: on tarvis täita saatuse poolt pandud «kohustused maailma juhtimisel». Johnson 1965. aastal: meie hoolitsus ja meie huvid ulatuvad «aheneva planeedi kõikidesse piirkondadesse». Korduvalt on sellest rääkinud ka USA praegune president Nixon.

Monopolistlik kodanlus peab ülal võimsat ideoloogilise surve aparaati, mis kapitalimaades kujundab valitsevatele ringkondadele meelepärast poliitilist kliimat ja valmistab psühholoogiliselt ette sõda.

Imperialismi ideoloogid ja poliitikud loovad kõiksuguseid müüte kommunismi «agressiivsusest», esitavad eri sotsialismimaade vastu sihitud «esimese löögi», «preventiivse sõja» teooriaid. Niisuguste «teooriate» kirglikud kaitsjad kuulutavad kommunismi kaheldamatuks paheks, ja kuigi termotuumasõda ohustab tervete rahvaste olemasolu, peavad nad seda paremaks kui kommunismi levikut rahuliku kooseksisteerimise tingimustes. «Parem olla surnud kui punane!» hüsteeritseb antikommunistlik propaganda. Raamatute, ajalehtede ja ajakirjade veergudel, televisiooni- ja kinoekraanidel ning raadios reklaamitakse ohtralt «ülitapmist», arutatakse küsimust termotuumasõja «vastuvõetavast ohvrite hulgast», majanduslikku ja poliitilist olukorda, mis tekib selle sõja tagajärjel.

Mitmesuguste kontseptsioonide seas, mida propageerivad kodanlikud teadlased, on ka niisuguseid, mis näevad sõdade põhjusi inimeste psüühikas või looduslikes tingimustes. Nii näiteks väidavad maltuslikud ja geopoliitilised teooriad, et sõjad tekivad demograafilise surve või geograafiliste tegurite mõjul. Kommunistid heidavad otsustavalt kõrvale kodanliku pseudoteaduse fatalistlikud väljamõeldised.

Kodanliku propaganda manööverdamisele vaatamata jõuab rahvaste teadvusse üha kindlamalt see tõde, et sõdade sotsiaalsete põhjuste kõrvaldamine on võimalik ainult siis, kui ajalooareenilt kaob nende põhjuste allikas — kapitalism. Vaenusuhted rahvuste vahel kaovad koos antagonistlike klasside kadumisega rahvustes enestes.

ÕIGLASED JA EBAÕIGLASED SÕJAD

Käsitades sõdu kui ekspluataatorliku ühiskonna sünnitatud ajaloolist nähtust, näevad kommunistid põhimõttelisi erinevusi sõdade klassiolemuses. Sõdade iseloom ja eesmärgid ei ole sugugi alati ühesugused. On õiglasi ja ebaõiglasi sõdu.

Õiglased on niisugused sõjad, mida peetakse töörahva vabastamiseks klassi- ja rahvuslikust rõhumisest, rahvaste kaitsmiseks orjastamiskatsete vastu. Need sõjad kiirendavad ühiskondlikku

progressi. Orjade ülestõusud antiikajal, talurahvasõjad keskajal, kodanlike revolutsioonide perioodi revolutsioonilised sõjad, sotsialismi eest peetava võitluse ajastu kodusõjad aitasid kaasa vanade, iganenud ühiskondlike formatsioonide hävingule ja avasid tee uutele sotsiaalsetele elulaadidele. Saksa fašismi ja jaapani militarismi purustamine nõukogude rahva poolt liidus teiste rahvastega tähendas progressi võitu reaktsiooni üle. See võit avas tee töölisklassi revolutsioonilise võitluse uueks tõusuks, rahvusliku vabadusliikumise ennenägematu hoo ja ulatuse saavutamiseks ning soodustas paljude maade rahvaste üleminekut sotsialismile.

Tänapäeval on õiglasteks sõdadeks: esiteks sõjad sotsialistliku isamaa kaitsmiseks; teiseks kodusõjad, mis kujutavad endast ekspluateerimise ja rõhumise vastu peetava klassivõitluse arengu ja teravnemise jätku; kolmandaks rahvuslikud vabadussõjad.

Kommunistid toetavad õiglasi sõdu ning sammuvad sotsiaalse ja rahvusliku vabanemise eest võitlejate esiridades. «Sotsialistid asuvad alati rõhutute poolele,» kirjutas V. I. Lenin, «ja järelikult ei saa nad olla selliste sõdade vastu, millede eesmärgiks on demokraatlik või sotsialistlik võitlus rõhumise vastu.»[1]

Marksistid-leninlased paljastavad ja mõistavad resoluutselt hukka imperialismi ja neokolonialismi leeri kuuluvaid rõhutud rahvaste vabadusvõitluse vastaseid. Kuid samal ajal ei saa kommunistid nõustuda ka abstraktse patsifismi pooldajatega. Astudes puhtsüdamlikult välja ülemaailmse tuumasõja ohu vastu, eitavad patsifistid igasuguseid sõdu, sealhulgas ka õiglasi. Nad lähtuvad sellest, et sõdu ei saa jagada õiglasteks ja ebaõiglasteks, eriti meie ajastul. Patsifistid arvavad, et kuna maailmasõda tooks kaasa kogu inimkonna või igatahes tema enamiku hävingu, siis ei saavat rääkida õiglastest sõdadest.

Kuid kas saab eitada rõhutud rahvaste õigust võidelda oma vabaduse ja sõltumatuse eest? Ka tänapäeval on taotlus saavutada rahvuslik suveräänsus ja sõltumatus imperialismist seaduslik ja õiglane. See tees ei tähenda muidugi üleskutset sõdadeks ja relvastatud konfliktide heakskiitmist. See tees mõistab hukka need reaktsioonilised jõud, kes takistavad vabadusliikumist.

Erinevalt õiglastest sõdadest peavad ebaõiglasi sõdu ekspluataatorlikud klassid kas võõraste territooriumide vallutamiseks, riikidevaheliste mõjusfääride ümberjaotamiseks või töörahva vabadusliikumise mahasurumiseks.

Ebaõiglased sõjad on toonud inimkonnale loendamatuid hädasid ja viletsusi, surunud terveid rahvaid sajanditeks orjusse ja rõhumisse. Ühtekokku 10 aastat kestnud kahe maailmasõja põhjustaja oli imperialism. Imperialism valmistab ette uut hirmsat kuritegu — termotuumasõda, kolmandat maailmasõda, mis on sihitud Nõukogude Liidu, sotsialistliku süsteemi, rahvusliku vabadusvõitluse ja kogu maailma revolutsioonilise liikumise vastu.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 23. kd., lk. 185.

Valitsevad imperialistlikud ringkonnad kardavad, et uus maailmasõda lõpeb kapitalismi täieliku krahhiga, ja püüavad saavutada oma eesmärke lokaalsete sõdade abil. Need sõjad toovad rahvahulkadele kannatusi ja hädasid ning tugevdavad reaktsiooni. Lokaalsed sõjad ohustavad üldist rahu ja võivad välja kutsuda suure sõja, maailmasõja. Just sellepärast astuvadki kommunistid resoluutselt välja lokaalsete imperialistlike sõdade vastu.

2. VÄLISPOLIITIKA LENINLIKUD PRINTSIIBID

Uue, sotsialistliku ühiskonna olemusest ja humaansetest printsiipidest tuleneb orgaaniliselt ainuke proletariaadi vääriline rahvusvaheline poliitika — rahvastevahelise rahu ja sõpruse poliitika.

VÄLISPOLIITIKA UUTE PRINTSIIPIDE SÜND

V. I. Lenini õpetusest, mille järgi sotsialistliku revolutsiooni võit on võimalik esialgu mõnel või isegi ühel üksikul kapitalistlikul maal, tuleneb, et teatava ajalooperioodi jooksul on paratamatu sotsialistlike ja kapitalistlike riikide üheaegne, paralleelne eksisteerimine. Oktoobrirevolutsioon lõigi reaalse olukorra, kus üheaegselt eksisteerisid Nõukogude sotsialistlik riik ja kapitalistlikud riigid. Lähtudes objektiivselt väljakujunenud rahvusvahelisest olukorrast, töötas V. I. Lenin välja Nõukogude sotsialistliku riigi välispoliitika. Selle poliitika aluseks on võitlus püsiva rahu eest ja sõdade ärahoidmise eest, kapitalistlike riikidega rahuliku kooseksisteerimise ärakasutamise eest sotsialismi huvides, kõigi maade töörahva vennaliku solidaarsuse kindlustamine, kõigi revolutsiooniliste ja demokraatlike jõudude ühendamine võitluseks imperialismi ja militarismi vastu, kõige laiemate töötavate hulkade kaasatõmbamine välispoliitika küsimuste arutamisele ja otsustamisele.

Rahuliku kooseksisteerimise poliitika olemust väljendas V. I. Lenin järgmiste sõnadega: «... Rahulik läbisaamine rahvastega, kõigist rahvustest tööliste ja talupoegadega ...»[1]

Nõukogude rahvale, tema Kommunistlikule Parteile langes ajalooline ülesanne — viia praktiliselt ellu rahvusvahelise poliitika sotsialistlikud printsiibid. Teisel päeval pärast töölisklassi võitu vastuvõetud leninlik rahudekreet sai väljakutseks vanale ühiskonnale. See dekreet väljendab selgelt proletariaadi välispoliitilist programmi. Pannes selle dekreedi arutusele teisel ülevenemaalisel tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongressil, käsitles V. I. Lenin sotsialistliku riigi suhtumist kogu olemasolevasse rahvusvahelise õiguse süsteemisse, lepingute ja kokkulepete praktikasse. Ta ütles: «... Röövvalitsused ei sõlminud ju kokkuleppeid

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 30. kd., lk. 337.

ainult röövimise kohta, vaid selliste kokkulepete sekka paigutasid nad nii majanduslikke kokkuleppeid kui ka mitmesuguseid muid punkte heanaaberlike suhete kohta.» Sotsialistliku riigi suhtumine nendesse normidesse ja kokkulepetesse on erinev: «Me lükkame tagasi kõik punktid röövimise ja vägivalla kohta, kuid kõik punktid, mis sisaldavad heanaaberluse tingimusi ja majanduslikke kokkuleppeid, võtame rõõmuga vastu, neid me ei saa tagasi lükata.»[1]

Rahudekreet väljendas põhimõtteliselt uut suhtumist rahvusvahelisse poliitikasse. Ta oli adresseeritud otseselt rahvastele, mitte aga ainult sõdivate maade valitsustele. Ta tõmbas töötavad hulgad kaasa kõige tähtsamate maailmapoliitika küsimuste — sõja ja rahu küsimuste — arutamisele ja otsustamisele. Nõukogude valitsus väljendas omapoolset valmisolekut arendada heanaaberlikke suhteid ja majandussidemeid kõikide riikidega, olenemata nende sotsiaalsest korrast. Ainuüksi oma eksisteerimise esimese aasta jooksul tegi Nõukogude valitsus mitu rahuettepanekut.

Lenin põhjendas sügavalt teesi, et rahuliku kooseksisteerimise poliitika on lahutamatu rahulikust sotsialistlikust ülesehitustööst. Ta rõhutas, et rahuolukorras võib meie maa tuhat korda kiiremini likvideerida tsarismilt pärandiks saadud mahajäämuse, saavutada majanduse ja kultuuri õitsengu ning tõestada oma eeskujuga uue sotsiaalse korra suuri eeliseid.

Lenin selgitas välja need tegurid, mis teevad võimalikuks rahuliku kooseksisteerimise. Nende tegurite hulgas on eriti tähtsal kohal: sotsialistliku korra loomus, see, et siin ei ole sõjast huvitatud klasse ega sotsiaalseid gruppe; sotsialismi suurenev majanduslik, poliitiline ja sõjaline võimsus, mis hoiab tagasi imperialistlikku agressiooni; sotsialismi rahumeelse poliitika toetamine maakera kõigi rahvaste poolt; kapitalistlike riikide, asumaade ja sõltuvate maade töörahva poliitilise aktiivsuse ja teadlikkuse kasv, nende üha suurem valmisolek kaitsta rahu ja rahvaste sõprust; imperialistlike riikide ja monopolide omavahelised lepitamatud vastuolud, mis raskendavad imperialistidel sõja alustamist sotsialismi vastu; kodanluse mõnede ringkondade huvi sõlmida asjalikud sidemed sotsialistlike riikidega.

Vastavalt sotsialismi tugevnemisele ja rahu eest peetava võitluse aktiviseerumisele suurenes nende tegurite mõju. Kasvas sotsialismi võimsus, kasvas ka sotsialistliku rahupoliitika autoriteet.

SÕJA ÄRAHOIDMISE REAALNE VÕIMALUS

Oma arenemise esimesel etapil ei saanud sotsialism veel olla määravaks jõuks rahvusvahelisel areenil. Kapitalism oli sotsialismist üle niihästi majanduslikult kui ka sõjaliselt. Nõukogude sotsialistlik riik tegi suuri jõupingutusi, et hoida ära uue maailmasõja

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 26. kd., lk. 227.

puhkemine. Kuid sotsialistliku riigi jõudusid ja kapitalimaade lõhestatud töölisliikumise jõudusid oli selleks liiga vähe. Imperialism alustas maailmavalitsemise pärast Teist maailmasõda. Selle sõja peaeesmärk oli maailma esimese tööliste ja talupoegade riigi hävitamine.

Sotsialistlike riikide süsteemi kujunemine, Nõukogude Liidu ja kõigi teiste sotsialismimaade võimsuse suurenemine ning kommunistliku, revolutsioonilise töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise tõus panid aluse kapitalismi ja sotsialismi vaheliste suhete teisele etapile. Muutus jõudude vahekord maailmas. Tekkisid uued tingimused, kus imperialism enam ei suuda käsutada inimkonna saatust ega määrata sündmusi maailmas oma äranägemise järgi. Sotsialism sai reaalse võimaluse etendada juhtivat osa rahvusvaheliste probleemide lahendamisel. Lähtudes sõja- ja rahujõudude vahekorra objektiivsest hindamisest rahvusvahelisel areenil, tulid Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei ja teised marksistlik-leninlikud parteid järeldusele, et tänapäeval on võimalik maailmasõda ära hoida.

Imperialismi ekspluataatorlik agressiivne loomus ei saa muutuda. Kuni säilib imperialism, ähvardab sõda pidevalt inimkonda. Samal ajal on inimkonna käsutuses jõud ja vahendid, millega saab ära hoida sõda, ohjeldada ja isoleerida sõjasüütajaid ning purustada militarismi.

Mis jõud need on?

Eelkõige on selleks jõuks *NSV Liidu ja teiste sotsialistlike riikide võimsus*. Sotsialismimaad kasutavad teaduse ja tehnika saavutusi selleks, et suurendada rahva rikkust ja heaolu. Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud riigid, silmas pidades imperialistide poolt ähvardavat sõjaohtu, täiustavad ühtlasi riigikaitset ja sõjalise kallaletungi ärahoidmise vahendeid. Sotsialismimaade kasvav võimsus on alaliseks meeldetuletuseks imperialistlikele agressoritele, et need ajad, millal rahvusvahelisi asju võis karistamatult ajada röövli kombel, on jäädavalt möödas.

Kõrgel hoiab rahu lippu *kapitalistlike maade töölisklass*, kes koondab enda ümber kõik demokraatlikud jõud. Töörahvale on rahu eriti kallis. Just töölistel ja talupoegadel tuleb oma verega maksta imperialismi agressiivsuse ja avantürismi eest.

Üha aktiivsemalt esinevad maailmaareenil iseseisva jõuna *koloniaalikkest vabanenud maad*. Sotsialismimaades ja noortes rahvusriikides elab kaks kolmandikku inimkonnast. See on määratu suur rahutsoon. Sotsialismi ja kõigi rahuarmastavate jõudude kasvu tulemusena on imperialismi tegevussfäär ahenenud, on vähenenud tema võimalused ette võtta sõjalisi avantüüre.

Maailmasõja ärahoidmise tähtis tegur on *rahvahulkade ulatuslik sõjavastane liikumine*. Eriti hoogsaks on see liikumine muutunud pärast Teist maailmasõda. Eelmiste sõdade kannatused ja õudused on inimestele paljugi õpetanud. Tuumarelva loomine, mis suurendas massilise hävitamise ohtu, tugevdas ühtlasi rahvaste

võitlust rahu eest. Maailma rahvad mõistavad ikka rohkem ja rohkem, et nad on suutelised ohjeldama imperialistlikke sõjaõhutajaid. Võitlus rahu eest ühendab kõige laiemaid ringkondi, sõltumatult nende sotsiaalsest, poliitilisest, rahvuslikust ja religioossest kuuluvusest. Efektiivselt võitlevad rahu eest rahvusvahelised demokraatlikud organisatsioonid.

Imperialismivastaste võitlejate eesotsas, rahu eest, maailmasõja ärahoidmise eest võitlejate avangardis sammuvad kommunistid. Nad on võtnud oma õlgadele põhiraskuse maailma kaitsmisel imperialismi agressioonide ja sõja vastu. Võitluses rahu eest on tähtis koht kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta nõupidamisel. Marksistlik-leninlikud parteid töötasid sellel rahvusvahelisel foorumil välja kõigi nüüdisaja progressiivsete jõudude ühise programmi võitluseks imperialismi agressiivsete salasepitsuste vastu. Nõupidamise dokumentides on esile toodud põhjused, miks tänapäeva reaktsioonilised poliitilised jõud on aktiviseerunud, näidatud, missugust ohtu kujutab nende tegevus rahuüritusele, ning kätte juhatatud tee kõigi sotsialismi-, rahu- ja demokraatiajõudude ühendamiseks imperialistlikule reaktsioonile vastulöögi organiseerimisel.

Sõjajärgsetel aastatel on imperialismi kõige sõjakamad ringkonnad teinud korduvalt katseid maailmasõja vallapäästmiseks. Nendele avantüüridele on Nõukogude Liit ja kõik rahuarmastavad jõud andnud otsustavad vastulöögid. Sõjajärgne periood on tõestanud maailmasõja ärahoidmise võimalikkust.

Kodanlikud ideoloogid püüavad inimestele sisendada uue maailmasõja paratamatust. Kommunistid ei tunnista niisugust fatalismi. Kuid oleks poliitiline kergemeelsus mitte tõsiselt arvestada imperialismi, eriti Ameerika imperialismi valitsevate ringkondade sõjakaid plaane.

Kapitalistlikus maailmas jätkub militarismi kasv enneolematus ulatuses. NLKP XXIV kongressil esitati järgmised andmed: viimase viie aasta jooksul on Ameerika Ühendriikides sõjaliseks otstarbeks kasutatud ligi 400 miljardit dollarit. Ainuüksi 1970. aasta jooksul kasutasid NATO riigid sõja ettevalmistamiseks 103 miljardit dollarit.

Olukorras, kus maailmas tegutsevad aktiivselt militarismi- ja sõjajõud, on vaja suurendada rahvaste valvsust. Agressiivsete kapitalistlike riikide militaristlikud ringkonnad kasutavad jõhkrat omavoli ja agressiooni, et mitte lasta lõdveneda rahvusvahelisel pinevusel, et mitte lasta rahvastel korraldada oma elu iseseisvalt. Ja seda ei tohi arvestamata jätta, ei tohi alahinnata maailmasõja ohtu. Imperialistlikud monopolid, militaristlikud kildkonnad ja fašistlikud rühmitused on maailma reaktsiooni triumviraat, kes on valmis kasutama sõda, selleks et hävitada sotsialism ning suruda maha töölisliikumine ja rahvuslik vabadusliikumine.

Rahu võib saavutada üksnes visa võitlusega. Mitte iga hinna eest rahu, mitte agressorite «rahustamine», mis üksnes puhastab

teed sõjale, nagu ajalookogemused on näidanud, vaid resoluutne võitlus agressiivsete jõudude vastu — see on kõige efektiivsem tee üldisele rahule. Selleks et mingi juhus ei tabaks rahvaid ootamatult, on vaja rahu-, demokraatia- ja sotsialismijõudude ühtsust.

Niikaua kui säilib sõjaoht, kindlustavad NLKP ja Nõukogude valitsus meie riigi kaitsevõimet. Lenin õpetas, et igasugune revolutsioon on ainult siis midagi väärt, kui ta oskab ennast kaitsta. Ta ütles, et «see, kes unustab meid alatasa ähvardava ohu, mis ei kao seni, kui eksisteerib maailmas imperialism, — kes unustab selle, see unustab meie töövabariigi».[1] V. I. Lenin hoolitses pidevalt nõukogude rahva sõjalise löögijõu loomise eest. Ja Kommunistlik Partei rajas niisuguse jõu. Nõukogude relvajõud saavutasid Kodusõjas ja Suures Isamaasõjas ajaloolised võidud meie kodumaa vaenlaste üle ning ehtisid oma lahingulipud kustumatu kuulsusesäraga.

Tänapäeva rahvusvaheline olukord nõuab nõukogude inimestelt ja kõigi sotsialismimaade rahvastelt raugematut valvsust ja alalist valmisolekut kaitsta sotsialismi saavutusi. Kustpoolt ka ei saaks alguse agressioon — põhjast, lõunast, idast või läänest —, sotsialismimaad ja nende relvajõud annavad purustava hoobi kõikidele röövvallutajatele.

Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus hoolitsevad pidevalt meie isamaa relvajõudude tugevdamise eest, nende sõjalise ja poliitilise väljaõppe taseme tõstmise eest, nende uusima sõjatehnikaga — kaasa arvatud raketid ja tuumarelvad — relvastamise ja ümberrelvastamise eest.

Kommunistlik Partei, Kommunistlik Noorsooühing ja teised ühiskondlikud massiorganisatsioonid teevad suurt tööd nõukogude rahva, eelkõige noorsoo sõjalis-patriootiliseks kasvatamiseks. Nõukogude noorsugu on piiritult ustav oma sotsialistlikule kodumaale. Nõukogude noorsugu on korduvalt tõestanud, et ta oskab, relv käes, kaitsta nõukogude rahva huve ning jätkata vanemate põlvkondade lahingutraditsioone.

Kui kapitalistlikus maailmas saavutavad ülekaalu avantüristid ja imperialism päästab valla maailmasõja, siis kirjutab ta sellega ise alla oma surmaotsusele. Maailma rahvad pühivad maakeralt minema kuritegeliku imperialismikorra. Nõukogude rahvas ja sotsialistlike rahvuste sõprusühendus suudavad kaitsta oma sotsiaalseid ja poliitilisi saavutusi ning täita püha kohust inimkonna ees.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk-d 480—481.

LAHENDADA RAHVUSVAHELISED PROBLEEMID RAHULIKE VAHENDITEGA

Nõukogude Liit esitas reaalse tegevusprogrammi, mis tagab rahu säilitamise ja kindlustamise ning taotleb imperialistlike agressorite nõrgendamist. Selle programmi sisu on järgmine: vabastada inimkond ohtlikust võidurelvastumisest, likvideerida Teise maailmasõja jäänused, kõrvaldada kõik tõkked rahvusvahelise olukorra parandamise teelt, tugevdada riikide asjalikke kontakte ning austada kõikide riikide sõltumatust ja suveräänsust.

V. I. Lenin õpetas kommuniste teostama niisugust poliitikat, mis arvestab reaalset jõudude vahekorda, rahvahulkade huve ning maailmas leiduvaid ja tekkivaid vastuolusid, niisugust poliitikat, mis kõigiti arvestab revolutsiooni ja sotsialismi huve. Ta astus järsult välja revolutsioonilise sõnakõlksutamise vastu. Vastates «pahempoolsetele», kes pidasid võitlust Bresti rahu sõlmimise vastu, kirjutas Lenin, et nende loosungid on «kaasakiskuvad, joovastavad, — pinda neil ei ole». Kõlavatest sõnadest, deklamatsioonidest joobumist pidas Lenin ülimal määral kahjulikuks, revolutsionääri mitteväärivaks puhtakujuliseks väikekodanlikkuse ilminguks.

Need Lenini seisukohad on väga aktuaalsed ka tänapäeval. Praegused poliitilised avantüristid teevad avaldusi, et parema ühiskonna loomise nimel tulevat riskida kolmanda maailmasõjaga, et selles sõjas maailma proletariaat ja revolutsioonilised rahvad ainult vabanevat ahelatest. Mis aga puutub loendamatutesse ohvritesse, mida rahvad selles sõjas kannavad, siis neid kompenseerivat järgmiste põlvkondade õnnelik tulevik. Marksistlik-leninlikud parteid paljastavad resoluutselt niisuguseid avantüristlikke plaane, mis on ohtlikud inimkonnale ja kahjulikud ülemaailmsele vabadusliikumisele. Maailmas ei ole rahvaid, kes oleksid huvitatud maailmasõjast ja kelle progress nõuaks seda sõda.

Tuleb arvestada ka seda, et nüüd hakkab kodanlusegi hulgas üha rohkem inimesi pooldama vaidlusküsimuste lahendamist läbirääkimiste abil. Kättemaksu kartus, arusaamine, et tuumasõda ei too neile majanduslikku ega poliitilist kasu, sunnib kodanluse teatavaid ringkondi üha suurema tähelepanuga suhtuma rahupoliitikasse kui meie aja kõige konstruktiivsemasse rahvusvahelisse poliitikasse.

Kindlale rahule viiv tee ei ole sirge ega hõlpus. Kuid üks asi on väljaspool kahtlust: suurt osa rahu tagamisel peab etendama võitlus üldise ja täieliku desarmeerimise eest. «Kui suurtükke koguneb palju, hakkavad nad iseendast tulistama,» ütleb rahvatarkus. Sõjaoht on seda suurem, mida rohkem on hävitusvahendeid. Tänapäeva tingimustes on isegi võimatu ära arvata materiaalset kahju, mida tekitaks ülemaailmne termotuumasõda. Paljude teadlaste arvestuste kohaselt hukkuks ainuüksi esimesest tuumarelvade tulelöögist mitte vähem kui 700—800 miljonit inimest, hävitataks

terved riigid, mürgitataks ohtlikult maapind ja atmosfäär. Sellepärast ongi tarvis järjekindlalt võidelda sõja materiaalsete vahendite likvideerimise, tuuma- ja rakettrelvade täieliku hävitamise eest.

Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad peavad desarmeerimist maailmapoliitika tähtsaimaks ülesandeks. Juba ÜRO Peaassamblee esimesel istungjärgul esitas Nõukogude valitsus konkreetse ja ulatusliku desarmeerimisprogrammi. Seda probleemi arutatakse juba palju aastaid. Kuid imperialistide süü tõttu on üldise ja täieliku desarmeerimise probleem senini lahendamata.

Üldine ja täielik desarmeerimine on väga keeruline ülesanne. Maailmas on olemas imperialismijõud, kes näevad sõjas oma ülevõimu säilitamise, majanduslikest ja poliitilistest raskustest väljapääsemise vahendit, võidurelvastumises aga suurte kasumite allikat. Ei ole kadunud vastastikune umbusaldus riikide ja rahvaste vahel. Paljud inimesed kapitalistlikus maailmas on kodanliku propaganda kammitsates. Vabanemine relvastumiskoormast avab inimkonnale uued materiaalse ja vaimse arengu võimalused.

Rahu säilitamise ja kindlustamise tähtis vahend on vastastikku kasulik kaubavahetus. Nõukogude Liit taotleb järjekindlalt rahvusvahelise kaubanduse ulatuslikku arengut, majandussuhete kindlustamist.

«Külm sõda» aheldas Ida ja Lääne majandusliku suhtlemise. USA ja tema partnerid Atlandi blokist isoleerisid ennast sotsialistlikust turust terve rea keeluabinõudega, lootes niiviisi pidurdada sotsialismi majanduslikku arengut. Diskrimineerimispoliitika hõlmas kaubanduse, rahanduse, krediidi, laevanduse. Kuid nüüd on kõigile selge, et kitsenduste poliitika algatajad on häbiväärselt läbi kukkunud. Neil ei õnnestunud sotsialistlike riikide majanduse arengut pidurdada. See-eest andsid diskriminatsiooniabinõud valusa hoobi kaubandusliku blokaadi organiseerijate eneste huvidele. Hoolimata Washingtoni diktaadist, purustavad Euroopa riigid ja monopolid, keda kihutavad tagant ärihuvid, üha julgemini kaubandusliku blokaadi rõngast. Püüe reguleerida majandussuhteid sotsialistlike riikidega murrab järjekindlalt endale teed.

Rahu säilitamise ja kindlustamise seisukohalt on esmajärguline tähtsus Teise maailmasõja jäänuste, kõikide koloniaalrõhumise vormide ja ilmingute likvideerimisel ning riikidevaheliste kultuurisidemete edasisel arendamisel. Suurt osa rahvusvahelise olukorra tervendamisel etendaksid rahvusvahelise julgeoleku kindlustamise reaalsed abinõud. Tähtsamad nende hulgas on: suurriikide sõjaliste eelarvete vähendamine; võõrastel territooriumidel paiknevate vägede väljaviimine või nende kontingendi vähendamine; tuumarelva edasise leviku vältimine; tuumarelva kasutamise ärakeelamine ja tuumarelva kohaletoimetamise vahendite hävitamine; tuumarelvavabade tsoonide loomine; maa-aluste tuumarelvakatsetuste ärakeelamine; ootamatu kallaletungi ärahoidmine; vägede arvulise koosseisu vähendamine.

Rahu huve teenivad sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise Varssavi Lepingu Organisatsiooni Poliitilise Konsultatiivkomitee 1970. aasta detsembri üleskutse julgeoleku kindlustamise ja rahuliku koostöö arendamise kohta Euroopas, 1970. aastal allakirjutatud NSV Liidu ja Saksa Föderatiivse Vabariigi vaheline leping, Nõukogude-Prantsuse protokoll ning Poola ja Saksa Föderatiivse Vabariigi vaheline leping.

Moonutades sotsialismimaade välispoliitikat, väidavad imperialismi ideoloogid, et rahuliku kooseksisteerimise poliitika ei olevat tingitud ajaloo objektiivsest arengukäigust, vaid see tulenevat poliitilist, majanduslikku ja ideoloogilist laadi «konjunktuurikaalutlustest». Nad ütlevad, et tõeline rahulik kooseksisteerimine ei olevat tänapäeva tingimustes saavutatav ja rahu võivat olla üksnes paus kahe sõja vahel. Imperialismi ideoloogid nimetavad rahupoliitikat «varjatud agressiooni šifreerimiseks», «kommunistliku õõnestustegevuse taktikaks», «püüniseks», «kommunistlikuks vandenõuks» jne. Üsna levinud on katsed asendada rahulikku kooseksisteerimist proletariaadi ja kodanluse «kodurahu» ideega.

Rahuliku kooseksisteerimise printsiipide moonutamine, samuti nende printsiipide tagasilükkamine tõendab seda, et imperialistlike riikide valitsevad ringkonnad hoiavad kangekaelselt kinni jõupoliitikast, püüavad laveerida maailmasõja riski ja rahuliku kooseksisteerimise «riski» vahel.

3. VÕITLUS RAHU EEST JA REVOLUTSIOONILINE VABADUSLIIKUMINE

Rahuliku kooseksisteerimise printsiipide vastu võideldes väidavad imperialismi ideoloogid ja poliitikategelased, et neid printsiipe ei saa praktikas ellu viia.

Missuguseid argumente selle väite kasuks tuuakse?

Esiteks, Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad propageerivad sotsiaalset revolutsiooni ja räägivad kapitalismi hukkumise paratamatusest; teiseks, poliitiline, majanduslik ja ideoloogiline võitlus, mille pinnal Nõukogude Liit kõikumatult seisab, ei olevat ühendatav rahuliku kooseksisteerimisega; kolmandaks, rahuliku kooseksisteerimise printsiipe rikkuvat Nõukogude Liidu ja teiste sotsialistlike riikide toetus rahvuslikule vabadusliikumisele ja revolutsioonilistele sõdadele; neljandaks, rahuliku kooseksisteerimise printsiipide rakendamist segavat eriti ideoloogiline võitlus, milles Nõukogude Liit ei taha teha mingeid järeleandmisi. Kõigest sellest tehakse järeldus: rahulikku kooseksisteerimist takistab revolutsiooniline võitlus.

Imperialism pakub maailmasõjale omapoolset alternatiivi: revolutsioonilise liikumise lõpetamine, rahvahulkade, kõikide revo-

lutsiooniliste jõudude allutamine imperialistlikule reaktsioonile, lõppkokkuvõttes kapitalismi jagamatu võim maakeral. Töörahva hulkadel on teistsugune eesmärk: imperialistliku ühiskonnakorra kui ainukese agressiivsete, vallutussõdade allika likvideerimine.

RAHULIK KOOSEKSISTEERIMINE KUI KLASSIVÕITLUSE VORM

Võitlus rahu ja erineva sotsiaalse korraga riikide rahuliku kooseksisteerimise eest, imperialismi agressiivse poliitika vastu, kapitalistlike maade proletariaadi klassivõitlus, rahvuslik vabadusliikumine, sotsialismi edasine kindlustumine — kõik need tänapäeva ühiskonnaelu nähtused on omavahel seotud.

Rahuliku kooseksisteerimise poliitika ja revolutsiooni vahekorra, vastastikuse seose küsimus on üks tähtsamaid probleeme sotsialismi ja kapitalismi vahel toimuvas poliitilises ja ideoloogilises võitluses. Kui rahupoliitika ja erinevat sotsiaalset tüüpi riikide rahuliku kooseksisteerimise poliitika on selle tagajärg, et rahvusvahelisele areenile on ilmunud sotsialismimaad ning jõudude vahekord maailmas on oluliselt muutunud, siis klassivõitlus ja sotsiaalne revolutsioon on kapitalismi sisevastuolude resultaat. Rahu- ja rahuliku kooseksisteerimise poliitika ei saa kaotada klassivõitlust ei kapitalistlikes riikides ega ka rahvusvahelisel areenil.

Ülemaailmse termotuumasõja kõrvaldamiseks inimühiskonna elust võitlevad praegu järjekindlalt kõik maailma progressiivsed jõud. Võitlus selle eesmärgi eest, seda enam aga selle eesmärgi saavutamine loob soodsad võimalused vastandlike sotsiaalsete ja poliitiliste süsteemide vaheliseks majanduslikuks võistluseks. Oleks utoopiline arvata, et vastandlikud ühiskondlik-poliitilised süsteemid loobuvad vabatahtlikult oma sotsiaalsetest positsioonidest ja eesmärkidest. Kuid tuleb võidelda rahu ja rahuliku kooseksisteerimise poliitika eest, mis võimaldab isoleerida kõige agressiivsemaid imperialistlikke jõude ning konsolideerida progressi- ja demokraatiajõude. Oleks ebaõige loota, et imperialiste võib «veenda» agressioonist loobuma, kuid on täiesti võimalik neid selleks sundida.

Kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta rahvusvaheline nõupidamine toetas erineva ühiskonnakorraga riikide rahuliku kooseksisteerimise printsiipi ja näitas selle printsiibi tähtsust tänapäeva tingimustes. Nõupidamine kriipsutas alla rahu kaitsmise seost võitlusega selle eest, et sundida imperialistlikele riikidele peale rahuliku kooseksisteerimise printsiip.

Rahulik kooseksisteerimine eeldab: loobumist sõjast kui riikidevaheliste vaidlusküsimuste lahendamise moodusest, nende küsimuste lahendamist läbirääkimiste abil; üheõiguslikkust, vastastikust mõistmist ja usaldust riikide vahel, üksteise huvide arvestamist; siseasjadesse mittevahelesegamist, iga rahva õiguse tunnistamist iseseisvalt lahendada kõiki oma maa küsimusi; kõigi maade suveräänsuse ja territoriaalse puutumatuse sügavat austa-

mist; majandusliku ja kultuurialase koostöö arendamist täieliku võrdsuse ja vastastikuse kasusaamise alusel.

Muidugi ei piirdu sotsialismimaade välispoliitika ainult rahuliku kooseksisteerimise printsiibiga, mis on aluseks sotsialistlike ja kapitalistlike riikide suhetele; see poliitika seisab ka igasuguste sidemete arendamises ja kindlustamises teiste sotsialistlike riikidega, abis ja toetuses rahvusvahelisele töölisliikumisele ja rahvuslikule vabadusliikumisele.

Rahuliku kooseksisteerimise poliitika ei lase imperialistidel oma sisevastuoludest ja raskustest jagu saada rahvusvahelise pinevuse suurendamise ja sõjaohu kollete lõkkelepuhumise abil. Rahuliku kooseksisteerimise poliitika soodustab klassivõitlust imperialismi vastu niihästi rahvuslikus kui ka rahvusvahelises ulatuses. Rahuliku kooseksisteerimise poliitika võimaldab vähendada sõjaohtu, lõdvendada rahvusvahelist pinevust, sõlmida erineva ühiskonnakorraga riikide vahel mõlemale poolele kasulikke majanduslikke, kaubanduslikke, teaduslik-tehnilisi ja kultuurialaseid sidemeid.

Antikommunismi ideoloogid väidavad, et kodanliku ja proletaarse ideoloogia vaheline võitlus on vastuolus rahuliku kooseksisteerimise printsiibiga. Nad ütlevad, et rahuarmastavateks võib rahvusi tunnistada ainult siis, kui need «rahu nimel taluvad ideoloogiat, mida nad vihkavad». Veel rohkemgi, kodanlikud poliitikud nõuavad rahvusvahelise pinevuse lõdvendamise, desarmeerimise ja kõigi vaidlusaluste küsimuste lahendamise eeltingimusena «ideoloogilist rahu». «Loobuge ideoloogilisest võitlusest ja te saate rahu,» kuulutavad nad.

Poliitikas kogenematutele inimestele võib niisugune ettepanek tõepoolest paista meelitavana. Ei ole nagu midagi lihtsamat: loobuda ideede võitlusest ja saada vastutasuks kauaoodatud rahu. Kuid niisugune küsimuse käsitlus on väär ja see on mõeldud poliitiliselt lihtsameelsetele inimestele.

Ideoloogiline võitlus ei toimu rahvaste vahel, vaid vaenulike klasside vahel siseriigis ja maailmaareenil. Mitte mingisuguste keeldude ega kokkulepetega ideoloogilist võitlust lõpetada ei saa, sest eksisteerivad erinevate huvide ja püüdlustega klassid. Ja senikaua kui eksisteerivad vaenulikud klassid, ei saa haihtuda ka nende vastandlik ideoloogia, mõttelaad, ellusuhtumine, maailmavaade. Proletariaat ei nõustu kunagi rõhumise ja sõdade ideoloogiaga, kodanlus aga ei kavatse ajalooareenilt vabatahtlikult lahkuda. Kõige aktiivsem võitlus imperialistliku ideoloogia vastu just aitab kaasa rahu säilitamisele ja kindlustamisele. Teisiti ei saakski olla: imperialismi ideoloogia nõuab sõda ja agressiooni, sotsialismi ideoloogia võitleb rahvastevahelise rahu ja sõpruse printsiipide eest.

Pakkudes «ideelise leppimise», «ideoloogiate kooseksisteerimise» kontseptsiooni, ei kavatse kodanlus hoopiski loobuda oma ideedest ja võitlusest kommunistliku ideoloogia vastu. Juba üle

120 aasta peab kodanlus ägedat sõda marksismi vastu. Vastavalt klassivõitluse teravnemisele rahvusvahelisel areenil muutub antikommunism järjest õelamaks. Antikommunismi lipu all ülistatakse militarismi, kolonialismi, fašismi, sõdu, sõjakäike sotsialismimaade vastu.

Kodanluse ideoloogid mõistavad ka ise hästi, et mingit ideede leppimist olla ei saa. Kuidas võiks muidu seletada seda, et kodanlus kindlustab käesoleval ajal hoolikalt oma ideoloogilise võitluse rinnet? Järsult suurendatakse propagandaaparaati ja selle finantseerimist. Üha laiemaks muutub antikommunistlik laimukampaania ja Nõukogude-vastane propaganda. Järelikult taotlefakse seda, et kommunistlik ideoloogia kapituleeruks kodanluse ideoloogia ees, lahustuks selles, lakkaks olemast, kodanlik ideoloogia aga saaks piiramatud levikuvõimalused. Just sellest unistabki imperialistlik kodanlus, kui ta variserlikult kutsub üles ideoloogiate «rahulikule kooseksisteerimisele».

Sõdade algpõhjused ei seisa ideoloogilistes lahkhelides. Tuletagem meelde kaht maailmasõda, mis algasid samalaadse ideoloogiaga riikide vahel. Ja alles sotsialismi tekkimisega sai alguse rahupoliitika, mida sotsialism nüüd järjekindlalt ellu viib.

VÕITLUS RAHU EEST JA ÜLEMAAILMNE REVOLUTSIOONIPROTSESS

NLKP ja vennasparteid on andnud vastuse tähtsale teoreetilisele ja poliitilisele küsimusele, mis puudutab rahupoliitika ja revolutsioonilise võitluse omavahelist seost. Oma teravikuga on rahupoliitika sihitud imperialismi vastu, vallutussõdu tekitavate sotsiaalsete tingimuste ja klassijõudude vastu. See poliitika soodustab sotsiaalsete revolutsioonide ja rahvuslike vabadusliikumiste arengut, sotsiaalse progressi ning sotsialistliku ja kommunistliku ülesehitustöö tempo kiirenemist. Rahu kaitsmine ja sotsialismi eest võitlemine on üks ühine revolutsiooniline võitlus. V. I. Lenin kirjutas, et «võitlus rahu eest, kui ta pole seotud proletariaadi revolutsioonilise klassivõitlusega, on ainult sentimentaalsete või rahvast petvate kodanlaste patsifistlik fraas».[1]

Võib kohata väiteid, et rahulik kooseksisteerimine olevat revolutsiooni antipood, et rahu eest võitlemine juhtivat eemale klassivõitlusest, imperialismi vastu võitlemisest ja nõrgestavat rahvahulkade revolutsioonilist entusiasmi. Räägitakse isegi, et rahulik kooseksisteerimine tähendavat imperialismile puutumatuse tõendi väljaandmist ning viivat välja imperialismiga leppimisele ja klassivõitluse kustumisele.

«Kas võib kommunist,» kirjutas V. I. Lenin, «kes töötavate, ekspluateeritavate hulkade elutingimustest ja psühholoogiast

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 21. kd., lk. 336.

pisutki aru saab, langeda niisuguse seisukohani, mis on omane tüüpilisele intelligendile, väikekodanlasele, deklasseerunule, kellel on sellise härrasmehe või šljahtitši meeleolu, kes «rahupsühholoogia» kuulutab «teguvõimetuks», papist mõõgaga vehkimist aga peab «tegevuseks»?»[1]

Marksistid pole kunagi arvanud ega arva, et ainult sõda sünnitab sotsiaalseid revolutsioone, et sõda on revolutsiooni hädavajalik tingimus või põhjus. Nad lükkavad tagasi «ultrapahempoolse» teesi: «Kas sõda kutsub esile revolutsiooni või hoiab revolutsioon ära sõja.»

Sotsialistlik revolutsioon ühel või teisel maal ei pruugi tingimata olla seotud sõjaga. Tänapäeva tingimustes, kui sotsialistlik süsteem on muutunud ülemaailmse arengu otsustavaks teguriks, kui vabadusliikumise löökide all on purunenud koloniaalsüsteem, kui maailma töölisklass on otsustavalt kindlustanud oma positsioone, võivad sotsialistlikud revolutsioonid võita ka ilma maailmasõdadeta.

Marksismile-leninismile on võõras putšism, ettevalmistamata relvastatud ülestõusude kunstlik esilekutsumine. Niisugused ülestõusud toovad üksnes kaasa revolutsiooni eelväe purustamise. Ühtlasi võitlevad marksistid-leninlased resoluutselt parempoolse reformismi vastu, «rahu säilitamise» loosungi all revolutsioonist loobumise katsete vastu.

Kaitsta leninlikult rahu tähendab võidelda leppimatult peavaenlase — imperialismi — vastu, kindlustada sotsialistliku sõprusühenduse võimsust, edukalt ehitada sotsialismi ja kommunismi, kõrvalekaldumatult arendada revolutsioonilist töölisliikumist ja rahvuslikku vabadusliikumist. Võitlus rahu kaitseks, mis haarab oma orbiiti määratu suured rahvahulgad, kes ei ole rahul imperialistliku poliitikaga, nõrgestab imperialismi ja tugevdab sellega revolutsioonilist liikumist kogu maailmas.

Ekspluateeritavate võitlus ekspluateerijate vastu on kõikide antagonistlike formatsioonide arenemise seadus. Antagonistlike klasside rahulikku kooseksisteerimist, rõhutud rahvaste ja kolonisaatorite rahulikku kooseksisteerimist, kommunistliku ja kodanliku ideoloogia rahulikku kooseksisteerimist olla ei saa. Ainult võitlus, relvastatud või relvastamata, rahulik või mitterahulik, kõikvõimalikes vormides ja ilmingutes, toob kaasa ekspluateerimisühiskonna likvideerimise. Selle võitluse kõrgeim vorm on sotsiaalne revolutsioon, töölisklassi ürituse võit üha uutes maades. Sotsialistlike revolutsioonide võit omakorda kindlustab veelgi rahu ja rahvusvahelist julgeolekut.

Rahu on sotsialismi ustav liitlane. Rahuliku kooseksisteerimise poliitika aitab kindlustada sotsialistliku maailmasüsteemi majandust, võimaldab võita aega võistluses kapitalismiga, suurendab kommunistlike ideaalide autoriteeti. See poliitika võimaldab sotsia-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 296.

listlikul sõprusühendusel täielikumalt kasutada uue korra eeliseid, kiiremini võitu saavutada kapitalismi üle tootmise alal.

Võidurelvastumisega, agressiivsete lokaalsete sõdadega mitmesugustes maakera piirkondades ja ideoloogilise diversiooniga püüab imperialism pidurdada rahvaste sotsiaalset progressi. Kõikvõimalike ettekäänetega püüavad «vaba maailma» eest võitlejad häbitult ja jõhkralt vahele segada teiste maade siseasjadesse, relvadega maha suruda vabadusliikumisi, võimule upitada või päästa marionetlikke režiime, säilitada ja kindlustada neokolonialismi.

Sotsialismi positsioonide kindlustamine ja ülemaailmse revolutsiooniprotsessi arendamine on orgaaniliselt seotud rahvaste võitlusega uue maailmasõja ärahoidmise eest. Elu kinnitab veenvalt Lenini mõtet, et rahu «viib asja edasi lõpmata palju kordi paremini kui sõda» ja et igasugune rahu rajab «sada korda suurema ja laiema tee meie mõjule».[1] Uue korra võit majanduslikus ja teaduslik-tehnilises võistluses kapitalismiga etendab otsustavat osa selleks, et kõik rahvad valiksid sotsialistliku tee kui ajaloo seisukohalt ainsa õige tee.

Võitlus imperialistliku agressiooni ja militaristliku ideoloogia vastu puhastab ideoloogilist ja poliitilist õhkkonda natsionalismist ja šovinismist, aitab ühendada rahvahulki töölisklassi ümber, konsolideerida sotsialismi- ja demokraatiajõude, toob töötajaid arusaamisele, et on vaja teha lõpp ainsale sõdade süüdlasele — monopolistlikule kapitalile.

Rahvusvahelise pinevuse suurenemine on kasulik reaktsioonile, võimaldades tal petta töörahvast. Kasutades «sotsialismi poolt ähvardava sõjalise ohu» müüti, ründavad imperialistlike riikide valitsevad ringkonnad töötajate internatsionaalset solidaarsust, kiusavad taga kommunistlikku ja töölisliikumist.

Ülemaailmne rahuvõitlus hoiab tagasi imperialistide interventsiooni iseseisva arengu teele asunud riikide vastu. Kolonisaatorid kasutavad iga võimalust selleks, et avaldada poliitilist, majanduslikku ja sõjalist survet noortele rahvusriikidele. Kuid iga kord astuvad rahvusriikide huvide kaitseks resoluutselt välja sotsialistlikud riigid.

Rahuolukord aitab noortel rahvusriikidel teostada niisuguseid sotsiaalseid ja majanduslikke ümberkujundusi, mis toovad kaasa majandusliku sõltumatuse põhialuste tugevnemise ning rahva elujärje ja kultuuritaseme tõusu. Seepärast on arusaadav, miks imperialistliku agressiooni vastu võitlemise poliitika, rahupoliitika on vabanenud maade rahvaste hulgas nii populaarne. Nad seostavad täiesti põhjendatult selle poliitikaga võimaluse edukalt ehitada uut elu, tagasi lüüa endiste ja uute kolonisaatorite rünnakud, kiirendada oma rahvusliku taassünni tempot.

Rahuliku kooseksisteerimise printsiibid ja ülemaailmse kindla rahu eest võitlemine eeldavad resoluutse vastulöögi andmist agres-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 30. kd., lk. 418.

sioonile, ükskõik millise rahva vastu agressioon ka oleks sihitud. Välismaise ülevõimu või interventsiooni vastu võitlevate rahvaste toetamine ja abistamine ongi poliitika, mis tugevdab rahuarmastavaid jõude ja nõrgestab imperialismi. Igal rahval on püha õigus pidada vabadusvõitlust orjastajate ja interventide minemakihutamiseks. Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad on kindlalt vabadusvõitlust pidavate rahvaste poolt, annavad neile niihästi praegu kui ka tulevikus igakülgset abi ja toetust.

Millised on siis sotsialistliku välispoliitika eesmärgid? Need on järgmised:

luua vajalikud rahvusvahelised tingimused sotsialismi ja kommunismi ehitamiseks, arendada ja kindlustada sotsialistlike rahvuste sõprusühenduse võimsust, muuta sotsialism määravaks teguriks kogu maailma arengus, saavutada sotsialismi võit rahulikus majanduslikus võistluses kapitalismiga;

aidata kaasa revolutsiooniliste ja demokraatlike jõudude kasvule ja konsolideerumisele kogu maailmas;

paljastada monopolistliku kodanluse sõjaka poliitika rahvavaenulikku olemust, isoleerida kapitalistliku maailma militaristlik lõdvik ja kõik reaktsioonilised ringkonnad, sundida imperialismi nõustuma desarmeerimisega, piirata šovinistliku ja natsionalistliku propaganda võimalusi rahvahulkade teadvuse mürgitamisel;

anda vastulöök imperialistlikele kontrrevolutsiooni eksportimise katsetele ning luua niiviisi soodsad tingimused klassivõitluse ja rahvusliku vabadusvõitluse võidukaks lõpuleviimiseks;

igati abistada koloniaalrõhumisest vabanenud noorte riikide rahvuslikku taassündi, laiendada sotsialismi võimalusi nende riikide majanduslikuks ja poliitiliseks toetamiseks;

päästa inimkond ülemaailmse tuumasõja ohust.

Neid ülesandeid lahendades osutub võitlus rahu ja rahuliku kooseksisteerimise eest üheks klassivõitluse, revolutsioonilise vabadusvõitluse omapäraseks ilminguks, spetsiifiliseks avaldumisvormiks. See võitlus säilitab oma tähtsuse objektiivse tegurina kogu selleks ajalooperioodiks, millal ülemaailmses ulatuses toimub üleminek kapitalismilt sotsialismile.

Rahu ja rahuliku kooseksisteerimise eest võitlemine on üks neid tingimusi, mis soodustavad töötavate hulkade sotsiaalset ja poliitilist vabanemist. See võitlus stimuleerib töörahva protesti sõdu tekitava ühiskonnakorra vastu, arendab järjekindlalt liikumist, mille eesmärk on revolutsiooniliselt kõrvaldada ajalooareenilt sõdade allikas — kapitalistlik kord.

Konkreetne, kõikehõlmav perspektiivprogramm võitluseks rahu, rahvusvahelise koostöö, rahvaste vabaduse ja sõltumatuse eest formuleeriti NLKP Keskkomitee aruandes partei XXIV kongressile, kes selle programmi üksmeelselt heaks kiitis. Selle programmi põhiseisukohad on järgmised.

Esiteks: likvideerida sõjakolded Kagu-Aasias ja Lähis-Idas

ning aidata kaasa poliitilisele reguleerimisele neis piirkondades agressiooni ohvriks langenud riikide ja rahvaste seaduslike õiguste austamise alusel. Võtnud vastu spetsiaalsed dokumendid Kagu-Aasia ja araabia maade rahvaste võitluse toetamiseks, tõestas NLKP XXIV kongress veel kord, et meie partei ja Nõukogude valitsus, asudes kindlalt proletaarse internatsionalismi leninlikel seisukohtadel, toetavad ka tulevikus sõltumatuse ja vabaduse eest võitlevaid rahvaid ning astuvad resoluutselt ja viivitamatult välja igasuguste agressiooniaktide ja rahvusvahelise omavoli vastu.

Teiseks: teha kõik võimalik rahu ja kollektiivse julgeoleku garanteerimiseks Euroopas. Lähim ülesanne on üleeuroopalise nõupidamise edukas läbiviimine julgeoleku ja koostöö küsimustes, NSV Liidu ja Saksa Föderatiivse Vabariigi vahelise ning Poola ja Saksa Föderatiivse Vabariigi vahelise lepingu kiire ja efektiivne ellurakendamine, Lääne-Berliiniga seotud probleemide reguleerimine. Edaspidi on Nõukogude Liit koos vennalike sotsialismimaadega valmis Põhja-Atlandi Liidu ja kaitseotstarbelise Varssavi lepingu üheaegseks annulleerimiseks, esimese sammuna aga nende sõjaliste organisatsioonide likvideerimiseks.

Kolmandaks: taotleda lepingute sõlmimist, mis keelaksid ära tuuma-, keemia- ja bakterrelvad, taotleda tuumarelvakatsetuste täielikku lõpetamist, aidata kaasa tuumavabade tsoonide loomisele maailma eri piirkondades. Nõukogude Liit pooldab tuumadesarmeerimist ja sel eesmärgil viie tuumariigi — NSV Liidu, USA, Hiina RV, Prantsusmaa ja Inglismaa — konverentsi kokkukutsumist.

Neljandaks: aktiviseerida võitlust võidurelvastumise lõpetamise eest, taotleda ülemaailmse desarmeerimiskonverentsi kokkukutsumist, võõramaiste sõjaväebaaside likvideerimist, relvajõudude ja relvastuse vähendamist eriti niisugustes piirkondades nagu näiteks Kesk-Euroopa, kus sotsialistlike ja imperialistlike riikide armeede vastasseis on eriti ohtlik. Töötada välja abinõud, mis vähendaksid sõjaliste intsidentide juhusliku tekkimise või ettekavatsetud fabritseerimise tõenäolisust ning nende ümberkasvamist rahvusvahelisteks kriisideks ja sõjaks. Nõukogude Liit kinnitas veel kord oma valmisolekut kokku leppida eeskätt suurriikidega sõjaliste kulutuste kärpimise suhtes.

Viiendaks: viia täielikult ellu säilinud koloniaalrežiimide likvideerimise kohta käivad ÜRO otsused, taotleda rassismi ja apartheidi ilmingute üldist hukkamõistu ja boikoteerimist.

Kuuendaks: süvendada rahuliku kooseksisteerimise ja vastastikuse kasulikkuse põhimõtetele rajatud koostöösuhteid nende kapitalistlike riikidega, kes on sellest huvitatud. Meie maa on nõus tihendama sidemeid majanduse, teaduse, tehnika ja kultuuri valdkonnas ning on valmis koostööks niisuguste küsimuste lahendamisel, mis puudutavad kogu inimkonna huve, nagu loodusliku

keskkonna kaitsmine, rahvusvahelise transpordi ja side arendamine, kõige ohtlikumate ja levinumate haiguste ärahoidmine ja likvideerimine ning kosmose ja maailmamere uurimine ja kasutuselevõtmine.

NLKP XXIV kongressil vastuvõetud rahu ja rahvusvahelise koostöö eest võitlemise programm jättis sügava mulje kõikides maades. Maailma üldsus hindas seda programmi kui väga suurt panust kogu inimkonna julgeoleku kindlustamisse. Kogu maailma ees tõestati veel kord Nõukogude välispoliitika ja imperialistlike riikide välispoliitika põhimõttelist vastandlikkust.

IX PEATÜKK

RAHVUSVAHELINE KOMMUNISTLIK LIIKUMINE

Nüüdisaegse ülemaailmse revolutsiooniprotsessi põhilisteks jõududeks on sotsialistlik maailmasüsteem, kapitalistlike maade tööliskiass ja rahvuslik vabadusliikumine. Kõigi nende meie ajastu võitlusjõudude koondamisel ühtsesse revolutsioonileeri, imperialismivastaste võitlusjõudude teaduslikult põhjendatud programmi väljatöötamisel ja õige, võiduleviiva tee valikul kuulub otsustav osa ülemaailmsele kommunistlikule liikumisele.

1. KÕIGE MÕJUKAM POLIITILINE JÕUD

Kommunistlik liikumine on oma iseloomult internatsionaalne. Kapitalism on rahvusvaheline jõud, ja võitlus sellega nõuab kõigi maade tööliste ja kogu töörahva solidaarsust, koostööd, vennalikku ühtekuuluvust.

Ühelegi poliitilisele liikumisele ajaloos ei ole osaks saanud nii palju ränki katsumisi nagu kommunistlikule liikumisele. Ja ükski liikumine pole arenenud nii kiiresti ega saavutanud nii palju suuri võite.

KOMMUNISTLIKU LIIKUMISE JÕUALLIKAS

Oktoobrirevolutsiooni ajal oli kommunistlik partei olemas ainult Venemaal, kommunistide rühmad aga Saksamaal, Bulgaarias ja mõnedes teistes maades. Praegu eksisteerivad kommunistlikud parteid kõigil mandritel ja peaaegu kõikides riikides. Ülemaailmne kommunistlik liikumine on muutunud meie aja kõige mõjukamaks poliitiliseks jõuks ja ühiskondliku progressi ülitähtsaks teguriks. Oma ennastsalgava võitlusega tööliskiassi ja kõigi töötajate ürituse eest on kommunistlik liikumine saavutanud rahvahulkades suure autoriteedi. Sotsialismimaades on kommunistlikud ja töölis-

parteid valitsevad parteid. Paljudes kapitalistlikes maades lähevad nende parteide järel laiad töötavad hulgad, kes toetavad ja usaldavad neid parteisid ning võitlevad koos kommunistidega. Kasvab kommunistlike ja töölisparteide arv ja mõju maades, kus toimub rahvuslik vabadusliikumine.

Kommunistid väljendavad ja kaitsevad järjekindlalt proletariaadi ja kõigi tööinimeste huve võitluses imperialismi vastu, sotsialismi, demokraatia, rahvusliku vabanemise ja rahvastevahelise rahu eest. Töölisklassi ja kõigi töötajate põhihuvide ühtimine niihästi võitluses võimu pärast kui ka sotsialismi ja kommunismi ehitamise perioodil — see on allikas, millest on pärit kommunistliku liikumise kasvav mõju kogu tänapäeva ühiskonnaelule.

Kommunistlikud parteid on tänapäeva kõige revolutsioonilisema klassi — töölisklassi — avangardiks. See klass täidab maailma ümberkujundamise suurt missiooni. Töölisklassi jõus peitubki kommunistliku liikumise võitmatuse allikas.

Kommunistlik liikumine on relvastatud marksistlik-leninliku teooriaga, mis võimaldab tal õigesti seletada minevikku ja olevikku, ette näha sündmuste käiku ning välja töötada teadusliku strateegia ja taktika. Kõik rahvusvahelise kommunistliku liikumise võidud on saavutatud marksismi-leninismi alusel, ja ainult sellel alusel saab edukalt lahendada uusi ülesandeid, mida elu kommunistliku liikumise ette seab.

Kommunistlikul liikumisel on rikkalikud ja mitmekesised poliitilised kogemused, mis puuduvad teistel poliitilistel liikumistel. Kommunistlike parteide jõud seisab nende organiseerituses, ustavuses parteiehituse leninlikele printsiipidele. Kommunistliku liikumise jõud seisab kommunistide veendumuses ja mehisuses. Kommunistid pühendavad kogu oma energia töölisklassi üritusele ning näitavad ennastsalgavuse eeskuju. Kommunisti nimetus on saanud kangelaslikkuse ja kartmatuse sümboliks.

Kommunistidel on võimalik tugineda sotsialistliku maailmasüsteemi määratu suurele moraalsele, poliitilisele, sõjalisele ja majanduslikule võimsusele.

Et kommunistlik liikumine on omandanud nii suure ulatuse ja mõju rahvahulkades ning et ta on saavutanud nii suurepäraseid võite, selles on suur teene Nõukogude Liidu Kommunistlikul Parteil. Kommunistlikud vennasparteid kinnitavad, et nendel kogemustel, mida NLKP on omandanud võitluses töölisklassi võidu eest ning sotsialismi ja kommunismi ehitamisel, on põhimõtteline tähtsus kogu rahvusvahelisele kommunistlikule liikumisele.

KOMMUNISTLIKU LIIKUMISE PÕHILISED VÄESALGAD

Ilma ülemaailmse kommunistliku liikumiseta on tänapäeval sotsiaalne progress mõeldamatu — niisugune on järeldus, millele jõuavad kõigi maade tööinimesed.

Võitlustingimuste ja parteide ees seisvate ülesannete iseloomu järgi võib ülemaailmse kommunistliku liikumise jaotada *kolmeks peamiseks väesalgaks.* Kõige võimsama väesalga moodustavad *sotsialismimaade kommunistlikud ja töölisparteid.* Sotsialismimaades paiknevad kommunismi peajõud, kes peavad lahinguid imperialismiga kahe maailmasüsteemi vahelise võitluse otsustaval tandril.

Teise suure väesalga moodustavad *kapitalismimaade kommunistlikud parteid.* Paljud neist on läbi teinud suure klassivõitluse kooli ja muutunud poliitilise elu mõjukaks jõuks. Mitmed parteid tegutsevad imperialismi tsitadellides ja juhivad seal võitlust monopolide ülevõimu vastu, sotsialismi võidu eest.

Kommunistliku liikumise kolmanda väesalga moodustavad *rahvusliku vabadusliikumise piirkonna kommunistlikud parteid.* Enamik nendest parteidest moodustati 30-ndatel ja 40-ndatel aastatel. Imperialismivastase võitlusega on nad võitnud oma maa töörahva silmis suure autoriteedi.

Praegune olukord maailmas on soodne kommunistliku liikumise mõju tugevdamiseks. Ei tohi aga unustada, et kommunistliku liikumise teel on ka suuri takistusi.

Tõsiseid raskusi tuleb ületada sotsialismimaade kommunistlikel parteidel, kes rajavad uue ühiskonna eeskuju kogu inimkonnale. Nende parteide ette kerkib palju keerulisi probleeme, mille lahendamine nõuab sügavat marksistlik-leninlikku analüüsi, loovaid otsinguid, sotsialistliku ja kommunistliku ühiskonna ehitamise seaduspärasuste ning nende eri maades avaldumise spetsiifiliste vormide igakülgset arvestamist. Erinevused sotsialismimaade arengutasemes, nende konkreetsetes tingimustes, ühiskonna klassistruktuuris ja parteikaadri marksistlikus karastatuses ning muud põhjused tekitavad sageli erinevaid arvamusi nendesse probleemidesse suhtumises ja isegi lahkhelisid parteide vahel.

Monopolistliku kapitali praegune arenguetapp ja kodanluse uus taktika seavad kapitalistlike riikide kommunistlike parteide ette väga tähtsaid küsimusi. Oma võimu säilitamist taotledes püüab kodanlus mõneti arvestada Oktoobrirevolutsiooni ja sellele järgnenud sotsialismi võidukäigu õppetunde. Ta kasutab uusi vahendeid kapitalistliku ühiskonna vastuolude ja pahede maskeerimiseks, töölisklassi ja tema organisatsioonide lõhestamiseks ja petmiseks ning töölisklassi privilegeeritud ladviku äraostmiseks. Imperialistid moodustavad revolutsioonilise töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise vastu sihitud reaktsioonilisi liite. Imperialistliku kodanluse valitsuste alalisteks tegevusmeetoditeks on saanud kommunismi- ja töölisvastased seadused, kommunistlike parteide ärakeelamine ja tagakiusamine, kommunistide ja teiste eesrindlike tööliste massiline vallandamine, «mustade nimekirjade» sisseseadmine ettevõtetes, teenistujate «usaldusväärsuse» kontrollimine, politseirepressioonid demokraatliku ajakirjanduse vastu ja streikide mahasurumine relva jõul. Märksa laiemalt kui varem

kasutab kodanlus «varastatud loosungite» taktikat. Selle taktika eesmärk on kommunistide populaarsete ideede ja loosungite ülevõtmine, selleks et neid moonutada ja sotsialismile vaenulikel eesmärkidel ära kasutada. Kodanluse praegune taktika teeb kapitalistlike maade revolutsiooniliste jõudude tegevuse keerulisemaks, kuid see taktika ei saa kõrvaldada töö ja kapitali vastuolu. See taktika ei saa järelikult likvideerida klassivõitlust ja kommunistlikku liikumist.

Klassivastuolude teravus ja proletariaadi klassiteadvuse arenemisaste pole eri maades kaugeltki ühesugused. Seetõttu areneb kommunistlik liikumine ebaühtlaselt: paljudes maades läheb ta tormiliselt edasi, teistes kogub jõudu, kolmandates kannab ajuti kaotusi. Kuid kommunistlik liikumine tervikuna karastub ja kasvab.

KOMMUNISTLIKE PARTEIDE VASTASTIKUSTE SUHETE PRINTSIIBID

Kommunistliku liikumise kasv laias, rahvusvahelises ulatuses püstitab uuel viisil küsimuse kommunistlike parteide vaheliste sidemete organisatsioonilistest vormidest.

Nüüdisaegse kommunistliku liikumise ühinemise esialgseks organisatsiooniliseks vormiks oli III, Kommunistlik Internatsionaal. Ta taastas ja tugevdas kõigi maade töötajate vahelisi sidemeid, mis olid purustatud II Internatsionaali juhtide reetlikkuse läbi, ning näitas ülemaailmse kommunistliku liikumise ühtsuse tohutut tähtsust. Kominterni tegevus konsolideeris paljudes maades töölisklassi avangardi marksistlik-leninlikeks parteideks ning aitas kujundada teoreetiliselt küpseid ja ideeliselt kindlaid võitlejaid. Komintern kaitses ja arendas edasi teadusliku kommunismi põhiseisukohti, ennekõike õpetust sotsialistlikust revolutsioonist, proletariaadi diktatuurist ja proletariaadi liitlastest, töötas välja revolutsioonilise liikumise ja rahvusliku vabadusvõitluse strateegia ja taktika põhiprintsiibid ning levitas teadusliku kommunismi ideesid laiades rahvahulkades.

Arvestades eri maade töölisliikumise tingimuste ja ülesannete erinevuste suurenemist, kommunistlike parteide ja nende juhtiva kaadri poliitilise küpsuse kasvu ning kommunistliku liikumise uusi ülesandeid, tegi Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee Presiidium 15. mail 1943 ettepaneku saata Komintern laiali. Kõik kommunistlikud parteid kiitsid selle ettepaneku heaks.

1947. aastal loodi Nõukogude Liidu, Poola, Tšehhoslovakkia, Bulgaaria, Ungari, Rumeenia, Itaalia, Prantsusmaa ja Jugoslaavia kommunistlike ja töölisparteide Informatsioonibüroo. Selle ülesandeks sai kogemuste vahetamise organiseerimine ja tarbe korral kommunistlike parteide tegevuse koordineerimine vastastikuse kokkuleppe alusel. 1956. aasta aprillis Informatsioonibüroo kaotati, sest ta oli oma funktsioonid täitnud.

Tänapäeva tingimustes oli vaja leida sellised kommunistlike parteide vaheliste sidemete vormid ja meetodid, mis vastaksid konkreetse ajaloolise olukorra iseärasustele ja sellest tulenevatele ülesannetele. Niisugused sidemete vormid leitigi: kahe- ja mitmepoolsed läbirääkimised ning kommunistlike ja töölisparteide esindajate rahvusvahelised nõupidamised.

14.—16. novembrini 1957 toimus sotsialismimaade kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamine, mis töötas välja ja võttis vastu deklaratsiooni. 16.—19. novembrini 1957 oli 64 maa kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamine, mis võttis vastu rahumanifesti. Deklaratsioon sisaldab meie ajastu põhjaliku iseloomustuse, maailmaareenil jõudude vahekorras toimunud muutuste ning sõja ja rahu probleemide analüüsi. Deklaratsioonis on sõnastatud kõigile maadele ühised sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise põhilised seaduspärasused. Mittesotsialistliku maailma maade vennasparteid kiitsid deklaratsiooni üksmeelselt heaks ja see sai kogu ülemaailmse kommunistliku liikumise programmdokumendiks.

1960. aasta novembris toimus uus kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamine. Sellest võtsid osa 81 partei delegatsioonid. Nõupidamine võttis vastu avalduse ja läkituse kogu maailma rahvastele. Avalduses tehti tähtsaid järeldusi sotsialistliku maailmasüsteemi kui ülemaailmse arengu teguri osatähtsuse kasvust, kõigi meie aja progressiivsete jõudude võitlusmeetoditest uue maailmasõja ärahoidmisel, erineva ühiskonnakorraga riikide rahuliku kooseksisteerimise tingimustest, rahvusliku vabastuse revolutsioonide perspektiividest pärast koloniaalsüsteemi kokkuvarisemist ning kommunistlike ja töölisparteide uutest võimalustest ja ülesannetest võitluses rahu, rahvusliku sõltumatuse, demokraatia ja sotsialismi eest.

5.—17. juunini 1969 toimus 75 kommunistliku ja töölispartei kolmas rahvusvaheline nõupidamine. Nõupidamine töötas välja ja võttis vastu põhidokumendi «Imperialismivastase võitluse ülesanded praegusel etapil ning kommunistlike ja töölisparteide, kõigi antiimperialistlike jõudude tegevusühtsus» ja läkituse «100 aastat Vladimir Iljitš Lenini sünnist». Nõupidamine pöördus rahvaste poole läkitusega «Sõltumatus, vabadus ja rahu Vietnamile!» ning «Üleskutsega rahu kaitseks».

Nende nõupidamiste ajalooline tähtsus seisab selles, et nad andsid meie ajastu põhiprobleemide teadusliku analüüsi, töötasid välja ja tegid teatavaks kommunistide programmülesanded võitluses imperialismi vastu, rahu, demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja sotsialismi eest praegusel etapil. Nõupidamiste tähtsus seisab ka selles, et nad töötasid välja niisugused vennasparteide vaheliste sidemete ja koostöö vormid, mis vastavad uutele ajaloolistele tingimustele. Parteide esindajate rahvusvahelised nõupidamised kujutavad endast kommunistliku liikumise internatsionaalsete sidemete tähtsat vormi.

Nõupidamiste dokumentides on välja töötatud kommunistlike parteide vastastikuste suhete printsiibid käesoleval etapil. Tähtsaimad nendest printsiipidest on:

ustavus marksismile-leninismile; marksismil-leninismil baseeruv ideeline ühtsus on kommunistliku liikumise monoliitsuse alus;

proletaarne internatsionalism, hoolitsus kommunistliku liikumise igakülgse konsolideerimise eest, ühiste eesmärkide nimel peetava ühise võitluse kooskõlastamine, kõigi kommunistlike parteide kinnipidamine ühiselt väljatöötatud hinnangutest ja järeldustest, mis puudutavad ühiseid ülesandeid võitluses imperialismi vastu ning rahu, demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja sotsialismi eest; marksistlik-leninlike parteide sõltumatus ja üheõiguslikkus; iga partei töötab poliitika välja oma maa konkreetsetest tingimustest ja marksismi-leninismi põhimõtetest lähtudes; ta on vastutav oma maa töölisklassi ja töörahva ning rahvusvahelise töölis- ja kommunistliku liikumise ees;

range kinnipidamine parteiehituse ja -elu leninlikest normidest; fraktsioonilise tegevuse lubamatus kommunistliku liikumise ridades;

leppimatu võitlus niihästi parempoolse kui ka «pahempoolse» oportunismi, revisionismi, dogmatismi ja natsionalismi vastu;

kommunistlike parteide vahel tekkivate vaidluste lahendamine konsulteerimise ja seltsimehelike kohtumiste teel.

Marksistlik-leninlikud parteid on ustavad proletaarse internatsionalismi printsiipidele. Neid parteisid ühendavad internatsionaalse solidaarsuse tihedad sidemed.

2. POLIITILISE STRATEEGIA JA TAKTIKA PÕHIPRINTSIIBID

STRATEEGIA JA TAKTIKA MÄÄRANG

Kommunistliku liikumise strateegia ja taktika on proletariaadi klassivõitluse juhtimise teadus. Rahvusvahelise kommunistliku liikumise strateegia ja taktika põhiülesanded määratakse kindlaks marksistlik-leninlikust teooriast lähtudes ja vastavalt konkreetsete ajalooliste tingimuste analüüsile.

Iga partei töötab välja programmi, milles ta määrab kindlaks oma lõppeesmärgid ja lähemad ülesanded ning tegevuse iseloomu ja suuna. Programmeesmärk on strateegilise plaani väljatöötamise lähtepunktiks. Võitlus selle plaani realiseerimise eest on partei taktikalise joone sisuks igal ajalooetapil.

Strateegia on töölisklassi võitluse põhisuund igal suurel ajalooetapil. Strateegia muutub üleminekul ühelt proletariaadi võitluse ajalooetapilt teisele, näiteks demokraatlikult revolutsioonilt sotsia-

listlikule revolutsioonile. Igal sellisel etapil jääb strateegia enamvähem muutumatuks.

Töölisklassi partei strateegia määrab kindlaks partei peaeesmärgi antud etapil, peamise klassivaenlase, kelle vastupanu revolutsioonilised jõud peavad murdma, töölisklassi liitlased ja suhtumise vahekihtidesse.

Strateegia näidiseks on see, kuidas Lenin määratles Vene proletariaadi ülesanded kodanlik-demokraatliku ja sotsialistliku revolutsiooni etapil: «*Proletariaat peab viima lõpuni demokraatliku pöörde, liites enesega talurahva hulgad selleks, et jõuga murda isevalitsuse vastupanu ja paralüseerida kodanluse kõikuvus. Proletariaat peab teostama sotsialistliku pöörde, liites enesega elanikkonna poolproletaarsete elementide massi selleks, et jõuga murda kodanluse vastupanu ja paralüseerida talurahva ja väikekodanluse kõikuvus.*»[1]

Taktika käsitleb partei poliitilist käitumist, tema tegevuse iseloomu, vahendeid ja vorme konkreetses situatsioonis. Taktika tuleneb strateegiast ja muutub sõltuvalt kujunenud olukorrast. Taktika ülesanne on luua tingimused strateegilise eesmärgi saavutamiseks ja kaasa aidata strateegia edukale ellurakendmisele.

Taktika eesmärk on peavaenlase nõrgendamine ja isoleerimine, tema kukutamise ettevalmistamine järkjärguliste löökidega, kokkuleplaste tegevuse paralüseerimine, endale liitlaste võitmine. Taktika määrab iga momendi jaoks kindlaks kõige otstarbekamad võitlusvormid, töölisklassi poolt võimu haaramise, seejärel aga sotsialismi ehitamise vormid.

Lenin rõhutas, et marksism ei seo revolutsioonilist liikumist mingi ühe kindla võitlusvormiga. Konkreetsetest tingimustest olenevalt kerkivad ühiskonna arenemise igal üksikul momendil esiplaanile ja saavad peamisteks erinevad vormid, seoses sellega aga varieeruvad ka võitluse kõrvalvormid. «Marksism», kirjutas Lenin, «ei piirdu ühelgi juhul ainult antud momendil võimalike ja olemasolevate võitlusvormidega, tunnistades, et uued, selle ajajärgu tegelastele tundmatud võitlusvormid on antud sotsiaalse konjunktuuri muutumise korral *vältimatud.*»[2]

Proletariaat peab omandama kõik võitlusvormid ja olema valmis nende kõige kiiremaks ja ootamatumaks vahetamiseks. Partei on kutsutud õpetama kaadrile niihästi legaalset kui ka illegaalset tööd, niihästi parlamentlikku tegevust kui ka relvastatud võitlust. Õigeid võitlusvorme saab kindlaks määrata ainult siis, kui kainelt ja objektiivselt arvestada klassijõudude vahekorda antud maal ja rahvusvahelisel areenil ning samuti revolutsioonilise liikumise kogemusi.

Üks tähtsamaid taktikalisi reegleid on rahvahulkade õpetamine nende endi kogemuste varal, nende viimine revolutsioonilistele

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 9. kd., lk. 78.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 11. kd., lk. 190.

seisukohtadele. Selleks on väga tähtis, et partei kasutaks iga kõige väiksematki võimalust avalikuks tegutsemiseks, avalikuks väljaastumiseks ekspluataatorite vastu, lähtuks kogu oma tegevuses revolutsioonilise võitluse vaimust ning näitaks tööliklassile, et ta väljendab ja kaitseb tööliklassi põhihuve. Kommunistlikud parteid on kutsunud püstitama selliseid loosungeid, mis viiksid masse edasi ja valgustaksid neile teed ning tõuseksid kõrgemale antud hetke vahetutest ülesannetest.

Osata ühendada lõppeesmärke konkreetsete ülesannete täpse arvestamisega ning tööliklassi ja kõigi töötajate eluliste huvidega on strateegia ja taktika ilmtingimatu nõue.

Reformismi ideoloogid astuvad välja ainult tööliklassi mõnede lähemate nõuete rahuldamise eest kapitalismi raames, jättes täiesti kõrvale proletariaadi lõppeesmärgid ning eitades relvastatud võitluse ja sotsialistliku revolutsiooni vajalikkust. Mitut laadi «ultrarevolutsionäärid», kes astuvad välja tööliklassi lõppeesmärkide viivitamatu teostamise eest deviisi all «kõik või mitte midagi», ei lähenda tegelikult samuti revolutsioonitundi, vaid koguni eemaldavad seda.

Strateegia ja taktika on niihästi teadus kui ka kunst. Kommunistlike parteide ja nende juhtivate organite ülesanne on välja töötada õige tegutsemisjoon klassivõitluse keerukates tingimustes ja kiiresti muutuvas olukorras. Lenin rõhutas: «Selles seisabki muide parteiorganisatsiooni ja seda nimetust väärivate parteijuhtide tähtsus, et kõigi asjaomase klassi mõtlevate esindajate pikaajalise, visa, mitmekesise ja igakülgse tööga välja arendada vajalikud teadmised, vajalikud kogemused ning vajalik — peale teadmiste ja kogemuste — poliitiline vaist keeruliste poliitiliste küsimuste kiireks ja õigeks lahendamiseks.»[1]

Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni ette valmistades ja läbi viies näitasid bolševike partei ja V. I. Lenin suurt eeskuju strateegia- ja taktikakunstis, kujuneva olukorra täpses arvestamises ja mitmesuguste võitlusvormide kasutamises igal etapil. Revolutsiooni rahulik arendamine, rahva ja armee enamuse tööliklassi poole võitmine, võiduka relvastatud ülestõusu ettevalmistamine ja läbiviimine, mitme partei süsteemi rakendamine nõukogude võimu esimesel perioodil — kõike seda tegi läbi bolševike partei. Ja olgugi et revolutsiooni rahulikku arendamist Venemaal ei läinud korda mitmete põhjuste tõttu lõpuni viia, koalitsioonivalitsus aga püsis ainult veidi üle poole aasta, on bolševike partei taktikal nendes küsimustes rahvusvaheline tähtsus. Oktoobrirevolutsiooni kogemused on strateegilise ja taktikalise meisterlikkuse, võitlusvõtete ja -vormide ammendamatuks allikaks.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 49.

Rahvusvahelise kommunistliku liikumise peajoon on üldine strateegiline suunitlus, millest marksistlik-leninlikud parteid juhinduvad ja mis määrab nende ülesanded võitluses ühiste eesmärkide eest. See annab peasuuna, milles on vaja koondada kõik revolutsioonilised jõud nende eesmärkide saavutamiseks, ja näitab võitluse peamised viisid ning vormid. Peajoon võib eri ajalooperioodidel küll muutuda, kuid ta orienteerib alati lõppeesmärgi saavutamisele.

Rahvusvahelise kommunistliku liikumise praegune peajoon, mille väljatöötamisele pani aluse NLKP XX kongress, leidis edasiarendamist kommunistlike ja töölisparteide esindajate 1957., 1960. ja 1969. aasta Moskva nõupidamistel vastuvõetud dokumentides. Selle joone väljatöötamisel tugines kommunistlik liikumine K. Marxi, F. Engelsi ja V. I. Lenini ideedele. Marksistlik-leninlikud parteid kasutasid ja arendasid edasi ka Kominterni VII kongressi olulist järeldust erinevate sotsiaalsete jõudude ühisrinde tähtsusest võitluses imperialistliku reaktsiooni vastu.

Kogu maailmas sotsialismi võitu taotleva ülemaailmse kommunistliku liikumise peajoon hõlmab järgmisi ülesandeid: maailma revolutsioonilise liikumise kantsi — sotsialismi — positsioonide edasine kindlustamine; rahvusvahelise töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise arendamine; imperialismivastase ühisrinde kindlustamine, kõigi revolutsiooniliste jõudude ühteliitmine võitluseks imperialismi vastu, rahu, demokraatia ja sotsialismi eest; töölisklassi internatsionaalne konsolideerimine; kommunistlike ja töölisparteide tegevusühtsuse kindlustamine.

Ülemaailmse kommunistliku liikumise peajoone elluviimise vajalik eeldus on sotsialismi ja kommunismi ehitavate rahvaste, kapitalistlike maade revolutsioonilise töölisliikumise, rõhutud rahvaste rahvusliku vabadusvõitluse ja ülddemokraatlike liikumiste ühendamine ühtsesse imperialismivastasesse võitlusliitu. Otsustav osa imperialismivastaste jõudude liidus kuulub rahvusvahelisele töölisklassile ja tema tähtsaimale saavutusele — sotsialistlikule maailmasüsteemile. Kommunistide ees seisvate ajalooliste ülesannete lahendamise vajalikud tingimused on: koostöö ja vastastikuse abistamise suhted sotsialismimaade vahel, rahvusvahelise kommunistliku ja töölisliikumise monoliitsus ja ühtsus, ühiselt väljatöötatud seisukohtadest ja hinnangutest ning parteielu ja parteidevaheliste suhete leninlikest printsiipidest kinnipidamine.

Kommunistlik liikumine on seisukohal, et kujunenud objektiivsete ajalooliste tingimuste tõttu (imperialismi agressiivsuse äärmine teravnemine, tohutu hävitusjõuga relvade ilmumine jne.) omandab esmajärgulise tähtsuse kõigi rahuarmastavate jõudude koondamine võitluseks kuritegeliku imperialistliku agressiooni ja maailmasõja ohu vastu, rahu ja rahvusvahelise julgeoleku kaitseks. 1969. aasta rahvusvaheline nõupidamine töötas välja kõigi

rahuarmastavate jõudude ühise tegevuse programmi, mille elluviimise eest peetav aktiivne võitlus võib ära hoida maailmasõja ning tagada ülemaailmse rahu.

Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvahelised nõupidamised formuleerisid põhilised strateegilised ülesanded ka kommunistliku liikumise eri väesalkadele.

Sotsialismimaade kommunistlikud parteid näevad oma põhiülesannet selles, et igati tugevdada sotsialistlikku maailmasüsteemi, tagada sotsialismi ja kommunismi edukas ehitamine, näidata praktikas uue korra suuri eeliseid, resoluutselt ja aktiivselt toetada imperialismi vastu peetava vabadusvõitluse kõiki vorme.

Sotsialismi ja kommunismi ehitamine on keskne lüli praegusaegse rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise ahelas ja kapitalismi kukutanud rahvaste suur internatsionaalne kohus. Sotsialismi ja kommunismi ehitamine ning sotsialismimaade võimsuse kasv pakub kõigile revolutsioonilistele jõududele materiaalset ja moraalset tuge, takistab kontrrevolutsiooni eksportimist ning ohjeldab militarismi- ja sõjajõudusid. Sotsialistliku maailma kujunemine on maailmaareenil toimuva klassivõitluse koostisosa. Sotsialismi kaitsmine on kommunistide internatsionaalne kohus.

Arenenud kapitalistlike maade kommunistlikud parteid on oma programmdokumentides peaeesmärgiks seadnud kapitalistliku korra kukutamise sotsialistliku revolutsiooni teel ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise ühes või teises vormis. Kommunistid suunavad pealöögi kapitalistlike monopolide kui ekspluateerimise, reaktsiooni ja agressiooni kantsi vastu ning monopolide huve kaitsva riiklik-monopolistliku kapitali süsteemi vastu. Kommunistlikud parteid lähtuvad sellest, et kapitalismi tsitadellides on revolutsioonilise võitluse peamiseks liikumapanevaks ja mobiliseerivaks jõuks töölisklass. Monopolide ülevõimu likvideerimisest on peale proletariaadi eluliselt huvitatud ka talurahvas, demokraatlik haritlaskond, lihtsad teenistujad, linna väikekodanlikud kihid jt., s. o. rahva enamik. Sellepärast hoiavad kommunistid kurssi kõigi monopolidevastaste jõudude laiade sotsiaalsete liitude moodustamisele töölisklassi juhtimisel.

Püstitades sotsialistliku revolutsiooni läbiviimise ülesande, võitlevad töölisklass ja tema kommunistlik avangard samal ajal ka lähema ülesande — rahvahulkade elutingimuste parandamise, nende demokraatlike õiguste ja vabaduste laiendamise eest. Elanikkonna absoluutse enamiku osavõtt võitlusest demokraatlike ümberkujunduste eest veenab teda vajaduses tegutseda koos töölisklassiga, aitab tõsta rahvahulkade poliitilist aktiivsust ning viib neid arusaamisele sotsialistliku revolutsiooni ülesannetest.

«Uues ajaloolises olukorras», on kirjutatud NLKP programmis, «võib paljude maade töölisklass juba enne kapitalismi kukutamist sundida kodanlust ellu viima selliseid abinõusid, mis tavaliste reformide piiridest välja jõudes omavad elulist tähtsust nii töölisklassile ja tema arenevale võitlusele revolutsiooni võidu ja sotsia-

lismi eest kui ka rahvuse enamikule.» Antimonopolistlike ümberkujunduste programmis on ette nähtud: tõeliselt demokraatliku rahvavalitsuse võimuletulek; monopolistliku omandi natsionaliseerimine; demokraatliku kontrolli kehtestamine majanduse riikliku reguleerimise süsteemi üle; riikliku süsteemi sisseseadmine töölisklassi ja kogu töörahva huvide kaitseks; radikaalse agraarreformi läbiviimine; väikeettevõtjate huvide kaitsmine ja riigi abi nende tegevusele; töörahva poliitiliste ja sotsiaalsete õiguste ja vabaduste laiendamine ning tema elatustaseme tõstmine. On selge, et niisuguse programmi realiseerimine tähendaks monopolide kõikvõimsuse likvideerimist ja kogu kapitalistlike suhete süsteemi sügavat õõnestamist, mis tõstaks otseselt päevakorrale kapitalistliku süsteemi hävitamise, revolutsiooni teel sotsialismile ülemineku.

Kolonialismist vabanenud maade kommunistlikud parteid loevad oma peaülesandeks rahvusliku vabastuse revolutsiooni lõpuleviimist ja oma riikides mittekapitalistliku arenemistee tagamist, mis loob tingimused sotsialismi ehitamisele asumiseks. Sotsiaalse progressi eest võideldes suunavad kommunistlikud parteid pealöögi imperialismi ja seda toetavate omamaiste reaktsioonijõudude vastu. Nad püüavad mobiliseerida kõiki rahvuse patriootlikke ja demokraatlikke jõude ulatuslikku efektiivsesse tegevusse rahvusliku sõltumatuse tugevdamiseks ja kogu kolonialismisüsteemi lõplikuks likvideerimiseks.

Poliitilise iseseisvuse tugevdamine, agraarreform talurahva huvides, feodalismi jäänuste likvideerimine, välismaiste monopolide piiramine ja väljatõrjumine majandusest, omamaise tööstuse loomine ja arendamine, rahva elatustaseme tõstmine, ühiskonnaelu demokratiseerimine, rahuarmastava välispoliitika teostamine, majandusliku ja kultuurialase koostöö laiendamine sotsialismimaadega — sellised on üldrahvuslikud demokraatlikud ülesanded, mille lahendamiseks on võimalik vabanenud maade progressiivsete jõudude ühinemine.

Vabanenud maade areng toimub ägedas võitluses imperialismi ja sisemaise reaktsiooni vastu. See nõuab kommunistidelt ja kõigilt demokraatidelt rahvusliku vabaduse kaitsmisel suurt valvsust ja ennastsalgavust.

Kooskõlas rahvusvahelise kommunistliku liikumise peajoonega töötab iga kommunistlik partei oma maa konkreetseid tingimusi arvestades välja oma strateegia ja taktika.

VÕITLUS TÖÖLISLIIKUMISE LÕHESTATUSE VASTU

Kapitalistlike maade töölisklassi peamine takistus oma eesmärgi poole liikumisel on tema ridade lõhestatus. Kõigi tööliste põhihuvid nõuavad tungivalt sellest lõhestatusest jagusaamist. Marksistlik-leninlikud parteid nõuavad resoluutselt kõigi töölisklassi väesalkade tegevusühtsust.

Kommunistid ja sotsiaaldemokraadid moodustavad kaks põhimõttelisèlt erinevat voolu: revolutsioonilise ja reformistliku. Kommunistid on seisukohal, et kapitalistlik kord tuleb kukutada sotsialistliku revolutsiooniga ühes või teises vormis. Sotsiaaldemokraatide seisukoha järgi saab töölisklassi vabastada kodanliku korra raamides viimase «parandamise», «täiustamise» ja «transformeerimise» teel. Nende teede tõeline loomus ja praktilised tulemused on ajaloopraktikas järele proovitud. Kommunistide juhtimisel on kodanlik kord paljudes maades kukutatud, seal ehitatakse sotsialismi ja kommunismi. Sotsiaaldemokraadid on viimase 30—40 aasta jooksul paljudes riikides korduvalt võimule tulnud, aga kusagil ei ole nad midagi ette võtnud kapitalistliku korra likvideerimiseks.

Parempoolsed sotsiaaldemokraadid on kodanlike mõjude kandjad töölisliikumises. Sotsiaaldemokraatia reaktsioonilised liidrid on hüljanud marksismi ja vastandavad teaduslikule sotsialismile niinimetatud demokraatliku sotsialismi. Selle pooldajad eitavad antagonistlike klasside ja klassivõitluse olemasolu kodanlikus ühiskonnas, eitavad proletaarset revolutsiooni ja tootmisvahendite eraomanduse kaotamise vajalikkust ning kaitsevad riiklik-monopolistlikku kapitalismi. Klassivõitluse teravnedes on sotsiaaldemokraatia parempoolsed liidrid korduvalt avalikult kodanluse poole üle läinud ja revolutsiooni maha surunud. Sotsiaaldemokraatlike parteide ideoloogia ja poliitika pankrot on nad viinud sügava kriisini, mis avaldub nende parteide lõhenemises ja töötajate eemaldumises nendest, konflikti teravnemises töörahva hulka kuuluvate sotsiaaldemokraatide ja nende parteide parempoolsete liidrite vahel ning pahempoolsete sotsialistlike parteide ja rühmituste kujunemises mõnedes maades. Kommunistid arvestavad niihästi parempoolsete sotsiaaldemokraatlike liidrite poliitikat, mis tõukab töölisi liitu imperialistliku kodanlusega, kui ka kommunistidega koostööd taotlevate sotsiaaldemokraatlike masside meeleolusid.

Kommunistid peavad töötavaid sotsiaaldemokraate oma klassivendadeks. Sotsiaaldemokraatlike parteide lihtliikmete valdav enamik pooldab rahu ja sotsiaalset progressi. Nad tahavad siiralt muuta kapitalistlikes maades kehtivat korda, kuid nad pole veel leidnud õigeid võitlusviise. Kommunistid eristavad marksismi ja traditsioonilised sotsialistlikud loosungid hüljanud sotsiaaldemokraatia parempoolsete liidrite vaateid ja poliitikat sotsiaaldemokraatlike parteide liikmeskonna põhimassi meelelaadist ja püüdlustest. Ei saa ka arvestamata jätta mõnedes maades tegutsevaid pahempoolseid sotsialistlikke parteisid ja gruppe, kes on progressiivsetel seisukohtadel.

Rahvademokraatiamaade ajaloo kogemused on tõestanud, et kommunistid ja sotsialistid võivad koos töötada niihästi võitluses sotsialistliku revolutsiooni eest kui ka sotsialismi ehitamisel. Kogemused on tõestanud sedagi, et sotsialismi saab ehitada mitme partei süsteemi korral, kui kommunistid tõmbavad ühisrindesse töölis-

klassi juhtimisel kaasa mitteproletaarsete töötavate kihtide esindajaid. Sellisel praktikal on olnud täielik edu mitmetes rahvademokraatiamaades.

Revolutsioonilise strateegia ja taktika elluviimisel on tähtis kasutada vastuolusid proletariaadi klassivaenlaste leeris ja minna kokkuleppele töörahva teiste parteidega, jäädes seejuures ustavaks marksismi-leninismi printsiipidele. Lenin piitsutas karmilt neid revolutsionääre, kes olid igasuguste kompromisside vastu. Ta kirjutas: «Pidada sõda rahvusvahelise kodanluse kukutamiseks, sada korda raskemat, kestvamat ja keerulisemat sõda kui kõige visam tavaline sõda riikide vahel, ja sealjuures juba ette keelduda laveerimisest, vaenlaste vahel esinevate huvide vastuolude (kas või ajutiste) ärakasutamisest, kokkulepetest ja kompromissidest võimalike (kas või ajutiste, ebakindlate, kõikuvate, tinglike) liitlastega, kas see pole äärmiselt naeruväärt asi? ... Kes seda ei taipa, see ei taipa midagi marksismist ja tänapäeva teaduslikust sotsialismist *üldse*.»[1] Tänapäeval, kui rahvahulkade püüe sotsialismile on tohutult kasvanud ja proletariaadile on uusi liitlasi juurde tulnud, on need V. I. Lenini juhendid eriti aktuaalsed.

3. VÕITLUS KOMMUNISTLIKU LIIKUMISE ÜHTSUSE EEST

Töölisklassi ja nüüdisaja kõigi progressiivsete jõudude ühtekoondamiseks on ennekõike vaja kommunistliku liikumise ühtsust. Seda ühtsust tagab ustavus marksismile-leninismile ja internatsionalismi printsiipidele ning see saavutatakse võitluses natsionalismi, parempoolse ja «pahempoolse» oportunismi, dogmatismi ja sektantluse vastu.

OPORTUNISMI TEKKE PÕHJUSED

V. I. Lenin analüüsis sügavalt töölis- ja kommunistlikus liikumises oportunismi tekitavaid põhjusi. «Revisionismi paratamatus», kirjutas Lenin, «on tingitud sellest, et tal on oma klassijuured kaasaegses ühiskonnas.»[2] Neid klassijuuri analüüsides viitas Lenin kahele asjaolule: esiteks proletariaadi ridade täienemisele väikekodanluse hulgast tulnukate arvel ja teiseks «töölisaristokraatia», «töölisbürokraatia» äraostmisele suurkodanluse poolt. Oportunism võib olla avalik, kui ülekaalu saab «töölisaristokraatia» meelelaad, ja «pahempoolsete» fraasidega maskeeritud, kui peale jäävad need töölisklassi kihid, kes ei ole veel täielikult vabanenud väikekodanlikest vaadetest.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk-d 50—51.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 15. kd., lk. 23.

Üheks töölisliikumises oportunismi ilmnemise põhjuseks pidas V. I. Lenin muutusi kodanluse taktikas. Oma huve kaitstes kasutab kodanlus kaht võitlusviisi: vägivallameetodit, kõigi vanade, iganenud institutsioonide toetamist ja teiselt poolt «liberaalset» meetodit, reforme, järeleandmisi. Kodanluse taktika siksakid kutsuvad esile oportunismi tugevnemise töölisliikumises.

Tänapäeval on tekkinud uusi tegureid, mis tugevdavad oportunistlikke voole töölisliikumises. Imperialismi klassistrateegia üheks tähtsamaks suunaks on nüüd püüe laostada kommunistlikku ja kogu revolutsioonilist liikumist seestpoolt. Praegu asuvad sotsialismi teele üha uued, sealhulgas ka niisugused maad, kus arengutase on madal, proletariaat väikesearvuline ja elanikkonna enamiku moodustavad väikekodanlikud kihid. Sajad miljonid endiste asumaade ja sõltuvate riikide elanikud lülituvad aktiivsesse poliitilisse tegevusse. Võitlusse tõmmatakse kaasa üha rohkem selliseid töölisliikumise pooldajaid, kes on nakatatud väikekodanlikest harjumustest, illusioonidest ja eelarvamustest ning kes seetõttu on toitepinnaks oportunismi ja natsionalismi tugevnemisele töölisliikumises. See hädaoht on eriti suur seal, kus juhid ei võitle selletaoliste iganenud arusaamadega, vaid koguni ise nakatuvad väikekodanlikest meeleoludest ja ujuvad pärivett, muutudes väikekodanlike, natsionalistlike vaadete levitajateks.

Töölisklassi ürituse võit on võimatu ilma võitluseta oportunismi vastu ja selle purustamiseta.

OPORTUNISMI OLEMUS

Milliste oportunistlike vooludega puutub kommunistlik liikumine tänapäeval kokku?

Kõigepealt parempoolse oportunismiga (revisionismiga), mis püüab mustata marksismi-leninismi suurt õpetust, kuulutades selle vananenuks ja oma ühiskondliku tähtsuse kaotanuks, ning tahab marksismi-leninismi asendada kodanlik-reformistliku ideoloogiaga. Marksistlik-leninliku õpetuse klassivõitlusest, sotsialistlikust revolutsioonist ja proletariaadi diktatuurist asendavad parempoolsed oportunistid reformistlike illusioonidega antagonistlike klasside lepitamisest ja kapitalismi järkjärgulisest «sissekasvamisest» sotsialismi. Nad ilustavad igati kapitalismi, mätsivad kinni kodanliku ühiskonna põhivastuolusid, räägivad klassivõitluse «vaibumisest» kapitalistlikus ühiskonnas ning püüavad tõestada, nagu kujutaksid sotsialismi materiaalsed eeldused riiklik-monopolistliku kapitalismi näol endast sotsialismi valmis «elemente» kapitalismi rüpes. Parempoolsed oportunistid suunavad töölisliikumist kõrvale kapitalistliku ühiskonna revolutsiooniliselt ümberkujundamiselt, kutsuvad üles lootma täielikult stiihilisusele ning väidavad, et kapitalism «transformeeruvat» sotsialismiks ilma igasuguse revolut-

sioonilise vahelesegamiseta. Seega langevad parempoolsete revisionistide vaated ühte sotsiaaldemokraatia positsioonidega.

Parempoolse oportunismi tüüpiliseks ilminguks kapitalistlike maade kommunistlikus liikumises on see, et eitatakse töölisklassi osa peamise revolutsioonilise jõuna, absolutiseeritakse parlamentlikke meetodeid, ei peeta kuigi tähtsaks parlamendivälist massivõitlust ning alahinnatakse ja isegi mustatakse sotsialismi ehitamise kogemusi Nõukogude Liidus ja teistes sotsialismimaades. Oma iseloomult on parempoolse oportunismi väljenduseks ka niinimetatud pluralistliku sotsialismi kontseptsioon, mis näeb ette sotsialistlikus ühiskonnas poliitilise opositsiooni lubamist, sotsialismile vaenulike parteide tegevust, ametiühingute, kultuurialaste ja teiste organisatsioonide vastandamist kommunistlikule parteile. See kontseptsioon sisuliselt eitab proletariaadi diktatuuri ja kommunistliku partei juhtivat osa.

Parempoolse kallaku üheks ilminguks on püüe ignoreerida antud maal peetava revolutsioonilise võitluse seost rahvusvahelisel areenil toimuva klassivõitlusega ja imperialismivastase klassivõitluse teravuse alahindamine.

Pärast võimuhaaramist kerkivad töölisklassi ja tema partei ette sotsialismi ehitamise keerukad ülesanded. Kukutatud kodanlus aga taotleb vana korra restaureerimist ja avaldab mõju mõnedele rahvakihtidele. Kodanlikud mõjud on revisionismi seesmine allikas, imperialismi surve ees kapituleerumine aga väline allikas. Sotsialismimaades avaldub parempoolne oportunism katsetes vähendada töölisklassi ja tema poliitilise avangardi juhtivat osa ning taganemises sotsialistliku internatsionalismi printsiipidest ja sotsialistlike riikide koostööst. Revisionistide poliitika võib viia sotsialismi poolt kättevõidetud positsioonide loovutamisele, sotsialismivaenulike jõudude ees kapituleerumisele. Niisiis püüavad tänapäeva revisionistid kõrvaldada marksismist-leninismist tema revolutsioonilist vaimu, relvitustada ja demobiliseerida rahvahulki võitluses imperialismi vastu, sotsialismi eest.

Marksistid-leninlased peavad resoluutset võitlust parempoolse oportunismi, revisionismi vastu. Töölisliikumise praktika ja kogu ühiskonna arenemiskäik on revisionistide «teooriad» ümber lükanud ja kõrvale heitnud. Kuid revisionismi retsidiivid jäävad, sest säilib tema sotsiaalne baas, säilib kodanlus ja tema ideoloogia, mis on parempoolse oportunismi toitepinnaks.

Teine hädaoht on «pahempoolne» oportunism, dogmatism ja sektantlus. «Pahempoolne» oportunism eitab imperialismivastase ülatusliku ülddemokraatliku võitlusprogrammi vajadust, ülddemokraatlike ja proletaarsete klassihuvide ja eesmärkide kooskõlastamise vajadust, absolutiseerib relvastatud võitlust võimu pärast ning moonutab vastandlike süsteemidega riikide rahuliku kooseksisteerimise printsiipi. Põimingus dogmatismiga ignoreerib «pahempoolne» oportunism konkreetset ajaloolist olukorda ja maailmas toimuvaid muutusi ning püüab tegelikku elu suruda valmis

valemite ja skeemide raamidesse. Teooria ja võitlusmeetodite dogmaatiline käsitlus viib paratamatult sektantlikule kivinemisele.

Dogmatismi ja sektantluse ohtlikkus seisab selles, et nad:

takistavad revolutsioonilistel parteidel marksismi-leninismi arendamist tegelikkuse teadusliku analüüsi alusel ja teooria loomingulist rakendamist vastavalt uutele tingimustele. See on aga kommunistide ideeline relvitustamine;

soodustavad kommunistide isoleerimist laiadest töötavatest hulkadest, määrates neid kas passiivsele ootamisele või siis pahempoolitsevatele avantüristlikele sammudele revolutsioonilises võitluses. See raskendab aga sotsialistliku revolutsiooni poliitilise armee ettevalmistamist ja töölisklassi võitu selles revolutsioonis;

segavad muutuva olukorra ja uute kogemuste õigeaegset ning õiget hindamist ja kõigi võimaluste kasutamist töölisklassi ning kõigi demokraatlike jõudude võitluses imperialismi, reaktsiooni ja sõjaohu vastu.

See kõik pidurdab tõsiselt rahvaste võitlust rahu, demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja sotsialismi eest. Faktid näitavad, et kui «pahempoolse» oportunismi, dogmatismi ja sektantluse vastu ei võidelda, siis muutuvad nad peamiseks ohuks mõne partei ühel või teisel arenguetapil.

Parempoolsel ja «pahempoolsel» oportunismil on palju ühist: töölisklassi ühtse internatsionaalse õpetuse — marksismi-leninismi — asendamine mitmesuguste «rahvusliku kommunismi» variantidega; proletaarse internatsionalismi printsiipidele «autonoomia» kontseptsioonide vastandamine; demokraatliku tsentralismi printsiibist lahtiütlemine. Niihästi parempoolne kui ka «pahempoolne» oportunism nõrgestavad kommunistlike parteide võitlusvõimet, õõnestavad töölisklassi ja kõigi antiimperialistlike võitlusjõudude positsioone ning pidurdavad ülemaailmset revolutsiooniprotsessi.

Tänapäeval muutub kommunistlikus liikumises üha ohtlikumaks natsionalism. Teoorias tähendab see marksismi-leninismi asendamist väikekodanliku ideoloogiaga, poliitikas aga väikekodanliku avantürismi taktika pealesurumist ning rahvusliku vabadusliikumise lahtikiskumist sotsialismi maailmasüsteemist ja kapitalistlike maade töölisliikumisest. Natsionalism õõnestab sotsialistliku leeri ühtsust, kogu maailma kommunistide ühtsust. Natsionalism lõhestab niihästi maailma kommunistlikku liikumist tervikuna kui ka tema rahvuslikke väesalku.

Suurriiklikul, leninismist lahkumineval ideelisel ja poliitilisel platvormil asuvad rahvusvahelise elu ja ülemaailmse kommunistliku liikumise põhiküsimustes Hiina juhid. NLKP põhimõtteline kurss seisab selles, et olukord nõuab tungivamalt kui kunagi varem kõigi imperialismivastaste revolutsiooniliste jõudude ühtekoondamist ja koostööd. Kuid seda võib saavutada ainult põhimõttekindlal baasil.

V. I. Lenin rõhutas, et võitlus kõige juurdunumate väikekodan-

like rahvuslike eelarvamuste vastu kestab kaua aega ka pärast seda, kui töölisklass võimu enda kätte võtab. Natsionalism ei kao automaatselt sotsialistliku korra kehtestamisega. Natsionalistlikud eelarvamused ja möödunud aegade rahvusliku vaenu jäänused — see on valdkond, kus vastuseis sotsiaalsele progressile võib kujuneda kõige kestvamaks ja visamaks, ägedamaks ja kavalamaks.

Natsionalism on rahvusvahelise reaktsiooni käes muutunud põhiliseks poliitiliseks ja ideoloogiliseks relvaks võitluses sotsialismimaade ühtsuse vastu.

Võitlus oportunismi vastu, revolutsioonilise marksistlik-leninliku teaduse puhtuse ja loova arendamise eest on tänapäeval omandanud erilise tähtsuse. Selle võitluse edust sõltub revolutsioonilise liikumise saatus.

Oportunistid tegutsevad olukorras, kus rahvusvahelisel areenil käib äge võitlus sotsialismi ja imperialismi vahel, ning seetõttu on sotsialismimaade ja ülemaailmse kommunistliku liikumise ühtsus, kõigi revolutsiooniliste väesalkade ühtsus eriti tarvilik. Lõhestajate seisukohad kergendavad sotsialismi vaenlastel manööverdamist ning toovad suurt kahju rahvaste revolutsioonilisele võitlusele, mida nad peavad sotsiaalse ja rahvusliku vabanemise eest, rahu, rahvaste vabaduse ja sotsialismi eest.

Kõigi oportunistlike voolude antileninliku olemuse ideeline paljastamine, marksismi-leninismi kaitseks peetava võitluse tugevdamine on ülemaailmse kommunistliku liikumise ühtsuse ja sotsialismileeri kindlustamise vajalik tingimus.

KOMMUNISTLIKU LIIKUMISE MONOLIITSUSE EEST

Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvahelised nõupidamised töötasid välja kommunistliku liikumise tähtsaimad strateegilised ja taktikalised ülesanded ning esitasid ulatusliku programmi kommunistliku liikumise ühtsuse saavutamiseks marksismi-leninismi ja proletaarse internatsionalismi printsiipide alusel. Kommunistlik liikumine ei saa tänapäeval areneda, kui ta ei vii ellu nõupidamiste ideesid. Ainult sel teel on võimalikud kommunistliku liikumise uued edusammud, rahu, demokraatia, rahvusliku vabadusliikumise ja sotsialismi uued võidud. Nõupidamistel omaksvõetud seisukohtade kaitsmine, marksistlik-leninliku teooria puhtuse säilitamine, resoluutne ideeline võitlus marksismi-leninismi moonutamise kõigi katsete vastu on üks tähtsamaid ülesandeid võitluses rahvusvahelise kommunistliku liikumise ühtsuse kindlustamise eest.

Kommuniste ühendab ühine ideoloogia — marksism-leninism, nendel on ühine vaenlane — imperialism, ühine eesmärk — sotsialism ja kommunism. Need on ülemaailmse kommunistliku liikumise edasise konsolideerimise eest peetava võitluse edu objektiivsed eeldused.

Hoolitsus kommunistliike parteide ühtekoondamise eest ühiseks võitluseks imperialismi, kolonialismi ja neokolonialismi vastu, monopolistliku kapitali ülevõimu vastu, vabadusliikumise aktiivseks toetamiseks ja imperialistliku agressiooni ohvriks langenud rahvaste abistamiseks, võitluseks üldise rahu eest — see on tähtsaim tunnus, mille järgi saab hinnata iga partei internatsionalismi, tema panust kommunistliku liikumise monoliitsuse saavutamise üritusse.

Ülemaailmse kommunistliku liikumise konsolideerimiseks, tema sihikindla tegevus- ja võitlusprogrammi väljatöötamiseks oli eriti tähtis kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta rahvusvaheline nõupidamine. Juba nõupidamise kokkukutsumise fakt ise kinnitas veenvalt, et kommunistlikud ja töölisparteid mõistavad oma suurt vastutust kommunistliku liikumise käekäigu eest ja on võimelised ületama nende teele ettekerkivaid takistusi. Kommunismi vaenlaste kõik ennustused, et kommunistlikel parteidel ei õnnestu nõupidamist läbi viia, luhtusid. Nõupidamise kogu ettevalmistamise kulg ja nõupidamine ise demonstreerisid tänapäeva kommunistliku liikumise peamist iseloomulikku tendentsi — kommunistlike parteide konsolideerumise ja ühtsuse tendentsi kommunistliku liikumise ühiste huvide nimel. Seda tendentsi aitas arendada ja tugevdada nõupidamise ettevalmistamise moodus: probleemide vaba demokraatlik arutamine, kollektiivne dokumentide väljatöötamine, töö käigu avalikkus, tõeliselt seltsimehelik võrdõiguslikkus ja koostöö.

Rahvusvaheline nõupidamine töötas välja programmi kõigi imperialismivastaste võitlussalkade ühendamiseks ja tunnistas selle ülesande teostamise tähtsaimaks eelduseks kommunistliku liikumise ühtsuse saavutamise. *«Ustavus marksismile-leninismile ja proletaarsele internatsionalismile,»* toonitati nõupidamise põhidokumendis, *«oma rahva huvide ja ühise sotsialismiürituse kõikumatu ja ennastsalgav teenimine on kommunistlike ja töölisparteide ühisaktsioonide efektiivsuse ja õige orientatsiooni vajalik tingimus ning garanteerib nende edu oma ajalooliste eesmärkide saavutamisel.»*

Põhimõtteline tähtsus on nõupidamise läkitusel «100 aastat Vladimir Iljitš Lenini sünnist». Läkituses kinnitatakse kommunistide vankumatut ustavust leninismile ning kriipsutatakse alla leninismi rahvusvahelist tähtsust. Dokument sõnastas lühidalt, kuid väga ilmekalt rahvusvahelise kommunistliku liikumise ühtsuse ideoloogilise aluse, milleks on olnud ja jääb alati marksism-leninism.

Nõupidamine tõstis kõrgele proletaarse internatsionalismi lipu. Nõupidamine heiskas võitlusloosungi: *«Sotsialistlike maade rahvad, proletaarlased, kõik demokraatlikud jõud kapitalimaades, vabanenud ja rõhutud rahvad — liituge ühisesse võitlusse imperialismi vastu, rahu eest, rahvusliku sõltumatuse, sotsiaalse progressi, demokraatia ja sotsialismi eest!»* See üleskutse näitab, kui palju on

laienenud töölisklassi liitlaste ring, ja väljendab selgelt proletaarse internatsionalismi olemust tänapäeva tingimustes.

Nõupidamine määras kindlaks tee lahkhelidest jagusaamiseks kommunistlikus liikumises ja tema konsolideerimiseks. Selleks teeks on: ühine tegevus imperialismi vastu; vennasparteide vaheliste sidemete ja kontaktide igakülgne laiendamine; parteide teoreetilise töö üldistamine ning selle alusel marksismi-leninismi teooria arendamine, tema printsiipide ja põhiseisukohtade kaitsmine. Nõupidamine toonitas, et võitlus parempoolse ja «pahempoolse» oportunismi, revisionismi ja dogmatismi vastu on kommunistliku liikumise ühtsuse edasise kindlustamise tähtis tingimus. Rahvusvaheliste nõupidamiste dokumendid näitavad kätte õige tee võitluseks kõigi kommunistlike ja töölisparteide ühtekoondamiseks marksismi-leninismi ja proletaarse internatsionalismi põhimõttelisel alusel.

NLKP XXIV kongress andis rahvusvaheliste nõupidamiste osale ja tähtsusele kõrge hinnangu. NLKP Keskkomitee aruandes on öeldud: «Nõupidamine kujunes suureks sammuks edasi kommunistide rahvusvahelise ühtsuse tugevnemisele ja kõigi antiimperialistlike jõudude konsolideerumisele viival teel. Ta tegi palju ära marksismi-leninismi teooria mitmete seisukohtade arendamiseks vastavalt tänapäeva olukorrale. Leidis kinnitust, et selline kõige laiem ja esinduslikum vennasparteide suhtlemise vorm vastab kommunistliku liikumise kui internatsionaalse jõu vajadustele. Meie partei nõustub täielikult nõupidamisest osavõtjate järeldusega, et on otstarbekas vajadust mööda korraldada selliseid vennasparteide rahvusvahelisi foorumeid. Oleks kasulik, kui need läheksid kindlalt maailma kommunistliku liikumise praktikasse.»

NLKP XXIV kongress ise oli peamise tendentsi — kommunistlike parteide ja kõigi antiimperialistlike jõudude ühtekoondumise — eredaks näiteks. Kongressi tööst võttis osa 102 kommunistliku ja töölispartei, rahvuslik-demokraatliku ja pahempoolse sotsialistliku partei delegatsiooni 91 riigist.

Igakülgselt rikastades kommunistliku ühiskonna ehitamise teooriat ja praktikat, marksismi-leninismi õpetust nüüdisaegsest revolutsiooniprotsessist, veenvalt ja igakülgselt näidates leninliku partei loomingulist jõudu ning välja töötades Nõukogude Liidu arengu grandioosse plaani ja tõhusa rahuprogrammi, aitas NLKP XXIV kongress suuresti kaasa rahvusvahelise kommunistliku liikumise positsioonide kindlustamisele võitluses rahu, demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja sotsialismi eest.

KOLMAS OSA

SOTSIALISMI KUJUNEMINE JA VÕIT

X PEATÜKK

KAPITALISMILT SOTSIALISMILE ÜLEMINEKU AJAJÄRK. PROLETARIAADI DIKTATUUR JA SELLE VORMID

Kommunistliku ühiskondlik-majandusliku formatsiooni tekkimise ja arenemise peamised etapid on kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärk ning kommunistliku ühiskonna kaks faasi — sotsialism ja kommunism.

1. KAPITALISMILT SOTSIALISMILE ÜLEMINEKU AJAJÄRGU OLEMUS

ÜLEMINEKUAJAJÄRGU VAJALIKKUS

Kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärk on kõigi sotsialismi rajamise teele asuvate maade vältimatu arenguetapp. Teoses «Gotha programmi kriitika» kirjutas Marx: «Kapitalistliku ja kommunistliku ühiskonna vahel asub kapitalistliku ühiskonna kommunistlikuks ühiskonnaks revolutsioonilise ümberkujundamise periood. Sellele perioodile vastab ka poliitiline üleminekuperiood, ja selle perioodi riik ei saa olla midagi muud kui *proletariaadi revolutsiooniline diktatuur*.»[1] Üleminekuperiood algab poliitilise võimu haaramisega töölisklassi poolt ja jõuab lõpule sotsialismi kui kommunistliku ühiskonna esimese faasi ülesehitamisega.

Üleminekuperiood on vajalik sotsialismi tekkimise iseärasuste tõttu. Sotsialistlik majandus ei sünni kapitalistliku korra rüpes. Nagu kõik ekspluataatorlikud ühiskonnakorrad, nii on ka kapitalism rajatud eraomandusele ja areneb seega stiihiliselt. Sotsialistlike tootmissuhete aluseks on aga tootmisvahendite ühiskondlik

[1] *K. Marx* ja *F. Engels*. Valitud teosed, II kd., lk. 21.

omandus, mis tekib alles pärast sotsialistlikku revolutsiooni proletariaadi võimu teadliku ja plaanikindla tegevuse tulemusena.

Üleminekuajajärgu majandusele on iseloomulik mitme majandussektori olemasolu. Selle perioodi majanduse peamised sektorid on kõikides maades sotsialistlik ja kapitalistlik tootmine ning väikekaubatootmine. Konkreetsetes tingimustes võib esineda ka teisi sektoreid. Näiteks NSV Liidus olid olemas ka patriarhaalne, s. o. suurelt osalt naturaalne talumajapidamine ja riigikapitalism.

Üleminekuperiood sisaldab üheaegselt ühiskondliku majanduse kapitalistlike ja sotsialistlike vormide jooni. See on sureva kapitalismi ja tärkava kommunismi vahelise võitluse ajajärk. Lenin kirjutas: «Üleminek kapitalismilt kommunismile on terve ajalooline epohh. Niikaua kui see pole lõppenud, jääb ekspluateerijatele paratamatult lootus restauratsiooniks, see *lootus* aga muutub restauratsiooni *katseteks.*»[1] Üleminekuajajärgu põhivastuolu väljendub küsimuses «kes keda», küsimuses, kas võidab sotsialism või kapitalism.

Marksism-leninism on tõestanud, et reformistlik kontseptsioon kapitalismi rahulikust «sissekasvamisest» sotsialismi on täiesti alusetu. Marksistlik-leninliku teooriaga ei sobi kokku ka need oportunistlikud vaated, mis eitavad kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgu vajalikkust või, vastupidi, laiendavad selle ajajärgu ajaloolisi raame kuni täieliku kommunistliku ühiskonna ülesehitamiseni.

Niisiis on üleminekuajajärk vajalik selleks, et kujundada kapitalistlik majandus ümber sotsialistlikuks. See ajajärk on vajalik ka sotsialistlikeks ümberkujundusteks sotsiaal-poliitilises valdkonnas, inimeste sotsialistliku teadvuse kujundamiseks ning uue töödistsipliini loomiseks ja kindlustamiseks.

SOTSIALISMI EHITAMISE ÜLDISED SEADUSPÄRASUSED JA ISEÄRASUSED

Põhijoontes on kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgu sotsiaalsed ja majanduslikud tingimused kõigis maades ühesugused. Seepärast on sotsialismi ehitamisele iseloomulikud mitmed ühised seaduspärasused, mis hõlmavad ühiskonnaelu kõiki alasid — poliitikat, majandust, ideoloogiat ja kultuuri. Sotsialismi saab üles ehitada üksnes nende seaduspärasuste teadliku kasutamise alusel.

Sotsiaal-poliitilisel alal on sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise üldisteks seaduspärasusteks:

proletaarse revolutsiooni võit ja proletariaadi diktatuuri kehtestamine ühel või teisel kujul;

töötavate hulkade juhtimine töölisklassi poolt, kelle eesrindlikuks väesalgaks on marksistlik-leninlik partei;

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 28. kd., lk. 232.

töölisklassi liit talurahva põhimassiga ja teiste töötavate kihtidega;

rahvusliku rõhumise kaotamine ning rahvastevahelise võrdõiguslikkuse ja vennaliku sõpruse sisseseadmine;

sotsialismi saavutuste kaitsmine sise- ja välisvaenlaste kallaletungide eest;

antud maa töölisklassi solidaarsus teiste maade töölisklassiga, s. o. proletaarne internatsionalism.

Majanduse valdkonnas on ühisteks seaduspärasusteks:

kapitalistliku omanduse likvideerimine ja ühiskondliku omanduse kehtestamine põhiliste tootmisvahendite suhtes;

põllumajanduse järkjärguline sotsialistlik ümberkujundamine;

rahvamajanduse plaanikindel arendamine sotsialismi ja kommunismi ülesehitamise ning töötajate elatustaseme tõusu huvides.

Vaimuelu valdkonnas on sotsialismile ülemineku ühiseks seaduspärasuseks kultuurirevolutsiooni teostamine, kogu rahvast hõlmava haridussüsteemi kehtestamine ja sotsialismile truu haritlaskonna kujundamine.

Teatud ajalooliste tingimuste tõttu võitis sotsialistlik revolutsioon kõige enne Venemaal, kus viidi esmakordselt ellu marksismi-leninismi üldpõhimõtted ja sotsialistliku revolutsiooni ühised seaduspärasused. Seepärast on Nõukogude Liidu kogemustel mitte regionaalne, vaid globaalne tähtsus. Lenin märkis teoses ««Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis», et mõnede meie revolutsiooni põhijoonte tähtsus pole kohalik, vaid üldine selles mõttes, et nad korduvad paratamatult ka teistes maades. Lenin kirjutas, et «vene eeskuju näitab *kõigile* maadele midagi, ning väga olulist, nende paratamatust ja lähedasest tulevikust».[1]

Sotsialismi ülesehitamine NSV Liidus näitab, et uue ühiskonnakorra juurde viiv peatee on juba rajatud. Seda teed lähevad ka teiste sotsialistlike maade töötajad. Tulevikus lähevad seda teed kõik maailma rahvad.

Muidugi ei tähenda sotsialismi ülesehitamise ühised seaduspärasused seda, et kõik maad lähevad üle sotsialismile ühtemoodi. Revolutsioon kulgeb eri maades isesugustes tingimustes. Nende tingimuste tõttu avalduvad üldised seaduspärasused ühel või teisel maal erineval kujul ning sotsialismile ülemineku vormid on paratamatult mitmesugused. Neist tingimustest sõltuvad ka üleminekuajajärgu arengutempo ja kestus. Lenin kirjutas: «Kõik rahvused jõuavad sotsialismi, see on paratamatu, kuid mitte kõik ei jõua täiesti ühtviisi, igaüks toob omapära ühte või teise demokraatia vormi, proletariaadi diktatuuri ühte või teise erikujusse, ühiskondliku elu mitmesuguste külgede sotsialistlike ümberkujunduste nii- või teistsugusesse teniposse.»[2]

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 5.

[2] *V. I. Lenin.* Teosed. 23. kd., lk. 57.

Tähtsamate sisetingimuste hulka, mis põhjustavad sotsialismile ülemineku iseärasusi ühel või teisel maal, kuuluvad: majanduse seisund ja arengutase; klassijõudude paigutus, klassivõitluse teravus ja vormid; töötavate hulkade teadlikkuse ja organiseerituse aste; rahvuslikud erinevused; rahva kultuuritase ja traditsioonid.

Ühe või teise maa üleminekut sotsialismile mõjustavad oluliselt ka välistingimused, kusjuures eriline tähtsus on kapitalismi- ja sotsialismijõudude vahekorral maailmaareenil, sotsialistlike riikide vastastikusel abil ja sellel, kas tuleb sõdida teiste riikide vastu või mitte.

Sotsialismi ülesehitamise kogemused NSV Liidus ja teistes maades on kinnitanud Lenini teesi, et eri maade tingimuste spetsiifika tõttu on ka ühiskonna revolutsioonilise ümberkujundamise vormid ja meetodid mitmekesised. Tulevikurevolutsioonides toimub kapitalismilt sotsialismile üleminek kahtlemata veelgi mitmekesisemates vormides.

Üldisi seaduspärasusi on võimalik edukalt ellu viia ainult sel juhul, kui neid rakendatakse loovalt, lähtudes konkreetsetest ajaloolistest tingimustest. Ühe või teise maa arengu iseärasuste ignoreerimise puhul oleks üldiste seaduspärasuste realiseerimine raske või koguni võimatu. Seepärast oligi Lenin, märkides Nõukogude Venemaa kogemuste rahvusvahelist tähtsust, ühtlasi nende kogemuste mehaanilise jäljendamise vastu. Ta ütles, et kommunistide tähtsamaid ülesandeid on: «Uurida, tundma õppida, leida, taibata ja haarata rahvuslikult omapärast, rahvuslikult spetsiifilist selles, kuidas iga maa *konkreetselt* asub *ühtse* rahvusvahelise ülesande lahendamisele . . .»[1]

Marksism-leninism käsitleb sotsialismile ülemineku üldisi seaduspärasusi ja vorme lahutamatus dialektilises ühtsuses, kusjuures määrava tähtsusega on üldised seaduspärasused. Sotsialistliku ühiskonna rajamise mitmesugused vormid on nende seaduspärasuste konkreetseks väljenduseks.

Tänapäeva revisionistid hindavad üle ja absolutiseerivad eri maade arenemise rahvuslikke iseärasusi. Iseäranis innukalt propageerivad nad «rahvusliku sotsialismi» või «sotsialismi rahvuslike mudelite» ideed. Nende väidete kohaselt pidavat üksteisest kvalitatiivselt erinevaid uue ühiskonna mudeleid olema niisama palju kui maid.

«Rahvusliku sotsialismi», «sotsialismi rahvuslike mudelite» idee tähendab tegelikult marksismist-leninismist loobumist, sotsialismi ehitamise üldistest seaduspärasustest lahtiütlemist, Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade kogemuste eitamist, ühe maa sotsialistliku ülesehitustöö praktika ja teiste maade kogemuste vastandamist.

Vääral seisukohal asuvad ka dogmaatikud. Kui revisionistid absolutiseerivad rahvuslikke iseärasusi ja jõuavad niiviisi üldiste

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 71.

seaduspärasuste eitamiseni, siis dogmaatikud ignoreerivad rahvuslikke iseärasusi ning sellest tulenevalt eitavad sotsialismile ülemineku vormide mitmekesisust eri maades. Tegelikkuses põhjustab see ühtede maade kogemuste mehaanilist jäljendamist teiste poolt, revolutsiooni sotsiaalse baasi ahendamist ja töötavate hulkade loominguliste võimaluste aheldamist.

Ühesugused ei ole ka üleminekuajajärgu kestus ja sotsialismi ehitamise raskused eri maades. See kõik sõltub paljudest asjaoludest, mille hulgas peamised on maa tootlike jõudude arengutase, eri majandussektorite osatähtsus, ühiskonna klassistruktuur ning töölisklassi ja kõigi töötajate poliitilise teadlikkuse aste.

2. PROLETARIAADI DIKTATUUR KUI SOTSIALISMI EHITAMISE PEAMINE TÖÖRIIST

Proletariaadi diktatuuri ülesanne on likvideerida rahvale vastumeelne kapitalistlik kord ja tagada uue, sotsialistliku ühiskonna ülesehitamine. See diktatuur kehtib kogu kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgu vältel. Üleminekuajajärgu ülesannete ammendamise ja sotsialismi täieliku võidu järel kasvab proletariaadi diktatuuri riik ümber üldrahvalikuks riigiks.

PROLETARIAADI DIKTATUURI OLEMUS

Igasuguses ühiskonnas määravad võimu olemuse ära tema klassipoliitiline sisu, ajalooline koht ja põhieesmärgid. Lenin märkis korduvalt, et proletariaadi ja kodanluse halastamatu võitluse olukorras saab tegemist olla ainult kas kodanluse diktatuuriga või proletariaadi diktatuuriga, võim saab kuuluda kas rõhujatele või rõhututele. Kolmandat või vahepealset võimalust ei ole ega saagi olla.

Proletariaadi diktatuur on töölisklassi võim, mida ta teostab liidus kõigi töötavate hulkadega sotsialismi ülesehitamise eesmärgil.

Missugused on proletariaadi diktatuuri põhiülesanded?

Esiteks, ekspluataatorlike klasside vastupanu mahasurumine, sotsialistliku riigi kaitsmine imperialistlike riikide kallaletungide eest, internatsionaalsete sidemete kindlustamine rahvusvahelise töölisklassiga ning teiste maade revolutsioonilise vabadusliikumise abistamine.

Teiseks, sotsialistlike ümberkujunduste teostamine majanduse, sotsiaal-poliitilise ja kultuurielu valdkonnas.

Kolmandaks, talurahva ja teiste töötavate hulkade juhtimine töölisklassi poolt, selleks et nad lööksid lõplikult lahku kodanlusest ning lülituksid sotsialistlikku ülesehitustöösse.

Võimu haaranud töölisklass hakkab liidus töötavate hulkadega

rajama sotsialistlikku ühiskonda. Sellele avaldavad ägedat vastupanu kukutatud ekspluataatorlikud klassid. Välismaalt saadava toetuse abil teevad nad meeleheitlikke katseid tagasi võita kaotatud «paradiisi», taastada kapitali võimu. Seepärast on proletariaadi diktatuuri üheks tähtsamaks ülesandeks, tema vältimatuks tunnuseks kukutatud ekspluataatorlike klasside vastupanu mahasurumine. Proletariaadi diktatuur on klassivõitluse jätkamine uutes tingimustes ja uutes vormides. Lenin kirjutas: «Proletariaadi diktatuur on võitnud ja poliitilise võimu enda kätte võtnud proletariaadi klassivõitlus võidetud kodanluse vastu, kes pole aga hävitatud, pole kadunud, pole lakanud osutamast vastupanu, kes on kõvendanud oma vastupanu.»[1]

Sotsialistliku ülesehitustöö käigus muutub klassijõudude vahekord töötajate kasuks. See aga ei tähenda, et sotsialismi ehitamisega kaasneb automaatselt kodanluse vastupanu nõrgenemine ja klassivõitluse pidev vaibumine, nagu väidavad reformistid ja parempoolsed revisionistid. Klassivõitlus võib ajuti järsult ägeneda. Nii oli see Ungaris kontrrevolutsioonilise mässu ajal 1956. aastal ja Tšehhoslovakkias 1968.—1969. aastal, kus sotsialismivastased jõud tegid meeleheitlikke katseid viia need maad kapitalismi restaureerimise teele.

Töölisklass püüab teostada sotsialistlikke ümberkujundusi võimalikult valutult, viimata klassivõitlust kõige teravamate vormideni. Proletariaadile on võõras «pahempoolsete» avantüristide ja trotskistide orientatsioon klassivõitluse kunstlikule lõkkelepuhumisele.

Võimu haaranud proletariaat peab klassivõitlust mitte üksnes oma maa ekspluataatorite vastu, vaid ka ülemaailmses ulatuses. Imperialistlikud riigid ei taha leppida sotsialistlike maade tekkimisega. Nad püüavad pidurdada ühiskonna progressiivset arenemist ega loobu katsetest liidus sisereaktsiooniga restaureerida kapitalism nendes maades. Imperialistlike riikide poliitika, mis taotleb sotsialistlike riikide «ohjeldamist», «tagasipaiskamist», majanduslik surve, blokaad, ideoloogilised diversioonid teenivad just seda eesmärki. Imperialism on valmis ka otsesteks sõjalisteks kallaletungideks sotsialistlikele maadele. Sotsialistliku isamaa, sotsialismi saavutuste kaitsmine on proletariaadi diktatuuri riigi tähtis ülesanne. Selle ülesande edukaks täitmiseks on vaja pidevalt suurendada maa kaitsevõimet ning teostada rahu kaitsmise ja kindlustamise poliitikat.

Sotsialistliku maailmasüsteemi tekkimisel ühendavad sotsialistlikud maad oma jõupingutused, selleks et kaitsta ühiselt niihästi kogu sotsialistlikku süsteemi kui ka iga sellesse süsteemi kuuluvat maad. Ühe või teise sotsialismimaa kaitsmine on mitte üksnes rahvuslik, vaid ka esmajärguline internatsionaalne ülesanne, sest

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 350.

kõne all on ülemaailmse sotsialismi positsioonide säilitamine ja kindlustamine.

Sotsialistlike riikide töörahva imperialismivastase klassivõitluse teiseks suunaks on maailma rahvaste areneva vabadusliikumise rahvusvaheline abistamine ja toetamine. Suured ja vastutusrikkad on sotsialistlike maade ülesanded rahvusvahelise töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise suhtes. Lenin asus seisukohal, et sotsialistlikud maad peavad kaasa aitama maailmarevolutsioonile eeskätt oma eeskujuga, majanduslike, sotsiaalsete ja poliitiliste ülesannete lahendamisega rahva huvides, töötajate materiaalse olukorra järjekindla parandamisega ning kultuuritaseme pideva tõstmisega. Ta rõhutas, et sotsialistlike maade rahvusvaheline taktika peab avalduma selles, et omal maal tehakse maksimaalselt võimalik selleks, et arendada, toetada ja virgutada revolutsiooni kõigis maades.

Sotsialistlikud riigid teevad kõik selleks, et vältida kontrrevolutsiooni eksportimist põhjalike revolutsiooniliste ümberkujunduste teele asunud maadesse. Vastavalt sellele, kuidas sotsialismi jõud tugevnevad, antakse vabaduse, demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja sotsialismi eest võitlevatele rahvastele üha ulatuslikumat majanduslikku, poliitilist, kultuuri- ja tehnikaalast ning vajaduse korral ka sõjalist abi.

Ekspluataatorlike klasside vastupanu mahasurumine on üks tähtsamaid proletariaadi diktatuuri ülesandeid. Kuid selle võimu olemust ei tohi mõista üksnes vägivallana, nagu püüavad näidata kodanlikud ideoloogid ja oportunistid. Proletariaadi diktatuuri eesmärk, tema peamine sisu on sotsialistliku ühiskonna ülesehitamine. Vägivalda teostatakse sotsialismile vaenulike jõudude suhtes, kes avaldavad sotsialistlikele ümberkujundustele vihast vastupanu ning püüavad restaureerida kapitalistlikku korda.

Klassivõitluse järsu ägenemise ja kodusõja perioodidel on proletariaadi diktatuuri vägivallaaspekt revolutsiooni saatuse suhtes eriti oluline. Kuid igal juhul jääb proletariaadi diktatuuri määravaks, peamiseks aspektiks uue ühiskonna loomine.

V. I. Lenin märkis, et proletariaadi diktatuur ei ole üksnes vägivald ekspluataatorite suhtes ja isegi mitte eeskätt vägivald. Ta kirjutas, et ekspluataatorlike klasside vastupanu mahasurumise ülesande kõrval «kerkib niisama vältimatult — ja mida rohkem edasi, seda enam — olulisem ülesanne, positiivse kommunistliku ülesehitustöö ülesanne, uute majandussuhete, uue ühiskonna loomise ülesanne».[1] Proletariaadi võimu majanduslik-organisatoorne ning kultuurilis-kasvatuslik funktsioon ongi allutatud loova töö ülesannetele.

Proletariaadi diktatuur on ühe klassi võim. Kuid töölisklass toetub riigi juhtimisel oma liitlastele, mitteproletaarsetele töötavatele hulkadele, eeskätt töötavale talurahvale. Proletariaat püüab

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 386.

laiendada oma võimu klassipoliitilist baasi, isoleerib töötavaid hulki kodanlusest ja tõmbab neid kaasa aktiivsele sotsialistlikule ülesehitustööle. Proletaarne riik rakendab ekspluataatorlike klasside suhtes nende vastupanu mahasurumise poliitikat, mitteproletaarsete töötavate klasside suhtes aga sotsialistliku revolutsiooni ülesannete ühiseks lahendamiseks vajaliku kindla liidu loomise poliitikat.

V. I. Lenin käsitas proletariaadi diktatuuri proletariaadi ja kõigi töötavate hulkade klassiliidu erilise vormina, milles juhtivat osa etendab proletariaat. Ta kirjutas: «Proletariaadi diktatuur on proletariaadi, töörahva eelväe, ja töörahva arvukate mitteproletaarsete kihtide (väikekodanlus, väikeomanikud, talurahvas, intelligents jne.) või nende enamiku klassiliidu eriline vorm, on liit kapitali vastu, liit kapitali täielikuks kukutamiseks, kodanluse vastupanu ja tema restauratsioonikatsete täielikuks mahasurumiseks, liit sotsialismi lõplikuks väljakujundamiseks ja kindlustamiseks.»[1]

Proletariaat suudab haarata ja säilitada riigivõimu, suruda maha ekspluataatorite vastupanu ja ellu viia põhjalikke sotsiaalseid ümberkujundusi üksnes liidus teiste töötavate kihtidega. Sotsialismi ülesehitamisel on eriti tähtsal kohal liit töötava talurahvaga, kes kujutab endast märkimisväärset jõudu ühiskonnas. Lenin pidas tööliste ja talupoegade liitu proletariaadi diktatuuri ülimaks põhimõtteks.

Töölisklass viib endaga kaasa talurahva ja kõik ühiskonna väikekodanlikud kihid, vabastades nad järk-järgult kodanlike ja väikekodanlike vaadete mõju alt. Seda tehakse kasvatustöö, veenmise, seltsimeheliku abi ja eeskuju varal.

Tööliste ja mitteproletaarsete töötavate hulkade kindla liidu loomiseks on olemas objektiivne alus. Võideldes enda vabastamise eest, võitleb proletariaat ühtlasi kõigi töötajate vabastamise, kõigi ekspluateerimise ja rõhumise vormide likvideerimise eest.

Vastavalt põhiülesannetele on proletariaadi diktatuuril niihästi sise- kui ka välisfunktsioonid, mis on iseloomulikud riigi tegevuse põhisuundadele. *Peamiste sisefunktsioonide* hulka kuuluvad: kukutatud ekspluataatorlike klasside vastupanu mahasurumine; majanduslik-organisatoorne funktsioon; kultuurilis-kasvatuslik funktsioon; kontroll ühiskonnaliikmete töö ja tarbimise määra üle; sotsialistliku omanduse kaitsmine; avaliku korra säilitamine ja kodanike õiguste kaitsmine. Proletariaadi diktatuuri riigi *välisfunktsioonid* on: maa kaitsmine ülemaailmse imperialismi kallaletungide eest; riikliku julgeoleku tagamine imperialistliku luure salasepitsuste vastu; võitlus rahu ja erineva ühiskonnakorraga riikide rahuliku kooseksisteerimise eest; koostöö organiseerimine sotsialistliku maailmasüsteemi riikidega ja vabanenud maade abistamine; ülemaailmse vabadusliikumise toetamine.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk-d 350—351.

PROLETARIAADI DIKTATUUR KUI DEMOKRAATIA UUS TÜÜP

Proletariaadi diktatuuriga lõpeb ekspluataatorlike klasside võimu ajastu ja algab tõelise rahvavõimu ajastu. Sotsialistliku revolutsiooni tulemusena läheb riigivalitsemine esmakordselt töötajate kätte ning kehtestatakse ühiskonna valdava enamuse võim vähemuse üle. «Proletaarne demokraatia», ütles Lenin, «on *miljon korda* demokraatlikum igast kodanlikust demokraatiast...»[1]

Proletariaadi diktatuur annab töötajatele tegeliku võimaluse kasutada vabadust, kõiki poliitilisi ja sotsiaalseid õigusi. Rahvahulgad saavad avara võimaluse võtta pidevalt osa praktilisest riiklikust juhtimistegevusest, samuti majanduse ja kogu ühiskonnaelu haldamisest. Tootmisvahendite ühiskonnastamine, kultuuriasutuste, haridussüsteemi, kirjastustegevuse, televisiooni ja raadio rahva kätte andmine laiendab oluliselt demokraatia sfääri. Proletaarne riik laiendab demokraatiat sotsialistliku ühiskonna kõigile elualadele.

Proletariaadi diktatuur kui kõige laialdasem demokraatia töötajate jaoks tähendab samal ajal demokraatia likvideerimist või märgatavat kitsendamist ekspluataatorite jaoks. Proletaarne võim annab võimaluse kasutada sõna-, trüki- ja koosolekuvabadust ainult töötajatele ja nende organisatsioonidele, kõigile neile, kes kasutavad nimetatud vabadusi töötajate huvides, sotsialismi huvides. Organiseerumis- ja tegevusvabaduse andmine sotsialismivaenulikele, kontrrevolutsioonilistele jõududele, nagu on tõestanud üksikute sotsialistlike riikide kogemused, kärbib tegelikkuses paratamatult töötajate demokraatlikke õigusi ja tekitab kapitalismi restaureerimise ohtu. Kukutatud ekspluataatorlikud klassid ja välismaised kontrrevolutsioonilised jõud kasutavad sotsialismivastase võitluse kergendamiseks demokraatia maski, püüavad rakendada sotsialistlikes riikides kodanliku demokraatia elemente ning lõpuks asendada sotsialistliku demokraatia kodanliku demokraatiaga.

Sotsialismi vaenlased peavad diktatuuri ja demokraatiat teineteist välistavateks mõisteteks. Nende väidete kohaselt tähendavat diktatuur demokraatia eitamist ja vägivalda inimeste suhtes. Käsitades ekspluataatorlike klasside demokraatlike õiguste piiramist proletaarse riigi poolt demokraatia likvideerimisena üldse, püüavad need jõud kujutada ennast täieliku, «puhta», kõigi jaoks kehtiva demokraatia eest võitlejatena. Sotsialismivastaste jõudude seesugune taktika taotleb üldise demokraatia kehtestamise, demokraatia arendamise ja täiustamise sildi all tegevusvabadust rahvavõimu vastu võitlemiseks.

F. Engels märkis oma kirjas August Bebelile, et «puhas demokraatia» on kodanluse viimne päästerõngas. «Igal juhul on kriisi ajal ja järgmisel päeval pärast seda meie ainsaks vastaseks *kõik*

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 28. kd., lk. 227.

reaktsioonilised hulgad, kes ühinevad puhta demokraatia ümber, ja ma arvan, et seda ei tohi mingil juhul kahe silma vahele jätta,»[1] kirjutas Engels.

Klassiühiskonnas on niihästi diktatuur kui ka demokraatia oma iseloomult klassipoliitiline. Vastandlike huvidega klassidest koosnevas ühiskonnas ei ole ega saagi olla «klassidest kõrgemal seisvat», «täielikku», «puhast» demokraatiat, niisama nagu ei saa olla võrdsust ekspluataatorite ja ekspluateeritavate vahel.

V. I. Lenin rõhutas, et rääkida demokraatiast üldse tähendab unustada klassivõitlus. Kogu küsimus on selles, missuguse klassi jaoks eksisteerib demokraatia ja missugune klass kelle üle diktatuuri teostab. Demokraatia sisu sõltub võimu klassipoliitilisest olemusest, s. o. sellest, kelle käes on võim ja kelle huvides seda võimu rakendatakse. Lenin kirjutas üleminekuajajärgu riigi iseloomustuseks, et see «peab paratamatult olema *uut laadi* demokraatlik (proletaarlaste jaoks ja üldse varatute jaoks) ja *uut laadi* diktaatorlik riik (kodanluse vastu)».[2]

PROLETARIAADI DIKTATUURI VORMIDE MITMEKESISUS

Proletariaadi diktatuur on kodanluse diktatuurist täiesti erinev mitte ainult sisult, vaid ka teostamisvormidelt. Lenin kirjutas: «Suurim absurdsus oleks arvata, et kõige sügavam revolutsioon inimkonna ajaloos, maailmas esimene võimu üleminek vähemuse — ekspluataatorite — käest enamuse — ekspluateeritavate — kätte saab toimuda vana, kodanliku, parlamentaarse demokraatia vanades raamides, saab toimuda ilma kõige järsemate murranguteta, ilma et oleks vaja luua uusi demokraatia vorme, uusi asutusi, mis kehastavad tema rakendamise uusi tingimusi jne.»[3]

Konkreetsetest ajaloolistest tingimustest sõltuvalt võivad proletariaadi diktatuuri vormid olla mitmesugused. Revolutsiooniliikumise praktika on loonud seesugused töölisklassi võimu vormid nagu Pariisi Kommuun, nõukogud, rahvademokraatia. Kuid vormide mitmekesisusest hoolimata on proletariaadi diktatuurile iseloomulikud mitmed ühisjooned, mis väljendavad tema ühtset olemust.

Ajalooliselt oli proletariaadi diktatuuri esimeseks vormiks Pariisi Kommuun. Lühikesest kestusest hoolimata esinesid kommuunis paljud töölisklassi võimuteostuse ühisjooned. Marx tegi nende joonte üldistamise alusel järelduse, et Pariisi Kommuun «oli viimaks ometi avastatud poliitiline vorm, milles võis toimuda töö majanduslik vabanemine».[4]

---

[1] *К. Маркс и Ф. Энгельс.* Соч., т. 36, стр. 218.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 25. kd., lk. 385.
[3] *V. I. Lenin.* Teosed, 28. kd., lk. 436.
[4] *K. Marx* ja *F. Engels.* Valitud teosed, I kd., lk. 415.

Kommuunist erinevalt arenesid Venemaal tekkinud nõukogud hoopis täielikumalt välja juba esimestel aastatel pärast Oktoobrirevolutsiooni ning neis avaldusid selgepiiriliselt proletariaadi diktatuuri kõigi vormide ühisjooned. Pariisi Kommuuni ja nõukogude kui ühetüübiliste vormide käsitlemisel märkis Lenin, et kommuun oli nõukogude «algidu».

V. I. Lenin rõhutas korduvalt proletariaadi võimuteostuse olulisi jooni väljendavate nõukogude rahvusvahelist tähtsust, märkides ühtlasi, et need jooned avalduvad teistes maades teistsugusel kujul. Lenin ei piiranud nõukogude riigitüüpi üksnes selle vormiga, mis oli tekkinud sotsialistliku revolutsiooni käigus Venemaal. Ta luges nõukogude riigitüübi hulka ka sel ajal teistes maades tekkinud proletaarsete asutuste algeod, sealhulgas nõukogude süsteemi Saksamaal, käitisvanemate komiteed Inglismaal jm. Lenin märkis Kominterni I kongressil peetud kõnes, et «see proletariaadi diktatuuri vorm, mis tegelikult on juba välja töötatud, s. o. nõukogude võim Venemaal, Räte-System Saksamaal, Shop Stewards Committees ja teised analoogilised nõukogulikud institutsioonid teistes maades, kõik nad tähendavad ja viivad ellu just töötavate klasside jaoks, s. o. elanikkonna hiiglaenamuse jaoks, sellist tegelikku demokraatlike õiguste ja vabaduste kasutamise võimalust, mida pole kunagi ligikaudseltki olnud kõige paremates ja demokraatlikumates kodanlikes vabariikides».[1]

Ka rahvademokraatiamaade kogemused on näidanud, et kõik proletariaadi diktatuuri vormid langevad põhijoontes ühte. Tutvume lühidalt nende põhijoontega.

Proletariaadi diktatuuri teostamiseks on vaja niisugust organisatsiooni, mis tagab töölisklassi ja kõigi töötajate aktiivse ja määrava tähtsusega osavõtu riigivalitsemisest. Lenin märkis, et kodanlik demokraatia ja parlamendisüsteem olid organiseeritud nii, et just töötavad klassid olid kõige rohkem haldusaparaadist kõrvale jäetud. Proletariaadi diktatuur seevastu on korraldatud selliselt, et töötavaid hulki lähendada haldusaparaadile.

Proletaarse võimu organid luuakse valitavuse ja koosseisu pideva uuendamise põhimõttel. Sotsialistliku riigi kujunemise perioodil võib ajutise abinõuna aset leida ka võimu esindajate määramine keskorganite poolt. Valitavuse ja koosseisu pideva uuendamise põhimõte võimaldab ühelt poolt reguleerida riigivõimuorganite sotsiaalset koosseisu ning tagada eri rahvuste ja rahvusrühmade osavõtu nende tööst, teiselt poolt aga kujundada võimuorganeid kõige võimekamatest ja autoriteetsematest isikutest. Töötajad ei piirdu oma esindajate valimisega võimuorganitesse, vaid ka kontrollivad nende tegevust, kutsudes vajaduse korral oma esindajaid ära ning asendades neid teiste isikutega.

Valijaid esindavad riigiasutused muutuvad kapitalistlike maade «jututubadest» tööorganiteks. Proletariaadi diktatuur ühendab sea-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 28. kd., lk. 436.

dusandlikku ja täideviivat võimu: riigivõimuorganid ei piirdu seaduste andmisega, vaid tagavad ka nende elluviimise.

Riigiorganite struktuuri ja tegevuse organiseerimise ning keskvõimu ja kohalike võimuorganite vaheliste suhete aluseks on demokraatlik tsentralism. Lenin kirjutas, et organisatsiooni vormi seisukohalt on nõukogude vabariik nõukogude ühendamine ja kujundamine alt kuni üles ühtseks harmooniliseks töötajate riiklikuks organisatsiooniks, ühtseks ja kõigis oma lülides homogeenseks riigimehhanismiks.

Demokraatlik tsentralism ei sobi ühte ei tsentraliseeritud riikliku juhtimise vajadust eitava anarhismiga ega rahvahulki riigivalitsemisest kõrvaletõrjuva, kohalikku initsiatiivi aheldava bürokraatliku tsentralismiga. Demokraatlik tsentralism võimaldab kogu ühiskonna huvides ühendada tsentraliseeritud riiklikku juhtimist kohaliku initsiatiivi arendamisega, töötajate pideva kaasatõmbamisega niihästi üldiste kui ka kohalike küsimuste lahendamisele.

Võimuteostuse ühisjoonte kõrval on igale proletariaadi diktatuuri vormile omased ka teatud iseärasused.

Venemaal põhjustasid proletariaadi diktatuuri nõukogude vormi spetsiifilisi jooni sotsialistliku revolutsiooni teostamise erilised tingimused — selge piirjoon klassijõudude ja nende parteide vahel, äärmiselt äge klassivõitlus sise- ja välisreaktsiooni ühendatud jõudude vastu ning teiste sotsialistlike maade puudumine. Nendes erakordselt keerukates ja rasketes tingimustes, nagu märkis Lenin, tuli meil «teostada proletariaadi diktatuuri tema kõige karmimas vormis».[1]

Kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodil ei lubatud NSV Liidus ekspluataatorlikel klassidel osa võtta maa poliitilisest elust. Ekspluataatorid jäeti valimisõiguseta ning see võttis neilt igasuguse võimaluse avaldada otsest mõju riigivõimuorganite koosseisu kujundamisele ja tegevusele. Töölisklassi juhtiva osa tagamiseks talurahva arvulise ülekaalu tingimustes kehtestati töölisklassile võimuorganite valimistel teatud eelised. Mõningaid iseärasusi oli ka valimiste korras: valimised olid mitmeastmelised ja lahtised.

NSV Liidus teostati proletariaadi diktatuuri ühe partei süsteemi tingimustes. Revolutsiooni sotsiaalse baasi laiendamise huvides pidas Kommunistlik Partei nõukogude võimu kindlustamise ja sotsialismi ehitamise platvormil võimalikuks koostööd väikekodanlike parteidega. Kuid need parteid läksid Kodusõja ajal üle kontrrevolutsiooni leeri ning jäid niiviisi ilma võimalusest osa võtta riigi poliitilisest elust. Seega oli ühe partei süsteem tingitud ajaloolistest põhjustest.

Proletariaadi diktatuuri nõukogude vormi iseärasuseks on

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 28. kd., lk-d 186—187.

see, et ta ei olnud isegi revolutsiooni algjärgus seotud varasemate riigivormidega. Kodanlik riigiaparaat purustati ägeda klassivõitluse tingimustes kiiresti ja täielikult ning asendati täiesti uute riigiorganitega — tööliste ja talupoegade saadikute nõukogudega.

Proletariaadi diktatuuri uueks vormiks sai mitmes Euroopa ja Aasia riigis tekkinud rahvademokraatia, mis sündis maailmarevolutsiooni arenemise uue etapi tingimustes. NLKP programmis on märgitud, et rahvademokraatias «peegeldub sotsialistliku revolutsiooni arenemise omapära imperialismi nõrgenemise ja jõudude vahekorra sotsialismi kasuks muutumise tingimustes».

Proletariaadi diktatuuri rahvademokraatliku vormi üldjoonteks on revolutsiooni laialdane sotsiaalne baas, revolutsiooni suhteliselt rahulik kulg ning NSV Liidu abi ja toetus. Ühtlasi esineb üksikute riikide rahvademokraatia vormis oma iseärasusi, sest igal maal toimus sotsiaalne murrang erisugustes ajaloolistes ja rahvuslikes tingimustes.

Rahvademokraatia tähtsamaid iseärasusi on rahvarinde olemasolu. See ühiskondlik-poliitiline massiorganisatsioon, mille eesotsas seisab marksistlik-leninlik partei, liidab mitmesuguseid demokraatlikke organisatsioone.

Rahvarinde loomist põhjustas revolutsioonilise liikumise laialdane sotsiaalne baas, vajadus organisatsiooniliselt ühendada revolutsiooni liikumapanevaid jõude, teostada töölisklassi liitu talurahvaga ning teiste ühiskonna progressiivse arengu kasuks tegutsevate klasside ja sotsiaalsete rühmadega. Klassijõudude paigutus muutus rahvusliku ja sotsiaalse vabanemise eest, ühiskonna sotsialistliku ümberkujundamise eest peetava võitluse käigus. Need muutused peegeldusid ka rahvarindes.

Erinevalt Nõukogude Venemaast kehtestati terves reas rahvademokraatiamaades mitme partei süsteem. Rahvademokraatlik kord kujunes välja rahvarinde baasil. Selle asjaolu tõttu oli otstarbekas luua kommunistlike ja töölisparteide blokk nende poliitiliste parteidega, kes fašismi- ja imperialismivastase võitluse ühisel platvormil kuulusid koos kommunistidega rahvarindesse. Seejuures säilitasid kommunistlikud ja töölisparteid oma juhtiva osa. Nendes tingimustes aitas mitme partei süsteem laiendada revolutsiooni sotsiaalset baasi ning edukamalt täita revolutsiooni ülesandeid.

Sotsialistliku revolutsiooni etapil võitlevad rahvarinde parteid ühiselt uue, sotsialistliku korra võidu eest. Kapitalistliku korra säilitamist pooldavad kodanlikud parteid tõrjuti rahvarindest järk-järgult välja.

Sotsialistliku revolutsiooni ülesannete täitmise ja sotsialismi ehitamise seisukohalt oli suur tähtsus sellel, et mitmetes Euroopa rahvademokraatiamaades (Poolas, Ungaris, Tšehhoslovakkias, Saksa Demokraatlikus Vabariigis) toimus kommunistlike ja sot-

siaaldemokraatlike parteide ühinemine marksismi-leninismi põhimõtete alusel. See tegi lõpu töölisklassi lõhestatusele ning aitas suurendada tema juhtivat osa sotsialistlikus ülesehitustöös. Niisuguse ühinemise positiivsed kogemused, mida on omandatud rahvademokraatiamaades, näitavad, et tulevikus võib sellesuunaline areng toimuda ka teistes maades.

Mitme rahvademokraatiamaa kommunistlikud ja töölisparteid teevad praegu edukat koostööd mitteproletaarsete demokraatlike parteidega. Näiteks Saksa Demokraatliku Vabariigi Rahvusrinde koosseisu kuulub peale Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei veel neli demokraatlikku parteid: Natsionaal-demokraatlik Partei, Liberaal-demokraatlik Partei, Kristlik-demokraatlik Liit ja Saksamaa Demokraatlik Talurahvapartei. Poola Rahvusühtsuse Rinde koosseisus on kolm parteid: Poola Ühinenud Töölispartei, Talurahvapartei ja Demokraatlik Partei. Bulgaaria Isamaarindesse kuuluvad Kommunistlik Partei ja Bulgaaria Põllumajanduslik Rahvaliit. Ungari ja Rumeenia on mitme partei süsteemilt üle läinud ühe partei süsteemile.

Kommunistide ja mittekommunistlike demokraatlike parteide koostöö toimub mitmesugustes vormides niihästi rahvusrinde raamides kui ka sel teel, et demokraatlike parteide esindajad võtavad osa riigivõimuorganite ja töötajate massiorganisatsioonide tegevusest. Need faktid tõestavad ilmekalt, kui võltsid on kodanlike ideoloogide ja revisionistide väljamõeldised, nagu ei tahaks kommunistid võimu eest ja sotsialismi ülesehitamise eest peetavas võitluses koostööd teiste parteidega.

Proletariaadi diktatuuri rahvademokraatlikule vormile on iseloomulik ka riigivõimuorganite loomise omapärane kord.

Erinevalt Nõukogude Liidust ei võetud rahvademokraatiamaades ekspluataatorlikelt klassidelt tavaliselt valimisõigust ära. Nendes maades kujunenud soodsate sise- ja välistingimuste puhul ei saanud ekspluataatorlike klasside valimisõigus marksistlik-leninliku partei õige poliitika korral ohustada rahvavõimu. Ekspluataatorlikud klassid jäeti mõneks ajaks täiesti valimisõiguseta Rumeenia Rahvavabariigis. Mitmel rahvademokraatiamaal puudutas valimisõiguse piiramine ainult üksikuid vaenulikult tegutsevaid rühmi ja sõja-aastatel okupantidega koostöötanud kodumaa reetureid.

Niiviisi kinnitasid enamiku rahvademokraatiamaade kogemused Lenini teesi, et ekspluataatorite valimisõiguse kärpimine ei ole proletariaadi diktatuuri vältimatu tingimus.

Ka vana riigiaparaadi lammutamine toimus mitmetes rahvademokraatiamaades teisiti kui NSV Liidus. Osa riigiaparaadist (sõjaväe juhtkond, politsei) isoleeriti juba revolutsiooni demokraatlikul etapil. Haldusaparaadi muu osa kujundati ümber järk-järgult.

Mitmel Euroopa rahvademokraatiamaal kasutatakse teisendatud kujul mõningaid traditsioonilisi parlamentlikke vorme. Nii on

Tšehhoslovakkias üldrahvalikuks esindusorganiks Rahvuskogu, Poolas aga Seim.

Tänapäeva rahvusvahelise töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise jaoks on rahvademokraatia kogemustel nõukogude kogemuste kõrval väga suur tähtsus. Tulevikurevolutsioonid võivad luua kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgu uusi poliitilisi vorme. Kuid kogu oma mitmekesisuse juures on nende sisu, nagu märkis Lenin, paratamatult üks ja seesama — proletariaadi diktatuur.

MARKSISTLIK-LENINLIKU PARTEI JUHTIV OSA PROLETARIAADI DIKTATUURI SÜSTEEMIS

Töölisklassi võitlus sotsialismi eest saab olla edukas ainult sel juhul, kui seda juhib klassi kõige teadlikum ja organiseeritum väesalk — kommunistlik partei. Kommunistliku partei juhtiv osa on sotsialistliku revolutsiooni ja uue ühiskonna rajamise üldine seaduspärasus. Kui töölisklass haarab võimu, saab tema avangard — kommunistlik partei — valitsevaks parteiks. Lenin märkis, et «proletariaadi diktatuur pole võimalik muudmoodi kui kommunistliku partei kaudu».[1]

Marksismi-leninismi loovalt arendades valgustab kommunistlik partei teooriaga uue ühiskonna rajamise teed. Ta töötab konkreetsetele tingimustele vastavalt välja sotsialismi eest peetava töötajate revolutsioonilise võitluse programmi, strateegia ja taktika ning määrab kindlaks proletaarse riigi tegevuse peasuunad ja -ülesanded. Kommunistlik partei selgitab rahvahulkadele oma poliitikat ning mobiliseerib neid seda poliitikat ellu viima. Partei juhib sotsialistliku ühiskonna kõiki elualasid.

Töölisklassi võimu kindlus sõltub otseselt kommunistliku partei küpsusest, tema ridade ühtsusest. Mida tugevam on partei, seda kindlam on riik ja seda edukamalt teostab töölisklass oma võimu. Kommunistliku partei juhtiva osa nõrgendamine nõrgendab paratamatult ka töölisklassi võimu ning tekitab sotsialismi saavutuste loovutamise ja kapitalismi restaureerimise ohtu.

Sellega ongi seletatav, et sotsialismi vaenlased, püüdes muuta ühiskonnakorra iseloomu ja likvideerida töölisklassi võimu, suunavad oma jõupingutused eeskätt kommunistliku partei juhtiva osa nõrgendamisele. Nii tegutsesid kontrrevolutsioonilised jõud Ungaris 1956. aastal ja Tšehhoslovakkias 1968.—1969. aastal. Kontrrevolutsioonile andis selles suurt abi parempoolne revisionism.

Kommunistliku partei juhtiv osa ei tähenda partei diktatuuri. Marksistlik-leninlikku parteid ei tohi samastada riigivõimuga, nagu

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 32. kd., lk. 177.

sihilikult teevad kodanluse ideoloogid ja parempoolsed oportunistid.

Proletariaadi diktatuuri teostatakse terve riiklike ja ühiskondlike organisatsioonide süsteemi kaudu, kusjuures juhtival kohal on selles süsteemis kommunistlik partei. Proletariaadi diktatuuri «mehhanismi» selgitades märkis Lenin, et võimu teostab nõukogude vormis organiseerunud proletariaat, keda juhib kommunistlik partei; partei toetub oma töös ametiühingutele ja teistele ühiskondlikele organisatsioonidele. Ta kirjutas: «Saame kogusummas vormiliselt mittekommunistliku, painduva ja võrdlemisi laialdase, väga võimsa proletaarse aparaadi, mille kaudu partei on tihedasti seotud *klassi* ja *massiga* ning mille kaudu, partei juhtimisel, teostub *klassi diktatuur.*»[1]

Partei ühendab kõigi riiklike ja töötajate massiorganisatsioonide tööd ning suunab nende tegevust ühtsele, ühisele eesmärgile; nende organisatsioonide kaudu on parteil tihe side töölisklassiga ja kõigi töötajatega.

Mitmete rahvademokraatiamaade kogemused näitavad, et proletariaadi diktatuuri süsteemi võivad kuuluda ka sotsialismi ülesehitamist toetavad mitteproletaarsed demokraatlikud parteid. Need kogemused näitavad ühtlasi seda, et proletaarse võimu süsteemis peab juhtival kohal olema kommunistlik partei, töölisklassi kui kõige järjekindlama revolutsioonilise ühiskonnaklassi partei.

Kommunistliku partei juhtivat osa ei sunnita teistele organisatsioonidele peale, vaid nad tunnistavad seda ühiste eesmärkide nimel ja ühiste vaenlaste vastu peetavas võitluses vabatahtlikult. Partei veenab rahvahulki ja massiorganisatsioone oma poliitika õigsuses ning tõmbab neid kaasa. Marksistlik-leninlik partei tagab endale juhtiva seisundi ägedas võitluses sotsialismile vaenulike poliitiliste jõudude vastu, kes püüavad kiskuda rahvahulki enda poole ja kasutada nende liikumist reaktsioonilistel eesmärkidel.

Kodanluse ideoloogid, parempoolsete sotsialistide juhid ja tänapäeva revisionistid süüdistavad kommuniste sageli «monopolismis», püüavad näidata kommunistliku partei juhtivat osa sotsialistlikes maades diktaadina, vabaduse puudumisena, ülistades igati kodanlikku mitme partei süsteemi, mis olevat demokraatia tunnus. Tegelikult on kapitalistlikes maades vabadus ainult neil parteidel, kes kaitsevad eraomandussuhteid, kusjuures kapitalismi põhialused sellest ei muutu, kas tuleb võimule üks või teine neist parteidest. Marx kirjutas: «Oligarhia ei jäädvusta ennast võimu pideva säilitamisega *ühtedes ja samades* kätes, vaid sellega, et ta annab võimu vaheldumisi ühest käest ära, et seda silmapilk teise käega haarata.»[2] Töölisklassi ja kõigi töötajate huve järjekindlalt kaitsvad kommunistlikud ja töölisparteid, aga ka demokraatlikud organisatsioonid on kapitalistlikes maades kas keelatud

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 30.

[2] *К. Маркс и Ф. Энгельс.* Соч., т. 11, стр. 372.

või seatakse nende teele kõikvõimalikke tõkkeid. Ühe või teise poliitilise korra demokraatlikkus või ebademokraatlikkus ei sõltu parteide arvust, vaid sellest, missugused need parteid on, missuguse klassi huve nad kaitsevad ja keda nad teenivad.

Marksistlik-leninliku partei osatähtsus kasvab sotsialismi ehitamise käigus pidevalt. Partei ees seisvate ajalooliste ülesannete eduka lahendamise vältimatuks tingimuseks on kommunistide ideelis-poliitilise taseme ja kõigi parteiorganisatsioonide aktiivsuse pidev tõus ning partei ridade ühtsuse tugevnemine.

XI PEATÜKK

ÜHISKONNASUHETE ÜMBERKUJUNDAMINE ÜLEMINEKUAJAJÄRGUL

Sotsialismi ehitamine muudab üleminekuajajärgul põhjalikult kogu ühiskonnasuhete süsteemi — tootmissuhteid, sotsiaalseid klassisuhteid, poliitilisi suhteid, rahvussuhteid, vaimseid jt. suhteid. Kujunevad välja uued, sotsialistlikud ühiskonnasuhted.

1. SOTSIALISMI MAJANDUSLIKU ALUSE RAJAMINE

Proletariaadi diktatuuri riigi tähtsaim ülesanne on luua sotsialismi võidu otsustav tingimus — sotsialistlik tootmisviis. See eeldab:

tootmisvahendite erakapitalistliku omanduse asendamist riikliku üldrahvaliku omandusega sotsialistliku *natsionaliseerimise* poliitika teel;

talurahva ja käsitööliste tootmisvahendite väikeeraomanduse ümberkujundamist kooperatiivseks sotsialistlikuks omanduseks *tootmisalase koopereerimise* poliitika teel;

tööstuses ja põllumajanduses niisuguste tootlike jõudude loomist, niisuguse materiaal-tehnilise baasi rajamist, mis tagab sotsialismi võidu, rahvahulkade materiaalse heaolu kasvu ja riigikaitse tugevnemise. Enamik maid saavutab selle *sotsialistliku industrialiseerimise* poliitika abil.

Sotsialistliku ülesehitustöö käigus luuakse majanduse plaanipärase juhtimise süsteem, millele on iseloomulikud majandamise ja tootmise juhtimise uued, sotsialistlikud meetodid.

Nagu Marx ja Engels märkisid, ekspropriieerib proletariaat oma poliitilist võimu kasutades ekspropriaatorid, võtab sammsammult kodanluse käest ära kogu kapitali ning tsentraliseerib põhilised tootmisvahendid sotsialistliku riigi kätte, et kiiresti suurendada tootlike jõudude kogusummat. Kapitalistlik omandus likvideeritakse *natsionaliseerimise*, s. o. kapitalistlike tööstus- ja põllumajandusettevõtete, raudteetranspordi, kaubalaevastiku, pankade, väliskaubanduse, sisekaubanduse suurettevõtete jms. riigistamise teel.

Sotsialistliku ülesehitustöö käigus on otsustav tähtsus sellel, et riigi kätte läheb suurtööstus, mis juba oma iseloomult nõuab üldriiklikus ulatuses ühiskonnastamist. Suur tähtsus on ka pankade natsionaliseerimisel. Sellega kaotab kodanlus oma majandusliku võimu tähtsa hoova, sotsialistliku riigi kätte läheb aga kogu maad hõlmav võimas majandusaparaat, mida kasutatakse ressursside plaanipärase arvestamise ja jaotamise huvides. Maa majandusliku iseseisvuse kindlustamise seisukohalt etendab tähtsat osa väliskaubanduse natsionaliseerimine.

V. I. Lenin kirjutas, et sotsialismi ei saa igal pool kohe kehtestada, vaid enne on vaja ellu viia terve üleminekuabinõude süsteem. Natsionaliseerimise valdkonnas on niisuguseks abinõuks eelkõige tööliskontroll kapitalistlike ettevõtete majandusliku tegevuse üle. Ettevõtete tegevust kontrollides õpivad töölised ja teenistujad ühtlasi juhtima tootmist, rahandust ja toodangu jaotamist ning pidama arvestust.

Natsionaliseerimist ettevalmistav üleminekuabinõu on ka riigi kontroll tooraine, materjalide ja seadmete jaotamise, samuti kaubanduse, hindade ja krediidi üle. Väliskaubanduse riiklikuks monopoliks kuulutamist ettevalmistavaks üleminekuabinõuks võib olla riiklik kontroll väliskaubanduslike operatsioonide üle.

Revolutsioonijärgseks sotsialismile ülemineku majanduslikuks abinõuks võib olla *riigikapitalism*, s. o. niisugune kapitalism, mida reguleerib ja kontrollib sotsialistlik riik, kes määrab ära tema tegevuse tingimused ja piirid. Lenin kirjutas: «Riigikapitalism ... on nõukogude võimu tingimustes niisugune kapitalism, mida töölisklass teadlikult lubab ja piirab. Meie riigikapitalism erineb kodanliku valitsusega maade riigikapitalismist väga oluliselt, nimelt selle poolest, et meil ei esinda riiki kodanlus, vaid proletariaat, kes on suutnud võita talurahva täieliku usalduse.»[1]

Riigikapitalism, kontsessioonid, ettevõtete kapitalistide kätte rendile andmine ei tähenda proletariaadi diktatuuri ajal klassivõitluse asendamist kodanlusega sõlmitud klassirahuga, vaid kodanluse vastu sihitud klassivõitluse jätkamist uuel kujul. Riigikapitalismi

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 42. kd., lk. 397.

rakendatakse sotsialismi positsioonide kindlustamiseks ja selleks, et valmistada ette tingimusi kapitalistlike suhete likvideerimiseks.

Nõukogude Venemaal ei kujunenud riigikapitalism kuigi ulatuslikuks. Põhjuseks ei olnud nõukogude võimu hoiak, vaid see, et kapitalistid keeldusid koostööst, sest nad lootsid taastada vana korda. Teiste sotsialistlike maade kogemused on näidanud, et võimu taashaaramise lootusetuses veendunud kodanlus on nõus riigikapitalismiga, püüdes kas või osaliselt ja ajutiseltki säilitada oma rikkust. Riigikapitalismi mitmesugused vormid levisid Hiina Rahvavabariigis, Saksa Demokraatlikus Vabariigis ja teistes sotsialismimaades.

Sotsialistliku natsionaliseerimise tempo, vormid ja meetodid sõltuvad ühe või teise maa konkreetsetest tingimustest. Näiteks Venemaal natsionaliseeriti suurettevõtted lühikese ajaga, poole aasta vältel (1917. aasta detsembrist 1918. aasta juunini). Niisugust kiirust põhjustas äge klassivõitlus, kodanluse sabotaaž ja tema keeldumine riigikapitalistlikest üleminekuvormidest. Euroopa rahvademokraatiamaades kujunes välja teistsugune olukord. Seal konfiskeeriti esialgu ainult sõjaroimarite või okupantidega seotud isikute ettevõtted. Mõne aja pärast, revolutsiooni järgmisel astmel, natsionaliseeriti järk-järgult ka teised ettevõtted, mis moodustasid majanduse põhialuse. Erinevalt NSV Liidust, kus eksproprieeriti täielikult ilma väljaostuta mõisnike ja kapitalistide, seejärel aga ka maakodanluse omand, osteti mitmel rahvademokraatiamaal ettevõtteid välja rahvusliku kodanluse selle osa käest, kes tegutses koos töölisklassiga imperialismi vastu ja tegi rahvavõimuga lojaalset koostööd.

Üleminekuajajärgul on marksistlik-leninliku partei poliitika seisukohalt oluline tähtsus maaomanduse küsimusel. Revolutsiooni käigus toimub mõisnike ja suurkapitalistide maaomanduse sundvõõrandamine. Talupoegadele renditud mõisamaad antakse nendele päriseks või kasutamiseks, teine osa aga muudetakse riigi omanduseks ja antakse riiklikele põllumajanduslikele suurettevõtetele. Kapitalistide keskkihi ja kulakute maade võõrandamine toimub väga mitmesugusel viisil: erinev võib olla selle protsessi kestus, omanikele jäetava maa piirsuurus, võõrandamine võib toimuda väljaostuta või mitmesuguse suurusega väljaostutasu eest jne. Mitmesugune võib olla ka nende maade edaspidine kasutamine.

Olenevalt antud riigi konkreetsetest tingimustest, poliitilisest olukorrast ning talurahva ühtedest või teistest traditsioonidest maaomanduse suhtes võidakse talitada mitmeti: natsionaliseeritakse kas kogu maa või ainult maavarad, suured metsad ja veekogud ning riiklike ettevõtete põllumajanduslik maa. NSV Liidus toimus kogu maa natsionaliseerimine, üldrahvalikuks omanduseks muutmine ja maa talurahvale tasuta kasutada andmine talurahva valdava enamiku nõudel kohe pärast sotsialistlikku revolutsiooni;

rahvademokraatiamaades anti mõisamaad enamikus talurahva eraomanduseks (ilma väljaostuta või osalise väljaostumaksu eest).

Sotsialistliku natsionaliseerimisega muudab töölisklass põhilised tootmisvahendid üldrahvalikuks omanduseks, lahendades niiviisi kapitalismi põhivastuolu — vastuolu tootmise ühiskondliku iseloomu ja omastamise erakapitalistliku vormi vahel. Sotsialistlik natsionaliseerimine tähendab uue, üldrahvalikule omandusele ja seltsimeheliku koostöö suhetele rajatud sotsialistliku majandussektori loomist. Need suhted võimaldavad hoopis kiiremini kui kapitalismi tingimustes arendada tootlikke jõude ja kiiremas tempos suurendada ühiskondlikku rikkust, selleks et pidevalt tõsta töötajate materiaalset heaolu.

Sotsialistliku natsionaliseerimise tulemusena likvideeritakse esiteks peamiste tootmisvahendite kapitalistlik eraomandus ja teiseks omandab proletariaadi diktatuur riiklike natsionaliseeritud ettevõtete näol majandusliku aluse.

Sedamööda, kuidas kindlustub sotsialistlik omandus, saab võimalikuks ja vajalikuks ühiskondliku tootmisprotsessi plaanipärane organiseerimine. Plaanilise reguleerimise süsteem on rajatud teaduslikule alusele. See tugineb sotsialistliku ühiskonna arenemise objektiivsete seaduste tundmaõppimisele. Proletaarne riik loob vastavad majanduse ja tootmise juhtimise ning plaanimajanduse organid. Nende kaudu juhitakse rahvamajandust ühtse plaani järgi, organiseeritakse plaanipärast sotsialistlikku tootmist ning tootlike jõudude ratsionaalset paigutust ja kasutamist.

PROLETARIAADI DIKTATUURI MAJANDUSPOLIITIKA

V. I. Lenin ja Kommunistlik Partei töötasid välja kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgu majanduspoliitika alused. Selle poliitika, mis on läinud ajalukku *uue majanduspoliitika* (nepi) nime all, rakendas nõukogude rahvas edukalt ellu, ning see viis sotsialismi võidule NSV Liidus.

Interventsiooni ja Kodusõja rasketel aastatel oli nõukogude võim nälja ja ressursside terava puuduse tingimustes sunnitud minema kaubalis-rahaliste suhete ajutise ahendamise poliitika teed. Nõukogude riigil ei olnud kaupu, mida maarahvaga vahetada, mistõttu talupoegadele kehtestati toiduainete andmise kohustus saaduste ülejäägi tasuta äravõtmise näol, tarbekaupu aga hakati jaotama kaardisüsteemi alusel äärmiselt piiratud normide järgi ning mindi üle ettevõtete naturaalsele varustamisele. Erakaubandus oli tegelikult keelatud. Seesugust ajutist poliitikat dikteerisid Nõukogude riigis valitsevad erakordsed tingimused. See oli «sõjakommunism».

Uus majanduspoliitika kehtestati Nõukogude Venemaal 1921. aastal. Venemaal teostatud uue majanduspoliitika kõigist iseära-

sustest hoolimata on selle poliitika peamistel põhimõtetel rahvusvaheline tähtsus, nad on ühised kõigile sotsialismi ehitavatele maadele. Uue majanduspoliitika põhijooneks on tööliskiassi ja talurahva majanduslik liit. Selle poliitika eesmärk on lahendada järjekindlalt, samm-sammult sotsialismi ehitamise ülesandeid, tõmmates kaasa väikeomanike hulgad, milleks kasutatakse kaubalis-rahalisi suhteid.

Rahvamajanduse juhtpositsioonid (eeskätt suurtööstuse ja transpordi põhilised tootmisvahendid ning pangad) enda kätte võtnud proletaarne riik arendab igakülgselt sotsialistlikku tööstust. Selle alusel laiendab ja kindlustab riik majandussuhteid (kaubandus-, tootmis- ja krediidisuhteid) talumajandusega, loob majanduslikud stiimulid selle kasvuks ja üleminekuks kooperatiivsetele majandamisvormidele esialgu ringlussfääris, seejärel aga ka tootmissfääris. Seejuures lubatakse eraturgu, mida reguleeritakse proletaarse riigi majanduslike abinõudega ning mis asendatakse hiljem järk-järgult kaubanduse sotsialistlike vormidega. Uue majanduspoliitika ajal säilivad osaliselt kapitalistlikud majandamisvormid (peamiselt kaubanduses, aga ka väiketööstuses ja põllumajanduses), mida kasutatakse tootmise suurendamise huvides. Vastavalt sellele, kuidas areneb sotsialistlik majandus, tõrjutakse kapitalistlikud elemendid välja.

Selle majanduspoliitika peamine materiaalne tegur on ajakohase suurtööstuse arendamine, mis on tehnika progressi, tööviljakuse tõusu ja rahva ainelise heaolu allikas ning kõigi sotsialistlike ümberkujunduste, sealhulgas ka küla järkjärgulise sotsialistliku ümberkujundamise alus.

V. I. Lenin töötas välja sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise teaduslikult põhjendatud plaani, mis nägi ette industrialiseerimist, põllumajanduse koopereerimist ja kultuurirevolutsiooni teostamist.

INDUSTRIALISEERIMISPOLIITIKA

Sotsialismi materiaal-tehniliseks baasiks on mehhaniseeritud suurtootmine niihästi linnas kui ka maal. Ilma arenenud tööstuseta maades luuakse niisugune baas sotsialistliku industrialiseerimise teel.

Sotsialistlikul industrialiseerimisel on kapitalistliku industrialiseerimisega võrreldes suuri eeliseid. Sotsialistlik industrialiseerimine kulgeb kiiremas tempos ning tõstab kõigi töötajate elatus- ja kultuuritaset. Sotsialistliku industrialiseerimise puhul on välistatud kapitalistliku industrialiseerimise meetodid (nõrgalt arenenud maade riisumine, töötajate ekspluateerimine). Sotsialistliku industrialiseerimise allikad on: tööviljakuse tõus eeskätt töö tehnilise varustatuse parandamise alusel; plaanimajanduse eeliste kasutamine, tööjõu ning materiaalsete ja rahaliste ressursside ratsionaalne

jaotamine; tootmis- ja ringluskulude vähendamine, mis võimaldab suurendada akumulatsiooni. Sotsialistlik industrialiseerimispoliitika tähendab: kapitaalmahutuste suunamist eeskätt rasketööstusse; rahandussüsteemi, krediidi, materiaal-tehnilise varustamise ja väliskaubanduse sellekohast kasutamist; tootmisvahendite vajalikku sissevedu; tööstuse jaoks tarviliku tööjõu tagamist, arvuka oskustööliste, tehnikute ja inseneride kaadri ettevalmistamist. Sotsialistliku industrialiseerimise tagajärjel kasvab arvuliselt töölisklass ja tootva tööga seotud haritlaskond ning suureneb töölisklassi osatähtsus kogu elanikkonna hulgas, mis kindlustab ja laiendab proletariaadi diktatuuri poliitilisi ja majanduslikke aluseid.

Industrialiseerimise konkreetsed vormid ja tempo ei ole eri maades ühesugused. Niisuguste tööstuslikult arenenud maade ette, nagu Tšehhoslovakkia ja Saksa Demokraatiik Vabariik, ei kerkinud üldse tööstusmaaks ümberkujundamise probleemi. Kuid ka need maad pidid jätkama industriaalset arengut, mis parandas tööstuse struktuuri ning täiustas teaduse ja tehnika progressi uusimate saavutuste alusel tootmist kogu territooriumil ja kõigis majandusharudes, sealhulgas ka põllumajanduses.

NSV Liidu sise- ja välistingimused nõudsid pingelist industrialiseerimistempot. Nõukogude rahvas loobus materiaalse heaolu alal paljust, selleks et oma kodumaad kiiremini industrialiseerida. See oli seotud vaenuliku kapitalistliku ümbrusega ja riigikaitse tugevdamise eriliste vajadustega.

Rahvademokraatiamaadel ei tulnud enam nii suuri raskusi ületada. Nendes maades valitsesid teistsugused sisetingimused; teistsugune oli ka rahvusvaheline olukord, eriti seoses võimalusega toetuda NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade abile. Sotsialistlikes riikides tekkisid avaramad võimalused tarbimisesemete tootmise arendamiseks. Rahva-Mongoolia, aga ka revolutsioonilise Kuuba kogemused näitavad, et mõnedel maadel on võimalik ja otstarbekas alustada industrialiseerimist nendest tootmisharudest, mis teenindavad põllumajandust ja töötlevad tema toodangut. Väga suur tähtsus on ka sellel, et sotsialismimaad saavad kasutada sotsialistliku rahvusvahelise tööjaotuse eeliseid.

Iga sotsialistlik riik valib industrialiseerimiseks niisuguse vormi ja tempo, mis kõige paremini vastab niihästi sisetingimustele kui ka kogu sotsialistliku maailmasüsteemi huvidele.

KOOPEREERIMISPOLIITIKA

Sotsialistliku tootmisviisi võidu üheks vältimatuks tingimuseks on põllumajanduse sotsialistlik ümberkujundamine, individuaaltalumajapidamiste suunamine kollektivismi teele.

Talurahvast koopereerimata ei ole võimalik sulgeda kapitalistlike elementide tekkimist soodustavaid allikaid, lõplikult hävitada

kapitalismi juuri majanduses ega likvideerida viimast ja kõige arvukamat kapitalistlikku klassi — maakodanlust, kulaklust.

Sotsialistlik koopereerumine toimub klassivõitluses kapitalistlike elementide vastu, kusjuures selle võitluse ägedus võib olla erinev. NSV Liidus asendati kulakluse piiramise ja väljatõrjumise poliitika 1929. aastal kulakluse kui klassi likvideerimise poliitikaga üldise kollektiviseerimise baasil. Mitmetes rahvademokraatiamaades aga ei olnud niisugust poliitika pööret tarvis. Seal viidi ellu kulaklike majandite piiramise, väljatõrjumise ja ümberkujundamise poliitikat; see osa maakodanlusest, kes ei avaldanud kollektiviseerimisele vastupanu, võis ühtedel või teistel tingimustel astuda tootmiskooperatiividesse. Kuid kõikides maades lakkab kulaklus kui klass sotsialistlike ümberkujunduste tagajärjel olemast, see klass likvideerub. Niiviisi kaob viimane ekspluataatorlik klass.

Teaduslik kommunism on igakülgselt põhjendanud talumajanduse sotsialistliku koopereerimise poliitikat. Engels märkis: «Meie ülesanne väiketalupoja suhtes seisab kõigepealt selles, et tema eratootmine ja eraomand kollektiivseks muuta, kuid mitte vägivaldsel teel, vaid eeskuju varal ja selleks otstarbeks ühiskondlikku abi andes.»[1]

Marksistlik-leninlike parteide poliitika talumajapidamiste sotsialistliku koopereerimise alal hõlmab järgmisi põhimõtteid:

proletaarse riigi, töölisklassi igakülgne abi koopereerimisele tootmisvahenditega, masinatega, rahaliste vahenditega, krediidiga ja spetsialistide kaadriga varustamise näol;

kooperatiivmajapidamise tee valiku vabatahtlikkus, mis välistab kooperatsiooni juurutamise administratiiv- ja sunnimeetodeid;

selle protsessi järkjärgulisus, mis välistab koopereerimise tempo kunstlikku kiirendamist;

kooperatsiooni madalamatelt, lihtsamatelt vormidelt kõrgematele, keerukamatele vormidele ülemineku järjepidevus, mis välistab kohest kõrgematele vormidele üleminekut ja madalamate vormide vahelejätmist;

antud riigi konkreetsete tingimuste, majanduspiirkonna iseärasuste, rahvusliku omapära ja traditsioonide ning põllumajandusliku tootmise iseärasuste arvestamine kooperatsiooni vormide valikul;

materiaalse huvi põhimõtte järjekindel rakendamine kooperatiivides;

kooperatiivide ühismajapidamise ja kooperatsiooni astunud talupoegade isikliku majapidamise üheaegne olemasolu, mis välistab isikliku abimajapidamise likvideerimist või selle niisugust ülemäärast kärpimist, mis riivaks niihästi kooperatsiooni liikmete isiklikke huve kui ka ühismajapidamise huve;

kooperatiivide ühiskondliku omavalitsuse arendamine laial-

---

[1] *K. Marx* ja *F. Engels*. Valitud teosed, II kd., lk. 361.

dase demokraatia ning kooperatiivide ja üldriiklike huvide ühendamise alusel.

Talurahva tootmisalase koopereerumise vormid on eri maades erinevad. Ajaloolised kogemused näitavad, et kogu maa natsionaliseerimine ei ole küla sotsialistliku ümberkujundamise vältimatu eeltingimus. Rahvademokraatiamaades on levinud niisugused kooperatsiooni vormid, kus tulud jaotatakse mitte ainult tehtud töö järgi, vaid ka talupojale eraomandina kuulunud ja kooperatiivile üleantud maa suuruse järgi.

Sotsialistlike maade kollektiivsete kogemuste varal on välja kujunenud kolm töö ja tootmisvahendite ühiskonnastamise tasemelt erinevat põllumajandusliku tootmiskooperatsiooni vormi: *kollektiivse maaharimise ühistud*, kus on ühiskonnastatud ainult töö üksikute põllumajanduslike tootmisprotsesside osas, maa aga jääb ühistu liikmete eraomanduseks; *tootmiskooperatiivid*, kus töö ja tootmisvahendid on ühiskonnastatud, välja arvatud maa, mis on küll ühtseks massiiviks liidetud, kuid jääb veel kooperatiivi liikmete omanduseks (suurem osa tulust jaotatakse niisugustes kooperatiivides töö järgi, väiksem osa aga kooperatiivi kaasatoodud maa järgi); *põllumajandusliku artelli tüüpi kooperatiivid*, kus on sotsialistlikult ühiskonnastatud niihästi töö kui ka maa ja muud tootmisvahendid, tulu aga jaotatakse üksnes töö järgi.

Sotsialistlik koopereerimine ja riiklike majandite loomine tagab sotsialismi võidu põllumajanduses kui elulise tähtsusega majandusalal, juhib sotsialismi teele talurahva, kes moodustab enamikus maailma maades elanikkonna peamise osa, ning võimaldab tootlike jõudude kasvu ja rahva ainelise heaolu paranemist.

2. KLASSISUHETE MUUTUMINE

Klassisuhete sotsialistlik ümberkujundamine on kaksikprotsess: ühelt poolt eraomanduslikule elulaadile ja ekspluateerimisele rajatud vana klassistruktuuri lõhkumine ja purustamine, teiselt poolt aga seda asendava uue sotsiaalse struktuuri loomine, mis kujutab endast võrdõiguslike sotsialistlike klasside ja töötajate rühmade vennalikku liitu. Ühiskonna klassideks jagunemise likvideerimine on keerukas ja pikaajaline protsess, mis nõuab majanduslike, poliitiliste ja kultuurialaste ümberkujunduste ulatusliku kompleksi teostamist. See protsess puudutab klasside, laialdaste rahvahulkade elulisi huve.

KLASSIVÕITLUSE VORMID

Üleminekuajajärgu sotsialistlikud ümberkujundused viiakse ellu ägeda klassivõitluse tingimustes. Seda võitlust peab töölisklass koos kõigi töötajatega kukutatud ekspluataatorite vastu

majanduse, poliitika ja ideoloogia alal. Selle võitluse vormid on mitmesugused.

Üldistades sotsialismi ehitamise esimeste aastate kogemusi NSV Liidus, mainis Lenin järgmisi klassivõitluse vorme: 1) ekspluataatorite vastupanu mahasurumine; 2) kodusõda; 3) väikekodanluse, eriti talurahva «neutraliseerimine»; 4) kodanluse «ärakasutamine»; 5) uue distsipliini kasvatamine.

Ekspluataatorite vastupanu mahasurumise viisid olenevad klassivõitluse ägedusest, kodanluse käitumisest ja taktikast. Seda näitavad sotsialismimaade kogemused.

Klassivõitluse teravnemine võib viia *kodusõjani*. Nii juhtus Venemaal, kus sise- ja välismaisel kontrrevolutsioonil õnnestus niisugust sõda töörahvale peale sundida.

Mitmel rahvademokraatiamaal võitis sotsialistlik revolutsioon tänu Nõukogude Liidu abile ja toetusele ning muudele soodsatele teguritele ilma kodusõjata. Rahvavõimu vaenlased tegid ka nendes maades katseid päästa valla seesuguseid sõdu, kuid jõudude vahekord oli ilmselt nende kahjuks. See hoidis ära nende otsesed sõjalised väljaastumised.

Üleminekuajajärgul, eriti selle alguses toimub töölisklassi ja kodanluse vahel võitlus kõikuvate väikekodanlike vahekihtide, eeskätt töötava talurahva enda poole võitmise pärast. See võitlus omandab konkreetsetest ajaloolistest tingimustest olenevalt mitmesugused vormid. Selle võitluse üks vorm on *väikekodanluse, eriti talurahva «neutraliseerimine»*. Näiteks Venemaa revolutsiooni esimestel kuudel, kui keskmik kõikus revolutsiooni ja kontrrevolutsiooni vahel, teostas Kommunistlik Partei tema neutraliseerimise poliitikat. Seda lühiajalist etappi asendas hiljem keskmikuga loodava kindla liidu poliitika.

Üleminekuajajärgu klassivõitluse vormiks on ka *kodanlike spetsialistide «ärakasutamine»* proletariaadi huvides. Sunnimeetodite kõrval eeldab see igapäevast sihikindlat kasvatustööd vana haritlaskonna hulgas. Rahva teenistusse asunud kodanlikele haritlastele loob proletaarne võim kõik tingimused loovaks tööks.

Kapitalismilt sotsialismile üleminek on töötajate teadvuse ümberkujundamiseta, sotsialistliku elulaadi rajamisse loova suhtumise kujundamiseta võimatu. Proletariaadi diktatuur võitleb väikekodanliku lodevuse vastu, proletaarse organiseerituse ja teadliku töössesuhtumise eest. Seepärast ongi *uue distsipliini kasvatamine* üleminekuajajärgu klassivõitluse üks vorm.

KLASSISTRUKTUURI MUUTUMINE

Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade kogemused võimaldavad jälgida ühiskonna klassistruktuuri ja klassisuhete muutumise peamisi etappe.

Esimesel etapil likvideeritakse sotsialistliku revolutsiooni, maa ja kapitalistliku omanduse natsionaliseerimise, kapitalistlike ele-

mentide piiramise ja väljatõrjumise teel ekspluataatorlike klasside poliitiline ja majanduslik ülevõim. Sellel perioodil on kukutatud ekspluataatorlike klasside ja võimu enda kätte võtnud proletariaadi vaheline klassivõitlus eriti äge. Mõisnikud ja kapitalistid kui klass lakkavad eksisteerimast. Proletariaat muutub ühiskonna juhtivaks jõuks. Külas suureneb keskmike ja väheneb kehvikute arv. Kuid ekspluataatorid ei ole veel täielikult likvideeritud. Linnades on säilinud väiketööstur id ja kaupmehed, maal aga kulakud. Haritlaskond on küllaltki kirev: aadlike, suur-, kesk- ja väikekodanluse hulgast päritoleva haritlaskonna kõrvale tekib töölisklassi ja talurahva haritlaskond.

Teisel etapil saavutab sotsialism maa industrialiseerimise, põllumajanduse koopereerimise ja kultuurirevolutsiooni alusel otsustavaid võite. Selle tulemusena kujuneb välja uus sotsiaalne struktuur, klassistruktuur, mis vastab sotsialismi tootmis- ja majandussuhetele.

Kolmekümnendate aastate keskel olid ekspluataatorlikud klassid NSV Liidus täielikult likvideeritud. Nõukogude ühiskonna klassistruktuuri muutumist näitab järgmine tabel (protsentides):

	1913. a.	1924. a.	1928. a.	1939. a.
Kogu elanikkond (kaasa arvatud mittetöötavad perekonnaliikmed)	100	100	100	100
Sealhulgas:				
töölised ja teenistujad	17,0	14,8	17,6	50,2
neist töölised	14,0	10,1	12,0	32,5
kolhoositalurahvas ja koopereerunud käsitöölised	—	1,3	2,9	47,2
üksiktalupojad ja koopereerumata käsitöölised . .	66,7	75,4	74,9	2,6
kodanlus, mõisnikud, kaupmehed ja kulakud . .	16,3	8,5	4,6	—

Teiste sotsialistlike maade sotsiaalset struktuuri iseloomustavad järgmised andmed:

	Töölised ja teenistujad (protsentides)	Koopereerunud talupojad ja käsitöölised (protsentides)
SDV (1968. a.)	82,7	13,5
TSSV (1968. a.)	87,9	9,4
URV (1966. a.)	71,1	25,9
BRV (1965. a.)	59,2	39,2
MRV (1965. a.)	48,7	51,3
KRDV (1963. a.)	55,2	44,7

Tootmisvahendite eraomanduse ja ekspluataatorlike klasside likvideerimine teeb lõpu ühe klassi töö omastamisele teise klassi poolt. Sotsialistlik ühiskond on töötava rahva — tööliste, talurahva ja haritlaskonna — ühiskond. Töölised ja koopereerunud talupojad töötavad ettevõtetes, mis on ühiskonna omad. Kõigi ühiskonnaliikmete ainsaks seaduslikuks tulu saamise viisiks on nüüd töö, materiaalse heaolu allikaks aga plaanipärane sotsialistlik tootmine. Hakkas kehtima põhimõte «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema töö järgi». Töötajate põhihuvide ühtsuse alusel kujuneb välja sotsialistliku ühiskonna sotsiaalne, poliitiline ja ideeline ühtsus.

3. LINNA JA MAA VASTANDLIKKUSE LIKVIDEERIMINE

Üleminekuajajärgul likvideeritakse sajandeid kestnud vastandlikkus linna ja maa vahel, mis on omane ekspluataatorlikule ühiskonnale.

LINNA JA MAA VASTANDLIKKUS

Käsitöö eraldumisega põllundusest ja karjandusest hakkasid linnad tekkima juba orjanduslikus ühiskonnas. Linnade tekkimine kiirendas käsitöö, tööstuse ja kaubanduse arenemist ning poliitiliste ja kultuuriasutuste kontsentreerumist. Seejärel võttis linna ja maa teineteisest eraldumine vastandlikkuse vormi, mis on iseloomulik kõigile antagonistlikele klassiühiskondadele.

Linna ja maa vastandlikkus saavutab ülima teravuse kapitalistlikus ühiskonnas. Seda näitavad süvenevad sotsiaalsed kontrastid niihästi linna ja maa vahel kui ka linnades endis. Kapitalistliku suurtööstuse arenemisega kaasneb maaelanikkonna massiline pauperism. Linnad kasvavad stiihiliselt. Viimase poolteise sajandi vältel on kogu maailma elanikkond kasvanud 3,6-kordseks, linnaelanikkond aga ligikaudu 25-kordseks. Kapitalistlikud suurlinnad koondavad endasse kõik vastuolud; neis linnades paiknevad rikaste luksuskorterite kõrval vaeste urkad. Koos linnade kiire kasvuga ilmneb üha selgepiirilisemalt nende valitsev seisund küla suhtes poliitilise, majandus- ja vaimuelu alal.

Kapitalism etendas küla arengu suhtes teatud progressiivset osa, purustades feodaalsuhted ja patriarhaalse elulaadi ning andes tõsise löögi rutiinsele tootmisele. Kuid moodsale tootmistehnikale tuginedes on kapitalistlik linn orjastanud maa veelgi suuremal määral.

Tööstus-, kaubandus- ja pangakapital ekspluateerib küla töötavaid hulki, kasutades seejuures niisuguseid majanduslikke hoobasid nagu maksud, rent, krediit, hüpoteegid, tööstustoodangu ja põllumajandussaaduste hindade disproportsioon jne. Imperialismi ajal suureneb küla ekspluateerimine veelgi. Monopolistlik kapital

allutab põllumajanduse üha rohkem monopolide poolt loodud majandussuhetele, võttes oma kontrolli alla põllumajandussaaduste tootmise, turustamise ja töötlemise. Monopolid laostavad väiketalupoegi, ajades neid maadelt minema ning muutes kodututeks proletaarlasteks. Kodanlik linn purustab ja neelab arenenud kapitalistlikes maades küla üha suuremas ulatuses. Väikemajapidamine suudab püsida üksnes meeleheitliku hüvedest loobumise, alatarbimise ja talupoegade ülemäärase töö hinnaga. Imperialism on orjastanud ja muutnud «ülemaailmseks külaks» asumaad ja sõltuvad riigid ning määranud nende maade sadade miljonite elanike pärisosaks uskumatu vaesuse ja viletsuse.

Linna ja maa vastandlikkus on klassiühiskonna kõige sügavamate sotsiaalsete vastuolude üks allikas. See vastandlikkus põlistab küla mahajäämuse ning muutub tõsiseks takistuseks sotsiaalse progressi, niihästi linlaste kui ka maaelanike isiksuse igakülgse arendamise teel. Linna ja maa teineteisest eraldumine «määras maaelanikud aastatuhandeiks nüristumisele, linlased aga igaühe oma eri käsitöö orjusse. See tööjaotus hävitas maaelanike vaimse arenemise ja linlaste füüsilise arenemise aluse».[1]

Kapitalismi ajal tähendab *linna ja maa vastandlikkus:*

poliitika valdkonnas linna poliitilist ülevõimu küla suhtes;

majanduse valdkonnas küla majanduslikku sõltuvust linnast ja küla ekspluateerimist;

kultuuri valdkonnas peamiste kultuuriväärtuste ning teaduse, hariduse ja kunstiasutuste koondumist linna. Külale on kultuurihüved raskesti kättesaadavad, küla on kultuuriliselt maha jäänud;

asustuse, heakorra ja olme valdkonnas avaldub see vastandlikkus mineviku elulaadi säilimises, maapiirkondade side- ja transporditeeninduse nõrkuses, samal ajal kui linn on nendel aladel kaugele ette jõudnud. Ühtlasi suureneb linnade üleasustatus ning nende atmosfääri saastamine ja mürgistamine.

Linna ja maa vastandlikkus ei tähenda muidugi kapitalistliku ühiskonna töötavate klasside — tööliste ja talurahva töötavate kihtide — huvide konflikti. Kõne all on linna ekspluataatorlike klasside ja küla töötavate hulkade antagonistlikud vastuolud. Tööliste ja talupoegade huvid aga langevad suurelt osalt ühte, mis ongi nende liidu aluseks võitluses kodanluse ja mõisnike vastu.

Linna ja maa vastandlikkuse likvideerimist nõuab tööstusliku ja põllumajandusliku tootmise arendamise, tootlike jõudude ja rahvastiku ratsionaalse paigutuse, linnade tervislikumaks muutmise, paljumiljonilise maaelanikkonna sotsiaalse ja kultuurilise arengu tagamise ning neile normaalsete kultuuri- ja olmetingimuste loomise objektiivne vajadus. See küsimus aga ei ole kapitalismi baasil lahendatav. Seda ülesannet saab täita üksnes kapitalismi revolutsioonilise ümberkujundamisega sotsialismiks.

---

[1] *F. Engels.* Anti-Dühring, Tallinn, 1951, lk. 258.

Sotsialistlik revolutsioon rajab kodanluse ja mõisnike võimu likvideerimisega aluse ka linna ja maa antagonistliku vastandlikkuse likvideerimiseks. Sotsialistliku ülesehitustöö käigus, sotsialismi võidu tulemusena see vastandlikkus kaob.

Nõukogude ühiskonnas ja enamikus teistes sotsialistlikes riikides on linna ja maa põhjalik sotsiaalne ja majanduslik erinevus likvideeritud. Kui nõukogude võimu algaastatel arenes linnas sotsialistlik tööstus ja kindlustus sotsialistlik majandussektor, külas aga domineeris endiselt talupoegade eraväikemajapidamine, siis sovhooside loomisega ja talupoegade koopereerumisega tekkisid ka külas sotsialistlikud tootmissuhted. 1969. aastal oli Nõukogude Liidus 14 300 sovhoosi ja 34 700 kolhoosi. Põllumajanduslike suurettevõtete — kolhooside ja sovhooside — loomine ongi küla linna tasemele tõstmise alus niihästi majanduse kui ka kultuuri ja tehnika alal.

Muutunud on ka maaelanikkonna sotsiaalne koosseis. Revolutsioonieelsel Venemaal oli üle 20 miljoni talumajapidamise; neist moodustasid 65 protsenti kehvikute, 20 protsenti keskmike ja 15 protsenti kulakute majapidamised. Ligi kolmandikul kehvikutel ei olnud hobust, rohkem kui kolmandikul puudus inventar ja 15 protsendil polnud üldse põldu. Väikesearvulisele mõisnike klassile kuulus ligi pool kõigist kõlvikutest. Sotsialistlik revolutsioon tegi niisugusele karjuvale vastuolule lõpu. Tänapäeva maaelanikkonna moodustavad sovhoosi- ja kolhoositöötajad ning nendega ühiselt töötav maaharitlaskond.

Külas ei ole enam kehvikuid, keskmikke ja kulakuid. Kogu talurahva, kõigi kolhoosnikute seisund on tootmisvahendite, kolhoosiomandi suhtes võrdne. Talurahvas on saanud avara juurdepääsu teaduse, tehnika ja kultuuri saavutustele, maal on loodud laialdane koolide ja kultuurhariduslike asutuste võrk ning on tekkinud arvukas maaharitlaskond.

NSV Liidu sotsialistliku industrialiseerimisega ja põllumajanduse kollektiviseerimisega on muutunud niihästi maa- ja linnaelanikkonna proportsioon kui ka linna sotsiaalne struktuur. 1918. aastal elas Venemaal linnades 18 protsenti ja maal 82 protsenti rahvastikust, 1970. aastal aga vastavalt 56 protsenti ja 44 protsenti.

Sotsialistliku ja kapitalistliku linna sotsiaalne struktuur on täiesti erinev. Sotsialismi ajal ei ole linnades kapitaliste, pankureid, kaupmehi ja teisi ekspluataatorlikke elemente. Kadunud on endine vastandlikkus linna ja maa huvide vahel, kõrvaldatud on neid antagonistlikke vastuolusid tekitada võivad põhjused, on kindlustunud tööliskiassi ja talurahva liit. Sotsialistlik linn etendab tänu võimsale tööstusliku tootmise mehhanismile ning ulatuslikule administratiiv-, kultuuri- ja teaduslike asutuste võrgule tootlike jõudude, tehnika jms. arendamisel ning ühiskonnasuhete täiusta-

misel juhtivat osa. Töölisklass teostab oma juhtivat osa talurahva suhtes kogu tootmisalaste, tehniliste, sotsiaalsete, majanduslike, poliitiliste ja kultuurialaste institutsioonide süsteemi kaudu.

Sotsialistliku maailmasüsteemi arenemise kogemused on kinnitanud teadusliku kommunismi rajajate teesi, et «linna ja maa vastandlikkus saab eksisteerida üksnes eraomanduse raamides»[1], selle vastandlikkuse likvideerimine aga on kõikides maades kehtiv kapitalismilt sotsialismile ülemineku üldine seaduspärasus.

4. FÜÜSILISE JA VAIMSE TÖÖ VASTANDLIKKUSE LIKVIDEERIMINE

Töölisklassi ja kogu töörahva üheks suureks saavutuseks sotsialismi ehitamisel on mineviku antagonistlikelt klassiühiskondadelt päranduseks saadud vaimse ja füüsilise töö vastandlikkuse likvideerimine.

VAIMSE JA FÜÜSILISE TÖÖ VASTANDLIKKUS

Vaimse töö füüsilisest tööst eraldumine oli ajalooliselt seaduspärane nähtus. Selle materiaalseks aluseks oli tootlike jõudude niisugune tase, mis võimaldas luua lisaprodukti: inimene hakkas tootma rohkem kui ta tarbis. Sellega tekkisid esmakordselt majanduslikud eeldused niisuguse ühiskonnakihi olemasoluks, kes tarbis teiste poolt loodud hüvesid ja sai seetõttu tegelda vaimse tööga.

Vaimse töö füüsilisest tööst eraldumine lõi tingimused teaduse ja kultuuri arenemiseks, mis omakorda osutus ühiskonna, tema tootlike jõudude arenemise ja tööviljakuse tõusu tähtsaks teguriks. Eraomanduse arenedes usurpeerisid ekspluataatorlikud klassid vaimse töö, sest see andis nende kätte tõhusa vahendi võimu saavutamiseks töötavate hulkade üle. Tekkis vastandlikkus vaimse ja füüsilise töö vahel, mis ühelt ekspluataatorlikult korralt teisele üleminekuga järjest süvenes. Selle vastandlikkuse aluseks on tootmisvahendite eraomandus ja sellest tulenev ekspluataatorlike klasside monopoolne õigus vaimsele tööle, mida kasutatakse mittetöise tulu suurendamiseks ning töötajate majanduslikuks, poliitiliseks ja vaimseks orjastamiseks.

Vaimse ja füüsilise töö tegijate vastandlikkus on üks sügavamaid sotsiaalse ebavõrdsuse põhjusi.

Tootmisprotsess eeldab inimtegevuse kahe külje — vaimse ja füüsilise töö — ühtsust. Marx kirjutas: «Nii nagu pea ja käsi kuuluvad looduses ühte organismi, nii ühendab tööprotsess vaimse ja füüsilise töö.»[2] Need kaks omavahel lahutamatut ühiskondliku ja individuaalse töö külge erinevad teineteisest sotsiaalselt,

---

[1] *К. Маркс и Ф. Энгельс.* Соч., т. 3, стр. 50.
[2] *K. Marx.* Kapital, I kd., lk. 439.

majanduslikult ja looduslikult. Looduslike erinevuste aluseks on töö kvalitatiivne erinevus. Piisab, kui kõrvutada näiteks mingit detaili valmistava treiali ja, ütleme, aatomituuma ehituse teooriat loova füüsiku tööd, arsti ja koristaja tööd, traktoristi ja kooliõpetaja tööd. Need tööd erinevad üksteisest inimenergia kulutamise viisilt, töö sisult ja keerukuselt, nende tööde tegemise tingimustelt ning järelikult ka füüsilise ja vaimse töö tegijate kultuuriliselt ja tehniliselt tasemelt. Kuid need inimtegevuse erinevused ei põhjusta iseenesest veel sotsiaalset ebavõrdsust ega anna mingisuguseid privileege omanduse või ühiskondliku töö tulemuste jaotamise valdkonnas.[1]

Klasside antagonismile, inimese poolt inimese ekspluateerimisele rajatud ühiskonnas muutuvad vaimse ja füüsilise töö looduslikud erinevused sotsiaalseteks ja majanduslikeks erinevusteks, mis esinevad füüsilise ja vaimse töö tegijate huvide vastandlikkuse näol.

Vaimne töö kui inimtegevuse üks tähtsamaid külgi ei saa iseenesest, selle töö tulemuste kasutamise sotsiaalsetest ja majanduslikest vormidest sõltumatult olla füüsilise töö tegijate ekspluateerimise vahendiks. Vaimne töö on iseenesest tootlike jõudude arengu võimas tegur, eeskätt aga inimese enda kui intellektuaalse ühiskondliku tegevuse mitmesuguste vormide looja arengu tegur. Antagonistlikus klassiühiskonnas aga kasutavad valitsevad klassid vaimset tööd füüsilise töö tegijate ekspluateerimise vahendina.

Eraomanduslike suhete arenemise loogika enda tõttu teenivad vaimse töö tulemused nende huve, kellele kuuluvad tootmisvahendid ning kelle seisund on valitsev antud ühiskonna majanduse, poliitika ja vaimuelu valdkonnas.

Ekspluataatorlikud klassid on alati püüdnud hoida enda käes ühiskonna juhtimise ja vaimse töö monopoli. Rõhutute klasside osaks on alati olnud kurnav kehaline töö ning nad on kõrvale jäetud ühiskonna juhtimisest. Füüsilise töö tegijate armee on olnud vaimsest tööst isoleeritud juba oma töö iseloomu tõttu. Kui enne kapitalismi võis käsitöölise või põllumehe töös vaimne ja füüsiline tegevus veel teatud määral põimuda, siis kapitalistlik tootmine purustab tööstusrevolutsiooni tagajärjel endised vaimse ja füüsilise töö kombinatsioonid, tõstab sellega tööviljakust ning muudab vaimse töö ühiskonna kitsa ringi monopoliks. Töörahva põhimassi osaks jääb kogu elu vältel tuim kehaline töö, mis on seotud ühtede ja nendesamade liigutuste kordamisega.

Inimtöö säästmise ja viljakamaks muutmise imejõudu omav teadus ja tehnika muutub kapitalistide käes ekspluateerimise intensiivistamise vahendiks. Teaduslik-tehnilise revolutsiooni saavutused paiskavad töötute ridadesse uusi töörahva kihte, tuues kaasa nälga ja viletsust. Teaduse ja tehnika saavutusi kasutatakse hävitussõdade ettevalmistamiseks.

---

[1] Vt. *К. Маркс* и *Ф. Энгельс*. Соч., т. 3, стр. 542.

SOTSIALISMI VÕIT NING VAIMSE JA FÜÜSILISE TÖÖ VASTANDLIKKUSE LIKVIDEERIMINE

Pärast sotsialistlike revolutsioonide võitu algas Venemaal ja rahvademokraatiamaades vaimse ja füüsilise töö vastandlikkuse likvideerimine, nende teineteisele lähendamine.

Sotsialistlik revolutsioon kaotab vaimse ja füüsilise töö eraldatuse klassialuse, ekspluataatorite monopoolse õiguse vaimsele tööle. Sotsialism likvideerib ekspluataatorlike klasside jäänused ja need sotsiaalsed barjäärid, mis fikseerisid ühiskonnaliikmete jagunemise vaimse ja füüsilise töö tegijateks.

Sotsialism muutis põhjalikult ühiskondliku tööjaotuse süsteemi: töö saab kõigile kohustuslikuks, jagunedes ühtlasemalt kõigi ühiskonnaliikmete vahel. Töölised ja talupojad saavad üha avarama võimaluse võtta osa mitte üksnes vahetust materiaalsest, vaid ka vaimsest tootmisprotsessist. Tööviljakuse tõus ja tööpäeva lühenemine jätab nende käsutusse üha rohkem vaba aega selleks, et osa võtta ühiskonna asjade ajamisest ning tõsta oma kultuurilist ja tehnilist taset. Tänu sellele lakkavad nad olemast üksnes füüsilise töö tegijad.

Mõisnike ja kapitalistide ekspropriieerimisest ning ekspluateerimise likvideerimisest üksi on vähe selleks, et likvideerida vaimse ja füüsilise töö vastandlikkus ning neid seejärel omavahel lähendada. Lisaks sellele on vaja põhjalikult ümber kujundada ühiskonna materiaal-tehnilised, majanduslikud ja kultuurilised alused ning valitsevaks muuta sotsialistlik töö. Sotsialismi materiaal-tehnilise baasi rajamine, põllumajanduse koopereerimine, kultuurirevolutsioon, teadlikkuse kasv, tööviljakuse tõus — niisugune on selle probleemi lahendamist võimaldanud tingimuste ring. Vaimse ja füüsilise töö vastandlikkuse likvideerimisega kaasnevad väga tähtsad sotsiaalsed, majanduslikud, poliitilised ja kultuurialased tagajärjed. Kasvanud on kõigi rahvakihtide kultuuriline ja tehniline tase, on tekkinud miljoneid inimesi hõlmav sotsialistlik võistlus, laialdaselt on levinud tootmise ratsionaliseerijate liikumine. Töötavad hulgad on hakanud aktiivselt osa võtma riigi, tootmise ja poliitilise elu juhtimisest.

Sotsialistliku industrialiseerimise ja kultuurirevolutsiooni tulemusena tekkis uus tööliste ja inseneride kaader, kelle ülesanne on valitseda tänapäeva tehnikat. Spetsialiste ei valmistata nüüd enam ette üksnes «haritud klasside» kitsa koorekihi hulgast, vaid kogu töörahva, kõigi tööliste ja talupoegade hulgast.

Põllumajanduse koopereerimine likvideerib kulakluse kui talurahva ekspluataatorliku kihi ning teeb lõpu väiketootmise killustatusele ja stiihilisusele, haridusest ja kultuurist kõrvalejäetud maaelanikkonna endassesulgumisele ja piiratusele. Põllumajanduslik tootmine varustatakse ajakohase tehnikaga — võimsate traktoritе, atrade, külvikute, kombainide, autode ja elektrimootoritega. See muudab talurahva elulaadi ja tema töö iseloomu. Maal

luuakse laialdane koolide, raamatukogude ja klubide võrk. Kolhoosidesse ja sovhoosidesse leiavad tee bioloogia- ja agronoomiateadus, raadio ja televisioon, ajalehed ja ajakirjad. Teadus ja tehnika suurendavad põllumajanduses järsult vaimse töö osatähtsust. Maal tekib arvukas agronoomide, zootehnikute, inseneride, arstide, kooliõpetajate jt. kaader.

Tööliste, talupoegade ja teenistujate kultuurilise ja tehnilise taseme pidev tõus on sotsialistliku ühiskonna arengus seaduspärane nähtus. Selle tulemusena on töörahva hulgast esile kerkinud arvukas juhtiv riigiaparaadi, partei-, ametiühingu-, komsomoli- ja majanduskaader, kasvab pidevalt töötajate poliitiline aktiivsus ning suureneb nende osatähtsus sotsialistliku ühiskonna kõigi elualade juhtimisel.

Vaimse ja füüsilise töö vastandlikkuse likvideerimise tähtsamaid tulemusi on töölisklassi ja talurahva hulgast põlvneva sotsialistliku, tõeliselt rahva hulka kuuluva haritlaskonna loomine. Kogu selle haritlaskonna kutsealane ja sotsiaal-poliitiline tegevus ei süvenda vaimse ja füüsilise töö vahelist kuristikku nagu kapitalismi ajal, vaid aitab seda ületada.

Niisiis on vaimse ja füüsilise töö vastandlikkuse likvideerimine kapitalismilt sotsialismile ülemineku üldine seaduspärasus.

5. RAHVUSSUHETE MUUTUMINE

Kapitalismilt sotsialismile üleminek muudab põhjalikult ühiskonna rahvussuhteid. Rahvusküsimuse lahendamine on sotsiaalse võrdsuse ja töötavate hulkade ühtsuse saavutamise tähtis eeldus. Mida mõistab teaduslik kommunism üleminekuajajärgul toimuva rahvusküsimuse lahendamise all? Esiteks ühe rahvuse teise poolt ekspluateerimise likvideerimist, rahvuste poliitilise võrdõiguslikkuse kehtestamist, marksistliku rahvuste enesemääramisõiguse loosungi praktilist elluviimist, kõigi rahvuslike ja rahvuslik-religioossete eesõiguste ja kitsenduste tühistamist; teiseks igakülgse koostöö, vastastikuse abistamise ja sõprussuhete loomist rahvuste vahel; kolmandaks niisuguste abinõude süsteemi rakendamist, mille lõppeesmärk on rahvuste tegeliku majandusliku ja kultuurilise võrdsuse loomine ning nende arengutaseme ühtlustamine.

Rahvuse majandusliku, poliitilise ja vaimse arengu seisukohalt on suur tähtsus rahvusriiklusel. Kodanlus jätab vähemusrahvused omariikluseta. Näiteks endisel Venemaal ei olnud kümnetel rahvastel omariiklust. Üleminekuajajärgul said kõik NSV Liidu rahvad liidu- ja autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja rahvusringkondade näol omariikluse. Analoogiliselt on küsimus lahendatud teistes paljurahvuselistes sotsialistlikes riikides, kus teostatakse leninlikku rahvuspoliitikat. Kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgul loodavad rahvuste riikliku korralduse vormid

vastavad niihästi iga üksiku rahvuse huvidele kui ka kõikide rahvaste ühishuvidele.

Sotsialistlik revolutsioon liidab rahvaid, loob nende vahel tiheda koostöö ning arendab rahvaste sõprust. Revolutsiooni tõttu saab ühtlasi võimalikuks rahvuste taassünd ja konsolideerumine, iga rahva kultuuri iseärasuste, iga rahva omapära säilitamine; luuakse ennenägematu perspektiiv selleks, et rahvad võiksid areneda rahvusteks ning et hoogsalt kasvaksid nende majandus ja kultuur. Rahvuspoliitika leninlikest põhimõtetest taganemine teenib suurriikliku šovinismi ja natsionalismi huve. Rahvussuhete valdkonnas on sotsialistliku ülesehitustöö üks kõige iseloomulikumaid jooni varem mahajäänud rahvaste kiirendatud majanduslik ja kultuuriline areng. Üleminekuajajärgu vältel muutusid kõik liidu- ja autonoomsed vabariigid kõrge kultuuri- ja haridustasemega industriaalvabariikideks.

Kõigi rahvuste majanduslikku, poliitilist ja kultuurilist arengut tohutult kiirendades pöörab sotsialistlik riik erilist tähelepanu vähemarenenud rahvustele ja rahvusrühmadele, aitab neil tõusta arenenumate rahvuste tasemele ning minna niiviisi üle sotsialismi, läbimata kapitalistlikku arenemisteed. Kiire arengutempo võimaldas paljudel NSV Liidu rahvustel ja rahvusrühmadel likvideerida majandusliku ja kultuurilise mahajäämuse ning ühe põlvkonna eluea vältel tõusta arenenud rahvaste tasemele.

Sotsialismi rajamise käigus juuritakse järk-järgult välja natsionalismi ja šovinismi igandid ning pääsevad võidule kõigi rahvaste sotsialistlik vendlus, tööinimeste rahvuslike ja internatsionaalsete huvide ühtsus. Kui kapitalismi ajal on internatsionalism peamiselt töölisklassi ja tema avangardi ideoloogia, siis sotsialismi ehitamise käigus levib see ideoloogia kõigi töötajate hulgas, kogu rahvas teeb läbi internatsionalistliku kasvatuse elukooli.

6. ÜHISKONNA VAIMUELU ÜMBERKUJUNDAMINE

Üleminekuajajärgu üks olulisi probleeme on ühiskonna vaimuelu ümberkujundamine, sotsialistliku revolutsiooni teostamine kultuuri valdkonnas, kodanlikust ideoloogiast vabanemine, rahvahulkade rikastamine kõigi vaimsete varadega, mida inimkond on talletanud.

Kultuurirevolutsiooni leninlik programm on tähtis panus revolutsiooniteooria ja -praktika varamusse. Selle programmi peamiseks sisuks on: haridustaseme tõus, kõigi tingimuste loomine töölisklassi, talurahva ja töötava haritlaskonna kultuurialaseks arenguks, tee avamine poliitika, teadmiste ja esteetiliste rikkuste juurde; sisult sotsialistliku ja vormilt rahvusliku kultuuri arendamine; rahva enda haritlaskonna kujundamine; teaduse arendamine ja rakendamine töötajate huvides; teadusliku sotsia-

listliku ideoloogia levitamine ja kogu rahva vaimuelu organiseerimine selle ideoloogia alusel; väikekodanlike vaadete ja tavade likvideerimine.

Haridus, teadus ja kunst on sotsialistliku revolutsiooni esimestest päevadest peale üldriiklik üritus, kommunistliku partei ja proletaarse riigi pideva hoolitsuse objekt. Kõik vaimse kultuuri rikkused hakkavad teenima rahva huve, sotsialistlikku ülesehitustööd. Arenevad haridussüsteem, keskkoolide ja kõrgemate õppeasutuste, teatrite, kinode, klubide ja raamatukogude võrk, samuti ajakirjandus ja kirjastustegevus, raadio ja televisioon, mis kujunevad teadusalaste ja poliitiliste teadmiste levitamise vahendiks ning kommunistliku kasvatuse tõhusaks teguriks.

Üleminekuajajärgu tingimustes kujuneb välja vormilt rahvuslik ja sisult sotsialistlik kultuur ning areneb kiiresti teadus.

Sotsialistlik kord võimaldab viia töörahva huvides ellu ajaloo seisukohalt lühikese perioodi vältel kultuurialaste ümberkujunduste hiigelprogrammi. Kultuurirevolutsiooni tulemusena tekib uus, sotsialistlik kultuur, mille lipukirjaks on revolutsiooniline humanism. See kultuur heidab kõrvale igasuguse ideoloogilise reaktsiooni, mis inimest vaimselt laostab ja orjastab.

Sotsialismi ehitamise käigus kujunev materiaalsete ja vaimsete huvide ühtsus rikastab rahvuskultuure internatsionaalse sisuga ja uute loominguvormidega. Niihästi sellel baasil kui ka kõigi rahvaste kultuuri üldise arengu alusel leiab aset rahvuskultuuride intensiivne põimumine ja vastastikune mõjutamine. Areneva paljurahvuselise sotsialistliku kultuuri jõud peitub selle mitmekülgsuses ja kõrges kommunistlikus ideelisuses.

Seega saavutab sotsialism üleminekuajajärgul võidu niihästi poliitika, majanduse kui ka kultuuri valdkonnas. Majandus lakkab olemast paljusektoriline. Ekspluataatorlike klasside hävitamisega kaob ühiskonna jagunemine vaenulikeks klassideks — ekspluataatoriteks ja ekspluateeritavateks. Likvideeritakse üleminekuajajärgu põhivastuolu — vastuolu areneva sotsialismi ja sureva kapitalismi vahel. Esiplaanile kerkivad igakülgselt arenenud sotsialistliku ühiskonna rajamise ülesanded.

XII PEATÜKK

SOTSIALISTLIK ÜHISKOND

Kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärk lõpeb sotsialismi kui kommunismi esimese, madalama faasi võiduga. Sotsialism aga kasvab edaspidi ümber kommunistliku ühiskonna teiseks, kõrgemaks faasiks (lühiduse mõttes nimetame seda faasi kommunismiks). Sotsialism ja kommunism on uue ühiskondlik-majandusliku formatsiooni kaks erinevat küpsusastet.

1. SOTSIALISM KUI KOMMUNISMI ESIMENE FAAS

Nagu varasemad formatsioonid, nii ei teki ka kommunistlik ühiskond valmis kujul, vaid läbib oma arengus teatud küpsemisastmed.

SOTSIALISM KUI MITTETÄIELIK KOMMUNISM

Sotsialism on uus ühiskond, mis erineb üleminekuajajärgu ühiskonnast niihästi majandusliku korra, klassistruktuuri kui ka poliitilise organisatsiooni poolest. Üleminekuajajärgu põhijooneks on areneva sotsialismi ja häviva kapitalismi vaheline võitlus, mille lõpptulemuseks saab sotsialismi võit. Pärast uue ühiskonnakorra võitu ei ole sotsialistlik majandus enam üks mitmest majandussektorist, vaid ta hõlmab kogu rahvamajandust. Ekspluataatorlikke klasse enam ei ole. Riik on üldrahvalik poliitiline organisatsioon, demokraatia on tagatud mitte üksnes enamusele, vaid kogu tööinimestest koosnevale ühiskonnale.

Sotsialistlikku ühiskonda nimetatakse kommunismi esimeseks astmeks seepärast, et on juba ellu viidud paljud kogu kommunist-

likule ühiskondlik-majanduslikule formatsioonile omased olulised jooned. Siia kuulub eelkõige tootmisvahendite ühiskondlik omandus. Lenin kirjutas sotsialismi kohta: «Et tootmisvahendid saavad *ühis*omandiks, siis on ka siin rakendatav sõna «kommunism», kui mitte unustada, et see *ei ole* täielik kommunism.»[1]

Kommunistliku ühiskonna mõlema faasi ühisjooneks on ka see, et tegemist on töötajate ühiskonnaga, kus võimetekohane töö on iga töövõimelise ühiskonnaliikme kohus. Tootmisvahendite ühiskondlikust omandusest tuleneb inimeste vastastikune abi ja koostöö ühiskonnaelu kõigil aladel. Tootmine toimub plaanipäraselt ning on allutatud ühiskonna kasvavate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamise ülesandele niihästi sotsialismi kui ka kommunismi ajal. Ühiskonna arenemise stiihilisust asendab tootmise ja kogu sotsiaalse elu plaanikindel organiseerimine.

Niihästi sotsialistliku kui ka kommunistliku ühiskonna elu keskpunktiks on inimene oma aineliste ja vaimsete vajadustega, hoolitsus tema vabaduse ja igakülgse arenemise tingimuste loomise eest.

Tootmisviis on oma alustelt sotsialismi ja kommunismi ajal ühesugune, ehkki tema arengutase on väga erinev. Seepärast Marx ja Lenin ei käsitanudki sotsialismi ja kommunismi erinevate ühiskondlik-majanduslike formatsioonidena, vaid ühe ja sellesama ühiskondlik-majandusliku formatsiooni kahe astme ehk faasina.

Sotsialism ei ole hetkenähtus, vaid võrdlemisi pikaajaline uue ühiskonna arenemise etapp, mille vältel see ühiskond küpseb ning loob kommunismi teise faasi astumiseks vajalikud materiaalsed, sotsiaalsed, poliitilised ja kultuurilised eeldused.

Kuivõrd sotsialism ei ole veel täielik kommunism ja ühiskond on alles väljunud kapitalistliku korra rüpest, sedavõrd kannab ta Marxi sõnade kohaselt igas suhtes, majanduse, moraali ja vaimuelu valdkonnas kapitalismi «sünnimärke». Mineviku «sünnimärgid» on niihästi endise tööjaotuse igandid, mis väljenduvad suuremate või väiksemate erinevustena linna- ja maatöötajate ning vaimse ja füüsilise töö tegijate vahel, sellega seotud sotsiaalse ebavõrdsuse jäänused eeskätt materiaalse kindlustatuse ning elu- ja töötingimuste valdkonnas kui ka igandid olustikus ja teadvuses jne.

SOTSIALISMI KUI KOMMUNISMI ERILISE FAASI PARATAMATUS

Sotsialismist kui ühiskonna arenemise spetsiifilisest astmest ei ole võimalik «üle hüpata». Lenin rõhutas korduvalt, et ühiskond saab kapitalismilt vahetult üle minna üksnes sotsialismi, kommunism aga peab sotsialismist viimase enda arenemise tulemusena välja kasvama. Sotsialismi paratamatus tuleneb mitmest asjaolust:

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 25. kd., lk. 439.

esiteks, tootlikud jõud võivad ainult sotsialismi ajal saavutada nii kõrge arenguastme, nagu on vaja vana tööjaotuse igandite likvideerimiseks, uute, kommunistlike ühiskonnasuhete loomiseks ja tarbimisesemete külluse saavutamiseks;

teiseks, kommunism eeldab ühiskonnasuhete nii põhjalikku ümberkujundamist, et sellega ei ole võimalik toime tulla otsekohe. Ekspluateerimise kaotamisest üksi ei piisa veel selleks, et kõrvaldada näiteks vanalt ühiskonnalt päritud erinevus linna ja maa vahel või vaimse ja füüsilise töö tegijate vahel. Niisugused erinevused likvideeritakse alles sotsialismi ajal, kommunismi ehitamise protsessis;

kolmandaks, inimesed ise peavad sotsialismi tingimustes läbi tegema tõsise elukooli, et vabaneda mineviku iganditest, harjuda töötama ühiskonna heaks vabatahtlikult kõigi oma võimete kohaselt, õppida iseseisvalt juhtima ühiskonnaelu kõiki alasid ning täitma ilma spetsiaalse sunnimehhanismita kõiki ühiselu reegleid.

Seega ei vii kommunismi kõrgemasse faasi ükski muu tee peale sotsialismi. Ühiskonna ajaloos leidub näiteid selle kohta, kuidas mõned riigid on läbi käinud kiirendatud arengutee, jättes vahele ühe või teise klassiühiskondade hulka kuuluva ühiskondlik-majandusliku formatsiooni (näiteks tänapäeval on jõudnud või jõuavad sotsialismi, läbimata kapitalistlikku formatsiooni). Kuid mitte kunagi ei ole ühegi formatsiooni areng alanud otsekohe selle kõrgemast astmest. Lühem tee kommunismile võib avalduda üksnes sotsialismistaadiumi kiiremas läbimises, mitte aga selle vahelejätmises.

2. SOTSIALISMI OLEMUS JA TEMA ORGANISATSIOONILISED PÕHIPRINTSIIBID

Sotsialismi ehitatakse erinevates ajaloolistes tingimustes ja selleks kulub erinevalt aega. Sellest hoolimata on sotsialismi peamised jooned ja põhimõtted kõikides maades ühesugused. Need tulevad kõige selgemini nähtavale juba väljakujunenud, arenenud sotsialistliku ühiskonna käsitlemisel.

SOTSIALISTLIKU MAJANDUSE VUNDAMENDI RAJAMISEST ARENENUD SOTSIALISTLIKU ÜHISKONNANI

Sotsialism tekib kapitalismi poolt ettevalmistatud pinnal, kuid kapitalism loob selleks eri maades erinevad materiaal-tehnilised, sotsiaalsed, poliitilised ja vaimsed eeldused. Arenenud kapitalistlikes maades on töölisklassi osatähtsus suurem, talurahva osatähtsus aga väiksem. Pärast sotsialistliku revolutsiooni võitu saab

niisugusel juhul majandust kiiremini ja kergemini sotsialistlikult ümber kujundada. Mida mahajäänum on maa, seda rohkem vaheetappe peab ta läbima selleks, et jõuda sotsialismi.

Nõukogude Liidus, kus kapitalismi arengutase oli enne revolutsiooni keskmine, tuli uuel võimul ära teha see, mis kapitalism oli tegemata jätnud, — maa industrialiseerida ning rajada sotsialismi materiaal-tehnilised eeldused, mis oli väga raske ülesanne. Selle ülesande lahendamise tulemusena olid NSV Liidus 30-ndate aastate alguseks loodud sotsialistliku majanduse alused. NSV Liit muutus industriaalmaaks ja sotsialistlik majandussektor sai kogu rahvamajanduses jagamatult valitsevaks.

Pärast seda kui sotsialism on põhiliselt üles ehitatud, algab sotsialistliku ühiskonna lõpliku väljaarendamise ajajärk. Sel arenguetapil lahendatakse järgmised põhiülesanded:

sotsialismi igakülgselt arenenud materiaal-tehnilise baasi rajamise lõpuleviimine ja selle alusel rahva ainelise heaolu edasine parandamine;

rahvamajandusharude optimaalsete proportsioonide ja ühiskonnaelu kõigi külgede harmoonilise arengu tagamine ning sotsialistliku ülesehitustöö mahajäänud lõikude järeleaitamine;

majanduse sotsialistliku ümberkujundamise lõpuleviimine (veel säilinud üksiktalupidajate ja käsitööliste lülitamine kooperatiividesse jne.); mõnedes maades ka maa ühiskonnastamise lõpuleviimine ning üleminek põllumajanduskooperatiivide tulu jaotamisele üksnes töö järgi;

ekspluataatorlike klasside viimaste jäänuste likvideerimine;

sotsialistliku demokraatia arendamine, poliitilise pealisehituse vastavusse viimine majanduses ja ühiskonna klassistruktuuris toimunud muutustega, mille tulemuseks on proletariaadi diktatuuri riigi järkjärguline ümberkasvamine üldrahvalikuks riigiks;

rahva poliitilise teadlikkuse edasine tõstmine ja arenenud sotsialistliku kultuuri loomine.

Kõigi nende ülesannete lahendamisega luuakse Lenini sõnade kohaselt «arenenud sotsialistlik ühiskond»[1], mis eeldab ühiskonnaelu mitmesuguste külgede omavahelist vastavust.

ÜHISKONDLIK OMANDUS KUI SOTSIALISMI PEAMINE MAJANDUSLIK ALUS

Majanduse alal tähendab sotsialism kõrgesti arenenud materiaal-tehnilise baasi ja sotsialistlike majandussuhete süsteemi ühtsust.

Sotsialistliku ühiskonna majanduslikuks aluseks on kõigis majandusharudes valitsev tootmisvahendite ühiskondlik omandus. See vastab nüüdisaegsete tootlike jõudude arenguvajadustele ning

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 30. kd., lk. 304; 42. kd., lk. 44.

viib majandussuhete iseloomu vastavusse tootmisprotsessiga, mis on juba ammu kõik ettevõtted ja majandusharud ühendanud tihedate sidemetega ja põiminud ühtseks, kogu ühiskonda hõlmavaks tervikuks.

Sotsialismi ainuvõimalik materiaalne baas on masinaline suurtootmine. Sotsialism kas pärib selle baasi enam või vähem valmis kujul kapitalismilt või peab selle looma oma jõududega, et tagada sotsialistlike suhete võit kõigis majandusharudes. Lenin kirjutas: «Sotsialism ei ole mõeldav ilma kõige uuema teaduse viimase sõna järgi ehitatud... tehnikata, ilma plaanikindla riikliku organisatsioonita, mis allutab kümned miljonid inimesed saaduste tootmisel ja jaotamisel kõige rangemale kinnipidamisele ühtsest normist.»[1]

Sotsialismi seesugune ainus teaduslik tõlgendus ei sobi kokku väikekodanlike võrdsustusideedega, mis seostavad sotsialistlikke ideaale väiketootmisega. Lenin märkis, et «proletaarne sotsialism ei näe ideaali väikeomanike võrdsuses, vaid ühistatud suurtootmises».[2]

Niisuguse tootmise arenguastmest sõltuvad ka sotsialistliku omanduse vormid. Sotsialismi ajal eksisteerib kaks sotsialistliku omanduse vormi — riiklik (üldrahvalik) ja kooperatiivne omandus. Juhtival kohal on riiklik, üldrahvalik omandus.

Revisionistid iseloomustavad sotsialistlikku riiklikku omandust sageli vahetutest tootjatest «võõrandatud» omandusena ning peavad seda kooperatiivsest grupiomandusest madalamaks. Säärane ettekujutus läheb täielikult lahku proletaarsest sotsialismist.

Riikliku sotsialistliku omanduse tekkimine tähendas kogu riigi ulatuses organiseeritud tootjate taasühendamist tootmisvahenditega. Vabrikute ja tehaste üleandmine tööliste ja teenistujate üksikkollektiivide omanduseks oleks sotsialismile olnud ülimalt kahjulik. Majanduslikult oleks see lepitamatus vastuolus nüüdisaegse tootmise arengutendentsidega, mis nõuavad eriti praeguse teaduslik-tehnilise revolutsiooni tingimustes majanduselu tsentraliseeritud juhtimist. Poliitiliselt võiks niisugune samm nõrgestada töölisklassi ühtsust, killustada ta üksikkollektiivideks ja anda sellega tõsise löögi tema juhtivale osale ühiskonnas. Lenin rõhutas korduvalt, et sotsialism peab lõpu tegema tööinimeste üksteisest eraldatusele, mida kapitalism teadlikult taotleb, ning «kogu ühiskond peab muutuma ühtseks töörahva kooperatiiviks. Mitte mingisugusest üksikute gruppide sõltumatusest ei või ega saa juttu olla».[3] Juhtiva osa teostamiseks ühiskonnas peab töölisklass olema ühendatud *poliitiliselt* oma riigi kaudu, oma partei kaudu. Selle ühtsuse *majanduslikuks* aluseks on tootmisvahendite riiklik, s. o. üldrahvalik omandus.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 32. kd., lk. 312.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 12. kd., lk. 425.
[3] *V. I. Lenin.* Teosed, 28. kd., lk. 304.

Ühiskondlik omandus liidab majanduslikult kõiki töötajaid kui võrdõiguslikke tootmise peremehi ja selles osalejaid, kes töötavad vahetult ühiskonna heaks. Sel alusel tekivad tootmisprotsessis ekspluateerimisest vabade inimeste seltsimeheliku koostöö ja vastastikuse abistamise suhted.

Kogu rahvamajandust ühtseks tervikuks siduv ühiskondlik omandus eksisteerib teatud majanduslikku iseseisvust omavate riiklike ettevõtete ja üksikkollektiividele kuuluvate kooperatiivmajandite süsteemi näol. Kommunismi esimeses faasis toimub nendevaheline majanduslik side paratamatult kaubavahetuse vormis.

Sotsialismi ajal eksisteerivad kaubalised suhted majanduse arengu üldise plaanikindla juhtimise raamides. Sotsialistlik ühiskond vajab niisugust majanduse ja majandussuhete juhtimise süsteemi, mis tagab üldriiklike ja kohalike ressursside kõige efektiivsema kasutamise kogu ühiskonna ja ühtlasi iga üksiku kollektiivi huvides. See on saavutatav üksnes siis, kui on olemas ühtne, riikliku seaduse jõudu omav rahvamajanduse arendamise plaan.

SOTSIALISMI PÕHIPRINTSIIP

Sotsialismi ajal kehtib põhimõte «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema töö järgi». See on majanduse ja sotsiaalse elu organiseerimise põhiprintsiip ning väljendab sotsialistliku ühiskonna kodanike õiguste ja kohustuste ühtsust, lahutamatut seost, mis ühendab omavahel kohustust töötada ühiskonna heaks vastavalt oma jõule ja võimetele ning õigust saada ühiskonnalt vastavalt töö kvaliteedile ja hulgale. See põhimõte iseloomustab ühtlasi sotsiaalse võrdsuse määra kommunismi esimeses faasis.

Töö järgi jaotamise sotsialistliku põhimõtte teostamine tähendab, et on likvideeritud ühiskonna jagunemine ekspluateerijateks ja ekspluateeritavateks. Kõik töövõimelised inimesed on võrdselt kohustatud töötama ja omavad õigust saada võrdse töö eest võrdset tasu. Arenenud sotsialistlikus ühiskonnas ei sõltu jaotamine mingisugusest endisest või praegusest omandusest, vaid ainult töö hulgast ja kvaliteedist. Kuid sotsialistlik jaotuse põhimõte ei suuda igasugust ebavõrdsust täielikult kõrvaldada, sest inimeste kvalifikatsioon ei ole ühesugune, nende võimed on arenenud erineval määral jne. Kvalifikatsiooni erinevuste pärast teevad inimesed erinevat tööd, mistõttu on erinev ka nende materiaalse kindlustatuse aste. Isegi võrdse kvalifikatsiooni puhul jääb inimeste tegelik seisund erinevaks, sest ühel on jõudu rohkem, teisel vähem, ühel on suur perekond, teisel väike või puudub üldse.

See näitab, et kommunismi ehitamise käigus saavutatav võrdsuse määr sõltub ajalooliselt uue ühiskonna küpsuse astmest. Ühiskondliku omanduse alusel tekkivad ühiskondliku produkti jaotuse suhted olenevad tootlike jõudude tasemest ning neid ei saa utopis-

tide kombel konstrueerida suvaliselt, lähtudes üksnes ühtedest või teistest ideaalidest.

Oleks väär pidada sotsialismi ajal esinevaid vahetus- ja jaotussuhteid mineviku iganditeks, millest tuleb rutem lahti saada. See tähendaks jätta sotsialistlik ühiskond ilma tähtsatest majanduslikest arenguhoobadest. Töötasu teatud diferentseeritus, tootlikuma ja kvalifitseerituma töö materiaalne ergutamine on sotsialismi ajal tootmise stimuleerimise huvides vajalik. Majandusreformi teostamisega suureneb ka tööliste materiaalse seisundi sõltuvus ettevõtete majandusliku tegevuse tulemustest.

Kuid hoolimata kogu oma ajalooliselt progressiivsest osast ei ole töö järgi jaotamine vaba teatud piiratusest. «Gotha programmi kriitikas» märkis Marx, et niisugune suhete süsteem ei välju veel «kodanliku õiguse» kitsastest piiridest. Ühiskond on sotsialismi ajal sunnitud rakendama veel ühesugust mõõdupuud erinevate inimeste suhtes, legaliseerides seega täieliku võrdsuse puudumise. Alles sedamööda, kuidas arenevad tootlikud jõud, saab võimalikuks esialgu inimeste ebavõrdsuse leevendamine ühiskondlike tarbimisfondide laiendamise kaudu (tasuta haridus, arstiabi, sotsiaalkindlustus, riiklik toetus paljulapselistele jne.), seejärel aga luua tingimused sotsiaalse ebavõrdsuse elementide täielikuks likvideerimiseks.

Tuleb rõhutada, et töö järgi jaotamine peegeldab uusi, sotsialistlikke tootmissuhteid, mille puhul inimese poolt inimese ekspluateerimine on juba likvideeritud ja kõik töövõimelised on kohustatud töötama. Niihästi see põhimõte kui ka seda fikseerivad õigusnormid on sisult sotsialistlikud.

ARVESTUS JA KONTROLL KUI SOTSIALISTLIKU ÜHISKONNA FUNKTSIONEERIMISE PÕHITINGIMUS

Sotsialismi põhiprintsiip nõuab iga töötaja töö ja tarbimise määra võrdlemist, töö eest tasumist vastavalt selle hulgale ja kvaliteedile.

Esimeses faasis on töö järgi tasumine vältimatu, sest kõiki tarbeesemeid ei ole veel külluses, inimesed ei ole veel harjunud töötama ühiskonna jaoks ilma igasuguste õigusnormideta ja ka töö ise ei ole veel muutunud kõigi inimeste esmaseks vajaduseks. Seetõttu tuleb sotsialistlikus ühiskonnas teostada ranget arvestust ja kontrolli töö ja tarbimise määra üle.

V. I. Lenin toonitas oma raamatus «Riik ja revolutsioon», et arvestus ja kontroll on sotsialismi normaalse funktsioneerimise tingimus: «Arvestus ja kontroll — see on *peamine*, mis on nõutav kommunistliku ühiskonna *esimese faasi* «korraldamiseks», õigeks funktsioneerimiseks... *Kõik* kodanikud muutuvad *ühe* üldrahvaliku riikliku «sündikaadi» teenistujateks ja töölisteks.»[1] Lenini mõtte

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 25. kd., lk. 442.

kohaselt seisab kogu probleem selles, et inimesed töötaksid vastavalt oma võimetele, saades võrdse töö eest võrdset tasu. Selle üle teostatav kontroll ja arvestus peab kujunema kogu rahva kasvatamise kooliks ning valmistama teda ette ühiskonna arenemise selle astme jaoks, kus ühiskondliku distsipliini elementaarsete nõuete täitmine saab harjumuseks. Lenin märkis, et siis, kui kõik õpivad ühiskondlikku tootmist juhtima ja seda tõepoolest hakkavad juhtima, muutub üldrahvalikust arvestusest ja kontrollist kõrvalehiilimine sedavõrd raskeks ja saab nii resoluutse hukkamõistu osaliseks, et ühiselu reeglitest kinnipidamise vajadus kujuneb järk-järgult harjumuseks.

Lenin seostas arvestuse ja kontrolliga uue ühiskondliku distsipliini, eriti töödistsipliini loomise, mida ta vastandas väikekodanlikule, anarhistlikule lodevusele. Lenin ei käsitanud sotsialismi anarhiana, vaid hästi organiseeritud ühiskonnana, mis on rajatud töötajate teadlikule distsipliinile. «Ühiskondliku töö kommunistlik organisatsioon — esimeseks sammuks selle poole on sotsialism — püsib, ja mida rohkem edasi, seda enam püsib, endalt nii mõisnike kui ka kapitalistide ikke heitnud töötajate eneste vaba ja teadliku distsipliini najal.»[1] Tootmise uue tehnikaga varustamise kõrval on niisuguse distsipliini loomine kapitalismiga võrreldes kõrgema tööviljakuse saavutamise tähtis tingimus.

Viidates sotsialistliku korra demokraatlikkusele, rõhutas Lenin, et see ei välista mingil juhul juhi tahteühtsusega loodava range korra kehtestamise vajadust. «Ei raudteed, ei transport ega üldse suured masinad ja ettevõtted ei saa korrapäraselt funktsioneerida, kui puudub tahteühtsus, mis seob kõik olemasolevad töötajad üheks kellamehhanismi täpsusega töötavaks majandusorganiks. Sotsialismi on tekitanud masinaline suurtööstus. Ja kui töötavad hulgad, kes seavad sisse sotsialismi, ei oska korraldada oma asutuste tööd nii, nagu peab töötama masinaline suurtööstus, siis ei saa sotsialismi sisseseadmisest juttugi olla.»[2] Tänapäeval, teaduslik-tehnilise revolutsiooni tingimustes on need Lenini mõtted omandanud veelgi suurema tähtsuse. Moodne tehnika nõuab töö ideaalset korraldamist, vähendades automatiseeritud töölõikudes töötajate arvu, kuid suurendades samal ajal vastutust, mida kannab iga töötaja, kes rakendab käiku ja kontrollib hoopis suuremat tootmisvahendite hulka kui varem. Töö niisuguse ladusa korralduse peab tagama sotsialism oma vahenditega, mille hulgas üks tähtsamaid on üldrahvalik arvestus ja kontroll.

Arvestust ja kontrolli pidas Lenin sotsialismi ajal vältimatult vajalikuks vahendiks võitluses väikekodanliku lodevuse, kapitalismi igandite säilitajate ja kandjate ning tööst kõrvalehoidjate vastu. «Et teha need parasiidid sotsialistlikule ühiskonnale kahjutuks, on vaja organiseerida üldrahvalik, paljude miljonite tööliste

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 387.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 187.

ja talupoegade poolt vabatahtlikult, energiliselt, revolutsioonilise entusiasmiga toetatav arvestus ja kontroll töö hulga üle, saaduste tootmise ning jaotamise üle.»[1]

V. I. Lenin selgitas, et utopismi langemata ei saa arvata, nagu õpiksid inimesed korrapealt töötama ühiskonna heaks ilma igasuguste õigusnormideta; pealegi ei ole selleks veel ka materiaalseid eeldusi. Järelikult on vajalik sotsialistliku riigi olemasolu; sisetingimuste seisukohalt tuleneb see kommunismi esimese faasi enda olemusest, kus tootlikud jõud ei ole veel igakülgselt arenenud ning töö ei ole muutunud kõigi ühiskonnaliikmete esmaseks eluvajaduseks. Sotsialismi ajal säilivad veel mineviku igandid inimeste olustikus, teadvuses ja käitumises, mistõttu on veel vaja rakendada riiklikku sundust ning kaitsta uue ühiskonna aluseid ja põhimõtteid vana moraali kandjate eest.

SOTSIAALSED JA POLIITILISED SUHTED

Kommunismi esimeses faasis säilivad veel sotsiaalsed ja klassside erinevused. Sotsialistlik ühiskond on töötajate ühiskond, mis enam ei jagune antagonistlikeks klassideks, ekspluataatoriteks ja ekspluateeritavateks. Kuid samal ajal säilivad erinevused töölisklassi ja koopereerunud talurahva vahel, aga ka eeskätt füüsilise töö tegijate (tööliste ja talupoegade) ning vaimse töö tegijate (haritlaskonna) vahel.

Sotsialistlike maade elanikkond koosneb töölisklassist, koopereerunud talurahvast ja haritlaskonnast (kui mitte arvestada üksikuid koopereerumata talupoegi ja käsitöölisi). Tootlike jõudude arengutaseme erinevuste tõttu ei ole nende sotsiaalsete rühmade kvantitatiivne proportsioon eri maades ühesugune. Mõnedes riikides, sealhulgas NSV Liidus, ei moodustanud töölisklass sotsialismi võidu momendil veel rakendatud elanikkonna enamikku. Praegu moodustavad töölised ja teenistujad rohkem kui kolm neljandikku kogu NSV Liidu rahvastikust. Tšehhoslovakkias ja Saksa Demokraatlikus Vabariigis, kes läksid sotsialismi teele hästiarenenud industriaalmaadena, on tööliste ja teenistujate osatähtsus veidi suurem. Tootlike jõudude kasv nivelleerib sotsialismimaade rahvastiku sotsiaalset koosseisu.

Sotsialistliku ühiskonna tüüpiliseks iseärasuseks on tema sotsiaalne, poliitiline ja ideeline ühtsus. See on ühiskonna uus kvalitatiivne seisund, mille puhul ei ole enam antagonistlikke klasse ning klasside ja sotsiaalsete rühmade vahel valitsevad sõbraliku koostöö suhted.

Erinevalt üleminekuajajärgust, mil klassivõitlus oli paratamatu, puudub sotsialismi ajal pind klasside kokkupõrkeks. Kuid klasside kokkupõrke sotsiaalse pinna kõrvaldamine omal maal ei tähenda seda, et klassivõitlus on täielikult minevikku jäänud. Säilib klassi-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 26. kd., lk. 378.

võitluse rinne kapitalistliku maailma vastu ning tema õõnestustegevuse vastu sotsialistlikes riikides. Jätkub võitlus uue töödistsipliini kasvatamise eest, kapitalismi igandite vastu; see ei ole sotsialistlikus ühiskonnas enam teiste klasside vastase klassivõitluse vorm, kuid selle võitluse sisu on endiselt klassipoliitiline, sest ta on sihitud sotsialismivaenulike kapitalismi traditsioonide ja kodanliku maailma mõju vastu. Seda võitlust peab kogu töörahvas, tema eesrindlikud jõud töölisklassi kui kõige paremini organiseeritud ja kõige teadlikuma klassi juhtimisel.

Ühiskonna sotsiaalne, poliitiline ja ideeline ühtsus võimaldab püstitada kõigi sotsiaalsete rühmade jaoks ühiseid ülesandeid. Töölisklassi, koopereerunud talurahva ja sotsialistliku haritlaskonna peamised huvid langevad ühte: sotsialistliku tootmise kiire kasv, sotsialismimaa majandusliku ja riigikaitselise võimsuse kasv vastab kõigi nende sotsiaalsete rühmade huvidele. Muidugi on igal sotsiaalsel rühmal ka oma erihuvid. Partei ja riik arvestavad oma poliitikas neid huve. See asjaolu on ühiskonna ühtsuse edasise tugevdamise, töölisklassi ja talurahva liidu kindlustamise seisukohalt väga oluline. Seepärast arvestab partei niisuguste majandusküsimuste otsustamisel, nagu seda on näiteks tööstusliku ja põllumajandusliku tootmise kasvutempo kindlaksmääramine, kapitaalmahutuste jaotamine, tööstustoodangu väljalaskehindade ja põllumajandussaaduste kokkuostuhindade määramine jne., alati hoolikalt seda, kuidas üks või teine abinõu mõjustab töölisklassi ja talurahva ainelist olukorda. NLKP XXIV kongressi resolutsioonis Keskkomitee aruande põhjal on öeldud: «Kongress näeb partei sotsiaalpoliitika tähtsaimat ülesannet töölisklassi juhtiva osa kõrvalekaldumatus tagamises, töölisklassi ja talurahva liidu tugevdamises, tööliste, kolhoosnikute ja haritlaste, kõigi nõukogude inimeste ühtekoondamises nende ühises töös.»

Sotsialismi ajal asetleidnud klassistruktuuri muutumine on ka sotsialistliku revolutsiooni võidu tulemusena sotsialistlikuks, sotsiaalselt ja majanduslikult struktuurilt ning vaimselt ühtseks kujunenud rahvuste ja rahvusrühmade vaheliste uute suhete loomise alus. Sotsialistlike rahvuste uued suhted on rajatud tegelikule võrdsusele, sõprusele ja koostööle. Ajalugu on täielikult kinnitanud marksismi-leninismi seisukohta, et ainult sotsialismi võit kehtestab rahvaste vahel tõelise võrdõiguslikkuse ja vennaliku sõpruse. Partei poliitika arvestab rahvussuhete valdkonnas niihästi Nõukogude Liidu ühishuve kui ka iga tema koosseisu kuuluva vabariigi erihuve. Partei taotleb kõigi sotsialistlike rahvuste edasist õitsengut ja nende vastastikust lähenemist.

Sotsiaalsete antagonismide kõrvaldamine ning ühiskonna sotsiaalse, poliitilise ja vaimse ühtsuse loomine on sotsialismi suur saavutus. Seda arendab edasi kommunism, kus kaob igasugune ühiskonna jagunemine klassideks ja sotsiaalseteks kihtideks.

Koos ühiskonna majandusliku korra ja sotsiaalse struktuuri ümberkujunemisega muutub ka poliitiline pealisehitus. Sotsialist-

liku riigi arenemise seaduspärasuste aluseks on klassideta ühiskonna suunas liikumine ise. Vastavalt sellele, kuidas lahendatakse klasside likvideerimise ülesanne, peavad paratamatult muutuma ka sotsialistlik riik ja tema funktsioonid. Juba sellega, et NSV Liidus ehitati põhiliselt üles sotsialistlik ühiskond, langes ära oma maa kukutatud klasside vastupanu sõjalise mahasurumise funktsioon, sest neid klasse enam ei olnud.

Tolleaegses ühiskondlikus ja riiklikus elus toimunud radikaalsed muutused leidsid väljenduse NSV Liidu 1936. aasta konstitutsioonis ja teistes pärast 1936. aastat vastuvõetud Nõukogude riigi ja Kommunistliku Partei dokumentides. Kõik need muutused kulgesid sotsialistliku demokraatia edasiarenemise suunas. Riiklikus süsteemis kuulub tähtsamate muutuste hulka üldise valimisõiguse alal kehtinud kitsenduste likvideerimine ning tööliste ja talupoegade teatava ebavõrdsuse kaotamine võimuorganite valimisel, aga ka riigi poliitilise aluse — nõukogude — reorganiseerimine. Kui varem olid nõukogud tööliste ja kehvtalurahva võimuorganid, siis nüüd said nad kõigi töötajate saadikute nõukogudeks. Kõigile kodanikele anti võrdne valimisõigus.

NLKP programmis on märgitud: «Seoses ekspluataatorlike klasside likvideerimisega kadus nende vastupanu mahasurumise funktsioon. Igakülgselt arenesid sotsialistliku riigi peamised funktsioonid — majanduslik-organisatoorne ja kultuurilis-kasvatuslik funktsioon. Sotsialistlik riik astus oma arengus uude perioodi. Algas riigi ümberkasvamine sotsialistliku ühiskonna töötajate üldrahvalikuks organisatsiooniks. Proletaarne demokraatia muutus järjest rohkem üldrahvalikuks sotsialistlikuks demokraatiaks.»

Sotsialismi kui kommunismi esimese faasi täieliku ja lõpliku võidu tulemusena muutus proletariaadi diktatuuri riigina tekkinud sotsialistlik riik üldrahvalikuks riigiks, kogu rahva huvide ja tahte väljendajaks.

Arenenud sotsialistlikus ühiskonnas ei ole enam niisuguseid klassisuhteid, mis nõuaksid ühe klassi poliitilist ülevõimu. Enam ei ole ekspluataatorlikke klasse, kelle vastupanu tuleks maha suruda. Talurahvas, kes üleminekuajajärgul oli teatud määral kõikuv jõud, on asunud kindlalt sotsialismi positsioonidele. Sotsialism on omandanud kindla majandusliku ja sotsiaalse baasi mitte üksnes linnas, vaid ka maal. See on laiendanud sotsialistliku riigi sotsiaalset baasi.

Proletariaadi diktatuuri riik kehastab juba oma tekkimise hetkest peale üldrahvaliku demokraatia jooni, kuivõrd ta väljendab mitte üksnes töölisklassi, vaid ka talurahva ja haritlaskonna tahet ja huve. Seepärast ei tähenda proletariaadi diktatuuri riigi muutumine üldrahvalikuks riigiks mingit muutust riigi klassiolemuses või uue riigitüübi tekkimist. Üldrahvalik riik on proletariaadi diktatuuri riigi loomulik jätk ja arendus, mis oma klassipoliitilistelt eesmärkidelt ja organisatsioonilistelt üldpõhimõtetelt ei erine proletariaadi diktatuuri riigist. Erinevust tingib üksnes see, et

ekspluataatorlike klasside likvideerimisega ja kõigi sotsiaalsete kihtide asumisega töölisklassi positsioonidele on töölisklassi poliitika ja ideoloogia saanud kogu rahva poliitikaks ja ideoloogiaks.

Töölisklass kui endiselt kõige eesrindlikum, organiseeritum ja teadlikum klass säilitab oma juhtiva osa ka üldrahvalikus sotsialistlikus riigis. Töölisklassi juhtiva osa aluseks on eelkõige tema majanduslik seisund, see, et ta töötab ettevõtetes, mis kujutavad endast sotsialistliku omanduse kõige kõrgemat vormi — üldrahvalikku omandust, ning samuti tema suured revolutsioonilised kogemused, karastatus ja kõrge revolutsiooniline teadlikkus. Suurtootmisega ja eesrindliku tehnika kasutamisega seotud, kuulsusrikaste revolutsiooniliste traditsioonide vaimus üleskasvanud ja marksismi-leninismi ideedele truu töölisklass etendab kommunismi ehitamisel juhtivat osa. Ta on juhtiv jõud töölisklassi ja talurahva liidus, millel on kommunismi rajamise seisukohalt otsustav sotsiaalne ja poliitiline tähtsus.

Sotsialistlik üldrahvalik riik on endiselt klassiriik, sest ta on töölisklassi lõppeesmärgi — kommunismi ülesehitamise — teenistuses ja teda kasutatakse kapitalistliku maailma vastu sihitud klassivõitluse relvana. Maailmaareenil toimuvas kahe süsteemi võitluses täidab ta nagu varemgi kõiki proletariaadi diktatuuri välisfunktsioone. Üldrahvalik sotsialistlik riik võitleb imperialismi vastu ning rahu ja erineva sotsiaalse korraga riikide rahuliku kooseksisteerimise eest ning toetab revolutsioonilist töölisliikumist, rahvuslikku vabadusliikumist ja kogu maailma kõiki progressiivseid jõude. Üldrahvaliku riigi välisfunktsioonide hulgas on eriti tähtsal kohal maa kaitsevõime ja julgeoleku tagamine.

Lõpuks tuleb mainida uut funktsiooni, mida nõukogude riigil varem ei olnud: vennaliku koostöö arendamine teiste sotsialismimaadega. See funktsioon tekkis koos sotsialistliku maailmasüsteemiga.

Sotsialistliku ühiskonna majanduslikust korrast, tema sotsiaalsest struktuurist oleneb ka sotsialistliku demokraatia iseloom. Lenin nägi ette, et demokraatia «avaldab oma mõju ka majanduselule, soodustab *selle* ümberkujundamist, allub majandusliku arenemise mõjule jne. Selline on elava ajaloo dialektika».[1] Sotsialismi ajal on demokraatia arenemise peamiseks sisuks töötajate kaasatõmbamine aktiivsele ja pidevale osavõtule riiklike ja ühiskondlike probleemide lahendamisest.

Kodanlik propaganda püüab sageli sotsialistliku demokraatia arendamist asendada sotsialismi «liberaliseerimisega», mille all mõistetakse tegevusvabaduse andmist sotsialismivaenulikele elementidele. Niisuguse «vabaduse» andmine oleks vastuolus töörahva põhihuvidega. Vabadus on sotsialismi ajal vabadus töötajatele ja nende huvides. NLKP Keskkomitee aruandes XXIV kongressile on rõhutatud: «Me näeme sotsialistliku demokraatia mõtet ja sisu

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 25. kd., lk. 423.

üha laiemate rahvahulkade osavõtus riigi ja ühiskonna juhtimisest... Niisugune demokraatia on meie eluline vajadus, sotsialistlike ühiskonnasuhete arendamise ja tugevdamise tarvilik tingimus.»

Sotsialism saab edukalt areneda üksnes majandusliku, poliitilise ja kultuurilise organisatsiooniühtsuse puhul. Sotsialism loob koos uue majanduse ja demokraatiaga ka uue, sotsialistliku kultuuri, mille ideeliseks aluseks on marksistlik-leninlik ideoloogia. Sotsialistliku elulaadi alusel pääseb võidule uus maailmavaade, kujunevad välja inimeste uus vaimne pale, uued moraalipõhimõtted, mis realiseeruvad võitluses kapitalismi igandite vastu. Uue inimese moraalsele palgele on iseloomulikud kommunistliku ideoloogia muutumine sügavaks sisemiseks veendumuseks, ühiskondlik kohusetunne, kollektiivsus, töökus ja humanism. Kogu sotsialistliku ühiskonna elu keskpunktis on hoolitsus selle eest, et kujuneksid tingimused inimese vabaduseks ja igakülgseks arenguks ning tema aineliste ja vaimsete vajaduste rahuldamiseks. Esmakordselt pärast aastatuhandeid kestnud ekspluataatorite võimu oma elu peremeesteks, oma ühiskonnasuhete valitsejaks saanud inimeste suur ühiskondlik aktiivsus kiirendab sotsialistliku ühiskonna progressiivset arenemist.

3. SOTSIALISM JA ÜHISKONDLIK PROGRESS

Kapitalismi hukkumisega algab ühiskonna klassirõhumisest vabanemine ja muutub ühiskonna arenemise iseloom. NSV Liidu ja kogu sotsialistliku sõprusühenduse rahvaste ajaloolised kogemused näitavad, et ühiskonna arenemine on sotsialismi ajal sotsiaalse progressi uus, kõrgem tüüp.

SOTSIALISMI EELISED

Ühiskonna antagonistlikeks klassideks jagunemine kiirendas tunduvalt ajaloolist progressi, kuid selle kiirenduse eest tuli maksta kõrget hinda. Materiaalne ja vaimne kultuur, teadus ja kunst arenesid tingimustes, kus valitsevad klassid ja maad suurendasid rõhutud klasside ja maade ekspluateerimist. Marx kirjutas: «Ilma antagonismita ei ole progressi. Niisugune on seadus, millele tsivilisatsioon on meie päevini allunud.»[1]

Sotsialismile üleminekul kaotab see seadus oma jõu. Sotsialistliku tootmisviisi alusel kujunenud sotsiaalse, poliitilise ja ideelise ühtsuse tingimustes minetab ühiskondlik progress oma antagonistliku iseloomu. Sotsialismi ajal langeb ühiskonna majanduslik

[1] *K. Маркс и Ф. Энгельс.* Соч., т. 4, стр. 96.

ja kultuuriline progress ühte töötajate ainelise heaolu ja kultuuritaseme tõusuga. Sotsialistliku ühiskonna majanduslik, sotsiaalne ja poliitiline organisatsioon loob objektiivsed eeldused ühiskonna kiireks arenguks.

Sotsialistliku ühiskonna majanduslik organisatsioon pakub kapitalismiga võrreldes suuri eeliseid. Sotsialistlik majandussüsteem ei tunne majanduskriise, tootmisanarhiat ega tööpuudust. See süsteem võimaldab arendada majandust plaanikindlalt ja tõsta pidevalt tootlike jõudude taset. Ta loob tingimused kõigi tootmisharude kompleksseks arendamiseks ja loodusvarade ratsionaalseks kasutamiseks ning teeb lõpu parasiitlikule tarbimisele, mis neelab kapitalistlikes maades märkimisväärse osa rahvatulust. Sotsialistlikus ühiskonnas jaotatakse rahvatulu töötajate huvides, mis võimaldab ühendada kapitalismiga võrreldes kiiremat akumulatsiooni tempot töötajate heaolu pideva kasvuga.

Sotsialistlik süsteem tekitab tootmise arendamise uusi stiimuleid. Töö ekspluateerimisest vabastamine, töö iseenda ja kogu ühiskonna jaoks loob töötajates kollektiivse huvi töötulemuste vastu. Üha suuremaks muutub moraalsete tööstiimulite tähtsus. Sel alusel tekib ja levib ulatuslikult sotsialistlik võistlus. Ettevõtete majandusliku tegevuse aluseks olev isemajandamine loob nende kollektiivides huvi tootmise ja toodangu realiseerimise, kõige parema ja ökonoomsema majandamise vastu. Töö järgi jaotamise sotsialistliku põhimõtte tõttu on töötajad vahetult isiklikult huvitatud tööviljakuse tõstmisest ja oma töö efektiivsuse suurendamisest.

Sotsialismi ajal muutub töötaja masina ripatsist masina peremeheks. Tehnika areng toimub töö kergendamise huvides ning laiendab töötaja loominguliste võimete ilmutamise võimalusi. Avanevad soodsad tingimused teaduse ja tehnika tootmisalaseks rakendamiseks. Vaimse ja füüsilise töö tegijate tihe koostöö kiirendab teaduse ja tehnika progressi.

Mis tahes ühiskonnakorra progressiivsust ei mõõdeta üksnes sellega, kui kiiret tootlike jõudude arengut ta tagab, vaid ka sellega, mida annab see areng inimesele.

Kapitalistliku tootmise eesmärk on kasum. Kapitalistile on tegelikult ükskõik, mida toota — kas surmakülvavaid pomme või ravimeid, mürke või roose, peaasi, et see annaks suuremat kasumit. Muidugi on tootmine ka kapitalismi ajal lõppude lõpuks vajaduste rahuldamise teenistuses, kuid tootmise areng on seatud sõltuvusse sellest, kas ta võimaldab ettevõtjale küllalt suurt kasumit.

Sotsialistliku tootmise arendamine on allutatud rahva kasvavate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamisele. Sotsialism ei tunnista tootmist tootmise pärast. Kogu tootmine on siin inimeste teenistuses. Loomulikult ei saa sotsialistlik ühiskond piirduda ainult nende tootmisharude arendamisega, mis on isiklike vajaduste otsese rahuldamise teenistuses. Tootmisvahendite tootmist suurendamata ei ole võimalik laiendada ka tarbimisesemete

tootmist. Tänapäeval on sotsialism sunnitud arendama ka riigikaitse vajadusi rahuldavaid tootmisharusid. Kui kapitalistlik maailm meid ei sunniks eraldama suuri summasid sotsialismi saavutuste kaitseks, siis oleks elatustase Nõukogude Liidus hoopis kõrgem kui praegu.

Samal ajal laiendab sotsialistliku tootmise areng pidevalt rahva elatustaseme tõstmise võimalusi. Seoses sellega võis Kommunistlik Partei seada NSV Liidu praegusel arenguetapil viisaastaku peaülesandeks tagada rahva elujärje ja kultuuritaseme tunduv tõus sotsialistliku tootmise kiire arengutempo, tema efektiivsuse suurendamise, teaduse ja tehnika progressi ning tööviljakuse kasvu kiirendamise alusel.

Sotsialismimaades ei ole töötajate elatustaseme mõõdupuuks üksnes palga suurus. Sotsialism annab kodanikele laialdased sotsiaalsed õigused — õiguse tööle, haridusele, vanaduskindlustusele, tasuta arstiabile, erialasele väljaõppele jne. Töötajad saavad suure osa oma tulust materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamise ühiskondlike vormide arvelt. See suurendab nende tulusid tunduvalt (1970. aastal NSV Liidus umbes kolmandiku võrra). Sotsialistlikes maades on üür madalam kui kusagil mujal. Üür koos kommunaalteenustega moodustab Nõukogude Liidus perekonna sissetulekust umbes 5 protsenti, kapitalistlikes maades aga 25 protsenti ja rohkemgi. Ühiskondlike tarbimisfondide ja osalt kolhoosisummade arvel sai NSV Liidus 1970. aastal pensioni 40 miljonit inimest; mitu miljonit üliõpilast ja tehnikumide õpilast saab stipendiumi; 1969. aastal puhkas ning sai ravi sanatooriumides, puhkekodudes ja pioneerilaagrites 18,2 miljonit inimest; laste päevakodudes on üle 9 miljoni lapse. Tasuta haridus ja arstiabi, palgaline puhkus, mitmesugused pensionid ja abirahad, mida saadakse ühiskondlikest fondidest, — kõiges selles väljendub hoolitsus inimese eest.

Sotsialistlik ühiskond ei ole muidugi veel jõudnud luua tingimusi selleks, et täielikult rahuldada inimeste kõiki vajadusi. Selleks on vaja ületada takistusi, mida tingivad niihästi objektiivsed põhjused (tootlike jõudude suhteliselt ebapiisav areng, sotsialismimaade arengut pidurdada püüdva kapitalistliku maailma mõju jne.) kui ka subjektiivsed põhjused (majanduse juhtimises esinevad puudused, sotsialistlikus majanduses peituvate tootmise arendamise võimaluste mittetäielik ärakasutamine jt.). Kuid need on ajutist laadi raskused, millest kommunismi ehitamise käigus saadakse jagu tänu töötavate hulkade organiseeritud tegevusele ja aktiivsusele ning rahvamajanduse parteilise ja riikliku juhtimise täiustamisele.

Sotsialismi ajal likvideeritakse järk-järgult ajaloolise progressi senine ebaühtlus. Sotsialism ei luba areneda ühtedel maadel või klassidel teiste maade või klasside arvel ja likvideerib need põhjused, mille tõttu antagonistlikus ühiskonnas nõrgemalt arenenud maade mahajäämus järjest suureneb. Sotsialistlik tootmisviis ja

vennasmaade vastastikune abi võimaldavad ületada minevikult päranduseks saadud mahajäämuse ning ühtlustavad järk-järgult sotsialistlike maade arengutaset. See on keerukas ja pikaajaline protsess, mis nõuab paljude raskuste ületamist, kuid sotsialismi olemus ise tingib seda niisamasuguse paratamatusega nagu kapitalistliku ühiskonna olemus põhjustab progressi ebaühtlust.

Erinevalt kõigist eelmistest sotsiaal-majanduslikest formatsioonidest ei teki sotsialism stiihiliselt, vaid marksistlik-leninliku partei poolt juhitavate rahvahulkade teadliku ja sihikindla tegevuse tulemusena. Seepärast on progress sotsialismi ajal oma iseloomult plaanikindel. See on kapitalismiga võrreldes sotsialismi suur eelis.

Sotsialism äratab laiad rahvahulgad teadlikule ajaloolisele loometegevusele, muutes nad ajaloo subjektideks, teadlikeks ja plaanipäraselt tegutsevateks uue ühiskonna loojateks. Lenin pidas rahvahulkade aktiivset loomingut uue ühiskonna kujundamise põhiteguriks.

Kodanluse ideoloogid on püüdnud sotsialismi pooldajaid hirmutada väljamõeldisega, et eraomanduse, kasumiahnuse ja konkurentsi likvideerimisel ootavat ühiskonda igasuguste arengustiimulite kadumise sünge perspektiiv. Vastupidi seesugustele ennustustele näitas Lenin, «kuivõrd lõpmatult valelik on tavaline kodanlik kujutlus, nagu oleks sotsialism midagi surnut, tardunut, korraga igaveseks ajaks antut, kuna aga tõeliselt *alles* sotsialismiga algab kiire, õige, tõeliselt massiline edasiliikumine kõigil ühiskondliku ja isikliku elu aladel elanikkonna *enamiku,* hiljem aga kogu elanikkonna osavõtul».[1]

Mitmes pärast Oktoobrirevolutsiooni kirjutatud teoses — «Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded», «Kuidas organiseerida võistlust?», «Suur algatus» jt. — tõi Lenin esile ühiskondliku arengu uued, sotsialismi pinnal tekkinud võimsad liikumapanevad jõud, nagu orjusest vabastatud töö ning rahvahulkade loominguline aktiivsus ja algatusvõime, mis eriti selgesti avalduvad sotsialistlikus võistluses.

Sotsialism kiirendab ajaloolist progressi märgatavalt. Selleks luuakse võimalused eeskätt edasiminekut tõkestavate reaktsiooniliste klasside likvideerimisega, üha laiemate rahvahulkade lülitamisega aktiivsesse ajaloolisse loomeprotsessi ning nende jõu otstarbeka organiseerimisega. Nende võimaluste realiseerimiseks on vaja sellekohast poliitikat ja organisatsiooni.

SUBJEKTIIVSE TEGURI OSA SOTSIALISMI EELISTE KASUTAMISEL

Sotsialistliku majandussüsteemi eelised loovad objektiivse võimaluse tootmise kiireks arendamiseks. Kuid neid võimalusi on vaja osata kasutada, mis sõltub eelkõige subjektiivsest tegurist,

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 25. kd., lk-d 440—441.

sellest, kuivõrd on majanduse juhtimine teaduslikult põhjendatud ja kui ulatuslik on rahvahulkade initsiatiiv. Sotsialistliku majanduse tsentraliseeritud arenemise tingimustes on juhtimise subjektivistlikkus ja majanduspoliitika vead eriti ohtlikud. Need vead võivad mõjustada mitte ainult üksikute ettevõtete tegevust, vaid kogu rahvamajandust. See püstitab sotsialistliku majanduse teadusliku juhtimise suhtes kõrgeid nõudmisi.

Teaduslikult põhjendatud poliitika nõuab majanduse kõigil arenguetappidel tootmise ja tarbimise kasvu optimaalset vastavust ning nende vahel tekkivate vastuolude ületamist. Teadusliku poliitikaga ei sobi kokku ei ühekülgne tarbijalik hoiak, mis lõppkokkuvõttes aeglustaks majanduse arengutempot, ega ka niisama kahjulik rahva igapäevaste huvide ignoreerimine.

Majanduse organiseerimise ja juhtimise konkreetsed vormid on eri sotsialistlikes riikides erinevad. Iga maa otsib ja leiab enda jaoks kõige sobivamad sotsialistliku majanduse organiseerimise vormid. Samal ajal on mitmetes sotsialismimaades (NSV Liidus, Saksa DV-s, Ungaris ja mujal) viimastel aastatel teostatavatele majandusreformidele omane eesmärkide ühtsus. Nende reformide eesmärk on täiustada planeerimissüsteemi, täielikumalt ära kasutada selliseid sotsialistliku tootmise arendamise majanduslikke hoobasid nagu isemajandamine, kasum, krediit, hind jne., laiendada ettevõtete initsiatiivi ja majanduslikku iseseisvust ning suurendada töötajate materiaalset huvi töötulemuste suhtes. Uus majandamissüsteem loob soodsamad tingimused tootlike jõudude ratsionaalseks kasutamiseks, rahva heaolu kiireks tõusuks, sotsialistliku korra eeliste täielikuks realiseerimiseks.

SOTSIALISMI VASTUOLUD JA NENDE LIKVIDEERIMISE TEED

Nagu ükski teine ühiskond, nii ei ole ka sotsialistlik ühiskond vaba vastuoludest. Kuid sotsialismi vastuolud erinevad põhjalikult ekspluataatorlike klassiühiskondade antagonistlikest vastuoludest. Lenin märkis, et «antagonism ja vastuolu ei ole hoopiski üks ja seesama. Esimene kaob, teine säilib ka sotsialismi ajal».[1]

Sotsialismi arenemises esineb mitmesuguseid vastuolusid, kuid need tulenevad sellest, et sotsialism on üksnes kommunismi esimene faas, kus kõik kommunistliku formatsiooni olemuses peituvad võimalused ei ole veel realiseeritud. Kõigepealt ei ole sotsialismi ajal saavutatud tootlike jõudude tase veel küllaldane selleks, et täielikult rahuldada kõigi ühiskonnaliikmete vajadused. Mitmeid vastuolusid tekitavad ka endise tööjaotuse vormide igandid, mis väljenduvad industriaalse ja põllumajandusliku töö ning vaimse ja füüsilise töö vahelistes olulistes erinevustes.

Vastuolud peituvad ka sotsialismi põhimõttes endas, mis nõuab töö järgi jaotamist. Kuid see ei ole vastuolu tootmisviisi ja

[1] Ленинский сборник XI, стр. 357.

jaotusviisi vahel. Vastupidi, töö järgi jaotamine on täielikus kooskõlas saavutatud sotsialistliku tootmise astmega. Vastuolu seisab selles, et kehtestades inimeste võrdsuse kõige tähtsamas, otsustavas valdkonnas — suhtumises tootmisvahenditesse —, on sotsialistlik ühiskond sunnitud säilitama teatud ebavõrdsuse jaotuse alal ja olustikus. Seda vastuolu takistab kohe likvideerimast niihästi tootlike jõudude ebapiisav arengutase kui ka vajadus diferentseerida erineva kvalifikatsiooni ja tööviljakusega töötajate palka: vastasel korral nõrgeneksid tootmise arendamise majanduslikud stiimulid. Ühiskonna heaks tehtavat ausat tööd stimuleeriv ja järelikult võimete kohaselt ühiskonna heaks töötamise harjumust kasvatav töö järgi jaotamine võib väära korralduse puhul ergutada individualistlikke, egoistlikke püüdlusi, eriti sel juhul, kui majandusliku stimuleerimisega ei kaasne inimeste teadvuses, tavades ja igapäevases elus säilinud kapitalismi igandite likvideerimist taotlev kasvatustöö.

Vastuolu uute, sotsialistlike suhete ja eelmistest ühiskondadest päritud vanade suhete igandite vahel ületatakse sotsialistliku ühiskonna majanduse ja kultuuri täiustamise teel, millega luuakse tingimused järkjärguliseks üleminekuks kommunismi.

Mineviku pärand ei ole sotsialistliku ühiskonna elus esinevate vastuolude ainus allikas. Vastuolusid tekitab ka see, et tootlike jõudude kasvu tagajärjel tootmissuhete ühed või teised küljed, majanduse organiseerimise ja juhtimise ühed või teised vormid vananevad ega vasta enam ühiskonna arenemise uutele tingimustele ja vajadustele. Vastupidi kapitalismile on sotsialism võimeline harmooniliselt ühendama eri tendentse ja aspekte (näiteks majanduse juhtimise tsentraliseerimise objektiivset vajadust ja kohalikku initsiatiivi). Vastuolud tekivad siis, kui objektiivse ajaloolise olukorra muutumise või tehtud vigade tõttu niisugune harmoonia osutub rikutuks.

Eelmiste ühiskondadega võrreldes saab antagonistlikud klassid likvideerinud sotsialistlik ühiskond lahendada oma arenguvastuolud hoopis kergemalt ja kiiremini. Puuduvad oma aja äraelanud klassid, kes omakasupüüdlikel eesmärkidel takistaksid vastuolude lahendamist ja ühiskonna progressiivset edasiminekut. Kõigi sotsiaalsete rühmade ja kõigi rahvuste põhihuvide ühtsus võimaldab küpsenud probleemide lahendamist ning loob aluse vastuolude edukaks likvideerimiseks. Kui kapitalismi ajal on vastandite võitluse tagajärjeks tavaliselt ühe poole võit ja teise poole hävimine ning lõpptulemusena kodanliku ühiskonna enda likvideerimine, siis sotsialismi ajal saadakse vastuoludest jagu ühiskonna ühtsuse alusel ning kindlustatakse niimoodi seda ühtsust veelgi.

Vastuolude likvideerimine ei toimu sotsialismi ajal ilma raskusteta, ilma huvide kokkupõrgeteta ja sellest tulenevate konfliktideta. Põhihuvide ühtsus ei kaota erihuvide ja ühishuvide vastandamise võimalust. Sotsialismi ajal leidub veel kapitalismi igan-

dite kandjaid, kes oma huve silmas pidades avaldavad ühiskonna progressile vastupanu. Oma aja äraelanud organisatsioonivormidesse kiindunud või nende säilitamisest huvitatud konservatiivsed inimesed püüavad iganenut kauem säilitada. Seepärast etendab vastuolude likvideerimisel eriti tähtsat osa kommunistlik partei, kes esindab kogu rahva huve ja koondab kogu rahva jõu küpsenud probleemide lahendamisele.

Eesrindliku teooriaga relvastatud partei etendab elus tekkivate vastuolude avastamisel ja likvideerimisel erilist osa. Lenini poolt sõnastatud dialektika tees «elu läheb edasi vastuolude kaudu, ja elus esinevad vastuolud on mitu korda rikkamad, mitmekesisemad, sisukamad, kui inimmõistusele esialgu paistab»[1] ei ole kaotanud kehtivust ka sotsialismi ajal. Järelikult on tegelikku elu vaja hoolikalt tundma õppida ning tekkivad vastuolud õigeaegselt avastada ja lahendada.

Sotsialism ei anna garantiid kõigi vastuolude automaatseks lahendamiseks ja raskuste ületamiseks võlujõul. Kummatigi pakub ta inimkonnale senitundmatuid võimalusi progressiks ja kiireks edasiliikumiseks.

Sotsialismi üleolek kapitalismist avaldub ühiskonnaelu kõigil aladel — majanduses, poliitikas, kultuuri valdkonnas. Kapitalismil on seljataga aastasadade pikkuse arenemise kogemused, see ühiskond on akumuleerinud suuri rikkusi, loonud arvuka kaadri ning juurutanud kindlalt, eelarvamuse jõuga inimeste teadvusse kodanlikud harjumused ja arusaamad. Sotsialism on alles noor, ta pidi minema ajaloo poolt seni rajamata teed ning otsima majanduse, poliitika ja kultuurielu organiseerimise uusi vorme niisugustes tingimustes, kus tal ei olnud esialgu oma kaadrit ning tuli jagu saada kapitalistliku maailma vihasest vastupanust. Ja kui sotsialism suutis neis tingimustes mitte üksnes püsima jääda, vaid ka areneda, muutuda maailmasüsteemiks, kujuneda inimkonna arenemist järjest rohkem mõjutavaks jõuks, siis see ise tõestab otsustavalt ühiskonna sotsialistliku organisatsiooni ajaloolist üleolekut ühiskonna kapitalistlikust organisatsioonist.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 34. kd., lk. 363.

XIII PEATÜKK

SOTSIALISTLIKU MAAILMASÜSTEEMI ARENEMISE SEADUSPÄRASUSED

Sotsialistliku maailmasüsteemi tekkimine ja arenemine on keerukas ja mitmepalgeline protsess, millele on iseloomulikud mitmed seaduspärasused. Nende seaduspärasuste tundmine annab kommunistlikele ja töölisparteidele võimaluse täiustada ja arendada ühiste jõupingutustega sotsialismimaade majanduslikku, poliitilist ja kultuurilist koostööd ning ületada selles valdkonnas tekkivaid raskusi.

1. RAHVASTE- JA RIIKIDEVAHELISTE SUHETE UUS TÜÜP

Sotsialistlike riikide vaheliste majanduslike, poliitiliste ja kultuuriliste sidemete uue tüübi aluseks on võrdsus, vendlus, seltsimehelik koostöö ja vastastikune abistamine. Niisugused suhted tulenevad töölisklassi internatsionaalsest olemusest. Saanud ühiskonna juhtivaks jõuks, püüab töölisklass sotsialismi rajada vastastikuses solidaarsuses, laiendades ja kindlustades vennasriikide vahelisi sidemeid ning viies ellu järjekindlalt internatsionalistlikku poliitikat.

KOOSTÖÖ ARENEMISE ETAPID

Sotsialismi kehtestamisega astuvad rahvustevahelistes suhetes jõusse põhimõtteliselt uut tüüpi suhted ning kõrvaldatakse rahvastevahelise umbusalduse ja vaenu tekkimise algpõhjused. Tegevusvabaduse saab rahvaste ühtsuse loomise tendents.

Tänu sotsialistliku maailmasüsteemi tekkimisele ei piirdu sot-

sialismi seaduspärasuste toime enam ühe maaga, nagu varem, vaid levib ulatuslikumalt. Lisaks sellele astuvad jõusse mitmed uued seaduspärasused, mida tingivad sotsialistliku maailmasüsteemi kui terviku objektiivse arenemise vajadused. Niisuguste seaduspärasuste hulka kuuluvad: sotsialistlike riikide igakülgne omavaheline lähenemine, vennalik koostöö ja vastastikune abistamine; sotsialistlik rahvusvaheline tööjaotus; majandusliku integratsiooni areng; sotsialismimaade ühtse maailmamajanduse loomise tendents; majanduse kiire ja stabiilne kasvutempo ning plaanikindel areng; sotsialismimaade majandusliku, poliitilise ja kultuurilise arengutaseme ühtlustumine, enam või vähem üheaegne (ühel ja selsamal ajalooepohhil toimuv) üleminek kommunismi; sotsialismi saavutuste ühine kaitsmine välis- ja sisevaenlaste kallaletungide eest. Need seaduspärasused määravad tänapäeval riikidevahelisi suhteid terves riikide süsteemis. Sotsialismimaade marksistlik-leninlikud parteid ja valitsused töötavad oma poliitika välja nende seaduspärasuste alusel.

Sotsialismimaade vaheliste suhete areng läbib teatud etappe. Igale etapile on iseloomulikud vastavad riikidesisesed nihked ja riikidevahelise koostöö arenguaste.

Esimesel etapil (ligikaudu aastatel 1945—1949) kujunes välja sotsialismimaade vaheline sõjalis-poliitiline liit. Võitnud sotsialistliku revolutsiooni maad püüdsid loomulikult luua poliitilist liitu, et kaitsta sotsiaalseid saavutusi imperialismiohu eest ning kaasa aidata rahvavõimu kindlustamisele ja uue ühiskonnaelu algmete arendamisele igas riigis.

Nende ülesannete täitmine etendas väga tähtsat osa kõigi sotsialistliku sõprusühenduse maade vaheliste õigete suhete kujundamisel. Nõukogude Liit ei piirdunud sellega, et aitas neil maadel vabaneda fašistlikust ikkest, vaid kaitses neid ka imperialistliku interventsiooni eest. Nõukogude Liit andis rahvademokraatiamaadele suurt materiaalset abi, saates neile toiduaineid ning tööstuse ja transpordi taastamiseks vajalikke ehitusmaterjale ja seadmeid. Nõukogude Liit kehtestas esmakordselt ajaloos võrdõiguslikkuse suhted oma maa rahvaste vahel. Neil kogemustel oli põhimõtteline tähtsus uut tüüpi rahvusvaheliste suhete loomisel terve riikide süsteemi ulatuses.

Kuid esimesel etapil olid rahvademokraatiamaad ja Nõukogude Liit majanduslikult alles nõrgalt üksteisega seotud. Euroopa rahvademokraatiamaade rahvusvahelised majandussidemed kandsid veel pikaajalise kapitalistlikust maailmamajanduse süsteemist sõltumise jälgi. Nende maade majandus oli mitmesektoriline, majandusele olid esialgu omased kapitalismilt päritud vastuolud ja pahed, mitmeti andsid tooni suhted arenenud kapitalistlike riikidega, kellega olid kujunenud ulatuslikud majandussidemed juba kümneid ja sadu aastaid tagasi.

Arusaadavalt piirdusid sotsialistliku maailmasüsteemi kujunemise algperioodil sotsialismimaade vahelised majandussuhted ees-

kätt toodangu ülejääkide vahetamisega ning saadetistega majandusliku abistamise korras. Domineerisid kahepoolsed suhted. Sotsialistlik maailmaturg oli alles kujunemas, koostöö sotsialistlikud vormid alles tekkimas. See oli teatud mõttes vanalt, kodanlikule maailmale omaselt rahvusvaheliste suhete süsteemilt uuele riikidevaheliste suhete süsteemile ülemineku periood. Edaspidi kasvas sõjalis-poliitiline liit järk-järgult ümber laialdaseks sotsiaalseks ja majanduslikuks sõprusühenduseks.

Sotsialismimaade vaheliste igakülgsete sidemete arenemise *teine etapp* algas demokraatlike ümberkujunduste lõpuleviimisega ja sotsialistliku ülesehitustöö algusega rahvademokraatiamaades. Need sidemed laienesid tunduvalt pärast seda, kui 1949. aastal loodi Hiina Rahvavabariik ja Saksa Demokraatlik Vabariik. Selle ligikaudu kümne aasta pikkuse perioodi vältel (aastad 1949—1959) kujunesid välja ulatuslikud mitmepoolsed sidemed ning loodi Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu (VMAN) ja Varssavi Lepingu Organisatsioon.

Kommunistlike ja töölisparteide esindajate 1960. aasta rahvusvaheline nõupidamine jõudis järeldusele, et sotsialistliku maailmasüsteemi arengus on saabunud *uus etapp,* mille peamisteks iseärasusteks on kommunismi ehitamise algus NSV Liidus, arenenud sotsialismi rajamine mitmel rahvademokraatiamaal ja sotsialistlike ühiskonnasuhete võit kogu sotsialistliku maailmasüsteemi ulatuses. Kõige selle tulemusena avanesid sotsialistlike maade igakülgse koostöö kindlustamiseks uued perspektiivid.

Kõigil etappidel on vennasmaade vastastikuste suhete aluseks kahe objektiivse tendentsi — ühelt poolt rahvusliku majanduse, riikluse ja kultuuri arenemise, iga maa sõltumatuse ja suveräänsuse kindlustumise tendentsi ning teiselt poolt rahvaste üha ulatuslikuma üksteisele lähenemise tendentsi — koostoime. Uus ühiskonnakord kindlustub kõikides maades, kasvab iga maa majanduslik potentsiaal, laienevad majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö ning riikluse arendamise võimalused. Pidevalt laienevad sotsialistlike riikide senised mitmekülgsed sidemed, tekivad ja täiustuvad vastastikuste sidemete uued vormid. Nende tendentside harmoonia ei kujune automaatselt, vaid seda tagab kommunistlike ja töölisparteide internatsionalismipoliitika.

MAJANDUSLIK INTEGRATSIOON

Sotsialismimaade majandussuhete eesmärk on luua võimas sotsialistlik majandus, tagada tööstuse, põllumajanduse, teaduse ja tehnika igakülgne progress ning sotsialismi ja kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamine. Need suhted aitavad arendada ühtset sotsialistlikku maailmasüsteemi ja kiirendada rahulikus majanduslikus võistluses sotsialismi võitu kapitalismi üle.

Tingimustes, kus sotsialism on välja jõudnud ühe maa raami-

dest, nõuavad sotsialistlike rahvaste huvid majandusseaduste toime täielikku ärakasutamist mitte üksnes iga maa rahvuslikes piirides, vaid ka internatsionaalses ulatuses. NLKP Keskkomitee aruandes partei XXIV kongressile öeldakse: «Praktika on toonud meid ühisele järeldusele: on tarvis süvendada tootmise spetsialiseerimist ja koopereerimist, tihedamini siduda omavahel rahvamajandusplaane — ühesõnaga minna sotsialistlike riikide majandusliku integratsiooni teed.» Majanduslik integratsioon on uus ja keerukas protsess, mis eeldab oskust leida küsimustele kõige ratsionaalsemad, majandusliku liidu kõigi liikmete huvidele vastavad lahendused ning nõuab orienteerumist teaduse ja tehnika uusimatele saavutustele, kõige rentaablimatele ja tehnilises mõttes eesrindlikele tootmisaladele.

Majanduslik integratsioon vastab täielikult iga riigi rahvusliku arengu huvidele ja ülesannetele. Majanduslik integratsioon pakub kõigile sotsialismimaadele täiendavaid võimalusi oma ressursside ja loodusvarade ratsionaalsemaks ja efektiivsemaks kasutamiseks ning riikliku suveräänsuse kindlustamiseks. Kõigi maade majandus vabaneb arengu ühekülgsusest, majandus kujuneb struktuurilt mitmekülgseks, mis võimaldab õigemates proportsioonides kooskõlastada tööstust ja põllumajandust, hankivaid ja töötlevaid tööstusharusid, tootmisvahendite tootmist ja tarbimisesemete tootmist. Sotsialistlike maade majandusliku integratsiooni käigus kujuneb välja uut tüüpi *rahvusvaheline tööjaotus,* mis aitab madalama tööstusliku arengutasemega maadel kiirendada industrialiseerimist ja tehnika progressi ning tõsta sel alusel ühiskondlikku tööviljakust. Tööstus kujuneb kõikide sotsialismimaade juhtivaks majandusharuks.

Sotsialismimaade majandusliku koostöö vormid on mitmesugused: väliskaubandus, majandusplaanide koordineerimine, riikidevaheline spetsialiseerimine ja koopereerimine, teaduslik-tehniline koostöö jne.

Väliskaubandus on sotsialismimaade majandusliku koostöö tähtis vorm. Selle arenemine tõi kaasa sotsialistliku maailmaturu tekkimise. See kaubandus süvendab ja täiustab sotsialistlikku tööjaotust ning aitab kaasa sotsialismi majanduse üldisele kasvule. Niisugune väliskaubandus areneb pikaajaliste kokkulepete alusel, võimaldades igal riigil saada plaanikindlalt vajalikku materjali ja toorainet, seadmeid ja muid kaupu ning kergendades ühtlasi toodangu realiseerimist. Sotsialismimaade industrialiseerimise tulemusena on nende väliskaubanduse struktuur muutunud. Ekspordis omandavad üha tähtsama koha masinad ja seadmed. Sotsialismimaade väliskaubanduslikud sidemed laienevad. Näiteks kasvas VMAN-i liikmesriikide omavaheline kaubavahetus 1950.—1969. aastani 6,7-kordseks. Kasvab ka VMAN-i maade kaubavahetus kapitalistlike ja vabanenud maadega.

Sotsialistlikul turul rakendatakse ülemaailmseid hindu, mis kehtestatakse tavaliselt pikaajaliste kokkulepete alusel teatud

ajaks. Seetõttu ei esine nende hindade järske konjunktuurilisi tõuse ja langusi, nagu kapitalistlikul turul. Sotsialistliku maailmaturu hinnakujunduse mehhanismi täiustatakse kogu aeg vastavalt sotsialistliku plaanimajanduse arenemisele.

Rahvamajandusplaanide koordineerimine on sotsialismimaade vaheliste majanduslike otsesidemete loomise tähtis vahend. Seda niihästi ringlus- kui ka tootmissfääri hõlmavat koostöö vormi täiustatakse ja süvendatakse pidevalt. VMAN-i maad läksid 1959. aastal üksikute majandusharude põhinäitajate kooskõlastamiselt rahvamajandusplaanide koordineerimisele.

Plaanide koordineerimine loob avara tegevusvälja majanduse plaanipärase, proportsionaalse arenemise seadusele, võimaldades majandust plaanipäraselt arendada ka nendel maadel, kellel ei ole kõigi tootmisvajaduste katteks siseressursside näol küllaldasel hulgal toorainet või seadmeid.

Tootmise *spetsialiseerimine ja koopereerimine* on tänapäeval majandusliku integratsiooni tähtis vorm, mis väljendab domineerivaid majanduslikke tendentse, tootmise kasvavat kontsentreerumist ja internatsionaliseerumist maailmamajanduse sotsialistliku süsteemi tingimustes.

Sotsialismimaade hulgas on territooriumilt suuri, loodusvaradelt rikkaid, suure rahvaarvuga ja järelikult küllalt mahuka siseturuga riike. See võimaldab arendada tootmist optimaalses mahus, valmistada igasugust toodangut märkimisväärsetes kogustes. Teistsugune olukord kujuneb nendes maades, kus niisugused võimalused puuduvad. Kui need maad hakkaksid tootma kõiki masinaid ja tooteid, siis tekitaks see kahjumit ning oleks perspektiivitu. Vennasmaade majanduslik koostöö, spetsialiseerimise ja koopereerimise alusel toimuv rahvamajandusplaanide koordineerimine loob sotsialismi ehitamiseks enam-vähem võrdsed tingimused kõigis maades ning kiirendab kõigi maade arengut. Sotsialismimaade vaheline tööjaotus võimaldab igal maal saada samade materiaalsete ja töökuludega rohkem toodangut.

Rahvusvaheline tööjaotus ei lõhu rahvusliku majanduse tervikliikkust, vaid aitab selle harudel spetsialiseeruda ning võimaldab organiseerida suuremahulist vooltootmist. Niisugune spetsialiseerumine toimub range vabatahtlikkuse ja majandusliku otstarbekuse alusel. Loodusvarad ja materiaalsed ressursid jäävad täielikult antud maa kätte, koostöö küsimused aga otsustatakse vastastikuse nõusoleku ja täieliku võrdõiguslikkuse tingimustes. Iga riik valib rahvusvahelisest tööjaotusest osavõtuks niisuguse vormi, mida ta peab endale kõige vastuvõetavamaks ja sobivamaks.

Viimastel aastatel on laienenud *rahvamajandusobjektide ühine rajamine.* Selles suhtes on eeskujuks maailma suurim rahvusvaheline naftajuhe «Sõprus», mis ehitati NSV Liidu, Poola, Tšehhoslovakkia, Saksa DV ja Ungari ühiste jõududega. 1969. aasta alguseks oli selle torustiku kaudu edasi toimetatud 85 miljonit tonni Nõukogude naftat. Rahvademokraatiamaades on sellel baasil loo-

dud suure tootmisvõimsusega naftatöötlemis- ja keemiatööstus. VMAN-i maad on saavutanud märkimisväärset edu ka oma energiasüsteemide ühendamise alal. Euroopa sotsialismimaade tulevase ühtse energiasüsteemi kontuurid on nähtavad juba praegu. Prahas asuva rahvusvahelise keskusega ringsüsteemiks ühinevad Saksa DV, Tšehhoslovakkia, Poola, Ungari, Rumeenia ja NSV Liidu energiasüsteemid.

VMAN-i maade ühendatud elektrivõrkude süsteem «Rahu» võimaldab ratsionaalselt kasutada iga riigi energeetilisi võimsusi ning alandab tunduvalt elektrienergia omahinda. Niisuguse ühendamise tulemusena saavutatav kokkuhoid võrdub 30-ndatel aastatel rajatud Dneprogessi võimsusega elektrijaama ehitusmaksumusega. Sotsialistlik koostöö lubab aktiivsemalt ära kasutada Doonau hüdroenergeetilisi võimalusi. 1964. aastal hakkasid Rumeenia ja Jugoslaavia ehitama energeetikarajatiste kompleksi Raudvärava piirkonda, Tšehhoslovakkia ja Ungari aga sinna, kus jõgi on nendevaheliseks piiriks. Need ei ole ainsad ühiselt rajatud objektid.

VMAN-i raamides toimuv tootmisalane koopereerimine loob soodsad tingimused sotsialismimaade rahvamajanduse regulaarseks varustamiseks toorainega, mis on eriti tähtis mitmetele Euroopa sotsialistlikele riikidele.

Majanduslik koostöö võimaldab ühtedel riikidel kasutada teiste ressursse. VMAN-i maad koostavad kütuse ja elektrienergia tootmise, jaotamise ja tarbimise rahvusvahelisi koondbilansse. Tooraineprobleemi lahendamise seisukohalt on perspektiivseks koostöövormiks pikaajalised kokkulepped, mille alusel tooraine impordist huvitatud VMAN-i maad võtavad osa vastavat toorainet tootvate ettevõtete ehitamisest ressurssidelt rikastes riikides.

Nõukogude Liidu ja Tšehhoslovakkia vahel on sõlmitud kokkulepe, mille kohaselt viimane finantseerib rauamaagi ja värviliste metallide ning nafta tootmist NSV Liidus, kusjuures nende ettevõtete toodanguga varustatakse finantseerijat; Poolaga on sõlmitud kokkulepe, mille kohaselt rajatakse ühiselt kaalisoola kaevandusi Valgevene NSV-s. Nõukogude Liit, Ungari, Poola, Saksa DV ja Tšehhoslovakkia rajavad Leningradi oblastis ühiselt Kingissepa fosforiidikaevandust. Tšehhoslovakkia krediteerib söe ja väävli tootmist Poolas ning vase tootmist Poolas ja Bulgaarias. Sama tüüpi koostööd organiseeritakse Saksa DV, Poola ja teiste sotsialismimaade vahel.

Sotsialismimaade vaheline süvenev majanduslik koostöö tõestab veenvalt, kui õiged olid Lenini ettenägelikud sõnad, et tekib paratamatu tendents «luua ühtne, terviklik maailmamajandus, mida üldise plaani kohaselt reguleerib kõigi rahvuste proletariaat».[1]

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 123.

Teaduslik-tehniline koostöö on sotsialismimaade üldise tehnika progressi kiirendamise tähtis tegur. Vahetatakse tehnilist ja projektdokumentatsiooni, leiutuste ja tehniliste täiustuste litsentse, töö organiseerimise, tootmistehnoloogia korraldamise ja kaadri ettevalmistamise kogemusi jne. Laieneb sotsialismimaade teadusliku uurimise asutuste ning projekteerimis- ja konstrueerimisorganisatsioonide koostöö, organiseeritakse spetsialistide ühist tootmispraktikat jms.

Sotsialismimaade majandusliku koostöö arendamisel etendab väga tähtsat osa Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu, mis moodustati 1949. aastal koosseisus Albaania, Bulgaaria, Nõukogude Liit, Poola, Rumeenia, Saksa Demokraatlik Vabariik, Tšehhoslovakkia ja Ungari. 1962. aastal astus Nõukogu liikmeks ka Mongoolia Rahvavabariik. VMAN on lahtine organisatsioon: selle liikmeks võib astuda iga riik, kes ühineb Nõukogu eesmärkide ja põhimõtetega ning nõustub täitma selle põhikirja nõudeid. VMAN-i tööst võivad osa võtta ka need riigid, kes ei kuulu tema koosseisu.

VMAN-i osatähtsus kasvab niihästi sotsialistlikus sõprusühenduses kui ka kogu maailma majanduses. VMAN-i liikmesriikides valmistatakse ligi kolmandik kogu maailma tööstustoodangust. VMAN-i koosseisu kuuluv riikidesüsteem on maailma suurim industriaalkoondis, mis oma majanduslikult võimsuselt ületab seesugused kapitalistlikud «jõukeskused» nagu Lääne-Euroopa (22 protsenti maailmatoodangust) ja Ameerika Ühendriigid (umbes 30 protsenti).

Käesoleval ajal koondavad VMAN-i maad peatähelepanu üksikutele kõige tähtsamatele majandusliku koostöö probleemidele. Siia kuulub eelkõige rahvamajandusplaanide koordineerimise, tootmise koopereerimise ja spetsialiseerimise, tooraineprobleemi lahendamise ning ühiste kõrge efektiivsusega teaduslik-tehniliste uuringute korraldamise metoodika täiustamine. VMAN keskendab tähelepanu teaduse ja tehnika peamistele aladele, millel on tehnika progressi seisukohalt otsustav tähtsus. Tugevneb võitlus maailmastandardite tasemel oleva toodangu väljalaske, tänapäeva teaduslik-tehnilise revolutsiooni saavutuste operatiivse tootmisalase kasutamise ning majandusliku koostöö süvendamise eest.

Vennasparteide ühine kurss majanduslike hoobade efektiivsele kasutamisele igal maal eraldi avaldab mõju ka riikidevahelistele majandussidemetele. Kogu majanduslike välissidemete süsteemi edasise kindlustamise tähtis tingimus on kommertskaalutlused, väliskaubanduse rentaablus. Mida järjekindlamalt seda põhimõtet rakendatakse, seda efektiivsemaks osutuvad majanduslikud stiimulid, seda ratsionaalsemaks kujuneb sotsialistlik rahvusvaheline tööjaotus.

Sotsialismimaade majandusliku koostöö pearõhk langeb kvalitatiivsele küljele, ühiskondliku tootmise ja rahvusvahelise sotsialistliku kooperatsiooni efektiivsuse tõusule. Iga maa siseressurs-

side maksimaalne kasutamine rahvamajanduse kiirema kasvu huvides on sotsialismi ehitamise üldine ülesanne. See ühtlustab eri sotsialismimaade majanduse ja kultuuri arengutaset, mis võimaldab kiirendada sotsialismi ehitamise tempot.

POLIITILINE KOOSTÖÖ JA KULTUURISIDEMED

Sotsialismimaade poliitiline koostöö kulgeb kahes põhisuunas: sotsialistliku maailmasüsteemi raamides ja laiemal rahvusvahelisel areenil. See koostöö peab looma kõige soodsamad sise- ja välistingimused sotsialismi ja kommunismi ehitamiseks igal maal ning sotsialistliku süsteemi kui terviku arendamiseks.

Sotsialistliku süsteemi maade sotsiaalse ja majandusliku korra ühtsus, sotsialismi ja kommunismi ehitamise eesmärkide ühtelangemine tingib objektiivselt ka omavaheliste suhete uue iseloomu. Kapitalistliku süsteemi riikide suhted kujunevad välja sõltuvalt iga riigi jõust. Erinevalt sellest ei ole sotsialistlike riikide vaheliste suhete aluseks iga riigi majanduslik ja sõjaline võimsus, vaid vennalik koostöö. Selle koostöö raamides kerkib esiplaanile ühine, koordineeritud poliitika, töörahva sotsialistlike saavutuste kaitsmine, sotsialismi ja kommunismi ehitamiseks ning rahu kaitsmiseks tehtavate jõupingutuste liitmine. Seesugused kapitalistliku maailma traditsioonilised mõisted nagu «väikeriikide» allutamine «suurriikidele», «suurte» diktaat «väikeste» suhtes on sotsialismimaade poliitiliste ja majandussuhete leksikonist jäädavalt maha kriipsutatud.

Välispoliitika valdkonnas keskendavad sotsialistlikud maad oma jõupingutused eeskätt rahu kaitsmisele ning rahvusliku ja sotsiaalse vabanemise eest võitlevate maade igakülgsele abistamisele. Rahvusvahelisel areenil on vennasmaade ühise tegevuse eesmärk ajada nurja imperialistlike ringkondade agressiivsed aktsioonid. Sotsialismimaade välispoliitika teenib kõigi rahuarmastavate rahvaste huve. See on nende poliitika elujõu allikas. Faktid tõestavad, et igasugune sotsialismimaade koostöö nõrgenemine ja seda enam nendevahelised hõõrumised hõlbustavad rahu ja rahvaste julgeoleku vastu sihitud imperialistlikke sepitsusi.

Sotsialistlikud riigid koordineerivad oma välispoliitilist tegevust, esinedes rahvusvahelise pinge lõdvenemist taotlevate ettepanekutega. Sotsialismimaad on korduvalt pöördunud lääneriikide poole rahvusvahelise julgeoleku kindlustamise ettepanekutega. Kuid imperialistlikud ringkonnad ei ole neid ettepanekuid vastu võtnud, vaid, vastupidi, arendavad palavikulist tegevust agressiivsete sõjaliste blokkide loomiseks ja tugevdamiseks. Nendes tingimustes olid Euroopa sotsialismimaad — Albaania, Bulgaaria, Nõukogude Liit, Poola, Rumeenia, Saksa DV, Tšehhoslovakkia ja Ungari — sunnitud sõlmima 1955. aastal Varssavi lepingu. See on kaitseorganisatsioon, mis tagab kõigi osavõtjate julgeoleku.

Lepingu aluseks on kõigi liikmesriikide täielik suveräänne võrdsus ja kollektiivse kaitse tagamine.

Vastavalt Varssavi lepingule on mõnede Euroopa sotsialistlike riikide territooriumil ajutiselt dislotseeritud Nõukogude armee väeosad. Nõukogude väed ja väejuhatus austavad täielikult nende riikide iseseisvust, kuhu need väed on paigutatud, teostades nende maade relvajõududega vennalikku koostööd. Varssavi lepingu maadel on ühine väejuhatus, kes tegeleb vägede lahingulise ettevalmistusega, relvastuse standardiseerimisega ja muude riigikaitsealaste jõupingutuste koordineerimisega. Varssavi lepingu maade kollektiivne tegevus aitab tagada julgeolekut Euroopas, võimaldab tõkestada imperialistlike jõudude, eriti Euroopa piiride revideerimist taotlevate ja aatomirelva juurde püüdlevate Lääne-Saksa revanšistide agressiivseid samme.

Varssavi leping loob kindla garantii mitte üksnes sellest osavõtjate julgeolekuks, vaid vastab ka kõigi teiste sotsialismimaade huvidele. See leping avaldab imperialistlike riikide blokkidele vastu seista suutva jõuna mõju kogu maailma olukorrale.

Rahu kindlustamise seisukohalt etendavad olulist osa ka sotsialistlike riikide kahepoolsed sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise lepingud, mis seovad vennasmaid sotsialistlike saavutuste kaitsmiseks võetud ühiskohustustega.

Sotsialistlike riikide juhtkond korraldab regulaarseid kohtumisi, et arutada tähtsamaid poliitilisi küsimusi ning kooskõlastada ühist tegevust rahvusvahelisel areenil. Niisugused kahe- ja mitmepoolsed kohtumised — partei- ja valitsusdelegatsioonide sõidud, sõprusvisiidid — on kujunenud sotsialistlike maade koostöö efektiivseks vormiks. Need kohtumised võimaldavad kõrvutada arvamusi sotsialismimaade ühiskondliku arenemise ja nendevaheliste suhete küsimustes ning leida ühiselt kõige õigema poliitilise joone rahvusvahelisel areenil.

Ulatuslikud sidemed on loodud ka sotsialismimaade kommunistlike ja töölisparteide vahel. Need suhted on väga tähtsad sotsialistliku ja kommunistliku ülesehitustöö, tööstuse ja põllumajanduse juhtimise, ideoloogilise töö jm. konkreetsete kogemuste vahetamise seisukohalt. Parteidelegatsioonide vastastikused visiidid rikastavad parteilise juhtimise praktikat. Viljakat koostööd arendavad ka ametiühingud, noorsoo- jt. ühiskondlikud organisatsioonid, teadlased ja kultuuritöötajad ning sotsialismimaade sõprusühingud. Need kontaktid aitavad rahvaid vastastikku lähendada ning kiirendavad teaduse ja tehnika progressi kõigis sotsialismimaades.

Rahvaste üksteisele lähendamise ja nendevahelise sõpruse kindlustamise tõhusaks vahendiks on kujunenud sotsialistlike riikide kultuurialane koostöö, mis rikastab vastastikku rahvaste vaimuelu ning soodustab väga suurel määral iga maa rahvuskultuuri, teaduse ja tehnika arengut.

Vennasmaade kultuurisidemed muutuvad aastast aastasse vor-

milt mitmekesisemaks. Kunstikollektiivide vahetamine, rahvusliku kunsti ja kirjanduse silmapaistvate esindajate turneed, raamatute kirjastamine, filmide, raadiosaadete ja televisiooniprogrammide vahetamine — see kõik aitab paljumiljonilistel rahvahulkadel paremini tundma õppida teiste sotsialistlike rahvuste kultuuri. Nõukogude Liidus õpib tuhandeid rahvademokraatiamaade üliõpilasi ja sadu aspirante. Seesugune vahetus toimub ka paljude teiste vennasmaade vahel. Sotsialismimaade teaduste akadeemiad uurivad koos ühist huvi pakkuvaid teemasid, annavad üksteisele teadusalast abi ning koordineerivad uurimisalaseid jõupingutusi.

2. VÕITLUS SOTSIALISMIMAADE MONOLIITSUSE KINDLUSTAMISE EEST

Sotsialistliku koostöö arendamise kogemused tõestavad veenvalt, et sotsialismi ja kommunismi eduka ehitamise otsustav tingimus on vennasmaade ühtsus ja monoliitsus. Rahvaste vabatahtlik liit kiirendab nende rahvuslikku arengut. Sotsialistliku maailma rahvaste iseseisvus ja vastastikuse lähenemise tendents ei ole omavahel vastuolus, vaid kujutavad endast sotsialistliku maailma tekkimise ja arenemise ühtse protsessi kaht külge. Sotsialismimaade kommunistlikud parteid pühendavad suurt tähelepanu sotsialistliku maailmasüsteemi arendamise ja kindlustamise põhiprobleemide lahendamisele.

Sotsialistlike riikide ühtne sotsiaalne olemus soodustab nende poliitilist ja majanduslikku konsolideerumist. Sotsialistliku majandussüsteemi ja tema poliitiliste institutsioonide täiustumise käigus ilmneb sotsialismi ehitamise üldiste seaduspärasuste orgaaniline ühtsus ja vormide mitmekesisus. Sotsialismi üldiste seaduspärasuste toime objektiivseks aluseks on kõigi maade sotsiaalne, majanduslik ja poliitiline ühtsus. Kuid marksistid on alati asunud seisukohal, et iga maa läheb üle sotsialismile erinevates vormides, kusjuures need vormid olenevad suurel määral ajastu iseärasustest, antud maa konkreetsetest tingimustest ja rahvusvahelisel areenil valitsevast jõudude vahekorrast.

Iga sotsialismi teele asuv rahvas lahendab paljud ühiskonna ümberkujundamise komplitseeritud ülesanded eri viisil. Ülemaailmne sotsialism hõlmab kõigi maade kogemusi, nende kogemuste mitmekesisust, mida sünnitab proletariaadi, paljumiljoniliste töötavate hulkade loomeprotsess. Kuid tegelikkus on tõestanud, et igasugused, sealhulgas ka kõige originaalsemad ja erandlikumad vormid saavad olla efektiivsed ainult sedavõrd, kuivõrd nad peegeldavad teoreetiliselt väljatöötatud ja rahvusvahelise praktikaga kinnitatud sotsialismi ehitamise üldisi seaduspärasusi.

Sotsialismi ehitamisel esineva üldise ja erilise probleemide õige käsitlus on vahetus seoses niihästi uue ühiskonna loomisega

igas riigis kui ka riikidevahelise koostöö organiseerimisega. Kui ühed või teised juhtivad töötajad näevad ainult erinevusi, absolutiseerivad neid erinevusi, siis võib selle tagajärjeks olla sotsialismi ehitamise üldiste seaduspärasuste ignoreerimine. Niisugusel juhul hakkavad eri maade sotsiaalses elus paratamatult esinevad erinevused veelgi suurenema ning võivad saada takistuseks maadevahelisele koostööle. See on seda ohtlikum, et sotsialistliku süsteemi arenemisel tekib keerukaid probleeme, mille lahendamine nõuab aega. Tuleb silmas pidada, et sotsialismimaade vahelised suhted on uudne nähtus. Nendes suhetes viiakse ellu niihästi varem, enne sotsialismi võitu väljakuulutatud põhimõtted, mida küll enamasti ei rakendatud (võrdõiguslikkus, siseasjadesse mittevahelesegamine), kui ka alles sotsialismi ajal kujunevad põhimõtted (vastastikune abi, vennalik koostöö). Inimkond ei ole oma pika ajaloo vältel omandanud ega saanudki omandada kuigivõrd märkimisväärseid kogemusi kõigi nende põhimõtete ellurakendamisel. Kogemuste puudumine tekitab nii mõnigi kord vigu ja arusaamatusi.

Sotsialismimaade rahvastel on suurepäraseid ühise revolutsioonilise võitluse ja töötajate solidaarsuse traditsioone. Kuid sealjuures ei tohi unustada ka seda, et ekspluataatorlikud klassid on sajandite vältel õhutanud rahvustevahelist vaenu ning vastandanud eri rahvaste kultuure.

Iseäranis keerukalt põimusid ja põrkasid kokku eri maade ja rahvaste huvid Kesk- ja Ida-Euroopas, Balkanil ning Kaug-Idas. Nüüd sotsialismi teele asunud rahvaste vahel on ajaloos olnud ka sõjalisi kokkupõrkeid. See kõik on jätnud mõnede rahvakihtide teadvusse natsionalistlikke ladestusi, mis end ajuti tunda annavad. Niisugusel ajaloolisel taustal hakkavad rahvuste ja riikide vahel kujunema uued, sotsialistlikud suhted.

Sotsialistliku maailmasüsteemi arenguraskuste üks põhjus seisab selles, et eri maade ja rahvaste liikumine sotsialismi suunas algas erinevatelt lähtetasemetelt.

Piisab, kui mainida, et käsitööd arvestamata moodustas Hiina tööstustoodang enne Teist maailmasõda kõigest umbes 10 protsenti maa kogutoodangust, masinaehitus aga ainult veidi üle 2 protsendi tööstuse kogutoodangust. Vietnamis langes tööstuse arvele enne Teist maailmasõda vaid 10 protsenti ja Bulgaarias 19 protsenti, Saksa DV-s aga ligi 70 protsenti ja Tšehhoslovakkias 57 protsenti rahvamajanduse kogutoodangust. Elektrienergia toodang ühe elaniku kohta oli 1939. aastal Vietnamis ainult 11 kWh ning 1940. aastal Mongoolia Rahvavabariigis 16 kWh ja Albaanias 9 kWh, Tšehhoslovakkias aga 285 kWh ja Saksa DV-s 866 kWh. Suuri erinevusi oli ka ühiskonna klassistruktuuris. Kui Saksa DV-s moodustasid töölised ja teenistujad umbes 80 protsenti kogu rakendatud elanikkonnast, siis Hiina Rahvavabariigis langes üle 80 protsendi talurahva arvele. Rahvademokraatiamaad olid esimesel arenguetapil enamikus agraar- või agraar- ja industriaalmaad.

Järelikult alustasid pärast sotsialistliku revolutsiooni võitu koostööd väga erineva arengutasemega maad.

Tuleb paratamatult arvestada ka seda, et sotsialismi ehitamine on eri maades jõudnud erinevale astmele. Mõnede maade majanduses leidub veel mitu sektorit ning niihästi linnas kui ka maal leidub kapitalistlikke elemente.

Mitme praegu sotsialistlikku maailmasüsteemi kuuluva maa majandus ja poliitika olid endisel ajal täielikult imperialistlike riikide mõju all, ning sellele vastavalt oli korraldatud ka rahvusvaheline tööjaotus. Sotsialistliku maailmamajanduse süsteemis toimuva koostöö eeltingimusena tuli neil maadel kõigepealt üle saada mitmetest raskustest, mida põhjustasid lääneriikide majanduslik blokaad ja vajadus oma majandus teatud määral ümber orienteerida.

Sotsialistliku süsteemi maadel tuleb kulutada osa oma natsionaalsest rikkusest sotsialismi saavutuste kaitsmiseks. Eriti kehtib see NSV Liidu suhtes. Sotsialistlikud riigid peavad kulutama relvastumisele ja relvajõudude ülalpidamisele suuri summasid, mida muidu võiks kasutada rahva elatustaseme tõstmiseks. Siit tekivad mitmed probleemid, mis on seotud sotsialismimaade üldise kaitsevõime tagamiseks vajalike kulutustega.

Nagu teistel ühiskonnaelu aladel, nii ei lange ka majanduses kõik huvid konkreetsete ülesannete lahendamisel ühte. Nii on lugu näiteks toorainega, mille tootmine on erakordselt kapitalimahukas ja nõuab vähemkvalifitseeritud rasket tööd; pealegi ei anna selle ala kapitaalmahutused nii kiiresti efekti kui töötlevas tööstuses, näiteks masinaehituses. Hoopis kasulikum kui toorainet hankida on toota masinaid ja mitmesuguseid seadmeid. Seepärast püüavad sotsialismimaad seda küsimust õigesti lahendada, finantseerides tooraine tootmist ühiselt.

Territooriumilt ja rahvaarvult suured sotsialismimaad saavad tootmist ulatuslikult spetsialiseerida ja koopereerida ka oma maa piirides. Seepärast sõltub nende maade majandus objektiivselt rahvusvahelisest tööjaotusest vähem kui väiksemate sotsialistlike maade majandus. Tööstuslikult arenenud sotsialismimaade toodangu kvaliteet ja tehniline tase on alles industrialiseerimisstaadiumis olevate maadega võrreldes kõrgem, mistõttu eri maad ei ole võrdselt huvitatud üksteise valmistoodangu ostmisest. Leidub näiteid selle kohta, kus huvid ei lange ühte näiteks riikidevahelise kaubanduse hindade määramisel ja ühiselt väljatöötatud sotsialistliku maailmaturu hinnakujunduse põhimõtete praktilisel rakendamisel.

Need kõik on objektiivset laadi raskused. Kuid leidub ka subjektiivset laadi raskusi, mis on seotud ühtede või teiste vigadega, eeskätt aga subjektivismiga poliitika valdkonnas.

Vennasmaade vahelised suhted hakkasid välja kujunema keerukal sõjajärgsel perioodil. Demokraatlikud jõud, kes ei olnud pärast fašismi ja militarismi võimu veel kosunud, vajasid igakülg-

set toetust, et kaitsta oma maid imperialismi eest. Sel ajajärgul andis Nõukogude Liit rahvademokraatiamaadele suurt abi majanduse taastamise, kaitsevõime suurendamise ja rahvusvaheliste positsioonide kindlustamise alal. Rahvademokraatiamaades toimis kaks tendentsi. Töölisklass ja kogu töörahvas püüdsid luua oma noorte riikide ja NSV Liidu vahel võimalikult kindlaid sõpruse ja koostöö sidemeid. Reaktsioonijõud tegutsesid vastupidises suunas, püüdes neid maid isoleerida Nõukogude Liidust ja siduda lääneriikidega. Kurss tihedale ja sügavale koostööle Nõukogude Liiduga vastas niihästi tööinimeste klassihuvidele ja ülemaailmse sotsialismi huvidele kui ka nende maade rahvuslikele põhihuvidele.

Sotsialismimaade koostöö küsimust ei tohi lihtsustada. Näiteks oleks väär arvata, nagu ei saaks pärast ühetüübiliste, sotsialistlike tootmissuhete võitu sotsialismimaade vastastikustes suhetes enam mingisuguseid raskusi ette tulla. Võimu üleminek töölisklassi kätte ja uute tootmissuhete kehtestamine ei likvideeri automaatselt rahvaste vahel tekkivaid probleeme ega anna sotsialismimaade monoliitsuse absoluutset garantiid.

Veelgi ohtlikum oleks ignoreerida sotsialistlike riikide ühishuve või koguni kasutada tekkivaid raskusi natsionalismi huvides. Natsionalism on niihästi parempoolse revisionismi kui ka pahempoolse avantürismi lemmikrelv, mille teravik on sihitud sotsialistliku maailmasüsteemi maade ühtsuse vastu. Kuna NLKP ja Nõukogude riik kaitsevad järjekindlalt seda ühtsust, võtab natsionalism tihti selgepiirilise Nõukogude-vaenuliku ilme.

Antikommunismi ideoloogid seovad natsionalismiga üha suuremaid lootusi, püüdes seda igati õhutada, et sotsialistlikus süsteemis aeg-ajalt tekkivaid lahkarvamusi teravaks ajada. Olulisel määral on selle eesmärgi teenistuses ka imperialistlike riikide välispoliitika, mis püüab sotsialistlikus leeris esinevaid lahkhelisid teravaks ajada ja imperialismi huvides ära kasutada. Seesuguseid plaane peeti näiteks Ungari suhtes 1956. aastal, samuti Tšehhoslovakkia suhtes, kus imperialismijõud astusid 1968. aastal aktiivsesse võitlusse sotsialismi alustugede vastu.

Sotsialistliku maailmasüsteemi loomine tähistab ühtlasi rahvusvahelise klassivõitluse laienemist ja süvenemist. See võitlus hargneb maailma arenemise kõigis põhiküsimustes eeskätt kahe süsteemi ajaloolise võistlusena. Lõpptulemusena jääb imperialism selles võistluses kaotajaks, kuid ta püüab nn. sildade rajamise teel suurendada oma mõju sotsialistliku maailmasüsteemi üksikutele lülidele.

Nendes tingimustes omandab erilise tähtsuse riigitüüri juures seisvate kommunistlike parteide õige, marksistlik-leninlik tegevus, nende teaduslikult põhjendatud ja kaugelenägelik poliitika. Rahvastevaheliste suhete keerukas labürindis suudab õige tee leida üksnes kommunistide internatsionalismipoliitika.

V. I. Lenin hoiatas, et sedamööda, kuidas sotsialism muutub

rahvuslikust jõust internatsionaalseks jõuks, nihkub üha rohkem esiplaanile võitlus sügavale juurdunud väikekodanlike natsionalistlike eelarvamuste vastu ja et väikekodanlik natsionalism näeb internatsionalismis üksnes rahvuste võrdõiguslikkuse tunnustamist, jättes puutumata rahvusliku egoismi. Lenin mõistis hukka niisuguse ohtliku nähtuse nagu «internatsionalismi tunnustamine sõnades ja selle asendamine tegelikult ... väikekodanliku natsionalismi ja patsifismiga».[1]

Sotsialistlikus maailmas on veel palju lahendamata küsimusi. Sotsialism areneb uue ja vana vahelise võitluse kaudu, sisevastuolude ületamise kaudu. Omandatud kogemused aitavad vennasparteidel lahendada vastuolusid õigesti ja õigeaegselt, arvestades üksteise konkreetseid kogemusi riikliku, ühiskondliku, majandusliku ja kultuurilise tegevuse kõigil tasanditel.

Sotsialistliku maailmasüsteemi eri riikide vahel tekkivad vastuolud erinevad täielikult kapitalistliku maailmasüsteemi vastuoludest, niisama nagu sotsialismi vastuolud erinevad kapitalismi vastuoludest. Kapitalismi vastuolud ei ole tema enda baasil likvideeritavad, neid saab lahendada üksnes kapitalismi revolutsioonilise kukutamisega. Sotsialismi ajal tekkivad vastuolud on lahendatavad tema enda baasil, nendest saadakse jagu sotsialismi arenemise ja täiustumise käigus.

Parteide ja valitsuste õige, marksistlik-leninliku poliitika puhul on olemas kõik võimalused selleks, et lahendada tekkivad vastuolud õigeaegselt, kooskõlastada arvamuste varjundid ning kindlustada riikidevahelisi suhteid täieliku võrdõiguslikkuse, vastastikuse kasusaamise ja seltsimeheliku koostöö põhimõtete alusel.

Lahkarvamuste lahendamiseks on olemas praktikas ennast õigustanud viis — sõbralik arvamustevahetus, vastastikused konsultatsioonid. Lähtudes rahvaste elulistest huvidest ja pidades silmas seda, et antikommunism püüab igati kasutada sotsialismimaade vahelisi lahkarvamusi nende positsioonide nõrgendamiseks, peavad marksistlik-leninlikud parteid vajalikuks jätkata isegi teravate vastuolude puhul võimaluste otsimist riikidevaheliste suhete parandamiseks. Eeskätt tähendab see kõigi kohustuste täitmist teiste sotsialismimaade ja kogu sotsialistliku süsteemi suhtes, püüet laiendada majanduslikku, poliitilist, teaduslikku, tehnilist ja kultuurilist koostööd ning suurendada sotsialistliku leeri kaitsevõimet. Ühelgi juhul ei tohi lahkhelisid kasutada selleks, et kasvatada rahva hulgas vaenu ühe või teise sotsialismimaa vastu. Missugused ka vastuolud ei oleks, ikkagi jääb iga kommunistliku partei internatsionaalseks kohuseks kasvatada oma maa rahvast teiste maade rahvaste austamise, rahvastevahelise solidaarsuse vaimus. NLKP XXIV kongress kiitis täielikult heaks NLKP Keskkomitee ja Nõukogude valitsuse printsipiaalse leninliku kursi ja konkreetse tegevuse Nõukogude-Hiina suhete valdkonnas. Tingi-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 124.

mustes, kus Hiina juhtkond esineb leninismile võõra ideelis-poliitilise platvormiga, mille eesmärk on võitlus sotsialismimaade vastu ning rahvusvahelise kommunistliku liikumise ja kogu imperialismivastase liikumise lõhestamine, asus NLKP Keskkomitee ainuõigele seisukohale, milleks on marksismi-leninismi põhimõtete järjekindel kaitsmine, rahvusvahelise kommunistliku liikumise ühtsuse igakülgne kindlustamine ja oma sotsialistliku kodumaa huvide kaitsmine. Kongress lükkas otsustavalt tagasi Hiina propaganda laimavad väljamõeldised meie partei ja riigi poliitika kohta. Samal ajal taotleb meie partei NSV Liidu ja Hiina RV suhete normaliseerimist, Nõukogude ja Hiina rahvaste vaheliste heanaaberlike suhete ja sõpruse taastamist. Suhete parandamine Nõukogude Liidu ja Hiina Rahvavabariigi vahel vastaks mõlema maa elulistele, pikaajalistele huvidele, ülemaailmse sotsialismi ja imperialismivastase võitluse tugevdamise huvidele.

Sotsialistliku maailmasüsteemi edasine tugevdamine ja arendamine on ühiskonnaelu üks põhiprobleeme. Selle edukast lahendamisest olenevad suurel määral rahu, rahvaste julgeolek ja inimkonna sotsiaalset progressi tagavate sügavate protsesside arenemine. Tulevik on rahvaste ühtsuse ja vendluse poliitika päralt, selle poliitika päralt, mis rikastab ülemaailmse sotsialismi majandust ja kultuuri ning tagab selle süsteemi rahvaste õitsengu.

NELJAS OSA

SOTSIALISMI ARENEMINE JA ÜLEMINEK KOMMUNISMILE

XIV PEATÜKK

SOTSIALISMI KOMMUNISMIKS ÜMBERKASVAMISE SEADUSPÄRASUSED

Sotsialismi võit ja arenemine loovad tingimused järkjärguliseks üleminekuks kommunismile.

Vaatleme, mis on kommunism, mille poolest ta erineb sotsialismist ning missugused on sotsialismi kommunismiks ümberkasvamise seaduspärasused.

1. KOMMUNISMI KÕRGEM FAAS

Sotsialismilt kommunismile üleminek on igakülgset ühiskondlikku progressi väljendav protsess. Kommunism on uue ühiskonna majandusliku, sotsiaalse ja vaimse küpsuse kõrgem aste. Sotsialism ja kommunism on ühe ja sellesama ühiskondlik-majandusliku formatsiooni erineva küpsuse faasid.

KOMMUNISMI ISELOOMULIKUD JOONED

Kommunismi esimese ja teise faasi iseloomulikud jooned leidsid esialgu käsitlust ühiskonna arenguperspektiivide teadusliku ettenägemise tasandil ja seega üksnes kõige üldisemal kujul. Kommunistliku ühiskonna kõrgema astme üldvisandi esitasid Marx ja Engels. Ühiskonna kommunistliku ümberkujundamise teaduslikult põhjendatud plaani töötas välja Lenin. Hiljem, kui sotsialism sai esialgu NSV Liidus ja seejärel ka teistes maades ühiskondlikuks tegelikkuseks, osutus vajalikuks konkretiseerida kujutlusi tuleviku-ühiskonna ja selle ülesehitamise teede kohta, lähtudes sotsialistliku maailmasüsteemi arengu rahvusvahelistest kogemustest.

Käesoleva epohhi ajalooprotsessi tendentside analüüsi alusel on NLKP ja teised marksistlik-leninlikud parteid arendanud õpetust kommunistliku ühiskonna kahest faasist, kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamisest, sotsialistlike ühiskonnasuhete täiustamisest ja nende ümberkasvamisest kommunistlikeks suheteks, linna ja maa ning vaimse ja füüsilise töö vaheliste oluliste erinevuste kaotamisest, klassierinevuste likvideerimise teedest, sotsialistlike rahvuste õitsengust ja vastastikusest lähenemisest, sotsialistliku riikluse ümberkasvamisest ühiskonna kommunistlikuks omavalitsuseks, sotsialistliku kultuuri õitsengust ja uue inimese kujundamisest.

Kommunistliku ühiskonna laiahaardeline definitsioon on antud NLKP programmis: *«Kommunism on klassideta ühiskonnakord, kus kehtib ühtne tootmisvahendite üldrahvalik omandus ja kõigi ühiskonnaliikmete täielik sotsiaalne võrdsus, kus koos inimeste igakülgse arenemisega kasvavad pidevalt areneva teaduse ja tehnika baasil ka tootlikud jõud, kus kõik ühiskonna rikkuse allikad hakkavad voolama täie jõuga ja viiakse ellu üllas põhimõte «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi». Kommunism on vabade ja teadlike tööinimeste hästiorganiseeritud ühiskond, kus seatakse sisse ühiskonna omavalitsus, kus /töö ühiskonna heaks saab igaühele esimeseks eluvajaduseks, tunnetatud paratamatuseks, kus igaühe võimeid rakendatakse kõige suurema kasuga rahva heaks.»*

Et sotsialism ja kommunism kujutavad endast ühe ja sellesama ühiskondlik-majandusliku formatsiooni kaht faasi, siis on loomulik, et neile on omased paljud ühisjooned niihästi majanduse kui ka vaimuelu alal.

Kommunistliku formatsiooni kahe faasi ühisjoonte tõttu toimub sotsialismilt kommunismile üleminek järk-järgult, ilma et oleks vaja ühiskonnakorra aluseid revolutsiooni teel lõhkuda. Samal ajal tähendab see üleminek sügavaid kvalitatiivseid muutusi ühiskonnaelu kõigil aladel. Et mõista õigesti sotsialismi kommunismiks ümberkasvamist, on vaja üksikasjadeni silmas pidada nende objektiivseid erinevusi. Sotsialismi ja kommunismi teineteisest mitte lahutada ning neid mitte samastada, vaid käsitada kommunistlikku formatsiooni tõusujoones kulgeva arengu kahe faasina — niisugune on teadusliku kommunismi teooria tähtis nõue.

Kommunismi aluseks on kvalitatiivselt uus materiaal-tehniline baas, mis varustab inimesi kõige täiuslikuma ja võimsama tehnikaga. Tootmise kõrge tase võimaldab täielikult rahuldada kõik ühiskonna ja kõigi tema liikmete pidevalt kasvavad vajadused.

Tootlike jõudude arengu alusel muutuvad sotsialistlikud ühiskonnasuhted järk-järgult kommunistlikeks. Kujuneb välja ühtne, üldrahvalik kommunistlik omandus. Muutub ka vahetuse ja jaotuse iseloom. Erinevalt sotsialismist, kus kehtib põhimõte «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema töö järgi», viiakse kommu-

nismi ajal ellu põhimõte «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi».

Kommunismile üleminek eeldab, et kaovad klassiühiskonnalt päritud jooned, millest sotsialism ei ole veel täielikult vabanenud. Kommunism likvideerib ühiskondliku tööjaotuse vanade vormide jäänused ning sotsiaalsed, majanduslikud, kultuurilised ja elukondlikud erinevused linna ja maa vahel, olulised erinevused põllumajandusliku ja tööstusliku töö vahel ning vaimse ja füüsilise töö vahel. Töö ei ole neis tingimustes enam ainult tootmise kasvu tegur, vaid ta muutub ka inimese esmaseks eluvajaduseks.

Kommunismi ehitamise käigus kaovad järk-järgult erinevused klasside ja sotsiaalsete kihtide — töölisklassi, talurahva ja haritlaskonna vahel. Kui sotsialism tegi lõpu ühiskonna jagunemisele antagonistlikeks klassideks ning saavutas ühiskonna ideelis-poliitilise ühtsuse, siis kommunism eeldab seda, et kaob igasugune ühiskonna jagunemine klassideks ja sotsiaalseteks kihtideks.

Kommunism kehtestab maailmas kõrgeima õigluse, mille aluseks on kindel ja pidev majanduslik õitseng, materiaalsete ja kultuuriliste hüvede küllus. Rikkus, mis on ekspluataatorlike formatsioonide puhul inimeste üksteisest eraldamise vahend, muutub kommunismi ajal sotsiaalse võrdsuse kehtestamise vahendiks. Majanduslik progress viib täielikule sotsiaalsele võrdsusele ja vabadusele.

Kommunismile on võõras asketism ja vulgaarne võrdsustamine. Kommunistlik liikumine on tekkinud kõige vaesemate ja rõhutumate klasside hulka kuuluva proletariaadi ridades, kuid selle liikumise ülesanne pole vaesust põlistada, vaid see igaveseks likvideerida. Kommunistlikku ühiskonda on võimalik üles ehitada üksnes kollektiivse tööga loodava ühiskondliku rikkuse tohutu kasvu alusel. NLKP Keskkomitee teesides V. I. Lenini 100. sünniaastapäevaks on öeldud: «Teaduslikul kujutlusel kommunismist ei ole mitte midagi ühist ei viletsuse kui «hüve» variserliku «filosoofiaga» ega ka kodanlik-väikekodanliku asjadekultusega.» Lenin märkis, et kommunistlikuks vajaduste järgi jaotamiseks ei piisa tootlike jõudude praegusest tasemest ja praegusest väikekodanlasest, vaid selleks on tarvis kogu ühiskondliku tootmise kõrgeimat arengut ja terviklikku, igakülgselt arenenud kommunistlikku isiksust, kes töötab võimete kohaselt ja saab mõistlike, teaduslikult põhjendatud vajaduste järgi.

Kommunism on ühiskond, kus majanduse, teaduse ja tehnika kõrge tase on ühendatud inimeste endi igakülgse arenguga ja materiaalne õitseng isiksuse kõlbelise uuenemisega. Kommunism on niisugune ühiskonnakord, kus täielikult tulevad ilmsiks vaba inimese võimed ja anded, kõik tema parimad omadused.

Ülemaailmses ulatuses võitnud kommunism liidab kõik rahvad ühtseks vennalikuks tööinimeste pereks, kaotades riigipiirid, seejärel aga ka rahvuslikud erinevused. Kommunism tagab püsiva rahu kogu maailmale.

KOMMUNISMI VÕIDU VÕIMALIKKUS ESIALGU ÜHEL VÕI MÕNEL MAAL

Kas üks või mõned maad võivad jõuda mitte üksnes kommunismi esimesse, vaid ka teise faasi enne, kui rahvusvaheline revolutsiooniline liikumine saavutab võidu kogu maailmas? Lenini teooria sotsialismi ülesehitamise võimalikkusest ühel maal loob sellel maal ka kommunismi ehitamise perspektiivi.

Sotsialismi ja kommunismi vahel ei ole mingisugust müüri. Sotsialismi põhimõtete kõige järjekindlam elluviimine lähendab kommunismi. Sotsialistliku ühiskonna iga märkimisväärne saavutus majanduse, poliitika ja ideoloogia valdkonnas viib seda maad paratamatult, ühiskonna sisemiste seaduste toimel kommunismi poole.

Kommunismi võit ühel või mitmel maal oleneb suurel määral sellest, missugused on sotsialistliku ühiskonna enda reaalsed võimalused, tema sisemised jõud. Meie maal rajatud sotsialismi iseloomustavad niisugused sisetingimused, mis võimaldavad kommunistliku ühiskonna ülesehitamist, järkjärgulist üleminekut kommunismile. Seepärast saab küsimusele, kas on võimalik ehitada kommunismi ühel või mõnel maal, olla ainult üks vastus: jah, on võimalik.

Järeldus, et kommunismi on võimalik üles ehitada ühel või mõnel maal, tuleneb loogiliselt Lenini sotsialistliku revolutsiooni teooriast. See, kes tunnistab Lenini õpetust sotsialismi võidu võimalikkusest esialgu ühel või mõnel maal, ei saa eitada niisuguse võidu võimalikkust ka kommunismi suhtes.

Kui sotsialistlik ühiskond elab ja areneb edukalt, siis peab ta tingimata ümber kasvama kommunismiks. Ei ole olemas mitte mingisuguseid põhimõttelisi asjaolusid, mis takistaksid kommunismi ülesehitamise kõigi põhiülesannete täitmist sisemaiste jõudude varal. NSV Liidu käsutuses on kõik selleks vajalikud materiaalsed ressursid ning majanduslikud ja poliitilised hoovad. Samal ajal ei ehita meie maa uut ühiskonda üksipäini: on olemas võimas sotsialistlik maailmasüsteem, tugev ülemaailmne kommunistlik, töölis- ja rahvuslik vabadusliikumine kui imperialismi vastas seisev hiigeljõud.

Pärast sotsialistlike revolutsioonide võitu ületatakse järk-järgult sotsialismimaade ajalooliselt kujunenud majandusliku ja poliitilise arengu ebaühtlus. Seda protsessi kiirendab sotsialismimaade vastastikune abi ja koostöö, mis on nende majandusliku ja kultuuritaseme ühtlustamise vältimatu tingimus. Sotsialistlike riikide arenemine ühtse sotsialistliku maailmasüsteemi koosseisus, selle süsteemi eeliste kasutamine võimaldab sotsialismi kiiremini üles ehitada ja avab kommunismi suunas liikumise perspektiivi. Maailmaareenil asetleidnud jõudude vahekorra muutumisega sotsialismi kasuks on kommunismi ehitamise rahvusvahelised tingimused

nüüd hoopis soodsamad kui tol ajal, mil nõukogude rahvas ehitas sotsialismi üksi.

Imperialismi olemasolu mõjustab muidugi kommunismi ehitamise tempot ja tähtaegu. Näiteks rahva heaolu kasvab kiiremini või aeglasemalt, olenevalt sellest, missugune on rahvusvaheline olukord ja kui palju vahendeid peab Nõukogude Liit kulutama riigikaitseks.

Kommunismi rajamine NSV Liidus intensiivistab ülemaailmset revolutsioonilist liikumist. Kommunismi ehitamine on suur revolutsiooniline üritus niihästi sotsialismi sisemise arenemise kui ka ülemaailmsele vabadusliikumisele avaldatava mõju seisukohalt. Seepärast tuleb kommunismi ehitamist käsitada ülemaailmse revolutsiooniprotsessi koostisosana.

2. KOMMUNISMI EHITAMISE PÕHILISED SEADUSPÄRASUSED

Sotsialismilt kommunismile üleminek on keerukas dialektiline protsess, mis on seotud sügavate muutustega ühiskonna majandusliku, sotsiaalse, poliitilise ja vaimuelu alal. Iga nimetatud valdkonna arenemise seaduspärasused on vastastikku tihedasti seotud ja üksteisest sõltuvad.

PÕHILISTE SEADUSPÄRASUSTE UNIVERSAALNE ISELOOM

Kommunismi ehitamise seaduspärasused kehtivad rahvusvahelises ulatuses. Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade majanduse ühiskondlike vormide ühetüübilisuse ning ühiskondlike jõudude — töölisklassi, koopereerunud talurahva ja haritlaskonna — sarnasuse tõttu on kommunismi ehitamise põhilised seaduspärasused neil maadel ühised, kusjuures tuleb muidugi silmas pidada iga maa ajaloolisi ja rahvuslikke erinevusi. Vastavalt ühiskonnaelu tähtsamatele sfääridele võib need seaduspärasused jagada kolme rühma.

Esimene rühm, ühiskonna majanduselu põhilised seaduspärasused: sotsialistliku ühiskonna tootlike jõudude igakülgne ja harmooniline kasv, mis võimaldab rajada kommunismi materiaal-tehnilise baasi; kogu ühiskondliku tootmise püsiv ja kiire kasv teaduse ja tehnika progressi alusel; tööviljakuse pidev kasv, mis on materiaalsete hüvede kommunistliku külluse saavutamise vältimatu tingimus; töö iseloomu põhjalik muutumine ühiskonna materiaal-tehnilise baasi kvalitatiivse ümberkujundamise alusel; kommunistliku tööjaotuse tekkimine ja tööjaotuse vanade vormide likvideerimine; põllumajandusliku töö muutumine industriaalse töö eriliigiks; sotsialistlike tootmissuhete pidev arenemine ja täiustu-

mine, mis on sotsialistliku omanduse kahe vormi pideva teineteisele lähenemise ja ühtse kommunistliku omanduse tekkimise tagatis; sotsialismi peamise põhimõtte põimumine kasvavate kommunistliku jaotuse elementidega ja sellel alusel järkjärguline üleminek põhimõttele «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi».

Teise rühma, sotsiaal-poliitilises sfääris toimivate seaduspärasuste hulka kuuluvad: sotsiaalsete rühmade pidev üksteisele lähenemine, kõigi klassideks jagunemise jälgede kadumine ja ühiskonnaliikmete täieliku sotsiaalse võrdsuse saavutamine; linna ja maa ning füüsilise ja vaimse töö tegijate vaheliste oluliste erinevuste kadumine; rahvuste õitseng ja igakülgne vastastikune lähenemine, rahvuste omavaheliste kontaktide ja koostöö laienemine; töölisklassi ja marksistlik-leninliku partei juhtiva osa edasine kasv; sotsiaalsete protsesside teaduslik juhtimine; sotsialistliku demokraatia igakülgne arenemine; sotsialistliku riikluse järkjärguline ümberkasvamine ühiskonna kommunistlikuks omavalitsuseks; olustiku kommunistlik ümberkujundamine.

Kolmandaks rühmaks, ühiskonna vaimuelu seaduspärasusteks on: teadusliku maailmavaate ja kommunistliku moraali omaksvõtmine kõigi ühiskonnaliikmete poolt; kommunistliku töössesuhtumise väljakujunemine; inimeste teadvuses ja käitumises esinevate mineviku igandite kadumine, võitlus kodanliku ideoloogia vastu; sotsialistliku kultuuri õitseng; isiksuse harmooniline, igakülgne areng; rahvahulkade teadliku loova tegevuse pidev laienemine.

Niisugune on sotsialismilt kommunismile ülemineku tähtsamate seaduspärasuste kolme rühma peamine sisu, mis leiab üksikasjalisemat käsitlust järgmistes peatükkides.

Kommunismile üleminek sõltub sellest, kuidas luuakse selleks üleminekuks vajalikud materiaalsed ja vaimsed eeldused, mis kujunevad välja sotsialismi kindlustumise ja suhteliselt pikaajalise arenemise käigus.

Juba nõukogude võimu esimestest aastatest peale pidas partei resoluutset võitlust pahempoolitsevate, oma olemuselt utopistlike katsete vastu astuda kohe kommunismi. Üksikute kommunistide pahempoolitsevad vaated olid osalt seotud pealesunnitud «sõjakommunismi» poliitika rakendamisega. Mõistmata erandtingimustest (imperialistlike riikide interventsioon, Kodusõda, nälg, majanduslik laos) tuleneva «sõjakommunismi» meetodite ajutist iseloomu, käsitasid pahempoolitsevad elemendid seda poliitikat otsese üleminekuna kommunismi. Ajalookogemused on näidanud, et «sõjakommunismi» juurest oli tarvis pöörduda uue majanduspoliitika juurde, sest vastasel korral poleks olnud võimalik rajada sotsialismi majanduslikku alusmüüri. Katsed viia kommunismi põhimõtted ellu otsekohe, hüpates vajalikest vaheetappidest üle, olid määratud nurjumisele. Tegelikult tuli nii välja, et kommunismi sildi all juurutati sääraseid suhteid, millel polnud kommunismiga

midagi ühist (näiteks väikekodanlik võrdsustamine). See aga takistas tootmise arengut ning pidurdas tegelikku liikumist sotsialismi ja kommunismi poole.

Nõukogudemaal tekkis üksikuid kommunismi võrseid, eriti töössesuhtumises, juba ammu enne sotsialismi võitu. Eesrindlike töötajate kõrge teadlikkuse alusel tekkisid kommunistlikud laupäevakud, seejärel aga laiu rahvahulki hõlmav sotsialistlik võistlus. Kuid Lenin hoiatas ekslikku kujutluse eest, nagu võimaldaks kommunismi võrsete tekkimine minna kohe üle kommunismi. Ta märkis 1919. aastal, et kui arvatakse, «nagu teostataks kommunistlikku korda praegu, siis tuleb välja suurim moonutus ja praktiline kahju, mis tähendab tühipaljast kelkimist».[1] Lenin rõhutas, et katse minna kapitalismilt kohe kommunismi pole midagi muud kui utopism. Kommunism kujuneb välja järk-järgult alles pärast sotsialismi kindlustumist, tema arenemise tulemusena.

NLKP peab lubamatuks rakendada kommunismi põhimõtteid enneaegselt, varem, kui selleks on loodud vajalikud objektiivsed eeldused. Subjektivistlikud katsed ette rutata, niisama nagu katsed saavutatule peatuma jääda teevad kommunismiüritusele üksnes kahju.

Eitades voluntaristlikke katseid kommunistliku ühiskonna tekkimise vältimatutest etappidest üle hüpata, lähtub marksism-leninism ühtlasi kommunismile ülemineku kiirendamise võimalusest. Fatalistlik ajalookäsitus ja sellele omane arvamus, et ajaloo kulgu ei ole võimalik aeglustada ega kiirendada, niisamuti nagu kellaosutite ümberseadmisega ei ole võimalik kiirendada aja kulgu, on teaduslikule kommunismile absoluutselt võõras. Ühiskonna progressiivsete jõudude aktiivne teadlik tegevus on alati ühiskondlikku progressi kiirendanud. Sotsialismi ja kommunismi ehitamise käigus aga kasvab nende jõudude poolt ühiskonna arenemise teadliku mõjutamise võimalus võrreldamatult. Liikumist kommunismi poole on võimalik kiirendada, kuid mitte meelevaldse vältimatutest etappidest ülehüppamise teel, vaid ühiskonna teadusliku juhtimise täiustamisega, ühiskonna ees seisvate majanduslike, poliitiliste ja kultuuriliste ülesannete edukama lahendamisega.

KOMMUNISMI KUJUNEMISE ISEÄRASUSED

Sotsialismi kommunismiks ümberkasvamine leiab aset ühe ja sellesama kommunistliku ühiskondlik-majandusliku formatsiooni raamides. Seepärast erineb see protsess põhimõtteliselt kapitalismi sotsialismiks ümberkujundamisest. Peatume lühidalt sotsialismi kommunismiks ümberkasvamise iseärasustel.

Esimene iseärasus. Kui sotsialism tekib kapitalismist selle revolutsioonilise ümberkujundamise teel, siis kommunism tekib

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 30. kd., lk. 259.

omaenda alusel, sotsialismi arenemise ja kindlustumise baasil. Sotsialismile üleminek eeldab kapitalismi revolutsioonilist eitamist, selle aluste purustamist ja likvideerimist. Üleminek kommunismile toimub sotsialismi põhialuste kindlustamise ja arendamise teel.

Teine iseärasus. Kommunism ei pääse võidule klasside ja rahvuste kokkupõrgete kaudu, vaid sõbralike klasside, sotsiaalsete rühmade ja rahvuste koostöö arendamise ja kindlustamise kaudu. Sotsialismilt minnakse kommunismile üle ekspluataatorlike klasside puudumise tingimustes, kus kõik ühiskonnaliikmed — töölised, talupojad, haritlased, kõik rahvused ja rahvusrühmad on ülimalt huvitatud kommunismi võidust ning aitavad selleks teadlikult kaasa. Seepärast on loomulik, et kommunismi ehitatakse demokraatlike meetodite edasiarendamise, ühiskonnasuhete täiustamise alusel, sotsiaalse elu vanade vormide hääbumise ja uute vormide tekkimise protsessis.

Kolmas iseärasus on sotsialismilt kommunismile ülemineku järkjärgulisus. Marx märkis juba «Filosoofia viletsuses», et pärast klassiantagonismide kadumist ei ole ühiskonna sotsiaalsed evolutsioonid enam poliitilised revolutsioonid. Lenin kirjutas selle mõtte arenduseks: «Sotsialism peab tingimata järk-järgult ümber kasvama kommunismiks...»[1] Sotsialismi kommunismiks ümberkasvamine ongi seesugune arenguprotsess, mis kulgeb järkjärgult, ilma poliitiliste revolutsioonideta ja sotsiaalsete vapustusteta.

Kommunismile ülemineku järkjärgulisus tuleneb kommunistliku ühiskonna mõlema faasi aluseks oleva tootmisviisi enda iseloomust. Tootmisvahendite ühiskondlik omandus kui sotsialistlike tootmissuhete alus ei kao, vaid areneb kommunismile üleminekul veel rohkem välja. Sotsialismi ajal ei ole seesuguseid ühiskonnaklasse ja sotsiaalseid kihte, kes avaldaksid kommunismi ehitamisele vastupanu või kelle huvid oleksid lepitamatud. Selles ühiskonnas puudub ka riigivõimu ja rahva vaheline vastuolu, mis on iseloomulik kõigile antagonistlikele formatsioonidele. Sotsialistlik riik on kommunismi ehitamise tähtis tööriist.

Niisiis on järkjärgulisus ühiskonna kommunismi suunas liikumise vajalik tingimus. Seejuures ei mõista marksism-leninism järkjärgulisust hoopiski mitte nõnda, nagu kulgeks see protsess ilma vastuoludeta, ilma hüpeteta, sujuvalt. Sotsialismilt kommunismile üleminek on kõigi sotsiaalse elu alade kiire progress, mis toimub reaalsete vastuolude lahendamise ja likvideerimise alusel. Kommunismile ülemineku järkjärgulisus ei välista, vaid, vastupidi, eeldab hüppeid ühiskonnaelu mitmesuguste alade — tootlike jõudude, tehnika, majanduse, teaduse, kultuuri, majanduse juhtimise vormide jms. — arenemises.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 24. kd., lk. 64.

Kommunismi teise faasi ei saa üle minna uue, alles kujuneva ühiskonna ükskõik missuguselt astmelt, vaid ainult arenenud sotsialismi alusel, s. o. pärast seda, kui on avanenud kõik uue ühiskonna põhijooned. Lenin rõhutas, et «kommunism ... võib areneda alles siis, kui sotsialism on täielikult kindlustunud».[1] *Kommunismi ehitamise lähtepositsiooniks on sotsialismi täielik võit, selle ühiskonna küpsuse staadium.*

Sotsialismi täielik võit tähendab:

majanduse valdkonnas — sotsialistliku ühiskondliku omanduse täielikku võitu linnas ja maal, selle omanduse muutumist jagamatult valitsevaks; ühiskonna arenenud materiaal-tehnilise baasi loomist ning kiires ja stabiilses tempos areneva majanduse teaduslikku juhtimist;

sotsiaalse elu valdkonnas — ekspluataatorlike klasside ja inimese poolt inimese igasuguse ekspluateerimise likvideerimist, töötajate, s. o. tööliste, koopereerunud talupoegade ja töötavate haritlaste ühiskonna rajamist ning kogu rahva sotsiaalse ja poliitilise ühtsuse väljakujunemist;

poliitika valdkonnas — üldrahvaliku sotsialistliku riigi ning kõigile ühiskonnaliikmetele ulatuslikke sotsiaalseid õigusi ja vabadusi tagava kõrgemat tüüpi demokraatia väljakujunemist;

ideoloogia valdkonnas — sotsialistliku ideoloogia võitu kodanliku ideoloogia üle, ühiskonna ideelise ühtsuse väljakujunemist marksismi-leninismi alusel;

rahvussuhete valdkonnas — rahvusliku rõhumise ja rahvuste ebavõrdsuse likvideerimist, rahvuste võrdsuse saavutamist, nendevahelise vennaliku sõpruse loomist, proletaarse internatsionalismi põhimõtete triumfi, rahvuste igakülgset õitsengut ja vastastikust lähenemist;

inimeste elutingimustes — ainelise jõukuse ja kultuurihüvede kättesaadavuse tagamist kõigile ühiskonnaliikmetele.

Sotsialismi täielik võit NSV Liidus on oluline teetähis nõukogude rahva teel kommunismile. See tähendab oma maal valitsenud antagonistlike vastuolude lahendamist uue ühiskonna loomise protsessis. Sotsialismi täielik võit näitab, et NLKP poolt juhitavad töötavad hulgad on ägedas võitluses murdnud ekspluataatorlike klasside — kodanluse, mõisnike ja kulakute — vihase vastupanu, likvideerinud vana, kodanliku korra ning loonud selle asemele uue, sotsialistliku ühiskonna. Põhjalike sotsiaalsete ümberkujunduste tulemusena on küsimus «kes keda» otsustatud jäädavalt ja lõplikult sotsialismi kasuks ning siserindel ei ole enam seesuguseid jõude, kes suudaksid viia meie maad tagasi kapitalismi teele. Tänu sellele on sotsialismil sisetingimuste seisukohalt

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 30. kd., lk. 258.

täielik garantii endiste, kapitalistlike suhete restaureerimise võimaluse vastu. Sotsialism on võitnud täielikult.

Sotsialismi võidu küsimusel on ka teine, rahvusvaheline külg: kas ühe maa töölisklass ja kogu töörahvas suudavad kapitalistliku maailma olemasolu tingimustes saavutada seda, et sotsialismi võidul oleks täielik garantii ka kodanliku korra restaureerimise vastu välismaiste imperialistlike jõudude poolt? Pärast proletaarset revolutsiooni NSV Liidus oli suur majanduslik ja sõjaline ülekaal veel kaua imperialismi poolel, mistõttu püsis oht, et kapitalism restaureeritakse imperialistliku interventsiooni teel. Seega ei olnud sotsialismi võit meie maal välistingimuste seisukohalt veel lõplik.

Rahvusvaheliste tingimuste seisukohalt langes NSV Liidus kapitalismi restaureerimise võimalus ära alles võimsa sotsialistliku leeri loomisega, nüüdisaja tugeva töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise arenemisega. Maailmas on jõudude vahekord muutunud sotsialismi kasuks. Imperialismivastased revolutsioonilised jõud eesotsas sotsialistliku maailmasüsteemiga suudavad nüüd tagasi lüüa igasugused kapitalismi katsed hävitada uut ühiskonnakorda. Sotsialismi võit NSV Liidus ja ka sotsialistliku maailmasüsteemi ulatuses on nüüd lõplik.

Sotsialism on NSV Liidus lõplikult ja täielikult võitnud tänu võitlevate jõudude vahekorra põhjalikule muutumisele niihästi NSV Liidus kui ka rahvusvahelisel areenil.

Sotsialismi võitu, nagu märkis L. Brežnev, saab ühel või teisel maal pidada tänapäeva tingimustes lõplikuks, kapitalismi restaureerimist aga välistatuks ainult sel juhul, kui ühiskonna juhtiv jõud — kommunistlik partei — teostab ühiskonnaelu kõigi sfääride arendamisel kindlat marksistlik-leninlikku poliitikat, kui partei kindlustab pidevalt maa kaitsevõimet, revolutsiooni saavutuste kaitset, kui partei säilitab ise ja kasvatab rahva hulgas valvsust klassivaenlase suhtes ning leppimatust kodanliku ideoloogia vastu, kui peetakse kõrvalekaldumatult kinni sotsialistliku internatsionalismi põhimõttest ning tugevdatakse ühtsust ja vennalikku solidaarsust teiste sotsialismimaadega.

Pärast sotsialismi võitu NSV Liidus seadis partei nõukogude rahva ette uue ajaloolise ülesande — ehitada üles kommunism.

VAJADUS KINDLUSTADA SOTSIALISMI PÕHIMÕTTEID, SELLEKS ET MINNA ÜLE KOMMUNISMILE

Kommunismile ülemineku tähtsamaid tingimusi on sotsialismi põhimõtete igakülgne kindlustamine ja arendamine. Kommunismi esimese faasi tema teiseks faasiks ümberkasvamise protsessis põimuvad ühte kommunismi võrsed ja sotsialistlikud suhted. Näiteks kommunistliku jaotuse algmed ühiskondlike tarbimisfondide näol on põimunud sotsialistliku töö järgi jaotamisega, mis domineerib

ja jääb pika aja vältel töötajate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamise peamiseks allikaks. Tööliste ja teenistujate palga tõus ning kolhoosnikute naturaal- ja rahaliste tulude suurenemine on rahva heaolu kasvu peamine tee. Ühiskondlike tarbimisfondide osatähtsus kasvab pidevalt tingimustes, kus töötajate isiklikku materiaalset huvi arvestava töö järgi jaotamise põhimõtte juhtiv osa säilib ning tugevneb. Ühiskonna arenemise igal astmel on tähtis õigesti kooskõlastada sotsialismi põhimõtteid ja kujunevaid kommunismi jooni, lähtudes sellest, et kommunismi juurde ei vii ühtegi teist teed peale sotsialistliku ühiskonna põhimõtete kindlustamise ja täiustamise.

Kommunism eeldab uue ühiskonna mõlema faasi tähtsamate ühisjoonte arendamist ja samal ajal sotsialismi mõnede ajalooliselt mööduva iseloomuga joonte kadumist. Näiteks langeb kommunismi ajal ära vajadus jaotada töö järgi, muutub tarbetuks töötajate isiklik materiaalne huvi oma töötulemuste suhtes, kaob vajadus kontrollida iga inimese töö ja tarbimise määra ning lõpuks osutuvad tarbetuks ka kaubandus ja raha, mis sotsialismi ajal etendavad küllaltki olulist osa. Vahel võib sellega seoses tekkida küsimus: kas ei saaks kiiremini lahti öelda neist sotsialismi ajalooliselt mööduva iseloomuga joontest, et kiirendada kommunismile üleminekut? Kas ei oleks näiteks juba aeg seoses nõukogude inimeste teadlikkuse kasvuga loobuda töötajate töötulemuste suhtes loodava isikliku materiaalse huvi põhimõttest? Kas ei tuleks juba praegu üle minna vajaduste järgi jaotamisele?

Seesugused ettepanekud on vastuolus sotsialistliku ühiskonna kommunistlikuks ühiskonnaks ümberkasvamise seaduspärasustega. Kommunismile üleminek ei toimu sotsialismi põhimõtete tühistamise või nendest loobumise teel, vaid üksnes nende igakülgse ärakasutamise ja kindlustamise teel. Kui me katsuksime rakendada näiteks kommunistliku jaotuse põhimõtet olukorras, kus selleks ei ole materiaalseid tingimusi, siis tekitaks see võrdsustamist, mis vähendab töötajate huvi oma töötulemuste vastu. Kommunismile on võimalik üle minna ainult sotsialistliku töö järgi jaotamise kindlustamise, selle järjekindla kasutamise kaudu tootmise kiire arendamise huvides. Kommunistlikule jaotamisele ülemineku tingimused valmistatakse ette ainult sotsialistlikult organiseeritud kaubanduse, kõigi selles majandussuhete vormis peituvate võimaluste ärakasutamise kaudu.

See kõik kehtib ka sotsialistliku omanduse kahe vormi kohta. Kommunism eeldab üleminekut ühtsele üldrahvalikule omandusele. Kuid seda ei tohi mõista nii, nagu võiks lihtsalt loobuda kolhoosiomandusest. Üleminek ühtsele omandusele eeldab niihästi riikliku kui ka kolhooslik-kooperatiivse omanduse igakülgset arendamist ja kindlustamist. Partei on kritiseerinud väärkujutlusi, nagu pidurdaks kolhoosiomandus tootlike jõudude arenemist ja takistaks kommunismi ehitamist. Mitmete viimaste NLKP kongresside ja Keskkomitee pleenumite otsustes rõhutatakse, et kolhoosiomanduse

sotsialistliku riigi kaasabil üldrahvalikule omandusele lähendamiseks ja seejärel sellega liitmiseks on vaja kolhoosiomandust igati arendada ja kindlustada.

Seega eeldab kommunismile üleminek sotsialismi põhimõtete ärakasutamist ja kindlustamist kõigil elualadel.

KOMMUNISMI EHITAMISE PÕHIÜLESANNETE VASTASTIKUNE SEOS

Kommunismi ehitamine eeldab kolme põhiülesande täitmist: kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamist, sotsialistlike ühiskonnasuhete ümberkujundamist kommunistlikeks ja uue inimese kujundamist. Need kolm NLKP programmis sõnastatud põhiülesannet peegeldavad sotsialistliku ühiskonna kommunistlikuks ühiskonnaks arenemise kolme peamise sfääri objektiivsete seaduspärasuste nõudeid.

Partei on esikohale seadnud kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamise. Teaduslik kommunism lükkab ümber vulgaarsed kujutlused kommunismile ülemineku tingimuste kohta, mis olid iseloomulikud tollele ajajärgule, kus sotsialistlikud teooriad keerlesid Marxi sõnade kohaselt eeskätt jaotuse küsimuste ümber. Marx kandis raskuspunkti üle tootmisele, nähes just tootmise arenemises igasuguse, sealhulgas ka sotsialistliku ühiskonna progressi määrava tähtsusega jõudu. Sõltuvalt tootmise kasvust muutuvad kõik muud ühiskonnaelu küljed, sealhulgas ka jaotussuhted. Sotsialistliku tootmise arendamine kujutab endast kommunismi ehitamise kõigi tähtsamate sotsiaalsete ja poliitiliste probleemide lahendamise võtit.

Kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamine toob lõpptulemusena kaasa sotsialistlike tootmissuhete ümberkasvamise kommunistlikeks ning järelikult ka piiride kadumise töölisklassi ja talurahva vahel, nende klasside ja haritlaskonna vahel ning põhjustab rahvussuhete muutumist. Ühiskonna majanduse ja klassistruktuuri muutumine on ühiskonnasuhete kõigi teiste külgede edasise arenemise alus. Ühiskonna sotsiaalne, poliitiline ja ideeline ühtsus loob kindla baasi sotsialistliku demokraatia arenemisele, sotsialistliku riikluse ümberkasvamisele ühiskonna kommunistlikuks omavalitsuseks.

Kommunistlike ühiskonnasuhete kujunemine avaldab tagasimõju kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomisele, soodustades tootlike jõudude kiiremat arenemist.

Kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamisest ja kommunistlike ühiskonnasuhete arenemisest oleneb kommunismi ehitamise kolmanda põhiülesande lahendamine — uue inimese kujundamine. Vastavalt sellele, kuidas luuakse materiaalsete ja vaimsete hüvede küllus, kehtestatakse järk-järgult kommunistlik võrdsus, vastavalt kollektivismisuhete arenemisele kiireneb ini-

meste teadvuses ja tegudes esinevate igandite likvideerimise protsess, töö esmaseks eluvajaduseks muutumise protsess, inimeste kõigi võimete avastamise ja väljaarendamise protsess. Uue inimese kujunemine kiirendab omakorda kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomist ja kommunistlike ühiskonnasuhete arenemist.

Niisiis on kõik kolm kommunismi ehitamise ülesannet vastastikku seotud ja üksteisest sõltuvad. Ühtekokku kujutavad nad endast kommunismi ehitamise plaani põhilülisid. Nende ülesannete lahendamise oluline etapp on praegune viie aasta plaan, mille elluviimine tähendab uut suurt sammu nõukogude ühiskonna teel kommunismile. NLKP XXIV kongressi direktiivides NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta (1971—1975) plaani kohta on märgitud: «Partei ja kogu rahva pidev aktiivne tegevus üheksanda viie aasta plaani täitmisel garanteerib meie kodumaa võimsuse edasise tugevnemise, lähendab kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise lõpuleviimist ning soodustab igati kommunistlike ühiskonnasuhete kujunemist ja uue inimese kasvatamist.»

XV PEATÜKK

KOMMUNISMI MATERIAAL-TEHNILISE BAASI LOOMINE JA TEADUSLIK-TEHNILINE REVOLUTSIOON

Inimkonna kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajastu langeb ajaliselt ühte teaduslik-tehnilise revolutsiooniga. Selle tulemuste plaanikindel kasutamine on sotsialismimaade majanduse kiire arengutempo ning NSV Liidus kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise otsustavaid tingimusi. Teaduslik-tehniline revolutsioon on sotsialismi ja kapitalismi majandusliku võistluse peamine areen.

1. MATERIAAL-TEHNILISE BAASI LOOMINE KUI KOMMUNISMI EHITAMISE PÕHILÜLI

Lenin märkis, et me hindame kommunismi üksnes sel juhul, kui ta on majanduslikult põhjendatud. Materiaalsete ja vaimsete rikkuste küllust võimaldava kõrgesti arenenud ühiskondliku tootmise loomine on sotsialismilt kommunismile ülemineku üldine seaduspärasus.

KOMMUNISMI MATERIAAL-TEHNILISE BAASI ISELOOMULIKUD JOONED

Marx ja Engels tõestasid, et ühiskonna eksisteerimise ja arenemise aluseks on materiaalsete hüvede tootmise viis, mille kõige liikuvamaks ja revolutsioonilisemaks elemendiks on tootlikud jõud ja eeskätt tööriistad. Nende muutumine kutsub lõppkokkuvõttes esile ühiskonna majanduslike ja kõigi muude suhete arenemise. «Niisiis, ühiskondlikud suhted, milledes üksikisikud toodavad, *ühiskondlikud tootmissuhted muutuvad, kujunevad ümber ühes*

materiaalsete tootmisvahendite, tootlike jõudude muutumise ja arenemisega.»[1]

See Marxi poolt avastatud üldsotsioloogiline seadus on omane ka kommunistlikule formatsioonile. Vastavalt sellele seadusele on kommunismile üleminekuks vaja luua kommunistliku ühiskonna materiaal-tehniline baas.

NLKP programmis on esitatud kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamise teede ja tulemuste laiahaardeline iseloomustus ning igakülgselt esile toodud kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise kui partei ja nõukogude rahva majandusliku peaülesande, kommunismi ehitamise põhilüli tähtsus. Neid programmseisukohti on edasi arendatud partei XXIII ja XXIV kongressi ning NLKP Keskkomitee pleenumite otsustes. NLKP XXIV kongressi dokumendid sisaldavad kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamise praeguse etapi ülesannete ja iseärasuste põhjalikku analüüsi.

See kõik võimaldab täielikumalt ja konkreetsemalt ette kujutada kommunismi materiaal-tehnilise baasi iseloomulikke jooni ning selle erinevust kõrgesti arenenud kapitalismi vastavast baasist.

Ühiskonna materiaal-tehniline baas ei piirdu tootlike jõudude esemeliste elementide kogumiga, vaid seda iseloomustab majanduse arengutase tervikuna. Selle elementide hulka kuuluvad ka tootmistehnoloogia, tootmise, töö ja juhtimise organiseerimine, majanduse struktuur tootmisharude järgi, majanduse proportsioonid ning tootlike jõudude paigutus. Selles tegurite rühmas avaldub tootmise tehnilise aluse ja majandusliku baasi — tootmissuhete süsteemi — objektiivne seos.

Materiaal-tehniline baas funktsioneerib ja areneb teatud sotsiaal-majanduslikus vormis, kusjuures see vorm — ühiskonna sotsiaal-majanduslik kord — ei ole üksnes sõltuv tootlike jõudude seisundist, vaid mõjustab omalt poolt aktiivselt materiaal-tehnilise baasi iseloomu ja struktuuri, selle arendamise eesmärke, tempot ja proportsioone.

Kui kapitalismi materiaal-tehnilise baasi arendamise eesmärk on kodanluse võimalikult suur kasum, siis sotsialismi ja kommunismi materiaal-tehniline baas areneb töötajate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste võimalikult täieliku rahuldamise, inimisiksuse igakülgse õitsengu tingimuste loomise eesmärgil. NLKP XXIV kongress määras kindlaks kursi rahva elatustaseme igakülgsele tõstmisele mitte üksnes käesoleva viisaastaku peaülesandena, vaid ka meie maa majandusliku arenemise üldorientatsioonina pikema aja perspektiivide seisukohalt. Niiviisi leiab kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise praegusel etapil lahendamist Lenini poolt püstitatud programmülesanne — tagada kõigi ühiskonnaliikmete täielik heaolu ja igakülgne areng.

Kommunismi ajal võib tehnikas, tehnoloogias ning tootmise,

[1] *K. Marx* ja *F. Engels*. Valitud teosed, I kd., lk. 65.

töö ja juhtimise organiseerimise tehnilises küljes olla paljugi sarnast kõrgesti arenenud kapitalismiga. Võimaldab ju ka kapitalism teatud ulatuses tootmise elektrifitseerimist, automatiseerimist, kübernetiseerimist, kemiseerimist ning tootmise, töö ja juhtimise teaduslikku organiseerimist. Kodanlikud sotsioloogid, püstitades «ühtse industriaalühiskonna», «majandusliku kasvu staadiumide», «postindustriaalse ühiskonna», «tehnotroonse ajastu» jt. kontseptsioone, spekuleerivad just tootmise tehniliste tegurite sarnasusel kapitalismi ning sotsialismi ja kommunismi tingimustes. Mille poolest siis kommunismi materiaal-tehniline baas erineb kõrgesti arenenud kapitalismi materiaal-tehnilisest baasist? Need erinevused on niihästi kvantitatiivset kui ka — ja eriti — kvalitatiivset laadi.

Kommunism on kapitalismiga võrreldes kõrgem tootlike jõudude arenemise aste. Kvantitatiivses mõttes on kommunismi materiaal-tehnilisele baasile kapitalismiga võrreldes iseloomulik kõrgem tootmispotentsiaal, mis tagab mõistlike vajaduste järgi jaotamise kommunistliku põhimõtte elluviimise, materiaalsete ja vaimsete hüvede külluse *kõigile* ühiskonnaliikmetele. See saavutatakse mitte lihtsalt tootmise ekstensiivse kasvu ja tootmisfondide mitmekordistamise teel, vaid eeskätt tootmise intensiivistamise, tema efektiivsuse suurendamise ja ühiskondliku tööviljakuse tohutu tõusu teel.

«Kommunism on kapitalistlikust kõrgem tööviljakus, vabatahtlike, klassiteadlike, ühinenud, eesrindlikku tehnikat kasutavate tööliste tööviljakus.»[1] Neist Lenini sõnadest nähtub ilmekalt, millele on rajatud meie veendumus, et kommunism suudab tagada sellise tööviljakuse taseme, mis kapitalismile on kättesaamatu. Kommunismi sotsiaalsed ja majanduslikud eelised, eeskätt ühtse plaani järgi ja kõigi ühiskonnaliikmete vajaduste täieliku rahuldamise huvides areneva üldrahvaliku kommunistliku omanduse valitsemine ongi teaduse ja tehnika progressi erakordse kiiruse, ühiskondliku tootmise kõrge organisatsioonilise taseme ja loova tööalase aktiivsuse tõusu allikaks. See kõik annabki tagatise, et kommunism tingimata jõuab kapitalismist ette tööviljakuse ja materiaal-tehnilise baasi efektiivsuse poolest.

Kommunistliku ühiskonna sotsiaalsetest ja majanduslikest eelistest tulenevad ka mitmed materiaal-tehnilise baasi kvalitatiivsed iseärasused, mis näitavad kommunismi vaieldamatut üleolekut kõige arenenumastki kapitalismist. Tähtsamad nende iseärasuste seas on järgmised:

tootmise ja juhtimise elektrifitseerimise, mehhaniseerimise ja automatiseerimise ning rahvamajanduse ja olmeteeninduse kõigi harude industrialiseerimise täielikkus ja kompleksus (kapitalismi ajal ei saa need protsessid olla täielikud ja kompleksed, sest monopolidel on sageli kasulikum näiteks säilitada üksikoperatsioo-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 394.

nide alal käsitsitööd, sest see võimaldab komplekssе automatiseerimisega võrreldes rohkem kasumit; kapitalistid ei saa rakendada automatiseeritud juhtimissüsteemi tervetes tootmisharudes, seda vähem kogu rahvamajanduse ulatuses);

ühiskondliku tootmise optimaalne struktuur, kõigi rahvamajandusharude harmooniline, proportsionaalne areng — hästiarenenud raske-, kerge- ja toiduainetetööstuse, põllumajanduse, transpordi ja side, ehitustööstuse, kaubanduse ning kommunaal- ja olmeteeninduse olemasolu (kapitalismi materiaal-tehnilisele baasile on omased disharmoonilisus, disproportsionaalsus, ühtede tootmisharude, eriti sõjatööstusharude hüpertrofeerunud areng ja teiste mahajäämus);

tootlike jõudude ratsionaalne paigutus, eri piirkondade võimalikult ühtlane areng (tootlike jõudude stiihilise, plaanipäratu paigutuse tõttu säilivad isegi kõige arenenumates kapitalistlikes maades üksikud mahajäänud piirkonnad, kusjuures valitsevad ringkonnad säilitavad niisugust mahajäämust ajuti sihilikult);

loodusvarade, materiaalsete vahendite ja tööjõuressursside kõige efektiivsem kasutamine, hoolitsus nende kokkuhoiu ja taastootmise eest (kapitalismile on iseloomulik röövellik suhtumine niihästi loodusvaradesse kui ka ühiskonna tööjõuressurssidesse);

tootmise, töö ja juhtimise plaanikindel teaduslik organiseerimine kogu ühiskonna ulatuses (kapitalism võib tihti saavutada eeskujuliku organisatsioonikindluse, kuid ainult üksikute suurte tootmisüksuste piirides).

Lenin kirjutas: «Kommunism nõuab ja eeldab suurtootmise maksimaalset tsentralisatsiooni kogu meie maal.»[1] Samal ajal on kommunismile omane rahvamajanduse tootmisharulise ja territoriaalse juhtimise harmooniline ühtsus. See kõik võimaldab materiaal-tehnilise baasi kompleksset, harmoonilist arendamist, mis osutub kapitalismi ajal võimatuks.

Kodanlus kasutab küllaltki ulatuslikult teaduse ja tehnika saavutusi, teaduslik-tehnilise revolutsiooni vilju, kuivõrd see võimaldab saada suuri kasumeid. Samal ajal püüab ta rakendada teadust imperialismi teenistusse, pidurdades mitmeti teaduse ja tehnika progressi. Teadus muutub täiel määral vahetuks tootlikuks jõuks, tootmine aga teaduse tehnoloogiliseks rakenduseks üksnes kommunismi ajal. Teaduse orgaaniline ühendamine tootmisega ning teaduse ja tehnika progressi kiire tempo on kommunismi materiaal-tehnilise baasi lahutamatud jooned, tänu millele kasvab tohutult inimeste võim looduse üle, tekivad võimalused üha rohkem ja täielikumalt juhtida stiihilisi loodusjõude.

Loomulikult nõuab kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamine ka täiuslikuma inimese kui tootja olemasolu. Seepärast eeldab küpse kommunismi materiaal-tehniline baas ka töötajate kõrget kultuurilist ja tehnilist taset.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 42. kd., lk. 64.

Kommunismi materiaal-tehniline baas kasvab välja sotsialismi materiaal-tehnilisest baasist viimase arendamise ja täiustamise teel. Juba arenenud sotsialistlikus ühiskonnas tulevad selle ühiskonna küpsuse kasvades üha selgepiirilisemalt nähtavale kommunismi materiaal-tehnilise baasi elementide järkjärgulisele kujunemisele iseloomulikud tendentsid ja jooned.

Kommunistliku ülesehitustöö praktika rikastab ja konkretiseerib meie kujutlusi kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise suundade ja vormide kohta. Üha ulatuslikumalt areneb tootmisprotsesside kompleksne mehhaniseerimine ja automatiseerimine, mis hõlmab mitte üksnes põhilisi, vaid ka abistava tähtsusega tootmislõike. Industriaalsed tootmismeetodid levivad üha suuremal määral põllumajanduses, ehitustegevuses ja olmeteeninduses. Viimastel aastatel muutub rahvamajanduses tootmisvahendeid tootvate ja tarbimisesemeid tootvate harude proportsioon nende järjest harmoonilisema arengu suunas. Kujuneb välja rahvamajanduse senisest progressiivsem ja dünaamilisem struktuur. Rakendatakse ettevõtete ja tervete tootmisharude automatiseeritud juhtimise süsteeme. Üha ilmsemaks saavad suurte tootmiskoondiste ja teaduslik-tootmisalaste komplekside eelised. Kommunistlikule tootmisele omase «uue, kõrgema sünteesi, põllumajanduse ja tööstuse liidu»[1] praktiliseks loomiseks rajatakse agrotööstuskoondisi ja -komplekse. Kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise tempo kiirendamise seisukohalt etendab tähtsat osa sotsialistliku maailmasüsteemi maade kasvav majanduslik integratsioon.

ÜHISKONNASUHETE ÜMBERKUJUNDAMISE JA ISIKSUSE ARENGU ALUS

Materiaal-tehnilise baasi rajamine on erakordselt tähtis mitte üksnes sellepärast, et see tähendab tootlike jõudude kvalitatiivset muutumist, inimese võimu suurenemist looduse üle ja kommunismile ülemineku majanduslike eelduste loomist. Teatavasti funktsioneerivad tootmisriistad üksnes koos inimestega. Seetõttu avaldab uute tootlike jõudude loomine paratamatult mõju niihästi materiaalsete hüvede tootjatele kui ka kogu ühiskonnasuhete süsteemile. Järelikult on kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamine väga tähtis ka teisest, ühiskondlik-ajaloolisest küljest: see baas kujutab endast sotsialismi põhimõtete edasise täiustamise, sotsialistlike ühiskonnasuhete kommunistlikeks muutmise ning isiksuse arenemise alust.

Kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomine võimaldab järsult tõsta tööviljakust ning tagab materiaalsete ja vaimsete hüvede küllusliku tootmise, mis on kommunistlikule põhimõttele «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi» ülemineku tingimus.

---

[1] *K. Marx.* Kapital, I kd., lk. 436.

Kõige ajakohasemale tehnikale rajatud ühiskondliku tootmise kõrge arengutase loob materiaalsed eeldused selleks, et minna klassideta ühiskonda, likvideerida olulised erinevused linna ja maa, vaimse ja füüsilise töö vahel ning saavutada täielik sotsiaalne võrdsus. Kommunismi materiaal-tehnilise baasi alusel muutub inimeste töö sisu ja iseloom, sotsialistlik töö kasvab ümber kommunistlikuks, uuele, kõrgemale astmele tõuseb kultuur ning luuakse tingimused isiksuse igakülgseks arenemiseks.

Kommunismi ehitamise käigus toimuv tootlike jõudude areng tagab sotsialismi võidu majanduslikus võistluses kapitalismiga, tugevdab NSV Liidu ja kogu sotsialistliku süsteemi kaitsevõimet ning võimaldab NSV Liidul anda suuremat majanduslikku abi sotsialistlikele ja vabanenud maadele. See kõik tõstab veelgi uue ühiskonnakorra prestiiži kogu maailma tööinimeste silmis. Hindamatu rahvusvaheline tähtsus on ka kommunistliku ühiskonna kõrgema faasi materiaal-tehnilise baasi loomise kogemustel endil.

Niisiis on kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamisega seotud terve kommunismi ehitamise probleemide kompleksi lahendamine. See on niihästi sisemaiste kui ka rahvusvaheliste majanduslike, poliitiliste ja kultuuriliste ülesannete ahela pealüli, mille alusel hargneb kogu kommunistliku ühiskonna ehitamise loov tegevus. Kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamine vastab nõukogude rahva elulistele huvidele ja NSV Liidu internatsionaalsetele ülesannetele.

Oluliseks tähiseks nõukogude rahva teel kommunismile, kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamisel, Nõukogude Liidu majandusliku ja riigikaitselise võimsuse suurendamisel on üheksas viie aasta plaan. NLKP XXIV kongressi direktiivides NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta (1971—1975) plaani kohta on öeldud: *«Viisaastaku peaülesanne seisab selles, et tagada rahva elujärje ja kultuuritaseme tunduv tõus sotsialistliku tootmise kiire arengutempo, tema efektiivsuse suurendamise, teaduse ja tehnika progressi ning tööviljakuse kasvu kiirendamise alusel.»* Tööstustoodang suureneb viisaastakul 42—46 protsenti, sealhulgas tootmisvahendite tootmine 41—45 protsenti ja tarbeesemete tootmine 44—48 protsenti. Elanikkonna kasvavate vajaduste täielikumaks rahuldamiseks toiduainetega ja tööstuse paremaks varustamiseks toorainega peab põllumajandus suurendama keskmist aastatoodangut eelmise viie aastaga võrreldes 20—22 protsenti.

2. TÄNAPÄEVA TEADUSLIK-TEHNILINE REVOLUTSIOON

Tänapäeva teaduslik-tehniline revolutsioon on ülisuur kvalitatiivne hüpe inimkonna poolt looduse tunnetamisel ja selle seaduste kasutamisel tootmise valdkonnas. See revolutsioon tähendab tootmise tehnilise baasi põhjalikku ümberkujundamist tänapäeva teaduse saavutuste mõjul.

Tänapäeva teaduslik-tehniline revolutsioon erineb oluliselt mineviku revolutsioonidest teaduse ja tehnika alal. Varem arenesid teadus ja tehnika olulisel määral teineteisest lahus. Tehniliste uuendusteni jõuti tavaliselt pikaajaliste empiiriliste otsingute teel, teaduslikud avastused aga tekkisid enamasti sporaadiliselt ega leidnud pikka aega praktilist rakendust. Seetõttu toimusid revolutsioonid teaduse alal ja revolutsioonid tehnika alal eri aegadel. Minevikuga võrreldes on teaduse ja tehnika vastastikused suhted tänapäeval oluliselt muutunud, teaduse progress on kujunenud tehnika progressi otseseks eelduseks. Teaduse olulised saavutused peegelduvad peagi tootmises. *Seepärast hõlmab tänapäeva teaduslik-tehniline revolutsioon üheaegselt teadust, tehnikat ja nende vastastikuseid suhteid.*

Varasemate teaduse ja tehnika alal toimunud revolutsioonide tüüpiline joon oli nende lokaalne iseloom: nad olid seotud teaduse või tehnika üksikute saavutustega ning puudutasid ühiskonnaelu, teaduse või tehnika suhteliselt kitsast sfääri. Tänapäeva teaduslik-tehniline revolutsioon on iseloomult *universaalne:* talle on omane teaduse ja tehnika üldine kiire tõus ja ta avaldab sügavat mõju materiaalsele tootmisele, transpordile, ehitustegevusele, sidele, informatsioonivahenditele, sõjaasjandusele, aga ka ühiskonna sotsiaalsele struktuurile, riikide sise- ja välispoliitikale, rahvusvahelistele suhetele, haridusele, ideoloogiale, olustikule, moraalile ja kultuurile. Selle revolutsiooni mõju ulatub praktiliselt kõigile ühiskonnaelu sfääridele ja aladele.

Meie ajal toimuva teaduslik-tehnilise revolutsiooni kõige üldisemaks jooneks on *tendents kasutada tootmises ulatuslikult mateeria omadusi ja seaduspärasusi molekuli- ja aatomitasandil ning mateeria liikumise keerukamaid vorme.* Tänapäeva tehnika ning tehnoloogilised protsessid ja meetodid tuginevad mitte üksnes mateeria mehaanilise liikumise, vaid ka keerukamate liikumisvormide — füüsikalise, keemilise ja bioloogilise liikumise — kasutamisele, kusjuures viimaste osatähtsus pidevalt kasvab.

Missugused tootmises toimuvad nihked on seotud teaduslik-tehnilise revolutsiooniga?

«Teaduslik-tehniline revolutsioon», ütles A. Kossõgin ettekandes NLKP XXIV kongressi direktiividest üheksanda viie aasta plaani kohta, «... avab võimalused tootmismeetodite radikaalseks ümberkujundamiseks, põhimõtteliselt uute, kõrge tootlikkusega tööriistade ja progressiivsete materjalide loomiseks, kutsub ellu uusi tootmisharusid ning garanteerib enneolematud võimalused kogu tootmistegevuse efektiivsuse suurendamiseks.»

TEADUSLIK-TEHNILISE REVOLUTSIOONI PÕHISUUNAD

Tänapäeva teaduslik-tehnilise revolutsiooni teljeks on tootmise *automatiseerimine* elektronjuhtimismasinate ja -seadmete kasutamise alusel. See on suurim revolutsiooniline hüpe tootmise tähtsaima elemendi — tööriistade — täiustamisel, millega tehnika valdkonnas algab uus ajastu, isetöötavate masinate, automaatide süsteemidele ülemineku ajastu.

Automatiseerimist on ette valmistanud tööriistade senine areng ning tänapäeva teaduse ja tehnika saavutused; automatiseerimist nõuavad tootlike jõudude ja üldse tootmise edasise progressi vajadused. Tehnika seisukohalt nõuab automatiseerimist see, et nüüdisaegses tootmises on tihti tegemist võimsate loodusjõududega (tuumaenergia, kõrgepinge) ja tervist kahjustavate töötingimustega, mis ei võimalda inimese otsest osavõttu protsesside juhtimisest. Majanduslikult on automatiseerimine vajalik seepärast, et ta tagab tööviljakuse suure tõusu ning võimaldab ühtlasi toodangu kvaliteedi parandamist. Sotsialismi ajal on automatiseerimiseks ka sotsiaalne põhjus: vajadus arendada töös sisalduvat loomingulist elementi.

Automatiseerimata tootmise tingimustes on inimene vahetult tootmisprotsessi põimunud: tema elustöö täiendab masina tööd, kusjuures viimane dikteerib tööoperatsioonide sisu, rütmi ja kiirust. Seejuures piirdub inimese töö sageli väsitavate ühetaoliste ja monotoonsete liigutustega. Automatiseerimine loob inimese ja masinatesüsteemi vahele ajalise ja ruumilise distantsi. Marxi sõnade järgi «selle asemel et olla tootmisprotsessi peamine agent, asub tööline sellega kõrvuti».[1] Automatiseerimine seab tootja kvalitatiivselt uude seisundisse, annab temale uue, kõrgema funktsiooni, kuid ei saa teda tootmisprotsessist välja lülitada. Inimene on olnud ja jääb tootlike jõudude määravaks elemendiks.

Tootmise arengu ajaloost on teada, et inimene täidab selles järgmisi funktsioone: ta paneb füüsilise energia allikana liikuma tööriistad ja avaldab nende kaudu mõju töö objektile; ta kontrollib ja juhib tootmisprotsessi; lõpuks, tootmise subjektina täiustab ta tootmist teaduse ja tehnika saavutuste alusel. Teaduslik-tehniline revolutsioon muudab nende funktsioonide vahekordi: esimene jääb minimaalseks, teine väheneb, kolmanda funktsiooni osa aga kasvab tunduvalt. Vabastades inimese tehnika progressi pidurdavast füüsilisest koormusest, kannab see revolutsioon raskuspunkti inimese intellektuaalsele tegevusele. Lenin kirjutas: «Käsitsi töötamise asendumises masinatööga ei ole midagi «totrat»: vastupidi, selles seisabki inimliku tehnika kogu progressiivne töö. Mida kõrgemale areneb tehnika, seda rohkem tõrjutakse välja inimese

---

[1] *K. Маркс* и *Ф. Энгельс.* Соч., т. 46, ч. II, стр. 213.

käsitsi töötamine, asendudes rea järjest keerulisemate masinatega . . .»[1]

Käesoleval ajal areneb automatiseerimine põhiliselt kahes suunas. Esiteks poolautomaat- ja automaatmasinate konstrueerimise ja tootmise suunas. Sel alal on suurimaks saavutuseks mitut tüüpi programmjuhtimisega tööpingid, mis valmistavad etteantud programmi kohaselt ilma inimese otsese osavõtuta mitmesuguseid detaile või teostavad teatud tootmisoperatsioone. Teiseks sel teel, et luuakse automaatliine, -tsehhe ja -tehaseid, mis tegutsevad ühtse süsteemina, kus automatiseerimine on kompleksne, s. t. hõlmab tootmisprotsessi kõiki lülisid tooraine saabumisest valmistoodangu väljastamiseni. NSV Liidus arenevad mõlemad suunad. Kiires tempos suureneb programmjuhtimisega tööpinkide tootmine, iga aasta lastakse käiku tuhandeid mehhaniseeritud ja automaatvooluliine ning astuvad rivisse automatiseeritud tsehhid ja ettevõtted.

Automatiseerimine seab inimese väljapoole tehnoloogilist protsessi ja annab mõned juhtimisfunktsioonid üle eriseadmetele. Automatiseerimise arenemise tulemusena tekkisid *küberneetika ja elektronarvutustehnika*, mille kiire arenemine on iseloomulik tänapäeva teaduslik-tehnilisele revolutsioonile.

Küberneetilised masinad (kompuuterid) erinevad tavalistest masinatest põhimõtteliselt selle poolest, et nad varustavad tehniliste vahenditega inimeste intellektuaalset tegevust. See võimaldab neile üle anda mitmeid funktsioone, mida varem täitis inimaju. Küberneetiliste masinate kasutuselevõtmisega omandab masin jõumehhanismi, ülekandemehhanismi ja tööorgani kõrval põhimõtteliselt uue organi — juhtimisseadme.

Küberneetika ja elektroonika tungivad sügavale kõigisse rahvamajandusharudesse ja kogu tänapäeva teadusse, tuues kaasa kvalitatiivseid muutusi mitte üksnes tööorgani — masina — osas, vaid ka tootmise ja tehnoloogiliste protsesside juhtimise, planeerimise, statistika, arvestuse, insener-tehniliste lahenduste jms. alal.

Automatiseerimise ja komplekssе mehhaniseerimise areng, kõikvõimalike masinate laienev tootmine suurendab üha rohkem energia tarbimist. Selle majandusharu arenemise ennaktempo on pideva tehnika progressi obligatoorne tingimus. Seepärast on uute energiaallikate otsimine teaduse alalisi aktuaalseid ülesandeid. Selle ala suurim saavutus on *tuumaenergia* tootmise meetodite väljatöötamine. Silmapaistev prantsuse teadlane Paul Langevin kirjutas, et tuumaenergia kasutuselevõtt on tsivilisatsiooni ajaloos niisama tähtis sündmus kui tule avastamine. Selle energia varud on hiigelsuured. Sama koguse kivisõe põlemisega võrreldes annab uraanituumade lõhustumisreaktsioon 2,5 miljonit korda, raske vesiniku tuumade süntees aga peaaegu 20 miljonit korda rohkem soojust.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 1. kd., lk. 88.

Uue, praktiliselt ammendamatu energiaallika avastamine on tänapäeva teaduslik-tehnilise revolutsiooni oluline külg.

Kõige universaalsem energialiik, mis võimaldab igakülgselt asendada inimtööd loodusjõududega, on elekter. Elektri baasil arenevad mitmesugused rahvamajandusharud ning kõik nüüdisaja teaduse ja tehnika progressiivseimad harud — automaatika ja telemehaanika, elektroonika, elektronarvutustehnika, raadio ja televisioon, elementaarosakeste ja kosmose uurimise tehnika, elektronmikroskoopia jne. Seepärast on *elektrienergia tootmise* pidev suurendamine hüdroenergiavarude ja mitmesuguste kütuseliikide, sealhulgas tuumakütuse kasutamise alusel kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamise vältimatu tingimus. Pidades silmas tulevikuühiskonna võimsate tootlike jõudude loomist kõige täiuslikumal elektrienergia kasutamisele rajatud tehnilisel alusel, nentis Lenin: «Kommunism — see on nõukogude võim pluss kogu maa elektrifitseerimine.»

Kommunistlik Partei viib seda leninlikku ideed järjekindlalt ellu. Nõukogude võimu aastatel on NSV Liidus ehitatud sadu elektrijaamu, millest paljudele ei leidu mujal maailmas võrdseid. 1970. aastal toodeti Nõukogude Liidus 740 miljardit kWh elektrienergiat, s. o. 370 korda rohkem kui revolutsioonieelsel Venemaal. Nõukogude Liit on praegu energeetikamaana esikohal Euroopas ja teisel kohal maailmas.

Oluliselt areneb elektroenergeetika ka üheksandal viisaastakul: 1975. aastal toodetakse elektrienergiat 1030—1070 miljardit kWh.

Kommunismi materiaal-tehnilise baasi ehitamine nõuab energeetika alal uute, veel suuremate ülesannete lahendamist. On vaja jõuda kogu riigi täieliku elektrifitseerimiseni, et anda küllaldaselt energiat areneva tööstuse, põllumajanduse, transpordi ja ehitustegevuse jaoks, aga ka linna ja maa elukondlike vajaduste rahuldamiseks. See nõuab elektrienergia toodangu suure kasvu kõrval ka ühtse, kogu riiki tihedalt katva energiasüsteemi loomist, mis võimaldab elektrienergiat edasi anda meie maa idapiirkondadest Euroopa-osasse ja teistesse sotsialismimaadesse.

Praegu annavad kõige odavamat energiat hüdroelektrijaamad. Niisuguste elektrijaamade kaskaadide rajamine on lõppjärgus Volgal, Kaamal ja Dnepril. Suuri elektrijaamu rajatakse Siberi jõgedel. Üheaegselt sellega ehitatakse odava söe, maagaasi ja masuudi baasil suur hulk soojusjõujaamu. Nendes jaamades toodetava elektrienergia omahind on küll veidi kõrgem, kuid soojuselektrijaamade ehitamine nõuab palju vähem aega, mis on majanduse kiire arengu seisukohalt väga tähtis. Seepärast teostavad Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus soojuselektrijaamade eelisehitamise poliitikat.

Energeetika uus ajastu on seotud tuumaenergia kasutamisega. Nõukogude Liit avas aatomisajandi: 1954. aastast alates töötab meil maailma esimene aatomielektrijaam. Viimastel aastatel on

rajatud Belojarski, Novo-Voroneži ja mõned teised suured aatomielektrijaamad.

Ainuüksi käesoleval viisaastakul ulatub käikulastavate aatomielektrijaamade koguvõimsus 6—8 miljoni kilovatini. Aatomielektrijaamade eelis seisab selles, et nad ei nõua suure kütusekoguse kohalevedu. Nende ehitamine võimaldab varustada elektrienergiaga neid meie maa piirkondi, kus ei leidu hüdroenergia- ega kütusevarusid. Veelgi avaramad elektroenergeetika perspektiivid avanevad termotuumasünteesi juhitavuse probleemi lahendamise puhul.

Elektrienergia küllus võimaldab mitmekordistada töö energiaga varustatust ja tööviljakust, mis on üks tähtsamaid kommunismile ülemineku tingimusi.

Koos uute tootmisriistade ja energiaallikate kasutuselevõtmisega põhjustab teaduslik-tehniline revolutsioon sügavaid kvalitatiivseid muutusi ka *tootmistehnoloogias ja töö objektides.* Automatiseerimine nõuab näiteks, et tööprotsessid oleksid pidevad ja intensiivsemad. Seoses sellega levib vooltootmine, kasvab masinate töökiirus ning juurutatakse kontrolli ja mõõtmise elektronmeetodeid.

Tehnoloogilistes protsessides leiavad üha sagedamini kasutamist elektrisäde, ultraheli, keemilised reaktsioonid, elektromagnetilised väljad ja bioloogilised protsessid. Üksnes materjali välist struktuuri puudutavad töö objektide mehaanilise töötlemise traditsioonilised viisid asendatakse üha sagedamini aine mikrostruktuuri mõjustavate füüsikaliste ja keemiliste menetlustega. Siia kuulub näiteks elektroerosioon, elektroimpulsside, ultraheli, elektrokeemia jms. kasutamine. Nimetatud menetluste eeliseks on nende universaalsus ja kasutamise lai diapasoon. Nende kasutamine tõstab tunduvalt tööviljakust, parandab toodangu kvaliteeti ja vähendab materjalikulu.

Teaduslik-tehnilise revolutsiooni käigus täiustuvad ka mehaanilised menetlused. Näiteks metalli lõikamist asendab pressimine, konstrueeritakse masinaid, mis täidavad paljusid tööoperatsioone ja on senistest täpsemad jne.

Tootmisriistadega võrreldes on töö objektid konservatiivsemad. Sajandite vältel ei toimunud nendes olulisi muutusi ning inimesed olid sunnitud allutama masinate konstruktsiooni, toodangu ja selle valmistamise tehnoloogia looduslike materjalide omadustele. Tänapäeval ei suuda looduslik tooraine üksipäini enam rahuldada kõiki tootmise vajadusi. Seepärast võib täheldada teaduse ja tehnika saavutuste alusel toimuvat üleminekut loodusliku tooraine kasutamiselt ette kindlaksmääratud omadustega *materjalide aktiivsele konstrueerimisele.*

Tootmises etendavad eriti olulist osa plastmassid, keemiline kiud, tehiskristallid ja palju muud. Neid materjale annab peamiselt keemia. Seepärast on *tootmise kemiseerimine* tänapäeval üks olulisemaid tehnika progressi lülisid ning kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise ja rahva elujärje tõstmise tähtis vahend.

Nõukogude võimu aastatel on NSV Liidu keemiatööstus tublisti

arenenud. Aastatel 1940—1969 kasvas keemiatööstuse tootmismaht 24-kordseks. Eriti kiire on keemiatööstuse areng olnud viimastel aastatel. Üheksandal viisaastakul suureneb keemia- ja naftakeemiatööstuse toodangu maht 1,7-kordseks. Keemia leiab üha ulatuslikumat kasutamist masinaehituses, elektroonikas, kergetööstuses, ehitustegevuses, tarbeesemete tootmises ning geoloogilistes uurimistöödes.

Keemia etendab väga tähtsat osa ka põllumajandusliku tootmise arendamisel. Keemiatööstus annab mineraalväetisi ja taimekaitsevahendeid. Keemiasaaduste kasutamine loob soodsad tingimused maaviljeluskultuuri tõstmiseks ja põllumajanduse intensiivistamiseks, võimaldab saada kõrgeid ja püsivaid saake, suurendada loomakasvatussaaduste tootmist ning tõsta kogu põllumajandusliku tootmise kõrgemale tasemele.

Tootmise tehnilise aluse kvalitatiivsed muutused on ette valmistatud nüüdisaegse *teaduse* arenemisega, millele on iseloomulikud suured pöördelise tähtsusega nihked. Viimase 20—30 aastaga on teadus tunduvalt laiendanud inimese poolt tunnetatud maailma ning rikastanud meie teadmisi paljude tähtsate seaduspärasuste tundmisega. Teadus on tunginud *sügavale mikromaailma saladustesse*; ta uurib laial rindel mateeria mikrostruktuuri, aatomituuma, elementaarosakeste, geenide ja viiruste ehitust ja seaduspärasusi ning valgumolekulide struktuuri. Teadus on tunnetamas tuuma- ja termotuumareaktsioonide seaduspärasusi ning plasma, kristallsõrestiku ja pooljuhtide omadusi. Selle tulemuseks on niisugused teaduse saavutused nagu tuumaenergia saamise viiside avastamine, elektrotehnika ja polümeeride keemia kiire areng, elektronarvutite ja kvantgeneraatorite loomine, viiruste, geenide ja fermentide laboratoorne sünteesimine ja palju muud. Teaduse horisont on tunduvalt laienenud ka seoses teadusliku mõtte tungimisega *kosmosesse* ja päikesesüsteemi ruumi hõlvamisega.

Märkimisväärsed muutused on toimunud *teaduse ja tootmise vahekorras*. Vanasti oli teadus tootmisega vähem seotud, selgitades tavaliselt juba väljakujunenud tehnilisi protsesse teoreetiliselt ja aidates täiustada tehnoloogiat. Tänapäeval asub teadus üha rohkem juhtivale kohale niihästi tootlike jõudude arengu kui ka kogu tootmise suhtes, määrates ette kindlaks uue tehnika, uute tootmisharude ja uute toodanguliikide loomise teed. Seoses sellega on saanud eluliselt vajalikuks, et teoreetilise ja eksperimentaalse loodusteaduse areng jõuaks ette tootmise üldisest kasvust, tehnika areng aga tootmise üldisest kasvust. *Teaduse osatähtsuse suurenemine on ühiskonna praeguse arengu üks seaduspärasus.* Tehnika progressi kiirenemise, ühiskondliku tööviljakuse tõusu ja tootmismahu suurendamise seisukohalt on nüüd esmane tähtsus teadmiste tootmisel. NLKP Keskkomitee teesides Vladimir Iljitš Lenini 100. sünniaastapäevaks on märgitud: «Majanduse kasvutempo oleneb nüüd üha suuremal määral teaduslike uuringute ja nende tulemuste tootmistegevuses rakendamise tempost.»

Sotsiaalsete vajaduste tõttu on kiirenenud teaduse enda areng, teaduslik uurimistöö on muutunud intensiivsemaks, teadus on rohkem diferentseerunud, on tekkinud uued teadusharud, eriti traditsiooniliste teadusharude kokkupuutealadel. Kasvanud on mitte üksnes fundamentaalteaduste, vaid ka rakendusteaduste tähtsus. Intensiivselt laieneb teadusliku uurimise asutuste võrk, sealhulgas vahetult ettevõtete juures.

Vaimse töö osatähtsus kogu töökulutuste summas kasvab pidevalt. Viimase 60 aastaga on teaduslikus uurimistöös rakendatud teadlaste ja inseneride arv kasvanud 75 korda kiiremini kui kogu rahvastik. Teadlased moodustavad tänapäeval suure osa kogu haritlaskonnast. Kiiresti suurenevad teadusele tehtavad kulutused.

Seoses teaduse osatähtsuse kasvuga on tunduvalt muutunud teadusliku tegevuse organisatsiooniline korraldus. Kui varem tegid teaduslikku uurimistööd tavaliselt üksikteadlased või väikesed uurimisrühmad, siis nüüd võtavad teaduslikust loomeprotsessist osa suured kollektiivid. Tundmatuseni on muutunud ka teaduse tehniline ekipeering.

Niisugused on tänapäeva teaduslik-tehnilise revolutsiooni üldjooned. Selle revolutsiooni teostamine on üks aktuaalsemaid kommunismi ehitamise ülesandeid

3. TEADUSLIK-TEHNILISE REVOLUTSIOONI SOTSIAALSED TAGAJÄRJED

Teaduslik-tehniline revolutsioon on tootlike jõudude arenemise loodusloolis-ajaloolise protsessi seaduspärane lüli. Kuna see revolutsioon tuleneb tootlike jõudude progressi vajadusest, siis on tal mõningaid ühisjooni niihästi sotsialismi kui ka kapitalismi ajal. Mõlemas ühiskonnas on selle tulemuseks ühesugune tehnika ja tootmistehnoloogia, tööliskiassi erialase koosseisu muutumine ja vaimse töö tegijate osatähtsuse kasv. Teaduslik-tehniline revolutsioon vähendab suhteliselt materiaalse tootmise sfääris tegevate isikute arvu ja suurendab mittetootmissfääris rakendatava töö hulka, vähendab maaelanike arvu, ahendab füüsilise ja kvalifitseerimata töö sfääri jne. Teaduslik-tehnilise revolutsiooni neid ja mõningaid teisi sarnasusi kasutavad antikommunismi ideoloogid sageli spekulatiivsetel eesmärkidel. Näiteks kodanlikud sotsioloogid W. Rostow, J. Galbraith, R. Aron jt. on loonud nn. konvergentsiteooria (sarnastumisteooria), mis väidab, et teaduslik-tehnilise revolutsiooni toimel arenevat kapitalism ja sotsialism ühes suunas, ühetüübilise «industriaalühiskonna», «industriaaltsivilisatsiooni» poole.

Asetades pearõhu mõnedele teaduslik-tehnilise revolutsiooni ühisjoontele kapitalismi ja sotsialismi ajal, vaikivad kodanlikud ideoloogid maha selle asjaolu, et teaduslik-tehniline revolutsioon otseselt ei muuda ühiskonnas valitsevat omandusvormi. Samal ajal

moodustab omandusvorm selle revolutsiooni majandusliku aluse. Kapitalismi ja sotsialismi omandusvormi vastandlikkuse tõttu on ka teaduslik-tehnilise revolutsiooni iseärasused ja sotsiaalsed tagajärjed kapitalistlikes ja sotsialistlikes maades põhjalikult erinevad.

Sotsialismi ja kommunismi ehitamise tingimustes langeb teaduslik-tehniline revolutsioon täielikult ühte sotsiaalse progressiga. Tootmisvahendite ühiskondlikul omandusel rajanev kommunistlik formatsioon avab esmakordselt piiramatud võimalused tootlike jõudude, teaduse ja tehnika kasvuks ning loob sellega sotsiaalsed eeldused teaduslik-tehnilise revolutsiooni igakülgseks arenemiseks. Sotsialismi baasil ei põhjusta see revolutsioon poliitilist pööret ega omandussuhete põhjalikku muutumist.

Nõukogude Liidus toimub teaduslik-tehniline revolutsioon kommunistliku formatsiooni kõrgema faasi ehitamise perioodil, mis loob selle revolutsiooni jaoks kõige soodsamad tingimused, sest selle objektiivsed protsessid langevad ühte kogu ühiskonna taotlustega. NLKP Keskkomitee aruandes partei XXIV kongressile on märgitud, et teaduse ja tehnika progress on kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamise peamine hoob. Teaduslik-tehnilise revolutsiooni tulemused põimuvad otseselt kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise teaduslikult juhitavasse protsessi, see baas aga on sotsialistlike ühiskonnasuhete täiustamise ja isiksuse igakülgse arendamise alus, mis omakorda aitab kaasa selle revolutsiooni ulatuslikumale arenemisele ja määrab ära tema sotsiaalsed tagajärjed.

Soodsad tingimused ei tähenda muidugi seda, nagu võiks teaduslik-tehniline revolutsioon areneda sotsialismi ajal edukalt iseenesest, kergelt ja vabalt, ilma raskuste ja vastuoludeta. Vastupidi, teaduse ja tehnika progressi sihikindel teostamine on komplitseeritud probleem, mille lahendamine nõuab rohkesti materiaalseid vahendeid ning partei-, riigi- ja majandusorganite ja kogu rahva tõsiseid jõupingutusi. L. Brežnev märkis aruandekõnes NLKP XXIV kongressil, et on vaja «*ühendada teaduslik-tehnilise revolutsiooni saavutused orgaaniliselt sotsialistliku majandussüsteemi eelistega*, arendada laialdasemalt sotsialismile omaseid teaduse ja tootmise ühendamise vorme».

Teaduslik-tehniline revolutsioon ja selle saavutuste igakülgne kasutamine võimaldavad luua kommunismi ehitamise tingimustes võimsad tootlikud jõud, mille alusel hakkavad täie hooga voolama kõik ühiskondliku rikkuse allikad. Teaduslik-tehnilise revolutsiooni tulemuste plaanikindel ja kiire rakendamine võimaldab varustada kogu rahvamajanduse tootlikumate tööriistadega, täiustada majanduse juhtimist ja tootmisprotsesside tehnoloogiat ning kasutusele võtta uusi energiaallikaid. Saab võimalikuks muuta tootmise struktuuri kõige progressiivsemate tootmisharude eelisarendamise teel, laiendada toorainebaasi ning tõsta toodangu kvaliteeti. See kõik valmistab ette tingimusi kommunismi ülla põhimõtte «igaühelt

tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi» rakendamiseks.

Kapitalismi ajal on teaduslik-tehniline revolutsioon oma iseloomult vastuoluline: ühelt poolt on see tootlike jõudude progressi nõue, teiselt poolt aga satub selle arenemine vältimatult lepitamatusse vastuollu tootmisvahendite eraomanduse kodanlike suhetega. Imperialistlik kodanlus, keda kihutavad taga rikastumishimu, halastamatu konkurents ja kartus jääda kaotajaks sotsialismiga toimuvas võistluses, ilmutab teaduse ja tehnika saavutuste kasutamisel tihti suurt operatiivsust. Kuid sedamööda, kuidas teaduslik-tehniline revolutsioon areneb, hakkavad kodanlikud eraomandussuhted seda protsessi üha rohkem aheldama. Näiteks täielik automatiseerimine põhjustaks töölisklassi ja teiste töötavate kihtide valdava enamiku vallandamist, mis vähendaks elanikkonna ostujõudu ja ahendaks kapitalistliku kaubatootmise baasi. Lisaks sellele suurendaks tohutu inimhulga elatusvahenditeta jätmine järsult töörahva rahulolematust kapitalismi suhtes.

Sotsialismimaades kasutatakse teaduslik-tehnilist revolutsiooni töötajate huvides: see protsess on kogu ühiskonna progressi võimas tegur, mille saavutuste realiseerimine tõstab kiiresti tööviljakust, suurendab ühiskondlikku rikkust ja parandab rahva ainelist heaolu. Teaduse ja tehnika progress aitab sotsialistlikus ühiskonnas parandada töötingimusi, lühendada tööpäeva, tõsta tööliste, talupoegade ja haritlaste tehnilist ja kultuurilist taset. Sotsialismi ajal ei ole inimestel hirmu kaotada töö seoses teaduse ja tehnika saavutuste rakendamisega tootmises. Töötajad teavad kindlalt, et teaduslik-tehniline revolutsioon on ühiskonna hüve, et see aitab rajada võimsamat majandust, kujundada uusi tootmissuhteid, arendada igakülgselt isiksust. Seepärast võtavad sotsialistliku ühiskonna töölised, talupojad ja haritlased ise aktiivselt osa teaduse ja tehnika arendamisest. Seda illustreerib näiteks järgmine fakt: ainuüksi 1970. aastal rakendati rahvamajanduses 3,4 miljonit leiutust ja ratsionaliseerimisettepanekut, mis annavad ligi 3 miljardit rubla kokkuhoidu aastas.

Kapitalismi ajal avaldub töö ja kapitali vastuolu ka teaduse ja tehnika progressis: selles ühiskonnas ei ole teaduslikud avastused ja tehnilised leiutused kogu ühiskonna, vaid kapitalistlike monopolide teenistuses; viimased kasutavad neid veel suurema kasumi saamiseks ja töötajate ekspluateerimise intensiivistamiseks. «Tehnika ja teaduse progress kapitalistlikus ühiskonnas tähendab progressi higi väljapressimise kunstis,»[1] märkis V. I. Lenin. Seepärast ei ole töötajad kapitalismi ajal teaduse ja tehnika progressist otseselt huvitatud. Vähendades tootmiskulusid eeskätt kalli tööjõu kokkuhoiu arvel, rakendavad monopolid sageli osalist automatiseerimist, kus töölised täidavad masinate süsteemi puuduva lüli funktsioone. Automaadi ripatsiks muutunud tööline peab töötama masina

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 18. kd., lk. 555.

rütmis, mis on viidud inimvõimete füsioloogilise piirini. Mõistagi tõstab niisugune töörežiim tööviljakust, kuid ühtlasi muserdab töölist, kurnab teda vaimselt ja füüsiliselt.

Tehnika progress avaldab kapitalistlikus ühiskonnas töötajatele negatiivset mõju ka teises mõttes: see on juba muutnud tööliste, farmerite ja teenistujate hiigelhulgad «liigseteks» inimesteks; tööpuudus on krooniline, seda ei ole võimalik kapitalismi tingimustes kaotada. Automatiseeritud tehnika areng aga suurendab juba niigi tohutut töövõu reservarmeed. Isegi kodanluse teenrina tuntud Ameerika Ühendriikide ametiühinguliider G. Meany oli sunnitud tunnistama, et automatiseerimises «ei leidu kübetki hüve. See muutub kiiresti meie ühiskonna tõeliseks needuseks». Juba sõna «automatiseerimine» tekitab tööliste hulgas hirmu ja masendust.

Imperialistlik kodanlus ei suuda teaduslik-tehnilist revolutsiooni panna tööinimeste teenistusse. Kodanlus annab sellele protsessile inimvaenuliku suuna, mis avaldub eriti selgelt asjaolus, et monopolistlik kapital allutab selle revolutsiooni uute agressioonisõdade ettevalmistamisele. Ta püüab kasutada teaduse ja tehnika suursaavutusi inimkonna vastu, inimeste, materiaalsete väärtuste ja kultuurivarade massilise hävitamise vahendina.

Sotsialismi ajal on teaduslik-tehniline revolutsioon üks tähtsamaid tegureid, mis soodustab kommunistlike ühiskonnasuhete kujunemist ja isiksuse igakülgset õitsengut. Teaduslik-tehnilise revolutsiooni alusel toimuv kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamine loob vajalikud tingimused linna ja maa oluliste erinevuste likvideerimiseks. See revolutsioon loob ühtlasi materiaal-tehnilised eeldused selleks, et töö võiks muutuda loominguliseks tegevuseks, mis on vaimse ja füüsilise töö oluliste erinevuste kadumise objektiivne eeldus. Tootmise automatiseerimine ja kompleksne mehhaniseerimine kui teaduslik-tehnilise revolutsiooni oluline joon on sotsialistliku töö kommunistlikuks tööks muutumise materiaalne alus. See revolutsioon aitab lõpuks likvideerida sotsialistliku ühiskonna klasside ja kihtide sotsiaalsed erinevused ning kiirendab nende vastastikust lähenemist sotsialismi ja kommunismi ehitamise käigus.

Kapitalistlikes maades süveneb teaduslik-tehnilise revolutsiooni käigus ühiskonna polariseerumine rikasteks ja vaesteks, nendevaheline konflikt aga süveneb. Hiigelrikkusi valdavad suurkontsernid rakendavad teaduslik-tehnilise revolutsiooni tulemusi kiiremini tootmisse, mis aitab neil konkurentsis üle olla keskmistest ja väikeomanikest, kes laostuvad ning satuvad töötajate ridadesse. Töö ja kapitali vaheline sotsiaalne kuristik ja klassiantagonism süveneb. Seetõttu kulgeb teaduslik-tehniline revolutsioon kasvavate vastuolude ja ägeneva klassivõitluse tingimustes. Üha aktiivsemalt lülitub võitlusse ka töötav noorsugu, kes on ränga kurnamise ohver ega oma mingeid perspektiive eraomanduse maailmas.

Kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta rahvusvaheline nõupidamine märkis: «Teaduslik-tehniline revolutsioon kiirendab

majanduse ühiskonnastamise protsessi; monopolide ülevõimu tingimustes viib see sotsiaalsete antagonismide taastekkele veel suuremas ulatuses ja veel suurema teravusega. Lisaks kapitalismi kõigi endiste vastuolude teravnemisele tekivad uued. Need on eelkõige vastuolu teaduslik-tehnilise revolutsiooni tulemusena avanevate ebatavaliste võimaluste ning takistuste vahel, mida kapitalism teeb, et mitte lasta neid kasutada kogu ühiskonna huvides, rakendades suurema osa teaduse avastustest ja tohutuid materiaalseid ressursse sõjalisteks eesmärkideks, raisates rahvuslikku vara. Need on vastuolud nüüdisaja tootmise ühiskondliku iseloomu ja tema reguleerimise riiklik-monopolistliku iseloomu vahel. Need on mitte ainult vastuolud töö ja kapitali vahel, vaid ka rahvuse valdava enamiku huvide ja finantsoligarhia huvide vahelise antagonismi süvenemine.»

Sotsialistlikus sõprusühenduses on teaduslik-tehniline revolutsioon eri maade majandusliku arengutaseme ühtlustamise oluline tegur. Proletaarse internatsionalismi põhimõtetest lähtudes aitavad arenenumad maad nõrgemal järjel olevatel maadel rajada ajakohast tööstust ja energeetikat, jagavad nendega teaduslike uurimistööde tulemusi ning varustavad neid tehnilise dokumentatsiooniga. Teaduse ja tehnika kõige pakilisemaid probleeme lahendavad mitmete maade teadlased ühisel jõul. Tootmise spetsialiseerimine ja koopereerimine võimaldab igal maal kasutada teaduslik-tehnilise revolutsiooni tulemusi maksimaalselt nendes tootmisharudes, mille arendamiseks on olemas vajalikud ressursid. Lõpuks etendavad tehnika progressi ja arengutaseme ühtlustamise seisukohalt olulist osa ka laenud, mida nõrgemal arengujärjel olevad sotsialistlikud maad arenenumatelt maadelt soodsatel tingimustel saavad.

Kapitalistlikule süsteemile on iseloomulik vastupidine seaduspärasus: teaduslik-tehniline revolutsioon süvendab veelgi riikide majandusliku arengutaseme erinevusi. See avaldub eriti ilmekalt hästiarenenud ja nõrgaltarenenud kapitalistlike maade olukorras. Esimeste käsutuses on suured materiaalsed rikkused, mis võimaldavad kulutada rohkesti vahendeid tootmise tehnilise baasi uuendamiseks ning teaduse ja tehnika arendamiseks. Need maad lähevad kiire tehnika progressi teed. Nõrga majandusliku arengutasemega maad seevastu ei suuda teaduse ja tehnika progressi jaoks eraldada piisaval hulgal vahendeid. Lisaks sellele raskendab tehismaterjalide ilmumine nendes maades toodetava loodusliku tooraine realiseerimist, mis oluliselt õõnestab vabanenud maade eelarvet. Need maad jäävad eesrindlikest kapitalistlikest maadest üha rohkem maha niihästi tootmise tehnilise varustatuse kui ka tööstuse tootmismahu kasvu poolest. Seda asjaolu kasutades püüavad imperialistlikud riigid nõrgaltarenenud maade majandust igati oma majandusele allutada, muuta neid ränga ekspluateerimise objektiks ja veelgi rohkem pidurdada nende arenemist. Neile maadele suudab kiire materiaalse ja kultuurilise progressi perspektiive pakkuda üksnes sotsialism.

4. TEADUSLIK-TEHNILINE REVOLUTSIOON JA ÜHISKONDLIKU TOOTMISE EFEKTIIVSUSE KASV

V. I. Lenin õpetas Kommunistlikku Parteid ja nõukogude rahvast otsima keerukate probleemide lahendamisel põhilüli, mille kaudu on võimalik välja tõmmata kogu ahelat, kogu omavahel seotud probleemide kompleksi. Kommunistliku ühiskonna kõrgema astme rajamisel on niisuguseks põhilüliks ühiskondliku tootmise efektiivsuse igakülgne suurendamine. See on meie majanduse kiire kasvutempo tagamise strateegiline peasuund, põhiline tee niisuguste määrava tähtsusega sotsiaalsete ja poliitiliste ülesannete lahendamiseks nagu kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomine, töötajate elujärje tõstmine ning sotsialismi võidu saavutamine kapitalismi ja sotsialismi majanduslikus võistluses.

Nüüd, kus me oleme loonud võimsa suurtööstuse ja mehhaniseerinud põllumajanduse, omandavad otsustava tähtsuse mitte kvantitatiivsed, vaid kvalitatiivsed majandusliku kasvu tegurid — rahvamajanduse intensiivsuse suurendamine. See tähendab, et tootmismaht kasvab ja toodangu kvaliteet paraneb edaspidi eeskätt juba olemasolevate tootmisvõimsuste täieliku ja ratsionaalse kasutamise, seadmete uuendamise, eesrindlike kogemuste ulatusliku ja kiire levitamise ning tööaja, tooraine ja kütuse säästliku kasutamise arvel. Need küsimused moodustavad praegu meie partei majanduspoliitika raskuspunkti.

Suure efektiivsusega ühiskondliku tootmise organiseerimine rahvamajanduse kõigis lülides on keerukas ülesanne, mis nõuab suuri materiaalseid kulutusi ja kogu meie rahva visa tööd. Selle ülesande lahendamine oleneb paljudest teguritest; tähtsaim nende hulgas on teadus. «Ühiskondliku tootmise efektiivsuse tõstmise otsustav tingimus», rõhutab partei XXIV kongressi resolutsioon NLKP Keskkomitee aruande põhjal, «on teaduse ja tehnika progressi kiirendamine.»

Tänapäeval annavad teaduslikud uuringud suurt majanduslikku efekti. Näiteks on kindlaks tehtud, et iga teaduse ja selle tulemuste tootmisse rakendamise jaoks kulutatud rubla suurendab rahvatulu keskmiselt 1 rubla 45 kopika võrra ehk ligi 3,5 korda rohkem kui annab üks rubla kapitaalmahutusi põhifondide suurendamiseks. Samuti on tõestatud, et tööviljakus kasvab eeskätt teaduse saavutuste kasutamise alusel. Tuntud inglise teadlane ja ühiskonnategelane J. Bernal kirjutab, et teaduslikud uuringud on tänapäeval sõna otseses mõttes kullaauk ja et järeldus teadusliku uurimistöö uskumatust tulukusest on nüüd juba omaks võetud.

Teaduse ja tehnika progressi maksimaalne kiirendamine on ülimalt tähtis üldrahvalik ülesanne, kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamise põhitingimus. Teaduse ja tehnika saavutuste kasutamine on töö energiaga varustatuse ja tööviljakuse tõusu, tootmise efektiivsuse suurenemise, tootmise organiseerimise ja juh-

timise täiustamise ning tööliste kultuurilis-tehnilise taseme ja kvalifikatsiooni kasvu otsustav tegur.

Niisiis sõltub teaduse arengust terve vastastikku seotud küsimuste kompleksi lahendamine. Mida produktiivsemalt teadus varustab oma saavutustega praktikat, seda suuremad on meie saavutused kommunismi ehitamise valdkonnas. Seepärast peab Kommunistlik Partei teadust erakordselt tähtsaks, seades kõigi nõukogude teadlaste ette ulatuslikud ülesanded teadusliku uurimistöö edasise laiendamise alal. Need ülesanded on sõnastatud NLKP programmis, partei XXIV kongressi otsustes, NLKP Keskkomitee 1967. aasta otsuses «Abinõudest ühiskonnateaduste edasiarendamiseks ja nende osatähtsuse suurendamiseks kommunistlikus ülesehitustöös» ning NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1969. aasta määruses «Abinõudest teaduslike organisatsioonide töö efektiivsuse tõstmiseks ning teaduse ja tehnika saavutuste kiiremaks kasutamiseks rahvamajanduses».

Teadus on sotsialismi ja kommunismi ehitamise peamine tööriist. Kommunismi esimesest faasist teise faasi üleminekul kasvab kõigi teaduste, niihästi ühiskonna-, loodus- kui ka tehnikateaduste tähtsus.

Ühiskonna arenemise juhtimise teadusliku alusena peavad ühiskonnateadused selgitama kommunismi ehitamise probleeme teoreetiliselt, uurima kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamise, sotsialistlike ühiskonnasuhete kommunistlikeks suheteks muutumise ja igakülgselt arenenud isiksuse kujunemise seaduspärasusi. Ühiskonnateaduste tähtsamaid ülesandeid on kindlaks määrata materiaalsete vahendite ja tööjõu rahvamajandusliku kasutamise kõige otstarbekamad viisid ning teoreetiliselt läbi töötada kogu majanduse ja selle üksikharude optimaalse arengutempo ja proportsioonide küsimused. Nende teaduste tähtsamate ülesannete hulka kuulub tootmisvahendite ja tarbimisesemete tootmise õigete proportsioonide, põllumajandusse paigutatavate kapitaalmahutuste otstarbekaima suuruse ja tootlike jõudude ratsionaalse territoriaalse paigutuse kindlakstegemine. Ühiskonnateaduste alal töötavate teadlaste tähtis ülesanne on nõukogude inimeste relvastamine teadusliku maailmavaatega, võitlus antikommunismi kodanliku ideoloogia vastu, tänapäeva oportunismi, parempoolse ja «pahempoolse» revisionismi võltsteooriate paljastamine.

Kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamisel ning teaduse ja tehnika progressi kiirendamisel kuulub tähtis koht loodusteadustele ja tehnikateadustele. Nad etendavad otsustavat osa kõrge tootlikkusega ja majanduslikult kasulike masinate ja mehhanismide projekteerimisel, efektiivsema tehnoloogia väljatöötamisel, mitmesuguste aparaatide konstrueerimisel, mille osatähtsus pidevalt kasvab seoses tootmise automatiseerimise ja mehhaniseerimisega, ning uute konstruktsiooni- ja ehitusmaterjalide loomisel. Nende teaduste tähtsamateks probleemideks on tehniliselt täiuslikumate ja rentaablimate automaattööpinkide, -liinide, -tsehhide ja

-tehaste ning ökonoomsemate aatomielektrijaamade konstrueerimine, uute energiaallikate ning soojus-, tuuma-, päikese- ja keemilise energia otsese elektrienergiaks muundamise viiside avastamine, termotuumasünteesi juhitavuse probleemi lahendamine ja palju muud.

Teaduse ja tehnika progressi kiirenemine ning ühiskondliku tootmise efektiivsuse tõus sõltuvad olulisel määral teaduslike uuringute tulemuste tööstus- ja põllumajandusettevõtete praktikasse rakendamise operatiivsusest, teaduse kõige perspektiivsemate arengusuundade õigest kindlaksmääramisest ja teaduslike organisatsioonide tähelepanu keskendamisest tähtsaimate teaduslik-tehniliste ja agrobioloogiliste probleemide lahendamisele. NLKP XXIV kongress märkis, et teaduslikku uurimistööd laial rindel arendades tuleb teadlaste tähelepanu kontsentreerida kõige tähtsamate probleemide lahendamisele, muuta tugevamaks teaduse side kommunistliku ülesehitustöö praktikaga ning kiirendada teaduse saavutuste rakendamist rahvamajanduses. Teaduse ja tootmise sideme edasine tugevdamine on oluline rahvamajanduslik ülesanne, mille lahendamine võimaldab tõsta ettevõtete ja teaduslike organisatsioonide töö rentaablust ning kiirendada kommunistliku majanduse rajamist. Lisaks sellele on teaduse arenguaste, teaduse tulemuste tootmises kasutamise ulatus üks olulisi tegureid, millest sõltub kahe maailmasüsteemi majandusliku võistluse kulg.

Sotsialistliku majanduse edasine kasv ja tema efektiivsuse tõus sõltuvad olulisel määral ka teaduslik-tehnilise revolutsiooni tingimustes rahvamajanduse juhtimiseks ja tehnika täiustamiseks võimelise kõrge kvalifikatsiooniga kaadri piisavast ettevalmistamisest. See kaader on tehnika progressi otsene teostaja, kelle teadmistest ja initsiatiivist olenevad suurel määral uue tehnika loomine ning tehnikaalaste leiutuste ja täiustuste juurutamine. Inseneride ja tehnikute kaadri ettevalmistamisel etendavad tähtsat osa kõrgemad ja keskeriõppeasutused. Kaheksandal viisaastakul andsid need õppeasutused rahvamajandusele üle 7 miljoni noore spetsialisti. Seoses teaduse ja tehnika progressiga suureneb uuel viisaastakul vajadus kaadri järele veelgi. Seepärast on aastateks 1971—1975 plaanis ette valmistada ligikaudu 9 miljonit kõrgema või keskeriharidusega spetsialisti.

Teaduse ja tehnika progressi kiire tempo esitab kõrgendatud nõudmisi ka tööliste suhtes. Uue tehnika ja tehnoloogia rakendamine muudab tunduvalt töö iseloomu ja inimese kohta tootmisprotsessis ning tekitab hulganisti uusi elukutseid, mis eeldavad vaimse ja füüsilise töö keerukat põimumist. Lähtudes tehnika progressi vajadustest, võtsid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1969. aastal vastu määruse «Kutseharidussüsteemi õppeasutustes oskustööliste ettevalmistamise edasise parandamise abinõudest». Selles määruses on kavandatud konkreetsed abinõud töölisklassi noore täienduse tootmiskvalifikatsiooni ja üldise kultuurilis-tehnilise taseme tõstmiseks.

Möödunud viisaastakul sai kutsekoolides ettevalmistuse 7 miljonit oskustöölist. Käesoleval viisaastakul annavad need koolid rahvamajandusele veel 9 miljonit noortöölist.

Teaduslik-tehnilise revolutsiooni tulemuste ulatuslik ja kiire rakendamine kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamisel ja majanduse rentaabluse suurendamisel nõuab ka rahvamajanduse organiseerimise ja juhtimise täiustamist ning majandusreformi arendamist.

Kõrgestiarenenud ühiskondliku tootmise tingimustes on juhtimine muutunud teaduseks. Intuitsioonist üksi enam ei piisa. Rahvamajandusharusid ja ettevõtete tegevust on võimalik edukalt planeerida ja operatiivselt juhtida ainult teaduse objektiivsete andmete alusel. Seepärast eeldab juhtimise parandamine seda, et majanduskaader tunneks põhjalikult juhtimisteooriat ja -praktikat, töö teaduslikku organiseerimist, matemaatiliste meetodite ja moodsa arvutustehnika kasutamist majanduses ning oleks aktiivne teaduse ja tehnika progressi ja tootmise efektiivsuse kasvu eest võitleja.

Soodsad tingimused loob meie maa tootlike jõudude ratsionaalseks kasutamiseks ja sotsialismi eeliste täielikuks realiseerimiseks tootmise planeerimise ja majandusliku stimuleerimise uus süsteem, mille töötasid välja NLKP Keskkomitee 1965. aasta märtsi- ja septembripleenum ning kiitis heaks NLKP XXIII kongress. See süsteem vastab teaduslik-tehnilise revolutsiooni huvidele ning näeb ette tsentraliseeritud planeerimise kui juhtiva ja suunava algme ühendamist ettevõtete isemajandusliku initsiatiiviga, majanduslike meetodite tugevdamisega tootmise juhtimisel ning ettevõtete ja nende kollektiivide materiaalse huvi ja vastutuse suurendamisega.

Teadusele kuulub tähtis koht soovituste andmisel ettevõtete kõige otstarbekamaks ühendamiseks tootmise spetsialiseerimise ja koopereerimise süsteemis ning tootmisfondide kõige kasulikuma rakendamise viiside kindlaksmääramisel. NLKP programmis on märgitud: «*Ettevõtete spetsialiseerimise ja koopereerimise* arendamine *ning samuti sõsarettevõtete otstarbekas kombineerimine* on üks tähtsamaid tehnika progressi ja ühiskondliku töö ratsionaalse organiseerimise tingimusi.» Teatud toodanguliigi väljalaske koondamine ühte või teise ettevõttesse võimaldab korraldada suuremahulist vooltootmist tootmisprotsesside kompleksse mehhaniseerimise ja automatiseerimise alusel. Komplitseeritud toodangu valmistamisel annab suuri eeliseid tootmise koopereerimine, mille puhul mitmed omavahel seotud ettevõtted valmistavad lõpptoodangu üksikosi, teised aga monteerivad neist valmistoodangut. Ühetüübilise toodangu valmistamist on kergem automatiseerida, tootmise niisugune korraldus võimaldab märgatavalt tõsta tööviljakust ja alandada toodangu omahinda.

Teaduse ja tehnika progressi kiirendamise huvides on vaja täiustada tööstusliku tootmise organiseerimise vorme, mis nõuab

ulatuslikke uuringuid vahetult tööstuses, konstrueerimisbüroode ja võimsa eksperimentaalbaasi loomist ettevõtetes ning arvuka teadlaste kaadri rakendamist ettevõtetes. See on jõukohane üksnes suurtele koondistele ja kombinaatidele, mistõttu nende loomine on eriti aktuaalne. Häid tulemusi võib anda paljude teadusliku uurimise asutuste ühendamine ettevõtetega, võimsate teaduslik-tootmisalaste kollektiivide loomine. Pakiline probleem on ka teaduslik-tehnilise informatsiooni parandamine.

Kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise, kogu majanduse arendamise ja rahva elujärje tõstmise vältimatu tingimus on põllumajanduse arengu kiirendamine tänapäeva teaduse saavutuste kasutamise alusel. Põllumajandusliku tootmise arengu stimuleerimiseks on Kommunistlik Partei välja töötanud ja rakendab ellu ulatuslikke abinõusid põllumajanduse planeerimise ja juhtimise meetodite, varumissüsteemi ja hinnakujunduse parandamiseks, maatöötajate materiaalse huvi suurendamiseks ning isemajandamise tugevdamiseks kolhoosides ja sovhoosides. Partei ja valitsus on kehtestanud põllumajandussaaduste kokkuostu stabiilse plaani, kokkuostuhindu on tõstetud, tunduvalt on suurendatud riiklikke mahutusi põllumajandusse, parandatud on materiaal-tehnilist varustamist, maaehitust ja remondimajandust. 1969. aastal kolhoosnikute III kongressil vastuvõetud põllumajandusliku artelli tüüppõhikiri loob avarad võimalused kolhoosidemokraatia arendamiseks ja initsiatiivi ilmutamiseks majanduse arendamisel. NLKP Keskkomitee 1970. aasta juulipleenum kavandas konkreetse programmi põllumajandusliku tootmise materiaal-tehnilise baasi tugevdamiseks ja tööviljakuse tõstmiseks. Need ja teised abinõud loovad soodsad tingimused põllumajandusliku tootmise kasvutempo kiirendamiseks.

Nagu tööstuse, nii ka põllumajanduse arendamise peateeks jääb tootmise intensiivistamine. Põllumajanduses tähendab see kõigi kultuuride saagikuse järsku suurendamist, põllu- ja loomakasvatussaaduste toodangu tõusu kõlvikute iga hektari kohta töö ja vahendite minimaalse kuluga. Seda on võimalik saavutada ainult tööviljakuse tunduva tõusu teel, mille aluseks on tootmise ulatuslik kompleksne mehhaniseerimine, elektrifitseerimine ja kemiseerimine, maaparandus ning tehnika uute saavutuste ja eesrindlike kogemuste rakendamine.

NLKP XXIV kongressi direktiivid NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani kohta aastateks 1971—1975 on põllumajandustöötajate ette seadnud ülesande tõsta tööviljakust kolhoosides ja sovhoosides 37—40 protsenti.

Põllumajandusliku tootmise intensiivistamine eeldab kõrge efektiivsusega masinate süsteemi loomist, mis hõlmab kompleksselt põllumajandusliku tootmise kõik küljed. See ülesanne nõuab ühtlasi, et kõiki kolhoose ja sovhoose majandataks teaduslikult põhjendatud meetodite järgi, laiendataks eeskätt viljakamate ja antud piirkonna jaoks sobivamate kultuuride kasvatamist, täiustataks

sordi- ja tõuaretust ning edendataks agrotehnilist teenindust. Põllumajanduse intensiivistamisel annab märkimisväärset efekti põllumajandusliku tootmise ratsionaalne piirkondlik paigutamine ja spetsialiseerimine, mille puhul arvestatakse kohalikke looduslikke ja ilmastikuolusid. Otstarbekas on luua suuri industriaalmeetoditel töötavaid spetsialiseerunud majandeid ning organiseerida kolhoosides ja sovhoosides põllumajandussaaduste esmastöötlemise ettevõtteid.

Kommunismi ehitamise käigus toimuv põllumajanduse tootlike jõudude võimas kasv ja põllumajandusliku tootmise pidev intensiivistamine võimaldavad lahendada kaks omavahel tihedasti seotud ülesannet — saavutada elanikele kõrgekvaliteediliste toiduainete ja tööstusele tooraine küllus ning tagada nõukogude küla järkjärguline üleminek kommunistlikele ühiskonnasuhetele.

XVI PEATÜKK

SOTSIALISTLIKU ÜHISKONNA KLASSISTRUKTUUR JA SOTSIAALSE HOMOGEENSUSE SAAVUTAMISE TEED

Sotsialismi kommunismiks ümberkasvamise protsessis likvideeritakse igasugused klassierinevused ja kehtestatakse täielik sotsiaalne võrdsus. Nende erinevuste järkjärguline kadumine on sotsialismi progressi üldine seaduspärasus. Sotsiaalse homogeensuse kujunemine on kommunismi suunas liikumisel toimuva ühiskonnasuhete täiustamise tähtsamaid ülesandeid.

1. SOTSIAALSED JA KLASSIERINEVUSED SOTSIALISTLIKUS ÜHISKONNAS

Ühiskonna jõudmisel kommunismi ehitamise perioodi algab uus etapp teel klassierinevuste ühiskonnast sotsiaalselt homogeensesse ühiskonda. Tootlike jõudude arenemise, ühiskondliku tööviljakuse kasvu ning ühiskonna aineliste ja vaimsete rikkuste suurenemise alusel kaovad järk-järgult tööliste ja talupoegade, vaimse ja füüsilise töö tegijate sotsiaalsed erinevused ning hääbuvad erinevused klassides endis.

1969. aastal moodustasid töölised ja teenistujad 78,41 protsenti nõukogude ühiskonnast (sealhulgas töölised 54,5 protsenti), kolhoositalurahvas ja koopereerunud käsitöölised 21,56 protsenti ning koopereerumata käsitöölised 0,03 protsenti.

Milles seisavad säilinud sotsiaalsed ja klassierinevused?

Lenin kirjutas: «Klassideks nimetatakse suuri inimeste gruppe, kes erinevad üksteisest neile teatud ajaloolises ühiskondliku tootmise süsteemis kuuluva koha poolest, oma suhtelt (mis on enamasti fikseeritud ja vormistatud seadustes) tootmisvahenditega, nende poolt töö ühiskondlikus organisatsioonis etendatavalt osalt, järelikult aga ka ühiskondliku rikkuse selle osa saamisviisilt ja suuru-

selt, mis on nende käsutuses. Klassid on niisugused inimeste grupid, kellest üks võib omastada teise tööd selle tõttu, et nende koht ühiskondliku majanduse teatavas formatsioonis on erinev.»[1]

Nõukogude Liidus ei ole nagu enamikus teisteski sotsialismimaades sääraseid klasse, kes omastaksid võõrast tööd. Töölisklass ja koopereerunud talurahvas on sotsialismi ehitamise käigus oluliselt muutunud.

Töölisklass ei ole enam klass, kellel pole tootmisvahendeid ja kes on sunnitud müüma oma tööjõudu kapitalistidele. Ta on koos kogu rahvaga ekspluateerimisest vaba tootmisvahendite omanik. Töölisklassi osatähtsus kasvab sotsialistlikus ühiskonnas pidevalt. NSV Liidus oli töölisklass 1970. aastaks kasvanud 1913. aastaga võrreldes kuuekordseks. Muutunud on töölisklassi kvalitatiivne koosseis ja kultuuritase. Rohkem kui pooltel töölistel on täielik või lõpetamata keskharidus. NSV Liidu ettevõtetes on välja kujunenud tööliskiht, kes oma hariduselt ja töö iseloomult on lähedane tehnilisele personalile ja keda võib pidada töölisharitlasteks.

Sotsialismi ajal on põhjalikult muutunud ka talurahvas, kes on vabanenud mõisnike ja kulakute ekspluateerimisikkest ning leiab rakendust nüüdisaja teadusele ja tehnikale rajatud sotsialistlikus suurmajapidamises. Töötav talurahvas on muutunud endisest väikeomanike klassist uueks, sotsialistlikuks ühiskondlikuks jõuks. Sotsialistlik elulaad soodustab temas kollektiivse töö harjumuste ja kollektivistliku psühholoogia väljakujunemist. Põhjalikult on muutunud talurahva vaimne maailm ning tõusnud tema kultuuritase.

Sotsialismimaade töölisklassi ja koopereerunud talurahvast liidab peamiste huvide ja eesmärkide ühtsus. Kuid nad on eri klassid, neid ei tohi samastada.

Säilib töölisklassi ja talurahva erinev suhe tootmisvahenditega. Töölisklassi töö aluseks on üldrahvalik, riiklik omandus, koopereerunud talurahva töö aga on seotud kooperatiivse grupiomandusega (erandi moodustab üksnes kogu rahvale kuuluv maa).

Koopereerunud talupoegade seisundi iseärasuseks on ka see, et neil on abimajapidamine, mis etendab põllumajandussaaduste tootmisel veel olulist osa. Säilinud on mõned erinevused ka jaotussfääris. Talupoegade töötasustamise ja sotsiaalkindlustuse vormid erinevad veel tööliste ja teenistujate töötasustamise ja sotsiaalkindlustuse vormidest. Kolhoosides olenevad need tulude suurusest. Lisaks sellele ei ole kolhoosnikute töötasu üleliiduliselt veel tõusnud tööliste, eriti tööstustööliste palga tasemele.

Erinevusi ühelt poolt töölisklassi ja talurahva ning teiselt poolt haritlaskonna vahel põhjustavad füüsilise ja vaimse töö tegijate vahel säilinud sotsiaalsed erinevused. Haritlaskond erineb töölisklassist ja talurahvast tegevuse iseloomu ja kultuuritaseme poolest.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 388.

Sotsialistlikus ühiskonnas on kujundatud töötav haritlaskond, kes erineb põhimõtteliselt kodanliku ühiskonna haritlaskonnast. Sotsialistlikku haritlaskonda seob töölisklassi ja talurahvaga majanduslike huvide ja ideeliste vaadete ühtsus. Seoses teaduse ja tehnika progressiga kasvab kiiresti haritlaskonna osatähtsus ühiskonnas. Haritlaskond etendab tähtsat osa tootmise organiseerimisel, juhtimissfääris ning ühiskonna sotsiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamise valdkonnas. Oma sotsiaalselt seisundilt ei ole ta klass, sest tal puudub oma, teistest klassidest erinev suhe tootmisvahenditega. Haritlaskond saab täiendust teiste klasside hulgast ja teenindab teisi klasse.

Seni kui püsivad klassierinevused, kuulub juhtiv koht ühiskonnaelus töölisklassile. See on seletatav tema seisundiga sotsialistliku tootmisviisi süsteemis. Töölised toodavad suurima osa ühiskondlikust koguproduktist ning nad on tehnika progressi eesliinil. Oma elutingimuste ja oma töötingimuste tõttu industriaalses tootmises on töölisklass kõige järjekindlam sotsialistliku teadlikkuse, revolutsioonilisuse, kollektivismi, distsipliini- ja organisatsioonikindluse kandja. Töölisklass on alati eesrindlik sotsialistlike ja kommunistlike töö ja olustiku vormide eest võitleja.

NLKP Keskkomitee aruandes partei XXIV kongressile on rõhutatud, et kõigi klasside ja sotsiaalsete rühmade üksteisele lähendamine, nõukogude rahva moraalsete ja poliitiliste omaduste kasvatamine, tema sotsiaalse ühtsuse kindlustamine toimub *töölisklassi* sotsialistlikke huve ja kommunistlikke ideaale väljendava marksistlik-leninliku ideoloogia alusel.

Ajaloolisest minevikust ja majanduse arengutasemest olenevalt on sotsialismimaade sotsiaalses struktuuris erinevusi, kuid selle struktuuri muutumise peamised tendentsid langevad kõigis sotsialismi teed minevates maades ühte. Sotsialismi ehitamine toob igal pool kaasa ekspluataatorlike klasside likvideerimise, tööliste, haritlaste ja teenistujate osatähtsuse tunduva kasvu ning talupoegade ja käsitööliste üksikmajapidamise ümberkujundamise koopereerunud majapidamiseks.

Tootmissuhete ühetüübilisusest nendes maades, kus sotsialism on võitnud, tuleneb ka nende sotsiaalse struktuuri kvalitatiivne sarnasus: kõigi nende maade rahvastik koosneb töölisklassist, koopereerunud talurahvast ja haritlaskonnast. Mitmetes sotsialismimaades leidub veel kesk- ja väikekodanlust, kes moodustab suhteliselt väikese osa kogu elanikkonnast. Tootlike jõudude arengutaseme erinevuse tõttu ei ole nende sotsiaalsete rühmade arvuline vahekord ühesugune. Mõnedes maades, sealhulgas ka Nõukogude Liidus ei moodustanud töölisklass sotsialismi võidu ajal veel rakendatud elanikkonna enamikku. Tänapäeval on tööliste ja teenistujate osatähtsus rakendatud elanikkonna hulgas NSV Liidus peaaegu niisama suur kui Tšehhoslovakkias ja Saksa Demokraatlikus Vabariigis. Tootlike jõudude arenemise käigus sotsialismimaade sotsiaalne struktuur nivelleerub.

2. SOTSIALISTLIKU ÜHISKONNA KOMMUNISTLIKULE SOTSIAALSELE HOMOGEENSUSELE LIIKUMISE TEED

Sotsialistliku ühiskonna kommunistlikule sotsiaalsele homogeensusele liikumise teed, samuti töölisklassi ja talurahva ning nende ja haritlaskonna vahel säilinud erinevuste likvideerimise protsessi sisu sõltuvad sotsiaalsete ja klassierinevuste iseloomust.

Klassierinevuste järkjärguline kadumine ei riiva sotsialistliku ühiskonna ühe või teise klassi huve. Vastupidi, see on kõigile sotsiaalsetele rühmadele ainult kasuks. Seepärast kulgeb sotsiaalsete ja klassierinevuste likvideerimine tööliste, talupoegade ja haritlaste koostöö ja vastastikuse abistamise tingimustes. Klassierinevuste jäänuste likvideerimine eeldab tootlike jõudude uut tohutut kasvu ning ühiskondliku tööviljakuse tõusu.

Küpses sotsialistlikus ühiskonnas ei ole niisugust klassisuhete avaldumise vormi nagu klassivõitlus. Kuid näiteks võitlus kodanliku ideoloogia ilmingute vastu omal maal ning antikommunismi ideoloogiliste diversioonide paljastamine on iseloomult klassipoliitiline ja jääb aktuaalseks küsimuseks senikaua, kui püsib imperialism.

Üleminek klassierinevustelt kommunistlikule sotsiaalsele homogeensusele avaldub kontsentreeritud kujul üleminekus sotsialismi põhimõttelt «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema töö järgi» kommunismi põhimõttele «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi».

Sotsialismi põhiprintsiip väljendab juba saavutatud sotsiaalset homogeensust ja võrdsust, tootmisvahendite ühiskondliku omanduse valitsemist, kõigi ühiskonnaliikmete töökohustust, jaotamist vastavalt töö kvaliteedile ja kvantiteedile. Kommunismi põhiprintsiibi elluviimine saab aga võimalikuks siis, kui tootlike jõudude kõrge arengu alusel kujuneb välja kõigi ühiskonnaliikmete ühesugune suhe tootmisvahenditega, kui kõigi võimetekohane töö muutub üldiseks ja kui luuakse kõigile võrdsed võimalused oma vajaduste rahuldamiseks.

OMANDUSSUHETE TÄIUSTAMINE

Kõigi ühiskonnaliikmete täiesti võrdne suhe tootmisvahenditega kujuneb välja koos ühtse üldrahvaliku omanduse tekkimisega. Kahes vormis — riikliku ja kooperatiiv-kolhoosliku omanduse näol — esineva sotsialistliku omanduse tekkimine ja arenemine on suurim ajalooline nihe niisuguse võrdsuse suunas. Niihästi riiklik kui ka kooperatiiv-kolhooslik omandus välistab juba oma olemuse tõttu inimese ekspluateerimise inimese poolt, nõuab kollektiivset, plaanikindlat majandamist ning on aluseks tööliste ja talupoegade majanduslike huvide ühtsusele, sõbralike klasside kindlale liidule. Riikliku ja kooperatiiv-kolhoosliku omanduse sotsialistlikus olemu-

ses on kätketud ka nende teineteisele lähenemise ja ühtseks üldrahvalikuks omanduseks ühtesulamise võimalus.

Üleminekuajajärgul lasus sotsialistlike ümberkujunduste raskuspunkt omandussuhetel. Eraomanduse likvideerimine ja tootmisvahendite ühiskondliku omanduse võit oli see põhilüli, mille ümber koondusid partei ja rahva kõik peamised jõupingutused. Omandussuhete ümberkujunduseta olnuks võimatu muuta majandussuhete teisi külgi — töö ühiskondlikku organisatsiooni ja jaotussuhteid.

Vaatleme, missugune on olukord sotsialismi ajal.

Erinev suhe tootmisvahenditega, mida väljendab kahe omandusvormi olemasolu, on sotsialistliku ühiskonna klassideks jagunemise peamine tunnus. Järelikult etendab riikliku ja kooperatiivkolhoosliku omanduse vastastikune lähenemine ja ühtesulamine lõppkokkuvõttes klassierinevuste lõpliku kadumise seisukohalt otsustavat osa.

Ekspluataatorlike klasside likvideerimise järel kujunes klassierinevuste likvideerimise teiseks oluliseks sammuks üksiktalupoegade ühinemine kolhoosidesse ja kooperatiiv-kolhoosliku omanduse kindlustamine. Kooperatiiv-kolhooslik omandus aitab lähendada tööliste ja talurahva huve. NLKP programm rõhutab, et majapidamise kolhoosivorm vastab täielikult küla tootlike jõudude praegusele tasemele ja arenguvajadustele, võimaldab edukalt ühendada talurahva isiklikke huve ühiskondlike huvidega ning aitab kasvatada kolhoosnikuid kommunismi vaimus.

Kommunismi ehitamise perioodil seisab omandussuhete arenemise peamine sisu eeskätt selles, et sotsialistliku tööstuse, transpordi ja side kiire arenemise tõttu kasvab tootmisvahendite üldrahvaliku omanduse osatähtsus. Sovhooside arenemine suurendab riikliku omanduse osatähtsust põllumajanduses. Riikliku omanduse mõju kooperatiiv-kolhoosliku omanduse suhtes suurendavad põllumajandusse suunatavate riiklike kapitaalmahutuste kasv, põllumajanduse elektrifitseerimine riiklikesse energiasüsteemidesse lülitamise teel jne.

Kasvab kooperatiiv-kolhoosliku omanduse ühiskonnastamise aste. Sellele protsessile on iseloomulik kolhooside jagamatute fondide suurenemine, tootmise kasvav ühiskonnastamine, kultuuri- ja olmevajaduste rahuldamise kollektiivsete vormide levik, riigi ja kolhooside ning kolhooside endi vaheliste tootmissidemete arenemine. Kõik need kooperatiiv-kolhooslikku omandust puudutavad muutused leiavad aset kolhoosimajanduse arenemise, selle elektrifitseerimise ja kemiseerimise ning teaduse uusimate saavutuste rakendamise alusel.

Ühtse üldrahvaliku omanduse tekkimisel lähevad kõik tootmisvahendid kogu ühiskonna valdusesse ja haldusesse. Kaob inimeste rühmadeks jagunemine, mille aluseks on erinev suhe tootmisvahenditega, s. o. kaovad klassid. Üldrahvalik omandus kujuneb tootmise ainsaks aluseks, kõigi ühiskonnaliikmete vajaduste rahuldamise ainsaks allikaks.

Kommunismile ülemineku üks tingimusi on töö muutumine kõigi ühiskonnaliikmete esmaseks eluvajaduseks. Selleks et ühiskond saaks jaotada hüvesid igaühe töö hulka ja kvaliteeti arvestamata, peavad inimesed õppima töötama mitte tasu pärast.

Mis kujuneb sel juhul töö stiimuliks?

Antikommunismi ideoloogid väidavad, et sotsialism hävitab koos eraomandusega ka inimeste initsiatiivi, ettevõtlikkuse, majandusliku aktiivsuse. Tegelikult likvideerib just hiigelrikkusi suurmonopolide kätte koondav kapitalism proletariaadi hulkade huvi oma töö ühiskondlike tulemuste suhtes, muudab nad tootmissfääris passiivseks. Sotsialism aga, olles likvideerinud eraomanduse, loob kõigis huvi ühiskondliku tootmise vastu, aktiviseerib kogu töötava rahva ning muudab töö teadlikuks loominguliseks tegevuseks.

Inimese töössesuhtumine sõltub eelkõige sellest, kelle jaoks ta töötab. Kui ettevõte kuulub eraomanikule ja seal töötavad palgatöölised, siis on selle ettevõtte huvid töölistele võõrad. Ta kulutab oma jõudu üksnes selleks, et teenida elatusvahendeid. Tööline ei tööta kapitalistlikus ettevõttes teadlikkusest, vaid hirmust jääda tööta ja elatusvahenditeta.

Kodanlikus ühiskonnas saab tavaliselt üksnes väheste «õnnelike» töötajaskonna rühmade, peamiselt teaduslik-tehnilise ja kunstiharitlaskonna töö (ja seegi ainult tema ühel osal) olla loov ning pretendeerida ühiskondlikule tunnustusele. Kuid suur osa sellegi kategooria töötajaid peab taluma kapitali vaimset ja majanduslikku survet ning poliitilist vägivalda. Töölistele jääb töö alati ainult elatusallikaks.

Tööliste ja talupoegade töö tohutut ühiskondlikku tähtsust hakkas tunnustama alles sotsialism. Ühiskondlik omandus, sotsialistlik demokraatia ja marksistlik-leninlik ideoloogia kutsusid esile murrangu inimeste suhtumises töösse, tema osasse inimese elus. Ühiskonna huvi saab kõigi inimeste huviks. Ühiskondliku rikkuse suurendamine tähendab ühtlasi töötaja eneseteostust, oma koha ja osa leidmist ühiskonnas.

Sotsialism loob soodsad tingimused selleks, et töö muutuks järk-järgult inimese esmaseks eluvajaduseks. Lenin rõhutas, et kommunism algab seal, kus lihtsad töölised hakkavad hoolt kandma ühise heaolu eest. «Kommunistlik töö sõna kitsamas ja rangemas mõttes», kirjutas Lenin, «on tasuta töö ühiskonna kasuks, töö, mida tehakse mitte teatud kohustuse täitmiseks, mitte õiguse saamiseks teatud saadustele, mitte varem kindlaksmääratud ja seaduslikult kinnitatud normide järgi, vaid vabatahtlik töö, töö väljaspool normi, töö, mida tehakse tasule lootmata, ilma tingimuseta tasu saada, töö harjumusest töötada üldsuse kasuks ja teadlikust (harjumuseks saanud) suhtumisest vajadusse töötada üldsuse kasuks, töö kui terve organismi vajadus.»[1]

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 30. kd., lk. 477.

Ent mis on töö kui vajadus? Seda ei saa seada ühte ritta niisuguste eluvajadustega nagu õhk, toit jms. Inimene vajab õhku füsioloogilistel põhjustel. Vajadus toidu, peavarju, rõivaste järele areneb küll ühiskondliku tootmise toimel, kuid see vajadustering on siiski eeskätt organismi eksisteerimise tingimus. Töövajadus aga on sotsiaalne, eetilis-moraalne kategooria, mis kujuneb ühiskondlike tingimuste toimel ja on iseloomulik inimesele kui sotsiaalsele olevusele. Sügav ühiskondlik kohusetunne, püüe lahendada loovalt ühiskondlikult tähtsaid tootmise, tehnika, teaduse ja sotsiaalseid probleeme — see ongi vajadus töötada, niisugused ongi uued, sotsialistlikud tööstiimulid. Sotsialismi ja kommunismi ehitamise käigus tekib kõigil inimestel sisemine vajadus töötada ühiskonna heaks vabatahtlikult, oma soovi kohaselt.

Niisugune töössesuhtumine on märgatav juba praegu, sotsialismi ajal. See avaldub selgelt sotsialistlikus võistluses, mis on muutunud uue ühiskonna ehitamise ja kommunistliku kasvatustöö meetodiks. Sotsialistliku võistluse kõrgeim vorm on kommunistlikku töössesuhtumist taotlev liikumine. Selles avaldub töötajate hoolitsus niihästi rahva ühishuvide kui ka üksikisiku arenemise eest, hoolitsus niihästi tootmistehniliste näitajate kui ka haridustaseme tõusu ja inimese moraalsete omaduste kujundamise eest.

Sotsialism on põhjalikult muutnud rahvahulkade töössesuhtumist. Siiski leidub veel inimesi, kes püüavad tööst kõrvale hoida. Esineb ka töödistsipliini rikkumisi ja madalakvaliteedilise toodangu väljastamist. Ühiskond võitleb järjekindlalt niisuguste nähtuste vastu.

Selleks et kõik ühiskonnaliikmed hakkaksid töösse suhtuma täiesti teadlikult, on eelkõige vaja muuta töö iseloomu — vabaneda tootmise mehhaniseerimise ja automatiseerimise kaudu raskest füüsilisest tööst, ühendada inimese tootmisalases tegevuses vaimne ja füüsiline komponent ning muuta töö sel viisil kõigile loovaks ja meeldivaks. Samuti on vaja saavutada aineliste ja vaimsete hüvede küllus. Ainult sel juhul saab ühiskond tagada kõigi inimeste võimete igakülgse arenemise.

Selleks et töö kujuneks esmaseks eluvajaduseks, on tarvis kasvatada kõrge haridustasemega kommunistlikult teadlikke inimesi, kes oskavad esikohale seada ühiskonna huvid. Aineliste huvide küllust luues püüab sotsialistlik ühiskond organiseerida nende mõistlikku, ratsionaalset kasutamist. Kui inimestel puudub küllaldane vaimne kultuur, siis võib aineline heaolu muutuda isiksust laostavaks jõuks. Ühiskondlike huvide, püüdluste ja eesmärkide puudumine vaesestab inimest vaimselt, põhjustab töö sotsiaalse, eetilis-moraalse mõtte ignoreerimist. Seepärast peab hoolitsusega ainelise heaolu eest kaasnema inimeste ühiskondliku kohusetunde kasvatamine.

Sotsialistlikus ühiskonnas on mõistlikult ühendatud materiaalsed ja moraalsed tööstiimulid. Kumbagi neist ei saa ignoreerida; seda enam ei saa neid teineteisele vastandada. Rahvahulkade entusiasmi, kõrge ideelisuse aluseks on see, et sotsialism on andnud inimestele ainelised hüved ning suured sotsiaalsed ja poliitilised õigused. Revolutsiooni, Kodusõja ja Isamaasõja ajal läksid inimesed surma kartmata võitlusse, teades, et nad võitlevad rahva õnne eest. Esimeste viisaastakute ja sõjajärgse taastamisperioodi kangelaslikud töötajad loobusid teadlikult paljudest hüvedest, teades, et need on saavutatavad ainult töö kaudu. Materiaalse stimuleerimise pidev täiustamine on töötajate aktiivsuse kasvu obligatoorne tingimus.

Sotsialistliku ülesehitustöö kogemused Nõukogude Liidus ja teistes sotsialismimaades on esile toonud rahva heaolu tõstmise kaks põhisuunda: esiteks töö hulgast ja kvaliteedist sõltuva tasu suurendamine ning teiseks ühiskondlike tarbimisfondide suurendamine, kusjuures tarbimine nende fondide arvel ei olene inimese töö hulgast ja kvaliteedist (haridus, tervishoid, pensionid, lasteasutuste ülalpidamine jne.).

Sotsialistlikus ühiskonnas kasvab töötajate palk tööviljakuse tõusu tõttu pidevalt. Näiteks NSV Liidus kasvas viie aasta jooksul (1965—1970) tööliste ja teenistujate keskmine palk 26 protsenti, ulatudes 1970. aastal 122 rublani. Sama aja jooksul suurenes kolhoosnikute töötasu 42 protsenti. Üheksandas viie aasta (1971—1975) plaanis on kavandatud tööliste ja teenistujate palga edasine tõus 20—22 protsenti ja kolhoosnikute töötasu tõus 30—35 protsenti. Pidevalt suurenevad ka ühiskondlikud tarbimisfondid. NSV Liidu rahvamajanduse arendamise üheksas viie aasta plaan näeb ette nende fondide 40-protsendilise kasvu. Töö eest saadav tasu on töötajate aineliste ja kultuuriliste vajaduste rahuldamise peamine allikas ning jääb selleks veel pikaks ajaks.

Mõned inimesed ilmutavad soovi muuta jaotussfäär võimalikult kiiresti kommunistlikuks, sest see sfäär näib olevat kõige kergemini muudetav. See eksivaade on nende otsingute ja vigade allikas, mida sotsialismi ajaloos on esinenud, põhjustades isikliku materiaalse huvi ignoreerimist «kiire kommunismile ülemineku nimel». Nõukogude võimu esimestel aastatel oli liialdusi tasulisuse kaotamise alal. Näiteks kaotati sõidutasu raudteedel. Paljudes põllumajanduskommuunides jaotati tarbimisesemed sõltumata inimeste panusest ühistöösse. Stavropoli krai põllumajanduskommuuni «Proletarskaja Volja» liikmete üldkoosolek võttis 1923. aastal vastu otsuse: «Kaotada ära «rubla abil tagakihutamine», mida lugeda teadliku kommunaari jaoks niisamasuguseks auhaavamiseks kui kaikaga tagasundimist kodanlikul orjaajal. Selle asemel hakata töökangelastele austust avaldama.» Samas otsuses märgiti, et kommuun juhindub loosungist «igaühelt tema võimete kohaselt, iga-

ühele tema vajaduste järgi». Kuigi seesuguseid eksperimente ajendas üllas püüe parandada inimeste elujärge, ei vastanud nad riigi sotsiaalse ja majandusliku arengu tasemele ning pidid paratamatult nurjuma.

Töö järgi jaotamise tingimustes ei saavutata veel täielikku majanduslikku võrdsust. Kuid üldisele võrdsusele on võimalik jõuda ainult materiaalse huvi põhimõtte järjekindla rakendamise ja täiustamise kaudu. Töö järgi jaotamine aitab suurendada ühiskondlikku tootmist kui kommunistliku külluse otsustavat eeldust. See jaotusviis kasvatab austavat suhtumist töösse kui igaühe esmasesse ja üllasse kohustusse ning tekitab töötajates isiklikku materiaalset huvi enda kvalifikatsiooni täiustamise ja tööviljakuse tõstmise suhtes. See aga arendab inimeste andeid, kujundab neis välja harjumuse töötada võimete kohaselt. Sedamööda, kuidas kaovad kvalifitseerimata ja kvalifitseeritud töö erinevused, väheneb ka erinevus madalama- ja kõrgemapalgaliste töötajate sissetulekute vahel.

Töö järgi jaotamine etendab tööviljakuse tõstmisel ja kommunismiehitajate kasvatamisel seda suuremat osa, mida täiuslikumad on selle põhimõtte rakendamise vormid. Oleks väär arvata, nagu oleks töö järgi jaotamine seotud mõne ainsa palgavormiga, näiteks tükitööpalgaga. Eri rahvamajandusharudes, erinevate töötingimuste puhul ja lõpuks eri aegadel võidakse rakendada erinevaid palgavorme. Peamine on see, et palk tõepoolest vastaks töö hulgale ja kvaliteedile.

Teaduse ja tehnika progress loob uusi tootmisharusid ja tööliike, mis asendavad või tõrjuvad tagaplaanile vanu. See muudab mitmete tööde ühiskondlikku tähtsust, s. o. seda, mida tavatsetakse nimetada töö kvaliteediks; siit tuleneb vajadus töötasustamist pidevalt täiustada. Küsimus seisab selles, et palga suurus ja vormid peavad võimalikult täpselt peegeldama töö struktuuri ja liikide nihkeid ning võimalikult mõjusalt tagama isikliku materiaalse huvi ühiskondliku tootmise kasvu suhtes.

Väga oluline on ka kollektiivne materiaalne huvi. Lenin on rõhutanud tööliste palga ja ettevõtte majandusliku tegevuse vahelise otsese sõltuvuse tähtsust. Üksikisiku töö omandab ühiskonna jaoks tähtsuse alles siis, kui see kehastub ettevõtte poolt väljastatavas lõpptoodangus; järelikult vastab töötasu igaühe töö ühiskondlikule kaalule täielikumalt sel juhul, kui palga suuruse kujundamisel arvestatakse ka ettevõtte töö üldist majanduslikku efektiivsust. Tööliste ja teenistujate töötasu sõltuvusse seadmine ettevõtte, tsehhi, brigaadi tootmistegevusest suurendab iga töötaja huvi kogu kollektiivi töötulemuste suhtes, aitab kujundada kollektiivsust ning tõsta tööliste aktiivsust tootmise juhtimise alal.

Vastavalt NSV Liidus teostatavale majandusreformile suureneb tööliste ja teenistujate palgas preemiate osatähtsus. Preemiate osatähtsus on seda suurem, mida kaalukam on kollektiivi või töötaja panus tootmise arendamiseks, selle efektiivsuse suurendamiseks.

Töö järgi tasumise majandusseaduse järjekindel rakendamine loob tingimused selleks, et «otsekohe pärast kõigi ühiskonnaliikmete võrdsuse teostamist tootmisvahendite valdamise *suhtes*, s. o. töö ja palga võrdsuse suhtes ... minna edasi vormiliselt võrdsuselt tõelisele võrdsusele, s. o. ellu viia põhimõte «igaüks oma võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi»».[1]

VAJADUSTE JÄRGI JAOTAMINE

Kommunistlik jaotamine eeldab, et «*erinevus* tegevuse, töö alal ei põhjusta mitte mingisugust *ebavõrdsust*, mitte mingisuguseid *privileege* omandi ja tarbimise mõttes».[2] Niisugustes tingimustes saavad jaotamise peamiseks mõõduks inimese mõistlikud vajadused. Nende uurimine ja arvestamine, hool nende rahuldamise eest kujuneb tootmise planeerimise kõrval kommunistliku ühiskonna plaaniorganite põhiülesandeks.

Vajaduste järgi jaotamisele ei saa üle minna suvaliselt. See üleminek saab võimalikuks ja muutub paratamatuks alles siis, kui on saavutatud tarbimisesemete küllus. Engels, vihjates küsimuse sellele küljele, kirjutas, et «jaotus, kuivõrd see on juhitav puhtmajanduslikest kaalutlustest, on reguleeritav tootmishuvide poolt, tootmist aga stimuleerib kõige rohkem niisugune jaotusviis, mis võimaldab *kõigil* ühiskonna liikmeil oma võimeid võimalikult igakülgselt arendada, säilitada ja rakendada».[3]

Niisugune kord, mille puhul vajaduste rahuldamise peamised allikad ja vahendid ei ole üksikute isikute või gruppide monopoolses valduses, vaid kuuluvad ühiskonnale, võimaldab kasutada ühiskondlikku rikkust kõige ratsionaalsemalt, niihästi kogu rahva kui ka iga üksikisiku huvides. Järgides juhtlauset «kõik inimese heaks, kõik inimese õnne nimel», teostab NLKP rahva heaolu pideva tõstmise poliitikat. Sedamööda, kuidas rajatakse kommunismi materiaal-tehnilist baasi ja kasvab ühiskondlik rikkus, suurenevad ka kogu elanikkonna tulud ja tarbimine, ehitatakse uut elamispinda, lühendatakse tööpäeva, parandatakse töö-, puhke- ja olmetingimusi, täiustatakse haridus-, sotsiaalkindlustus- ja arstiabisüsteemi jne. Ühiskondliku rikkuse kasv võimaldab töötajate palga tõstmise kõrval laiendada ka ühiskondlikke tarbimisfonde.

Nõukogude Liidus jaotatakse juba praegu üks osa ainelisi ja vaimseid hüvesid tasuta, sõltumata inimeste töö hulgast ja kvaliteedist. Vajaduste tasuta rahuldamine hõlmab eeskätt haridust, arstiabi, raamatukogude kasutamist jms. See väljendab ühiskonna hoolitsust selle eest, et kujuneksid avarad tingimused inimeste vaimseks arenemiseks ja nende tervise kaitsmiseks.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 25. kd., lk. 440.
[2] *К. Маркс и Ф. Энгельс.* Соч., т. 3, стр. 542.
[3] *F. Engels.* Anti-Dühring, lk. 176.

Niisugune vajaduste rahuldamise süsteem võimaldab üksteisele lähendada erinevate perekondade tulusid, sest ühiskondlikest fondidest saadav tulu sõltub perekonnaliikmete arvust. Ühiskondlikest tarbimisfondidest saavad rohkem osa need perekonnad, kus lapsed käivad lasteaias, lastesõimes või koolis, kus on üliõpilasi, pensionäre jne.

NLKP programmis on märgitud, et üleminek kommunistlikule jaotamisele jõuab lõpule siis, kui töö järgi jaotamise põhimõte on oma võimalused ammendanud, kui on saavutatud aineliste ja vaimsete hüvede küllus ning töö on muutunud kõigi ühiskonnaliikmete esmaseks eluvajaduseks.

3. SOTSIAALNE HOMOGEENSUS JA KOMMUNISTLIK VÕRDSUS

Kommunismile liikumise ajal toimuva ühiskonnasuhete täiustumise väljenduseks on klassierinevuste järkjärguline kadumine, sotsiaalse homogeensuse süvenemine ja kommunistliku võrdsuse kujunemine.

ÜHISKONNA SOTSIAALSE STRUKTUURI EVOLUTSIOON

Sotsiaalsete ja klassierinevuste vähenemine ja seejärel ühiskonna klassideks jagunemise täielik kadumine on objektiivne protsess, mille intensiivsus oleneb tootlike jõudude arenemisest, töö iseloomu muutumisest ja ühiskonna käsutuses olevate materiaalsete hüvede rohkusest.

Kapitalistide klassivõimu kaitsvad kodanlikud ideoloogid püüavad tõestada, et ühiskonda ei olevat võimalik muuta sotsiaalselt homogeenseks. Nad propageerivad «eliiditeooriat», mille peamiseks sisuks on väide, et inimühiskonna jagunemine «loovaks eliidiks» ja «passiivseks massiks» olevat igavene. «Eliidile» kuuluvat kõrgem seisund selle ridadesse kuuluvate inimeste silmapaistvate individuaalsete võimete tõttu. See «teooria» ei ole originaalne: niisuguseid ideid on ühiskondliku mõtte ajaloos ennegi esinenud. Platon põhjendas orjapidajate «õigust» valitseda orjade üle, keskaja klerikaalid «tõestasid» feodaalide võimu jumalikku päritolu. Klasside ebavõrdsuse otsest apologeetikat kujutab endast inglise filosoofi ja sotsioloogi Spenceri poolt loodud «orgaanilise ühiskonna teooria», mille kohaselt ühiskonda olevat vaja korraldada loomorganismide eeskujul, kus esineb kolm organite süsteemi: toitesüsteem, jaotussüsteem ja reguleeriv süsteem. Ka ühiskonnas olevat vaja kolme klassi: «toitesüsteemina» eksisteerivat töölisklassi, jaotust ja vahetust teostavat kaupmeeste klassi ja tootmist reguleerivat tööstuskapitalistide klassi. Iga klass peab seejuures teadma oma kohta

ühiskonnas ja täitma oma osa ühiskonnas niisamuti nagu need süsteemid täidavad oma funktsioone loomorganismis.

Spencer tuletab niisuguse seaduse: mida raskem on ühest klassist teise üle minna, seda kindlamad on ühiskondlike klasside vahelised suhted. Ja vastupidi, iga ühiskonnas väljakujunenud organiseerumisvormide vastu sihitud revolutsioon lõhub ühiskonda ja on reaktsiooniline. Spencer püüdis sel viisil teoreetiliselt õigustada ja põhjendada klasside igavest säilimist. Pole imestada, et see «orgaaniline teooria» oli kodanliku maailma võimumeestele meelepärane, nagu seda on ka tänapäeva «eliiditeooria», mis vastab võimuloleva väikesearvulise monopolistide rühma huvidele.

Uue ühiskonna ehitamise kogemused NSV Liidus ja teistes sotsialismimaades lükkavad ümber kodanluse ideoloogide väljamõeldise, nagu oleksid ühiskonna klassideks jagunemine ja sotsiaalne ebavõrdsus igavesed. Juba sotsialismi ajal saavutatud võrdsuse aste inimeste majanduslike, poliitiliste ja kultuuriliste elutingimuste alal kummutab kodanlike sotsioloogide väited ning näitab, et teadusliku kommunismi rajajate prognoos klassierinevuste paratamatu kadumise kohta on täiesti reaalne.

Sotsiaalsete ja klassierinevuste kadumine ning täieliku sotsiaalse homogeensuse saavutamine ei tähenda seda, et kommunismi ajal ei ole erinevat tööd tegevate inimeste vahel mitte mingisuguseid erinevusi. Ühiskond ei saa kunagi eksisteerida, reguleerimata tööd ja jaotamata inimesi eri tootmisharudesse. Ühiskond vajab alati teatud hulka inimesi, kes toodavad masinaid, leiba, rõivaid, teevad teaduslikku tööd, õpetavad lapsi, ravivad inimesi jne. Marx kirjutas, et «erinevaile vajaduste massidele vastavate produktimasside tootmiseks on vaja erinevaid ning kvantitatiivselt määratud ühiskondliku kogutöö masse. On endastmõistetav, et ühiskondliku tootmise *teatav kindel vorm* ei saa kuidagi kaotada seda ühiskondliku töö teatavates kindlates proportsioonides *jaotamise vajadust*; muutuda võib üksnes *selle avaldumise* vorm».[1]

Ühes ja sellessamas tootmisharus töötavatel, ühte ja sedasama tööd tegevatel inimestel on alati ühised tootmisalased huvid ja ülesanded. Neid ühendab kogemuste ja teadmiste sarnasus. Loomulikult on niisugused inimesed omavahel tihedamini seotud kui erinevat tööd tegevad inimesed. Ühe ala inimesi enam või vähem ühelaadiliseks tootmisrühmaks siduv ühishuvi seisab ühiste tööprobleemide lahendamises, kogemuste vahetamise vajaduses. Need on ebapüsivad ja avatud rühmad, nende koosseis ja arvukus on muutlikud, sõltudes ühiskondliku tootmise vajadustest.

Kommunism on ühiskonnaelu organiseerimise kõrgeim vorm, mille puhul kõik tootmisrühmad ja omavalitsusega assotsiatsioonid on liidetud plaanikindlalt organiseeritud majanduseks, millele on iseloomulik ühiskondliku töö ühtne rütm.

[1] *K. Marx* ja *F. Engels*. Valitud teosed, II kd., lk. 384.

Engels kirjutas, et iga ühiskonna majandussuhted avalduvad kõigepealt huvide näol. Missugust mõju avaldab sotsiaalse homogeensuse kujunemine inimeste ühiskondlikele ja isiklikele huvidele? Kas ei muuda võrdsus ühiskonnaelu üksluiseks, ühetaoliseks?

Antikommunismi ideoloogid püüavad kujutada kommunistlikku ühiskonda mingi kasarmuna, kus kõik elavad ja tegutsevad ühesuguse päevakorra järgi ning kus ei ole kohta mõtte, meeleolude, tegevuse mitmepalgelisusele. Niisugune pilt kommunismist on välja mõeldud rahvahulkade hirmutamiseks, nende isoleerimiseks kommunistlikust liikumisest.

Teadusliku kommunismiga ei sobi kokku ettekujutus tulevikuühiskonnast kui askeetluse ja üksluisuse, standardsuse ja võrdsustamise maailmast. Jaotamine võis olla võrdsustav üksnes ürgkogukondlikus korras; seda tingis tootlike jõudude madal tase, inimese nõrkus loodusjõudude ees. Võrdsustavat jaotamist ja kasinust propageerisid mõned sotsialistid-utopistid. Marx ja Engels märkisid niisuguste ideede iseloomustamiseks, et sotsialismi ei saa rajada asketismi ja võrdsustamise alusel.

Marksistid mõistavad võrdsuse all klasside ja klassierinevuste kaotamist. Kommunistid näevad oma ülesannet selles, et kehtestada võrdsus üksnes sotsiaalses mõttes, s. o. luua kõigile ühesugune suhe tootmisvahenditega, kehtestada võrdsed töö ja jaotuse tingimused, saavutada seda, et kõik võtaksid aktiivselt osa ühiskonna juhtimisest. Iga katse kommunistlikku võrdsust teisiti tõlgendada tähendab marksismi vulgariseerimist. Lenin kirjutas: «... Kui sotsialistid kõnelevad võrdsusest, siis mõistavad nad selle all alati *ühiskondlikku* võrdsust, ühiskondliku seisundi võrdsust, mitte mingil viisil aga üksikisikute füüsiliste ja vaimsete võimete võrdsust.»[1] Juba praegu on iga inimese vajaduste kompleks erinev; seda komplitseeritumad on need vajadused tulevikus. Võrdsus seisab selles, et rahuldamist leiavad kõigi inimeste mõistlikud vajadused, mitte aga selles, et kõik inimesed saavad ühepalju ühesuguseid hüvesid.

Sotsiaalne homogeensus ja ühiskonnaliikmete võrdsus ei tähenda inimeste, nende huvide ja vajaduste nivelleerimist ega likvideeri inimeste erinevusi, annete ja kalduvuste iseärasusi. Vastupidi, klassierinevustest vabanenud ja kõiki hüvesid külluses tootva ühiskonna käsutuses on piiramatud võimalused iga inimese, kõigi töötajate individuaalse arengu tagamiseks. Sotsiaalne homogeensus ja ühiskonna rikkus kujunevad uue, mõõtmatult rikkama mitmekesisuse aluseks, mis on seotud ühiskonna huvides toimuva tegevuse mitmekesisusega. Seesugune mitmepalgelisus on tõepoolest ammendamatu.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 20. kd., lk. 126.

Ühiskonnaelu mitmepalgelisuse allikaks on eelkõige tootmine, mille pidev areng tekitab üha uusi tööliike ja loob uut laadi tarbeesemeid, muutes sel viisil mitmekesisemaks ka inimeste vajadused. Võrreldes näiteks möödunud sajandi keskpaiga ja XX sajandi keskpaiga tootmistöö ja ühiskondliku tegevuse liike ning vajaduste iseloomu, näeme kujukalt, kuidas need on avardunud. Seesama tendents ilmneb ka praegu ja edaspidigi.

Tegevuse mitmekesisus sünnitab huvide mitmekesisust. Inimeste rühmad ja üksikisikud võtavad ühtesid või teisi funktsioone täites osa ühiste ülesannete elluviimisest. Niiviisi väljenduvad ühishuvid ühes või teises inimtegevuse sfääris kujunevate konkreetsete huvide kaudu. Need huvid võivad olla tootmisalased, ilmneda ühiskondliku tegevuse, teadusliku või kunstiloomingu alal jne. Kuid alati esinevad konkreetsed huvid ühishuvide osana.

Elu ja tegevuse kasvava mitmekesisuse allikaks on ka teadusalaste teadmiste progress. Teaduse valdkonnas toimub kõrvuti integratsiooniga eri teadusharude intensiivne diferentseerumine. Teaduslikud avastused ei paku inimestele üksnes uusi energiaallikaid, materjale ja tootmisvahendeid, vaid loovad ka uusi tegevusalasid ja uusi mitmekesiseid huvisid ning stimuleerivad uusi haaravaid otsinguid.

Ühiskonnaelule jätavad oma jälje ka eri piirkondade erinevad tingimused, geograafilised tegurid. Stepielanikel on elutingimused alati teistsugused kui mägilastel, metsavööndi elanikel teistsugused kui randlastel. Ka need iseärasused avaldavad mõju inimeste vajadustele, maitsele ja kalduvustele.

Põhihuvide ühtsus, üldiste ja üksikhuvide õige seostamine on töötavate hulkade kõrge loomingulise aktiivsuse allikas.

XVII PEATÜKK

LINNA JA MAA NING VAIMSE JA FÜÜSILISE TÖÖ OLULISTE ERINEVUSTE LIKVIDEERIMINE

Sotsialismi ülesehitamisega muutusid töölisklassi, talurahva ja haritlaskonna olemus ja koht ühiskonnas ning kujunes välja töötajate ühtsus kõigis põhiküsimustes. Sotsiaalsed ja klassierinevused on säilinud, kuid leiab aset nende järkjärguline kadumine. Lenin kirjutas: «... Klasside täielikuks kaotamiseks on vaja mitte ainult kukutada ekspluataatorid, mõisnikud ja kapitalistid, mitte ainult kaotada *nende* omandus, vaid on vaja kaotada ka veel *igasugune* tootmisvahendite eraomandus, on vaja kaotada niihästi linna ja maa vahel valitsev erinevus kui ka füüsilise ja vaimse töö tegijate vahel valitsev erinevus. See on väga aeganõudev asi.»[1]

Linna ja maa ning vaimse ja füüsilise töö vastandlikkuse likvideerimine ei likvideeri veel täielikult nende majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurilist ebavõrdsust. Olulised erinevused linna ja maa ning vaimse ja füüsilise töö vahel säilivad sotsialismi ajalgi veel kaua. Need erinevused likvideeritakse kommunismi ehitamise käigus. NLKP XXIV kongress kavandas avarad perspektiivid nende sotsiaalsete põhiülesannete lahendamiseks.

1. LINNA JA MAA SOTSIAALSETE, MAJANDUSLIKE, KULTUURILISTE JA ELUKONDLIKE ERINEVUSTE LIKVIDEERIMINE

Kommunismi esimeses faasis säilivad veel linna ja maa olulised erinevused, sealhulgas tootlike jõudude, ainelise heaolu ja kultuuri tasemes, olustikus ja asustuses, side- ja transpordivahenditega varustatuses.

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 388.

Sotsialismi ajal on linna ja maa erinevus mitteantagonistlik ja see likvideeritakse järk-järgult. See erinevus peegeldab täieliku sotsiaalse võrdsuse kehtestamise ning töölisklassi ja talurahva vaheliste erinevuste likvideerimise teatud ajaloolist etappi.

Linna ja maa vahelised olulised erinevused on kõigile sotsialismimaadele iseloomulik nähtus. Nende erinevuste likvideerimine on üks sotsialismilt kommunismile ülemineku üldisi seaduspärasusi. Nende erinevuste sügavus ja avaldumise vorm on igal maal erinevad, sõltudes tootlike jõudude arengutasemest, linna ja maa osatähtsusest antud riigi majanduses, rahvastiku sotsiaalsest ja klassistruktuurist ning kultuuritasemest, linna kultuuri tungimisest maaolustikku, transpordi ja side arenemisest, geograafilisest tegurist jne.

Linna ja maa vahelisi sotsiaalseid, majanduslikke, kultuurilisi ja elukondlikke erinevusi on võimalik likvideerida üksnes kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise, põllumajandusliku tootmises teaduslik-tehnilise revolutsiooni tulemuste rakendamise, põllumajandusliku töö industriaaltöö eriliigiks muutmise, maaelu ümberkorraldamise ja küla kultuurilise arendamise alusel.

KOMMUNISMI MATERIAAL-TEHNILISE BAASI LOOMINE KUI LINNA JA MAA SOTSIAALSETE ERINEVUSTE LIKVIDEERIMISE TÄHTSAIM TINGIMUS

Linna ja maa sotsiaalsete erinevuste likvideerimise tähtsamad tingimused on põllumajandusliku tootmise industrialiseerimine, tootlike jõudude võimas kasv ja ühiskondliku tööviljakuse tõstmine põllumajanduses. Nende erinevuste likvideerimise tingimuste hulgas on esikohal teaduse ja tehnika saavutuste igakülgne rakendamine põllumajanduses, täielik elektrifitseerimine ja kemiseerimine, tööprotsesside kompleksne mehhaniseerimine ja automatiseerimine, maade niisutamine ja kuivendamine, mullaviljakuse taastamine ning maatöötajate kultuurilise ja tehnilise taseme tõstmine.

Põllumajanduse industrialiseerimine eeldab maaviljeluse ja loomakasvatuse mehhaniseerimist, suure tootmisvõimsusega põllumajandussaadusi töötleva tööstuse rajamist maal, agraar-industriaalkomplekside loomist ja tootlike jõudude ratsionaalset paigutamist.

Põllumajandusliku tootmise ja töö industrialiseerimine leiab aset ka kapitalistlikus majanduses, eriti kõrgesti arenenud maades. Kuid sotsialismiga võrreldes on sellel teistsugused sotsiaalsed tagajärjed. Kapitalismi ajal kujuneb põllumajandusliku tootmise ja töö industrialiseerimine monopolide poolt küla täiendava ekspluateerimise tööriistaks. Maa koondub suurkorporatsioonide kätte, kindlustub suurfarmerite positsioon ning süveneb küla klassideks jagunemine.

Kapitalistlikes maades tekitab põllumajandustehnika ulatuslik rakendamine maal liigrahvastikku, kes täiendab töötute armeed.

NSV Liidu kolhoosi- ja sovhoosimajanduse materiaal-tehniline baas loodi meie kodumaa industrialiseerimise tulemusena. Nõukogude põllumajandus läks suhteliselt kiiresti üle talupoegade lihtsate tööriistade ühiskonnastamiselt masinalisele tootmisele. Töö energiaga varustatus on iga töötaja kohta kasvanud 1913.—1969. aastani 20,4-kordseks. Lähematel aastatel tõuseb see näitaja veelgi kiiremini. Aastatel 1971—1975 kasvavad põllumajanduse energiavõimsused poolteisekordseks, kusjuures elektrienergia tarbimine kahekordistub.

NSV Liidu põllumajanduse mehhaniseerimise kiirest tempost annab ilmekalt tunnistust põllumajandusliku tootmise märkimisväärne kasv üheaegselt selles majandusharus rakendatavate töötajate arvu vähenemisega. Seesama protsess toimub ka teistes sotsialismimaades, kus kooperatiivsed ja riiklikud majandid on juba saavutanud tootmise mehhaniseerimise kõrge taseme.

Siiski ei ole NSV Liidu ja enamiku sotsialismimaade põllumajanduse materiaal-tehniline baas veel piisav. Suur hulk tööd tehakse alles käsitsi. Suhteliselt vähese tehnikaga varustatuse tõttu on tööviljakus põllumajanduses madalam kui tööstuses.

Sotsialismimaade kommunistlikud ja töölisparteid organiseerivad põllumajanduse tootlike jõudude kasvu tootmise järjekindla intensiivistamise ja igakülgse mehhaniseerimise teel, mille aluseks on automaatikaseadmete kasutamine ja heade tehnilis-majanduslike omadustega masinate süsteemide rakendamine.

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise üheksas viie aasta plaan näeb ette põllumajandussaaduste keskmise aastatoodangu tunduvat kasvu. NLKP on seisukohal, et selle ülesande täitmiseks tuleb igati tugevdada põllumajanduse materiaal-tehnilist baasi, taotleda põllumajanduse järjekindlat intensiivistamist maaviljeluse ja loomakasvatuse kemiseerimise ja komplekssе mehhaniseerimise ning laialdaste melioratsioonitööde abil. Selle ulatusliku programmi elluviimiseks mahutatakse aastatel 1971—1975 põllumajandusse 129 miljardit rubla, s. o. niisama palju kui seitsmendal ja kaheksandal viisaastakul kokku.

PÕLLUMAJANDUSLIKU TÖÖ MUUTUMINE INDUSTRIAALTÖÖ ERILIIGIKS

Kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamise ning põllumajanduses teaduse ja tehnika progressi tagamise tähtsaks sotsiaalseks tagajärjeks on põllumajandusliku töö muutumine industriaaltöö eriliigiks. Põllumajandusliku töö seesugune murranguline ümberkujundamine on üks töölisklassi ja talurahva sotsiaalsete ja klassierinevuste likvideerimise eeldusi.

NSV Liidus ja teistes tööstuslikult eesrindlikumates sotsialis-

mimaades mehhaniseeritakse juba praegusel arenguetapil põllumajanduslikku tööd üha rohkem ja see omandab mitmeid industriaaltöö jooni. Tänu suurte sotsialistlike põllumajandusettevõtete loomisele ja põllumajandusliku tootmise ühiskonnastamisele on võimalikuks saanud töötajate spetsialiseerumine ja ratsionaalne tööjaotus. Talupoja töö universaalsusele ja hooajalisusele rajatud tööjaotuse vanade vormide asemele tekivad uued, ajakohastele maaviljeluse ja loomakasvatuse meetoditele vastavad tööjaotuse ja spetsialiseerumise vormid. Maal on loodud traktoristide, kombainerite, autojuhtide, mehaanikute, põllundus-, loomakasvatus- ja aiandusspetsialistide, elektrikute, energeetikute, elektrotehnikute ja teiste erialade kaader. On kujunemas tingimused selleks, et iga põllumajandustöötaja oleks spetsialist, teatud eriala meister. Põllumajandustöötajate hulgas suureneb tootmistehnilise haritlaskonna osatähtsus.

Üheaegselt töö iseloomu ja sisu muutumisega tõuseb põilumajandustöötajate, eriti mehhanisaatorite kaadri kultuuriline ja tehniline tase. 1939.—1970. aastani kasvas maal elavate kõrgema ja täieliku või lõpetamata keskharidusega inimeste osatähtsus 6,3 protsendilt rohkem kui 50 protsendini.

Põllumajandusliku töö muutumine industriaaltöö eriliigiks tähendab seda, et taime- ja loomakasvatussaadusi hakatakse tootma peamiselt masinate süsteemide abil ning elektrienergia ulatusliku kasutamise, põllumajanduse kemiseerimise ja teaduse saavutuste kasutamise alusel. Järk-järgult väheneb põllumajandusliku tootmise tulemuste sõltuvus ilmastikuoludest ja stiihilistest loodusjõududest. Põllumajandusliku töö mehhaniseerimine, automatiseerimine ja elektrifitseerimine, tema intellektuaalse sisu rikastumine muudab selle töö veelgi meeldivamaks.

Kujuneb välja ühtne sotsiaalselt homogeenne industriaaltöö, mille alaliikideks on tööstuslik ja põllumajanduslik töö. Neis tingimustes ei erine põllumajandustöötajad oma töö iseloomu poolest tööstustöölistest. Mõlemate töö on väga produktiivne, nende käsutuses on piisavalt vaba aega oma võimete arendamiseks ja kultuurseks puhkuseks. Ühtne sotsiaalselt homogeenne töö kujuneb täieliku sotsiaalse võrdsuse saavutamise tingimuseks. Muidugi on põllumajanduslikule tööle ka kommunismi ajal iseloomulikud teatud spetsiifilised jooned. Tööstus säilitab ka tulevikus põllumajanduse suhtes juhtiva koha. Teisiti ei oleks tehnika progress põllumajanduses võimalik.

SOTSIALISTLIKU OMANDUSE KAHE VORMI ARENEMINE JA TEINETEISELE LÄHENEMINE

Küla tootlike jõudude arendamise huvides on vaja kindlustada ja täiustada mõlemat omandusvormi — niihästi kooperatiiv-kolhooslikku omandust kui ka sovhoosiomandust, mis võimaldab realiseerida kõik neis peituvad võimalused. Need sotsialistliku oman-

duse vormid on sisult ühetüübilised; nad erinevad teineteisest majandusliku küpsuse tasemelt.

Riiklik omandus on niihästi linnas kui ka maal (sovhoosid, riiklikud majandid) iseloomult üldrahvalik. Riiklik omandus on kõikides sotsialismimaades juhtival kohal. Kooperatiivne omandus ei ole ühiskonnastatud kogu sotsialistliku ühiskonna ulatuses, vaid piirdub peamiselt antud kollektiivi (kolhoosi, kooperatiivi jms.) raamidega.

Kahe omandusvormi — riikliku ja kooperatiivse (kolhoosliku) omanduse — sotsialistlikust olemusest tulenevad ka nende erinevuste ületamise teed, nende ühtseks üldrahvalikuks kommunistlikuks omanduseks liitumise teed. See ei tähenda nende mehaanilist liitmist või kolhoosiomanduse muutmist riiklikuks omanduseks. See protsess on keerukam — sotsialistliku omanduse mõlemad vormid arenevad ja täiustuvad üheaegselt.

Sotsialistliku omanduse kooperatiivne, kolhoosivorm läbib kaks põhilist arenguetappi. Esimene on tema tekkimine, levimine laiuti, mis toimub talurahva eraomanduse kollektiivse omandusega asendamise teel. Teisel etapil leiab aset kooperatiivse omanduse sotsialistliku sisu täiustumine. Vastavalt tootlike jõudude kasvule tõuseb ka kooperatiivse omanduse ühiskonnastamise aste, ja kooperatiivne omandus läheneb järk-järgult riiklikule, üldrahvalikule omandusele.

See protsess väljendub:

esiteks, ühiskondliku majanduse igakülgses arendamises riigi, kolhooside ja kolhoosnikute huvide õige ühendamise ning töö tulemuste suhtes materiaalse huvi loomise põhimõtte alusel. Selle peegelduseks on jagamatute fondide ja jaotusfondide kasv. Kolhooside jagamatud fondid on nende ühiskondliku majapidamise alus, need fondid on oma iseloomult üldrahvalikule omandusele kõige lähemad;

teiseks, põllumajanduse järel ka muude põllumajandusliku tootmise harude — loomakasvatuse, samuti kartuli- ja köögiviljakasvatuse ning aianduse — kasvavas ühiskonnastamises, mille tulemusena hakatakse kolhoosnikute vajadusi nende majandusharude toodangu osas rahuldama üha täielikumalt ühiskondlikust majapidamisest ja isiklik abimajapidamine kaotab järk-järgult oma tähtsuse. Praegu aga avaldab isiklik abimajapidamine olulist mõju kolhoosnikute elujärjele ja etendab teatud osa ka linnaelanike varustamisel. Põllumajandusliku artelli spetsiifiline iseärasus seisabki selles, et koos ühiskondliku majapidamisega eksisteerib ka kolhoosnikute isiklik majapidamine. Selle põhimõtte rikkumine mõjub kolhoosikorra arenemisele negatiivselt;

kolmandaks, kolhoosidevaheliste ning samuti kolhooside- ja sovhoosidevaheliste tootmisalaste sidemete arenemises. Neid sidemeid aitab laiendada ja süvendada kolhoosidevaheliste ühiste elektrijaamade, teede, niisutus- ja kuivendussüsteemide ning põllumajandussaaduste töötlemise ettevõtete rajamine;

neljandaks, kolhooside ja riigi vahendite ühises kasutamises elektri- ja sideliinide ning niisutussüsteemide rajamiseks, maaparanduseks jne.

Tootmise kontsentratsiooni aste, kolhooside ja kolhoosnikute tulu ning jagamatute fondide suurus ei ole eri majandites muidugi ühesugune. Kõrvuti eesrindlike kolhoosidega leidub mahajäänuid. Seepärast on majanduslikult ja poliitiliselt oluline luua erinevates looduslikes ja majanduslikes tingimustes töötavatele kolhoosidele võrdsed majanduslikud võimalused tulude suurendamiseks ning tõsta mahajäänud kolhooside majandus eesrindlike tasemele. See on saavutatav tootmise komplekssе mehhaniseerimise ja järjekindla intensiivistamise teel, varumishindade õige poliitika ja mahajäänud kolhooside riikliku krediidiga ning muul viisil abistamise alusel. Selle ülesande lahendamine on väga tähtis niihästi põllumajandussaaduste külluse loomise, põllumajanduses valitsevate sotsialistlike tootmissuhete täiustamise kui ka kogu kooperatiiv-kolhoosliku majanduse ulatuses võrdse töö eest võrdse tasu saamise põhimõtte elluviimise seisukohalt.

Sotsialistlike tootmissuhete arenemine ja täiustumine avaldub ka kolhoositootmise kõigi harude kaubalisuse kasvus, mis kindlustab kolhooside majanduslikke sidemeid riiklike ja kooperatiivsete tööstusettevõtetega. Selleks et suurendada kolhooside ja sovhooside majanduslikku huvi oma töötulemuste vastu, on kehtestatud põllumajandussaaduste varumise kindlad normid. Kokkuostuhindu on tõstetud, peamisi põllumajandussaadusi ostetakse üleplaaniliselt kokku kõrgendatud hindade alusel. Seejuures lähtub partei Lenini juhendist, et tööstuse ja põllumajanduse vastastikuste suhete küsimus on üks tähtsamaid majanduspoliitika küsimusi, sest ta puudutab Nõukogude riigi aluste alust — töölisklassi ja talurahva suhteid.

Kavandades tööviljakuse suhteliselt kiiremat kasvu kolhoosides, näeb partei ette, et ka kolhoosnikute tulud peavad (töölistega võrreldes) kiiremini kasvama. Töö normeerimine, organiseerimine ja tasustamine kolhoosides läheneb riiklikes ettevõtetes väljakujunenud vormidele. Kolhoosnikutele on kehtestatud garanteeritud töötasu, mis on tähtis samm sotsialistliku jaotuspõhimõtte täiustamise valdkonnas. Arenevad olmevajaduste kollektiivse rahuldamise vormid: laieneb laste päevakodude, koolide, klubide, haiglate jms. võrk. Majandusliku võrdsuse saavutamise seisukohalt on suur tähtsus kolhoosiliikmete pensionide, abirahade ja sotsiaalkindlustuse seadusel.

Kooperatiiv-kolhooslik kord loob avarad võimalused sotsialistliku demokraatia laialdaseks arenemiseks, maaelanikkonna vahetuks aktiivseks osavõtuks ühiskonna ja riigi juhtimisest. Organisatsioonilise külje ja demokraatlike aluste poolest kujunevad kolhoosid ühiskondliku omavalitsuse kooliks. Kolhoosides on tagatud tootmise juhtimine kolhoosnikute laialdaste hulkade endi

poolt, loomingulise initsiatiivi areng ja kolhoosnikute kasvatamine kommunismi vaimus.

Kolhooside arenemise peamine tendents on nende muutumine üldrahvalikku laadi ettevõteteks, kommunistlikku tüüpi kollektiivideks.

Põllumajanduse sotsiaal-majanduslikus struktuuris ja küla arenemises kuulub tähtis koht sovhoosidele, mis kehastavad riiklikku omandust, järjekindlalt sotsialistlikku tüüpi ettevõtteid põllumajanduses ning peavad seetõttu olema otstarbekate majandamismeetodite rakendamise ja kõrge tootmiskultuuri eeskujuks kolhoosidele.

Sovhoosid (riiklikud majandid) on praegu niihästi NSV Liidus kui ka teistes sotsialismimaades kolhoosidest suuremad ja mehhaniseeritumad põllumajandusettevõtted.

Viimastel aastatel on sovhooside arv märgatavalt suurenenud seoses osa kolhooside ümberorganiseerimisega sovhoosideks ja uute sovhooside loomisega. See protsess on puudutanud eeskätt tööstuspiirkondi, kus oli vaja luua spetsialiseeritud majandeid põllumajandussaaduste tootmiseks suurtes kogustes.

Sotsialismi ajal omandab küla üha rohkem industriaal-agraarse ilme. Maal on tekkinud ja arenevad edukalt mitmesugused industriaalset tüüpi põllumajandusettevõtted — osalt kolhooside koosseisus, osalt iseseisvate riiklike ettevõtetena. Nende kõrval tegutsevad edukalt segaettevõtted — niihästi kolhoosidevahelised kui ka seesugused, millest võtab osa riik. Need on suured mehhaniseeritud vabrikud, mis toodavad kodulinde, mune, köögivilja, piima jne. Küla tootlike jõudude arengus hakkavad üha tähtsamat osa etendama remonditehased ja -töökojad, samuti põllumajandussaaduste tööstusliku töötlemise ettevõtted.

Seoses sovhooside ja teiste riiklike põllumajandusettevõtete levikuga suurenes nõukogude küla töölisklass 1940.—1969. aastani viiekordseks. See on uus, kiiresti kasvav sotsiaalne jõud, kellele kuulub tähtis koht küla kommunistlikul ümberkujunemisel.

Kommunismi ehitamise huvid nõuavad kolhooside ja sovhooside majanduse arendamist, tootlike jõudude pidevat kasvu, tööviljakuse pidevat tõusu, tootmise organiseerimise ja majandamismeetodite parandamist, materiaalse huvi põhimõtte kindlat järgimist põllumajanduses. Sellega luuakse tingimused üleminekuks tootmise, jaotamise ja olustiku kommunistlikele vormidele.

LINNA JA MAA KULTUURI JA OLUSTIKU ERINEVUSTE LIKVIDEERIMINE

Koos sotsiaal-majanduslike suhete muutumisega kaovad ka linna ja maa kultuuri ja olustiku erinevused.

Maaelanike haridus- ja kultuuritaseme tõus ning elulaadi ümberkujunemine on iseloomulik kogu sotsialistlikule maailmasüs-

teemile. Seoses hariduse ulatusliku levikuga NSV Liidus on tõusnud ka maainimeste haridus- ja tehnika-alane tase. 1926. aastal oli maa linnast kirjaoskajate arvu poolest 1000 elaniku kohta peaaegu 10-kordselt maha jäänud. Nüüd on maa selles suhtes linnale järele jõudnud. 1959. aasta rahvaloenduse andmetel oli 7—40-aastaste hulgas kirjaoskajaid linnas 98,7 protsenti ja maal 98,2 protsenti. Seega on linna ja maa erinevus üldise kirjaoskuse osas likvideeritud. Kuid kõrgema ja keskhariduse ning kultuurilise ja elukondliku teeninduse poolest jääb maa veel linnast maha. 1970. aasta rahvaloenduse andmetel oli linna töötava elanikkonna hulgas täieliku või mittetäieliku keskharidusega või kõrgema haridusega inimesi 75 protsenti, maal aga ainult veidi rohkem kui 50 protsenti. Seni veel säilinud haridustaseme erinevus väheneb tunduvalt seoses üheksandaks viisaastakuks kavandatud üldise keskhariduse kehtestamisega. Suurt tähelepanu pööratakse ka maakoolide töö parandamisele.

Tootmise kompleksne mehhaniseerimine, teaduse ja tehnika saavutuste kasvav kasutamine ning kultuuritöö ja olmeteeninduse parandamine loovad üha avaramad võimalused kesk- ja kõrgema haridusega noorte rakendamiseks põllumajandusettevõtete ühismajapidamises.

Maaelanikonna materiaalse heaolu paranemine nihutab esiplaanile vaimsete vajaduste rahuldamise probleemi. Kultuuritöö ja olmeteeninduse organiseerimine on vajalik tingimus selleks, et kaader maal püsiks. Kaadriprobleem jääb nõukogude külas akuutseks. Omaaegsed materiaalse huvi põhimõtte rikkumised ning elanikkonna kultuuri- ja olmevajaduste puudulik rahuldamine põhjustasid osa kvalifitseeritud kaadri, eriti noorte siirdumise kolhoosidest linna. Nüüd kujunevad maa kaadriga varustamiseks soodsamad tingimused.

Talurahva kultuuritaset aitab tõsta maa kultuurihariduslike asutuste võrgu kiire kasv. Revolutsioonieelsel Venemaal oli külades kõigest 11 300 avalikku raamatukogu ja sadakond klubi. 1969. aastal oli Nõukogude Liidu külades juba 89 300 avalikku raamatukogu, 115 300 klubi ja 133 000 kinoseadet. Tunduvalt on paranenud maaelanikkonna varustamine raamatute ja ajakirjadega. 1969. aastal kuulus linnaraamatukogude fondidesse 692,4 miljonit eksemplari, maaraamatukogude fondidesse aga 566,3 miljonit eksemplari mitmesuguseid väljaandeid. Ulatuslikult on maal arenenud kunstiline isetegevus, kasvab kolhooside kunstimuuseumide, rahvateatrite jms. arv.

Arvuka maaharitlaskonna tekkimine, kolhoosnikute kultuuritaseme tõus ja tehniliste teadmiste laienemine, kultuuri- ja teaduseasutuste ulatusliku võrgu kujunemine maal — see kõik laiendab linna ja maa sidemeid kultuuri valdkonnas. Tänapäeval ei piirdu küla osa üksnes linnalt saadavate kultuurihüvede laialdase kasutamisega, vaid küla arendab kultuuri ka ise, rikastades kogu riigi ühist kultuurivaramut. Kolhoositalurahva kultuurilise ja teh-

nilise taseme, tema kommunistliku teadlikkuse kasv on igakülgselt arenenud põllumajandustöötaja kujunemise tähtis tingimus.

Põllumajanduse tootlike jõudude kasvu alusel toimuv linna ja maa erinevuste likvideerimine hõlmab ka olmesfääri. See protsess puudutab sügavalt ka niisuguseid maaelu külgi nagu transport, side, kommunaalteenused, elamuehitus jne. Järk-järgult muutub kogu maaelanikkonna elulaad. Kolhoosid kasutavad nüüd järjest rohkem vahendeid ühiskondliku toitlustamise organiseerimiseks, lasteasutuste rajamiseks, klubide, spordibaaside jms. ehitamiseks. Paljudes külades püstitatakse linna tüüpi elamuid, kus on veevärk, kanalisatsioon, vannitoad. Linna- ja maaelanikkonna elatustaseme märgatav teineteisele lähendamine on üheksanda viisaastaku üks olulisi ülesandeid.

2. LINNA JA MAA TULEVIKUPERSPEKTIIVID

Industrialiseerimise ja tootlike jõudude plaanikindla paigutuse tulemusena kaob eri piirkondade tööstuslikeks ja agraarseteks jagunemine. Praegu ei ole Nõukogude Liidus enam ühtegi puhtpõllumajanduslikku liidu- või autonoomset vabariiki, kraid või oblastit. Endistele agraaraladele on ehitatud tuhandeid suurtehaseid, rajatud võimsaid tööstuskeskusi ja uusi suurlinnu, mis muudavad nende piirkondade ilmet. Siberis, Volgamaal, Ukrainas, Valgevenes, Kasahstanis, Kesk-Aasia, Taga-Kaukaasia ja Balti vabariikides ning Moldaavias on rajatud eesrindlik, võimas tööstus, mis etendab majanduse ja kultuuri arengus otsustavat osa. Põllumajandussaadusi töötlevate tehaste loomine maarajoonides soodustab põllumajandusliku tootmise edasist spetsialiseerumist ja kontsentreerumist. Põllumajandussaaduste tootmise kasv ja kontsentreerumine stimuleerib omakorda uute tööstusettevõtete rajamist.

Niiviisi on tekkinud materiaalsed eeldused üleminekuks sotsialistliku küla ümberkujundamise uuele etapile. Naturaalmajanduse ja väikekaubatootmise baasil kujunenud vana asustus ja elulaad satuvad üha sügavamasse vastuollu põllumajandussaaduste tootmise sotsialistliku süsteemiga, ei suuda enam rahuldada töötajate kultuurilisi ja elukondlikke vajadusi ning pidurdavad mõnes suhtes ühiskondliku tööviljakuse kasvu üldse, eriti aga põllumajanduses.

Sotsialistliku küla arenemine toimub edaspidi tööstuse ja põllumajanduse ühendamise liinis, nagu nägid ette Marx, Engels ja Lenin; sel viisil tekivad asustuse uued vormid ja kujuneb välja uus elulaad.

Põllumajandusliku töö elektrifitseerimise ja mehhaniseerimise, tootmise kemiseerimise, ulatuslike melioratsioonitööde ja maal tööstuse arendamise alusel tekivad agraar-industriaalkoondised, mille loomine on üks tähtsamaid maa tootlike jõudude arenemise

ning põllumajanduse ja tööstuse sidemete kindlustumise tendentse. Need koondised kujunevad välja järk-järgult, vastavalt majanduslikule otstarbekusele. Põllumajanduse orgaaniline ühendamine tema saaduste tööstusliku töötlemisega ning põllumajandus- ja tööstusettevõtete ratsionaalne spetsialiseerimine ja koopereerimine moodustavadki agraar-industriaalkoondiste sisu.

Põllumajanduse industrialiseerimine eeldab põllundust ja loomakasvatust teenindava tööstuse (põllumajandusmasinate, kemiseerimisvahendite, põllumajandussaaduste töötlemiseks vajalike seadmete jne. tootmise) kasvu. Suurtööstus tungib üha sügavamale niihästi põllundusse kui ka loomakasvatusse.

Tööstuse ja põllumajanduse ühendamine soodustab tootlike jõudude arendamist ja ratsionaalset paigutamist, aitab võrdsustada eri piirkondade majanduslikku taset. Neil asjaoludel on linna ja maa erinevuste likvideerimise seisukohalt suur tähtsus. Selle keeruka ülesande lahendamisel arvestatakse territoriaalseid iseärasusi, rahvastiku arenemise ajaloolisi ja rahvuslikke tingimusi ning eelkõige muidugi kommunismi ehitamise perspektiive.

Kommunismi ehitamise käigus tuleb lahendada sotsialistlike linnade arenemise keerukaid probleeme. Nüüdisaegse linna mõiste ei ole sugugi üheplaaniline. Linnad erinevad üksteisest niihästi suuruselt kui ka industriaalselt ja kultuuriliselt arengult. Loomulikult on eri linnadel ka spetsiifilisi probleeme. Niisugusteks probleemideks on tänapäeva linna optimaalne suurus, keskmise suurusega linnade kompleksne ja plaanikindel kasv, rajoonikeskuste ja väikelinnade arendamine ning nende alusel industriaal-agraarkomplekside loomine.

Agraar-industriaalkoondised hõlmavad majandus- ja kultuurikeskustena suure osa maarahvastikust, mistõttu paranevad tema elutingimused. Tootmise ja rahvastiku otstarbeka paigutuse tulemusena muutuvad külad järk-järgult linna tüüpi suurasulateks, millele on iseloomulikud heakorrastatud elamud, kommunaalteenuste ulatuslik areng, olmeteeninduse ettevõtete, kultuuri- ja tervishoiuasutuste olemasolu. Maa jõuab kultuuri ja olustiku poolest järk-järgult linna tasemele. See on raske ja keerukas ülesanne, eriti kui pidada silmas, et NSV Liidus on üle 700 000 maa-asula, mille elanike-arv on 5—5000, kusjuures rohkem kui 1000 elanikuga asulaid on veidi üle 20 000. Viimastes elab 30,7 protsenti kogu maarahvastikust; ülejäänud osa (ligi 70 protsenti) on hajutatud väikeasulatesse.

Maa-asulate ümberkujundamine linna tüüpi asulateks nõuab väga suuri kulusid ja muidugi ka aega. Tegelik elu on kätte näidanud selle probleemi lahendamiseks kaks teed: esiteks praeguste külade heakorrastamine, kultuuri- ja olmeasutuste ehitamine kolhooside baasil ning nende vahenditega, kusjuures riik võtab sellest teatud määral osa; teiseks uute linna tüüpi maa-asulate rajamine mitmete kolhooside ja riiklike ettevõtete vahendite kontsentreerimise alusel. Viimane on kaugem perspektiiv.

Linna ja maa vaheliste oluliste erinevuste kadumine ei tähenda linnadest kui suurtest tootmis-, teadus-, kultuuri- ja kunstikeskustest lahtiütlemist. Linnaelanikkond kasvab sotsialismi ajal ka edaspidi. Ent ühtlasi on alanud teine protsess: maal rajatakse üha rohkem linna tüüpi asulaid, mis tõrjuvad välja endisaegse küla. Need uued asulad tekivad niihästi tööliste ja teenistujate kui ka kolhoosnikute vajaduste rahuldamise eesmärgil. Loodusliikke tegureid ja tootmise iseärasusi arvestav linna tüüpi asulate arendamine on industrialiseerimise teed mineva sotsialistliku suurpõllumajanduse objektiivne vajadus. See protsess likvideerib vältimatult ka ühiskonna endise jagunemise linnaks ja maaks.

Loomulikult ei suuda uue ühiskonna vajadusi rahuldada ka vana, kapitalismilt päranduseks saadud linn. Uut tüüpi, kõigile tänapäeva nõuetele vastavate linnade rajamine ei ole sugugi lihtsam ülesanne kui endisaegse küla ümberkujundamine. Teadusliktehniline revolutsioon tekitab uusi asustusprobleeme. Nende hulka kuulub ka asustuse komplekssuse küsimus. Teadlaste ringkondades arutatakse näiteks niisuguste linnaliste asulate loomise ideed, kus on esindatud niihästi industriaalsed kui ka põllumajanduslikud tootmisharud. Asustuse niisugune põhimõte eitab linna ja küla eraldi eksisteerimist.

Tootlike jõudude plaanikindel, ratsionaalne paigutus kogu riigi territooriumil loob materiaalsed eeldused linnaelanikkonna kasvu reguleerimiseks, et vältida elanike liigset kuhjumist suurlinnadesse. Kommunismi ehitamise käigus kujuneb teistsuguseks mitte üksnes küla, vaid ka linn. Lahendatakse lõplikult korteriküsimus, saadakse lahti ruumipuudusest ja korterite üleasustamisest, vanad linnad rekonstrueeritakse arhitektuuri ning ehitus-, kommunaalmajandus- ja olmeteenindustehnika uusimate saavutuste tasemel, millega paraneb linna hügieen. Kõigi transpordi- ja sideliikide arenemisega muutuvad linnad ja nende kultuur maaelanikkonnale veelgi kättesaadavamaks. Tänu tootlike jõudude, majanduse ja kultuuri plaanikindlale arenemisele muutub rahvastiku paigutus ratsionaalsemaks. Tunduvalt väheneb elanikkonna see osa, mis on otseselt seotud põllundus- ja loomakasvatussaaduste tootmisega, kasvab aga põllumajandustehnikat ja väetisi tootvate, põllumajandussaadusi töötlevate jt. põllumajandust teenindavate töötajate arv. Järelikult likvideeritakse linna ja maa sotsiaalsed erinevused mitte linnade kaotamise või nende osatähtsuse vähendamisega, vaid maa tootmis- ja olmekultuuri tõstmisega nüüdisaegse sotsialistliku linna tasemele.

Majanduse ja kultuuri arenemine võimaldab kõrvaldada ka linna- ja maaelanikkonna sotsiaalse koosseisu erinevused. Need erinevused vähenevad järk-järgult seoses töölisklassi ja haritlaskonna osatähtsuse kasvuga ning kolhoositalurahva osatähtsuse vähenemisega, eeskätt aga nende sotsiaalsete rühmade erinevuse kadumisega.

Oma liitu tugevdades ning üha tihedamat majanduslikku

koostööd organiseerides liiguvad töölisklass ja talurahvas klasside ühtseks kommunistliku ühiskonna töötajate organisatsiooniks liitumise suunas. Linna ja maa sotsiaalsete, majanduslike, kultuuriliste ja elukondlike erinevuste likvideerimine kujuneb üheks suuremaks inimkonna saavutuseks ühiskonnaelu progressi valdkonnas.

3. VAIMSE JA FÜÜSILISE TÖÖ OLULISTE ERINEVUSTE LIKVIDEERIMINE

Sotsialismi võit ei kõrvalda veel täielikult vaimse ja füüsilise töö tegijate sotsiaalset ebavõrdsust. Sotsiaal-majanduslikus mõttes ei ole sotsialistlik töö veel homogeenne. Töö valdkonnas võib sotsiaalse võrdsuse tagamise ülesandeid kommunismi ehitamise perioodil kokku võtta järgmiselt: vaimse ja füüsilise töö ühendamine tootmistegevuses; tööliste ja talurahva tõstmine kultuuri ja tehnika alal haritlaskonna tasemele; töö muutmine inimeste esmaseks eluvajaduseks. Nende ülesannete kogum moodustabki vaimse ja füüsilise töö oluliste erinevuste likvideerimise protsessi sisu.

VAIMSE JA FÜÜSILISE TÖÖ ERINEVUSTE OLEMUS

Missugused on vaimse ja füüsilise töö konkreetsed erinevused? Esiteks, ühed ühiskonnaliikmed tegelevad peamiselt füüsilise, teised aga vaimse tööga. Teiseks, säilib töö sotsiaal-majanduslik ebaühtlus; mitmesuguste tööde ühiskondlik tähtsus on erinev, mis seab inimesed ebavõrdsesse olukorda. Säilinud on raske, kvalifitseerimata füüsiline töö ja kvalifitseeritud töö, loominguline töö ja niisugune töö, kus loominguline sisu puudub. Seepärast on vaimse ja füüsilise energia kulu tööprotsessides erinev. Kolmandaks, sotsialistlikus ühiskonnas on füüsilise ja vaimse töö tegijate kultuuriline ja tehniline tase veel väga erinev. Näiteks raske füüsilise töö tegijate haridustase on tavaliselt madalam. Töö iseloomu ning kultuurilise ja tehnilise taseme erinevuse tõttu on erinev ka palk ja elatustase. Palga sõltuvus töötaja kvalifikatsioonist ajendab tõstma haridustaset. Selles mõttes on haridus seni üks inimeste sotsiaalsete erinevuste allikas.

Vaimse ja füüsilise töö oluliste erinevuste probleemil on kaks tahku. Ühelt poolt toimub töö kahe põhiliigi vastastikune *lähenemine,* nad liituvad ühtses tootmisprotsessis; teiselt poolt leiab aset nendel eri tegevusaladel rakendatud inimeste sotsiaalse erinevuse *ületamine.* Mõlemad protsessid kulgevad üheaegselt ja on vastastikku seotud.

Vaimse ja füüsilise töö oluliste erinevuste kõrval esineb ka ebaolulisi erinevusi. Olulised erinevused on sotsiaalset, ebaolulised aga looduslikku laadi.

Sotsiaalsete hulka kuuluvad niisugused erinevused, mis väljendavad vaimse ja füüsilise töö tegijate majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise ebavõrdsuse igandeid. Need erinevused on oma olemuselt mööduvat laadi, ajutised ja nad kaovad kommunistliku ühiskonna ehitamise käigus.

Looduslikud erinevused tulenevad vaimse ja füüsilise töö olemusest endast. Need erinevused väljendavad nende tööliikide suhtelist iseseisvust ega tekita sotsiaalset ebavõrdsust.

Vaimse ja füüsilise töö oluliste erinevuste likvideerimise protsess on seotud kogu klassideta ühiskonna rajamise ülesannete kompleksiga. Siia kuulub eelkõige kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomine teaduslik-tehnilise revolutsiooni saavutuste maksimaalse ärakasutamise alusel, ühiskonnasuhete täiustamine, eriti ühiskondliku töö sfääris, sotsialistliku ühiskonna kultuuritaseme tõus ning isiksuse igakülgne harmooniline arenemine.

TOOTMISE AUTOMATISEERIMINE KUI FÜÜSILISE JA VAIMSE TÖÖ ÜHENDAMISE MATERIAALNE ALUS

Inimese tootmistegevuses esineva vaimse ja füüsilise töö ühendamise materiaalseks aluseks on automatiseerimine. Automaatika rakendamine muudab olulisel määral tootmisprotsessis inimesele kuuluvat osa ja kohta. Kui automatiseerimata tootmises on inimene tootmise peamine agent ja tema kontakt töökoha või masinaga on sunduslik, siis automaatide kasutamise korral muutub ta tehnoloogilise protsessi reguleerijaks. Masina ja töölise sundseose likvideerimine, automatiseeritud tootmise juhtimine võimaldab vaimset ja füüsilist tööd otstarbekamalt ühendada ja kombineerida. Automatiseerimine ei liigenda tööoperatsioone inimeste, vaid automaatliinide agregaatide vahel. Inimene vabaneb selleks, et kontrollida ja jälgida tootmisprotsessi ning rakendada uut tehnoloogiat ja uusi seadmeid. Inimese käsutuses on siis tööpäeva vältel aeg, mis ei ole enam seotud masina otsese teenindamisega, vaid mida kasutatakse mõttetegevuseks, kalkuleerimiseks, mõõtmiseks ja konstrueerimiseks, loova inseneritöö tegemiseks.

Uurimused näitavad, et automaatliine teenindavate ja remontivate tööliste vaimse töö osatähtsus suureneb. Automatiseerimise puhul ühendatakse seadistaja ja operaatori tööülesanded, mis tõstab vaimse töö osatähtsust. On välja arvestatud, et automaatikaseadmete rakendamisel väheneb NSV Liidu masinatehastes operatsioonitööliste hulk 80—85 protsendilt 20—25 protsendile, seadistajate osatähtsus aga kasvab 5—6 protsendilt 40 protsendini.

Sotsialistlik ühiskond kasutab teaduse ja tehnika arenemist inimese töötingimuste otsustava parandamise ja kergendamise, tööpäeva lühendamise, olmeteeninduse parandamise ning raske füüsilise ja üldse kvalifitseerimata töö väljatõrjumise huvides.

Raske ja kvalifitseerimata töö kaotamine on vaimse ja füüsilise töö oluliste erinevuste likvideerimise seisukohalt esmajärgulise tähtsusega ülesanne.

Nõukogude Liidus ja teistes tööstuslikult arenenud sotsialismimaades mehhaniseeritakse lähemas tulevikus igasugune raske füüsiline töö kogu tööstuses ja peaaegu kõigil põllumajandusliku tootmise aladel. Juba praegu on käsil keemia-, naftatöötlemis- ja toiduainetetööstuse ning teiste pideva tootmisprotsessiga tööstusharude kompleksne mehhaniseerimine ja automatiseerimine. Sellega saadakse üle mõnede tööliikide monotoonsusest. Tulevikus luuakse täielikult automatiseeritud tehased, kus tehnoloogilised protsessid on elektronarvutite abil isereguleeruvad. Automaatika tungib niisugustesse tööstusharudesse nagu söetööstus, kaevandused ja puidutööstus, aga ka põllumajandusse, kus töötingimused on keerukamad ja raske füüsilise töö osatähtsus suurem.

Vastavalt sellele, kuidas ühiskond läheneb kommunismile, omandab töö järjest suuremal määral loomingulise iseloomu. Tootmine kujuneb teaduse materiaalseks teostuseks, teadus aga muutub otseseks tootlikuks jõuks ning töötaja kui tootmisprotsessi reguleerija saab teadusalaste teadmiste kandjaks. Inimene nihkub järjest rohkem otsese materiaalse tootmise sfäärist teadusliku uurimistöö ja teaduslik-tehnilise tegevuse sfääri, kusjuures töö raskus ja monotoonsus jääb inimese poolt loodud automaatseadmete kanda.

See ei tähenda füüsilise töö täielikku kadumist. Teaduslikud eksperimendid ja konstrueerimistegevus on tuhandete niitide kaudu seotud kõrgesti kvalifitseeritud füüsilise töö eriti keeruka liigiga — loomingulise mõtte kehastamisega metallis, sünteetilistes jt. materjalides. Teaduslik-tehniline töö nõuab niihästi vaimse töö kui ka mõnede füüsilise töö funktsioonide täitmist.

Automatiseerimine ei piirdu füüsilise töö sfääriga, vaid puudutab ka vaimset tööd. Teaduse ja tehnika progressi toimel muutub vaimse töö produktide tootmine ja vaimsete rikkuste loomine üha keerukamaks. Automatiseerimine kutsub sellel tegevusalal esile olulisi muutusi ja tõrjub kõrvale loomingulise sisuta töö, inimest kurnavad monotoonsed vaimse tegevuse liigid.

Automatiseerimine on vaimse ja füüsilise töö oluliste erinevuste likvideerimise tähtis materiaalne tingimus, kuid ta ei lahenda veel probleemi tervikuna ning kõikides sotsiaal-majanduslikes aspektides. Näiteks on vaja likvideerida töö sotsiaalsed erinevused, mis kujutavad endast ühelt poolt töölisklassi ja talurahva ning teiselt poolt haritlaskonna vahel püsiva sotsiaalse ebavõrdsuse üht allikat.

Inimeste tootmistegevuses esineva füüsilise ja vaimse töö ühendamine ei lahenda veel täielikult füüsilise töö tegijate ja haritlaskonna sotsiaalsete erinevuste likvideerimise probleemi. Teaduslik kommunism asetab küsimuse laiemalt: kõne all on niisuguste tingimuste loomine, mille puhul inimene võiks vabalt siirduda ühelt töölt teisele.

Töö vahetamise tendentsi sünnitab suurtööstus üldse, eriti aga nüüdisaegne tehnika progress. Marx kirjutas, et kapitalismi puhul «suurtööstuse katastroofid ise teevad elu või surma küsimuseks selle, et töö vahetamine ja sellepärast ka tööliste võimalikult suurem mitmekülgsus tuleb tunnistada üldiseks ühiskondlikuks tootmisseaduseks, ja et vahekorrad tuleb kohandada selle seaduse normaalsele teostumisele».[1] Kuid see tendents saab täieliku arenguvabaduse alles sotsialismi ajal, kus ta kujuneb ühiskondliku tootmise progressi kiirendamise vajalikuks tingimuseks.

Sotsialismi ajal ei saa ühiskond tagada kõigile üleminekut ühelt töölt teisele, täielikku eriala valiku vabadust, võimalust omandada mitu eriala. Inimeste ees on veel alternatiiv — kas põhiliselt füüsiline või vaimne töö. Seetõttu ei saa inimeste võimed veel täielikult ja igakülgselt avalduda. Spetsialiseerumine arendab ainult teatud võimeid, teatud füüsilisi ja vaimseid funktsioone, kusjuures muud inimvõimed püsivad potentsiaalses seisundis.

Mitmesugustes vormides esineva ühiskondliku töö kahte külge väljendavad seadused — tööjaotuse seadus ja töö vahetamise seadus — toimivad sotsialismi ajal erinevas proportsioonis.

Tööjaotuse seadus väljendab vajadust jaotada inimtööd teatud proportsioonides materiaalsete ja vaimsete rikkuste loomise mitmesuguste sfääride vahel. See seadus esineb ühiskondliku tööjaotuse tekkimisest peale kõikides formatsioonides. Tänapäeval loob see seadus tootlike jõudude arengu kõrgemale astmele vastava ühiskondliku töö organiseerimise uue süsteemi. Kuid mitmed vanad tööjaotuse vormid jäävad püsima. Nende hulka kuulub ka ühiskonna jagunemine füüsilise töö ja vaimse töö tegijateks.

Töö vahetamise seadus hakkab toimima masinalise suurtööstuse tingimustes, mis sunnib töölisi kohanema tootmise tehnilises baasis toimuvate sagedaste revolutsiooniliste muutustega. Endine tööjaotus pidurdab sotsialismi ajal selle seaduse toimet, kuid tema avaldumise võimalused avarduvad vastavalt töötajate kultuurilise ja tehnilise taseme tõusule ja isiksuse arenemisele.

Kommunismi ajal likvideerib ühiskond vana tööjaotuse poolt tekitatud vastuolu universaalsuse ja spetsialiseerumise vahel. Universaalsus ja spetsialiseerumine on vastandid üksnes nendes

[1] *K. Marx.* Kapital, I kd., lk. 422.

tingimustes, kus inimest treenitakse täitma kas ainult füüsilisi või ainult vaimseid funktsioone ning uute konkreetsete tööliikide tekkimine nõuab teatud osa inimeste spetsiaalset ettevalmistamist ja eluaegset kinnistamist nendele aladele. Suurtööstuse arendamisega ja tootmise automatiseerimisega loob kommunismi kõrgem aste vajalikud tingimused isiksuse kõigi võimete väljaarendamiseks ja maksimaalseks rakendamiseks ühiskondlikus kogutöös. Inimese niisugune igakülgne arenemine tähendab praktiliselt võimet täita mitmeid keerukaid vaimseid ja füüsilisi funktsioone, inimese mobiilsust, suuremat vajadust ja võimet vahetada oma tegevusala.

Tingimused tegevusala vahetamiseks loob mehhaniseeritud suurtööstus. Automaatika juurutamine ja arendamine laiendab neid võimalusi. Moodsa automatiseeritud tootmise puhul rakendatakse printsiibilt sarnaseid mehaanika-, hüdraulika-, pneumaatika- ja elektriseadmeid, ühetüübilisi tehnikasõlmi. Tööliselt ei nõuta enam käsitöölise meisterlikkust ja vilumust. Nüüd on vaja teadusalaseid ja erialaseid tehnilisi teadmisi, on vaja tunda tehnoloogilise tsükli mehaanilisi, füüsikalisi ja keemilisi seaduspärasusi. Töötajate polütehnilise ettevalmistuse parandamine loob uusi võimalusi tegevusala vahetamiseks ja vabaks valimiseks niihästi ühe tootmisala raamides kui ka teistel tootmisaladel.

Tegevusala vahetamine ei välista eriala teatud pidevust, seda enam tööjaotust. Hästiarenenud kommunistlik tootmine vajab alati ühes või teises rahvamajandusharus tegutsevaid, ühe või teise tööga hõivatud inimesi. Ühiskond peab töö üle alati arvestust ja jaotab seda plaanipäraselt.

Vastavalt sellele, kuidas muutub töö iseloom ning mehhanismide ja automaatidega varustatus, muutub ka töö spetsialiseerumise suund ja erialade järgi rakendamise struktuur. Täieliku automatiseerimise puhul kaob töötajate kitsas erialane spetsialiseerumine. Juba praegu on aimatavad mõned kommunistliku ühiskonna erialade struktuuri ja tööjaotuse üldised jooned.

Esiteks, kommunismi ajal tunnevad inimesed tootmise organiseerimise teaduslikke põhimõtteid ja oskavad töötada mitmetes tootmisharudes. Sellega saab ühiskond enda käsutusse ajaloos enneolematu tootliku jõu. Teiseks, neis tingimustes, kus töötaja on mitmekülgselt arenenud ning suudab täita keerukaid vaimseid ja füüsilisi funktsioone, kaotab erialase spetsialiseerumise mõiste ise oma praeguse tähenduse. Kolmandaks, tööfunktsioonide universaalsus ei välista, vaid just eeldab põhjalikke erialaseid teadmisi ja töötaja täiustumist igal valitaval tegevusalal. Neljandaks, kommunismi ühiskondlikud olud ja materiaal-tehniline baas likvideerivad lihtsa, kvalifitseerimata, loomingulise sisuta, monotoonse töö niihästi füüsilise kui ka vaimse tegevuse alal. Kommunistlik ühiskond rajaneb niisugustel tootmistegevuse aladel, mis nõuavad käte tegevuse ja hästiarenenud intellekti orgaanilist ühendamist.

Tegevusala vahetamine ei saa olla täielik, kui see piirdub ainult tootmissfääriga. Kommunismi ajal arenevad välja tegevusala vahetamise kõige mitmekesisemad vormid, nagu näiteks tootmisalase tegevuse ühendamine tootmise ja ühiskonna juhtimisega, tehnika- ja kunstiloominguga, töö ja õppimise ühendamine jne. Kõik töötajad hakkavad osa võtma ühiskonna juhtimisest, mis omakorda laiendab miljonite inimeste vaimse tegevuse võimalusi. Neid võimalusi pakuvad ka tehnika- ja kunstiloomingu mitmesugused vormid, nagu näiteks ühiskondlikud konstrueerimisbürood, ratsionaliseerijate ja leiutajate liikumine, rahvaülikoolid, teatrid, stuudiod, klubid jne. NSV Liidu tööstuses tegutses 1969. aastal üle 15 000 konstrueerimis- ja tehnoloogiabüroo, üle 6000 majandusliku analüüsi büroo, ligi 850 teadusliku uurimise instituuti, laboratooriumi ja uurimisrühma. Loominguline tegevus tehnika, teaduse, kirjanduse ja kunsti valdkonnas lakkab ajapikku olemast üksnes professionaalide privileeg ning kujuneb miljonite inimeste «teiseks erialaks».

TÖÖTAJATE KULTUURILISE JA TEHNILISE TASEME TÕUS

Teaduse ja tehnika progress ning töötajate kultuurilise ja tehnilise taseme tõus on sotsialistliku ühiskonna arenemise ühtse protsessi kaks vastastikku seotud külge. Teaduse ja tehnika progress esitab uusi nõudeid tootmis- ja töökultuuri, töötajate erialase ja üldharidusliku ettevalmistuse suhtes. Tuleb tõsta töötajate kultuurilist ja tehnilist taset, sest teisiti ei ole tänapäeva teaduse ja tehnika saavutuste praktiline rakendamine mõeldav. Töötajate kultuurilise ja tehnilise taseme tõstmine on vaimse ja füüsilise töö oluliste erinevuste likvideerimise tähtsamaid tegureid.

Sotsialistliku ühiskonna töötajate kultuurilise ja tehnilise taseme tõstmise üldiseks aluseks on hariduse laiendamine. Sotsialismimaades on teadus, kultuur ja haridus rahva teenistuses. Töötajate üldhariduslik tase tõuseb pidevalt, kusjuures kõrgema ja keskeriharidusega isikute arv kasvab tööliste ja koopereerunud talupoegade hulgas kiiremini kui haritlaskonna hulgas. 1939. kuni 1959. aastani suurenes kõrgema ja täieliku või mittetäieliku keskharidusega töötajate arv tööliste ja kolhoosnikute hulgas 7-kordseks, vaimse töö tegijate hulgas aga 1,8-kordseks. Töötajate mitmesuguste kihtide haridustaseme erinevuse sai sotsialism päranduseks vanalt ühiskonnalt. Selle erinevuse likvideerimine jätkub ka praegu. Siiski on ühelt poolt tööliste ja kolhoosnikute ning teiselt poolt haritlaskonna haridustase ka praegu erinev. Erakordselt tähtsat osa etendab tööliste, kolhoosnikute ja haritlaste haridustaseme ühtlustamise seisukohalt üldise kohustusliku keskhariduse kehtestamine meie maal.

Hariduse laienemise üks tingimus on vaba aja pikenemine. Marx kirjutas, et inimeste vaba aja pikkus hakkab väljendama

tulevikuühiskonna tootlike jõudude võimsust ja rikkust. Arenenud kommunistliku ühiskonna suhtes kehtivad täielikult Marxi sõnad, et rikkuse mõõdupuuks kujuneb mitte enam tööaeg, vaid vaba aeg.

Inimeste töö iseloomu ühtlustumine ei anna alust oletada, et tulevikus sulab materiaalne ja vaimne tootmine täielikult ühte. Need tegevussfäärid säilitavad muidugi oma suhtelise iseseisvuse, sest esemete tootmise ja ideede tootmise spetsiifika on küllaltki erinev. Kuid laieneb nende inimeste ring, kes võtavad osa vaimsete ja kultuuriväärtuste loomisest, selle ala töös tekivad tegevusalade järjestamise ja vahetamise keerukamad kombinatsioonid. Selle tulemusena muutub ka töötaja kultuurilise ja tehnilise taseme mõiste. Seda taset ei määra siis enam üksnes inimese erialane tegevus, vaid tema igakülgne areng, tegevuse mitmesugustes vormides osalemise määr.

Ühiskondliku töö arenemise protsess, selle kvalitatiivse diferentseerumise uute liikide tekkimine ning töö sotsiaal-majanduslike funktsioonide muutumine tõstab esile igakülgselt arenenud isiksuse kujundamise probleemi. Niisuguse isiksuse tegevuses on ühendatud mitmesugused vaimse ja füüsilise töö liigid.

4. KÕIGI ÜHISKONNALIIKMETE LOOV ÜHISKONDLIKULT VAJALIK TÖÖ

Vaimse ja füüsilise töö vahelised olulised erinevused kaovad siis, kui need mõlemad inimtegevuse liigid muutuvad võrdselt kõigi ühiskonnaliikmete esmaseks eluvajaduseks ning realiseerub kommunismi põhiprintsiip «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi». Järelikult on selle sotsiaal-majandusliku probleemi lahendamine kommunistliku töö kujunemise lahutamatu koostisosa. Nagu näitavad sotsialismi kogemused, muutub töö esmaseks eluvajaduseks juba enne, kui jõuab lõpule vaimse ja füüsilise töö oluliste erinevuste likvideerimine.

Vaimse ja füüsilise töö erinevuste likvideerimine eeldab, et töö muutub üldiseks ning kaob vana tööjaotus. Ühiskonnas kujuneb välja «niisugune tootmise organisatsioon, kus ühelt poolt ükski ei saaks teise peale veeretada oma tootliku töö osa, seda inimliku eksistentsi loomulikku tingimust, ja kus teiselt poolt tootlik töö selle asemel, et olla inimeste orjastamise vahend, muutuks nende vabastamise vahendiks, pakkudes igaühele võimalust igas suunas välja arendada ja rakendada kõiki oma niihästi füüsilisi kui ka vaimseid võimeid, ning kus tootlik töö muutuks järelikult raskest koormast naudinguks».[1]

Füüsilise ja vaimse töö orgaaniline ühendamine inimeste tootmisalases ja ühiskondlikus tegevuses on sotsialistliku tegelikkuse

[1] *F. Engels.* Anti-Dühring, lk. 260.

oluline joon ja arengutendents. See avaldub tulevikus veel rohkem ning viibki lõpptulemusena füüsilise ja vaimse töö oluliste erinevuste likvideerimiseni, haritlaskonna kui erilise sotsiaalse rühma kadumiseni. Tulevikus on kõik ühiskonnaliikmed oma tegevuses füüsilist ja vaimset tööd ühendavate töötajatena üldise, vabatahtliku kommunistliku töö seisukohalt võrdsed.

Juba praegu muutub vaimse töö tegijate ja ühiskonna enamiku vaheline sotsiaalne piir üha tinglikumaks. Füüsilise töö tegijate hulgas kasvab keerukat vaimset tööd tegevate, tehnika- ja kunstiloominguga tegelevate, tootmise juhtimisest osavõtvate kesk- ja kõrgema haridusega inimeste hulk. Samal ajal suureneb materiaalse tootmise sfääri kuuluvate ja tootmisest osavõtvate vaimse töö tegijate hulk.

Kommunism likvideerib vaimse töö erandlikkuse. Tuleviku tingimustes ei saa eksisteerida erilisi sotsiaalseid rühmi, kes töötavad ainult kätega või ainult peaga. Isiksuse igakülgne areng, tööalaste funktsioonide mobiilsus, huvide ja kogemuste rikkus, mis ühendab mitmekülgsuse distsiplineerituse, mehisuse ja tasakaalukusega — niisugused omadused iseloomustavad kommunistliku ühiskonna töötajat, kes on ühteaegu töötaja, intellektuaal, kunstnik ja ühiskonnategelane. Kommunistid, kõik marksistid-leninlased püüavad selle poole, et vaimset tegevust ja eluliselt vajalikku füüsilist aktiivsust ühendav loov ühiskondlikult vajalik töö ja tegevusala vahetamine kehtiks kõigi suhtes.

XVIII PEATÜKK

SOTSIALISTLIKU ÜHISKONNA POLIITILINE ORGANISATSIOON

Sotsialistliku ühiskonna kommunismi suunas liikumise üks seaduspärasusi on riikluse täiustamine ja sotsialistliku demokraatia laiendamine.

1. SOTSIALISTLIK RIIK KUI KOMMUNISMI EHITAMISE JA SOTSIALISMI SAAVUTUSTE KAITSMISE PEAMINE TÖÖRIIST

Sotsialistliku ühiskonna poliitiline organisatsioon tugineb valitsevatele majandussuhetele. See organisatsioon tuleneb lõppkokkuvõttes sotsialistlikust tootmisviisist.

Sotsialistliku ühiskonna poliitilise organisatsiooni moodustavad riigiorganid, kommunistlik partei, ametiühingud, kooperatiivsed, noorsoo ja teised ühiskondlikud liidud ja organisatsioonid ning massiinformatsioonivahendid (ajakirjandus, raadio ja televisioon). See organisatsioon hõlmab mitmesuguseid paindlikke vorme, mille kaudu töötajad võtavad otseselt osa majanduslike ja riiklike küsimuste lahendamisest.

ÜLDRAHVALIKU RIIGI PEAMISED ÜLESANDED JA FUNKTSIOONID

Nõukogude ühiskonna poliitilises organisatsioonis kuulub ülitähtis koht riigile. Riik on poliitiline struktuur, mille koosseisu kuuluvad seadusandliku ja täidesaatva võimu organid, sõjavägi, miilits, riikliku julgeoleku organid, kohus, prokuratuur jt.

Sotsialistlik riik läbib oma arenemises kaks etappi: proletariaadi diktatuuri riik ja üldrahvalik riik, s. o. kogu rahva — töölisklassi, koopereerunud talurahva ja töötava haritlaskonna — võim, kus juhtiv osa kuulub töölisklassile.

NLKP programmis on öeldud: «Riik kui üldrahvalik organisatsioon säilib kommunismi lõpliku võiduni. Rahva tahet väljendades on tema ülesanne organiseerida kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomist, sotsialistlike suhete ümberkujundamist kommunistlikeks suheteks, kontrollida töö ja tarbimise määra, tagada rahva heaolu tõus, kaitsta Nõukogude kodanike õigusi ja vabadusi, sotsialistlikku õiguskorda ja sotsialistlikku omandust, kasvatada rahvahulkades teadlikku distsipliini ja kommunistlikku töössesuhtumist, garanteerida kindlalt meie maa kaitse ja julgeolek, arendada vennalikku koostööd sotsialistlike maadega, kaitsta ülemaailmset rahu ja arendada normaalseid suhteid kõigi maadega.»

Sotsialismilt kommunismile üleminekul tõuseb märgatavalt sotsialistliku riigi *sisemiste* ja *väliste* funktsioonide osatähtsus.

Omal maal suureneb eelkõige riigi *majanduslik-organisatoorse* tegevuse osatähtsus. Seda tingivad kommunistliku ülesehitustöö hiigelulatus, rahvamajanduse tohutud mastaabid, mitmesuguste majandusharude vaheliste sidemete komplitseeritus ning samuti teiste maadega loodud majandussidemete tugevnemine. Kiiresti areneva rahvamajanduse juhtimine nõuab uusi meetodeid, uusi organisatsioonilisi vorme, mis maksimaalselt soodustaksid tootlike jõudude kasvu, teaduslik-tehnilise revolutsiooni saavutuste juurutamist ning töötajate initsiatiivi ja omaalgatuslikku tegevust.

Sotsialistliku riigi majanduslik-organisatoorses tegevuses on esikohal rahvamajanduse plaanikindel arendamine, materiaal-tehnilise varustamise tagamine, kaadri valik ja paigutamine ning riigiorganite otsuste täitmise kontroll.

Sotsialistliku majanduse juhtimise vormid ja meetodid täiustuvad pidevalt. Selle ilmekaks kinnituseks on Nõukogude Liidus ja teistes sotsialismimaades teostatavad majandusreformid, mille eesmärk on sotsialismi arenemise objektiivsete seaduste, sotsialismi võimaluste ja eeliste täielikum ärakasutamine.

Majanduse juhtimisest võtavad järjest aktiivsemalt osa laiad töötavad hulgad. See protsess kulgeb sotsialistliku ühiskonna poliitilise süsteemi kõigi kanalite kaudu: kasvab nõukogude, parteiorganisatsioonide, ametiühingute ja teiste ühiskondlike organisatsioonide osatähtsus. Rahvahulgad võtavad otseselt osa majandusplaanide ja tähtsamate seaduste väljatöötamisest. Suureneb kollektiivide osa ettevõtete majanduslikus tegevuses tervikuna. Ühtlasi areneb riigiorganite tegevus majanduse planeerimise ja juhtimise alal.

Kommunismile ülemineku perioodil on riigi majanduslik tegevus oma iseloomult endiselt poliitiline. Säilivad sotsialistliku omanduse kaks vormi — üldrahvalik ja kooperatiivne omandus, ühiskonna jagunemine klassideks, töö järgi tasumise põhimõte ja koos sellega ka vajaduste rahuldamise teatud ebaühtlus, püsivad kaubalis-rahalised suhted ja isemajandamine. Nendes tingimustes juhib majandust ning kehtestab töö ja tarbimise määra riik, kes

kaitseb rahva huve, kooskõlastades neid iga kollektiivi ja üksikisiku huvidega. Riik rakendab majanduspoliitika teostamisel eeskätt majanduslikke meetodeid, aga ka veenmismeetodit. Kuid vajaduse korral kasutab ta üldriikliku plaani täitmise ja töödistsipliini tagamise huvides ka administratiivseid hoobasid. Riigi majanduslikud funktsioonid kaotavad poliitilise iseloomu alles pärast kommunismi ülesehitamist.

Sotsialistliku riigi tähtsate ülesannete hulka kuulub ka sotsialistlike ühiskonnasuhete ümberkujundamine kommunistlikeks suheteks. Suhted tootmissfääris, omandusvormid, jaotamismeetodid ning need vormid, mille kaudu rahvahulgad võtavad osa juhtimisest, korraldatakse järk-järgult ümber kommunismi põhimõtetel.

Sotsialistlikule riigile on omane *kultuurilis-kasvatuslik* funktsioon. See väljendub hoolitsuses hariduse, teaduse, kirjanduse ja kunsti eest, samuti rahvahulkade kasvatamises marksismi-leninismi ja proletaarse internatsionalismi vaimus. Riik juurutab töötajate hulgas teadlikku distsipliini ja kommunistlikku töössesuhtumist, säästlikku suhtumist rahva varasse, kõrget tootmisalast ja ühiskondlikku aktiivsust.

Sotsialistlik riik täidab mitmeid välisfunktsioone, nagu maa kaitsmine imperialismi agressiivsete sepitsuste eest, võitlus rahu ja rahvusvahelise julgeoleku eest, sidemete tugevdamine sotsialistlike ja vabanenud maadega.

Sotsialismi maailmasüsteemi tekkimisega omandab esmajärgulise tähtsuse *sotsialistlike maade vahelise vennaliku koostöö arendamine,* nende võimsuse, üksmeele ja ühtsuse kindlustamine. Riik aitab üksteisele lähendada sotsialistlike maade rahvuslikku majandust ning arendada nende majanduslikku, teaduslik-tehnilist ja kultuurialast koostööd.

Sotsialistlike riikide tegevuses on tähtsal kohal mitmekülgsete sidemete kindlustamine vabanenud riikidega. Sotsialismimaad annavad koloniaalsõltuvusest vabanenud maadele igakülgset majanduslikku ja poliitilist toetust ning on revolutsioonilise töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise kindlaks toeks kogu maailmas. Sotsialistlik riik hoolitseb selle eest, et areneksid normaalsed poliitilised, majanduslikud ja muud suhted kapitalistlike maadega erineva sotsiaalse korraga maade rahuliku kooseksisteerimise põhimõttel, ning võitleb agressiooni vastu, rahvastevahelise rahu eest.

RIIGI KAITSEVÕIME KINDLUSTAMINE

Kodumaa kaitsmine on olnud ja jääb sotsialistliku riigi üheks tähtsamaks funktsiooniks. Seda funktsiooni tingib agressiivsete imperialismijõudude olemasolu nüüdisaegses maailmas ning sotsialismimaade vastu sihitud sõjalise kallaletungi oht. Nõukogude riik ja kogu sotsialistlik maailmasüsteem peavad säilitama sõjalise

kaitsevõime niisuguse taseme, mis on küllaldane ükskõik missuguse agressori purustamiseks.

Sotsialismi julgeoleku tagamine tugineb uue ühiskonna majanduslikule arengule, poliitilisele kindlusele ja moraalsele jõule. Saavutused rahvamajanduse, teaduse, tehnika ja kultuuri valdkonnas suurendavad sotsialismimaade majanduslikku, poliitilist ja sõjalist võimsust.

Marksistlik-leninliku partei õige ja ettenägelik poliitika sõjalis-tehnilisel alal võimaldab hoida kaitsetööstust vajalikul tasemel ja toota piisaval hulgal ajakohast relvastust, mis kuulub sotsialistliku süsteemi riikide sõjalise võimsuse seisukohalt otsustava tähtsusega tegurite hulka.

Nüüdisaegses sõjas, kus rakendatakse uusimaid massihävitusvahendeid, on endiselt suur tähtsus rahva ja armee moraalsel kindlusel. Seepärast hoolitsevadki NLKP ja Nõukogude valitsus töötajate poliitilise teadlikkuse tõstmise ning rahva, eriti noorsoo sõjalis-patriootilise kasvatuse eest. Truudus kodumaale, iga Nõukogude kodaniku valmisolek ja võime kaitsta relvaga kodumaad iga vaenlase vastu on kommunismiehitaja moraalikoodeksi nõue.

NSV Liidu ja sotsialistliku maailmasüsteemi julgeoleku huvid nõuavad tsiviilkaitse igakülgset täiustamist, ÄLMAVÜ töö ja noorsoo-organisatsioonide riigikaitsealase tegevuse aktiviseerimist.

Sotsialismimaa sõjalise kaitse eesliinil asuvad tema relvajõud. Sotsialistliku riigi armee loomise ja tugevdamise üldeesmärk on sotsialistliku kodumaa kaitsmine vaenlaste relvastatud kallaletungide vastu, sotsialismi ja kommunismi ehitava rahva rahuliku loova töö kaitsmine. See suur ja üllas ülesanne määrabki ära sotsialistlike riikide relvajõudude elu ja lahingutegevuse.

Suurendada relvajõudude võimsust tähendab täiustada sõjandust teaduslikult väljatöötatud põhimõtete alusel, arendada sõjateadust, tõsta sõjaväelaste lahingulise ja poliitilise väljaõppe taset, tugevdada sõjaväes organisatsioonikindlust, korda ja distsipliini, kindlustada armee sidemeid rahvaga, varustada armeed uusima sõjatehnika ja relvastusega, tugevdada armee ja laevastiku parteilist juhtimist.

Seoses sellega, et sotsialistlik süsteem on muutunud maailmasüsteemiks, on ka selle kaitsmine omandanud internatsionaalse iseloomu ning seda teostatakse kõigi sotsialistlike riikide jõududega. Tänu ühisele, kollektiivsele sõjalisele kaitsele on sotsialistlik maailmasüsteem omandanud niisuguse jõu, et imperialistlikud agressorid ei suuda seda purustada. Sotsialistliku maailmasüsteemi tingimustes osutub eriti tähtsaks sotsialistlike riikide ja nende armeede võitlusühtsuse organiseerimine, mis kulgeb sõjaväelaste internatsionalistliku kasvatamise, vägede lahingulise ja poliitilise väljaõppe kogemuste vahetamise, ohvitseride kaadri ettevalmistamise ja ühiste sõjaliste õppuste vormis. Euroopa sotsialismimaade enamiku sõjalis-poliitilise liidu ja nende armeede sõjandusliku koostöö organisatsiooniliseks väljenduseks on Varssavi leping.

2. SOTSIALISTLIKU DEMOKRAATIA ARENDAMINE

Kommunismi ehitamise tingimustes on sotsialistliku riikluse arengu peasuunaks sotsialistliku demokraatia laiendamine ja igakülgne täiustamine.

SOTSIALISTLIKU DEMOKRAATIA MÕISTE

Sotsialistlik demokraatia tekib proletaarse revolutsiooni võidu ja töölisklassi võimu kehtestamise tulemusena. See võit kuulutab privilegeeritud vähemuse võimu lõppu ja tõelise rahvavõimu algust. Töölised ja talupojad, kes aastasadade vältel olid poliitilisest elust kõrvale tõrjutud ja keda ei lastud osa võtta valitsemisest, hakkavad esmakordselt ise koos töötava haritlaskonnaga riiki juhtima. Kujuneb välja uut, kõrgemat tüüpi demokraatia.

V. I. Lenin rõhutas, et sotsialistlik demokraatia «on maksimum demokratismi töölistele ja talupoegadele ning ühtlasi tähendab ta *kodanlikust* demokratismist lahkulöömist ja *uue,* maailma-ajaloolise demokraatia*tüübi,* nimelt proletaarse demokratismi ehk proletariaadi diktatuuri tekkimist».[1]

Sotsialistlik demokraatia areneb ja täiustub uue ühiskonna ehitamise käigus pidevalt. Pärast sotsialistlikku revolutsiooni kehtestatakse *proletaarne demokraatia,* mis jääb püsima terveks kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodiks. Sotsialismi täieliku võidu, töötavate klasside ühiskonna rajamise ja inimese poolt inimese ekspluateerimise likvideerimise tulemusena muutub proletaarne demokraatia *üldrahvalikuks sotsialistlikuks demokraatiaks.* Proletaarne ja üldrahvalik demokraatia on ühtse sotsialistliku demokraatia arenemise kaks astet.

Proletaarse demokraatiaga võrreldes on üldrahvaliku sotsialistliku demokraatia iseärasuseks esiteks see, et ta hõlmab kõiki ühiskonnakihte ega tee mitte mingisuguseid kitsendusi klassikuuluvuse või muude sotsiaalsete tunnuste alusel. Teiseks rakendab ta esmakordselt vabaduse ja võrdsuse ideaali sotsialistlike põhimõtete alusel. Kolmandaks loob üldrahvalik demokraatia elanikkonna heaolu ja kultuuritaseme tõusu alusel tingimused kõigi kodanike osavõtuks viljakast tootmisalasest tegevusest ja ühiskonna juhtimisest ning isiksuse, tema initsiatiivi ja võimete pidevaks arenemiseks.

Demokraatlik ideaal hõlmab kolme peamist põhimõtet: *rahva ülemvõim, inimeste võrdõiguslikkus ja isikuvabadus.* Kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodil saavad need põhimõtted reaalse pinna. Võim kuulub tööinimestele ning saavutatakse võrdõiguslikkus ja vabadus ühiskonnaliikmete absoluutse enamiku jaoks. Kuid *kõigi* kodanike võrdõiguslikkuse ja vabaduse, *kogu*

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 33. kd., lk. 32.

rahva võimu teostamiseks vajalikud materiaalsed, sotsiaalsed ja poliitilised tingimused loob alles sotsialismi võit. Selleks et kõik töötajad võiksid täie asjatundlikkusega osa võtta poliitilisest elust, on vaja likvideerida inimese ekspluateerimine inimese poolt, parandada inimeste ainelist heaolu, tõsta nende kultuuri ja poliitilise teadlikkuse taset ning tagada vaba aeg ühiskondlikust elust osavõtuks. Sotsialism lahendab kõik need probleemid ning tagab sellega reaalsed majanduslikud, sotsiaalsed ja poliitilised tingimused rahvavõimu teostamiseks.

Üldine demokraatia ei tähenda muidugi seda, et ühiskond ei kontrolli inimese käitumist. Andes inimesele kõige ulatuslikuma vabaduse, piirab sotsialism ühtlasi igasugust sotsialismi aluste või töörahva huvide vastu sihitud tegevust. Näiteks keelab sotsialistlik riik eraomandusliku rikastumise, ekspluateerimise, rassistlike, natsionalistlike ja teiste rahvavaenulike ideede jutlustamise, sõjapropaganda ning muud seda laadi vabadused. Järelikult säilivad poliitilise elu valdkonnas ka sotsialismi ajal teatud kitsendused, mille raamid sõltuvad sotsialistliku ühiskonna küpsusest, kommunismi ehitamise huvidest, rahvahulkade poliitilise teadlikkuse ja kultuuri tasemest. Riiklikes seadustes realiseeritud ühiskondlike ja isiklike huvide õige kooskõlastamine on ühiskonna progressi ja isiksuse õitsengu tagatis.

Sotsialistlik demokraatia on meie ühiskonna arengutempo kiirendamise võimas vahend. Plaanimajandus loob kõige avaramad tingimused kõigi ühiskonnaliikmete omaalgatuse ja võimete väljaarendamiseks. Neid võimalusi kasutatakse praktiliselt seda enam, mida ulatuslikumalt võtavad rahvahulgad osa aktiivsest tootmisalasest ja ühiskondlik-poliitilisest tegevusest ja mida ulatuslikumalt järelikult areneb sotsialistlik demokraatia. Niisugune areng on ühtlasi õigete otsuste väljatöötamise parim vahend ning garantii omavoli ja subjektivismi vastu.

Kapitalismi tingimustes jääb üldise demokraatia loosung üksnes deklaratsiooniks: tühise vähemuse majanduslik võim töötajate valdava enamuse üle muudab selle deklaratsiooni tühipaljaks sõnakõlksuks ja töötajate petmise vahendiks. Üksnes sotsialism loob majanduslikud, sotsiaalsed ja poliitilised tingimused kogu rahva võimu teostamiseks ja tõelise demokraatia pidevaks arenguks. Nendeks majanduslikeks tingimusteks on ühiskondliku tootmise ja ühiskondliku omanduse pidev areng ning rahva ainelise heaolu kasv. Sotsiaalseteks tingimusteks on klassierinevuste kadumine, tööliste ja talupoegade liidu, rahvaste sõpruse ning ühiskonna ideelis-poliitilise ühtsuse kindlustamine. Poliitiliseks tingimuseks on kogu elanikkonda hõlmavate demokraatia vormide täiustamine.

Sotsialistliku riikluse arendamise üks peasuundi on NSV Liidus töörahva saadikute nõukogude osatähtsuse tõstmine. See protsess väljendub niihästi töörahva saadikute nõukogude süsteemi kõigi lülide volitusteringi laiendamises, nõukogude alaliste komisjonide tähtsuse suurendamises ja üldsuse üha ulatuslikumas kaasatõmbamises nõukogude töösse kui ka selles, et suureneb iga rahvasaadiku osatähtsus.

Rahvasaadikute riikliku töö üks vorm on osavõtt alaliste komisjonide tööst. Nende komisjonide ülesanne on tundma õppida majandus- ja kultuurielu, kogu sotsiaalse elu probleeme, valmistada ette seaduste ja otsuste projekte ning süstemaatiliselt kontrollida haldusaparaadi tööd. Nõukogude edasine areng toimub sel teel, et nad võtavad enda peale üha rohkem mitte ainult üldjuhtimise, vaid ka mitmesuguste elualade otsese haldamise funktsioone.

Demokraatia arendamise seisukohalt etendab olulist osa liiduvabariikide riiklus. Liiduvabariikide ülemnõukogude käsutuses on avarad võimalused rahvamajanduse planeerimise ja juhtimise valdkonnas. Need ülemnõukogud võtavad vastu seadusi vabariikide rahvamajanduse arendamise plaanide kohta ning osalevad aktiivselt NSV Liidu kõrgemate valitsus- ja kohtuorganite moodustamises ning tegevuses. Liiduvabariikide ülemnõukogudele on antud õigus vastu võtta seaduste koodekseid jne.

Partei peab väga tähtsaks Nõukogude seadusandluse täiustamist. Viimasel ajal on tähelepanu keskpunktis olnud näiteks niisuguste küsimuste seadusandlik reguleerimine nagu rahva tervishoiu parandamine, perekonna kindlustamine, töösuhete edasine täiustamine, looduskaitse ja loodusvarade ratsionaalne kasutamine.

Kõigi küsimuste õige lahendamise ja rahvahulkade tõelise haldusest osavõtu tähtsaks tagatiseks on nõukogude töö demokraatlikud põhimõtted: nõukogude ja nende saadikute regulaarne aruandlus valijate ees; valijate õigus kutsuda ennetähtaegselt tagasi saadikuid, kes ei õigustanud neile osutatud usaldust; avalikkus, kõigi tähtsate riigivalitsemise, majanduse ja kultuuritöö küsimuste vaba ja igakülgne arutamine nõukogude istungjärkudel; täidesaatvate võimuorganite regulaarne aruandlus nõukogude kõikide lülide istungjärkudel ning muud nõukogude organite tegevusnormid. Üks tähtsaid vahendeid maksimaalselt laia üldsuse rakendamiseks nõukogude töösse on nõukogude koosseisu süstemaatiline uuendamine. Nõukogude ümber on koondunud laialdane aktiiv, kuhu kuulub miljoneid ühiskondliku töö entusiaste.

Esindusorganite aktiivsus kasvab kommunistliku ülesehitustöö käigus. Partei juhib majanduslikke ja sotsiaalseid protsesse eeskätt nõukogude kaudu. Nõukogud on riigivalitsemise küsimusi lahendama volitatud võimuorganid. Kommunistliku omavalitsuse poole viival teel toimuv riikluse areng eeldab nõukogude osatäht-

suse kasvu. See saavutatakse nõukogude tegevuse vormide ja meetodite edasise täiustamisega, rahvahulkade huvide, vajaduste ja tahte üha täielikuma väljendamisega nõukogude tegevuses, kõige laiema üldsuse vahetu kaasatõmbamisega nõukogude töösse.

RAHVAHULKADE OSAVÕTT RAHVAMAJANDUSE JUHTIMISEST

Kommunismi ehitamise perioodil on rahvamajanduse juhtimise vormide ja meetodite täiustamise seisukohalt eriti tähtis arendada majandusorganismi all-lülide — ettevõtete, ehituste, sovhooside ja kolhooside — iseseisvust ja initsiatiivi. See nõuab teaduslikku asjassesuhtumist, majanduslikku põhjendamist ning riigi ja töökollektiivide huvide ratsionaalset kooskõlastamist, millega kõik tootmisettevõtted seatakse niisugustesse tingimustesse, et iga töötaja oleks materiaalselt ja moraalselt huvitatud tööviljakuse tõstmisest ja ettevõtte tegevuse tulemustest tervikuna. Kohaliku initsiatiivi arendamine vabastab keskorganid ettevõtete pisihooldamisest tulenevatest aja- ja jõukuludest ning võimaldab keskorganite peatähelepanu keskendada majanduse teadusliku planeerimise täiustamisele, tehnika progressi saavutuste tootmisse juurutamisele ja majanduse juhtimise kõige efektiivsemate meetodite väljatöötamisele.

Laieneva ja üha keerukamaks muutuva rahvamajanduse tingimustes on majanduse juhtimiseks vaja teatud kogemusi ja erialast ettevalmistust. Halduse spetsialiseerumisega kaasneb rahvahulkade ulatuslik kaasatõmbamine juhtimise ja kontrolli teostamisele. Seoses sellega kerkib üles laiadele rahvahulkadele mitte üksnes tootmises, vaid ka juhtimises aktiivse ja tõhusa osalemise jaoks vajalike ulatuslike teadmiste andmise probleem.

Töötajate juhtimistegevusest osavõtu demokraatlike vormide täiustamine on oluline tootmise kiirema arendamise stiimulite loomise seisukohalt. Tootmise valdkonnas on demokraatia laiendamine seotud eelkõige tööliste ja teenistujate kollektiivide osatähtsuse suurendamisega ettevõtete tegevuses. Meie aja sotsialistliku ettevõtte kollektiiv koosneb kvalifitseeritud ja haritud töölistest, inseneridest ja tehnikutest. Kogu see tohutu ühiskondlik jõud on kutsutud aktiivselt osa võtma vabrikute, tehaste, kaevanduste, kolhooside juhtimisest. Tööliste ja teenistujate tootmise juhtimisele laialdase kaasatõmbamise üks põhivorm on alaliselt tegutsevad tootmisnõupidamised.

Sotsialistliku ühiskonna areng nõuab rahvamajanduse juhtimise meetodite täiustamist. Rahvamajanduse juhtimise uus tähtis etapp on seotud Nõukogude Liidus teostatava majandusreformiga, mis näeb ette käitiste õiguste tunduva laiendamise, tsentraliseeritud planeerimise tugevdamise ja majanduslike hoobade kasutamise.

Sotsialistliku demokraatia arendamisel kuulub tähtis koht töökollektiivide kui sotsialistliku ühiskonna põhilülide osatähtsuse

tõstmisele. Kollektiivid on inimeste tööalase ja ühiskondliku aktiviseerimise tähtis tanner.

Rahvamajanduse juhtimise vormide täiustamine ja kogu juhtimismehhanismi demokratiseerimine jätkub ka edaspidi. Ainult sel tingimusel annab tsentraliseeritud planeerimine ja tootmise juhtimine maksimaalset efekti. Kogu rahva aktiivne osavõtt majanduse juhtimisest on kõige õigemate otsuste langetamise kindel garantii. Ühtlasi tõstab see töötavate hulkade tootmisalast ja kultuuritaset ning suurendab nende huvi tootmise tulemuste suhtes tervikuna.

RIIGIAPARAADI JA RAHVAKONTROLLI TÄIUSTAMINE

Sotsialistliku demokraatia arenemine eeldab riigiaparaadi töö täiustamist ja ühiskondlike aluste laienemist riigiaparaadi töös. See aparaat peab olema kõrgesti kvalifitseeritud, operatiivne, lihtne ja odav.

Haldusaparaadi kõikide lülide töö sõltub kaadrist. Seepärast on mõistetav, et tõeliselt teaduslik juhtimine on seotud kaadri õige valiku, edutamise ja paigutamisega. Sotsialismi ajal on olemas kõik tingimused selleks, et majandus- ja riigiaparaadis töötaksid asjatundlikud, poliitiliselt haritud, kultuursed inimesed, kes on võimelised praktilisi küsimusi riiklikult lahendama. Kaadri valiku ja edutamise demokraatlik süsteem, rahvahulkade ulatuslik ja efektiivne kontroll on haldusaparaadi täiustamise kindlaim garantii.

Suur tähtsus on ametiisikute valitavuse, vahetatavuse ja aruandluse leninliku põhimõtte rakendamisel. Lenin pidas ametiisikute valitavust ja vahetatavust sotsialistliku demokraatia iseärasuseks ning üheks selliseks vahendiks, mis võimaldab riigi ümber kujundada «millekski sääraseks, mis õieti polegi enam riik»[1] ning väldib ametiisikute bürokratiseerumist. Juhtiva töötaja isiksus etendab väga olulist osa. Just seepärast valib partei hoolikalt juhtivatele ametikohtadele võimekaid inimesi ja organiseerib rahvahulkade pidevat kontrolli nende tegevuse üle.

Partei taotleb, et juhtimiskooli teeks läbi üha rohkem inimesi, et järjekindlalt rakendataks ellu juhtimise kollektiivsuse leninlikku põhimõtet ning tagataks uute, värskete jõudude laialdasem juurdevool juhtivatesse organitesse. Partei rakendab abinõusid, mille eesmärk on vältida ametiisikute väljumist kollektiivi kontrolli alt. Partei kasvatab riigiaparaadi töötajate vastutustunnet selle eest, et igasugune asjaajamine ei kulgeks juhuslikult ja omapead, vaid kehtestatud korra ja seaduste järgi. Nõukogude võimu seaduste rangeimast täitmisest on huvitatud partei, riik ja kogu rahvas.

Organisatsioonilise töö üks olulisi tahke on rahvakontrolli ja otsuste täitmise kontrolli õige korraldamine. See suurendab ettevõtete juhtkonna vastutust plaanide täitmise eest, aitab tõhusalt

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 25. kd., lk. 391.

täiustada parteilist ja riiklikku juhtimist, tugevdada partei sidemeid rahvaga ning rahvahulki ühiskonna juhtimisele kaasa tõmmata. On teada, kui tähtsaks pidas otsuste täitmise kontrolli organiseerimist Lenin. Oma elu lõpuperioodil kirjutatud artiklites «Kuidas reorganiseerida Tööliste-Talupoegade Inspektsioon» ja «Pigem vähem, aga paremini» töötas ta välja Nõukogude riigis teostatava kontrolli põhimõtted. Ta kirjutas: «Tööliste-Talupoegade Inspektsiooni ülesanne on mitte ainult ja isegi mitte niivõrd «tabada», «paljastada» (see ülesanne on kohtul, kellega Tööliste-Talupoegade Inspektsioon lähedalt kokku puutub, kuid kellega ta ei ole identne), kuivõrd *osata parandada.*

Oskuslik parandamine õigel ajal — see on Tööliste-Talupoegade Inspektsiooni peaülesanne.»[1]

Lenin rõhutas korduvalt, et peaasi on kõige laiemate töötavate hulkade osavõtt kontrolli teostamisest. Praegu funktsioneerib Nõukogude Liidus rahvakontrolli süsteem. Täitmise kontrolli teostavad parteiorganisatsioonid ja nõukogude organid. On olemas ka teisi ühiskondliku kontrolli vorme — ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonide, vabatahtlike ühingute jt. poolt teostatav kontroll — ning samuti vahetult kodanike poolt teostatav kontroll.

Partei- ja riigiorganid ning rahvakontrolli organid rakendavad abinõusid seaduslikkuse ja õiguskorra tugevdamiseks, kodanike kasvatamiseks seaduste ja sotsialistliku ühiselu reeglite täitmise vaimus.

Õiguskorra ja seaduste austamine peab kujunema iga inimese isiklikuks veendumuseks. Eriti käib see ametiisikute tegevuse kohta. Ei tohi sallida ühtegi katset seadustest taganeda või neist mööda hiilida, olgu need katsed motiveeritud millega tahes. Ei ole lubatav rikkuda ka isiku õigusi või riivata kodanike väärikust.

ÜHISKONDLIKE ORGANISATSIOONIDE OSATÄHTSUSE TÕUS JA VAHETU DEMOKRAATIA ARENEMINE

Sotsialistliku demokraatia arenemise üks peasuundi, ühiskonna kommunistlikule omavalitsusele ülemineku olulisi tingimusi on praktiliselt kogu täiskasvanud elanikkonda hõlmavate ühiskondlike organisatsioonide osatähtsuse edasine suurendamine.

Üha tähtsama sisu omandab *ametiühingute* töö. Nende ülesanne on hoolitseda pidevalt rahvahulkade kommunistliku teadlikkuse tõusu eest, organiseerida sotsialistlikku võistlust ja kommunistliku töö liikumist. Ametiühingud aitavad töölistel omandada riikliku ja ühiskondliku asjaajamise kogemusi ning võtta aktiivselt osa kontrolli teostamisest töö ja tarbimise määra üle. Ametiühingud aktiviseerivad töölisi ja teenistujaid ning tõmbavad neid kaasa võitlusse tehnika progressi ja tööviljakuse edasise tõusu eest, riiklike

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 33. kd., lk. 22.

plaanide ja ülesannete täitmise ja ületamise eest. Ametiühingud hoolitsevad pidevalt tööliste ja teenistujate kvalifikatsiooni tõstmise eest, töö- ja olmetingimuste parandamise eest ning kaitsevad töötajate materiaalseid huve ja õigusi. Ametiühingute tähtis ülesanne on kontrollida elamute, kultuuri- ja teenindusasutuste ehitamise plaanide täitmist, toitlustus- ja kaubandusettevõtete ja sotsiaalkindlustuse organite tööd ning parandada sanatooriumi- ja kuurordimajandust. Ametiühingud kontrollivad ühiskondlike tarbimisfondide kasutamist, parandavad töötajate kultuurialast teenindamist ja puhkeaja veetmist, arendavad massilist kehakultuuri ja sporti.

Kommunistliku ülesehitustöö käigus kasvab *kommunistliku noorsooühingu* osatähtsus. Komsomol on partei ustav abiline. Ta aitab kasvatada noorsugu kommunismi vaimus ja tõmmata teda kaasa uue ühiskonna ehitamisele. Kommunistlik noorsooühing peab ilmutama initsiatiivi kõigil elualadel, arendama noorsoo aktiivsust ja töökangelaslikkust, kujundama teadmistejanu ning aitama tundma õppida tänapäeva teaduse, tehnika ja kultuuri saavutusi.

Koos kommunismi poole liikumisega suureneb *kooperatsiooni* — kolhooside, tarbijate kooperatiivide, elamuehituskooperatiivide ja teiste kooperatiivorganisatsioonide — kui rahvahulkade kommunistlikule ülesehitustööle kaasatõmbamise, kommunistliku kasvatustöö ja ühiskonna omavalitsuse kooli tähtsus.

Arenevad ka mitmesugused *muud töötajate ühiskondlikud liidud* — teaduslikud, teaduslik-tehnilised ja teaduse populariseerimise ühingud, ratsionaliseerijate ja leiutajate organisatsioonid, kirjanduse, kunsti, ajakirjanduse ja kultuurhariduse alal töötajate liidud, spordiseltsid.

Laieneb ühiskondlike organisatsioonide osavõtt nõukogude võimu esindusorganite seadusandlikust tegevusest. Üldsus võtab edukalt osa sotsiaalsete ja kultuuriliste funktsioonide teostamisest — raamatukogude, raamatumüügivõrgu ja lasteasutuste tööst, ühiskondlike toimetuste kaudu ajalehe- ja ajakirjaartiklite ning raadiosaadete ettevalmistamisest jne. On tekkinud ühiskondlikud konstrueerimisbürood, laboratooriumid ja isegi uurimisinstituudid. Nõukogude Liidus on loodud suur hulk elanikkonna isetegevuslikke organisatsioone avaliku korra kaitse rahvamalevate, seltsimehelike kohtute, maja-, kvartali- ja tänavakomiteede, naiskomiteede, pensionäride komiteede, lastevanemate komiteede, perekonna ja kooli kaastöönõukogude, remondisalkade jms. näol. Nende organisatsioonide kaudu lülituvad ühiskonna omavalitsusse miljonid töötajad.

Sotsialistliku demokraatia institutsioonide arengu üks suund on rahvahulkade üha ulatuslikum osavõtt riigivalitsemisest. Ettevõtetes ja ehitustel tegutsevate tootmisnõupidamiste ja tootmiskomiteede, samuti nõukogude ja ühiskondlike organisatsioonide mitmesuguste komisjonide tegevuse kõrval on rahvahulkade riigi-

valitsemisest osavõtu vormina praktikas ennast õigustanud ka kommunistliku ülesehitustöö küsimuste ja Nõukogude riigi seaduseelnõude üldrahvalik arutamine.

Sotsialistliku demokraatia arendamine ja täiustamine eitab anarhismi, lodevust ja distsiplineerimatust. Nõukogude ühiskonna areng ei nõrgenda, vaid tugevdab tema organisatsioonikindlust. Selle aluseks kujuneb üha rohkem teadlik distsipliin ja suur vastutustunne, mis kujunevad välja vastavalt sellele, kuidas iga inimene hakkab ennast tundma ühiskonna täieõigusliku peremehena ning osa võtma tootmise, ühiskonna ja riigi kogu tegevuse juhtimisest.

3. SOTSIALISTLIKULT RIIKLUSELT ÜHISKONNA KOMMUNISTLIKULE OMAVALITSUSELE

Kommunistliku ülesehitustöö käigus leiab aset järkjärguline üleminek ühiskonna omavalitsusele. *Ühiskonna kommunistlik omavalitsus on klassideta ühiskonna majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste protsesside juhtimise mittepoliitiline, mitteriiklik vorm. Ta eeldab kõigi ühiskonnaliikmete aktiivset ja otsest osavõttu üldrahvalike küsimuste otsustamisest, tagab vabaduse, võrdsuse ja vendluse ideaali kõige täielikuma teostamise.*

Ühiskonna kommunistlikule omavalitsusele üleminek läheb kaht teed: ühelt poolt riigivalitsemise edasise demokratiseerimise suunas, teiselt poolt ühiskondlike organisatsioonide edasise täiustamise suunas. Kommunistlikuks omavalitsuseks liituvad Kommunistlik Partei, nõukogud, ametiühingud, kooperatiivsed ja muud massiorganisatsioonid. Kõigis neis organisatsioonides süvenevad üha rohkem demokraatlikud, ühiskondlikud algmed. Just niiviisi valmistataksegi ette pinda üleminekuks omavalitsusele. Rahvahulkade aktiivne osavõtt riigielu kõigist vormidest, demokraatia üldine areng põhjustab ka omavalitsuse arenemist.

Ühiskonna kommunistlikule omavalitsusele üleminek tähendab riigi kadumist, klassierinevuste likvideerimise tulemusena toimuvat poliitilise, riikliku võimu asendamist ühiskonna enda võimuga, mis ei ole oma iseloomult poliitiline ja teostub ilma erilise sunniaparaadi rakendamiseta. Riigi väljasuremine eeldab kindlaid sisemaiseid ja rahvusvahelisi tingimusi.

Sisemaiste tegurite seisukohalt on *riigi väljasuremise majanduslikuks eelduseks* tootlike jõudude kõrge arenguaste ja kommunismi põhimõtte «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi» elluviimine. *Riigi väljasuremise* peamine *sotsiaalne tingimus* on klasside ja ühiskonna klassideks jagunemise jälgede kadumine. Klassideta ühiskonna tingimustes harjuvad inimesed järk-järgult täitma ühiselu reegleid ilma riikliku sunduseta. Õigusnorme hakkavad asendama kommunistliku moraali normid ja kommunistlikud tavad.

Riikliku sunduse väljasuremine ja õigusnormide asendumine moraalinormidega ei toimu ühekorraga, vaid järk-järgult, vastavalt kommunistliku ühiskonna küpsemisele. See eeldab, et kujuneks välja uut tüüpi inimene, kes mõistab sügavalt ühiskondlikke huvisid, on veendunud kommunistlik humanist ning valdab teaduse ja kultuuri tippe.

Kui ei ole enam klasse, osutub tarbetuks ka riik. «Riigivõimu vahelesegamine ühiskondlikesse suhetesse muutub vähehaaval ülearuseks ja lõpeb iseenesest. Isikute üle valitsemise asemele astub asjade haldamine ja tootmisprotsesside juhtimine. Riiki ei «kaotata», ta *sureb välja*.»[1]

Riigi väljasuremise protsess sõltub ka välistingimustest. Agressiivsed imperialistlikud ringkonnad loodavad ikka veel sotsialismi hävitada. See sunnib sotsialistlikke riike kindlustama oma kaitsevõimet. Seni kui püsib imperialistlike riikide agressiooni oht, säilib täielikult ka riigikaitse funktsioon, mis saab välja surra alles siis, kui sotsialism võidab lõplikult kogu maailmas. Järelikult *riigi väljasuremise protsess saab lõpule jõuda alles siis, kui omal maal on kommunism täielikult võitnud ja on kadunud väliskallaletungi oht.*

Missuguses järjekorras surevad välja riigi üksikud funktsioonid ja vastavalt sellele kujundatakse ümber või kaovad ühed või teised riigiorganid? Üldisel kujul andis sellele küsimusele vastuse Lenin. Ta oli seisukohal, et kõigepealt kaob töö sunduslik iseloom, seejärel karistusorganid, nagu kohus, prokuratuur ja miilits, ning viimases järjekorras armee ja sõjalaevastik. Lenin lähtus sellest, et riigi väljasuremise sisemaised tingimused küpsevad varem kui välistingimused, et kommunism võidab NSV Liidus enne kapitalistliku süsteemi kadumist.

Tänapäeval on selge, kui täpselt Lenin nägi seda ette. Ajalugu nihutab armee likvideerumise sellesse ajastusse, mil sotsialism on pääsenud võidule kogu maailmas.

Ühiskonna kommunistlikule omavalitsusele üleminek on keerukas ja paljutahuline protsess. See hõlmab kogu sotsialistliku ühiskonna poliitilise organisatsiooni, kõigi riiklike ja ühiskondlike organisatsioonide järkjärgulist ümberkujundamist. Lõpptulemusena kujunevad välja niihästi keskuses kui ka kohtadel ühiskondliku asjaajamise juhtimise uut tüüpi universaalsed organisatsioonid. Nad akumuleerivad kõik parima, mida on talletanud riiklikud ja ühiskondlikud organisatsioonid, ning astuvad lõpuks nende asemele.

Kommunism on plaanikindlalt organiseeritud ühiskond. Ühiskondliku asjaajamise juhtimine on vajalik ka kommunismi ajal. Veel rohkemgi, kommunistlikus ühiskonnas, mille arengu tingimuseks on kogu tootmise organiseerimine ühtse plaani kohaselt, osutub tootmise niisugune juhtimine, haldus, arvestus ja planee-

[1] *F. Engels.* Anti-Dühring, lk. 247.

rimine veelgi vajalikumaks. Lenin nägi ette, et kui täieliku kommunismi tingimustes kõik sotsialistliku riigi organid kaovad, siis «Kõrgema Rahvamajandusnõukogu tüüpi aparaat on määratud kasvama, arenema ja tugevnema, hõlmates kogu organiseeritud ühiskonna peamise tegevuse».[1]

Seega sotsialistliku riigi peamised funktsioonid — majanduslik-organisatoorne ja kultuurilis-kasvatuslik funktsioon — ei kao, vaid kujunevad ümber. Kuid erinevalt praegusest riigist, mis koondab enda kätte haldusfunktsioonide kõrval ka üldse igasugusele riigile omased funktsioonid (spetsiaalsed sunniorganid ja poliitilise võimu atribuudid), säilitab ühiskonna kommunistlik omavalitsus üksnes ühiskondliku asjaajamise juhtimise süsteemi, spetsiaalsed sunnivahendid aga kaovad. Klassideta ühiskonna kõigi liikmete ühtsusele, vastuvõetud otsuste ja elunormide teadlikule ja vabatahtlikule täitmisele rajatud mittepoliitiline haldus on niisugune haldus, kus on täielikult ellu viidud vabaduse, võrdsuse, kõigi inimeste ühiskondlikust elust omaalgatusliku osavõtu ning ühiskondlike normide ja reeglite vabatahtliku täitmise ideaalid.

V. I. Lenin märkis, et üheaegselt riigi väljasuremisega sureb välja ka demokraatia, mis oma iseloomult alati poliitilisena on seotud riigiga, kasutab riiki ja toetub sellele. Kommunismi ajal kaob just see demokraatia joon, kuid arenevad mittepoliitilise demokraatia vormid, mis kõige täielikumalt kehastavad rahvavõimu põhimõtet. Kommunism teostab täielikult niisugused demokraatlikud ideaalid nagu võrdsus, isikuvabadus ja kõigi ühiskonnaliikmete osavõtt haldusest.

Kõigis suundades toimuv demokraatia areng, ühiskondlike organisatsioonide osatähtsuse tõus ja ühiskondlike algmete tugevnemine riigiaparaadi töös ning tootmise ja kogu ühiskonnaelu juhtimise vahetute vormide arenemine kujutavadki endast ühiskonna kommunistlikule omavalitsusele ülemineku teid.

Teatud aja vältel eksisteerivad riiklik juhtimine ja ühiskonna kommunistlik omavalitsus omavahelises põimingus. Alles arenenud kommunismi ajal sureb riik järk-järgult välja ja annab täielikult ruumi kommunistlikule omavalitsusele.

Ühiskonna kommunistlikule omavalitsusele üleminek ei ole ühekordne akt, vaid järkjärguline protsess. See avaldub juba praegu kogu nõukogude ühiskonna ühiskondlik-poliitilise struktuuri arenemise ja täiustumise, sotsialistliku demokraatia üha ulatuslikuma arenemise näol. Selle protsessi üheks olulisemaks väljenduseks on Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei osatähtsuse kasv.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 373.

4. KOMMUNISTLIKU PARTEI OSATÄHTSUSE KASV

Mis tingib konkreetselt partei osatähtsuse kasvu nõukogude ühiskonnas selle praegusel arenguetapil?

Esiteks kommunistliku ülesehitustöö ulatuse kasv ja ülesannete komplitseeritus, mis nõuavad, et poliitiline ja organisatsiooniline juhtimine oleks kõrgemal tasemel. Üksnes rahva eesrindlikke esindajaid ühendav, ühiskonna arenemise seaduspärasusi tundev, uue ühiskonnakorra loomise suuri praktilisi kogemusi valdav partei suudab juhtida kommunistlikku ülesehitustööd tõepoolest teaduslikel alustel.

Teiseks rahvahulkade kasvav loominguline aktiivsus, üha uute miljonite töötajate kaasatõmbamine riigivalitsemisele ja tootmise juhtimisele. Rahvahulkade aktiivsus vajab organiseerimist ja teaduslikult põhjendatud eesmärkidele suunamist. Seda teebki kogu ühiskonna ulatuses partei, kelles rahvahulgad näevad oma juhti.

Kolmandaks sotsialistliku demokraatia arenemine ja ühiskondlike organisatsioonide osatähtsuse tõus. Kõigi nende organisatsioonide tegevusühtsuse tagamiseks on vaja piisava autoriteediga juhti, kes käsitleb kõiki probleeme üldrahvalike huvide seisukohalt.

Neljandaks marksistlik-leninliku teooria osatähtsuse kasv, loov arendamine ja järjest laialdasem rakendamine kommunistliku ülesehitustöö teede valgustamisel, vajadus tugevdada töötajate kommunistlikku kasvatust ning võitlust kodanliku ideoloogia ja nõukogude inimeste teadvuses säilinud igandite vastu.

Viiendaks kommunistliku ülesehitustöö rahvusvahelise tähtsuse kasv, rahvusvahelise sidemete laienemine, rahvusvahelise olukorra komplitseeritus seoses kahe süsteemi võitluse teravnemisega ülemaailmsel areenil.

Partei osatähtsuse kasv ühiskonna elus ei ole stiihiline protsess. See on partei poliitilise, teoreetilise, organisatsioonilise ja kasvatusliku tegevuse arengu ja täiustumise, kõigi parteiorganisatsioonide ja iga kommunisti vastutustunde suurenemise tulemus.

Partei on rahva poliitiline juht ja organiseerija. Partei juhtiv osa eeldab: 1) teaduslikult põhjendatud poliitika väljatöötamist; 2) kaadri paigutust, edutamist ja kasvatamist; 3) halduse põhimõtete ja meetodite kindlaksmääramist haldusaparaadi kõigi lülide ulatusliku iseseisvuse ja initsiatiivi tingimustes; 4) otsuste täitmise kontrolli.

POLIITILISE JOONE VÄLJATÖÖTAMINE

Sotsialistliku ühiskonna elu kõiki külgi määrava teaduslikult põhjendatud poliitilise joone väljatöötamine on partei juhtiva tegevuse alus. Ilma õige poliitilise jooneta ei ole võimalik edukalt lahendada riigi ees seisvaid majanduslikke, sotsiaalseid, poliitilisi ega ideoloogilisi ülesandeid.

Partei poliitiline joon suunab kõigi riiklike, majanduslike ja ühiskondlike organisatsioonide, kogu rahva tegevust.

Poliitilise joone väljatöötamisel tugineb partei marksistlik-leninlikule teadusele ja rahvahulkade kogemustele, pidades silmas rahva püüdlusi ja huve.

Inimkonna ajaloos esmakordselt toimuv kommunismi ehitamine püstitab keerukaid teoreetilisi probleeme. Nende õige teoreetilise ja praktilise lahendamise viiside leidmine on tohutu tähtsusega ülesanne. Seepärast kuulub marksistlik-leninliku teooria arendamine partei esmajärguliste ülesannete hulka ja väljendab partei kasvavat osatähtsust ühiskonnaelus.

Ühiskonnaelu juhtimisel võitleb partei resoluutselt subjektivismi ja isevoolu vastu, reaalsete tingimuste ignoreerimise vastu. Kommunistlik Partei püstitab ja lahendab kommunismi ehitamise ülesandeid vastavalt sellele, kuidas küpsevad selleks vajalikud materiaalsed, poliitilised ja moraalsed eeldused, juhindudes põhimõttest, et vältimatutest arenguastmetest ei ole võimalik üle hüpata, niisamuti nagu ei tohi ka saavutatul peatuma jääda ega edasiliikumist pidurdada.

Meie partei peajoon, s. o. kogu partei poliitika peamine suund ajaloo arengu praegusel etapil on väljendatud NLKP programmis ja partei hilisemates otsustes. See on suund kommunismi ülesehitamisele. Subjektivismi ja voluntarismi ilmingute resoluutne hukkamõistmine ja parteilise juhtimise praktikast kõrvaldamine, sotsialismi objektiivsete seaduste nõuetele, teaduse andmete, praktiliste kogemuste ning olemasolevate materiaalsete ja rahaliste ressursside arvestamisele rajatud realistlik asjassesuhtumine loob kommunismi ehitamise keerukate probleemide lahendamiseks soodsad tingimused.

RAHVAHULKADE ORGANISEERIJA JA KASVATAJA

On ülimalt tähtis välja töötada õige poliitiline joon. Ent kui ei leiduks jõudu, kes on võimeline organiseerima selle elluviimist, jääks see joon üksnes vagaks sooviks. Nõukogude ühiskonnas on niisuguseks jõuks Kommunistlik Partei. Partei liidab tervikuks teooria ja poliitika väljatöötamise ning nende praktiliseks rakendamiseks vajaliku organiseeriva tegevuse.

Juhtimisel toetub partei töörahva huvide eest peetud aastakümnete pikkuse ennastsalgava võitlusega saavutatud moraalsele autoriteedile, oma poliitilistele ja organisatsioonilistele kogemustele, praktikas kontrollitud võimele näha ette ja suunata vajalikule rajale ühiskonnaelu sündmuste arengut.

Partei juhtivad organid tegelevad kõige mitmekesisemate küsimustega. Partei otsib neile küsimustele lahendust teaduse andmete ja praktiliste kogemuste hoolika uurimise ning spetsialistide, oma ala asjatundjate arvamuste igakülgse arvestamise kaudu. Lenin

kirjutas juba nõukogude võimu esimestel aastatel: «Vähem intelligentlikku ja bürokraatlikku upsakust, rohkem selle uurimist, mida annavad meile keskuses ja kohapeal praktilised kogemused, ning selle uurimist, mida teadus on meile juba andnud.»[1]

Partei tegevuse, tema juhtiva osa realiseerimise vormid ja meetodid ei saa jääda igavesti muutumatuks, vaid need sõltuvad konkreetsest ajaloolisest olukorrast ja sellest olukorrast tulenevatest ülesannetest.

Samal ajal ei suuda isegi kõige täiuslikumad ja praktikas kontrollitud organisatsioonivormid automaatselt tagada ühiskonna juhtimise ülimalt keerukate ülesannete lahendamist. Parteiorganisatsiooni mõju oma kollektiivi elu kõigile tahkudele sõltub suurel määral organisatsiooni koosseisust. Edu määrab oluliselt ära see, kes kuuluvad parteikomiteede koosseisu ja neid juhivad, see, kuidas parteikomiteed kaadrit valivad, paigutavad ja kasvatavad. Partei taotleb, et kõigis rahvamajandusharudes, teaduse, kultuuri ja halduse alal oleksid juhtivatel kohtadel niihästi kommunistid kui ka parteitud töötajad, haritud, energilised ja andekad organisaatorid, kes tunnevad hästi oma tööd ja omavad rahvahulkades autoriteeti. Partei paigutab oma liikmeid maailma revolutsioonilise ümberkujundamise kõige raskematele ja vastutusrikkamatele aladele.

Partei juhtiv tegevus tuleneb paljudest põhjustest. Esiteks, marksistlik-leninliku teooria arendamisega ja poliitika väljatöötamisega näitab partei ühiskondlikele organisatsioonidele ja kõigile töötajatele kätte kommunistliku ülesehitustöö tee. Teiseks, partei võtab oma ridadesse kõige eesrindlikumaid ja teadlikumaid töölisi ja teiste töötavate kihtide esindajaid. Nõukogude Liidu Kommunistlikus Parteis on ülekaalus töölised ja kolhoosnikud (1971. aastal moodustasid nad kommunistide üldarvust 55,2%). Kolmandaks, partei kui ühiskondlik-poliitilise organisatsiooni juhtiv tegevus ei tugine sundusele, vaid veendumustele ja teadlikule distsipliinile. Kõikide ühiskondlike ja riiklike organisatsioonide koosseisu kuulub kommuniste, ning just nende kaudu juhibki partei teiste organisatsioonide tööd. Neljandaks, partei kehastab kogu rahva huve, parteile on võõrad igasugused ametkondlikud või kolkakaalutlused. Partei arvestab, seostab ja koordineerib ühiskonna kõigi klasside ja sotsiaalsete rühmade, kõigi rahvuste ja rahvaste, kõigi põlvkondade huve ja vajadusi. Seepärast tagab parteiline juhtimine kõigi põhiliste majanduslike, poliitiliste ja ideoloogiliste küsimuste kõige edukama lahendamise kogu ühiskonna huvides.

Missugune on sotsialistlikus ühiskonnas kommunistliku partei ja teiste töörahva organisatsioonide koostöö mehhanism?

Kõiki riiklikke ja ühiskondlikke organisatsioone poliitiliselt juhtides ei võta partei enda peale vahetu halduse funktsioone, ei asenda ühiskondlik-poliitilise süsteemi teisi institutsioone, ei luba

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 32. kd., lk. 124.

segi ajada partei ja muude organisatsioonide funktsioone ning väldib tarbetut parallelismi nende töös. Parteiorganisatsioonid suunavad töörahva saadikute nõukogude, ametiühingute, kommunistliku noorsooühingu ja teiste ühiskondlike organisatsioonide tööd nende koosseisu kuuluvate kommunistide kaudu, parteigruppide kaudu.

Kommunistlik partei on loova töö partei. Ta jälgib hoolikalt, et tema poliitikat, mis on väljendatud programmis, direktiivides, plaanides ja otsustes, ellu viidaks. Oluline tähtsus on seejuures otsuste täitmise kontrollil. See suurendab parteiorganite ja juhtivatel kohtadel olevate kommunistide vastutust partei ja kogu rahva ühisürituse eest, iga töötaja vastutust temale usaldatud töölõigu eest ning õpetab pidama ranget distsipliini.

Partei üks funktsioone on ideoloogiline kasvatustöö, partei poliitika selgitamine, marksistlik-leninliku teooria propaganda ja võitlus kodanliku ideoloogia vastu. Kommunism on rahvahulkade teadlik looming. Seepärast on poliitilise teadlikkuse kasvatamine kommunistliku ülesehitustöö vältimatult vajalik tingimus.

PARTEI DEMOKRAATLIK STRUKTUUR

Partei on vabatahtlik organisatsioon. Tema jõud peitub liikmeskonna aktiivsuses ja teadlikkuses. Nagu kirjutas Lenin, väärib partei liikme nime «ainult see, kes tähelepanelikult uurib, läbi mõtleb ja iseseisvalt otsustab oma partei küsimusi ja *saatust*».[1]

NLKP programm, nähes ette parteielu leninlike normide ja juhtimisprintsiipide tänapäeva tingimustele vastavat edasiarendamist, märgib: «Kommunistlikku ühiskonda ehitava rahva eesmise väesalgana peab partei edasi liikuma ka oma siseelu organiseerimisel, näidates eeskuju ühiskonna kommunistliku omavalitsuse kõige täiuslikumate vormide kujundamisel.»

Mis on parteielu leninlikud normid NLKP tegevuses? Parteielu leninlikud normid on kokkuvõttes partei organisatsioonivorme, tema siseelu ja tegevusviise määravate reeglite kogum. Siia kuuluvad partei liikmeks oleku tingimused, kommunistide õigused ja kohustused, partei juhtivate organite moodustamise kord ja organisatsiooniline struktuur.

Partei sisedemokraatia näeb ette kõigi kommunistide jaoks ühtset distsipliini, alamalseisvate parteiorganite allumist kõrgemalseisvatele, vähemuse allumist enamusele, kõigi juhtivate parteitöötajate aruandmiskohustust, valitavust ja asendatavust, juhtimise kollektiivsust, kõigi kommunistide aktiivsuse ja algatusvõime arendamist, küsimuste arutamise vabadust ja tegevusühtsust. Parteielu normide range täitmine on kõigi marksistlik-leninlike parteide eduka tegevuse obligatoorne tingimus.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 19. kd., lk. 136.

Sotsialismi võit NSV Liidus, nõukogude ühiskonna kasvav ühtsus muutis töölisklassi kommunistliku partei kogu nõukogude rahva avangardiks.

Partei aluseks on partei-algorganisatsioonid, mis on loodud peaaegu kõikides ettevõtetes ja asutustes. Kohtadel etendavad partei poliitika ja ürituste praktilisel elluviimisel tähtsat osa liiduvabariikide kommunistlike parteide keskkomiteed, NLKP krai-, oblasti-, linna- ja rajoonikomiteed.

Partei viib vankumatult ellu partei sisedemokraatia edasiarendamise, parteielu leninlikest normidest kinnipidamise ja kommunistide aktiivsuse suurendamise joont. Parteis rakendatakse järjekindlalt juhtivate organite valitavuse ja aruandmiskohustuse põhimõtet, temas valitseb kollektiivse juhtimise ja kollektiivse töö vaim. Partei tegevuse küsimusi arutatakse ja otsustatakse laialdase demokraatia pinnal.

KÜSIMUSTE ARUTAMISE VABADUS JA TEGEVUSÜHTSUS

Partei juhtiva osa teostamise obligatoorne tingimus on partei ridade ideeline ja organisatsiooniline ühtsus. Partei ei saa eksisteerida, kui tema liikmeid ei liida ideeline ühtekuuluvus.

Partei ideeline ühtsus on suur jõud. Kuid ideeline ühtsus on tugev ainult sel juhul, kui seda kinnitab organisatsiooniline ühtsus. Ideoloogia ühtsusele, organisatsioonikindlusele ja teadlikule distsipliinile rajatud tahte- ja tegevusühtsus on marksistlik-leninliku partei tüüpiline joon.

Partei organisatsioonilise ehituse juhtiv põhimõte — demokraatlik tsentralism — ühendab ranget tsentraliseeritust ja parteidistsipliini kõige laialdasema demokraatiaga kogu partei siseelus, kuna kõigil partei liikmetel on õigus vabalt arutada partei poliitika küsimusi, kõik partei ametiisikud, juhtivad organid ja asutused on valitavad, aruandmiskohustuslikud ning asendatavad.

Tsentralism ja distsipliin ei välista, vaid just eeldavad arvamuste vabadust ja partei poliitika küsimuste arutamise vabadust. Kõik suuremad partei ette kerkinud küsimused vajavad arutamist. Selle käigus avaldatakse mitmesuguseid, sealhulgas ka vastukäivaid mõtteid. See on täiesti loomulik. Erineva poliitilise hariduse taseme, erinevate teadmiste ja kogemuste tõttu võivad inimesed jõuda arutatava probleemi mitmesuguste aspektide suhtes erinevatele arvamustele. Erinevatest seisukohtadest kristalliseerub lõpuks domineeriv seisukoht, mis saab ka kinnituse kõigile kohustusliku parteiotsuse näol.

Partei jõud ei seisa vastuolude puudumises (seesuguseid parteisid polegi olemas), vaid selles, et need vastuolud lahendatakse õigesti ja põhimõttekindlalt. See viib parteid edasi, karastab teda ideeliselt ja konsolideerib tema ridu.

Arenenud sotsialistlikus ühiskonnas puudub sotsiaalne baas iseseisva poliitilise platvormiga fraktsioonide tekkimiseks parteis. See aga ei tähenda, et parteis kaovad kõik vastuolud. Muutuvad üksnes vastuolude iseloom ja nendest jagusaamise meetodid. Ühine eesmärk ja maailmavaade liidavad küll kõiki ühiskonnakihte, kuid siiski võib ilmneda, et partei ridadesse kuulub inimesi, kes kalduvad looma fraktsioone ja eri rühmitusi. Seepärast säilitab partei oma arsenalis NLKP põhikirjas ettenähtud organisatsioonilisi garantiisid igasuguse fraktsioonilisuse ja grupivaimu vastu, mis ei sobi ühte marksistlik-leninliku parteilisusega.

Partei vankumatu ideeline ja organisatsiooniline ühtsus on tema võitmatuse tähtis allikas ning kommunismi ehitamise grandioossete ülesannete eduka elluviimise tagatis.

XIX PEATÜKK

SOTSIALISTLIKU ÜHISKONNA TEADUSLIK JUHTIMINE

K. Marx tõestas, et ühiskonna arenemine on seaduspärane looduslooline protsess. Sotsialismi tekkimiseni kandis ta stiihilist iseloomu. Vaid sotsialismi ajal kujunesid objektiivsed tingimused ühiskonna arenemise seaduste plaanipäraseks kasutamiseks ning ühiskonnaelu teaduslikuks juhtimiseks.

Marksism-leninism on sotsialistliku ühiskonna juhtimise teooria üldine metodoloogiline alus. Teaduslik kommunism formuleerib sotsiaalsete protsesside juhtimise tähtsaimad põhimõtted, meetodid ja ülesanded.

1. ÜHISKONNA JUHTIMINE ON OBJEKTIIVNE PARATAMATUS

Marksism näitas esimesena ühiskondliku mõtte ajaloos, et ühiskond on keeruline süsteem, mis koosneb paljudest erilaadsetest elementidest ja protsessidest, mis mõjutavad üksteist ja on põhjuslikes seostes. Ühiskondlik süsteem areneb objektiivsete seaduste kohaselt. Tema arenemine eeldab tingimata juhtimisprotsesse, s. o. isereguleerimist. Marx tuletas juhtimise objektiivse paratamatuse inimese ühiskondlikust (kollektivistlikust) olemusest, töö ühiskondlikust iseloomust. Tootmine eeldab tööjaotust, proportsioonide kindlaksmääramist töö eri valdkondade vahel, teatud korra ja organiseerituse, inimestevaheliste suhete ja nende tegevuse produktide vahetuse säilitamist. Marx kirjutas: «Iga ulatuslikum otseselt ühiskondlik või ühine töö vajab suuremal või vähemal määral juhtimist.»[1]

Juhtimisele allub mitte ainult inimeste tööalane tegevus, vaid ka nende sotsiaalne käitumine ja ühiskonna vaimuelu. Tõepoolest: inimene, olles ühiskondlik olevus, kuulub alati ajalooliselt tingitud

[1] *K. Marx.* Kapital, I kd., lk. 289.

ühiskonda (formatsiooni), klassi, sotsiaalsesse kollektiivi, need aga esitavad talle spetsiifilisi nõudeid, asetavad tema teod, käitumise, tegevus- ja mõtlemislaadi teatud raamidesse.

Avastades ühiskonna juhtimise hädavajaliku ja universaalse iseloomu, näitas Marx samal ajal kahesuguse isereguleerimise mehhanismi olemasolu ühiskonnas.

Üks nendest on stiihiline, kus süsteemi reguleeriv mõjustamine kujutab endast paljude erinevate, sageli üksteisele vastukäivate juhuslike nähtuste kokkupõrke, põimumise ja ristumise tagajärge. Inimesed ei saa sekkuda juhuse mängu, allutada teda oma huvidele; nad on võimelised, täpsemalt öeldes sunnitud kohanema selle keerulise ja ohtliku mänguga. Eriti sügavalt ja igakülgselt uuris Marx turustiihiat, mis on kapitalistliku tootmise peamine reguleeriv jõud.

Teiseks mehhanismiks on teadlik juhtimine, s. o. ühiskondlike protsesside sihipärane mõjustamine inimeste poolt teatud tulemuste saavutamiseks. Marx näitas samuti ära tootmise ja terve ühiskonna teadliku juhtimise peaeesmärgi: kindlustada sotsiaalset süsteemi, tagada tema funktsioneerimine ja arenemine, kaitsta teda võimaluste piires stiihiliste jõudude eest, meelevaldsuse eest. Marx kirjutas, et juhtimisega tagatud reguleeritus ja kord on «antud tootmisviisi ühiskondliku kindlustamise vormiks ning seepärast selleks vormiks, mis teeb selle tootmisviisi relatiivselt vabaks lihtsast omavolist ja lihtsast juhusest».[1]

Teadlikul juhtimisel on alati ajalooliselt konkreetne, klassiühiskonnas aga peale selle ka klassi-iseloom. Juhtimise eesmärgid, tema ulatus, samuti nagu ka sisu, põhimõtted ja meetodid sõltuvad ühiskonna iseloomust, valitsevatest ühiskonnasuhetest, eelkõige majandussuhetest. Juhtimine klassiühiskonnas on allutatud majanduslikult valitseva, tootmisvahendeid valdava ja tänu sellele riigivõimu teostava klassi huvidele. Oma huvidele vastavalt loob valitsev klass ühiskondlikku süsteemi ja tema eri lülisid mõjustava ühiskondlike institutsioonide, organite ja organisatsioonide süsteemi. Juhtimise subjektid kapitalistlikus ühiskonnas (riik, kodanlikud poliitilised parteid ja organisatsioonid) kaitsevad kodanluse huve, teenivad tema rikastumise, töötajate ekspluateerimise ja rõhumise eesmärke. Marx kirjutas, et kapitalistlik juhtimine on ühiskondliku tööprotsessi ekspluateerimise funktsioon, et ta on tingitud ekspluateerija ja ekspluateeritavate paratamatust antagonismist. Marx iseloomustas juhtimistööd kapitalismi tingimustes kui kapitalisti «vahetut ja alalist järelevalvet» töötajate üle. Olukord ei muutu sugugi sellest, et tänapäeval ei juhi kapitalist ettevõtteid, eriti suurkäitisi vahetult ise, vaid seda teevad tema teenistuses olevad ametnikud.

Marksismi-leninismi rajajad on korduvalt rõhutanud teadliku juhtimise kitsaid piire kapitalismi ajal. Kodanlus suudab tõhusalt

[1] *K. Marx.* Kapital, III kd., lk. 727.

juhtida ettevõtteid, ettevõtete koondisi ja terveid majandusharusid. Kuid teaduslikult juhtida tootmist ja ühiskonda tervikuna ta ei suuda. Väärtussuhted ja turustiihia, mille aluseks on erakapitalistlik omandus, on niisugune jõud, mida inimene ei suuda vallata. Samal ajal on nüüdisaegsele tootmisele objektiivselt omane tsentraliseerimise ja sihipärase juhtimise tendents kogu ühiskonna ulatuses.

Tootmine on meie ajal diferentseerunud paljudeks harudeks, mis tõstab harudevahelise koordineerimise ja koopereerimise osatähtsust. Teisiti öeldes, diferentseerumine sünnitab enesele vastupidise, integratsiooni tendentsi. Veelgi rohkem, tänapäeva teaduslik-tehniline revolutsioon loob niisugused tootmise, teaduse ja tehnika alad (kosmoseuurimine, aatomienergeetika, raketiehitus jne.), mille organiseerimine ja laialdane arendamine pole jõukohane monopolidele, rääkimata üksikutest ettevõtetest. Siin on vajalik tohutute tööjõu, materiaalsete ja rahaliste ressursside ühendamine ja kontsentreerimine kogu riigi, mõnikord aga ka rahvusvahelises ulatuses. Selle tagajärjel süveneb kapitalistlikus ühiskonnas üha rohkem vastuolu plaanipärast tsentraliseeritud juhtimist nõudva tootmise ja turustiihiat sünnitava eraomanduse vahel. Selle vastuolu osalise lahendamise vahendiks on riiklik-monopolistlik reguleerimine, majanduse programmeerimine.

Kodanluse ideoloogid ja nende reformistlikud abimehed väidavad, et riiklik-monopolistlik reguleerimine muudab kapitalismi olemust, transformeerib ta mingisuguseks industriaalühiskonnaks, mis pole ei kapitalistlik ega sotsialistlik. Lenin kirjutas, et vaatamata tootmise kontsentreerimisele rahvuslikus ja isegi rahvusvahelises ulatuses, vaatamata tema teatud plaanilisele reguleerimisele, «jääme ikkagi *kapitalismi* piiridesse, ehkki ta uude staadiumi, kuid kahtlemata kapitalismi piiridesse».[1] Riiklik-monopolistlik reguleerimine ja programmeerimine pole samaväärne sotsialismiaegse teadusliku juhtimisega. Ta võib vaid kiirendada või aeglustada stiihiliste turujõudude toimet, kuid nende kõrvaldamiseks on ta võimetu.

Turustiihia ületamiseks on vaja likvideerida eraomandus ja asendada see ühiskondliku omandusega, teisiti öeldes, teostada sotsialistlik revolutsioon, võidule viia sotsialistlik, kommunistlik ühiskond. Ainult sotsialismi ja kommunismi ajal on võimalik tootmise ja terve ühiskonna tõeliselt teaduslik tsentraliseeritud juhtimine. «Kommunism erineb kõigist senistest liikumistest selle poolest,» kirjutasid Marx ja Engels, «et ta paneb toime pöörde kõigi seniste tootmis- ja läbikäimissuhete põhialuses ja vaatleb esmakordselt kõiki stiihiliselt tekkinud eeldusi teadlikult kui eelnevate põlvkondade loomingut, võtab nendelt eeldustelt stiihilisuse ja allutab need ühinenud indiviidide võimule.»[2]

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 25. kd., lk. 413.

[2] *K. Marx, F. Engels, V. I. Lenin.* Teaduslikust kommunismist. Tallinn, 1966, lk. 35.

2. SOTSIALISTLIKU ÜHISKONNA TEADUSLIKU JUHTIMISE OBJEKTIIVSED ALUSED JA OLEMUS

TEADUSLIKU JUHTIMISE OBJEKTIIVSED ALUSED

Sotsialistlikus ühiskonnas lakkab toimimast kapitalismile omane tootmise ja ühiskonnaelu stiihiline regulaator — turusuhted, konkurents. Sotsialistliku tootmise ja sotsialistlike ühiskonnasuhete kogu kompleksi tähtsaimaks reguleerijaks saab subjektiivne tegur — inimeste teadlik, plaanipärane tegevus, kommunistliku partei poolt juhitav riiklike ja mitteriiklike asutuste ja organisatsioonide süsteem. Turustiihia, anarhia ja konkurents asenduvad teadusliku, plaanipäraselt organiseeritud juhtimisega.

Sotsialismi funktsioneerimine ja arenemine on objektiivsete seaduste kohaselt toimiv looduslooline protsess. Neid seadusi võivad inimesed tunnetada ja ühiskonna huvides ära kasutada. Seaduste tunnetamine ja kasutamine on sotsialismi ajal objektiivselt paratamatu. Sotsialistliku ühiskonna liikmete huvid langevad põhilises, peamises ühte ühiskonna huvidega. Seepärast viimased ei rõhu neid pimeda võõra jõuna. Ühiskonna sotsiaalne, poliitiline ja ideeline ühtsus aitab inimestel välja töötada ühise eesmärgi ja ühiste jõupingutustega tagada tema saavutamise. Sotsialismi seadused avalduvad koostöö ja vastastikuse abistamise suhetega seotud kõigi ühiskonnaliikmete ühises tegevuses. Sellega seletub ajaloos seninähtamatu subjektiivse teguri osatähtsuse tõus.

Sotsialistliku ühiskonna juhtimise objektiivseks aluseks on tootmisvahendite ühiskondlik omandus. Viimane ühendab ja liidab inimesi, võimaldab mobiliseerida tööjõu, materiaalsed ja rahalised ressursid ühiskonna ees seisvate ülesannete lahendamiseks. Tema baasil toimib plaanipärase, proportsionaalse arengu seadus, mis hõlmab mitte ainult majandust, vaid kompleksselt kõiki ühiskonnasuhteid. *Sotsialism laiendab sel teel juhtimise piire kogu ühiskonna ulatuseni.*

Muidugi ei garanteeri plaanipärasuse ja proportsionaalsuse seadus automaatselt ühiskonna harmoonilist arenemist. Ta loob vaid võimaluse selleks. Et muuta võimalus tegelikkuseks, on vaja praktiliselt rakendada seaduse nõudeid. Selle seaduse valdamine on keeruline ja raske, seda enam, et ta toimib kaubalis-rahaliste suhete tingimustes, mis toovad endaga kaasa teatud stiihilisuse elemendid ühiskondlikesse protsessidesse. Kaubalis-rahaliste suhetega seotud majanduslike hoobade kasutamine juhtimises, nende suhete aktiivne mõjustamine riikliku plaani kaudu on juhtimisorganite tähtis ülesanne.

Teadusliku juhtimise all mõistetakse ühiskondliku süsteemi teadlikku sihipärast mõjustamist objektiivsete seaduspärasuste tunnetamise ja kasutamise alusel. Teaduslikult juhtida sotsialistlikku ühiskonda tähendab õigeaegselt välja selgitada ja kõrvaldada vastuolud ja takistused ühiskondliku progressi teel, ratsionaalselt kasutada sotsialismi eeliseid ja reaalseid võimalusi.

Kõige tähtsam juhtimises on inimeste, kollektiivide juhtimine. Ühiskonna arenemine koosneb miljonite inimeste tegevusest, ja iga suurema või väiksema ürituse edu oleneb otsustaval määral sellest, kuidas nad on ette valmistatud, kui õigesti paigutatud, kui efektiivne on nende vastastikune mõjustamine.

Sotsialismi ajal muutub põhimõtteliselt mitte ainult juhtimise majanduslik alus, ühiskondlik olemus ja ulatus, vaid ka juhtimise subjekt, s. o. juhtimisfunktsioone teostavate organite ja organisatsioonide süsteem. Juhtimise suveräänseks subjektiks on siin töötajad ise. Parimad neist on esindatud kommunistlikus parteis ja riigiorganites.

Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus peavad ühiskonna teaduslikku juhtimist väga tähtsaks. NLKP Keskkomitee 1964. aasta novembripleenumi, 1965. aasta märtsi- ja septembripleenumi ning partei XXIII kongressi poolt kavandatud abinõud majanduse ja ühiskondlik-poliitilise elu juhtimise täiustamiseks tähistavad olulist etappi nõukogude ühiskonna arenemises teel kommunismile.

Sotsialistliku ühiskonna arenedes ja nüüdisaegse teaduslik-tehnilise revolutsiooni laienedes muutuvad üha keerukamaks ja mitmekülgsemaks ka juhtimisülesanded. Teaduslik-tehniline revolutsioon kujundab ümber tootmise ja inimeste suhted ning mitmekesistab nende suhtlemise vorme ühiskonnaelu kõigis valdkondades. Ta kutsub esile suurte inimhulkade ümberpaiknemise, muudab nende kutsealast koosseisu, tööd, elu-olu, mõtteviisi, vajadusi ja huve. Kasvab töötajate kvalifikatsioon, tõusevad nõudmised nende erialase ja üldharidusliku ettevalmistuse, kultuurilise ja tehnilise taseme suhtes. Teaduslik-tehnilise revolutsiooni toimel suureneb sotsialistliku ühiskonna sotsiaalse struktuuri liikuvus, kiireneb sotsiaalsete erinevuste kustumine.

See kõik muudab keerulisemaks juhtimisülesanded, tõstab juhtimisorganite ette uued ja rasked probleemid. Sotsiaalses juhtimises sotsialismi ajal on peamine arvestada ning koordineerida kogu ühiskonna huvides töölisklassi, talurahva ja haritlaskonna eri gruppide ja kollektiivide spetsiifilisi huve ning välja töötada ja ellu rakendada niisugused inimeste organiseerimise ja stimuleerimise viisid, mis virgutavad neis kõrget tööalast ja ühiskondlikku aktiivsust ühiskonna ees seisvate eesmärkide saavutamise nimel.

Ühiskonna juhtimise ülesannete lahendamine tänapäeva teaduslik-tehnilise revolutsiooni ja sotsiaalse progressi kiirenemise tingi-

mustes nõuab uusimate teaduslike ja tehniliste vahendite kasutamist. Eriti kõrgeid nõudmisi esitatakse ühiskonnateadustele kui teadusliku juhtimise teoreetilisele alusele. Tähtis koht nende seas on poliitilisel ökonoomial ja teaduslikul kommunismil, mis relvastavad meid sotsialismi ja kommunismi ehitamise seaduspärasuste tundmisega.

Suure tähtsuse omandab statistika täpne organiseerimine. Väga oluline on ka konkreetsete sotsiaalsete uuringute metoodika ja tehnika edasine täiustamine, sest need uuringud kujutavad endast sotsiaalse informatsiooni hankimise tähtsat kanalit. Juhtimisülesannete lahendamine tänapäeva tingimustes nõuab automatiseerimisvahendite, matemaatiliste meetodite ja elektronarvutustehnika kasutamist.

3. JUHTIMISE PÕHILISED FUNKTSIOONID JA SUBJEKT

Ühiskondlike protsesside juhtimine eeldab mitte ainult objekti (ühiskonna või selle üksiklülide), vaid ka subjekti olemasolu, milleks on kõiki juhtimislülisid ühendav ja nende tegevust kooskõlastav süsteem, mis korrigeerib teda sõltuvalt sise- ja välistingimuste muutumisest. Sotsialistlikus ühiskonnas on niisuguseks juhtimise subjektiks riiklike ja mitteriiklike, ühiskondlike organite ja organisatsioonide süsteem.

JUHTIMISE SUBJEKT

Ühiskondlike protsesside juhtimise keskpunktis on marksistlik-leninlik partei. «Selleks, et valitseda,» kirjutas Lenin, «peab olema karastatud revolutsionääride-kommunistide armee, see on olemas, seda nimetatakse parteiks.»[1] Partei töötab välja ühiskonna arenemise, ühiskonnaelu põhiliste sfääride arenemise ühtse poliitilise joone, garanteerib selle joone elluviimise organisatsiooniliselt ja ideoloogiliselt, valib, paigutab ja kasvatab juhtivat kaadrit ning kontrollib vastuvõetud otsuste täitmist. Poliitiline juhtimine on teadusliku juhtimise kõige üldisem, kõrgem tasapind.

Kommunistliku partei poliitika on rajatud marksismi-leninismi kindlale teaduslikule alusele. Just marksism-leninism kui ainuõige teadus ühiskonnast võimaldab parteil alaliselt silmas pidada liikumise peaeesmärki ning allutada selle saavutamisele kõik teised ülesanded, orienteeruda ühiskondlike sündmuste keerulises labürindis ja konkreetsest olukorrast lähtudes leida õige lahenduse ka kõige raskematele probleemidele. Tuginedes ühiskonna arenemise seaduspärasuste tundmisele, väljendab partei poliitika ühiskonna

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 32. kd., lk. 42.

vajadusi, kõigi töötajate, riigi kõigi rahvuste ja rahvusrühmade huve.

Tähtsal kohal juhtimissüsteemis on sotsialistlik riik, mis kujutab endast ühiskondlike protsesside võimsat reguleerijat. Rahva kui suveräänse juhtimise subjekti tahe tõuseb seaduseks, omandades universaalse ja kohustusliku iseloomu just riigi seadustes. Seadusandlikud funktsioonid kuuluvad vaid riigile kõrgeima võimuorgani, NSV Liidu Ülemnõukogu näol. Ainult riigil on sunnivahendid ja -organid (kohus, prokuratuur, miilits, riikliku julgeoleku organid jne.). Riigi käsutuses on ka võimsad ideoloogilise mõjutamise vahendid (kool, ajakirjandus, kino, raadio, televisioon jne.). Omades poliitilise võimu eelisõigust, tohutut autoriteeti ja inimeste mõjutamise vahendeid, etendab riik väga suurt osa sotsialistliku ühiskonna juhtimisel. Ta on partei poliitika tähtsaim elluviija.

Vahetut juhtimist teostab juhtimisaparaat majandus-, plaani-, rahandus-, riigikaitse-, välispoliitiliste jt. organite kaudu.

Juhtimisaparaadi töötajatele esitatakse kõrgeid nõudmisi. Esmatähtsad nende hulgas on *ustavus kommunismiüritusele, kõrge vastutustunne ja printsipiaalsus, sügav asjatundlikkus ning oskus kvalifitseeritult juhtida antud ala.* Selleks et juhtida, kirjutas Lenin, on vaja tööd tunda. Ei saa juhtida ilma kompetentsuseta, juhtimisteadust tundmata. Lenin nõudis marksismi teooria tundmist ja eriettevalmistust ühes või teises valdkonnas, kaasaegse tootmise tundmist. Praktilisus, asjatundlikkus, organiseeritus on vältimatud nõudmised juhtimisaparaadi töö suhtes.

Juhtimisaparaadi tegevuses on tähtis teatud organiseeritus ja süsteemikindlus. See tähendab, et aparaadi töö peab kujutama endast igakülgselt läbikaalutud, rangelt korrastatud, ajas ja ruumis üksteisega seostatud vahendite kogumit, mis on välja töötatud niihästi kogu ühiskonna kui ka üksikute kollektiivide konkreetseid tingimusi ja ülesannete omapära arvestades. See eeldab samuti iga juhtimisorgani ja tema üksikute töötajate funktsioonide ranget spetsialiseerimist, nende kooskõlastatust, dubleerimise ja otstarbetute vahelülide kõrvaldamist. «Mitmesuguste asutuste kooskõlastatud töö puudumine,» kirjutas Lenin, «... on üks suuremaid pahesid, mis teeb takistusi majanduslikule ülesehitustööle.»[1]

Juhtimisaparaadi ja tema töötajate tegevuse organiseerimise tähtis ja keerukas probleem on administratiivse ja teadusliku külje ühendamine. Lenin pidas juhtimise teaduslikku külge peamiseks, kuna ilma teaduseta ei saa tööd, selle hulgas ka administratiivtööd õigesti organiseerida. Samal ajal on oluline, et aparaadi töötajad oleksid osavad administraatorid, kes suudaksid korraldada juhitavate tegevust ning neid kontrollida, kasutades selleks neile antud administratiivseid õigusi. Seadustest ja sotsialistliku ühiskonna põhimõtetest kinnipidamine on juhtimissüsteemi töötajatele rangelt kohustuslik.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 32. kd., lk. 364.

V. I. Lenin esitas juhtivale kaadrile erakordselt kõrgeid nõudmisi. Juhtivale, eriti vastutavale ametikohale edutamise kriteeriumiks pidas ta «ustavust sotsialismile», mis on ühendatud «kaine mõistuse», «praktilise taibu», soliidsete teaduslike ja tehniliste teadmistega, oskusega «ilma kärata» korraldada suurte inimkollektiivide ühist tööd sotsialistliku organisatsiooni raames. Just nimelt selliseid ja ainult selliseid inimesi pidas Lenin otstarbekaks edutada «rahva töö juhtijate, valitsemise juhtijate vastutavaile kohtadele».[1] Ta nõudis vastuvaidlematult nende kommunistide vallandamist, kes tõsiselt ei õpi juhtimist.

Valitsemine on inimeste subjektiivse tegevuse ala, milles pole alati võimalik otsekohe arvestada objektiivses tegelikkuses asetleidvaid pidevaid muutusi. Juhtimisorganite ülesanne seisab selles, et võimalikult kiiresti näha neid muutusi ja viia juhtimine kooskõlla objektiivse arenemise nõuetega. Seejuures hoiatas Lenin ruttamise, ülepeakaela tormamise ja subjektivismi eest juhtimisküsimuste lahendamisel. Praktiliste kogemuste tähelepanelik ja üksikasjalik uurimine, juba tehtu visa, kiirustamata, ettevaatlik ja ühtlasi asjalik kontrollimine, veelgi ettevaatlikum ja asjalikum vigade kõrvaldamine — sellised on leninlikud nõuded juhtimise konkreetsete vormide, võtete ja viiside rakendamise suhtes.

Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei hoolitseb järjekindlalt juhtimisaparaadi struktuuri ning tema tööstiili ja meetodite parandamise eest. «Jätkata *haldus- ja juhtimisaparaadi edasist täiustamist ja odavamaks muutmist*, kärpida resoluutselt selle aparaadi liigseid lülisid,» on öeldud NLKP XXIV kongressi direktiivides viie aasta plaani kohta.

Tänu juhtimise tootmisharuprintsiibi ja majandusreformi elluviimisele, samuti automatiseeritud juhtimissüsteemide ja elektronarvutustehnika rakendamisele rahvamajanduses on loodud soodsad tingimused juhtimisaparaadi edasiseks täiustamiseks.

Kaadri valik ja täitmise kontroll, juhtimise kollektiivsus koos töötaja isikliku vastutusega, laialdane demokraatia ja avalikkus, kriitika ja enesekriitika igakülgne arendamine, valitavate organite töötajate valitavus ja asendatavus — niisugused on vajalikud tingimused juhtimisaparaadi õigeks tegutsemiseks.

JUHTIMISE PÕHIFUNKTSIOONID

Juhtimisprotsess algab eesmärgi püstitamisest ja lõpeb praktilise tulemuse saavutamisega. Ühe eesmärgi saavutamise järel seatakse üles järgmine, mis avab uue juhtimistsükli.

Igal juhtimistsüklil on teatud staadiumid, millest igas staadiumis juhtimisorgan või juht teostab teatud operatsioone, toiminguid, mida me nimetame *juhtimisfunktsioonideks*. Niisuguseid põhifunkt-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 234.

sioone on neli: otsuse väljatöötamine ja vastuvõtmine; organiseerimine; reguleerimine; arvestus ja kontroll.

Otsus (programm, direktiiv, plaan, käskkiri, korraldus jne.) sisaldab eesmärgi, mis seatakse ühiskonna kui terviku või tema üksikute lülide ette, ning töö üldsuuna. Temas nähakse ette täitjate varustamine vastavate vahenditega, samuti määratakse kindlaks otsuse täitmise eest vastutavad isikud. On ilmne, et otsuse kvaliteedist sõltub suurel määral tema edukas elluviimine. Teaduslik põhjendatus ja kompetentsus, täievolilisus ja vastuoksuste puudumine, range kooskõlastatus eranditult kõigis lülides, õigeaegsus ja loogiline järjepidevus, lihtsus ja selgus — niisugused on juhtimisorganite otsustele esitatavad leninlikud nõuded.

Organiseerimine. Otsus iseenesest ei suuda garanteerida püstitatud eesmärgi saavutamist. Otsuse täitmine nõuab tõsist organiseerimist. Lenin kirjutas, et «edukaks valitsemiseks on ... tarvis oskust *praktiliselt organiseerida*».[1]

Reguleerimine. Igasugust sotsiaalset süsteemi mõjustavad kaks vastandlikku tendentsi: tendents organiseeritusele ja korrastatusele, mis tagatakse juhtimisorganite tegevusega, ning desorganiseerumistendents, mis on tingitud ettenägemata muutustest, nagu masinate kulumine või purunemine, inimeste rivist väljalangemine, sündmuste ootamatud pöörded, iga liiki juhuslikud mõjud, näiteks loodusjõudude ebasoodne toime jne. Loomulikult rikub see kõik süsteemi organisatsiooni, temas kujunenud sisemisi seoseid ja ka välistingimusi. Seepärast kerkib juhtimisorganite ette vajadus säilitada organisatsiooni, täiustada ja arendada seda. Sotsialismi ajal leiab nimetatud paratamatus väljenduse parteipoliitilises, riiklikus (õiguslik-administratiivses), majanduslikus ja tehnilis-operatiivses reguleerimises.

Arvestus ja kontroll. Arvestus kui juhtimisfunktsioon tagab ülesannete täitmise käiku peegeldavate andmete saamise, nende töötlemise, analüüsi ja süstematiseerimise, samuti andmed ressurssidest ning otsuste täitmise tulemustest. Arvestuse peamised viisid on: statistika (aruanded, loendused, valikulised ja üldised uuringud), mis annab ühiskondlike protsesside kvantitatiivse iseloomustuse; raamatupidamine, mis annab koondandmed rahaliste vahendite ning samuti materjalide ja raha kaudu väljendatud tööjõu ressursside ringlusest; operatiivne tehniline arvestus, mis kajastab tehnika, seadmete, materjalide ja inimeste igapäevast liikumist, tehnoloogiliste protsesside kulgu jne.

Erinevalt arvestusest, milles kõige eelistatavamad on kvantitatiivsed näitajad, eeldab *kontroll* mitte ainult kvantitatiivsete, vaid ka kvalitatiivsete andmete saamist. Kontroll kujutab endast süsteemi, kus vaadeldakse ja tehakse kindlaks, kuivõrd asja organiseerimine ja täitmise tulemused vastavad otsustele.

Nõukogude Liidus on välja kujunenud ja areneb tõeliselt

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 216.

demokraatlik kontrolli süsteem. Selle süsteemi tuumaks on rahvakontroll. Rahvakontrolli organite töös osalevad miljonid töötajad. Tihedas koostöös rahvakontrolli süsteemiga teostavad nõukogude, majandus- ja muud organid finants-, ametkondlikku ja tehnilist kontrolli. Kontrollile esitatavateks leninlikeks nõueteks on objektiivsus ja tagajärjekus, efektiivsus, süstemaatilisus ja avalikkus.

Loetletud juhtimisfunktsioonid on üksteisega lahutamatult seotud, põimuvad läbi. Näiteks otsuse väljatöötamine ja vastuvõtmine on vajalik mitte ainult juhtimistsükli algetapil, vaid ka organiseerimise, reguleerimise, arvestuse ja kontrolli protsessis. Organiseerimisfunktsiooni rakendatakse otsuste väljatöötamisel, arvestuses ja kontrollis. Arvestus ja kontroll omakorda on vajalikud niihästi otsuse vastuvõtmisel kui ka organiseerimisel, veelgi rohkem aga süsteemi reguleerimisel. Ükski funktsioon eraldi võetuna või funktsioonide lihtne summa ei anna küllaldast ettekujutust juhtimise olemusest. Ainult ühtsuses ja dialektilises koostoimes moodustavad nad ühtse juhtimistsükli.

Ühiskonna juhtimine eeldab hästikorraldatud informatsioonitalitust. Informatsioon on eriti tarvilik otsuse väljatöötamiseks ja vastuvõtmiseks. Ta on vajalik samuti otsuse täitmise organiseerimiseks ja reguleerimiseks. Juhtimisorganid peavad olema informeeritud otsuse täitmise käigust, mille põhjal kas parandatakse vana otsust või võetakse vastu uus. Juhtimise efektiivsus tagatakse vaid optimaalse informatsiooni korral, s. o. püstitatud ülesannete lahendamiseks vajaliku ja piisava informeerituse tingimustes. Usaldusväärse informatsiooni puudumine on teadusliku juhtimisega kokkusobimatu subjektivismi, meelevaldsete ja põhjendamatute otsuste ja tegude allikaks. Tohutute informatsioonivoogude kogumine ja töötlemine on võimatu ilma moodsate teaduslik-tehniliste vahendite, eriti elektronarvutite kasutamiseta.

NLKP XXIV kongressi direktiivides NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta (1971—1975) plaani kohta on öeldud: «Teha töid majandusharude ning territoriaalsete organisatsioonide, koondiste ja ettevõtete planeerimise ja juhtimise automatiseeritud süsteemide loomiseks ja rakendamiseks, pidades silmas vajadust riikliku arvutuskeskuste võrgu ja meie maa ühtse automatiseeritud sidevõrgu baasil rajada üleriigiline informatsiooni kogumise ja töötlemise automatiseeritud süsteem rahvamajanduslikeks arvestusteks, rahvamajanduse planeerimiseks ja juhtimiseks.»

4. TEADUSLIKU JUHTIMISE LENINLIKUD PRINTSIIBID

Sotsialistliku ühiskonna teadusliku juhtimise üldprintsiipide all mõistetakse majandust ja sotsiaalseid protsesse juhtivate organite ja inimeste tegevuse põhimõtteid. «Mitmesuguste ja eri laadi ettevõtete, asutuste, ametkondade jt. asjaajamises on palju ühist ja

seda peamises,»[1] kirjutas Lenin. See «ühine peamises» ja ühine «asjaajamises», s. o. kogu ühiskonna või selle üksikute lülide juhtimises, väljendubki juhtimise üldprintsiipides.

Demokraatlik tsentralism. Demokraatliku tsentralismi kui juhtimisprintsiibi olemus seisab selles, et temas on ühendatud demokratism, s. o. töötajate kogu võimutäius, ja tsentraliseerimine, s. o. ühest keskusest juhtimine ja range distsipliin.

Demokraatlik tsentralism võimaldab ühiskonna kui terviku teaduslikku juhtimist seostada ühiskonnaelu eri valdkondade, rajoonide, ettevõtete, konkreetsete kollektiivide ja teiste ühiskonna üksikute lülide juhtimisega. Ta tuleneb sotsialismi olemusest endast ja tal on kindlad objektiivsed alused.

Demokraatliku tsentralismi majanduslikuks aluseks on tootmisvahendite sotsialistlik omandus. Ta seob üheks tervikuks kõik majandusharud, teeb kõik ühiskonna töötajad assotsieerunud tootjateks. Ühiskondlik omandus tagab ühiskondlike rikkuste kollektiivse valdamise ja kasutamise, järelikult ka ühiskonnaliikmete kollektiivse, demokraatliku osalemise ühiskonna juhtimises.

Demokraatliku tsentralismi sotsiaalseks ja poliitiliseks aluseks on antagonistlike klasside puudumine, ühiskonna sotsiaalne ja poliitiline ühtsus. Ühiskonna, klasside, kollektiivide ja isiksuse põhihuvide ühtelangemine garanteerib kõigi töötajate tahte, eesmärkide ja huvide ühtsuse. Samal ajal loob see ühtsus tingimused kollektiivi ja isiksuse loomingulise algatuse, isetegevuse ja aktiivsuse arendamiseks ühiste ülesannete lahendamise käigus. Tsentralismi ja demokraatia ühtsus kehastub sotsialistlikus riigis, mis väljendab kogu ühiskonna tahet ja tagab laiade rahvahulkade osavõtu juhtimisest.

Demokraatliku tsentralismi vaimseks aluseks on marksismi-leninismi ideoloogia ainuvalitsemine sotsialismi tingimustes, sotsialistliku ühiskonna ideeline ühtsus.

Niisiis väljendub demokraatliku tsentralismi printsiibis sotsialistliku korra sügavaim olemus, tema tsentralistlik ja samaaegselt demokraatlik iseloom. Selle printsiibi järjekindel elluviimine tagab ühelt poolt ühiskondliku süsteemi funktsioneerimise ja aremise tsentraliseerituse ja plaanipärasuse ning teiselt poolt annab laiad võimalused miljonite töötajate loomingulise initsiatiivi arendamiseks.

Demokraatliku tsentralismi printsiibi elluviimisel on tähtsaks küsimuseks tsentralismi ja demokraatia optimaalne vahekord, ühe ja teise ulatus. Nende vahekorra optimaalsust on võimalik saavutada ainult sel juhul, kui ei absolutiseerita tsentralismi, vaid tsentraliseerimist teostatakse laialdase demokraatia alusel, tõmmates järjest suuremaid töötavaid hulki ja perspektiivis kõik inimesed kaasa juhtimisele. Demokraatiat tuleb teostada tsentraliseeritud plaanilisel alusel, sotsialistliku organiseerituse raames ja nii, et ta

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 33. kd., lk. 22.

vastaks ühiskonna huvidele ning aitaks kaasa ühise eesmärgi saavutamisele. Vastasel korral muutub demokraatia iseenda vastandiks, tulutuks lobisemiseks, demagoogiaks, miitingupidamiseks ja teda kasutatakse ühiskonnavastaste tegude varjamiseks. Sotsialistlik demokraatia eeldab ranget distsipliini ja organiseeritust, tingimusteta kinnipidamist ühiskonna seadustest ja eetilistest normidest. Demokraatia ilma distsipliinita ja vastutuseta muutuks anarhiaks ja korralageduseks, distsipliin ja sund ilma demokraatiata aga türanniaks.

Ja lõpuks, tsentralismi ja demokraatia optimaalse vahekorra kujunemine juhtimises eeldab keskorganite ja kohalike organisatsioonide ja kollektiivide funktsioonide ranget piiritlemist. Keskorganite ülesanne on kindlaks teha kogu ühiskonna või tema üksikute sfääride ja ühiskonnaelu alade kõige üldisemad, põhilisemad juhtimisülesanded. Vastasel korral on vältimatu kollektiivide tegevuse liigne reglementeerimine, masside loomingulise initsiatiivi mahasurumine, selle tagajärjel aga ülalt tulevate otsuste mehaaniline täitmine.

Tsentralism ja demokraatia on teineteisest lahutamatud ja mõjustavad teineteist. Demokraatia laiendamine avardab tsentralismi sotsiaalset baasi, tagab üha suuremate töötavate hulkade kaasatõmbamise ühiskonna juhtimisele. Tsentralismi kindlustamise protsessis omandab demokraatia järjest organiseerituma iseloomu, muutub sihikindlamaks ja on üha tagajärjekamalt kasutatav ühiskonna ees seisvate ülesannete lahendamiseks.

Objektiivsus. Ühiskondlike protsesside aluseks on ühiskonna arenemise objektiivsed seadused. Nende seaduste, reaalsete võimaluste, tegelike tingimuste arvestamine kujutabki endast ühiskonna juhtimise tähtsaimat printsiipi — objektiivsust.

Objektiivsete seaduste tunnetamine on ühiskondlike protsesside juhtimise alus. Sotsialismi eelised võivad avaneda ja parimal viisil realiseeruda vaid siis, kui inimesed tunnetavad seadusi ja valdavad nende toime mehhanismi, aktiivselt ja oskuslikult kasutavad neid juhtimises. Teaduslik juhtimine pole midagi muud kui objektiivsete seaduste nõuete ja sotsialistlikule ühiskonnale omaste progressiivsete tendentside elluviimine.

Juhtimise efektiivsuse printsiibiga on kokkusobimatu subjektivism, mis ignoreerib objektiivseid tingimusi ja ühiskonna arenemise seaduspärasusi. Objektiivsuse printsiibiga on samuti vastuolus stiihilisus, kuna teaduslik juhtimine eeldab tingimata inimeste aktiivset tegutsemist, mis tugineb objektiivsete seaduspärasuste tunnetamisele.

Konkreetsus. Seaduspärasus kui valdav tendents rajab endale teed hulga konkreetsete, sageli vastuoluliste nähtuste kaudu, mis teisendavad seaduse toimet ja mida on vaja arvestada tema rakendamisel. Näiteks realiseerub sotsialistlik töö järgi jaotamise seadus sotsiaalsete gruppide, ühiskonna ja isiksuse mitteoluliste huvide teatud lahkumineku tingimustes, kui säilib veel inimeste

faktiline majanduslik ebavõrdsus jne. Juhtimise tähtis ülesanne on reaalse elu konkreetsete vastuolude avastamine ja ületamine.

Konkreetse juhtimise nõudeks on tuginemine usaldusväärsele ja teaduslikult töödeldud informatsioonile niihästi juhitava objekti sisemisest seisundist kui ka tema funktsioneerimise välistest tingimustest. Informatsioon on selleks faktiliseks eluliseks materjaliks, mis aitab näha uusi, senitundmatuid seaduspärasusi ja täpsustada juba avastatud seaduspärasusi, näha ühe või teise seaduse konkreetset avaldumist antud olukorras ning peaasjalikult välja töötada sel alusel eesmärgid ja inimeste tegevusviis, mis optimaalselt vastaksid objektiivsetele seaduspärasustele. Ainult omades usaldatavat informatsiooni ja tundes konkreetseid eluprotsesse, on võimalik õigeaegselt avastada vigu ja takistusi teel eesmärgile, saada neist jagu, korrigeerida juhtimist vastavalt objektiivsetele muutustele.

Sotsialistlikus ühiskonnas annavad usaldusväärset sotsiaalset informatsiooni statistika, konkreetsed sotsioloogilised uuringud, sotsiaalne eksperiment ning juhtivate töötajate kohtumised töötavate hulkadega. Informatsiooniallikaks on samuti küsimuste arutamine riiklikes, partei- ja ühiskondlikes organisatsioonides, töötajate kirjad, avaldused ja ettepanekud.

Optimaalsus, efektiivsus. Optimaalsuse ja efektiivsuse printsiibis sisaldub ühiskonna majanduslike, poliitiliste, sotsiaalsete ja vaimsete protsesside juhtimise peamine eesmärk. Nimetatud printsiibi olemus seisab selles, et tagada püstitatud ülesannete lahendamine võimalikult lühikese aja ja minimaalsete tööjõu, materiaalsete ja rahaliste ressursside kulutustega.

Optimaalsuse printsiibi elluviimiseks on kõige tähtsam kokkuhoiurežiim, s. o. vahendite arukas ja arvestav kasutamine, kadude ja mittetootlike kulutuste vältimine. Optimaalsuse tagamise tähtsaks vahendiks on isemajandamine, mille alusel ainult ongi võimalik tagada kommunistlikku peremehelikkust ja säästlikkust.

Optimaalsuse printsiip on mitte ainult majanduse, vaid ka iga teise ühiskonnaelu sfääri juhtimise põhimõte, olgu siis tegemist sotsiaalse elu või kultuuriga, õpetus- ja kasvatusprotsessidega või teadusliku tööga.

Tootmise optimaalsuse ja efektiivsuse tagamine igas ettevõttes ja rahvamajanduses tervikuna on tööstuses ja ehitustegevuses teostatava majandusreformi tähtsamaid ülesandeid. Optimiseerimise vahenditena tulevad arvesse majanduslike meetodite ja stiimulite laialdane kasutamine majanduse juhtimises, riikliku planeerimise täiustamine, tootmise kontsentreerimine ja spetsialiseerimine, ettevõtete ja tootmiskoondiste iseseisvuse ja initsiatiivi laiendamine, kollektiivide vastutuse ja materiaalse huvi tõstmine oma töö tulemuste vastu.

Nõukogude Liidu kõrval viiakse analoogilisi reforme ellu ka Bulgaarias, Ungaris, Saksa Demokraatlikus Vabariigis ja teistes sotsialismimaades.

Põhilüli. Ühiskonna kui terviku ja iga ühiskondliku objekti juhtimine sisaldab mitmesuguste üksteisega seotud ülesannete kogumit. Need ülesanded pole oma tähtsuselt võrdsed, ühesugused pole nende koht sündmuste ahelas, nende täitmise viisid ja aeg. Lenin pidas vajalikuks leida selles sündmuste ahelas peamine lüli, millest sõltub kogu probleemi lahendamine. «Tuleb osata leida igal erilisel momendil see eriline ahela lüli, millest tuleb kõigest jõust kinni haarata, et kinni hoida kogu ahelat ja kindlalt ette valmistada üleminekut järgmisele lülile...»[1] Nagu süsteem tervikuna, nii ei jää muutumatuks ka põhilüli. Ta väljendub uue konkreetsusega igal ühiskonna arenemise etapil.

Stimuleerimine. Ühiskonna juhtimine on eelkõige inimeste juhtimine, tööalase ja ühiskondliku aktiivsuse organiseerimine. Masside oskuslikust juhtimisest sõltub lõppkokkuvõttes ühiskonna juhtimise efektiivsus. Kuid inimesed on mõtlevad ja tegevad elusolendid. Neil on teatud huvid, taotlused, vajadused. Inimeste vajaduste ja huvide arvestamine väljendub nende tegevuse stimuleerimises.

V. I. Lenin pidas eriti tähtsaks moraalsete ja materiaalsete stiimulite õiget vahekorda sotsialismi ja kommunismi ehitamisel. Ta kirjutas, et kommunismile üleminekut ei saa tagada «otseselt entusiasmi alusel, vaid suure revolutsiooni poolt tekitatud entusiasmi abil, isikliku huvi alusel, isikliku huvitatuse alusel, isemajandamise alusel...»[2] Ühiskonna teaduslik juhtimine eeldab täiuslikku materiaalset ja moraalset stimuleerimist, ühiskonna, iga kollektiivi ja iga töötaja põhihuvide harmoonilise ühtsuse saavutamist.

Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei kasutab tagajärjekalt materiaalse stimuleerimise printsiipi majanduse ja sotsiaalsete protsesside juhtimisel. Majandusreformi üheks küljeks on see, et kõrvuti rahvamajanduse planeerimise täiustamise abinõudega on temas tähtsal kohal abinõud materiaalse stimuleerimise, eriti tootmiskollektiivide tegevuse stimuleerimise arendamiseks ja täiustamiseks.

Materiaalsed stiimulid on inimeste tööalase aktiivsuse otsustavad stiimulid. Kuid neid ei tohi lahti kiskuda vaimsetest stiimulitest. Kõige tähtsam stimuleerimises kui juhtimisprintsiibis on materiaalsete ja vaimsete tööstiimulite kooskõla. Ühtede stiimulite vastandamine teistele on vastuolus sotsialismi loomusega ja võib tuua tõsist kahju sotsialistliku ühiskonna arenemisele. Materiaalsed stiimulid ilma vaimseteta võivad ellu kutsuda eraomanduslikke tendentse ja ahnitsemist. Vaimsed stiimulid ilma materiaalseteta ei anna samuti vajalikku efekti. Ainult ühendatult on materiaalsed ja vaimsed stiimulid ühelt poolt järjest kasvava tööalase aktiivsuse, tööviljakuse ja ühiskondliku rikkuse kasvu allikaks, teiselt poolt aga rahva heaolu tõusu, isiksuse igakülgse arenemise ning tema kõrge kõlbelise ja vaimse palge kujunemise aluseks.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 27. kd., lk. 245.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 33. kd., lk. 36.

Territoriaal-tootmisharuprintsiip. Juhtimise territoriaal-tootmisharuprintsiibi objektiivseks aluseks on administratiiv-territoriaalsete üksuste ja ühiskonnaelu eri sfääride, majandusharude ja kultuurialade olemasolu.

Administratiiv-territoriaalsete objektide juhtimine toimub *territoriaalsuse põhimõttel.* Nõukogude Liidus on iga niisugune objekt allutatud vastavale töörahva saadikute nõukogule. Nõukogud organiseerivad majanduslikku ja kultuuritööd ning tagavad ettevõtete ja asutuste kooskõlastatud tegevuse nende halduses oleval territooriumil. Selle tulemusena kujutab üks või teine territoriaalne üksus endast ühtset sotsiaal-majanduslikku kompleksi, millel on oma eriline koht kogu ühiskondlikus süsteemis.

Mitmesuguseid majandusharusid ja kultuurialasid juhitakse *harupõhimõttel.* Sõltumata territoriaalsest paiknemisest, juhitakse vastava haru iga objekti keskusest ministeeriumide, ametkondade ja neile alluvate kohalike organite kaudu. Tootmisharuline juhtimine tagab tootmise spetsialiseerimise, mis võimaldab teostada ühtset tehnika- ja teaduspoliitikat igas tootmisharus, rakendada tootmisse teaduse ja tehnika uusimaid saavutusi ning kasutada otstarbekamalt tööjõudu, materiaalseid ja rahalisi vahendeid. Ta võimaldab luua teadusliku informatsiooni, uurimis- ja konstrueerimisasutuste, kvalifitseeritud kaadri ettevalmistamise ja toodangu standardiseerimise efektiivse süsteemi. Spetsialiseerimine avab suured võimalused tööviljakuse tõusuks, toodangu kvaliteedi parandamiseks, elanikkonna teenindamise täiustamiseks ning kultuuri, teaduse ja hariduse edendamiseks.

Administratiiv-territoriaalne ja haruprintsiip on tihedalt läbi põimunud. Administratiiv-territoriaalsete üksuste maa-alal paiknevad eri harude objektid — tehased ja vabrikud, ehitused, kolhoosid ja sovhoosid, kultuuri-, tervishoiu- ja haridusasutused. Kumbki juhtimisprintsiip, administratiiv-territoriaalne ega haruprintsiip ei garanteeri omaette efektiivset juhtimist. Sotsialistlikus ühiskonnas on kujunenud ühtne *territoriaal-tootmisharuline juhtimisprintsiip.* Tema olemus seisab selles, et tavaliselt on kõik objektid kahekordse alluvusega. Mitmetes, eriti ühiskondlik-poliitilistes küsimustes juhivad neid territoriaalsed organid, eelkõige töörahva saadikute nõukogud. Teistes, erialastes küsimustes juhivad neid haruorganid — ministeeriumid, komiteed jne.

Administratiiv-territoriaalne ja haruprintsiip kujutavad endast vastandite ühtsust. Juhtimisorganite tähtis ülesanne on nende vastandite oskuslik ühendamine. Territoriaalsuse põhimõtte absolutiseerimine toob endaga tihti kaasa kolkapatriotismi ja ühiskonna huvide mittearvestamise. Tootmisharu absolutiseerimine võib omakorda tekitada ametkondlikkust, territoriaalsete üksuste ja majanduspiirkondade huvide mittearvestamist. Kogu ühiskonna ja majanduspiirkondade huvide kooskõlastamine on alati partei ja valitsuse tähelepanu orbiidis.

Kommunistlik Partei ja Nõukogude riik pööravad erakordselt

suurt tähelepanu ühiskonna, eriti tootmise juhtimisele. NLKP XXIV kongress iseloomustas juhtimise, planeerimise ja majandusliku stimuleerimise süsteemi täiustamist, mis vastaks kommunismi ehitamise praeguse etapi nõudmistele, samuti uusima tehnika rakendamist juhtimises ja töötajate laialdast kaasatõmbamist juhtimisele kui NSV Liidu rahvamajanduse arendamise üht põhiülesannet aastateks 1971—1975. Seejuures märgiti, et juhtimissüsteemi täiustamine pole ühekordne üritus, vaid elu poolt püstitatud probleemide lahendamise dünaamiline protsess. Need küsimused peavad ka edaspidi olema partei ja riigi tähelepanu keskpunktis.

Kongress rõhutas, et tänapäeva tingimustes peab kõigi astmete juhtiv kaader, kaasa arvatud kõrgemad juhtivad töötajad, valdama marksistlik-leninlikku majandusteooriat, juhtimisteooriat ja -praktikat, tundma töö teaduslikku organiseerimist ning uusi planeerimise ja majandusliku stimuleerimise meetodeid, samuti oskama rakendada majandusmatemaatilisi meetodeid ja moodsat arvutustehnikat.

Teadusliku juhtimise leninlike printsiipide täiustamine ja arendamine vastavalt ühiskonna objektiivsetele vajadustele on sotsialismi eduka arenemise ja tema kommunismile liikumise vältimatu tingimus.

XX PEATÜKK

SOTSIALISM JA RAHVUSTE ARENEMINE

Üleminek kapitalismilt sotsialismile tähistab rahvussuhete põhjalikku muutumist. Sotsialism likvideeris rahvuste ebavõrdsuse, rahvusliku rõhumise, eri rahvuste majandusliku, poliitilise ja kultuurilise arengutaseme tohutu erinevuse ning muutis rahvaste vaimset palet, nende elu ja olustikku. Sotsialistlike rahvuste kujunemine ja nende tegeliku võrdsuse saavutamine on sotsialismi suurimaid võite.

1. SOTSIALISTLIKE RAHVUSTE ÕITSENG JA ÜKSTEISELE LÄHENEMINE

Sotsialistlik rahvus on kapitalismi likvideerimise ja sotsialistlike tootmissuhete kindlustumise protsessis ajalooliselt kujunenud uus sotsiaalne ja etniline inimeste ühendus. Erinevalt kodanliku ühiskonna rahvustest, kelle koosseisus on vastandlike huvidega klassid, on sotsialistlikele rahvustele iseloomulik sotsiaalne homogeensus: nad koosnevad sõbralikest klassidest — töölistest ja talupoegadest — ning töötavast haritlaskonnast. Nende rahvuste majanduslikuks aluseks on sotsialistlik omandus. Sotsialistliku ühiskonna rahvustele on omased ühine eesmärk, ühised huvid, ühtne maailmavaade ja internatsionaalne solidaarsus.

Üleminekuga kommunismi ehitamisele algab rahvussuhete arenemise uus etapp. Sellel etapil toimub rahvuste edasine üksteisele lähenemine.

KAKS AJALOOLIST TENDENTSI RAHVUSKÜSIMUSES

Sotsialismi ja kommunismi ehitamise perioodil toimib rahvussuhetes kaks vastastikku seotud progressiivset tendentsi. *Esiteks* leiab aset iga rahvuse hoogne ja igakülgne arenemine ning *teiseks* kõigi sotsialistlike rahvuste omavaheline lähenemine majanduse,

poliitika ja kultuuri valdkonnas. Iga rahva õitseng kõigi rahvaste üksteisele lähenemise nimel ja kõigi lähenemine igaühe õitsengu nimel — niisugune on sotsialistlike rahvuste arenemise dialektika sotsialismi ja kommunismi ehitamise perioodil.

Kaks tendentsi rahvussuhetes toimivad ka kapitalismi ajal. Nagu näitas Lenin, on rahvuste arenemise ülemaailmseks seaduseks kapitalismi ajal: 1) rahvusliku elu ja rahvuslike liikumiste ärkamine, võitlus igasuguse rahvusliku rõhumise vastu, rahvusriikide loomine; 2) rahvuslike vaheseinte purunemine, kapitali, üldse majanduselu, poliitika, teaduse jne. internatsionaalse ühtsuse loomine. Esimene tendents on iseloomulik tõusvale, monopolismieelsele kapitalismile, teine on valdav imperialismiperioodil. Need kaks tendentsi väljendavad kapitalistliku korra lepitamatuid vastuolusid.

Kaks tendentsi rahvussuhete arenemises sotsialismi ajal erinevad oma sisu ja sotsiaalsete tagajärgede poolest põhimõtteliselt rahvuste arenemise seadusest kapitalistlikus ühiskonnas. Kui kapitalismi ajal esimene tendents avaldub rahvusliku elu ärkamises ja rahvuslikes liikumistes, *võitluses rahvusliku rõhumise vastu*, siis sotsialismi ajal on tema sisu teistsugune — rahvuste taassünd ja *igakülgne õitseng*. «Rahvuslik liikumine» omandab siin sootuks teise iseloomu. Ta pole sihitud rahvusliku rõhumise vastu, mis on juba hävitatud sotsialistliku korra kehtestamisega, vaid iga rahvuse loominguliste jõudude tõusuks, majanduse ja kultuuri arendamiseks, seltsimeheliku koostöö, sotsialistliku vastastikuse abistamise ja rahvaste sõpruse tugevdamiseks.

Põhimõtteliselt erineb ka teise tendentsi toime. Rahvuste omavaheline lähenemine, rahvuslike vaheseinte purunemine ja majanduselu internatsionaalse ühtsuse loomine uue korra tingimustes saab teoks mitte vägivaldselt, vaid vabatahtlikult, demokraatlikel alustel. Rõhutades rahvussuhete põhimõttelist erinevust kapitalismi ja sotsialismi ajal, kirjutas Lenin: «Meie tahame rahvuste *vabatahtlikku* liitu, — niisugust liitu, mis ei võimaldaks mitte mingit ühe rahvuse vägivalda teise üle, — niisugust liitu, mis oleks rajatud kõige täielikumale usaldusele, vennaliku ühtsuse selgele mõistmisele, täiesti vabatahtlikule nõusolekule.»[1] Nõukogude riigi kohta ütles ta järgmist: «Ja meie liit, meie uus riik on tugevam kui vägivallavõim, mis ühendab vale ja relvade abil imperialistidele vajalikesse kunstlikesse riiklikesse moodustistesse.»[2]

Kapitalismi ajal virelevad terved rahvad sajandeid kapitalismieelsetel arenguastmetel, jäävad kauaks killustatuks ja konsolideeruvad rahvusteks palju hiljem kui «tsiviliseeritud» rahvad või nad assimileeritakse vägivaldselt. Erinevalt kapitalismist lähevad proletariaadi diktatuuri tingimustes kõik rahvused ja rahvad paljurahvuselise riigi koosseisus ühiselt sotsialismile, sõltumata sellest,

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 30. kd., lk. 267.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 26. kd., lk. 441.

missugusesse arengustaadiumi nad olid jõudnud sotsialistliku revolutsiooni ajaks. Uus kord võimaldab kõigil rahvastel võrdselt kasutada ühiskonna materiaalseid ja vaimseid varasid, maailma tsivilisatsiooni ja kultuuri saavutusi.

Rahvused ja rahvussuhted arenevad sotsialismi üldiste printsiipide alusel, kusjuures peetakse silmas iga maa ja rahvuse konkreetseid iseärasusi. «... Mitmesugused rahvused», kirjutas Lenin, «liiguvad ühesugust ajaloolist teed mööda, kuid väga mitmekesiseid keerdkäike ja radasid mööda ...»[1] Kohalik omapära, majanduslaadi erinevused ja ühiskondlik-poliitilised tingimused põhjustavad sotsialismile ülemineku omapära, kuid nad ei kõrvalda sotsialistliku arenemise põhiprintsiipe, mis on kõikide maade ja rahvuste jaoks ühised ning mis on kontrollitud rahvusvahelise praktika ja tegeliku elu najal. Tõeline võrdõiguslikkus, rahvustevaheline koostöö ja vastastikune abi, rahvuste ja rahvusrühmade igakülgne õitseng ja üksteisele lähenemine on võimalikud vaid töörahva võimu ja sotsialistliku omanduse kehtestamise tulemusena.

Kommunismi ehitamise käigus toimub edasine rahvuste ja rahvaste õitseng ja üksteisele lähenemine. Märkides edusamme sel alal, osutas NLKP XXIV kongress sellele, et on «tarvis ka edaspidi kõrvalekaldumatult järgida Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu tugevdamise leninlikku kurssi, lähtudes Nõukogude riigi üldhuvidest, samuti arvestades iga temasse kuuluva vabariigi arengutingimusi ja järjekindlalt taotledes kõigi sotsialistlike rahvuste edasist õitsengut ning nende järkjärgulist üksteisele lähenemist».

Rahvuste ja rahvaste arenemise üldprintsiipide küsimuses võitleb teaduslik kommunism kahesuguste antimarksistlike kontseptsioonide vastu. Üks neist ignoreerib rahvuslikke iseärasusi, nõudes rahvuste arenemise üldprintsiipide mehaanilist rakendamist kõikides maades, arvestamata nende spetsiifikat. Teise kontseptsiooni pooldajad tõstavad esiplaanile eri maade rahvusliku omapära, ignoreerivad rahvussuhete üldisi seaduspärasusi ning eitavad sotsialistlike maade ajaloolisi kogemusi uue elu ehitamisel.

Sotsialismi ja kommunismi ehitamise perioodil toimub rahvuste arenemine ja üksteisele lähenemine üldiste seaduspärasuste järgi. Nendeks seaduspärasusteks on:

rahvuste *tegeliku ebavõrdsuse* likvideerimine, nende majandus- ja kultuuritaseme *ühtlustumine;*

rahvuste *majandusliku ühtekuuluvuse* igakülgne arenemine, nende üha tihedama vennaliku koostöö ja sotsialistliku vastastikuse abistamise tagamine;

rahvuste *sotsiaalse homogeensuse* saavutamine sotsialistlike ühiskonnasuhete täiustamise, ühiskonna klassistruktuuri muutumise ja klassidevaheliste piiride järkjärgulise kustumise alusel;

rahvuste ja rahvusrühmade *ideelise ühtsuse* kujunemine marksismi-leninismi pinnal, rahvaste sotsialistliku kultuuri õitseng,

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 174.

rahvuskultuuride üksteisele lähenemine ja vastastikune rikastumine, nende internatsionaalse aluse tugevnemine, kultuuri ühiste kommunistlike joonte arenemine;

proletaarse internatsionalismi printsiipide järjekindel elluviimine rahvuste majandusliku, poliitilise ja ideelise elu kõigis valdkondades;

rahvaste sõpruse igakülgne tugevnemine.

RAHVUSTE ARENEMISE JA ÜKSTEISELE LÄHENEMISE MAJANDUSLIK ALUS

Rahvuste üksteisele lähenemise majanduslik alus on tootmisvahendite sotsialistlik ühiskondlik omandus. Sotsialistliku revolutsiooni suur võit oli rahvuste juriidilise võrdsuse väljakuulutamine. Kuigi ta ei anna veel rahvuste tegelikku võrdsust, on ta nende igakülgse õitsengu ja üksteisele lähenemise vajalik eeldus. Rahvuste tegeliku ebavõrdsuse likvideerimine, nende arengutaseme ühtlustamine on kommunistliku partei ja sotsialistliku riigi erilise hoolitsuse objekt kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodil.

Leninlikule rahvuspoliitikale tuginedes arendati Nõukogude Liidu mahajäänud rahvuslikel ääremaadel kiires tempos tootlikke jõude. Likvideeriti tööstuse paigutuse endisaegsed disproportsioonid, tekkis rahvuslik tööliste, haritlaste, partei- ja nõukogude kaader. Enne revolutsiooni ei olnud rohkem kui 40 rahval oma kirjakeelt. Nad said selle sotsialismi ajal, lõid oma rahvusliku kirjanduse ja kunsti, rahvuskeeled, hariduselu, kesk- ja kõrgema hariduse. Ühe inimpõlve eluea jooksul said varem rõhutud rahvad jagu põlisest mahajäämusest ja tõusid arenenud rahvustega ühele tasemele.

Sotsialistlikud tootmissuhted avasid laialdased võimalused iga rahvuse tootlike jõudude tormiliseks arenemiseks ja intensiivseks rahvaste suhtlemiseks.

Sotsialismi ajal paigutatakse tootmist ratsionaalselt, likvideeritakse kapitalismile omane rahvaste majanduselu ühekülgne arenemine. Majandusplaanides pööratakse peatähelepanu sellele, et iga rahvus saaks igakülgselt kasutada oma materiaalseid ja vaimseid võimalusi, et vabariikide ja majanduspiirkondade majandus areneks kompleksselt, et seal areneks tootmise spetsialiseerimine ja koopereerimine. Sotsialistlik majandus on ühtne, terviklik majandusorganism. Ta on rahvuste edasise üksteisele lähenemise objektiivne alus. Majanduselu ühtsus tagab ka rahvaste sotsiaalsete ja poliitiliste huvide ühtsuse; kõik nad on eluliselt huvitatud võimsate tootlike jõudude loomisest.

Iga vabariigi majandus on tuhandete niitide abil seotud teiste vabariikide majandusega. Isoleeritult ei saa see edukalt areneda. Arvestades loodusvarasid, materiaalseid vahendeid, tööjõuressursse ja tootmisalaseid kogemusi, loovad rahvused eri majandusharude

arendamise teel mitmekülgse majanduse ning annavad sellega oma panuse kommunismi ehitamisse. Nad täiendavad majanduslikult üksteist kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamisel. Selles on sotsialistliku internatsionalismi materiaalne alus, Nõukogude Liidu rahvaste vääramatu sõpruse edasise tugevnemise allikas.

NSV Liidu rahvamajanduse süsteemis areneb edukalt kõigi liiduvabariikide majandus. Näiteks Kesk-Aasia on muutunud värvilise metallurgia, energeetika ja kütusetööstuse tähtsaks piirkonnaks. Kasahstanis areneb ulatuslikult metallurgia, söe-, keemia- ja naftatööstus. Baltikumis edenevad kiiresti masinaehitus, elektroenergeetika, raadioelektroonika, tööpingi- ja aparaadiehitus, keemiatööstus ja muud tööstusharud, Taga-Kaukaasia vabariikides — keemiatööstus, masina- ja aparaadiehitus, elektroenergeetika ja värviline metallurgia.

Riigi majanduspiirkonnad on omavahel tihedates tootmissidemetes. Iga Nõukogude Liidu majanduspiirkonna arendamist planeeritakse kooskõlas teiste piirkondade võimaluste ja perspektiividega.

Eri rahvustest töötajate ühiste jõupingutustega rajatakse suuri rahvustevahelise tähtsusega tööstus- ja põllumajandusettevõtteid: hüdroelektrijaamu, naftajuhtmeid, gaasimagistraale, meliooratsiooni- ja veemajandusrajatisi jne. See tugevdab rahvaste majandussidemeid ja koostööd ning kiirendab nende majanduse ja kultuuri arengutasemete ühtlustumist.

RAHVUSTE SOTSIAALSE JA POLIITILISE ÜHTSUSE TUGEVNEMINE

Sotsialismi kindlustumise ja tootlike jõudude arenemise protsessis kujunevad igas rahvuses oma töölisklass ja haritlaskond. Tekib põhiliselt ühetaoline klassistruktuur, *rahvus muutub oma sotsiaalselt ja klassikoosseisult homogeenseks.* Ainult nendes tingimustes tekib rahvuse kõigi klasside ja sotsiaalsete gruppide huvide ühtsus.

Käsitledes rahvuse ühtsuse kujunemise tingimusi, kirjutas Marx: «Selleks et rahvad saaksid tõepoolest ühineda, peavad neil olema ühised huvid. Et nende huvid võiksid olla ühised, tuleb hävitada olemasolevad (kapitalistlikud. — *Toim.*) omandussuhted, sest olemasolevad omandussuhted tingivad ühtede rahvaste ekspluateerimist teiste poolt . . .»[1] Sisemistest klassi- ja rahvuslikest vastuludest lõhestatud kapitalistlikus ühiskonnas ei saa olla rahvuse ühtsust. Tootmisvahendite ühiskondliku omanduse kehtestamisega luuakse rahvuse põhihuvide ühtsusele kindel alus. Tema ühtsus kujuneb järk-järgult, sedamööda, kuidas likvideeritakse ekspluataatorlike klasside ja sisemiste sotsialismivastaste jõudude jäänused ning saadakse jagu natsionalismist, väikekodanlikest tendentsidest ja eelarvamustest.

[1] *К. Маркс* и *Ф. Энгельс.* Соч., т. 4, стр. 371.

Sotsialism likvideerib põhiliselt rahvuste tegeliku ebavõrdsuse, kuid sellega ei suudeta veel täielikult kõrvaldada nende elutingimuste erinevust. Rahvused erinevad veel üksteisest majanduse ja kultuuri arengutaseme, samuti ühiskonnakihtide — tööliste, talupoegade, haritlaste, linna- ja maaelanikkonna — arvulise vahekorra poolest.

Nimetatud ja teiste erinevuste likvideerimiseks teostab partei niisugust poliitikat, mis taotleb kõikide rahvuste ja rahvusrühmade tegeliku võrdsuse saavutamist. Majanduse valdkonnas hoiab ta kurssi rahvaste majandusliku arengutaseme ühtlustamisele. Töösstuse kiire arenemise tulemusena kasvab iga rahvuse koosseisus aasta-aastalt tööliste, insener-tehniliste töötajate, rahvusliku haritlaskonna osatähtsus ning tugevneb rahvuse sotsiaalne homogeensus.

Rahvussuhete arenemine ja rahvuste sotsiaalse ühtsuse loomine on seotud niihästi majanduslike kui ka poliitiliste protsessidega. Tähtsat osa etendab siin sotsialistliku demokraatia arenemine, töölisklassi ja talurahva liidu tugevnemine, rahvusriikluse vormide täiustumine, rahvuste suveräänsuse tugevnemine jne.

Rahvuste ühtsus on võimatu ilma kindla liiduta töötavate klasside vahel. Otsustav osa selles liidus kuulub töölisklassile kui sotsialistliku ühiskonna peamisele, juhtivale jõule. Ta on keskse kohal kogu rahvuse majandus- ja poliitilises elus, väljendab rahvuse huve, tugevdab tema sisemist ühtsust ning arendab rahvaste sõprust ja sotsialistlikku vendlust.

Sotsialism ei ahenda rahvuste suveräänsust, nagu väidavad kodanluse ideoloogid, vaid laiendab ja tugevdab seda. Rahvusliku suveräänsuse eredaks näiteks on Nõukogude Liidu rahvaste rahvusriikluse loomine. «*Kõigile* mittevene rahvustele oleme andnud *nende oma* vabariigid või autonoomsed oblastid,»[1] kirjutas Lenin. 1922. aastal oli Nõukogude Liidus 4 liiduvabariiki, tänapäeval aga on meie maal 15 võrdõiguslikku liiduvabariiki, 20 autonoomset vabariiki, 8 autonoomset oblastit ja 10 rahvusringkonda. Rahvuslike territoriaalsete üksuste olemasolu ühtse Nõukogude riigi koosseisus võimaldab kooskõlastada iga rahvuse huve üldrahvalike huvidega, jagu saada kunagisest rahvuste suletusest, siduda rahvuslikud ääremaad keskusega ning luua tihedad majandus- ja kultuurisidemed eesrindlike arenenud rahvustega.

Rahvuste üksteisele lähenemise iseloomulikuks jooneks on vabariikide ja oblastite elanikkonna muutumine paljurahvuseliseks. Rahvaste majandus- ja kultuurialase koostöö tugevnemine, uute ettevõtete ehitamine, loodusvarade kasutuselevõtmine eri rahvustest töötajate ühiste jõupingutustega, kõigi transpordiliikide arenemine tingivad elanikkonna liikuvuse kasvu. Iga Nõukogude Liidu vabariigi rahvuslik koosseis muutub üha mitmekesisemaks. Rahvusliku koosseisu internatsionaliseerumine soodustab rahvuste omavahelist

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 33. kd., lk. 31.

lähenemist. Tootmisettevõtetesse, teaduslikesse ja õppekollektiividesse, loomingulistesse organisatsioonidesse ja kultuuriasutustesse lülitub üha suuremal hulgal eri rahvustest inimesi. Vabrikutes ja tehastes, kolhoosides ja sovhoosides, ehitustel ja teaduslikes kollektiivides töötavad ühiselt paljude rahvuste esindajad, kes koos moodustavad kommunistliku ülesehitustöö tõeliselt internatsionaalse brigaadi. Antud rahvusvabariik ja oblast, kus nad elavad ja töötavad, muutub neile niisama lähedaseks ja armsaks, nagu ta on seda kohalikule põhirahvusele.

Rahvuslikud territoriaalsed moodustised (föderatsioon, liidu- ja autonoomne vabariik) on üleminekuastmeteks teel rahvaste täielikule ühtsusele, nad on rahvuste üksteisele lähendamise ja nende internatsionaalse ühtsuse saavutamise tõhusaks vahendiks. Oma olemuselt on nad sügavalt internatsionaalsed, kuna nad teenivad võrdselt rahvaste huve, soodustavad niihästi antud vabariigi põhirahvuse õitsengut kui ka kõigi teiste sellel territooriumil elavate rahvaste arenemist. Rahvusriikluse vormid arenevad ja täiustuvad ühiskonna arenemise käigus. Olemasolevad rahvaste elu riikliku korraldamise vormid etendavad ka tulevikus suurt osa rahvuste arenemises ja üksteisele lähenemises. Seepärast peab Kommunistlik Partei oma ülesandeks täielikult kasutada neid rahvusriikluse vorme rahvussuhete edasise täiustamise ja rahvaste sõpruse tugevdamise huvides.

RAHVUSTE VAIMSE PALGE ARENEMINE. RAHVUSKULTUURIDE ÜKSTEISELE LÄHENEMINE

Sotsialism avab laiad võimalused rahvuskultuuride üksteisele lähenemiseks ja vastastikuseks rikastumiseks, iga rahvuse hariduse, teaduse ja tehnika, kirjanduse ja kunsti tormiliseks arenemiseks. Koolid, kirjandus ja kunst, kultuurharidus- ja ideoloogiaasutused, mis kapitalismi ajal on rahvahulkade vaimse orjastamise vahendid, muutuvad sotsialistlikus ühiskonnas kommunistliku kasvatuse ja uue elu ehitamise abinõudeks. Esmakordselt ajaloos saavad õppe-, teadus- ja kultuuriasutused võimsateks hoobadeks töötajate lähendamisel maailma tsivilisatsiooni saavutustele, sõltumata inimeste rassilisest või rahvuslikust kuuluvusest.

Sotsialistlikus ühiskonnas teenib kultuur rahvast ning on oma suunitluselt ja sisult ühine, internatsionaalne kõigi töötajate jaoks. Vormilt on see kultuur rahvuslik, kuna ta väljendub eri rahvuste juures isemoodi, sõltuvalt nende keelest, traditsioonidest, olustikust jne.

Oma suunitluselt ja sisult on rahvuskultuur sügavalt parteiline; ta kannab klassiiseloomu, areneb marksismi-leninismi ideoloogilisel alusel ning on üks vahend võitluses imperialismi ja kodanliku ideoloogia vastu.

Rahvuskultuurid ei arene üksteisest isoleeritult, vaid tihedates sidemetes ja vennalikus koostöös teiste rahvaste kultuuridega.

Rahvaste sõpruse ja vennaliku koostöö õhkkonnas muutub rahvuskultuuride üksteisele lähenemise protsess üha intensiivsemaks ning tugevneb rahvuskultuuride internatsionaalne sisu. Iga rahvuse kultuurivaramu rikastub järjest rohkem internatsionaalset iseloomu omavate teostega. Eri rahvuste kultuuriloomingu edusammud omakorda on terve nõukogude rahva, tema paljurahvuselise kultuuri edusammudeks. Igal Nõukogude Liidu ja teiste sotsialistlike maade rahvusel on kõrgestiarenenud kultuur, väljapaistvad teadlased, kirjanikud, kunstitegelased, kelle looming rikastab mitte ainult «oma» rahvuskultuuri, vaid ka kogu maailma teadust ja tehnikat, kirjandust ja kunsti.

Sotsialistlik kultuur areneb tõusujoones. Rahvuskultuuris alati miski iganeb ja vananeb, asemele aga sünnib uus ja progressiivne. Rahvuskultuuride vormid täiustuvad ja lähenevad üksteisele, vabanedes kõigest vananenust, sellest, mis on vastuolus uute elutingimustega. Uued elemendid kultuuri rahvuslikus vormis arenevad vanade väljendusvahendite ümbermõtestamise alusel, nende teistelt rahvuskultuuridelt loova ülevõtmise alusel. See protsess kulgeb teatud määral vastuoluliselt. Kahjuks on veel inimesi, kes vana, iganenut kaitstes püüavad rahvusliku vormi sildi all kaitsta primitiivset ja arhailist, esitades seda kui tõeliselt rahvuslikku. Selline asjassesuhtumine ei too midagi muud kui kahju rahvuste vastastikusele lähenemisele.

Rahvuste üksteisele lähenemine kultuuri alal on ühiskonna progressi objektiivne vajadus. See tugevneb ja areneb vastavalt ühiskonnasuhete täiustumisele. Sotsialistlike rahvuste vaimuelu muutub üha rikkamaks ja mitmekülgsemaks, sünnivad kultuuri uued jooned, mis vastavad rahvuse elu uutele tingimustele. Parimad rahvuslikud traditsioonid arenevad, täiustuvad ja rikastuvad uute traditsioonidega, mis tekivad sotsialismi ehitamise käigus.

Rahvuskultuuride vastastikuses rikastumises ja lähenemises etendavad suurt osa vennasrahvaste kirjanduse ja kunsti dekaadid ja nädalad, ühised teaduslikud sümpoosionid ja konverentsid, kirjanike ja kunstimeistrite vastastikused külaskäigud, liiduvabariikides loodud kirjandusteoste kirjastamine teistes keeltes. Suurt osa etendab rahvuskultuuride rikastamisel vene klassikalise ja tänapäeva kirjanduse teoste ning teiste rahvaste kirjanduse tõlkimine.

Rahvuslike ooperi- ja draamateatrite ning koreograafiliste kollektiivide repertuaar sisaldab eri rahvuste kunstimeistrite loomingut, sealhulgas ka välismaa autorite teoseid. Vabariikide teatrikollektiivid lavastavad mitte ainult «oma», puhtrahvuslikku kunsti, vaid ka teiste rahvaste kunsti. Koostöös vene, ukraina ja valgevene filmikunsti meistritega on teiste rahvusvabariikide stuudiotes hulgaliselt loodud suure kunstilise ja kasvatusliku mõjuga filme.

Rahvuste üksteisele lähenemisel etendavad suurt osa massilised propaganda- ja informatsioonivahendid — ajakirjandus, kino, raadio ja televisioon. Kommunistlik Partei kasutab neid laialda-

selt töötajate kasvatamiseks internatsionalismi ja rahvaste sõpruse vaimus.

Sotsialistliku maailmasüsteemi kujunedes haaras rahvuste intensiivse üksteisele lähenemise protsess sadu miljoneid inimesi, kes kuuluvad eri rahvustesse. Üha ulatuslikumaks muutub sotsialistlike maade kultuuri- ja teadusalane koostöö. See soodustab edasist intensiivset vaimsete väärtuste vahetamist, rahvuskultuuride vastastikuse rikastumise ja lähenemise protsessi.

Nõukogude Liidus kujunevad ja arenevad kogu ühiskonna üldrahvalikud traditsioonid, laienevad rahvustevahelised suhted kõigis sotsiaalse elu valdkondades, arenevad ühise kommunistliku kultuuri internatsionaalsed jooned. Rahvussuhete arenemine tänapäeval kinnitab uue jõuga Lenini mõtet, et sotsialismi ajal astuvad rahvad välja igasuguse rahvusliku piiratuse vastu, et töörahva hulgad ise ei nõustu kuskil endassesulgumisega, vaid «*püüavad* . . . kõigest jõust liidu ja ühtesulamise poole suurte ning eesrindlike sotsialistlike rahvustega».[1]

Sotsialismi ajal toimub rahvuskeelte vaba arenemine võrdõiguslikkuse ja vastastikuse rikastumise alusel. Igal inimesel on õigus kõnelda, kasvatada oma lapsi ja anda neile haridust mis tahes keeles. Meil pole lubatud mingeid eesõigusi, piiramist või sundust ühtede või teiste keelte kasutamisel. Paljurahvuselise riigi elus on aga vajalik ka kõigile rahvastele ühine suhtlemise keel. Nõukogude Liidus on see probleem lahendatud vene keele vabatahtliku õppimisega, kuna seda keelt kõneleb nõukogude rahva valdav enamik.

Keelte võrdsuse küsimust ei tohi ära segada keelte ühiskondlike funktsioonide võrdsuse küsimusega. Ühed keeled täidavad rahvustevahelise, internatsionaalse suhtlemise funktsiooni, teised aga mitte. See on tingitud rahvuste suhtlemise objektiivsest vajadusest. Lenin märkis, et «majandusliku käibe nõuded sunnivad alati ühes ja samas riigis elavaid rahvusi (senikaua kui nad tahavad üheskoos elada) õppima enamuse keelt».[2] Ilma selleta ei ole ega saa olla täisverelist rahvuste koostööd.

Nõukogude Liidu rahvad armastavad ja austavad vene rahvast, tema kultuuri ja keelt. Suur Venemaa liitis alatiseks ühisesse vennalikku peresse meie maa rahvad, tema võimsate tiibade all said kaitset ja hakkasid arenema paljud rahvad. Vene keel võimaldab rahvustel ja rahvusrühmadel osa saada kõigi rahvaste kultuurist, maailmakultuurist. Ta soodustab rahvuskultuuride vastastikust põimumist ja töötajate internatsionalistlikku kasvatamist. Seepärast kasvab kõigi Nõukogude Liidu rahvuste ja rahvusrühmade püüe õppida vene keelt, mis on nendele teiseks emakeeleks. «Vene keel on faktiliselt saanud kõigi Nõukogude rahvaste vahelise suhtlemise ja koostöö keeleks,» on öeldud NLKP programmis. Õppides ära vene keele, omandavad kõigist rahvustest inimesed

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 22. kd., lk. 314.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 19. kd., lk. 320.

avaramaid teadmisi ja õpivad tundma sotsialistliku kultuuri ühiseid saavutusi.

Omal ajal rõhutas Lenin, et vene keele vabatahtlikul õppimisel mittevene rahvaste poolt on progressiivne iseloom. «Ja meie oleme loomulikult selle poolt, et igal Venemaa elanikul oleks võimalus suurt vene keelt ära õppida. Me ei taha ainult üht: *sunduslikkuse elementi.*»[1]

Seoses väikeste etniliste gruppide konsolideerumisega ja rahvuste üksteisele lähenemisega leiavad aset kvalitatiivsed muutused nende gruppide elus, tugevneb nende keelte kontsentreerumine. Väikerahvaste konsolideerumine suurte, arvukate rahvustega toimub kõigis paljurahvuselistes sotsialistlikes riikides. See on loomulik ajalooline protsess. Ta kulgeb ilma kunstliku forsseerimise ja välise sekkumiseta. Keele valiku vabaduse põhimõtte rikkumine ja tema vägivaldne pealesurumine teistele rahvastele kahjustaks rahvuste arenemist ja lähenemist, nõrgendaks nendevahelist usaldust ja sõprust.

Kommunistlik Partei soodustab igakülgselt vennasrahvaste kultuuride vastastikust rikastumist ja lähenemist, nende internatsionaalse aluse tugevnemist ja sel teel tulevase ühise üldinimliku kultuuri kujunemist. Kommunismi ehitamise käigus tugevneb rahvuste ideeline ühtsus, arenevad kõigile rahvastele ühised kommunistlikud kultuuri, moraali ja traditsioonide jooned.

2. KLASSI- JA RAHVUSLIKE HUVIDE ÜHENDAMINE. INTERNATSIONALISMI JA PATRIOTISMI ÜHTSUS

Sotsialistlik riik ja kommunistlik partei juhinduvad kõigis rahvuste elu valdkondades — majanduses, poliitikas, kultuuris — proletaarse internatsionalismi põhimõtetest, milles töötajate ühised klassihuvid on orgaaniliselt ühendatud rahvuslike huvidega.

Internatsionalism on sotsialistliku ühiskonna ideoloogia ja poliitika lahutamatu osa. Vastukaaluks kodanlikule natsionalismile, mis kultiveerib eri rahvustest töötajate võõrdumist üksteisest, lähtub teaduslik kommunism rahvusküsimuse käsitlemisel rangelt klassipositsioonidelt; selle positsiooni olemus väljendub eri maade tööliste ja kõigi töötajate vennalikus solidaarsuses ja vastastikuses toetuses. «Kodanlik natsionalism ja proletaarne internatsionalism — need on kaks lepitamatult vaenulikku loosungit, mis vastavad kogu kapitalistliku maailma kahele suurele klassileerile ja väljendavad *kaht* poliitikat (veel enam: kaht maailmavaadet) rahvusküsimuses.»[2]

Rahvustevahelise suhtlemise küsimus on suure poliitilise tähtsu-

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 20. kd., lk. 53.
[2] Sealsamas, lk. 10.

sega küsimus, mis nõuab väga paindlikku, ettevaatlikku ja tähelepanelikku lähenemist ning kõrget klassiteadlikkust. Väikseimgi kahtlustus ja taktitus, väikseimgi umbusaldus ja hoolimatus, mida üksikud inimesed või grupid võivad ilmutada suhtumises teise rahvusesse, tema tunnete ja väärikuse solvamine või rahvuslike momentide alahindamine, spetsiifiliste rahvuslike vajaduste ja eripära ignoreerimine võivad puudutada inimeste kergesti haavatavaid rahvustundeid, soodustada natsionalistlike igandite elavnemist ning tuua kahju rahvaste sõprusele.

Paljurahvuseline sotsialistlik riik väljendab niihästi kogu rahva ühiseid huve kui ka iga rahvuse huve. Partei ja riik lahendavad kõik rahvustevaheliste suhete küsimused proletaarse internatsionalismi positsioonidelt.

Sõltumata rahvusest ja rassist on nõukogude ühiskonnas kõik kodanikud täielikult võrdsed kõigil majandusliku, riikliku, kultuurilise ja ühiskondlik-poliitilise elu aladel. Igasugune otsene või kaudne kodanike õiguste piiramine või eeliste kehtestamine, olenevalt nende rassist või rahvusest, ning samuti igasugune rassilise ja rahvusliku erandlikkuse, vihavaenu või hoolimatuse jutlustamine on seadusega karistatav. Nõukogude Liidu rahvaste sõprus on Kommunistliku Partei ja Nõukogude riigi suur saavutus. See sõprus on meie paljurahvuselise riigi jõu ja võimsuse allikas. Rahvaste kindel liit ja sõprus sotsialismi ajal rajanevad täielikul usaldusel, vennaliku ühtsuse selgel mõistmisel ja vabatahtlikul kokkuleppel.

Kodanlikud propagandistid ja revisionistid püüavad vastandada rahvuslikke huve klassihuvidele, selleks et «vabastada» rahvusküsimus proletaarse internatsionalismi poliitika ja ideoloogia mõjust, s. o. jätta rahvusküsimus ilma klassisuunitlusest.

Marksism-leninism taunib resoluutselt rahvuslike momentide absolutiseerimist, nende vastandamist proletaarsele internatsionalismile ning töölisklassi ja kõigi töötajate rahvusvahelisele solidaarsusele. «Väikekodanlik natsionalism», kirjutas Lenin, «kuulutab internatsionalismiks rahvuste üheõigusluse tunnustamise, ja see ongi kõik, säilitades (kõnelemata juba sellise tunnustamise puhtpaljasõnalisest iseloomust) puutumatuna rahvusliku egoismi...»[1] Proletaarne internatsionalism nõuab resoluutset võitlust igasuguste natsionalismi ilmingute vastu, rahvuslike huvide orgaanilist seostamist teiste rahvaste huvidega, kogu revolutsioonilise liikumise ülesannetega.

Natsionalism on kapitalismi kõige püsivamaid igandeid. Sajanditepikkune rahvusliku rõhumise režiim sünnitas palju kibedat solvumist ja rahvastevahelist umbusku. Eraomanduse ja ekspluataatorlike klasside likvideerimine ning ühiskonnaelu revolutsioonile ümberkujundamine õõnestavad rahvuste võõrastuse ja nendevahelise vaenu põhialuseid ning kõrvaldavad natsionalismi

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 124.

sotsiaalse baasi. Kuid nagu näitavad kogemused, ei kao natsionalismi igandid jalamaid ka siis mitte, kui pole enam rõhuvaid ja rõhutavaid rahvusi.

Oma ideoloogilises diversioonis sotsialismimaade vastu asetab imperialistlik kodanlus oma lootused natsionalistlikele elementidele, püüab nüristada klassiteadvust, elustada ja lõkkele puhuda natsionalistlikke eelarvamusi. Mõistes sääraste loosungite ebapopulaarsust ja kõlbmatust, mis kutsuksid üles taastama kapitalistide ja mõisnike eraomandust, püüab ta sotsialistlikes maades levitada oma ideoloogiat natsionalismi lipu all, selleks et nõrgendada ja õõnestada sotsialistlike riikide töötajate ideelis-poliitilist ühtsust. Võitlus nende imperialismi diversioonide vastu on ideoloogilise töö tähtis lõik.

Sotsialistliku internatsionalismi muutumine iga sotsialistliku ühiskonna töötaja käitumisnormiks on raske, ajuti aga ka vastuoluline protsess. Sotsialistlik internatsionalism pääses poliitika sfääris kiiremini võidule kui moraali valdkonnas. On veel inimesi, kes küll internatsionalismi tunnistavad sotsialismi poliitilise printsiibina, kuid pole vabanenud rahvuslikust piiratusest olustikus ja perekonnas, isiklikus suhtlemises, psüühika ja moraali vallas.

Millega seletada natsionalismi igandite erilist visadust? Eelkõige sellega, et neid toetavad osa inimeste psüühikas sügavalt juurdunud rahvusliku egoismi tunded, mis väljenduvad ebateadlikus või ka teadlikus püüdes saavutada eeliseid «oma» rahvusele. «Et olla ... internatsionalist,» õpetas Lenin, «*ei* tule mõelda ainult oma rahvusele, vaid tuleb *temast kõrgemale* seada kõigi huvid, nende üldine vabadus ja üheõiguslus.»[1] Natsionalismi igandid on sotsialismile võõra ideoloogia üheks levinumaks kattevarjuks.

Rahvastevahelise vaenu õhutamise kodanlik-natsionalistlikule poliitikale on Kommunistlik Partei alati vastandanud rahvaste sõpruse ja proletaarse internatsionalismi marksistlik-leninliku ideoloogia. Tugevdades kõigist rahvustest töötajate internatsionaalset ühtsust, pöörab partei peatähelepanu nende klassihuvide ühtsusele, sellele, mis ühendab kõigist rahvustest töötajaid nende ühises revolutsioonilises võitluses.

Rahvaste sõpruse tugevdamine ja arendamine on iga paljurahvuselise sotsialistliku riigi kindluse, elujõu ja võimsuse objektiivselt paratamatu tingimus. Kui sotsiaalse elu sfääris on sotsialistliku riigi võimsuse aluseks töölisklassi, talurahva ja haritlaskonna liit, siis rahvussuhete valdkonnas on niisama tähtsaks ja tingimata vajalikuks jõuallikaks kõigi antud maad asustavate rahvaste sõprus. Internatsionalistlik kasvatustöö peab lahendama kaks omavahel seotud ülesannet: puhastama inimeste teadvuse ja tavad kõigist, ka kõige väiksematest natsionalistlike eelarvamuste ilmingutest ning kasvatama neis lugupidamist ja vennalikke tundeid

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 22. kd., lk. 321.

teiste rahvaste vastu. Internatsionalist näeb teiste rahvuste esindajates võitluskaaslasi ja hindab neid väärilselt, sõltumata nende rahvuslikust kuuluvusest. Samal ajal ei nõua internatsionalism loomuliku rahvusliku uhkuse tunde allasurumist, kui viimane pole hüpertrofeerunud ja ei too kaasa oma rahva vastandamist teistele rahvastele.

Kommunistlik Partei on kasvatanud nõukogude rahvast sotsialistliku internatsionalismi ja patriotismi vaimus, sotsialistliku kodumaa palava armastamise vaimus. Pingelises võitluses sai partei jagu kallakutest rahvusküsimuses. Pärast ekspluataatorlike klasside likvideerimist muutusid internatsionalism ja patriotism üldrahvalikuks, mis väljendub nõukogude ühiskonna ideelis-poliitilises ühtsuses, rahvaste kasvavas ja tugevnevas sõpruses, partei ja valitsuse üksmeelses toetamises rahvahulkade poolt. Kuid ometi ei tee see tarbetuks töötajate internatsionalistlikku kasvatamist ja rahvaste sõpruse edasist tugevdamist.

«Me peame oma tähtsaks ülesandeks», ütles L. I. Brežnev kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta rahvusvahelisel nõupidamisel, «meie paljurahvuselise maa kõigi rahvuste ja rahvusrühmade liidu edasist tugevdamist ... Sellel sotsialistlike ümberkujunduste alal oleme saavutanud märkimisväärseid tulemusi, millel on olnud printsipiaalne tähtsus revolutsiooniliikumisele, rõhutud rahvaste virgumisele. Kommunismi ehitamise praegune etapp nõuab, et saavutatud edu kinnistataks ja edasi arendataks. Jutt on kõigi rahvuste ja rahvusrühmade veel tihedamast lähendamisest ning selle töö edasisest parandamisest, mida tehakse nõukogude inimeste kasvatamisel nõukogude patriotismi ja sotsialistliku internatsionalismi vaimus, leppimatuses natsionalismi ja rassismi ideoloogia vastu.»

Kommunistlikus kasvatuses on sotsialistlik internatsionalism ühendatud patriotismiga. Kui internatsionalism väljendab suhtumist teistesse rahvastesse, siis patriotism väljendab suhtumist oma rahvasse ja kodumaasse.

Patriotism on kujunenud üksteisest eraldatud isamaade pikaajalise arenemise tagajärjel. Sotsialismi ehitamise käigus kujuneb uut, sotsialistlikku tüüpi patriotism. Igale rahvale omane armastus oma sünnimaa ja emakeele vastu, mis on ajalooliselt kujunenud, ühineb sotsialistlikus patriotismis vastutustundega oma maa saatuse eest, mille peremeheks on sotsialistliku revolutsiooni võidust saadik tööinimesed ise. Sotsialistlikule patriotismile on võõras rahvuslik piiratus. Niisuguses paljurahvuselises riigis nagu Nõukogude Liit, kus elab üle 100 rahvuse ja rahvusrühma, väljendab patriotism nende ühist armastust ja ustavust oma kodumaale. Sotsialistlik patriotism on oma loomult internatsionalistlik. Tänu sellele omadusele nõukogude patriotism ei eralda, vaid liidab kõik meie maa rahvused ja rahvusrühmad ühtseks vennalikuks pereks. Nõukogude Liidu rahva armastus oma paljurahvuselise kodumaa vastu on orgaaniliselt ühendatud lugupidamise ja vennaliku sõp-

rusega teiste sotsialistlike maade rahvaste ja kogu maailma tööinimeste vastu.

Sotsialismimaade töötajate internatsionalistlikku kasvatamist ei tohi vastandada nende kasvatamisele patriotismi vaimus. Vennalikud kommunistlikud parteid võitlevad patriotismi ja rahvuslike tunnete ignoreerimise vastu internatsionalistlikus kasvatustöös. Kuid kasvatades inimestes armastust ja ustavust oma kodumaale, ei tohi unustada sotsialistlike maade ideoloogia ja poliitika internatsionaalset iseloomu. «Marksistid-leninlased», öeldakse kommunistide rahvusvahelise foorumi dokumendis, «on ühtaegu niihästi patrioodid kui ka internatsionalistid, nad lükkavad tagasi niihästi rahvusliku kitsarinnalisuse kui ka rahvuslike huvide eitamise või alahindamise ning hegemooniataotlused.» Ülesanne seisab selles, et saavutada üha täielikum ja laiem kooskõla sotsialistliku patriotismi ja proletaarse internatsionalismi vahel.

Rahvaste vankumatu internatsionaalne ühtsus on iga sotsialistliku riigi ja kogu sotsialismi maailmasüsteemi võimsuse allikas.

3. INIMESTE INTERNATSIONAALSE ÜHTEKUULUVUSE UUTE VORMIDE TEKKIMINE

Sotsialismi tootlike jõudude kasvuga ja rahvustevahelise suhtlemise laienemisega kaasneb mitte ainult rahvuste arenemine, vaid tekivad ka uued, rahvustest laiemad inimeste ühtekuuluvuse vormid.

NÕUKOGUDE RAHVAS KUI UUS AJALOOLINE INIMESTE ÜHENDUS

Lepitamatutest klassivastuoludest vabanenud sotsialistlike rahvuste arenemine ja üksteisele lähenemine on tekitanud uue, seniolematu ajaloolise inimeste ühenduse — *nõukogude rahva.*

Nõukogude rahvas on kõigi NSV Liidu rahvuste ja rahvusrühmade ühtsuse vorm; ta on inimeste internatsionaalne ühtekuuluvus, kõigi meie maa töötajate sotsialistlik liit. Kui rahvuslik ühtekuuluvus piirdub vaid ühe rahvusega, siis internatsionaalne ühtekuuluvus hõlmab kõiki Nõukogude Liidu rahvusi ja rahvusrühmi. Nõukogude rahvas on sotsialistlike rahvuste ja rahvusrühmade uus internatsionaalne ühendus, ühtekuuluvus, milles rahvusi liidab eesmärkide ja huvide, majanduse, poliitilise elu ja ideoloogia ühtsus, ühine kodumaa, territoorium, sisult sotsialistlik kultuur ja rahvustevahelise suhtlemise keel.

Muidugi ei välista internatsionaalne ühtekuuluvus rahvuslikku ühtekuuluvust, rahvuskultuure ja rahvuskeeli, vaid just rõhutab seda iseloomulikku joont, mis on omane kõigile rahvustele ja igaühele neist. Nii nagu liitriigi — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu — eksisteerimine ei likvideeri rahvusriiklust, nii ei lik-

videeri internatsionaalne ühtekuuluvus rahvuslikku ühtekuuluvust, vaid hõlmab seda rahvuste internatsionaalse ühtsuse vajaliku komponendina. Niihästi internatsionaalne kui ka rahvuslik ühtekuuluvus esineb sotsialismi ajal vastavas riiklikus vormis. Sotsialistlike rahvuste internatsionaalse ühtekuuluvuse riiklikku vormi kujutab endast NSV Liit.

Uue internatsionaalse ühtekuuluvuse tekkimine on sotsiaalse progressi, rahvuste majandusliku ja poliitilise üksteisele lähenemise, sotsialistliku ideoloogia kindlustumise, rahvaste vennaliku sõpruse ja koostöö seaduspärane tulemus.

RAHVUSTE TULEVIK

NSV Liidu ja sotsialistliku maailmasüsteemi ajaloolised kogemused on kinnitanud Lenini ideed, et sotsialismimaade ulatuslik koostöö on sotsialistliku maailmamajanduse kiirendatud arenemise tähtis tingimus. Lenin juhtis tähelepanu sellele, et «on olemas tendents luua ühtne, terviklik maailmamajandus, mida üldise plaani kohaselt reguleerib kõigi rahvuste proletariaat; seda tendentsi võis täiesti selgesti näha juba kapitalismi tingimustes ja seda tuleb tingimata edasi arendada ning täielikult lõpule viia sotsialismi tingimustes».[1] Selle «ühtse, tervikliku maailmamajanduse» prototüübiks on sotsialistlik maailmasüsteem.

Inimeste rahvuslikud erinevused ei ole igavesed. Praegu on kogu maailmas ligikaudu 2000 rahvast, kes on erinevatel ühiskondliku arengu astmetel. Inimühiskonna arenemine viib vältimatult rahvustevaheliste sidemete ja suhtlemise tihenemisele. Pärast kommunismi võitu kogu maailma ulatuses toob rahvaste sotsiaalsete elutingimuste ühtlustumine ja nende üha suurem üksteisele lähenemine endaga kaasa rahvuslike erinevuste järkjärgulise kadumise. Rahvuste omavaheline lähenemine on nende arenemise ajalooline aste, mis lõppkokkuvõttes viib välja rahvuslike erinevuste kadumisele ja valmistab ette nende ühtesulamist tulevikus.

Kodanlikud sotsioloogid moonutavad jämedalt rahvuste arenemise tõelist sisu ning näevad selles vaid rahvusliku spetsiifika pidevat kuhjumist, antud rahvuse iseärasuste lõpmatut arenemist. Probleemi selline käsitus ei vasta reaalsele ajaloolisele progressile, mis kujuneb kõigi rahvaste tegevuse kogusummana. Oma ajaloolises arenemises võtavad rahvused ühel või teisel määral üle teiste rahvaste saavutusi materiaalsete hüvede tootmises, ühiskonnaelu poliitilises organisatsioonis ja vaimsete rikkuste loomises. Tuginedes maailma tsivilisatsiooni võitudele ja saavutustele, kiirendavad rahvused oma arengutempot. Marx kirjutas, et iga rahvus võib ja peab õppima teistelt. Rahvused ei ole kunagi arenenud ega saagi areneda isoleeritult.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 123.

V. I. Lenin kritiseeris omal ajal kodanlik-natsionalistlikku «rahvusliku kultuurautonoomia» teooriat, mille pooldajad püüdsid «konstitueerida» natsionalismi ja eraldada rahvusi üksteisest. «Proletariaat ei või toetada mingit natsionalismi kindlustamist,» kirjutas Lenin, « — vastupidi, ta toetab kõike, mis aitab kaasa rahvuslike erinevuste kadumisele, rahvuslike vaheseinte kokkuvarisemisele, kõike, mis muudab sidemed rahvuste vahel üha tihedamaks, kõike, mis viib rahvuste ühtesulamisele.»[1]

Rahvuste üksteisele lähenemine ei tähenda kaugeltki nende kadumist. Riiklikud ja rahvuslikud erinevused säilivad veel kaua pärast sotsialismi võitu kõikides maades. Rahvuslikud erinevused, eriti keelelised, võivad kaduda vaid pikaajalise arenemise tulemusena, täieliku kommunismi ajal.

Kodanlikud kosmopoliitilised ideed rahvaste rahvusliku suveräänsuse hävimisest ja rahvustest kõrgemalseisva «ülemaailmse riigi» loomisest on kasulikud imperialistidele ning on sihitud sotsialistlike rahvuste ja noorte rahvusriikide vastu.

Teaduslik kommunism tõrjub resoluutselt tagasi kallaletungid rahvuslikule suveräänsusele ja rahvuste ühtesulamise vägivaldse forsseerimise. Rahvuste ühtesulamise seostas Lenin kapitalismi likvideerimisega kogu maailmas, riigi väljasuremisega, inimeste täieliku majandusliku, poliitilise ja kultuurilise ühtsuse loomisega ülemaailmses ulatuses. Tee sellele ühtsusele kulgeb rahvuste igakülgse arenemise ja tiheda üksteisele lähenemise kaudu. «Nagu inimkond võib jõuda klasside kaotamiseni ainult rõhutud klassi diktatuuri kui ülemineku-ajajärgu kaudu, niisamuti võib inimkond jõuda ka rahvuste vältimatu ühtesulamiseni ainult kõigi rõhutud rahvuste täieliku vabanemise... kui ülemineku-ajajärgu kaudu.»[2]

Lähenemine valmistab ette rahvuste ja rahvusrühmade konsolideerumist ja liitumist ning viib lõppkokkuvõttes välja nende ühtesulamisele. Teaduslik kommunism rõhutab nende protsesside järjekestvust ja orgaanilist ühtsust.

Rahvuste ühtesulamine on keerukas ja pikaajaline protsess, millel on oma etapid. Ühtse üldrahvaliku omanduse arenemine, mis ei tunne riiklikke ja rahvuslikke piire, loob rahvuste ühtesulamise majandusliku eelduse. Rahvussuhete arenemise ajaloolised kogemused annavad aluse väita, et riikide ülemaailmses sotsialistlikus sõprusühenduses saavutatakse kõige enne rahvuste majanduslik ühtekuuluvus, majanduslik ühtsus, mida valmistab pikkamööda ette majandussidemete igakülgne arendamine nende vahel ratsionaalse tööjaotuse, spetsialiseerimise ja koopereerimise, majandusliku arengu ja elanikkonna ainelise heaolu taseme ühtlustumise alusel. Majandussidemete arendamise tulemusena kujuneb kultuuri, olmetingimuste ja traditsioonide ühtsus ning ühine

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 20. kd., lk. 18.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 22. kd., lk-d 134—135.

keel, mis on vastuvõetav eri maailmajagudes elavatele rahvastele.

Juba õige vanasti tekkis idee luua rahvusvaheline keel. Suured maadeavastused, majandus- ja kultuurisidemete arenemine kapitalismi koidikul põhjustasid paljude ühiskeele projektide loomise. Kuid kogemused näitavad, et rahvusvahelist keelt pole võimalik luua kunstlikul teel. Muidugi takistavad keele erinevused rahvuste kultuurialast suhtlemist. Maailma progressi iga uus samm teravdab üha rohkem seda probleemi; vaimse kultuuri arenemine nõuab keelebarjääri ületamist. Kuid rahvusvaheline keel võib tekkida rahvuste ülemaailmse ühtesulamise ja inimeste ülemaailmse internatsionaalse ühtekuuluvuse kujunemise ühtse protsessi komponendina. Selle küsimuse lahendavad rahvad vabatahtlikult siis, kui selleks kujunevad kõik vajalikud tingimused.

Rahvus on ajalooline kategooria; ta on tekkinud inimkonna arenemise teatud etapil — feodalismi likvideerimise ja kodanliku korra kujunemise perioodil. Tuleb aeg, kui järkjärgulise üksteisele lähenemise tulemusena rahvused liituvad ühtseks tervikuks. Seejuures oleks väär pidada tulevast rahvuste ühtesulamist kõige selle eitamiseks, mida nad on talletanud pika ajaloolise arenemise käigus. Rahvused on etendanud ja etendavad praegu progressiivset osa ühiskonna arenemises ning nad annavad oma ajaloolise panuse inimeste ülemaailmse ühtekuuluvuse loomisse.

XXI PEATÜKK

OLUSTIK JA PEREKOND SOTSIALISMI AJAL

Kommunistliku elulaadi kujunemises on suur tähtsus olustikul ja perekonnal. Olustiku kommunistlik ümberkorraldamine tootmise tõusu, kultuuri kasvu ja kollektivismi põhimõtete inimeste igapäevasesse ellu juurdumise alusel ning perekonna edasiarendamine ja tugevdamine on uue ühiskonna ehitamise tähtsad ülesanded.

1. SOTSIALISTLIK OLUSTIK

Igal ajalooepohhil on olustik ja perekond ühiskondlik-majanduslik formatsiooni koostisosadeks. Sotsialistlik olustik ja sotsialistlik perekond kujunevad uue ühiskonna ehitamise käigus ning kehastavad seda progressiivset, mida toob endaga kaasa kommunismi majanduslik ja sotsiaalne kord.

OLUSTIKU SOTSIAALSED ALUSED SOTSIALISMI AJAL

Olustik on inimeste elu mittetootlik sfäär, nende materiaalsete ja vaimsete tarvete rahuldamise viiside ja vormide kogusumma ning samuti mitmesugused tavad, kombetalitused, harjumused ja ühiselu normid. Olustikus kasutavad inimesed materiaalseid ja vaimseid hüvesid, kasvatavad lapsi, suhtlevad sugulaste ja tuttavatega ning veedavad puhkeaega. Siin ilmnevad inimeste vastastikuste suhete mitmekesisus, nende käitumine ja eluviisid, harjumused ja maitse, siin kujunevad iseloomujooned ja käitumiskultuur.

Tänapäeva olustik on inimeste materiaalsete ja vaimsete elutingimuste pikaajalise ajaloolise arengu resultaat. Ta kannab

endal mitmesuguste tegurite pitserit: ühiskonnakorra iseloomu, majanduse arengutaseme, rahvuslike traditsioonide, poliitika, ideoloogia, kultuuri arenguastme ja geograafilise keskkonna mõjustusi. Lõppkokkuvõttes on olustik ühiskonna majandusliku arenemise produkt ning ta tuleneb antud ajastu sotsiaal-majanduslike suhete kogusummast. Järgides üldiselt ja tervikuna majanduse arenemist, avaldab olustik ka tagasimõju tootmisele ja ühiskonnaelu teistele külgedele. Halvasti korraldatud olustik takistab isiksuse arengut, tema tööalase aktiivsuse kasvu, tervise tugevdamist, see aga kajastub ka tootmistegevuses.

Sotsialismi ehitamise käigus toimunud põhjalike ühiskondlike ümberkujunduste tulemusena tekkis täiesti uus elulaad, mis oluliselt erineb varasematest olustikutüüpidest. Ta kujuneb tootmisvahendite ühiskondliku omanduse alusel ning tugineb inimeste sotsiaalsele ja rahvuslikule võrdsusele, meeste ja naiste võrdõiguslikkusele, sõpruse ja vastastikuse abistamise suhetele.

Kui kapitalismi ajal on olustik rajatud eraomandusele, korraldatud individualismi põhimõtetel ning kinnistab endassesulgumist ja isikliku elu isoleeritust ühiskondlikust elust, siis sotsialistlikus ühiskonnas ei ole kodanike olustiku korraldamine, nende igapäevase elu tingimuste parandamine mitte üksnes isiklik asi, vaid ka ühiskonna hoolitsuse objekt. Sotsialistlik ühiskond võtab enda kanda niisugused tähtsad olustiku valdkonnad nagu elamuehitus, kaubandus, ühiskondlik toitlustamine, transport, kommunaal-elukondliku, meditsiinilise ja kultuurilise teenindamise korraldamine ning laste kasvatamine.

Muutused inimeste olustikus jäävad tavaliselt maha ühiskonna majanduselu muutustest. Erinevalt tootmisest on olustik vähem liikuv, allub raskemini muutustele ja võib pikka aega säilitada vana, iganenu jooni. Sotsialismi ajal hoolitseb ühiskond selle eest, et olmesuhete täiustamine ei jääks maha ümberkujundustest teistes elusfäärides, et kõigi nõukogude inimeste olustik oleks hästi korraldatud, tervislik ja kultuurne, vaimselt rikas ja kõlbeliselt puhas.

Selle alusel, et on likvideeritud ühe inimese ekspluateerimine teise inimese poolt ning vastandlikkus linna ja maa, vaimse ja füüsilise töö vahel, ühtlustuvad järk-järgult sotsialistliku ühiskonna eri sotsiaalsete gruppide olustikulised tingimused. Lähenevad üksteisele tööliste ja talupoegade, füüsilise ja vaimse töö tegijate elutingimused ja olustiku korraldamine, järk-järgult likvideeritakse endisaegsed kontrastid linna ja maa, keskuse ja provintsi olustiku laadis. Kuid see ei tähenda, nagu oleksid rahva olustikus likvideeritud kõik klassierinevuste jäljed. Tööliste olustik erineb kolhoosnikute olustikust, haritlaste olustik aga tööliste ja talupoegade omast.

AINELINE HEAOLU JA OLUSTIKU ÜHISKONDLIKE VORMIDE ARENEMINE

Sotsialism muutis põhjalikult töötajate ühiskondlikku ja materiaalset seisundit. Tänu ühiskondliku tootmise kasvule on märgatavalt suurenenud nende saaduste ja esemete arv, mis on määratud elanikkonna isiklike tarviduste rahuldamiseks, nende elu ja olustiku parandamiseks; märksa paremaks on muutunud tarbimise struktuur. Sotsialistlikus ühiskonnas on inimesed hakanud paremini toituma, ilusamini riietuma ja rohkem vahendeid kulutama oma kultuuriliste ja elukondlike vajaduste rahuldamiseks.

Elukondlikud mugavused ja kultuurihüved, mis enne olid kättesaadavad ainult linnas, levivad nüüd üha kindlamalt ja põhjalikumalt küladesse. Viimastel aastatel on paljud maaelanikud sisustanud oma majad hea mööbliga, soetanud õmblus- ja teisi majapidamismasinaid, raadioid ja muid kultuurilis-elukondliku otstarbega esemeid. Hea linnalik riietus on märgatavalt muutnud maainimeste välimust.

Nõukogude võimu aastate jooksul on muutunud meie linnade ja külade välisilme, oluliselt on paranenud töötajate korteri-, kommunaal- ja elukondlikud tingimused. Linnade elamufond näiteks on kasvanud rohkem kui kaheksakordseks. Kõveratel ja räpastel tänavatel asunud viletsate puumajade asemele kerkivad linnades ja alevites valgusküllased mitmekorruselised elamud, kus on kõik elukondlikud mugavused.

Elamute ning kultuuri- ja teenindusasutuste ehitamine tohutus ulatuses, keskkütte, veevärgi, elektri ja gaasi elukondlik rakendamine, kommunaalteenuste mahu kasv, majapidamismasinate ja -seadmete suurenev müük on tunduvalt tõstnud elanikkonna olustikulise mugavuse taset, vähendanud ja kergendanud naiste tööd koduses majapidamises. Samaaegselt laieneb elukondliku teenindamise süsteem; selles sfääris kasutatakse üha rohkem ajakohast tehnikat ja täiustatakse tema organisatsiooni. Ainult kaheksanda viisaastaku jooksul kasvas teenindusettevõtete poolt osutatud teenuste maht rohkem kui kahekordseks.

Nõukogude Liidus ehitati kaheksandal viisaastakul elamuid pindalaga 518 miljonit ruutmeetrit, mis võimaldas parandada ligi 55 miljoni inimese korteriolusid. Enamik ümberkolinud perekondi sai ajakohaste mugavustega omaette korteri.

Kuid meil on elamispinnast veel küllalt suur puudus. Uuel viisaastakul kasvab elamuehituse tempo märgatavalt niihästi linnas kui ka maal. Aastatel 1971—1975 ehitatakse kõigi ametkondade vahenditega 565—575 miljonit ruutmeetrit elamispinda, mis võimaldab parandada veel umbes 60 miljoni inimese korteriolusid.

Nõukogude ühiskond pole veel saavutanud sellist arengutaset, et võiks tagada kõigi tarbeesemete täieliku piisavuse ja kõigile pakkuda vajalikke elukondlikke mugavusi. See on seletatav meie

maa mittekülllaldase arengutasemega minevikus, tohutute ohvritega, mida tuli kanda Suure Isamaasõja perioodil võitluses saksa fašismiga, ning pideva vajadusega kulutada suuri summasid riigikaitseks.

Olustiku materiaalses küljes, eriti teenindussfääris (mis meil tegelikult tuli luua tühjale kohale) jääb meie maa veel maha mõnedest kodanlikest riikidest. Likvideerides tekkinud vahet, ei või me loomulikult kopeerida kodanliku ühiskonna olustiku organiseerimise põhimõtteid. Kapitalistlik teenindus, ükskõik kui kõrget taset ta poleks ka saavutanud, on rajatud eraomandusele ning kujutab endast lisaväärtuse saamise vahendit, konkurentsivõitluse areeni, kus tarbija huvid ei ole eesmärgiks, vaid ainult vahendiks. Mõned kodanliku teeninduse vaieldamatud saavutused ei suuda varjata tema põhilisi pahesid peamises: materiaalsete ja vaimsete hüvede jaotamise ebavõrdsust, kisendavat luksust, priiskamist, kasutut rikkuste läbilöömist ühiskonna ühel poolusel ning viletsust, alatoitlust ja nälga teisel poolusel.

Meie maa sotsialistliku ühiskonna arengu praegusel etapil, kui peaülesandeks on tõusnud rahva heaolu ja kultuuri märgatav kasv, on võimalik järjekindlamalt ja sügavamalt püstitada ja lahendada ka olustiku ümberkorraldamise probleeme. Meie majanduslik, kultuuriline ja elukondlik ülesehitustöö on nüüd tunduvalt suuremas ulatuses suunatud elanikkonna kõigi kihtide elu ja olmetingimuste parandamisele, nende materiaalsete ja vaimsete vajaduste üha täielikumale rahuldamisele. Tunduvalt suureneb tarbekaupade tootmine ja elanikkonna varustamine nendega; rakendatakse ellu laialdast abinõude süsteemi, mille eesmärk on aja kokkuhoid ja töö kergendamine koduses majapidamises.

Perekonna materiaalsete ja elukondlike vajaduste rahuldamise ühiskondlike vormide arenemine sotsialismi ajal toob kaasa koduse majapidamise osatähtsuse pideva vähenemise olustikus. Kuid need vormid ei kujune korrapealt, vaid järk-järgult, ühiskondliku tootmise kasvades ja teenindussfääri laienedes. Olustiku ühiskonnastatuse aste ja elukondliku teenindamise ühiskondlike vormide arengu tase pole veel piisavalt kõrge. Põhiliseks tarbimisrakukeseks on jäänud perekond oma majapidamise ja kommunaal-elukondliku iseteenindamisega. Teiste sõnadega, põhiosa tööst laste kasvatamisel ja nende hooldamisel, toidu valmistamisel, pesu pesemisel ja korteri eest hoolitsemisel langeb endiselt kodusele majapidamisele ja teenindamise individuaalsele vormile. Väsitavad majapidamistööd võtavad töötavatelt naistelt kolm kuni viis tundi päevas, koduperenaistelt aga peaaegu kaks korda rohkem aega.

NLKP rakendab abinõusid selleks, et kergendada ja vähendada naiste tööd koduses majapidamises, et arendada ühiskondlikku teenindussüsteemi ja olustiku organiseerimise ühiskondlikke vorme. Suur samm selles suunas astutakse käesoleval viisaastakul. On püstitatud ülesanne tõsiselt parandada kõigi teenindamisalade tegevust, kaubandust, ühiskondlikku toitlustamist, elukondlikku

teenindamist, töötajate puhkuse korraldamist. Ainult individuaalse koduse majapidamise asendamine ühiskondlikuga võib naise täielikult vabastada, võrdsustada ta täielikult mehega. «Tõeline *naise vabastamine*,» kirjutas Lenin, «tõeline kommunism algab alles seal ja siis, kus ja millal algab massiline võitlus (mida juhib riigivõimu valdav proletariaat) selle koduse väikemajapidamise vastu või õigemini — selle *massiline ümberkujundamine* sotsialistlikuks suurmajapidamiseks.»[1]

Sotsialismi ajal on ühiskondliku olustiku tähtsaks alaks tervishoiu korraldamine. Hoolitsus inimese tervise tugevdamise eest väljendub ilmekalt haiglate, polikliinikute, sanatooriumide ja spordiehitiste võrgu järjekindlas laienemises, kõigi sotsialistliku ühiskonna kodanike tasuta ja kättesaadavas meditsiinilises teenindamises. Keskmine eluiga on meie maal tõusnud 70 aastani ehk revolutsioonieelse ajaga võrreldes kasvanud kahekordseks. 1970. aastal oli Nõukogude Liidus ligi 650 000 arsti ehk pool kõigist Euroopa ja rohkem kui veerand kõigist maakera arstidest. Üheksandal viisaastakul on ette nähtud põhjapanevad abinõud tervishoiu, asulate seisundi ja keskkonna edasiseks parandamiseks, sanatoorse ja kuurordiravi ning töötajate organiseeritud puhkuse arendamiseks. See kõik kinnitab veel kord, et erinevalt kõigist maailmas eksisteerivatest arstiabisüsteemidest vastab sotsialistlik tervishoid inimese vajadustele, aitab kaasa tema olustiku tervenemisele ja üldise olmekultuuri tõusule.

OLUSTIKU VAIMSED ALUSED

Sotsialism soodustas inimese vajaduste tohutut kasvu, muutes samal ajal oluliselt ka nende iseloomu. Inimeste heaolu ja kultuursuse kasvades suurenevad loomulikult nõuded elukondlike kaupade kvaliteedi, nende kasutamise mugavuse ning elamute nägususe ja heakorrastatuse suhtes. Mõõtmatult on kasvanud nõukogude inimeste vaimsete vajaduste osatähtsus ja sisu. Nad püüdlevad üha rohkem teadmiste, kultuuri, ratsionaalse puhkuse ja tervislike meelelahutuste poole, tegelevad spordiga, arendavad massilist turismi ja taidlust, võitlevad labasuse ja ebakultuursuse jäänuste vastu. Nõukogude inimese vaimsest palgest ja tema eluviiside kultuursuse kasvust kõneleb näiteks üldrahvalik raamatuarmastus. Raamatud, ajalehed ja ajakirjad on kindlalt juurdunud rahva ellu.

Tänapäeval on nõutav, et rohkem ja paremini hoolitsetaks olustiku esteetilise külje eest, selle eest, et elamud, rõivad, elukondlikud tarbeesemed oleksid meeldivad, mugavad, looksid rõõmsa töö- ja puhkusemeeleolu, vastaksid inimeste vaimulaadile, vajadustele ja maitsele, tekitaksid hea tuju. Kuid komfort, mugavused, kaunid

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 396.

rõivad ja mööbel teevad inimest kultuursemaks, vaimselt rikkamaks ja õnnelikumaks vaid siis, kui on täidetud üks hädavajalik tingimus — kui hoolitsus koduse hubasuse eest ei varjuta tema eest maailma ilu ja mitmekesisust, kui ta ise ei muutu asjade orjaks. Hästikorraldatud olustik peab soodustama uute inimestevaheliste suhete loomist, isiksuse vaimset kasvu ja tema igakülgset arenemist.

Töötajate eri kategooriad kulutavad praegu olulise osa oma vabast ajast õppimisele, enesetäiendamisele ja ühiskondlike ülesannete täitmisele.

Märgatavalt on kasvanud vaba aja see osa, mida kulutatakse ühiskondlik-poliitilisele tegevusele ning spordi ja kehakultuuri harrastamisele. Varasemast rohkem aega kulutatakse ajalehtede, ajakirjade ja ilukirjanduse lugemisele, näituste ja muuseumide külastamisele ning televisioonisaadete vaatamisele.

Kuid mitte kogu tööst vaba aega ei kasutata viljakalt, ühiskonna ja iseenda huvides. Osa tootmistööst vaba aega kulutatakse mitteratsionaalselt koduses majapidamises, sõiduks tööle ja tagasi. Paljud ei ole veel õppinud õigesti kasutama oma vaba aega ega püüagi seda mõistlikult jaotada, et ta tooks võimalikult suurt kasu inimesele endale ja ühiskonnale. Ometi muutub vaba aja mõistlik organiseerimine ning kultuurse ja sisuka puhkuse korraldamine järjest aktuaalsemaks ja olulisemaks, eriti seoses tööliste ja teenistujate üleminekuga viiepäevasele töönädalale.

Sotsialismi ajal on muutunud ka olustiku kõlbelised alused. Olustikus juurduvad nagu teisteski elu valdkondades uued käitumisnormid: vastastikune lugupidamine, seltsimehelik abistamine, lihtsus ja tagasihoidlikkus, sallimatus väikekodanliku lodevuse ja filisterluse vastu. Nõukogude inimeste olustik korraldatakse järk-järgult ümber kollektivistlikel alustel. Ja kuigi pole veel kadunud inimesed, kes on harjunud hoolitsema vaid iseenda eest, kasvab iga päevaga nende inimeste arv, kes peavad suurimaks õnneks olla kuidagi kasulik teistele inimestele, tuua neile rõõmu, teha heameelt.

Rahvaste tiheda koostöö ja sõpruse alusel vabaneb nõukogude inimeste olustik järk-järgult natsionalistlikest eelarvamustest ja orjalikust kiindumusest oma aja äraelanud traditsioonidesse, kommetesse ja tavadesse. Kogu elulaadi mõjul kujunevad aja jooksul mõned ühised rahvustevahelised ja internatsionaalsed olustiku jooned ja vormid. See ilmneb mitte ainult korteri sisustuses, rõivaste lõikes, toitude valikus, mängude ja meelelahutuste iseloomus, vaid ka ühiste nõukogulike traditsioonide, tavade ja ühiselu normide kujunemises.

Sotsialistlikud ümberkujundused tõid olustikusfääri kvalitatiivselt uue sotsiaalse sisu, kuid ei ole veel vabastanud olustikku mitmetest vastuoludest, mis on seotud kasvuraskustega ja antagonistliku klassiühiskonna pärandiga. Kuigi töötajate olustik on tõepoolest põhjalikult muutunud, ei ole olustiku sotsialistlik ümberkujun-

damine veel lõpule viidud. Kõik selles valdkonnas saavutatu ei ammenda kaugeltki sotsialismi võimalusi ja, mis peamine, ei vasta paljuski enam elanikkonna kasvanud vajadustele. Ees seisab riigi ja üldsuse suur ja mitmekülgne töö olmetingimuste parandamise ning olustikusuhete edasise täiustamise alal.

2. KOMMUNISTLIKU OLUSTIKU KUJUNEMISE TEED JA PÕHILISED JOONED

Kommunistlik olustik kujuneb sotsialistliku olustiku baasil. Sotsialistlikus olustikus on juba pandud alus uutele joontele, mille igakülgse arendamisega luuaksegi kommunistlik olustik. Kuid kommunistlik olustik on inimeste igapäevase elulaadi kvalitatiivselt uus aste, mis vastab kommunistliku formatsiooni kõrgemale staadiumile.

Olustiku kommunistlikel alustel ümberkujundamine sisaldab palju erinevaid ühiskonnaelu külgi ja protsesse inimeste ainelisest heaolust ja igapäevase elu ühiskondlikust organiseerimisest kuni nende kultuuriliste ja elukondlike vajaduste, tavade ja harjumuste iseloomuni ning isiklikust hügieenist kuni kõige ülevamate vaimsete tarvete ja rahva esteetilise maitseni. Lõppkokkuvõttes on võitlus olustiku kommunistliku ümberkujundamise eest võitlus uue inimese pärast.

Kommunistliku olustiku rajamine on raske, mitmepalgeline ja pikaajaline ülesanne. Seda tuleb ellu viia järk-järgult, vastavalt ühiskonna majandusliku ja sotsiaalse küpsuse tasemele, sõltuvalt materiaalsetest ressurssidest ning töötavate hulkade teadlikkusest ja kultuursusest.

KOMMUNISMI MATERIAAL-TEHNILINE BAAS JA MUUTUSED OLUSTIKUS

Olustiku kommunistlikus ümberkujundamises kuulub otsustav osa kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomisele ning selle alusel elluviidavatele abinõudele töötajate ainelise olukorra parandamiseks ja kultuuritaseme tõstmiseks.

Täieliku külluse loomine meie maal võimaldab ammendavalt rahuldada elanikkonna vajadused tarbeesemete järele ning korraldada inimeste toitlustamist teaduslikult põhjendatud normide kohaselt. Keemia- ja kergetööstuse kiirendatud arendamine võimaldab järsult suurendada mitmesuguste tarbekaupade tootmist ning toob kvalitatiivseid muutusi olustikku. Kogu elanikkond saab rahuldada oma vajadused heakorrastatud elamute, hea ja ilusa rõivastuse, mitmesuguste tarbeesemete ja teenuste järele, mis kergendavad ja kaunistavad inimeste olustikku, samuti kasutada mugavaid sidevahendeid. See kõik suurendab vaba aega, mida saab kasutada ini-

meste kultuuritaseme tõstmiseks ja igakülgseks arenguks, ning kujutab endast tõhusat sammu teel kommunistlikule olustikule.

Olustiku ümberkujundamises kommunistlikel alustel etendab eriti suurt osa töötajate korteriolude põhjalik parandamine. Iga perekond saab kõigi mugavustega korteri ja iga perekonnaliige omaette toa. Korterite mugavus saavutatakse peamiselt nende kasuliku pinna suurendamise ja vaba planeerimise arvel, mis võimaldab kergesti muuta tubade paigutust, allutada seda isiklikele vajadustele ja maitsele; rohkem hakatakse kasutama sisseehitatud mööblit ja otstarbekat elukondlikku sisustust, mis kergendab koduse majapidamise töid.

Kandes hoolt elanikkonnale maksimaalsete mugavuste loomise eest, hoiab meie ühiskond kurssi elamuehituse komplekssele lahendamisele linnas ja maal. Uute elamute ehitamisel on otsingute põhisuunaks mugavuste suurendamine, mis võimaldaksid perekonna individuaalse olustiku mugavusi seostada olustiku ühiskondlike vormidega. Eksperimentaalprojekteerimise praktikas on juba olemas lahendusi, mis paljuski sarnanevad meie ettekujutustega lähema tuleviku kompleksmajadest, kus omaette perekonnakorterid on lahutamatult seotud mitmesuguste ühiskondliku olmeteeninduse liikidega. Uut tüüpi elamute loomine toimub käsikäes otsingutega linnade ja alevite täiuslikumate hoonestamis- ja planeerimisvõtete leidmiseks. Elamumassiivide rajamist planeeritakse nii, et kõik elukondliku teenindamise ettevõtted asuksid võimalikult elamute läheduses, et elamurajoonis oleks kõik vajalik tervislikuks ja kultuurseks olustikuks. Aja jooksul leitakse ja valitakse välja praktikas kõige täiuslikumaks osutunud ehitusprojektid, mis hõlmavad uue olustiku organiseerimise mitmekesiseid vorme. Kommunistlik ühiskond rahuldab külluslikult kodanike vajadused toiduainete, rõivaste, elamute ja igapäevaste tarbeesemete järele ning loob kõigile tõeliselt tervislikud elu- ja puhketingimused.

OLUSTIKU EDASINE ÜHISKONNASTAMINE

Elanikkonna ühiskondliku teenindamise süsteemi (sööklad, lasteaiad ja -sõimed, sanatooriumid ja puhkekodud, ühiskondliku transpordi ja kommunaal-elukondliku teenindamise eri liigid, klubid ja raamatukogud, turismibaasid ja pansionaadid jms.) igakülgne arendamine valmistab ette tingimused koduste majapidamistööde asendamiseks perekonna olustikuliste vajaduste rahuldamise ühiskondlike vormidega, viib olustiku kommunistlikule korraldamisele. See aitab jagu saada eraomanduslikest tendentsidest ning kasvatab ühiskonnaliikmetes kollektivistlikke harjumusi ja kombeid. Kuna üleminekul kommunismile individuaalsed sissetulekud lõppkokkuvõttes kaotavad oma tähtsuse ja kõik põhilised mured perekonna olmevajaduste rahuldamise eest võtab enda kanda ühiskond, loovutab kodune majapidamine tunduval määral oma

koha kollektiivsetele ühiskondliku teenindamise vormidele. Olustiku põhilised alad ühiskonnastatakse.

Kuid see ei tähenda hoopiski, et kõik see, mida me oleme harjunud koduks, koduseks õhkkonnaks, koduseks hubasuseks nimetama, peaks seoses kommunismile üleminekuga likvideerimisele kuuluma. Kommunismi vastased püüavad mustata sotsialistlikke ideaale ja väidavad, et kommunistlikus ühiskonnas ühistatakse kogu olustik täielikult, kaasa arvatud individuaalkorterite asendamine ühiselamuga, individuaaltarbimise asendamine ainult ühistarbimisega ja igasuguste isiklike tarbeesemete omamise täielik likvideerimine. See kõik on väljamõeldis. Individuaalsed tarbeesemed jäävad ka kommunismi ajal täielikult iga ühiskonnaliikme käsutusse. Olustiku kommunistliku ümberkujundamisega ei taotleta isikliku olmevaldkonna likvideerimist, vaid tahetakse inimest vabastada koduste pisitööde ja -murede kammitsatest, anda talle võimalus saada kõik vajalik ühiskondlikest fondidest ja ühiskondlikust teenindussfäärist, pakkuda talle võimalikult palju vaba aega loovaks tegevuseks ja puhkuseks.

Olustikusfääri ühiskonnastamine, ühiskondliku teenindamise täiuslik organiseerimine, vabastades inimese igapäevastest kurnavatest elukondlikest muredest, mis kisuvad eemale loovast tegevusest, muudab inimeste isikliku elu palju mitmekesisemaks ja rikkamaks. Kommunism ei tee inimeste individuaalseid vajadusi ja maitset vaesemaks; vastupidi, ta rikastab ja arendab neid, tagab inimese vajaduste tohutu tõusu.

INIMESTEVAHELISTE KOMMUNISTLIKE SUHETE KUJUNEMINE OLUSTIKUS

Olustiku kommunistlik ümberkujundamine sisaldab niihästi hüvede külluse loomist ja teenindussfääri ühiskonnastamist kui ka inimeste traditsiooniliste eluviiside ja -vormide ümberkorraldamist, kollektivistlike olustikuharjumuste ja uute käitumisnormide sisendamist, kõrget inimsuhete kultuuri.

Olustiku kommunistliku ümberkujundamise aluseks on ühiskondlikult kasulik töö. Töö tingimuste ja iseloomu muutumine muudab inimestevahelisi suhteid niihästi tootmises kui ka igapäevases elus. On tähtis, et olustiku ja olmesuhete arenemine ei jääks maha kommunistlike ühiskonnasuhete arengust ja isiksuse kommunistlike joonte kujunemisest töö sfääris.

Kommunismi ajal saavad teaduse, kultuuri ja kunsti saavutused iga ühiskonnaliikme olustiku lahutamatuks osaks, nad teevad elu rikkamaks ja huvitavamaks. Inimestel on siis palju rohkem võimalusi ratsionaalselt puhata ja meelt lahutada, oma silmaringi avardada, teaduse, leiutamise, kirjanduse ja kunstiloominguga tegelda. Õppimine muutub kõigi ühiskonnaliikmete elu tavaliseks, lahutamatuks osaks. Kehakultuur ja sport omandavad kindla koha elus. Kõik saavad võimaluse turismi harrastamiseks ja reisimiseks.

Seega arenevad kommunismi ehitamise käigus ja eriti kommunismi ajal kõige täielikumalt need inimeste igapäevase tegevuse küljed, mille peaeesmärk on igati soodustada isiksuse harmoonilist arenemist. Olustik muutub nagu töö ja ühiskondlik tegevuski järjest rohkem igakülgselt arenenud inimese loovate võimete avaldumise alaks. See tähendab, et ühiskonna arengu teatud etapil tootmistöö, olustik ja ühiskondlik tegevus põimuvad üha tihedamalt, moodustades ühtse terviku, kusjuures iga valdkond neist säilitab oma objektiivsed erijooned.

Kommunismi võiduks ja kommunistlike olmesuhete sisseseadmiseks ei piisa ainult inimese varustamisest kõige vajalikuga; teda on ka vaja õpetada mõistlikult kasutama ühiskondlikke hüvesid, vabatahtlikult järgima kommunistliku ühiselu reegleid. Sotsialistlik ühiskond peab lubamatuks vahelesegamist inimeste isikliku elu pisiasjadesse, kuid ta peab ka edaspidi resoluutset võitlust tervisliku ja kultuurse olustiku eest, taotleb seda, et ühiselu ja kultuurse käitumise reeglitest kinnipidamine muutuks iga inimese harjumuseks juba varasest lapseeast peale. Niihästi olustiku kui ka ühiskonnaelu teiste valdkondade ümberkujundamine on mõeldamatu miljonite kommunismiehitajate aktiivse osavõtuta. Rahvahulgad ise muudavad põhjalikult oma olustikku.

Kommunistlikus ühiskonnas tuginevad inimestevahelised suhted niihästi töös kui ka olustikus inimkonna ajaloo kõige üllamatele kõlblusprintsiipidele. Inimeste elu-olus kinnistuvad kollektivistlikud harjumused, uued tavad ja kombed, mis on kooskõlas kommunistliku ühiskonna põhimõtetega. Olustik vabaneb religiooni mõjust. Lõplikult kaovad naise ja mehe tegeliku ebavõrdsuse jäänused, mis on seotud vana olustiku iganditega ja koduse majapidamise raskustega. Ühiskonna- ja perekonnaelus kaovad täielikult mis tahes sõltuvusel ja ebavõrdsusel põhinevad inimestevahelised suhted. Kommunistliku ühiselu reeglitest peetakse kinni vabatahtlikult, ilma sunduseta, harjumuse ajel. Kommunismi võit tähistab olustiku kõrgeima tüübi — inimeste ühiselu kõige täiuslikuma viisi — lõplikku juurdumist.

3. PEREKONNA ARENEMINE

Perekond on ühiskonna algrakuke, mis rajaneb abielul ja veresugulusel. Perekonnasuhted on osa olustikusfääris kujunevatest suhetest. Sotsialism püüab igati tugevdada perekonda, tõsta tema autoriteeti ja tähtsust.

PEREKONNA SOTSIAALNE OLEMUS

Perekond kujutab endast isiklikku, intiimset gruppi, mis on suhteliselt iseseisev ühiskonnaelu suhtes. Samal ajal on aga perekonnasuhted tihedalt seotud ühiskonna ja selle arenemisega. Abielu

ja perekond korrapärastavad ja realiseerivad inimeste loomuliku soojätkamise vajaduse, andes sellele ühiskondliku sanktsiooni. Seda vajadust pole inimkond saanud lihtsalt päranduseks oma loomadest esivanematelt, vaid see on kvalitatiivselt muutunud tänu sotsiaalsetele tingimustele. Seepärast ei taandu abielu ja perekond vaid «lastetootmise suhetele». Nendes avaldub mitte ainult looduse poolt antu, vaid ka see, mille on toonud sinna kultuur, ühiskond.

Abielu ja perekonna sotsiaalne olemus on lõppkokkuvõttes määratud valitsevate majandussuhete iseloomuga. Neid mõjustab ka ühiskonna pealisehitus, eelkõige poliitika, õigus ja moraal. Ühiskond sanktsioneerib abielu õiguslikus ja moraalses vormis, sotsialismieelsetes ühiskondades aga ka religioosses vormis ning võtab enda peale teatud ülesanded abielu kaitsmise alal, pannes ühtlasi abiellunutele vastutuse oma laste materiaalse kindlustamise ja kasvatamise eest, järelikult perekonna tuleviku eest. «Kui abielu ei oleks perekonna aluseks,» kirjutas Marx, «siis ei oleks ta nagu näiteks sõpruski seadusandluse objektiks.»[1]

Abielu võib määratleda kui naise ja mehe suhete ajalooliselt tingitud vormi, mis kehtestab nende vastastikused õigused ja kohustused. Abielu on perekonna juriidiliseks aluseks. Ühiskond on huvitatud abielu- ja perekonnasuhete reguleerimisest sellepärast, et nende suhete iseloomust sõltub elanikkonna kasv ja tihedus ning olulisel määral ka uute põlvkondade vaimne pale ja füüsiline seisund. Laste kasvades lisandub vanemate kohustustele poja ja tütre kohustus, tekib teine perekonna funktsioon — hoolitsus vanade eest. Perekonna ühiskondlikesse funktsioonidesse kuuluvad ka tema tegevuse niisugused vormid, mis sõltuvad ühtedest või teistest ajaloolistest oludest. Nende hulka kuuluvad tootmise organiseerimine, vara kogumine, kodune majapidamine. Need funktsioonid ei ole iseloomulikud kõigile, vaid ainult mõnedele perekonna ajaloolistele tüüpidele.

Kõige väiksema ja selles mõttes primaarse sotsiaalse rakukesena on perekond ühiskonnas omamoodi «elementaarosake», millel on eriline, iseseisev elu ja ka ühine elu sotsiaalse tervikuga (klassiga, rahvusega).

Perekond on ajalooliselt muutuv nähtus. Ühiskonna igal arenguetapil on perekonnal omad, niihästi individuaalsed kui ka rahvuslikud, klassiühiskonnas aga ka klassi erijooned.

Monogaamia (ainuabielu) tekkis koos tootmisvahendite eraomanduse kujunemisega. Ekspluataatorlikus ühiskonnas on talle iseloomulik vastuolu mehe ja orjastatud naise vahel, omakasul rajaneva abielu ja inimeste tunnete vahel. Selle tagajärjel «täienes» monogaamne perekond sugupoolte polügaamsete suhetega, ainult uutes vormides — prostitutsiooni ja abielurikkumisega.

Kapitalistlik formatsioon säilitas täielikult majandusliku pinnase, mis tekitas abielu- ja perekonnasuhete sõltuvuse utilitaarse-

[1] *К. Маркс* и *Ф. Энгельс*. Соч., т. 1, стр. 162.

test majanduslikest huvidest. «Kodanlus annab perekonnale ajalooliselt kodanliku perekonna iseloomu,» kirjutasid Marx ja Engels, «kus siduvaks lüliks on igavus ja raha ning kuhu kuulub ka perekonna kodanlik laostumine, mis ei takista perekonna enda edasist olemasolu.»[1]

Tänapäeva kodanlikus ühiskonnas annab see tendents ennast tunda sellistes nähtustes nagu lahutuste arvu süstemaatiline suurenemine ja sagenev «deserteerimine» (viimane tähendab mehe põgenemist lahutust seaduslikult vormistamata), perekonna- ja sugulussidemete nõrgenemine, vastuolude teravnemine perekonna ja ühiskonna vahel («perekonna eneseisolatsioon»), sugulise lodevuse ja prostitutsiooni kasv. Tänapäeval on paljudes kodanlikes maades prostitutsioon formaalselt keelatud, kuid see ei takista tema levikut.

Kodanlike maade valitsevad klassid püüavad kinnistada ja jäädvustada möödunud ajastutelt päritud naise ebavõrdsust. Seda eesmärki teenivad diskrimineerivad piiramised naiste töö rakendamises ja tasustamises, mitmesugused abinõud, mis raskendavad naiste osavõttu ühiskonna poliitilisest ja kultuurielust, naise «mittetäisväärtuslikkuse» ja tema mehele allumise «loomulikkuse» propageerimine. Ühtlasi tõmbab kapitalism, vajades odavaid töökäsi, ulatuslikult naisi kaasa ühiskondlikku tootmisse, tugevdades sellega nende majanduslikke, sotsiaalseid ja moraalseid positsioone, nende suhtelist sõltumatust mehest, isast, kogu perekonna meesperest. Ja mida rohkem kasvab naiste majanduslik iseseisvus ning laieneb nende ühiskondlik silmaring, seda aktiivsemalt võitlevad nad oma väärikuse, majandusliku ja vaimse emantsipatsiooni eest. See võitlus, mis algas katsetest organiseerida «iseseisvat» (tegelikult kodanliku ideoloogia mõju all olevat) naisliikumist — feminismi —, leidis edaspidi üha rohkem pidepunkte proletariaadi klassivõitlusega.

Töötavate meeste ja naiste ühine töö ja võitlus kasvatasid neis seltsimehelikkust, vastastikust austust, kohuse- ja autunnet, eneseväärikust. Nii tekkisid juba kapitalismi rüpes materiaalsed ja sotsiaalsed alused uute, eraomanduslikust monogaamiast kvalitatiivselt erinevate abielu- ja perekonnasuhete kujunemiseks. See uus monogaamia eeldab mehe ja naise võrdsust perekonnas, abielu vabatahtlikkust, endisega võrreldes palju suuremat kõlbeliste ja esteetiliste tegurite osatähtsust perekonnaelus, alates kas või sellest, et perekondliku liidu loomine lähtub sootuks teisest eesmärgist — tagada inimese isiklik õnn. Kuid eraomanduse tekitatud sugupooltevaheline antagonism annab mingil määral end tunda ka töötajate keskkonnas.

Seega on töötava perekonna arenemisel sotsialismieelsetes formatsioonides vastuoluline, kuid tervikuna progressiivne iseloom. Progressi olemus seisab selles, et abielu- ja perekonnasuhted muu-

---

[1] *К. Маркс и Ф. Энгельс.* Соч., т. 3. стр. 168.

tuvad üha inimlikumaks; alguses vabanevad nad loomalikust toorusest, seejärel eraomanduslike olustikutingimuste ülevõimust ja nendele vastavast moraalist. Tänapäeva kodanlik ühiskond annab uusi kinnitusi selle kohta, et «oma arengu kõrgeimal astmel on *eraomanduse põhimõte vastuolus perekonna põhimõttega*».[1] Kapitalism õõnestab eraomandusliku perekonna aluseid ja viib äärmuseni temale omased vastuolud, kutsudes esile vajaduse üle minna inimeste isikliku elu organiseerimise kõrgematele ajaloolistele vormidele.

UUE PEREKONNA KUJUNEMINE

Sotsialistliku revolutsiooniga algas abielu- ja perekonnasuhete põhjalik ümberkujundamine. See ümberkujundamine eeldab ekspluataatorliku korra poolt tekitatud eraomanduslikest, religioossetest, väikekodanlikest ja muudest reaktsioonilistest traditsioonidest jagusaamist ning kõige väärtusliku, suursuguse ja ülla arendamist, mis oli iseloomulik mehe ja naise, vanemate ja laste vahelistele suhetele ühiskonna eesrindlikes kihtides.

Abielu- ja perekonnasuhete sotsialistliku ümberkujundamise aluseks on: tootmisvahendite eraomanduse likvideerimine; sotsialistliku tootmisviisi loomine ja sotsialistlike ühiskonnasuhete arendamine; naiste orjastamisest ja diskrimineerimisest huvitatud klasside hävitamine; seda orjastamist kinnistava kodanliku riigi lammutamine; naise ja mehe täieliku võrdsuse väljakuulutamine ja tagamine kõikides elu valdkondades; uue, kommunistliku moraali kujunemine.

Enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni tegid naised tavaliselt vähekvalifitseeritud tööd, kui nad aga tegid meestega võrdset tööd, moodustas nende palk vaid 60—70 protsenti meeste palgast. Ligi 83 protsenti meie maa naistest olid kirjaoskamatud. Tänapäeval moodustavad naised Nõukogude Liidus üle 50 protsendi kõigist kõrgema ja keskeriharidusega spetsialistidest.

Naiste ühiskondliku aktiivsuse kasv ning sotsialismi edusammud elanikkonna kirjaoskamatuse ja vaimse mahajäämuse likvideerimisel nõrgendavad vältimatult neid jõude, mis tagasid vana perekonna vankumatuse: omanikust mehe võimu, naiste alistuvust ja «tundetust» solvangute ja alanduste suhtes. Seda on soodustanud ka religiooni ja kiriku mõju järkjärguline vähenemine.

Sotsialism kujundab perekonna ühtsuse uued sotsiaalsed ja kõlbelised alused: huvide ühtsuse, armastuse, kohusetunde, solidaarsuse, perekonna au ja väärikuse. Kuid ka sotsialismi ajal säilivad paljude inimeste teadvuses iganditena vanad vaated naise kohta, egoism, lodevus ja vastutustundetus. Neid igandeid on toetanud ja elustanud kodanliku ideoloogia mõju, ühekülgne kasvatus

[1] *К. Маркс* и *Ф. Энгельс*. Соч., т. 1, стр. 334.

(muu hulgas niisuguste kasvatuse valdkondade unarusse jätmine nagu inimeste tunnete kujundamine, eri sugupoolte humanistlike, seltsimehelike suhete kasvatamine) ning mitte küllalt tõhus võitlus alkoholismi kui amoraalsuse allika ja soodustaja vastu.

Sotsialistlike ümberkujunduste käigus on loodud tingimused perekonna muutmiseks varanduslikust ja individualistlikust rakukesest abielus või suguluses olevate inimeste vabatahtlikuks, võrdõiguslikuks liiduks. Abinõud rahva heaolu tõstmiseks, masside kasvatamiseks ja seadusandluse täiustamiseks on tunduvalt nõrgendanud sotsialistlikule perekonnale vaenulike igandite mõju, kuid mõistagi ei saanud need abinõud korrapealt ja täielikult kaotada nende igandite mõju.

SOTSIALISTLIK PEREKOND

Perekonna iseloom sõltub paljuski abieluliidu sõlmimise motiividest. Sotsialismi ajal saab valdavaks põhimõtteks abielu vabatahtlikkus, abikaasade võrdsus ja vastastikune lugupidamine, isiklike tunnete eelistamine kõigile teistele abiellu astumise motiividele.

Astudes välja omandusliku, kaubitsejaliku abielu vastu, mõistsid Marx, Engels ja Lenin hukka ka tema teise poole — kodanliku lodevuse ja «vabaarmastuse» kodanliku käsitluse. Lenin taunis resoluutselt katseid taandada mehe ja naise suhted lihtsalt füüsilise vajaduse rahuldamisele («veeklaasi teooria»), kujutada neid suhteid ainult puhtindividuaalse, isikliku asjana.

Sotsialistlikule ühiskonnale on võõras vagatsemise, asketismi, loomuvastase «lihasuretamise» jutlustamine, kuid ta on resoluutselt ka teise niisama mõttetu ja kahjuliku äärmuse vastu — «vabastada» mehe ja naise suhted nende inimlikust sisust, vaimsest rõõmust, armastusest, kohuse- ja autundest, väärikusest ja truudusest. Kuid nagu märgitud, esineb ka sotsialismi ajal mehe ja naise suhete valdkonnas arusaamasid, mis on vastuolus kommunistliku moraali põhimõtetega. Ka nõukogude ühiskonnas on juhtumeid, kus abielusse ei suhtuta tõsiselt. On ka niisuguseid abielusid, mille aluseks on feodaalsed tavad või merkantiilsed kaalutlused. Loomulikult ei saa sellised abielud olla tugevad, püsivad, kuna nad pole rajatud tõsistele järeleproovitud vastastikustele tunnetele, vaid juhusliku otsuse või utilitaarse kaalutluse kõikuvale pinnale. Mida küpsem on sotsialistlik ühiskond majanduslikus ja sotsiaalses mõttes, seda väiksem on selliste abielude tähtsus, seda täielikum ja kõikehõlmavam on sugudevahelistes suhetes üllaste, humaansete põhimõtete valitsemine.

Armastuse vabadus ei tähenda «naiste ja meeste vahetamise vabadust» ega «vabadust tõsisest armastusest»; see on vabanemine abielu sõlmimisel majanduslikest ja teistest utilitaarsetest kaalutlustest, kolmandate isikute vahelesegamisest, igasugustest eelarva-

mustest (klassilistest, rahvuslikest, religioossetest jt.), s. o. vabadus sõlmida abielu vastavalt isiklikele kalduvustele, armastusele. Ainult niisugune vabadus võib garanteerida inimeste püsiva abielu- ja perekonnaõnne, perekonna füüsiliste ja vaimsete algmete harmoonilise arenemise. Enamikus nõukogude perekondades on kujunenud uued, sotsialistlikud suhted. Nad on rajatud perekonnaliikmete võrdsusele, vastastikusele lugupidamisele, koostööle ja vastastikusele abile olustikus ning vanemate võrdsele vastutusele laste kasvatamisel.

Sotsialistlik perekond erineb kvalitatiivselt kodanlikust perekonnast oma sotsiaalsete funktsioonide poolest. Sotsialistlike ümberkujunduste tulemusena on perekonnast kõrvaldatud eraomanduse põhimõtetest tulenevad funktsioonid, põhjalikult on muutunud tootmise ja materiaalsete hüvede jaotamise iseloom ning kujunenud perekondliku kasvatuse uus sisu.

Minetanud eraomanduse kogumise funktsioonid, on perekond sotsialismi ajal jäänud ühiskonna majanduslikuks ja tarbivaks rakukeseks, perekondliku kollektiivi liikmete tarbimise organiseerijaks, s. o. ta jätkab oluliste majanduslike funktsioonide täitmist (koduse majapidamise korraldamine, laste ja vanade aineline kindlustamine, perekonnaliikmete elukondlik teenindamine jms.), kolhoosipere aga säilitab isegi mõned ühiskonna majandus- ja tootmisüksuse jooned.

Sedamööda, kuidas laieneb ja täiustub riiklike elukondlike asutuste võrk, põimub perekondlik olustik üha tihedamalt ühiskondlikuga. Kuid perekonna majanduslike funktsioonide üleminek ühiskonna kätte toimub järk-järgult, ühiskondliku tootmise ja teenindussfääri arenemise alusel.

Vaimse elu valdkonnas on perekonna kõige tähtsamaks funktsiooniks *laste kasvatamine*. NLKP programmis on öeldud: «Partei peab üheks tähtsamaks ülesandeks kasvatada noort sugupõlve kõige varasemast lapseeast alates füüsiliselt tugevaks, arendades harmooniliselt tema kehalisi ja vaimseid võimeid.»

Perekonna mõju lapsele pole ainult soovitav, vaid see on vajalik kommunistliku kasvatuse peamise eesmärgi kõige kiiremaks ja täielikumaks elluviimiseks: selleks on igakülgselt ja harmooniliselt arenenud isiksuse kujundamine. Perekondlikul kasvatusel on eriline iseloom, seda on raske asendada mingi teise kasvatusviisiga. Selle emotsionaalseks aluseks on vanemlik armastus ja laste vastuarmastus, mis tagab (teiste soodsate tingimuste puhul) kõige suurema mõju lapse psüühikale. Seepärast võib kinnitada, et lapsed, eriti varases eas, on perekonna väga tugeva mõju all. Perekond võib last järk-järgult kohandada eluga, laiendada tema silmaringi ja kogemusi, anda lapsele võimaluse kõige täielikumalt ilmutada oma emotsionaalseid ja intellektuaalseid võimeid.

Tuleb aga näha ka puudusi laste kasvatamises mõnedes perekondades. Näiteks mõned lapsevanemad, selle asemel et pärssida lapse individualistlikke püüdlusi, alistuvad tema kapriisidele. Sel-

lise «kasvatuse» allikaks on vääriti mõistetud, egoistlik armastus lapse vastu, mis ei tunnista mingeid pedagoogika seadusi, ei tunne muret kasvatuse sotsiaalsete tagajärgede pärast ning sõltub täielikult kasvataja meeleolust. Siit tulenevad mitmedki perekondliku kasvatuse paradoksid. Vahel võib pealtnäha täiesti hea perekond anda lastele «täisväärtusliku» väikekodanliku kasvatuse. Samuti ei tohi unustada, et seniajani on veel kahjuks lapsevanemaid, kelle eluviis ei anna neile õigust omada ja kasvatada lapsi. Sotsioloogiliste uurimuste andmetel purjutavad süstemaatiliselt ligi kahe kolmandiku alaealiste seaduserikkujate vanemad. On selge, et niisugustel juhtudel on perekonna mõju ainult kahjulik, ja ühiskond peab kaitsma lapsi tema mõju eest.

Isegi paljud head perekonnad (kõnelemata juba õnnetutest) ei saa täielikult täita nüüdisaegse kasvatuse suuri ja keerulisi ülesandeid. Seepärast on seaduspärane, et sotsialismi ajal suureneb ühiskonna kasvatav osa. Sotsialistlik riik on loonud ühiskondlike kasvatusasutuste võrgu ja laiendab seda süstemaatiliselt. Need asutused ei võistle perekonnaga, vaid täiendavad teda, ja vaid üksikutel juhtudel, kui perekondlik kasvatus teeb lapsele kahju, parandab ühiskondlik kasvatus perekondlikku. NSV Liidus avaldub perekonna ja ühiskondlike kasvatusasutuste vastastikustes suhetes selgesti sotsialistlikule korrale omane isiksuse, perekonna ja kogu ühiskonna huvide ühtsus.

Sotsialismi ajal suureneb perekonna sotsiaalne tähtsus ning muutub perekonnaelu materiaalse ja vaimse sfääri vahekord. Kui varem abielu- ja perekonnasuhetes domineerisid ainelised tegurid ning perekonda hinnati eelkõige tootmisrakukesena, vara kogumise vahendina, siis sotsialistlikus perekonnas on järsult kasvanud vaimsete väärtuste osa, on suurenenud nende tähtsus niihästi perekonna loomises kui ka püsivuses.

Perekonna kindlustamisel etendavad suurt osa õigussuhted. 1968. aastal võeti meie maal vastu «NSV Liidu ja liiduvabariikide abielu- ja perekonnaseadusandluse alused». Nende seaduste põhiülesanne on kõige selle uue ja progressiivse arendamine, mis on tekkinud sotsialismi ajal mehe ja naise ning vanemate ja laste suhetes.

KOMMUNISTLIKU PEREKONNA PÕHIJOONED

Abielu- ja perekonnasuhete arenemine sotsialismi ajal määrab suures osas ära tulevase, kommunistliku perekonna palge. Kommunistliku perekonna olemus on olnud ja on marksismi kodanlike arvustajate vassingute ja spekuleerimise objektiks, samuti ka marksismi dogmaatiliste ja vulgarisaatorlike käsitluste aineks. Kõige levinumaks antimarksistlikuks versiooniks on väide, nagu eitaksid kommunistid perekonda, nagu püüaksid nad seda lammutada, kuna «kommunistid ei sallivat» perekonda kui konservatiivsete traditsioonide kandjat ja «individualismi varjupaika».

Marksistid pole kunagi varjanud, et nad eitavad kodanliku perekonna majanduslikke ja moraalseid aluseid õiglasemate, harmoonilisemate ja tugevamate abielu- ja perekonnasuhete nimel. Kommunistlik kollektivism pole perekonna antipood, vaid tema liitlane, jõud, mis ei lammuta, vaid toetab ja kindlustab perekonda. Armastus laste vastu, vanemlikud tunded ja laste armastus vanemate vastu säilivad ning arenevad edasi, sest nad kujutavad endast vanemate ja laste vaheliste looduslike ja kõlbeliste sidemete vilja. Ainult koduse majapidamise funktsioon sureb aja jooksul välja. Kuid see ei nõrgenda perekonda, kuna perekonnaelu see külg pole tingitud abielu- ja perekonnasuhete olemusest, vaid ühiskondliku tootmise ebapiisavast arengust. Ühiskonna tootlike jõudude tohutu kasvu alusel saavutatav materiaalsete ja vaimsete hüvede kommunistlik küllus, kommunistlike ühiskonnasuhete kujunemine, olustiku kommunistlik ümberkorraldamine, hariduse ja kommunistliku teadlikkuse kasv loovad erakordselt soodsad tingimused perekonna edasiseks tugevnemiseks. Järelikult ei lakka perekond eksisteerimast, vaid omandab oma õitsenguks uued stiimulid. Perekonnasuhted vabanevad lõplikult ainelistest kaalutlustest, muutuvad puhtaks ja kindlaks. Üha täiuslikumalt hakkab kehtima kommunismiehitaja moraalikoodeksi põhimõte: «Vastastikune lugupidamine perekonnas, hool laste kasvatamise eest.»

Kui riik sureb välja, siis lakkavad abielu ja perekond olemast juriidilise institutsioonina, kuigi abieluliidu ühiskondlik sanktsioneerimine ja toetus säilivad teistes vormides. Nähtavasti muutuvad ka abielu motiivid: kui sotsialism viib arvestusel ja utilitaarsetel kaalutlustel sõlmitud abielude kadumisele, siis kommunismi ajal saadakse üle igasugusest mittetõsisest suhtumisest abielu sõlmimisse, mis praegu on üheks abikaasade konfliktide ja lahutuste põhjuseks. Võib arvata, et ka kommunistlik perekond ei ole kindlustatud mitmesuguste arusaamatuste eest, kuid nende põhjusteks ei ole kindlasti enam alatus, labasus, alkoholi kuritarvitamine ega muud «inimkonna eelajaloo» igandid, mis seniajani muserdavad mõnede inimeste saatust.

Abielusuhete tugevnemine parandab märgatavalt laste perekondlikku kasvatust, suurendab perekonna pedagoogilisi võimalusi. Seda hakkab soodustama ka tööaja lühenemine ja vaba aja pikenemine ning viimase kõlbelise mõjujõu kasv. Mis aga puutub perekonna ja ühiskonna kasvatava tegevuse kooskõlastamisse, siis hakkavad seda määrama kaks põhitingimust: ühiskondlike lasteasutuste rohkus ja mitmekesisus ning nende täiesti vabatahtlik kasutamine iga perekonna poolt.

Seega toimub üleminekuga kommunismile ka uus kvalitatiivne hüpe perekonna ajaloos. Kommunistlik perekond pärib kõik selle väärtusliku ja terve, mis on loodud inimkonna eelnevate põlvkondade poolt. Ühtlasi loob ja arendab ta selliseid inimsuhete põhimõtteid, mis on täielikult kooskõlas inimajaloo kõrgema faasi, arenenud kommunistliku ühiskonna nõuetega.

XXII PEATÜKK

SOTSIALISTLIKU ÜHISKONNA VAIMNE KULTUUR

Sotsialism avab uue ajastu inimkonna kultuuri arengus. Ta annab rahvahulkade käsutusse kultuuriaarded ja loob võimalused aktiivseks vaimseks loominguks. Töötajad saavad võimaluse avaldada ja arendada oma võimeid ja andeid, rikastada teadust ja kultuuri.

1. KULTUURIREVOLUTSIOON

Ideoloogilise elu sfääris on proletaarse revolutsiooni suureks loovaks missiooniks sotsialistliku ühiskonna vaimse kultuuri rajamine. Sotsialistliku revolutsiooni läbiviimine kultuurivallas on üks kapitalismilt sotsialismile ülemineku üldisi seaduspärasusi.

KULTUURIREVOLUTSIOONI SISU JA ÜLESANDED

Kultuurirevolutsiooniks nimetatakse vaimuelu põhjalikku ümberkujundamist uue ühiskonna rajamise protsessis, üldist töötajate haridus- ja kultuuritaseme tõusu ning kvalitatiivselt uue kultuuri loomist, mis väljendab töötajate huve ja teenib neid. Kultuurirevolutsiooni käigus kujuneb sotsialistlikule ühiskonnakorrale vastav kultuur. See kultuur erineb põhimõtteliselt ekspluataatorliku ühiskonna kultuurist niihästi oma klassiiseloomu kui ka selle osa poolest, mida ta etendab rahva elus.

Kuni sotsialistliku revolutsioonini on kultuurihüved valitsevate ekspluataatorlike klasside valduses. Nad kasutavad neid oma egoistlikes huvides. Rakendades teaduse ja tehnika saavutusi tootmisse, saavad nad täiendavat kasu, tugevdades sel teel töötajate ekspluateerimist. Ekspluataatorlike klasside kirjandus ja kunst

peavad pühaks valitsemis- ja alluvussuhteid, nad on vahendiks, mis aitavad rahvahulkades kasvatada usku olemasoleva korra kõigutamatusesse. Tööinimeste juurdepääsu teadusele ja haridusele raskendatakse igati. Isegi tänapäeval on ÜRO andmetel maailmas ligi 800 miljonit täiskasvanud elanikku kirjaoskamatud. Need on peamiselt endiste asumaade ja sõltuvate riikide rahvad ning kapitalistlike riikide töölised ja talupojad.

Poliitilise võimu üleminekuga töölisklassi kätte pannakse teaduse, tehnika ja kunsti saavutused teenima rahvast. Lenin kirjutas: «Varem lõi kogu inimmõistus, kogu tema geenius ainult selleks, et anda ühtedele kõik tehnika ja kultuuri hüved, teised aga jätta ilma kõige hädavajalikumast — haridusest ja arengust. Nüüd aga saavad kõik tehnikaimed, kõik kultuurisaavutused rahva ühisvaraks, ja nüüdsest peale ei muudeta inimmõistust, tema geeniust iialgi enam vägivalla vahendiks, ekspluateerimise vahendiks.»[1] Proletaarse revolutsiooni tulemusena sündinud ühiskond loob oma kultuuri — sotsialismi ja kommunismi kultuuri, mis on kvalitatiivselt uus aste inimkonna vaimses arenemises.

Nagu näitas Lenin, on kultuurirevolutsiooni läbiviimine erakordselt keeruline ja raske. See revolutsioon puudutab ühiskonnaelu kõige keerulisemat valdkonda, vaimset tegevust. Tema ülesanne on lähendada laiu rahvahulki teadusele ja kultuurile, põhjalikult muuta miljonite inimeste vaateid ja harjumusi, kujundada neis kommunistlik maailmavaade, uued moraalsed alused, tavad ja traditsioonid. Ülesanne on raske ka selle tõttu, et vana ühiskonna ideed valitsevad veel pika aja jooksul inimeste meeli. Seepärast ei saa kultuurirevolutsiooni ülesandeid, nagu näitas Lenin, lahendada nii kiiresti kui poliitilisi. «Poliitiliselt võita võib kriisi teravnemise ajastul mõne nädalaga. Sõjas võib võita mõne kuuga, kultuuriliselt aga niisuguse ajaga võita ei saa, asja sisu enese tõttu läheb siin tarvis pikemat aega, ja on vaja kohaneda selle pikema ajaga, teostades oma tööd läbikaalutult, suurima püsivuse, visaduse ja süstemaatilisusega.»[2]

V. I. Lenin määras kindlaks kultuurirevolutsiooni teostamise põhisuunad ja tingimused. Ta märkis, et see revolutsioon peab lahendama mitmepalgelised ja rasked ülesanded. Tähtsaimad neist on: hariduse tõus; mineviku kultuuriväärtuste omandamine; sotsialistliku ühiskonna rahvaste vormilt rahvusliku ja sisult sotsialistliku kultuuri loomine; teaduse edasiarendamine, tema muutmine kommunistliku ühiskonna ehitamise võimsaks vahendiks; töölisklassile, töötavale talurahvale ja sotsialismiüritusele ustava rahvaharitlaskonna loomine; teadusliku sotsialistliku ideoloogia levitamine ja kogu rahva vaimuelu organiseerimine selle põhimõtetel; väikekodanlikust mõtteviisist, religioossetest eelarvamustest ja teistest vana ühiskonna vaadetest lahtisaamine.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 26. kd., lk. 442.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 33. kd., lk. 56.

Sotsialistliku revolutsiooni järel natsionaliseerib proletaarne riik kõik ideoloogilise mõjutamise vahendid — ajakirjanduse, raadio, kinod ja teatrid — ning kehtestab õpetamise ja kasvatamise uue, sotsialistliku süsteemi. Ta garanteerib laialdase kesk-, keskeri- ja kõrgema hariduse arengu, muudab koolid ja muud õppeasutused sotsialismi ja kommunismi ehitajate kaadri ettevalmistamise ja kommunistliku kasvatamise vahendiks. Sotsialismi tingimustes muutub haridussüsteem esmakordselt ajaloos laiade rahvahulkade maailma teaduse ja kultuuri saavutustele lähendamise hoovaks.

Sotsialistliku kultuuri rajamise küsimustes tuli meie parteil ja tema juhil Leninil pidada võitlust mitmesuguste antimarksistlike vaadetega. Kautsky ja mõned menševismi esindajad (Suhhanov jt.) väitsid, et sotsialismi võit on võimatu, kui vana ühiskonna rüpes ei kujune küllaldaselt kõrge kultuuritase ega looda märkimisväärset kultuuri- ja administratiivkaadrit. Kuna Venemaa oli oma kultuurilises arengus teistest maadest maha jäänud, siis väideti, et töölisklass ei suutvat pärast revolutsiooni teostamist ühiskonda juhtida. Seepärast väitsid nad, et Oktoobrirevolutsioon on määratud vältimatule hukkumisele.

V. I. Lenin kritiseeris teravalt seda reaktsioonilist «teooriat»: «Kui sotsialismi rajamiseks on vaja teatavat kultuuritaset (ehkki keegi ei saa ütelda, missugune on see teatav «kultuuritase», sest see tase on igas Lääne-Euroopa riigis isesugune), miks me siis ei tohi alustada esmalt selle teatava taseme eelduste kättevõitmisega revolutsioonilisel teel, *hiljem* aga juba, tööliste ja talupoegade võimu ja nõukogude korra alusel, tööle asuda, et teistele rahvastele järele jõuda.»[1] Lenin rõhutas, et võimu kättevõitmine on sotsialismi võidu vajalik eeldus kõigis ühiskonnaelu sfäärides, sealhulgas ka kultuuri valdkonnas.

Ebaõigeid ja kahjulikke vaateid sotsialistliku kultuuri rajamise teede suhtes avaldasid ka niinimetatud proletkultlased. Esinedes töölisklassi huvide innukate kaitsjate osas, kinnitasid nad, et töölisklass peab loobuma mineviku kultuuripärandist ja omal ajal kodanlust teeninud vanade spetsialistide teenetest ning looma tühjal kohal oma, proletaarse kultuuri.

«Proletkultluse» vastu välja astudes rõhutas Lenin, et proletaarne kultuur peab saama nende teadmiste varude seaduspäraseks edasiarendamiseks, mille inimkond on välja töötanud. Ta kirjutas: «On vaja võtta kogu kultuur, mille kapitalism on jätnud, ja sellest üles ehitada sotsialism. On vaja võtta kogu teadus, tehnika, kõik teadmised, kunst. Ilma selleta meie ei saa üles ehitada kommunistliku ühiskonna elu.»[2]

Sotsialistlik riik tõmbab sotsialismi poole vana kodanliku harit-

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 33. kd., lk. 438.
[2] *V. I. Lenin.* Teosed, 29. kd., lk. 52.

laskonna ja kasvatab valdava osa temast ümber rahva teenimise vaimus. Kõrvuti sellega loob ta ka uue haritlaskonna.

Leninlikust kultuurirevolutsiooni teooriast juhindudes on nõukogude rahvas Kommunistliku Partei juhtimisel teostanud ühiskonna vaimuelus tohutu pöörde. Meie maa, kus tsaariajal ligi kolmveerand elanikkonda oli kirjaoskamatu, on muutunud üleüldise kirjaoskuse maaks. Käesoleval viisaastakul peab toimuma üleminek üldisele keskharidusele. Nõukogude võimu ajal on kujunenud laialdane kõrgemate ja keskeriõppeasutuste ning teadusliku uurimise instituutide võrk. On loodud paljumiljoniline sotsialistlik haritlaskond, kes osaleb aktiivselt kommunismi ehitamises.

Meie riigi uhkuseks on nõukogude teadus, mis on aidanud juurutada tootmisse uue tehnika ja tehnoloogilised protsessid, luua võimsa aatomitööstuse ja -energeetika, võtta kasutusele hiiglaslikud maavarad, aretada suurepärased põllukultuuride sordid.

Suurt edu on saavutatud matemaatikas, füüsikas, keemias, bioloogias, arstiteaduses, geoloogias ja teistes teadusharudes. Nõukogude teaduse edusammud väljenduvad kontsentreeritult kosmose tundmaõppimises ja hõlvamises. Kultuurirevolutsiooni käigus on loodud tõeliselt rahvalik kirjandus ja kunst. Kultuurirevolutsiooni suurim võit on miljonite töötajate sotsialistliku teadvuse kujunemine.

SOTSIALISTLIKU KULTUURI ERIJOONED

Kultuurirevolutsiooni tulemusena juurdub uus, sotsialistlik kultuur. See kultuur erineb kodanlikust kultuurist eelkõige oma *ideoloogilise aluse* poolest. Sotsialistliku ühiskonna hariduse, teaduse, kirjanduse, kunsti, kultuurharidustöö ja kogu vaimuelu ideeliseks aluseks on marksistlik-leninlik ideoloogia.

Peale selle on sotsialistliku kultuuri erijooneks tema *rahvalik iseloom*, kättesaadavus kõigile tööinimestele. Soodustades tööliste ja talupoegade intensiivsemat loomingulist tegevust kultuuri alal, avab sotsialism uued perspektiivid ka haritlaskonnale, kes üha suuremas ulatuses läheneb kultuuriloomingu niisugusele võimsale allikale nagu seda on rahvas, tema elu ja töö. M. Gorki ütles, et kultuur on tugev ja võimeline piirituks, katkematuks kasvuks vaid siis, kui kultuurilisse ülesehitustöösse on lülitunud kogu elanikkond.

Kui kapitalismi ajal on igas rahvuskultuuris kaks kultuuri — valitsev kodanlik kultuur ning demokraatliku ja sotsialistliku kultuuri elemendid —, siis sotsialistlikus ühiskonnas kujuneb esmakordselt kõikide sotsiaalsete gruppide ühine kultuur. Sotsialistlik kultuur on tööliste, talupoegade ja haritlaste ühine rikkus, see varamu, millest vaimseid väärtusi ammutavad kõik sotsiaalsed grupid.

Sotsialistliku ühiskonna kultuur on oma sisult *internatsionaalne*. Juba enne Oktoobrirevolutsiooni võitu unistas Lenin «demokratismi

ja ülemaailmse töölisliikumise»[1] internatsionaalse kultuuri loomisest. Sotsialistliku kultuuri internatsionaalne sisu liidab ja ühendab kõiki töötajaid, olenemata nende rahvusest ja rassist.

Sotsialistlik kord annab kõikide rahvuste, rahvaste ja rahvusrühmade kultuuri arenguks avarad võimalused. Piisab, kui märkida, et nõukogude võimu ajal on esmakordselt saanud oma kirjakeele üle 40 rahva. Nõukogude Liidus kirjastatakse raamatuid 140 keeles. Rõõbiti rahvuste ja rahvusrühmade majandusliku arengutaseme ühtlustumisega toimub ka nende kultuurilise arengutaseme võrdsustumine. Teatavasti olid paljud Tsaari-Venemaa ääremaade, eriti Kaug-Põhja ja Kesk-Aasia rahvad enne revolutsiooni peaaegu tervenisti kirjaoskamatud. 1897. aasta rahvaloenduse andmetel oli kirjaoskuse leviku erinevus Venemaa rahvaste vahel rohkem kui 40-kordne. Tänapäeval on kirjaoskamatus likvideeritud kõigis Nõukogude Liidu vabariikides.

Sisult internatsionaalne sotsialistlik kultuur areneb rahvuslikus vormis. Rahvuslik vorm kergendab laiade rahvahulkade osasaamist kultuurist ning aitab ühtlasi kaasa sotsialistlike rahvuste ühise kultuurivaramu rikastumisele.

Sotsialistlik kultuur on sügavalt *humanistlik*. Ta soodustab ühiskonnaliikmete konsolideerumist, kollektivismi arengut, rahu kindlustamist, loovat tööd.

Selle tulemusena, et sotsialistlik ühiskond annab kõik kultuurihüved rahva teenistusse, on sotsialism kaugele selja taha jätnud arenenud kapitalistlikud riigid nende kultuuri arengu näitajate osas, mis vahetult peegeldavad hoolitsust inimese eest.

See kehtib eelkõige hariduse kohta, mis sotsialismi ajal on kättesaadav kõigile kodanikele, sõltumata nende sotsiaalsest seisundist, rahvuslikust või rassilisest kuuluvusest, soost: Iga 10 000 elaniku kohta oli 1968/69. õppeaastal keskmiselt üliõpilasi Nõukogude Liidus 182, Prantsusmaal 71 ja Saksa Föderatiivses Vabariigis 46. Taga-Kaukaasia ja Kesk-Aasia nõukogude vabariigid edestavad sel alal mitte ainult oma naabermaid Afganistani, Iraani, Pakistani ja teisi, vaid ka niisuguseid arenenud kapitalistlikke riike nagu Itaalia ja Prantsusmaa. Üliõpilaste arvu poolest iga 10 000 elaniku kohta on enamik sotsialistlikke maid samuti ette jõudnud Saksa Föderatiivsest Vabariigist, Prantsusmaast ja Itaaliast.

INIMESTE UUS VAIMNE PALE

Sotsialistlik kultuur väljendub ühiskonnaelu eri külgedes. Kuid kõige ilmekamalt kehastub see sotsialistliku teadvusega uutes inimestes, kes rajavad oma suhted ühiskonna ja teiste inimestega kommunistliku moraali põhimõtetele, kus esikohal on rahva ja sotsialistliku kodumaa teenimine.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 20. kd., lk. 5.

Põhjalike sotsiaalsete ja majanduslike muutuste ning süstemaatilise ideoloogilise kasvatustöö tulemusena on Nõukogude Liidus ja teistes sotsialismimaades kujunenud töötavate hulkade uus, sotsialistlik teadvus. Sotsialismiga kaasnes inimeste kõlbeline uuenemine. «Suurimad kunstiteosed, mida revolutsioon on loonud,» kirjutas R. Rolland, «on tema loodud inimesed.»

Eraomanduse maailm sünnitab individualistlikke püüdlusi, soovi sulguda oma isikliku elu kitsastesse raamidesse, ükskõiksust ühiskonna saatuse vastu. Tuntud inglise kirjanik J. Priestley kirjutab: «Põiki üle Inglismaa on mustade tähtedega maalitud kiri: «Kurat sinuga, peaasi, et mul on hea!»» Sotsialismi ajal areneb teistsugune inimeste suhtumine ühiskondlikesse huvidesse, arusaamine, et isiklik õnn väljaspool ühiskonda on mõeldamatu. Rahva elu suurepärane tundja M. I. Kalinin ütles, et sotsialismi ajal võtavad ühiskondlikud impulsid ja huvid inimeste teadvuses 10—20 korda rohkem ruumi kui enne sotsialistlikku revolutsiooni, kogu riigi huvid on inimeste endi huvid. See õilistab inimest, avardab tema vaimset silmaringi. Uue ühiskonna ehitaja moraalinormid pole üksnes tulevikuinimese ideaali kehastus, vaid ka juba praegu sündivate uute joonte üldistus, mis juurduvad sotsialistliku ühiskonna elus ja miljonite inimeste palges.

Üleminek kommunistliku ühiskonna esimesest faasist tema teise faasi eeldab ühiskonna vaimuelu edasist ümberkujundamist, sotsialistliku kultuuri pinnal kommunistliku kultuuri tekkimist. Kommunistlik kultuur saab inimkonna kultuurilise arengu kõrgeimaks astmeks. Ta kehastab ühiskonna vaimuelu kogu mitmekesisust ja rikkust, uue maailma kõrget ideelisust ja humanismi. See on klassideta ühiskonna üldrahvalik, üldinimlik kultuur. Vaimse kultuuri ja hariduse arendamine on kommunismi ehitamise tähtsamaid tingimusi.

Elanikkonna kultuuritaseme tõusust oleneb suurel määral tootlike jõudude ja tööviljakuse kasv, teaduse ja tehnika areng, tootmise organiseerimise parandamine, töötajate ühiskondliku aktiivsuse tõus, sotsialistliku demokraatia täiustamine, olustiku kommunistlik ümberkujundamine.

Kultuurirevolutsiooni lõpuleviimise etapil tuleb kehtestada üldine täielik keskharidus, likvideerida maa- ja linnaelanike vaheline kultuuritaseme erinevus ning soodustada vaimse ja kehalise töö teineteisele lähenemist.

Haridussüsteemi rajatakse sotsialistlikus ühiskonnas niisuguse arvestusega, et kasvava põlvkonna õpetamine annaks talle kindlad teadmised, toimuks tihedas seoses eluga, valmistaks noori ette ühiskondlikult kasulikuks tööks. Täiskasvanutele luuakse tingimused, mis võimaldavad ühendada tööd hariduse jätkamisega, sõltuvalt isiklikest kalduvustest ja ühiskonna vajadustest.

Üha laialdasemaks kujuneb teatrite, televisioonistuudiote, kinode, klubide, kultuuripaleede, raamatukogude, muuseumide ja teiste kultuuriasutuste võrk. Laienevad raamatute kirjastamine,

ajakirjanduse levik, rahvaülikoolide võrk ja taidlus ning suureneb üldkasutatavate tehnikalaboratooriumide ja kunstiateljeede arv.

Sotsialistliku kultuuri arengu kogemused kinnitavad veenvalt, et inimkonna vaimne õitseng on võimalik vaid elu kommunistliku ümberkujundamise tingimustes.

2. KOMMUNISM JA TEADUS

Kommunism on tõeline teaduse riik, mille arenemise teelt kõrvaldatakse kõik klassiühiskonnale iseloomulikud takistused. Rahvas ja teadus, kaks suurimat ajaloolist jõudu, sulavad ühte, suurendavad vastastikku oma võimsust ning tagavad ühiskonna piiramatu progressi, tema materiaalse ja vaimse rikkuse.

TEADUSE MUUTUMINE OTSESEKS TOOTLIKUKS JÕUKS

Sotsialism on uus ajastu ühiskonna arengus ja uus etapp teaduse progressis. Sotsialismi ehitamiseks on vaja ajaloos seninägematut teadmiste mahtu niihästi tootlike jõudude arenguks kui ka kogu ühiskonnaelu ümberkujundamiseks. Teaduse ja tootmise omavaheline põimumine on nende mõlema arengu ja õitsengu teenistuses.

Sotsialistlik ühiskond vabastab teaduse ängistavast kaukavõimust. Sotsialismi ajal saab teaduslik mõte kättesaadavaks üha laiematele rahvahulkadele, rikastudes samal ajal ka ise nende loomingu näol. See käib eriti ühiskonnateaduse kohta, millele rahvahulkade ajalooline looming on teoreetiliste järelduste lätteks ja ühiskonna arenguperspektiivide kindlaksmääramise aluseks. Eesrindliku teaduse ja tehnika tootmisse rakendamisega kaasneb rahvahulkade initsiatiivi kasv ning ratsionaliseerijate ja novaatorite liikumine, kes ei piirdu teaduse saavutuste kasutamisega, vaid stimuleerivad ka teaduslikku mõtet, tõstatavad tema ees uusi ülesandeid. Niisiis tungib teadus üha sügavamale rahva ellu, teaduse enese arenemine muutub kogu ühiskonna asjaks ja tema tähtsaks funktsiooniks.

Teaduse arenemise otsustavaks tingimuseks on tootmise vajadused. Samal ajal aga suureneb ka teaduse tagasimõju ühiskonnaelule: ta muutub üha suuremal määral otseseks tootlikuks jõuks. Mida see tähendab? Millised põhimõttelised muutused toimuvad teaduse ja tootmise vastastikustes suhetes seoses teaduslik-tehnilise revolutsiooniga?

Esiteks sünnivad paljud uued tootmisalad ja tehnoloogilised protsessid teaduse rüpes ja uurimislaboratooriumides. See käib eelkõige aatomienergeetika, raadiotehnika ja elektroonika kohta. Pooljuhtide ja vaakumtehnika laialdane kasutamine muudab raadioelektroonikatööstuse ilmet. Elektroonika tungib üha rohkem

rahvamajandusse ja olustikku. Tänu teadusele saab teoks põllumajanduse ja tööstuse kemiseerimine. Moodne kõrgmolekulaarsete ühendite tööstus sündis keemialaboratooriumides ja ka laieneb nende kaasabil. Teaduse ees seisab muu hulgas ülesanne luua varem kindlaksmääratud omadustega aineid. Kasutades kvantfüüsika meetodeid ja rakendades kiiresti töötavaid elektronarvuteid, võib välja arvestada looduses puuduvate ainete struktuuri. Ilmuvad teadusele tuginevad uued kõrge tootlikkusega tehnoloogilised protsessid ning energia saamise ja muundamise uued meetodid.

Teiseks kiireneb teaduse saavutuste tootmisse juurutamine, lüheneb aeg, mis lahutab teaduslikku avastust ja tema rakendamist. Kui elektri avastamisest tema rakendamiseni mitmesugustes tootmisharudes kulus mitu aastakümmet, siis aatomienergia saamisest esimese Nõukogude aatomielektrijaama valmimiseni möödus vaid mõni aasta. Samuti sai pooljuhtide tööstuslik tootmine ja rakendamine võimalikuks üsna varsti pärast nende avastamist. Lühikese aja jooksul pärast Maa esimese tehiskaaslase väljasaatmist avanesid ennenägematud võimalused sideasjanduse ja televisiooni alal. Teaduse saavutuste õigeaegne praktikasse rakendamine on tähtsaim tingimus, tänu millele teadus suudab täita tootmise kiirendaja ja edasiviija osa.

Kolmandaks ilmneb teaduse muutumine tootlike jõudude kasvu võimsaks teguriks ka selles, et areneb teaduse enda materiaal-tehniline baas. Meie aja teadus nõuab üha täiuslikumaid eksperimenteerimisvahendeid. Luuakse terve «teaduse tööstus», kuhu kuuluvad gigantsed teaduslik-tehnilised ehitised, kõige keerulisemad seadmed ja aparaadid. Tänapäeval tugineb teadus mitte ainult üksikute teadlaste tegevusele, vaid ka paljude instituutide ja laboratooriumide koostööle.

Neljandaks areneb teadus kiiresti tootmises eneses, kasvab instituutide ja teaduslike laboratooriumide võrk tööstuses ja põllumajanduses. Kõigis rahvamajandusharudes suureneb lakkamatult teaduslike töötajate, tootmise spetsialistide osatähtsus. Teadus muutub meil üha kättesaadavamaks tööinimesele, ühiskonna peamisele tootlikule jõule.

Teaduse osatähtsuse kasv ühiskonnaelus kajastub NLKP poliitikas, mis tugineb loodus- ja ühiskonnateaduste saavutustele. Partei programmis on öeldud: «Partei soodustab igati *teaduse osatähtsuse* edasist *kasvu* kommunistliku ühiskonna ehitamisel, ergutab uurimistöid, mis avavad uusi võimalusi tootlike jõudude arendamiseks, uusimate teaduse ja tehnika saavutuste laialdast ja kiiret praktikasse rakendamist, eksperimentaaltööde, sealhulgas vahetult tootmises toimuvate eksperimentaaltööde taseme resoluutset tõstmist, teaduslik-tehnilise informatsiooni, kogu kodu- ja välismaiste eesrindlike kogemuste tundmaõppimise ja levitamise süsteemi eeskujulikku korraldamist. Teadus muutub täiel määral otseseks tootlikuks jõuks.»

Teadus võimaldab veelgi laiemalt kasutada looduse rikkusi ja

jõude inimese ja ühiskonna huvides, avastada uusi energiavarusid, luua looduses puuduvaid materjale, mõjustada kliimat ja ilmastikku, hõlvata maailmaruumi. Meie teadlaste ülesanne on kinnistada Nõukogude teaduse eesrindlik seisund otsustavatel teadusaladel ning saavutada juhtiv koht maailma teaduse kõigis põhisuundades.

UUE ÜHISKONNA TEADUSE JOONED

Teaduse arengule sotsialistlikus ühiskonnas on iseloomulikud mitmed tähtsad jooned. Selleks on kõigepealt tema *lahutamatu seos praktikaga, tootmisega.* Teadus muutub üha rohkem tootmise vältimatuks osaks, kusjuures tootmine ise kujuneb sisuliselt teaduslikuks protsessiks. Automaatika ja telemehaanika vabastavad maksimaalsete võimaluste piires inimese ühekülgsetest väsitavatest operatsioonidest. Tema ülesandeks jääb põhiliselt tootmisprotsessi teadusliku mõtestamise ja täiustamisega seotud loominguline tegevus. Teadusliku uurimise ja konstrueerimise asutuste ning laboratooriumide osa kasvab mõõtmatult, nad muutuvad tootmist abistavatest organisatsioonidest tootmise põhiliseks elemendiks.

Teaduse orgaaniline seos tootmisprotsessiga ei tõrju teoreetilisi uurimusi sugugi teisejärgulisele kohale. Tootmine nõuab mitte ainult rakendusliku iseloomuga järeldusi, vaid ka fundamentaalsete teoreetiliste probleemide läbitöötamist, ilma milleta pidurdub tootmisprotsess ja teaduse arenemine. Pääseb võidule teoreetiliste ja rakenduslike uuringute harmooniline ühtsus. See annab teaduslikele teadmistele uut jõudu. NLKP XXIV kongress püstitas uue viisaastaku põhiülesannete seas nõude: *«Arendada igati fundamentaalseid ja rakenduslikke teaduslikke uuringuid ning juurutada kiiremini nende tulemusi rahvamajandusse.»*

Sotsialism kõrvaldab rahvuslikud, ideoloogilised, poliitilised ja religioossed barjäärid teadlaste vahel ning laiendab nende jõupingutuste ühendamise võimalusi.

Nagu tootmine, nii on ka teadus sotsialistlikus ühiskonnas planeeritav. Teadusliku uurimistöö *koordineerimine ja koopereerimine* etendavad üha suuremat osa.

Teaduslike jõudude koopereerimine tähendab ka *kollektivismi* printsiibi võitu teaduslikus töös. See ei tähenda muidugi, et talendi osa teaduses likvideeritakse ja toimub nivelleerimine mingile keskmisele tasemele, nagu väidavad kodanlikud teoreetikud. Teaduse praeguse arenemise tingimustes suudavad isegi geniaalsed teadlased vähe korda saata ilma kollektiivita, tema abita.

Kommunismi ehitamise protsessis kujuneb laiahaardeliseks tänapäeval arenev teaduslik-tehniline revolutsioon. Niihästi tootmises kui ka kogu ühiskonnaelus rakendatakse üha rohkem automaatseadmeid, aatomienergiat, tehismaterjale, elektronarvuteid; viimased ei piirdu käe asendamisega, nagu see oli iseloomulik kõi-

kidele varasematele masinatele, vaid teatud ulatuses täidavad ka inimaju funktsioone.

Kommunismi ajal on teaduslikud organisatsioonid ühiskonna sotsiaalse struktuuri tähtsaks komponendiks. Teadus laiendab oma mõju kogu rahvale, hakkab täielikult teenima tema huve.

ÜHISKONNATEADUSTE OSATÄHTSUSE SUURENEMINE

Marksism-leninism tõstis kõrgele ühiskonnateaduste tähtsuse. Marksismi-leninismi teooria alusel on Nõukogude Liidus rajatud sotsialistlik ühiskond ja teostatakse üleminekut kommunismile ning on kujunenud ja areneb sotsialistlik maailmasüsteem.

Kui tehnika- ja loodusteaduste kaasabil inimene õpib valdama loodusseadusi, muutub looduse isandaks, siis tänu marksistlik-leninlikule teadusele õpib inimene valdama oma ühiskondliku olemise seadusi, muutub oma ühiskonnasuhete peremeheks, kujuneb oma elu ja saatuse tõeliselt vabaks ja võimsaks loojaks.

Oma loojangu ja hävimise perioodi astunud ülemaailmse kapitalismi kriis, sotsialistliku maailmasüsteemi tekkimine ja kindlustumine ning võitlus selle kahe maailma vahel on tõstnud inimkonna ette keerulised probleemid, millele saavad vastuse anda vaid kõik ühiskonnateadused kompleksselt. Marksism-leninism annab teoreetilise põhjenduse kapitalistliku ühiskonna vältimatule asendumisele kommunistliku ühiskonnaga ning avab kommunismi tekkimise ja kujunemise sisemised seaduspärasused.

Sotsialistlike revolutsioonide võit mitmetes Euroopa ja Aasia maades ning Kuubas, sotsialistliku ühiskonna ülesehitamine ja tema järkjärguline ümberkasvamine kommunismiks Nõukogude Liidus, imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine ning revolutsiooni- ja progressijõudude kasv on tõestanud inimkonnale ühiskonnateaduste suurt praktilist tähtsust, mis nägid ette neid maailma ajaloo suurimaid sündmusi. Inimesed veendusid, et ühiskonnateadused on oma järeldustelt niisama tähtsad kui loodusteadusedki; nad aitavad rahvastel korraldada oma ühiskonnaelu uutel alustel ning avavad nendele suured perspektiivid.

Marksistlik-leninlik teooria on kommunistliku ühiskonna rajamise juhtimise teaduslik alus. Ühiskonnateaduste kõrge missioon seisab selles, et üldistada rahvahulkade kogemusi uue ühiskonna loomisel, näidata töötajatele kätte kõige õigem tee oma eesmärkide saavutamiseks ning olla kommunistliku partei poliitika teaduslikuks aluseks.

NLKP XXIV kongress rõhutas ühiskonnateaduste tohutut osa kommunistlikus ülesehitustöös. «Kongress leiab,» öeldakse resolutsioonis, «et marksismi-leninismi õpetuse loov arendamine ja propageerimine ning võitlus tema revideerimise katsete vastu peavad edaspidigi jääma partei ideoloogilise tegevuse keskpunkti. Partei teoreetilised jõud tuleb suunata tänapäeva ühiskondliku arenemise

aktuaalsete probleemide ja eelkõige kommunismi ehitamise küsimuste edasisele läbitöötamisele.» Kongress kriipsutas alla majandusteaduse arendamise erilist tähtsust.

Partei XXIV kongress ja NLKP Keskkomitee 1967. aasta otsus «Ühiskonnateaduste arendamise abinõudest ja nende osatähtsuse suurendamisest kommunismi ehitamisel» juhivad tähelepanu teadusliku kommunismi probleemide sügava teoreetilise läbitöötamise vajadusele; nendeks probleemideks on: leninlik sotsialistliku revolutsiooni teooria tänapäeva tingimustes; ülemaailmse revolutsiooniprotsessi arengu seaduspärasused; rahvusvahelise proletariaadi klassivõitluse ja rahvusliku vabadusliikumise probleemid; sotsialismilt kommunismile ülemineku seaduspärasused; sotsialistlike ühiskonnasuhete ümberkujundamine kommunistlikeks; riiklik ülesehitustöö ja sotsialistliku demokraatia edasiarendamine; kõigi nõukogude inimeste marksistlik-leninliku maailmavaate kujundamine.

Suured ülesanded seisavad meie majandusteaduse ees, mis peab üldistama nõukogude ühiskonna majanduselu uusi nähtusi, arvesse võttes teiste sotsialistlike maade kogemusi, uurima neid majandusprobleeme, mille lahendamisest sõltub kommunismi ehitamise edu. Niisuguste aktuaalsete probleemide hulka kuuluvad: rahvamajanduse plaanipärase juhtimise teooria edasiarendamine sotsialistliku ühiskonna seaduste sügava tundmaõppimise ja arvestamise alusel; ühiskondliku tootmise efektiivsuse tõstmise teede ja meetodite kindlaksmääramine; majanduslike stiimulite kasutamine tootmise arendamisel; tootlike jõudude kõige ratsionaalsema paigutuse põhimõtete väljaselgitamine; sotsialismi poliitilise ökonoomia edasiarendamine.

Üha suurema tähtsuse omandavad uurimused filosoofia alal seoses sellega, et partei on püstitanud eesmärgi kujundada kõigil nõukogude inimestel teaduslik maailmavaade, täielikult likvideerida kapitalistlikud igandid nende teadvuses ja käitumises, võidule viia kommunistlik moraal, saavutada inimisiksuse igakülgne ja harmooniline arenemine. Eriti aktuaalne on materialistliku dialektika, tunnetusteooria ning ühiskonna-, loodus- ja tehnikateaduste metodoloogia probleemide edasine läbitöötamine, sotsialistliku ühiskonna dialektika ja nüüdisaegse kapitalismi vastuolude tundmaõppimine, käesoleval ajastul rahvahulkade osa suurenemise ja teiste probleemide uurimine.

NLKP ajaloo ja teiste ajalooteaduse harude ees on kogu oma keerukuses maailma ajaloo üks kõige huvitavamaid perioode, mis algas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga — kapitalismilt sotsialismile ülemineku periood. See nõuab uute ajaloonähtuste hoolikat tundmaõppimist ja teoreetilist lahtimõtestamist. Väga oluline on üldistada Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajaloolisi kogemusi tema võitluses sotsialistliku revolutsiooni võidu ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise ning sotsialismi ülesehitamise leninliku plaani elluviimise eest, uurida Kommunistliku Partei arenemise seaduspärasusi ja tema juhtiva osa kasvu kommunismi

ehitamisel ning valgustada Nõukogude sotsialistliku riigi rohkem kui poole sajandi pikkusi kogemusi, teiste sotsialistlike riikide marksistlik-leninlike parteide praktilist tegevust ning rahvusvahelise töölis- ja kommunistliku liikumise ajalugu.

Ühiskonnateadused kujutavad endast suurt ideelist jõudu võitluses kodanliku ideoloogia, reformismi, parempoolse ja «pahempoolse» oportunismi vastu, marksismi-leninismi printsiipide võidu eest.

3. KUNST JA KIRJANDUS

Suurte teaduslike avastuste ajastul, mis mõõtmatult avardavad inimese ettekujutusi nüüdisaegsest maailmast, toimuvad olulised muutused ka tema tundmustes, emotsioonides. Kunst on kutsutud oma vahenditega vastama uutele küsimustele, mida elu püstitab meie kaasaegsete ette, ning rikastama inimese vaimuelu. See kõik ei madalda, vaid, vastupidi, tõstab kunstniku vastutust ja kunsti kui ühiskondliku teadvuse olulise vormi tähtsust. Teaduslikud avastused ja ühiskonnaelus asetleidvad muutused avardavad maailma kunstilise tunnetamise ja peegeldamise piire, ning see kõik loob uued võimalused inimese tunnetuslikuks ja esteetiliseks mõjustamiseks kunsti poolt.

Tõepäraselt peegeldades maailma kunstilistes kujundites, laiendab kunst inimese elukogemusi, vormib tema iseloomu, kinnistab tema õilsaid iseloomujooni. Eesrindlik kunst õpetab inimesi elu tundma, pakub neile esteetilist naudingut. Ta on ideoloogilise võitluse võimas vahend, kasvatades inimest kunstiliste kujundite tõepära ja iluga. Kirjandust nimetatakse «inimeseteaduseks», ning seda määratlust võib sisuliselt kohaldada kõikidele kunstiliikidele, kuna nende tähelepanu keskpunktis on inimene ja tema suhted tegelikkusega, ühiskonnaga. Kunst kuulub ühiskonna vaimuellu tema erilise, asendamatu koostisosana. Kunsti arenemise tasemest sõltub suurel määral inimese sisemaailma täius ja värvikus, tema maailmavaate ja moraalse palge kujunemine.

KUNST KUULUB RAHVALE

V. I. Lenin rõhutas korduvalt, et võimu enda kätte võtmisega omandavad töötajad õiguse osa saada tõelisest kunstist. Ta juhtis tähelepanu vajadusele organiseerida kõige laialdasemalt haridust, mille alusel peab kasvama tõeliselt uus, suur kommunistlik kunst.

Kommunismi ajal ei piirdu rahvas ainult varasemate ajastute progressiivse kultuuri omandamise ja tunnetamisega, vaid ta ka loob, suurendab selle rikkusi. Inimesed kasutavad vaba aega niihästi puhkamiseks kui ka ühiskondlikuks tegevuseks, õppimiseks ja vaimsete väärtuste loomiseks. K. Marx kirjutas, et kuigi kommunismi ajal ei suuda iga inimene asendada Raffaeli, saab tule-

vikuühiskonnas ometi «igaüks, kelles peitub Raffael», võimaluse takistamatult arendada oma andeid.

Kunstilised algmed tungivad võimukalt ellu, hingestavad tööd, kaunistavad olustikku ja õilistavad inimest. K. Marxi väljenduse kohaselt toimub inimese looming «ilu seaduste järgi». Eraomandussuhete valitsemine kapitalismi ajal surub alla ja moonutab esteetilisi algmeid töös ja inimese elus. Sotsialistlikus ühiskonnas on loov töö rikas vaimse, sealhulgas esteetilise sisu poolest. Temas juurduvad eesrindlikud arusaamad elu, olustiku ja inimese vaimuilma kaunitest külgedest, kujuneb hea maitse.

Kultuurirevolutsiooni võit, rahvahulkade kaasatõmbamine uute eluvormide teadlikule loomisele avab ammendamatud võimalused rahvahulkade esteetiliseks kasvatamiseks. Kommunismile üleminekul muutub üha tähtsamaks kõigis ühiskonnaliikmetes kunstiteoste tunnetamise võime kasvatamine, et neid tajutaks kõigis nende esteetilistes väärtustes, et igas inimeses ärkaks looja ja kunstnik.

Taidluse massiline arendamine tõstab rahva kultuuritaset, aidates avastada andeid eri kunstialadel. See, kes õpib valitsema pintslit klubikollektiivis, võib kunstnikuks ka mitte saada, kuid ta hakkab paremini mõistma ümbritsevat maailma, arendab endas värvimeelt ja tema ettekujutus maailmast muutub eredamaks, rikkamaks. «Professionaalne» kunst, s. o. kunst kui teatud inimeste eriline alaline tegevusala säilib muidugi ka kommunismi ajal, kuna kunsti teenimine nõuab erialast ettevalmistust, looduslike annete arendamist, igapäevast meisterlikkuse täiustamist. Rahvahulkade taidluse ja «professionaalse» kunsti aktiviseeruv vastastikune mõjustamine suurendab ühiskonna kunstivarasid.

Kodanlikud ideoloogid väidavad, et rahvas pole võimeline tunnetama tõelist kultuuri kogu selle komplitseerituses. Sellega püütakse õigustada vaimuelu väärtuste lihtsustamist ja labastamist «moodsates» romaanides ja filmides, skulptuuris ja maalikunstis, ajakirja- ja ajaleheartiklites ning televisioonisaadetes. Kultuuri kunstilise taseme langust kapitalismi ajal ei soodusta tema saavutuste massiline levik, vaid kommertshuvide ja reaktsioonilise ideoloogia laostav mõju, loobumine progressiivsetest vaimsetest ülesannetest, suhtumine kunstisse kui ainult meelelahutusse.

Kodanliku kultuuri kriis ilmneb sageli ka subjektiivselt ausate kunstnike loomingus, kes on kaotanud pea tänapäeva kodanliku maailma komplitseerituses ja vastuolulisuses, kus kiire tehnika progressiga kaasneb isiksuse vaimne vaesumine ja tema kõlbeline rõhumine. Niisuguste kunstnike teostes on inimene üksik, hale ja õnnetu olend või siis, vastupidi, julm kiskja ja egoist. Omanikemaailma kiskjaseadusi kujutatakse kodanlikus kunstis inimkonna üldiste seadustena, kapitalistliku ühiskonna väärdjalikkust aga inimloomuse igipõlise kuritegelikkuse ilminguna. Niisugune kunst, propageerides pessimistlikke väärideid ühiskonnasuhete põlisest kaosest, sisendab meeleheidet ja usu puudumist võimalusse korraldada maailm ümber õiglastel, humaansetel alustel.

Sotsialistliku ühiskonna kunst vastandab kõdunemise ja pessimismi ideoloogiale maailma ja inimese optimistliku kontseptsiooni. Mööda minemata meie aja tegelikkuse reaalsetest raskustest ja vastuoludest, avab ta perspektiivid, sisendab inimesele usku oma jõusse, innustab teda võitlusse eesrindlike ideaalide elluviimise eest.

Tänapäeval kujundatav kommunismiajastu inimene ei saa leppida labasuse, primitivismi ja formalismi armetusega. Inimese tõeline ilu peitub tema ennastsalgavas võitluses kommunismi ideaalide elluviimise eest, teadlikkuses, teistesse inimestesse suhtumise põhtuses. Esteetilises ideaalis väljendab ühiskond oma ettekujutust vajalikust kui kaunist. Kommunistlike ideaalide valguses taganeb kõik sünge, mis veel pesitseb üksikute inimeste teadvuses.

Oleks mõistagi lihtsustav taandada kogu Lääne kapitalistlike riikide kunstielu ainult moonutustele ja inetustele. Neis maades on loodud kõrgeid vaimseid väärtusi. On küllaldane näiteks meenutada T. Dreiseri, E. Hemingway, J. Galsworthy, T. Manni, R. Frosti ja paljude teiste kirjanike teoseid, meenutada andekaid filme, lavastusi ja maale. Välismaise kunsti parimad teosed eitavad meie ajastul kodanlikke suhteid, eraomanduslikku psühholoogiat ja rahvuslikku piiratust.

Sügavad revolutsioonilised protsessid, mis hargnevad Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika maades, on esile tõstnud suurepäraseid kunstnikke, kelle teostes kõlab uuele elule pürgiva rahva hääl.

Tänapäeval on eriti tähtis kodanliku ühiskonna «ühtse» kultuuri kodanlik-idealistlike ettekujutuste vastu sihitud leninlik kriitika. Ekspluataatorlike klasside võimutsemise tingimustes käib iga rahvuskultuuri raames leppimatu võitlus reaktsioonilise kultuuri ning demokraatliku ja sotsialistliku kultuuri kasvavate elementide vahel. Selles võitluses sünnivad suurepärased sotsialistliku realismi teosed. R. Rolland'i, H. Barbusse'i ja M. Andersen-Nexø taoliste meistrite looming on maailma kunsti auks ja uhkuseks.

Sotsialismi ideede kasvav mõju kogu maailmas väljendub ka kunstis. Progressiivseid jõude koondav kapitalistlike maade töölisklass avaldab tõsist mõju rahvuskultuuride arengule. Kommunismi ideed on muutunud inimkonna kultuurielu tähtsaks liikumapanevaks jõuks. Ainult marksistlik-leninlik maailmavaade annab kunstnikule kindla ideelise aluse tema loomingus, aitab saavutada internatsionaalse ja rahvusliku momendi ühtsust, ellu viia inimkonna vaimset kasvu soodustavat laialdast kultuuride rahvusvahelist suhtlemist.

Sotsialistliku ühiskonna kunstile on omased optimism ja elujaatavad ideed. Ta peab olema miljonitele inimestele rõõmu ja innustuse allikaks, väljendama nende tahet, mõtteid ja tundeid, olema nende ideelise rikastamise ja kõlbelise kasvatamise vahendiks. Lenin kutsus üles ühendama kirjanduslikku tegevust revolutsioonilise liikumisega, võitlusega sotsialismi eest. Lenin oli leppimatu nähtuse vastu, mida ta nimetas antisotsialistlike ideede

«kirjanduslikuks kattevarjuks», kus moodsate fraaside abil tassitakse kunsti reaktsioonilisi vaateid, katsete vastu varjata formalistlike trikkidega nappi sisu; ta astus välja kunstiteoste lihtsustava ja subjektivistliku hindamise vastu.

NLKP Keskkomitee teesides Vladimir Iljitš Lenini 100. sünniaastapäevaks on öeldud: «Partei on alati pidanud vaimset loomingut sotsialistlikus ühiskonnas kogu proletariaadi ürituse lahutamatuks osaks.» Kommunistlik Partei, juhtides kunsti arengut, toetab kõike eesrindlikku, ausat ja loomingulist, tugineb parimatele jõududele, aitab eksinutel lahti saada ebaõigetest tendentsidest. Tõelisele parteilisele juhtimisele on võõrad administreerimismeetodid ja meelevaldsed otsused, subjektiivse maitse ja hinnangu pealesurumine. Juhtida tähendab eelkõige paeluda kunstnikke partei ideaalide grandioossuse ja iluga, liita neid printsipiaalsel alusel ühiste ülesannete lahendamiseks, võidelda kunstiloomingus esinevate võõraste mõjude ja ebaõigete tendentside vastu, mis viivad kunsti eemale ainuõigest teest — rahva teenimisest. Kultuurinähtuste hindamisel lähtub partei klassipositsioonidelt ning juhindub kirjanduse ja kunsti parteilisuse põhimõttest.

Partei relvastab kunstiharitlaskonda meie arengu seaduspärasuste ja perspektiivide tundmisega ning kutsub üles elutõe sügavale tunnetamisele ja kunstnike sidemete tugevdamisele oma rahvaga. Igati toetades meie ideaalidesse usku tugevdavat kirjandust ja kunsti, peab partei võitlust meile võõra ideoloogia ilmingute vastu.

Tegelikkuse mitmekülgsuse ja rikkuse tõetruu ja kõrgetasemeline kunstiline kujutamine, kõige uue, tõeliselt kommunistliku hingestatud reprodutseerimine ja kõige selle paljastamine, mis takistab ühiskonna edasiliikumist, — niisugused on nõukogude kunsti õilsad ülesanded.

Tuginedes ühiskonna parimate inimeste eeskujule, nende eluja võitluskogemustele, karastavad ja ülendavad kirjandus ja kunst tervete põlvkondade mõistust ja südant. Kunst on mõjukas vahend võitluses iganenu vastu. Ta on võimeline tohutu veenvusega·vihaselt piitsutama bürokratismi, rutiini ja ükskõiksust inimeste vastu kui sotsialismile vaenulikke jooni, ta võtab aupaiste mineviku iganditelt ja nende kandjatelt, näitab nende igandite vaimset värdjalikkust ning mobiliseerib võitlusse nende vastu.

NLKP programmis on öeldud: «Kirjanduse ja kunsti arenemise peajooneks on kindlustada sidemeid rahva eluga. Tõetruult ja kunstimeisterlikult kujutada sotsialistliku tegelikkuse rikkust ja mitmekesisust, innustavalt ja ilmekalt esile tuua uusi, tõeliselt kommunistlikke nähtusi ning paljastada kõike seda, mis takistab ühiskonna edasiliikumist.» Nõukogude kunstile, mis kajastab elu kogu tema täiuses, võitluses ja raskuste ületamises, teravates konfliktides ja dramaatilistes situatsioonides, on võõras niihästi peataolek eluraskuste ees kui ka väikekodanlik enesega rahulolu. Ta näeb ja poetiseerib uusi võrseid tänapäeva tegelikkuses, näitab

selle maailma ilu, milles me elame, uue ühiskonna eesmärkide ja ideaalide ülevust. Tegelikkust tahtlikult ilustada on üks lihtsamaid asju, kiskuda elust välja üksikuid ebardlikke nähtusi ja neid näutida pole samuti raske. Näha elu kogu tema mitmekesisuses, kõigis tema vastuolulistes tendentsides ja kokkupõrgetes, luua lai, kunstiliselt ere ja tõetruu pilt elust on tõelise talendi kutsumus. NLKP Keskkomitee aruandes XXIV kongressile märgiti, et üksikud kirjanikud tegid katset taandada sotsialistliku tegelikkuse mitmepalgelisust probleemidele, mis on tagasipöördumatult jäänud minevikku selle töö tulemusena, mida partei on teinud isikukultuse tagajärgede likvideerimisel. Teine äärmus, mis samuti leidis teatud levikut üksikute kirjanike hulgas, oli katse valgeks võõbata neid mineviku nähtusi, mis said partei poolt resoluutse ja printsipiaalse kriitika osaliseks, samuti konserveerida ettekujutusi ja vaateid, mis on täielikus vastuolus kõige uue ja loomingulisega, mida partei on sisse viinud oma praktilisse ja teoreetilisse tegevusse. «Sisuliselt oli niihästi ühel kui ka teisel juhul tegemist katsetega vähendada partei ja rahva poolt tehtu tähtsust, juhtida tähelepanu eemale tänapäeva elu probleemidelt, partei konstruktiivselt kursilt ja nõukogude inimeste loovatelt tegudelt.»

Võitluses kommunismi eest saavutab kunstnik tõelise loominguvabaduse. Selle aluseks on looduse ja ühiskonna arenemise seaduste sügav tunnetamine, võimalus tegutseda, juhindudes nende seaduste tundmisest ja veendumusest, et sinu sõna ja mõte ei teeni «ülemist kümmet tuhandet», nagu teeb seda kodanlik kunst, vaid rahvast, «miljoneid ja kümneid miljoneid töötajaid, kes moodustavad maa paremiku, selle jõu ja tuleviku» (V. I. Lenin). Üksikisik on jõuetu, kui ta pole orgaaniliselt seotud ühiskonnaga. «Vaba tahe», mis pole seotud ajastu progressiivsete jõududega ja mida juhuslikud tuuled siia-sinna kannavad, on tegelikult kodanliku maailma väärjalikest mõjudest sõltumise avaldus. Tõeline loominguvabadus on loomise vabadus, teadliku loomingu vabadus, mis pole sõltuv eraomanduse alandavast mõjust; see on kirjaniku, kunstniku, helilooja vabadus realiseerida oma loomevõimet ühiskonna, rahva, progressi huvides. Loominguline jõud realiseerub seda täielikumalt, mda tugevamini talent on seotud ajastu elulise ja ideelise sisu rikkusega, mida mitmekülgsem on kunstniku ettekujutus tegelikkusest. Kommunismi ehitav ühiskond annab kunstnikule tõelise vabaduse teenida ajaloo kõige humaansemat ja kaunimat üritust.

KOMMUNISMI KULTUUR

Sotsialistliku kultuuri mitmekesisus ja rikkus on tingitud ka sellest, et ta areneb paljurahvuselise kultuurina. NLKP programmis on öeldud: «Pidades otsustava tähtsusega ülesandeks NSV Liidu rahvaste kultuuride sotsialistliku sisu arendamist, jätkab

partei nende edasise vastastikuse rikastumise ja üksteisele lähenemise soodustamist, aitab kaasa nende internatsionaalse aluse tugevnemisele ja seega kommunistliku ühiskonna tulevase ühtse üldinimliku kultuuri kujunemisele.»

Hoolimatus rahvusliku omapära suhtes ja kitsas natsionalism, mis sulgub ühe rahvuse kultuuri raamesse (mida pealegi käsitatakse äärmiselt ühekülgselt) ja on vaenulik teiste rahvaste kultuurisaavutuste suhtes, toob tõsist kahju progressiivse kultuuri arendamisele ning on vastuolus uue, vaimselt rikka inimese kasvatamise ülesannetega.

Teaduslik kommunism taunib katseid lülitada sotsialistlikust maailmavaatest välja revolutsiooniline sisu, katseid taandada see abstraktsetele fraasidele. Marksism-leninism väljendab tööliskassi ideoloogiat ja kultuuri ning kaitseb samal ajal tõelisi väärtusi, mis on vajalikud kogu inimkonnale, tema valdavale enamikule, töötavatele hulkadele. Võitlus töörahva huvide eest on kõige laiem alus inimkonna progressiivsete jõudude ühinemiseks ekspluateerijate vastu. Kultuuri klassilisus kujutab endast kõige järjekindlamat reaalse maailma objektiivset tunnetamist, ajaloo seaduspärasuste mõistmise ja oma seisukoha õige kindlaksmääramise oskust elu võimsas voolus. Samal ajal väljendab sotsialistliku kultuuri klassilisus tema rahvalikku, üldinimlikku iseloomu, kuna tööliskassi huvid väljendavad kõigi töötajate põhihuve. Laialivalguvus, sotsiaalsete vastuolude unustamine ning püüe lepitada lepitamatut on marksismile-leninismile võõrad. Kommunismi kultuur ei võta omaks ei põhimõttelagedat kõikeseedivust ega ka sektantlikku kitsarinnalisust ja dogmaatilist eelarvamuslikkust.

Kommunism tähendab loomingulise tegevuse, inimese vaimuelu niisugust rikkust ja pinget, mida vana ühiskond ei suutnud anda isegi valitsevate klasside esindajatele. See on uut tüüpi kultuur. Ta rajaneb sotsialistlikul ideelisusel ja humanismil ning on vabastatud eraomandussuhete kahjulikust mõjust. See on rahvalik, demokraatlik kultuur, milles uue loomine rahvahulkade kõige laiema aktiivsuse alusel on lahutamatu mineviku kultuurivarade kasutamisest, kõigi rahvuskultuuride arenemine aga viib nende vastastikusele rikastumisele ja lähenemisele.

Kommunismile üleminek nõuab kogu rahva osasaamist sotsialistlikust kultuurist, vana ühiskonna pahede, idealistlike, eraomanduslike ja religioossete kujutelmade likvideerimist. Tee kommunistlikule kultuurile pole sile. Sel teel on küllaltki palju takistusi. Eraomanduse, individualismi ja egoismi sajanditepikkune valitsemine on vajutanud oma pitseri inimeste vaimsele palgele. Uus kultuur kindlustub ägedas võitluses kodanliku ideoloogia ja kultuuri vastu maailmaareenil. Kommunistlik Partei ja nõukogude üldsus täiustavad kultuurilise ülesehitustöö juhtimise vorme ja meetodeid.

Kommunismi kultuur kujuneb uues ühiskondlikus õhkkonnas,

kus kõik ühiskonnaliikmed on eluliselt huvitatud kommunismi võidust ja seda teadlikult taotlevad. Kultuurivallas avalduvad üha täielikumalt uued, kollektivistlikud suhted, tugevnevad demokraatlikud alused loominguliste organisatsioonide ja kunstiasutuste tegevuses. Inimese elus kasvab järjekindlalt vaimsete väärtuste osatähtsus, mis on loodud sotsialistlikus ühiskonnas, sünnitatud inimkonna vabadusvõitlusega ja loova tegevusega. Üldinimliku kommunistliku kultuuri loomine ja arendamine saab hiiglasammuks inimkonna vaimses arenemises.

XXIII PEATÜKK

ISIKSUSE ARENEMINE. TÖÖTAJATE KOMMUNISTLIK KASVATAMINE

Ühiskonnasuhete ümberkujundamine sotsialismi ja kommunismi ehitamise käigus toob paratamatult kaasa ka inimeste ühiskondliku seisundi ning nende vaimse ja kõlbelise palge muutumise. Uus ühiskondlik formatsioon loob ka isiksuse uue sotsiaalse tüübi.

1. HUMANISM TEGELIKKUSES

Inimene on ühiskondlik olend ja isiksusena areneda saab ta ainult ühiskonnas. Sotsialismi ja kommunismi ajal saavad tööinimesed tõelise vabaduse ja reaalsed tingimused oma võimete igakülgseks arendamiseks. Kommunistlik humanism on humanism tegelikkuses.

SOTSIALISTLIKU ÜHISKONNA ISIKSUSE JOONED

Inimene elab konkreetses sotsiaalses keskkonnas: ta on perekonna liige, ühe või teise klassi või sotsiaalse kihi, ühe või teise rahvuse esindaja. Kogu tema elu möödub tihedas suhtlemises teiste inimestega, kollektiivis, ühiskonnas. Inimeste elutingimused määravad ära nende maailmavaate, huvid ja moraali. Marx märkis, et inimese olemus «oma reaalsuses on ... ühiskondlike suhete kogusumma».[1]

Iga ajalooepohh sünnitab teatud kindlad *sotsiaalsed isiksuse tüübid.* Ori ja orjapidaja, sunnismaine talupoeg ja feodaal, proletaarlane ja kapitalist — need on eri ühiskondlike formatsioonide isiksuse vastandlikud tüübid.

---

[1] *K. Marx* ja *F. Engels.* Valitud teosed, II kd., lk. 333.

Sotsialistlikud ümberkujundused sünnitavad isiksuse uue sotsiaalse tüübi, ühiskondlike ja isiklike huvide uue vahekorra. Sotsialismi ajal väljendab ühiskondlik huvi ajaloolise arengu vajadusi ja tendentse ning ta on ühine kõikidele sotsiaalsetele gruppidele. Seepärast muutub ta objektiivselt iga ühiskonnaliikme huviks. Ühiskondlik omandus annab avarad võimalused tootlike jõudude arenguks ja võimaldab sel teel ühiskonna kiiret progressi, mis loob kõigi tema liikmete arenguks materiaalsed ja vaimsed tingimused. Sotsialistlik põhimõte «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema töö järgi» on vahetult adresseeritud isiksusele ning stimuleerib inimese võimete ja annete arenemist. Majandamise sotsialistlike aluste, nõukogude riikluse ja õiguskorra ning kommunistliku moraali põhimõtete tugevdamine on niihästi ühiskonna kui ka iga inimese põhihuvi.

Tänu sügavatele sotsiaalsetele ümberkujundustele, töötajate aktiivsele osavõtule sotsialismi ehitamisest ning partei ja riigi tohutule kasvatustööle on sotsialistliku ühiskonna liikmete põhimassil kujunenud mõned ühised jooned. Võib eristada nende joonte kolme rühma.

Uue isiksuse joonte esimene rühm on seotud tema suhtumisega ühiskonnasse tervikuna. Sotsialismi ühiskonnasüsteem kujutab endast niihästi objektiivselt kui ka töötajate teadvuses rahvahulkade eneste tegevuse tulemust ja nende põhihuvide realiseerimise vajalikku tingimust. Isiksuse kujutluses on tema huvid orgaaniliselt ühendatud ühiskonna huvidega — sotsialistliku omanduse, kõigi sotsialistlike ühiskonnasuhete ja marksistlik-leninliku ideoloogia tugevdamise ja arendamisega ning Kommunistliku Partei poliitika elluviimisega. Kommunistlike käitumispõhimõtete ja kommunistliku ideoloogia kindlustamine muutub tööinimese isiklikuks asjaks, tema kõrgeimaks huviks ja ideaaliks.

Niisiis kujutab sotsialistlik isiksus endast ideekindlat isiksust, kes esikohale seab ühiskonna huvid ning jagab kommunistliku ideoloogia eesmärke ja põhimõtteid. Siit tulenevad niisugused isiksuse jooned nagu ustavus kommunismi ideaalidele ja püüe neid ellu viia, arenenud peremehetunne oma maa ja tema rikkuste suhtes, tööinimese väärikustunne, optimism ja sihikindlus, kindlustunne homse päeva suhtes, distsiplineeritus, organiseeritus, kõrge poliitiline ja tööalane aktiivsus.

Veel teinegi isiksuse joonte grupp on seotud tema suhtumisega ühiskondlikusse tegevusse ja oma koha mõistmisega ühiskonnas. Sotsialismi ajal omandab töö uue kvaliteedi: ta pole mitte ainult elatusvahendite allikas, vaid ka ühiskonna, rahva ja sotsialismi teenimise viis. Töölise, talupoja ja teenistuja igapäevane, harilik töö muutub kitsalt isiklikust asjast ühiskondliku tegevuse eri liigiks, milles inimene näitab oma võimeid, ilmutab oma aktiivsust ühiskonnategelasena kui selle ürituse peremees, mida ta ellu viib. Niisugust töössesuhtumist arendatakse kasvatusvahenditega, ergutatakse riigi poolt kõrgete autasudega ja ülistatakse kunstis.

On seaduspärane, et niisugustes tingimustes sünnib massilises ulatuses huvi oma töö, tegevuse sisu ja tulemuste vastu. Inimene püüab mitte ainult teenida (see on tähtis moment!), vaid teda ergutavad ka tootmise üldised küsimused, oma tsehhi, ettevõtte, asutuse edu või ebaedu. Kui kapitalismi aja töölise kohta Marx ütles, et «enda juures on ta siis, kui ta ei tööta»,[1] siis sotsialistliku ettevõtte töötaja kohta võib öelda, et enda juures on ta ka siis, kui ta töötab. Sotsialistliku ühiskonna töötaja elab täisverelist elu, mis on täidetud suure sisuga nendel tundidel, kui ta on tööl. Tema elu ajalised piirid nagu avarduvad. *Isiksus suhtub töösse sotsialistlikus ettevõttes kui rahva teenimisse, kui elu kõrgeimasse mõttesse.* Selles väljendub veel üks sotsialistliku isiksuse tüübi põhiline iseloomujoon.

Inimese töössesuhtumise iseloomu muutumisega on muutunud ka tema suhtumine kultuurisse ja haridusse. Teadmiste, teaduse, teadlase ja üldse haritud inimese prestiiž on rahva silmis tõusnud väga kõrgeks. Haridus ja õppimine on muutunud töötajate tähtsaks tarviduseks. Intensiivne vaimuelu on kujunenud nõukogude tegelikkuse iseloomulikuks jooneks, pürgimine teadmiste ja kultuuri poole ning lai intellektuaalsete vajaduste ring aga uue isiksuse lahutamatuks tunnuseks.

Uus töössesuhtumine ja töötaja uued omadused ilmnevad kõige ilmekamalt, täielikumalt ja püsivamalt sotsialistlikus võistluses, eriti selle kõrgemas vormis — kommunistliku töö liikumises. Tema iseloomulikuks jooneks on moraalsete motiivide ja tööalase entusiasmi märgatav tõus. Kommunistliku töö liikumisest osavõtjad mõistavad tööviljakuse tõstmise ülesande lahutamatut seost kommunistliku kasvatustöö ülesannetega.

Mõistagi on töö sfääris ka palju probleeme. Siia kuuluvad: töötajaskonna mõnede kategooriate madal kvalifikatsioon, huvi puudumine töö vastu teatud osa vähekvalifitseeritud, raske ja üksluise tööga seotud töötajate seas, töödistsipliini rikkumine jne. Need ja teised nähtused pidurdavad tootmise arengut ja töökasvatust. Kuid juba saavutatud tulemused uue töössesuhtumise kujundamisel kinnitavad täielikult veendumust, et need probleemid lahendatakse edukalt.

Sotsialistlikku tüüpi isiksust iseloomustab samuti teistesse inimestesse suhtumise eripära. See isiksuse külg avaldub kõige paremini inimeste eesmärkide ja käitumisnormide vahekorra analüüsi taustal. Kodanlikus ühiskonnas valitseb lahendamatu konflikt ühiskonna poolt ametlikult püstitatud eesmärkide ja nende normide vahel, millest ühiskonnaliikmed juhinduvad antud eesmärkide saavutamiseks. Kapitalismi olemus, sotsiaalsete gruppide huvide antagonism viib lakkamatutele klasside, sotsiaalsete gruppide ja

---

[1] *К. Маркс* и *Ф. Энгельс.* Из ранних произведений. М., Госполитиздат, стр. 563.

rahvuste vahelistele konfliktidele, samuti ka väljakuulutatud eesmärkide ja normide vahelisele vastuolule.

Sotsialistlikus ühiskonnas kujuneb tänu huvide ühtsusele ühiskonnaelu eesmärkide ja normide ühtsus. See ühtsus väljendub selles, et kogu ühiskonna jaoks kuulutatavad printsiibid — demokratism, kollektivism, internatsionalism ja teised — on ka kõigi asutuste ja kodanike tegevuse juhtmõtted. Nõukogude ühiskonna klasside ja sotsiaalsete gruppide põhihuvide ühtsus, rahvaste sõprus ning ekspluateerimise ja antagonismi asemele tulnud vastastikune abistamine väljenduvad poliitilises ja ideelises ühtsuses, vennaliku koostöö ja üksteise toetamise, kollektivismi ja internatsionalismi printsiipides. Kogu riigiorganite ja kõigi juhtimislülide tegevus langeb oma põhilistes suundades ühte üldsuse taotlustega. Jutt on sotsialistliku ühiskonna demokratismist, millest on läbi imbunud niihästi juhtimissüsteem kui ka kogu elulaad tervikuna. Sotsialistliku ühiskonna institutsioone — riiki, parteid, komsomoli, ametiühinguid — hindavad inimesed kui oma organisatsioone ja nende tegevust kui niisugust, mis toimub tööinimese huvides. Isiksuse sotsialistliku suunitluse ühiseks jooneks saab *inimese austamine,* sõltumata tema jõukusest, päritolust ja rahvuslikust kuuluvusest. Inimisiksuse kriteeriumideks saavad tema ideelisus, töö, teadmised ja kõlbelised omadused. Järelikult on selles valdkonnas *isiksuse sotsialistlikule suunitlusele iseloomulikud niisugused jooned nagu patriotism, kollektivism, vendlus, internatsionalism.*

Muidugi ei lahenda sotsialism uue inimese kujundamise kõiki probleeme. Ühiskonna majandusliku ja kultuuritaseme ajalooline piiratus sotsialismi ajal kajastub loomulikult ka isiksuse seisundis ja arengus. Isiksuse arengule avaldavad suurt mõju niisugused tegurid nagu inimese kuulumine ühte või teise sotsiaalsesse gruppi, töö iseloom, materiaalne heaolu, haridus- ja kultuuritase. Siin pole eraomanduslikule maailmale omaseid teravaid kontraste. Kuid nõukogude inimeste ühiste joonte olemasolu ei kõrvalda veel töölise, talupoja ja haritlase isiksuse sotsiaalsete tüüpide erijooni.

On vaja silmas pidada ka muud. Sotsialistlikku ühiskonda astuvad elanikkonna eri klasside ja kihtide esindajad. Loomulikult ei toimu nende teadvuse kujunemine võrdse kiirusega. Üks asi on proletaarlane, teine — väikekodanlane. Väikekodanlikud kihid toovad endaga kaasa mineviku igandite suure koorma. Niisugustest väikekodanliku teadvuse joontest nagu individualism, mis väljendub umbusus kollektiivi ja ühiskonna vastu, ahnitsemises, ükskõikses ja põlastavas suhtumises teistesse inimestesse ning lodevuses, saadakse jagu vaid aja jooksul ja pingsas võitluses. Pealegi tuleb arvesse võtta, et sotsialismi ajal säilivad veel vajaduste rahuldamise individuaalsed allikad, mis võivad olla individualistlikku teadvust toitvaks pinnaseks. Kodanliku teadvuse ilminguid toetab igati imperialistlik propaganda, mis paratamatult avaldab teatud mõju elanikkonna kõikuvale osale.

Kuigi inimeste teadvuses on veel säilinud mineviku igandeid, seisab peamine selles, et suurte töötavate hulkade käitumises on määrav sotsialistlik teadvus. See on garantii, et kõigi ühiskonnaliikmete kasvatamine kõrge kommunistliku teadlikkuse vaimus on täiesti lahendatav ülesanne.

ISIKSUSE VABADUS JA VASTUTUS

Isikuvabadus on vahetus seoses ühiskonnasuhete täiustamisega. Üleminek kommunismile tähistab isikuvabaduse ja kodanike õiguste igakülgset arengut.

Vabadus on ajaloolise arengu produkt ja igas ühiskonnas on tal teatud kindel iseloom. Omal ajal astus kodanlus feodalismi vastu välja vabaduse, võrdsuse ja vendluse loosungi all. Kuid kapitalism tagas vaid eraomanduse ja ekspluateerimise vabaduse. Niisuguses ühiskonnas sõltub isikuvabadus otsustaval määral sellest, kui rikas on inimene.

Kodanlikud filosoofid tõlgendavad vabadust kui vaimu enesemääramist, tahtevabadust, võimalust toimida sõltumatult välistest asjaoludest ja tingimustest. Vabaduse kodanlike teooriate juhtmotiiviks on püüe kujutada vabadust kui isiksuse absoluutset sõltumatust ühiskonnast. Ent võib kuidas tahes ja kui palju tahes kujutada isiksust sõltumatuna ühiskonnast, ikkagi sõltub vabaduse reaalne sisu ühiskonnakorra iseloomust. Lenin märkis: «Pole võimalik elada ühiskonnas ja olla ühiskonnast vaba.»[1]

Inimeste tõelise vabaduse aluseks ei ole nende sõltumatus ühiskonnast, vaid need materiaalsed ja vaimsed võimalused, mis on olemas ühiskonnas. Inimene on vaba vaid selles ulatuses, millises ühiskondlikud olud lubavad tal arendada ja rakendada oma võimeid ning rahuldada oma vajadusi. See aga oleneb tootlike jõudude arengutasemest, ühiskonnakorra iseloomust ja sellest, millisel määral inimesed valdavad ühiskonna arenemise seadusi. Ainult see kõik üheskoos võetuna võimaldab inimestel enam-vähem vabalt orienteeruda ja tegutseda ümbritsevas maailmas.

Tootmisvahendite ühine valdamine, võrdsed õigused, põhieesmärgi ühtsus ning ühiskonna sotsiaalne, poliitiline ja ideeline ühtsus loovad soodsad tingimused kõikide kodanike isiklike taotluste vabaks väljendamiseks, mõttevahetuseks, osavõtuks ühiskonna asjade juhtimisest. Kuid endastmõistetavalt pole vabadus sotsialistlikus ühiskonnas midagi piiritut. Kõigepealt on siin tegemist teatud piiramistega, mis on tingitud tootmise tasemest. Peale selle kehtestab sotsialistlik ühiskond niisuguste tegude keelu, mis on võõrad tema loomusele ja mis toovad kahju töörahvale. Ta ei luba inimese ekspluateerimist inimese poolt, karistab karmilt kodumaa reetmist ja sotsialistlikule omandusele kallalekippumist ning keelab ära

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 10. kd., lk. 30.

sõja, rassismi ja teiste inimvaenulike ideede propaganda. Ühiskond jälitab ka teisi seaduserikkumisi: elule ja tervisele, inimeste aule ja väärikusele kallalekippumist, ametiseisundi kuritarvitamist jne. Kuid need keelud on sihitud isikute vastu, kes õõnestavad rahva vabaduse aluseid, ja nende eesmärk on garanteerida kõigi sotsialistliku ühiskonna töötajate vabadus.

Sotsialismi ajal kasvatab kogu riiklike ja ühiskondlike organisatsioonide süsteem töötajaid kohustuste vabatahtliku ja kohusetruu täitmise vaimus; õiguste ja kohustuste orgaaniline ühtsus kujuneb kommunistliku ühiselu ühtsete normidena. Sedamööda, kuidas luuakse kommunismi materiaalsed ja vaimsed eeldused, tingimused sotsiaalseks homogeensuseks ja kommunistlikuks võrdsuseks ning mineviku igandite kõrvaldamiseks, harjuvad inimesed üha rohkem ühiselu normidest vabatahtlikult kinni pidama. Niisuguses olukorras võib ühiskond korra sunduslikult kindlustamiselt üle minna täielikule töö vabatahtlikkusele ja ühiselu reeglite teadlikule järgimisele. See aga tähendab isikuvabaduse edasist laiendamist kõigis selle aspektides ja ilmingutes.

Isikuvabaduse aluseks on töötajate *majanduslik vabastamine* kapitalistlikust ekspluateerimisest. Ei ole ega saa olla tõelist isikuvabadust seal, kus tööinimese elu ja tegevust määravad ekspluateerijate egoistlikud huvid. Sotsialistliku ühiskonna isiksus on vaba, sest ta on vabanenud ekspluateerimisest, majanduskriisidest ja tööpuudusest ning rahvamajanduse plaanipärane tõus tagab kogu rahva heaolu pideva tõusu. Kommunismi materiaal-tehnilise baasi ja kommunistlike ühiskonnasuhete loomine on vabaduse arengu otsustav tingimus, kuna just nimelt materiaalsete hüvede küllus on niihästi ühiskonna kui ka üksikinimeste igakülgse progressi aluseks.

Sotsialistliku majanduse alusel garanteeritakse *sotsiaalsed vabadused*. Isiksusele on antud laialdane vabadus tegevusala valikuks, oma võimete arendamiseks ja rakendamiseks. Tasuta haridus, tervishoid, sotsiaalkindlustus vanaduse ja haiguse korral, gigantne elamuehitus ja kultuuriline ülesehitustöö — see kõik loob inimesele avarad võimalused viljakaks tegevuseks ühiskonna hüvanguks ja isiksuse enda huvides. Oluliste erinevuste kustumine linna ja maa ning vaimse ja füüsilise töö tegijate vahel tagab miljonitele töötajatele soodsamad võimalused oma võimete ja annete vabaks arendamiseks.

Sotsialism loob töötajatele tingimused *poliitiliseks vabaduseks*. Sotsialistliku riigi tegevus on allutatud töörahva huvidele. Seepärast leiavad isiksuse pingutused, mis taotlevad ühiskonna hüve ja kodanike õiguste kaitset, partei ja valitsuse täit toetust ning avalduvad täieliku vabaduse tingimustes. Mitmesuguste riigivalitsemise probleemide arutamine, erinevate ettepanekute esitamise õigus, osavõtt riiklike ja ühiskondlike organite valimisest — need ja muud poliitilise vabaduse atribuudid on kindlalt juurdunud nõukogude inimeste ellu. Sotsialistliku demokraatia edasine täiustamine laiendab veelgi isiksuse poliitilist vabadust.

Ideelis-teoreetilises valdkonnas loob sotsialism tingimused vabaks arvamuste vahetamiseks ja loomingulisteks diskussioonideks marksismi-leninismi baasil ning rahva huvides tehtavate teaduslike uuringute arendamiseks. Kommunismi rajamine nõuab teadlaste loomingulise initsiatiivi laialdasemat arendamist teadusliktehniliste ja sotsiaalsete probleemide lahendamise kõige efektiivsemate teede ja vahendite otsimisel.

Kommunism on ühiskond, kus igaühe vaba arenemine on kõigi arenemise tingimus. Selles peitub *uue ühiskonna moraalse vabaduse alus*. Ühiskond ei saa pidada end vabaks, vabastamata igaüht ekspluateerimisest ja loomata igale ühiskonnaliikmele arenemistingimusi. Reegliks, üldiseks moraalinormiks saab isikuvabadusest ja väärikusest lugupidamine.

Ent kuidas on isikuvabadus ühendatav inimese vastutusega ühiskonna ees?

Kodanlike sotsioloogide väidete kohaselt ei saa mingist isikuvabadusest juttugi olla, kui inimese teod on tingitud välistest asjaoludest. Inimese tegude tunnistamine sõltuvaks majanduslikest, poliitilistest ja teistest teguritest võtvat inimeselt igasuguse moraalse vastutuse ning tegevat võimatuks tema käitumise kõlbelise hindamise. Need targutused moonutavad asja tõelist olemust. Inimese käitumine on tõepoolest determineeritud objektiivsete tingimustega: võttes vastu ühe või teise otsuse, arvestab ta olukorda. Kuid otsustades teeb ta valiku mitmete võimalike lahenduste vahel, selleks on tal aga vaja anda moraalne hinnang kujunenud olukorrale, oma isiklikele otsustele ja nende tagajärgedele. Niimoodi toimides juhindub ta ühtedest või teistest kõlbelistest põhimõtetest, mis on tema veendumuste aluseks. Järelikult on isiksus otsuse langetamisel teatud piirides vaba ja kannab seepärast ühiskonna ees vastutust.

Sotsialistlikus ühiskonnas, kus ühiskonna huvi on muutunud objektiivselt igaühe huviks, suhtub töötajate põhimass kommunistliku moraali põhiprintsiipidesse kui enda omadesse. Sellega seletubki nõukogude inimeste kõrge teadlikkuse ja vaba eneseohverduse ja mehisuse ilmutamine sotsialismi ehitamise ja Suure Isamaasõja aastatel ning võitluses kommunismi ülesehitamise eest. Kui noored inimesed jätavad maha kodukohad ning sõidavad Siberisse ehitama uusi linnu ja elektrijaamu, teevad nad teatud valiku. Selle juures on nende teod niihästi determineeritud kui ka vabad: determineeritud seepärast, et seda nõuavad neilt kodumaa vajadused, vabad seepärast, et nad teevad selle otsuse vabal tahtel, kuigi nad võiksid jääda elama soodsamatesse tingimustesse. Fašismivastase sõja sangarite surematus kangelaslikkuses oli samuti ühendatud nõukogude inimeste vabadus vastutusega ühiskonna ees: nad läksid elu säästmata *tule alla*, kuna see oli vajalik kodumaale, ning sealjuures tegid nad selle otsuse ise, juhindudes sisemistest impulssidest.

Suur osa inimeste elust möödub töökollektiivis. Ajalooliselt hakkas töökollektiiv kujunema ammu. Kuid alles sotsialismi ajal, mil töö on kohustuslik kõigile ühiskonnaliikmetele, saab töökollektiiv vältimatuks sidelüliks isiksuse ja ühiskonna vahel.

Sotsialistlik töökollektiiv on inimeste grupp, kes on omavahel otseses suhtlemises ja lahendab teatud tootmisalast, teaduslik-tehnilist või mõnda muud ülesannet ühiskonna huvides ning keda liidavad ühine eesmärk, distsipliin ja vastastikune vastutus. Marx märkis, et ainult kollektiivis saab inimene võimaluse igakülgselt arendada oma andeid, ainult kollektiivis on võimalik isiklik vabadus. Kollektiiv on indiviidi võimete tarvitaja ning loob sellega stiimuli, tingimused ja vahendid nende arendamiseks.

Kollektivism on üks sotsialistlike ja kommunistlike suhete põhialuseid. Ta tähendab inimeste vastastikust toetamist ja tihedat koostööd, mis taotleb isiklike ja ühiskondlike huvide niisugust ühitamist, kus on tagatud ühiskondlike huvide primaarsus isiklike huvide ees. Selles on isiklike huvide, iga töötaja materiaalsete vajaduste ja vaimsete tarvete parima rahuldamise kindel tagatis.

Kommunistlik Partei pöörab suurt tähelepanu organiseerimis- ja kasvatustööle igas kollektiivis. NLKP XXIV kongressi resolutsioonis on öeldud: «Kollektiivi hoolitsus iga töötaja eest, tähelepanu tema vajaduste suhtes, vastastikune abi ja nõudlikkus on meie elulaadi lahutamatud jooned, mida on tarvis tugevdada ja arendada.» Praktikas on välja kujunenud töökollektiivide kollektivistliku teadvuse arendamise ja kasvatamise mitmesugused mõjukad vormid. Nende seas on: sotsialistlik võistlus; alalised tootmisnõupidamised, tööliste ja kolhoosnikute koosolekud; tehniliste ideede vastastikune vahetamine ja kollektiivne leiutustegevus; tööle võtmise ja töölt vallandamise küsimuste otsustamine töötajate koosolekutel; kollektiivi parimate liikmete austamine ja eksinute hukkamõistmine; ühise puhkuse organiseerimine jne. Töökollektiivide arengus etendab nüüd suurt osa sotsiaalne planeerimine.

Kollektiiv on sotsialistliku ühiskonna töötajate peamine kasvataja. Kasvatusprotsessis kasutab ta avaliku arvamuse jõudu ning ühendab ranget nõudlikkust osavõtlikkuse ja peenetundelisusega, kõige karmimat hukkamõistu toetuse ja abiga. Kollektiiv tugineb positiivse eeskuju tohutule jõule, tõstab kommunistliku käitumise näited tööl ja olustikus üldise heakskiidu tasemele ning soodustab sel viisil nende levikut massides. Ühiskondlikul heakskiidul ja moraalsel ergutusel on sotsialismi tingimustes suur jõud ja autoriteet ning nad kutsuvad esile püüde elada veelgi väärikamalt. Järjekindlalt kasvab ka kollektiivi osa ebaõige käitumise arutamisel ning üldsuse osa võitluses mineviku iganditega. Mitte mingisugused spetsialiseeritud kontrolliorganid ei suuda asendada seda mõju, mida inimesele avaldab kollektiiv.

Sotsialistliku ühiskonna töötajate põhihuvide ühtsus ei välista konfliktide võimalust üldise ja isikliku vahel. Juhtub, et ühiskonna, kollektiivi, perekonna või seltsimeeste huvid nõuavad inimeselt isiklikest huvidest loobumist. Nendel juhtudel oleneb isiksuse käitumine tema kõlbelisest teadvusest, sellest, kas ta on valmis enesepiiramiseks, ennastsalgavaks teoks või võtab tema üle võimust egoism. Sedamööda, kuidas ühiskond liigub kommunismi poole, kuidas luuakse materiaalsete hüvede küllus, kustuvad sotsiaalsed erinevused ning on üha vähem alust konfliktideks isikliku ja ühiskondliku vahel.

2. KOMMUNISTLIK KASVATUS

Nõukogude inimeste iseloomujooni kujundab kogu meie sotsialistlik elulaad. Kuid inimese ideelises ja kõlbelises uuendamises kuulub tohutu suur osa ka kommunistlikule kasvatusele, partei ja kõigi tema organisatsioonide sihipärasele, visale ideelis-poliitilisele tööle.

KASVATUSE SOTSIAALNE ÜLESANNE

Sotsialistlik teadvus väljendab töölisklassi, kolhoositalurahva ja töötava haritlaskonna põhihuve ja taotlusi. Oma põhialustes on ta ühine kõigile ühiskonna sotsiaalsetele gruppidele. Sotsialistlikule teadvusele on omane *revolutsioonilisus, elujaatav optimism, patriotism ja internatsionalism, ta tugineb töölisklassi teaduslikule ideoloogiale — marksismile-leninismile.* Sotsialistlik teadvus võtab üle inimkonna poolt talletatud progressiivsed vaimsed rikkused, eitades samal ajal eraomanduslikku, ekspluataatorlikku ideoloogiat, ahnitsemist, individualismi, amoraalsust. Ja kuigi kommunismi esimeses faasis säilivad inimeste teadvuses veel paljud mineviku igandid, ei saa need varjutada põhimõttelisi muutusi rahvahulkade maailmavaates.

Kommunistlik teadvus kasvab seaduspäraselt välja sotsialistlikust teadvusest. Samal ajal erineb ta oluliselt sotsialistlikust teadvusest. *Esiteks* on kommunismi kõrgemas faasis lõplikult likvideeritud mineviku igandid inimeste teadvuses ja käitumises; vaimse palge kommunistlikud jooned, teaduslik, marksistlik-leninlik maailmavaade ja kommunistlik moraal saavad omaseks kõigile ühiskonna töötajatele. *Teiseks* on kommunistlik teadvus sotsialistliku teadvusega võrreldes rikkam looduse ja ühiskonna arenemise seaduste, samuti kommunistliku moraali põhimõtete ning isiklike ja ühiskondlike huvide tunnetamise astme poolest. *Kolmandaks* seisab kommunistliku teadvuse peamine erijoon selles, et kommunistlikud töö ja ühiselu normid muutuvad inimeste isiklikeks veendumusteks, harjumuseks, eluliseks vajaduseks.

Kommunistliku teadvuse kujunemine saab teoks kommunistliku kasvatuse protsessis.

Kommunistlik kasvatus on sihikindel süstemaatiline teadlike, distsiplineeritud, mineviku iganditest vabade, igakülgselt arenenud inimeste kujundamine, kelles on harmooniliselt ühendatud kõrge ideelisus, tööarmastus, organiseeritus, vaimne rikkus, kõlbeline puhtus ja kehaline täiuslikkus. *Kommunistlikult kasvatatud on niisugune inimene, kellele on omased teaduslik maailmavaade ja kõrged ideelised veendumused, kes on igakülgselt haritud, kõrge sisemise ja välise kultuuriga, arenenud esteetilise maitsega ning füüsiliselt karastatud. See on inimene, kellele töö on esmaseks eluvajaduseks, kõrged kõlbelised omadused aga püsivateks iseloomu- ja käitumisjoonteks.*

Uue inimese kujundamine on mitte ainult eduka kommunismi ehitamise tulemus, vaid ka selle tingimus. Majanduslike ja ühiskondlik-poliitiliste põhiülesannete elluviimine kommunismi ehitamisel esitab iga päevaga kasvavaid nõudmisi inimeste teadlikkuse, organiseerituse ja vastutuse tasemele. Kommunismi ehitamine kujundab rahvahulkades vajaduse teadusliku maailmavaate järele, kuna uus ühiskond võib areneda ainult siis, kui ta rajaneb sotsiaalse arengu objektiivsete seaduspärasuste teadlikul elluviimisel ning laiade hulkade mõtestatud osavõtul ühiskondliku tegevuse kõikide külgede juhtimisest.

Partei pöörab erilist tähelepanu noore põlvkonna kommunistlikule kasvatamisele, kellele saab osaks mitte ainult kommunismi ehitamine, vaid ka selles ühiskonnas elamine. Sügav tähelepanu sirguva põlvkonna kasvatamise küsimustele on tingitud meie ühiskonna kasvanud nõudlikkusest iga nõukogude inimese moraalse palge, teadlikkuse ja käitumise suhtes; eelkõige käib see noorsoo kui riigi tuleviku kohta.

Inimese uue teadvuse, tema moraali ja psüühika kujunemise protsess on mõeldamatu ilma võitluseta. Inimeste teadvuse muutumise otsustav tingimus on ühiskondliku olemise muutumine. Ainult revolutsioonilise ümberkujundava tegevuse protsessis toimub uute inimeste massiline kasvatamine, nende puhastamine kõigist kapitalistliku korra jälkustest. Marx ja Engels märkisid: «. . . Niihästi selle kommunistliku teadvuse massiliseks kujundamiseks kui ka eesmärgi enda saavutamiseks on vaja massiliselt muuta inimesi, mis on võimalik ainult praktilises liikumises, *revolutsioonis* . . .»[1]

Rahvahulkade praktiline revolutsiooniline ümberkujundav tegevus jääb nende kasvatamise aluseks ka pärast proletariaadi võimuletulekut, uue ühiskonna ehitamise perioodil. Sotsialistlikku ühiskonda ei raja mingid «erilised» inimesed, vaid laiad töötavad hulgad, kes vana ühiskonna eelarvamustest ei vabane korrapealt, hõlpsalt ja automaatselt. Elutingimusi muutes muudavad inimesed ka iseennast.

[1] *K. Marx, F. Engels, V. I. Lenin.* Teaduslikust kommunismist. Tallinn, 1966, lk. 56.

Inimese kasvatamise tähtsaim vahend on töö sotsialistliku ühiskonna heaks. Töötajate ühiskonnas, milleks on sotsialism, on töö mitte ainult materiaalsete ja vaimsete hüvede looja, vaid ka õpetaja ja kasvataja. Suhtumine töösse on see proovikivi, millega kontrollitakse mitte sõnades, vaid tegudes inimese kommunistlikku teadlikkust. Lenin õpetas, et ainult töös võib saada tõeliseks kommunistiks.

Nõukogude inimest kasvatab ka ühiskondlik-poliitiline tegevus. Aktiivne osavõtt nõukogude, ametiühingu-, komsomoli- ja teiste ühiskondlike organisatsioonide, seltsimehelike kohtute ja rahvamalevate tööst kujundab ühiskondlikku kohusetunnet ja sallimatust ühiskonna huvide kahjustajate vastu. Ta kujundab selliseid kommunistliku moraali jooni nagu iseseisvus, initsiatiiv, vastutustunne, kollektivism, seltsimehelikkus jms.

Kuid olgu objektiivsete tegurite osatähtsus kasvatustöös kui suur tahes, ometi ei saa nad iseenesest, ilma subjektiivsete tegurite aktiivse mõjuta, ilma partei ja terve nõukogude üldsuse ideoloogilise tööta kujundada uut inimest.

Kommunistlik ideoloogia kui töötajate kõige sügavamaid põhihuve väljendav teaduslik vaadete süsteem ei kujune stiihiliselt, isevoolu teel. Selle viivad inimeste teadvusse partei, ideoloogilised asutused ning terve mitmesuguste kasvatustöö vormide ja vahendite süsteem. Tähtsat osa kommunistlikus kasvatuses etendavad ajakirjandus, raadio, televisioon ja suulise propaganda eri vormid. Suurt ideoloogilist tööd teevad kultuurihariduslikud asutused — raamatukogud, teatrid, kinod, klubid, kultuurimajad ja -paleed, muuseumid jne. Sirguva põlvkonna õpetamises ja kasvatamises on eriti suur kesk- ja kõrgemate koolide osa.

Igakülgselt arenenud isiksuse kujunemine on aeganõudev ja keeruline protsess, mis sõltub materiaalsetest ja kultuurilistest tingimustest ning ideelis-poliitilise töö sügavusest ja haardest. Sealjuures annab sotsialistlik ideoloogia realistliku ettekujutuse lahendatavate ülesannete iseloomust ja kommunismile ülemineku teedest, toob esile nõukogude ühiskonna arengu järjepidevuse ning näitab ära üllaste ideaalide seose inimeste eluliste huvidega ja igapäevaste praktiliste ülesannete lahendamisega.

VÕITLUS VAENULIKU IDEOLOOGIA VASTU

Tänapäeva maailm on kahe ideoloogia ägeda võitluse areen. Praegustes tingimustes panevad imperialistlikud riigid oma plaanide elluviimiseks suuri lootusi töötajate ideelisele relvitustamisele, sotsialistliku ühiskonna «ideoloogilisele erosioonile».

Imperialism laiendab sotsialistlike riikide ja rahvaste vastaste ideoloogiliste diversioonide rinnet. Imperialistlik propaganda kasutab kõige rafineeritumaid võtteid ja võimsamaid tehnilisi vahendeid. Ajakirjandus, kino, raadio, televisioon ja nn. uurimiskeskused

on mobiliseeritud selleks, et viia inimesi segadusse, sisendada neile kujutlust peaaegu paradiislikust elust kapitalistlikus ühiskonnas ning laimata sotsialismi ja kommunistlikku õpetust. Antikommunismi ideoloogid on võtnud endale ülesande arendada sotsialistlike maade kodanikes egoismi ja ükskõiksust uue ühiskonna ehitamise eesmärkide suhtes, kasutades selleks rahvuslikke erinevusi, religioosseid eelarvamusi ja sääraseid inimlikke nõrkusi nagu kadedus, auahnus ja naudinguhimu, mis on veel omased teatud osale inimestele.

Imperialistlik propaganda ei vali vahendeid. Tema peamised relvad on vale, laim ja desinformatsioon. Näiteks USA «Poliitilise Informatsiooni Komitee» esimees kindral Jackson on avameelitsenud: «Ideoloogilises sõjas kommunistidega pole meil vaja tõde, vaid õõnestustegevust. Selles sõjas on meile tarvilikud kõik kõrilõikajad ja gangsterid, keda me võime saada ühel või teisel viisil.»

Niikaua kui eksisteerib imperialism, jätkub ideoloogia valdkonnas lepitamatu klassivõitlus — võitlus inimeste mõistuse ja südamete pärast. Sellest tuleneb kogu teravuses ülesanne energiliselt rünnata imperialistliku kodanluse ideoloogiat, anda õigeaegne, otsustav ja efektiivne vastulöök imperialismi ideoloogilistele diversioonidele, levitada sadade miljonite inimeste seas tõde sotsialistlikust ühiskonnast ja nõukogulikust elulaadist. Peamine on partei ideoloogilises töös marksismi-leninismi ideede propaganda, leppimatu pealetungiv võitlus kodanliku ja revisionistliku ideoloogia vastu.

Ei ole ega saa olla kommunistliku ja kodanliku ideoloogia rahulikku kooseksisteerimist, sest ei saa lepitada võõrast tööst elavaid parasiite ja töötajaid, inimese ekspluateerimist inimese poolt ja sotsiaalset võrdsust, kodanluse diktatuuri ja töörahva võimu, kapitalismi ja sotsialismi. Lenin ütles, et küsimust saab «asetada *ainult nii*: kas kodanlik või sotsialistlik ideoloogia. Keskteed siin ei ole... Seepärast tähendab *igasugune* sotsialistliku ideoloogia tähtsuse vähendamine, *igasugune kõrvalekaldumine* temast ühtlasi kodanliku ideoloogia tugevdamist».[1]

Kodanlik propaganda spekuleerib eraomanduslikel instinktidel, egoismil, ahnitsemisel, apoliitilisusel, religioossusel, rahvuslikul piiratusel ja sallimatusel ning teistel mineviku iganditel sotsialistliku ühiskonna liikmete ühe osa teadvuses. Panus igandite säilitamisele ja elavdamisele on sotsialistlike maade vastaste ideoloogiliste diversioonide peamine suund.

Mineviku igandid on küllalt mitmepalgelised. Kuid kõik nad on võõrad sotsialistlikule korrale, nende aluseks on individualism, egoism ning teiste inimeste ja terve ühiskonna huvide ignoreerimine, mis muidugi takistavad kommunismi ehitamist. Mineviku igandid enamasti täiendavad ja toidavad üksteist. Hooletu suhtumine töösse on tavaliselt ühendatud omakasupüüdlikkuse ja ahnit-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 5. kd., lk-d 344—345.

semisega. Ahnitsemist omakorda täiendavad sageli hingeline tuimus ja külm arvestus. Apoliitilisus viib ühiskondliku kohuse unustamisele, logelemisele ja parasitismile.

«Nõukogude inimese uus pale, tema kommunistlik moraal ja maailmavaade», on öeldud NLKP Keskkomitee aruandes partei XXIV kongressile, «kujunevad välja alalises kompromissitus võitluses mineviku iganditega.»

KOMMUNISTLIKU KASVATUSE PÕHISUUNAD

Marksismi-leninismi rajajad, töötades läbi kommunistliku teadvuse kujundamise probleemi, tõstsid selles protsessis esile järgmised põhimomendid: vaimne kasvatus (intellektuaalsete võimete üldine arendamine), teadusliku maailmavaate kujundamine ning kõlbeline, esteetiline je kehaline kasvatus. NLKP programm määrab kindlaks uue inimese kasvatamise põhisuunad. Nendeks on: *kõigis ühiskonnaliikmetes teadusliku maailmavaate kujundamine marksismi-leninismi alusel; töökasvatus; töötajate kasvatamine kommunismiehitaja moraalikoodeksis fikseeritud kõlbluspõhimõtete vaimus; proletaarse internatsionalismi ja sotsialistliku patriotismi arendamine; kapitalismi igandite likvideerimine inimeste teadvuses ja käitumises; kommunistliku ühiskonna igakülgselt arenenud liikmete kujundamine; kodanliku ideoloogia paljastamine.*

Sotsialismi ajal, kus sotsiaalsete protsesside stiihiline arenemine asendub ühiskonnaelu teadliku juhtimisega, omandab esmajärgulise tähtsuse *kõigis ühiskonna töötajates teadusliku maailmavaate ja poliitilise teadlikkuse kujundamine marksismi-leninismi alusel.* NLKP on püstitanud ülesande kasvatada kogu meie maa elanikkonda teadusliku kommunismi vaimus, taotleda, et töötajad mõistaksid sügavalt ühiskonna arenemise kulgu ja perspektiive, orienteeruksid õigesti riigi siseolukorras ja rahvusvahelisel areenil toimuvates sündmustes ning teadlikult rajaksid elu kommunistlikult.

Maailmavaade on üldistatud süsteem inimese vaadetest maailmale tervikuna ja oma kohale maailmas. Teaduslikul maailmavaatel on iga inimese tegevuses otsustav tähtsus; ta annab inimesele selge ettekujutuse oma elu eesmärgist ja mõttest. Tõeliselt teaduslik on töölisklassi ja tema kommunistliku partei maailmavaade — marksism-leninism. Teadusliku maailmavaate vundamendi loovad *teadmised*, loodus- ja ühiskonnateaduste andmed. Seepärast on haridus teadusliku maailmavaate kujundamise tähtsaim eeldus.

V. I. Lenin rõhutas korduvalt, et kommunismi õppimine, kommunistliku maailmavaate kujundamine ei tähenda kommunistlike järelduste äraõppimist, pähetuupimist. On vaja, et need järeldused tugineksid teaduste aluste tundmisele, saaksid isiklikeks järeldusteks, mis vältimatult tulenevad tänapäeva haridusest. Lenin ütles:

«Kommunistiks võib saada ainult siis, kui rikastad oma mälu kõigi vaimsete varadega, mis inimkond on loonud.»[1]

Ent teadmised omaette pole veel maailmavaade. Haridust on vaja täiendada revolutsioonilise teadvuse, klassiteadvuse kasvatamisega: inimene peab teadmised lahti mõtestama, lähtudes kindlatelt maailmavaatelistelt positsioonidelt, marksismi-leninismi positsioonidelt, mõistma oma kohta rahva võitluses, oma kohustusi ühiskonna ees. Ainult marksismi-leninismi kui tervikliku ja harmoonilise filosoofiliste, majanduslike ja sotsiaal-poliitiliste vaadete süsteemi alusel on võimalik tõeliselt teaduslik maailmavaade, kuna vaid see õpetus lubab mõista ühiskonna arenemise seadusi. Nagu Lenin märkis, seisab marksistliku teooria ületamatu külgetõmbejõud selles, et ta range ja kõrgeima teaduslikkuse ühendab orgaaniliselt revolutsioonilisusega.

Kommunistlik maailmavaade pole ainult teooria, mis seletab maailma õigesti, vaid ka võitlusprogramm tema ümberkujundamiseks kommunistlikel alustel. Lõhe teadmiste ja tegutsemise vahel on vastuolus kommunistliku kasvatuse põhimõtetega. Vähe on kommunismi ehitamise eesmärkide ja ülesannete tundmisest, vaja on võidelda praktiliselt nende elluviimise eest. Vähe on sotsialistliku ühiselu normide tundmisest, neid on vaja tegelikult täita. Ainult teadmiste ja tegude ühtsus, kui teadmisi kinnitavad isiklik tegevus, isiklikud kogemused, tunded ja elamused, muudab kommunistliku maailmavaate isiklikuks veendumuseks.

Kommunistlike veendumuste kujunemine on keeruline protsess, mis erinevates konkreetsetes ajaloolistes tingimustes kulgeb teatud eripäraga. Üks asi on niisuguste veendumuste kujunemine avalikes ja ägedates heitlustes klassivaenlasega revolutsiooni ja kodusõja aegadel, teine asi aga nõukogude inimeste kommunistlike veendumuste kujunemine tingimustes, kus klassivõitlus on ümber paiknenud rahvusvahelisele areenile ja esiplaanile on tõusnud selle võitluse ideoloogilised vormid, kui meie maa noorel põlvkonnal pole klassivaenlasega vahetu kokkupõrke isiklikke kogemusi. Tänapäeval on eriti tähtsaks muutunud sirguva põlvkonna poliitiline, klassivaimus kasvatamine kommunismi eest võitlejate vanemate põlvkondade kogemuste ja traditsioonide najal, kommunismi ülesehitamisest isikliku osavõtu kaudu.

Kommunistlikud veendumused pole pime usk; need põhinevad ühiskonna arenemise seaduste tundmisel, mille annab marksism-leninism, ning kujunevad praktilises tegevuses, oma isiklike kogemuste najal. Just niisugune mõtestatud veendumus tõmbas inimesi revolutsioonivõitlejate leeri tsaariisevalitsuse vastu, see viis neid Talvepaleed ründama, ei lasknud värahtada kulakute püssisuude ees, aitas taluda Leningradi blokaadi, võidelda elust hoolimata Stalingradi lahingus, saavutada võidu fašismi üle. Seesama kommunistlik veendumus innustab miljoneid nõukogude inimesi täna-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 256.

päeval ennastsalgavale tööle ülla kommunistliku eesmärgi nimel. Ideeliste veendumuste tähtsusest on hästi öelnud kirjanik-kommunist Nikolai Ostrovski: «... On olemas üks suur idee, mis mitte ainult ühe inimese, vaid terved rahvad võib teha vägilasteks! See on suur kommunismi idee, võitlus rahva õnne eest.»

Marksistlik-leninlik maailmavaade annab inimesele revolutsioonilise sihikindluse, usu mõistuse võimsusse ja inimkonna helgesse tulevikku, annab elule sügava mõtte, rikastab teda vaimselt, tõstab võitlusele ja loomisele ning on tõrkumatuks kompassiks praktilises tegevuses.

See pole juhus, et imperialismi ideoloogilistes diversioonides on nii tähtsal kohal (eriti noorte, väheste kogemustega inimeste hulgas) apoliitilisuse, ideetuse ja nihilismi meeleolude levitamine. Imperialismi vaimsed kannupoisid tahaksid külvata nõukogude noorsoo sekka ükskõiksust meie päevade teravate sotsiaalsete probleemide vastu, inertsust revolutsiooniliste traditsioonide ja oma patriootliku ühiskondliku kohuse suhtes, püüet sulguda kitsasse isiklike elamuste ja mõnude maailmakesse.

Teaduslik kommunism rõhutab vajadust suhtuda ühiskondlikesse nähtustesse rangelt parteilistelt seisukohtadelt, klassipositsioonidelt lähtudes ning taunib apoliitilisust ja nihilistlikku suhtumist sotsialismi ideaalidesse ja saavutustesse.

Sotsialismi jõud on rahvahulkade poliitilises ja revolutsioonilises aktiivsuses. Poliitika — see on klassidevahelised, inimestevahelised suhted. Seepärast ei saa elada ühiskonnas ja olla väljaspool poliitikat. Püüe poliitikast kõrvale hoida tähendab sattuda rahvale vaenuliku kodanliku, imperialistliku poliitika kütkesse. Apoliitilisus on kapituleerumine kodanliku ideoloogia ees. Lenin pidas igale eesrindlikule inimesele kohustuslikuks võtta osa poliitikast juba noorest east peale. Uhke teadmisega kommunistliku partei poliitika jõust ja õigsusest ning arendades edasi marksismi rajajate mõtteid, kirjutas Lenin: «Meie oleme tuleviku partei, tulevik aga kuulub noortele. Meie oleme novaatorite partei, novaatoritele aga järgnevad alati meelsamini noored. Meie oleme partei, kes võitleb ennastsalgavalt vana pehkinu vastu, aga ennastsalgavale võitlusele lähevad alati esimesena noored... Meie oleme alati eesrindliku klassi noorte partei!»[1]

Marksismi-leninismi õppimine on mitte ainult teadusliku maailmavaate kujunemise otsustav tingimus, vaid ka teiste kommunistliku kasvatustöö ülesannete lahendamise võti. Marksistlik-leninlik ideelisus on uue ühiskonna moraali aluseks. Marksistlik-leninlikule haridusele kuulub otsustav osa ka niisuguse tähtsa ideoloogilise ülesande lahendamisel, nagu seda on võitlus vaenuliku ideoloogia ja mineviku igandite mõjuga inimeste teadvuses.

Teadusliku maailmavaate kujunemine on mõeldamatu religioossest maailmakäsitusest jagusaamiseta. Religioon on üks kõige

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 11. kd., lk-d 325—326.

püsivamaid ja visamaid mineviku igandeid. Ta ei sure välja iseenesest. On tarvis korraldada teaduslik-ateistlikku propagandat, mis avab religioossete kujutelmade paikapidamatuse, nende kokkusobimatuse teaduse, humanismi ja kommunistliku kõlblusega.

Kommunistlik kasvatus eeldab niisuguste inimeste kujundamist, kes mitte ainult mõtlevad, vaid ka tegutsevad kommunistlikult. Toimida aga selliselt tähendab ennekõike oma tööga osa võtta kommunismi loomisest. *Just seepärast on töö ja kommunistliku töödistsipliini vastu armastuse ja lugupidamise kasvatamine ning inimeste töökarastus ideoloogilise töö tuumaks.*

Töö muutub tähtsaks kasvatusteguriks vaid siis, kui saab selgeks tema sotsiaal-majanduslik sisu ja ühiskondlik-poliitiline tähtsus, kui teda hingestavad kõigi inimeste teenimise eesmärk ja kommunismi võidu huvid. Meie maal väärib igasugune ühiskondlikult kasulik töö, niihästi vaimne kui ka kehaline töö lugupidamist ja austust. Partei kasvatab nõukogude inimestes kutsealast uhkust igas töö valdkonnas. Kõikide elukutsete tööeesrindlasi ja -kangelasi autasustatakse meil valitsuse kõrgete autasudega ning neile saab osaks üldrahvalik lugupidamine.

Tähtis töökasvatuse vahend on eesrindlike kogemuste ja kommunistliku töössesuhtumise propageerimine. Tööeesrindlased ja tootmisnovaatorid paistavad silma sellega, et nad valdavad täiuslikult tehnikat, ilmutavad üllaid kõlbelisi omadusi ning teenivad teadlikult, kogu jõuga ühiskonda, rahvast. Õpetada algul enamik ja seejärel kõik inimesed töötama nii, nagu töötavad praegu eesrindlased, tähendab tegelikult, praktiliselt viia kommunistlik teadvus rahvahulkadesse.

Töökasvatusel on tähtis koht sotsialistliku töö ümberkasvamises kommunistlikuks tööks. Massiline töökangelaslikkus, sotsialistliku võistluse, ratsionaliseerimise ja leiutamise laialdane arendamine, seltsimehelik vastastikune abi töös, töökogemuste vahetamine ja teised sotsialismi iseloomulikud jooned soodustavad tööviljakuse suurenemist ning tähistavad ühtlasi reaalseid samme teel kommunistliku töö võidule.

Määravaks ideeks kommunistliku moraali kasvatamise alal on leninlik põhimõte: «Kommunistliku kõlbluse aluseks on võitlus kommunismi kindlustamise ja lõpuleviimise eest.»[1] Just selle järgi, kuidas inimese töö, ühiskondlik tegevus, käitumine ja kogu elu aitavad kaasa kommunismi võidule, otsustab ühiskond tema moraalse palge üle. Kommunistliku moraali kujunemise olemus seisab selles, et isiksus on teadlik oma huvide ühtelangemisest ühiskonna huvidega, mõistab sügavalt, et iga ühiskonnaliikme tegelik sotsiaalne väärtus ja tõeline õnn ilmnevad võitluses kommunismi võidu eest.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 31. kd., lk. 263.

NLKP programmis on formuleeritud *kommunismiehitaja moraalikoodeks.* See sisaldab kommunistliku kõlbluse põhilisi norme ja hõlmab peamiste kõlblussuhete põhimõtteid: inimese suhtumist ühiskonnasse, inimestevahelisi suhteid, isiksuse moraalseid omadusi, rahvastevaheliste suhete kõlbelisi printsiipe. Kommunistliku kõlbluse ülim printsiip on *ustavus kommunismile, armastus sotsialistliku kodumaa ja teiste sotsialismimaade vastu.* Kommunismiehitaja moraalse palge lahutamatuks jooneks on *nõukogude patriotism* — uut, kõrgemat tüüpi patriotism, millel on teadlik, üldrahvalik ja aktiivne iseloom ning mis peab kodumaa kaitsmist pühaks kohuseks. Nõukogude *patriotism* on orgaaniliselt ühendatud sotsialistliku *internatsionalismiga,* töötajate rahvusvahelise solidaarsusega. *Moraalikoodeksi tähtis põhimõte on kohusetruu töö ühiskonna hüvanguks.* Eraomandusliku moraali antipoodiks, isiklike ja ühiskondlike huvide ühtsuse ilmekaks väljenduseks sotsialismi ajal on *igaühe hoolitsus ühiskonna vara säilitamise ja suurendamise eest.* Isiksuse ja ühiskonna huvide ühtsus väljendub selgesti ka niisuguses koodeksi printsiibis nagu *suur ühiskondlik kohusetunne, sallimatus ühiskonna huvide kahjustamise suhtes.*

Moraalikoodeks, rõhutades ühiskonna huvide teenimise esmajärgulist tähtsust, kehtestab samal ajal kõige puhtamad, siiramad ja õiglasemad põhimõtted inimestevahelistes suhetes: *kollektivism ja seltsimehelik vastastikune abi — üks kõigi ja kõik ühe eest; humaansed suhted inimeste vahel ja üksteisest lugupidamine — inimene on inimesele sõber, seltsimees ja vend.*

Määratledes kommunismiehitaja kõlbelisi omadusi, kinnitab koodeks järgmised printsiibid: *ausus ja õiglus, kõlbeline puhtus, lihtsus ja tagasihoidlikkus ühiskondlikus ja isiklikus elus; vastastikune lugupidamine perekonnas, hoolitsus laste kasvatamise eest; sallimatus ebaõigluse, parasitismi, ebaaususe, karjerismi ja ahnitsemise suhtes.*

Kommunismiehitaja moraalikoodeks määratleb selgelt eri rahvuste ja rahvaste vaheliste suhete kõlbelised printsiibid: *kõigi NSV Liidu rahvaste sõprus ja vendlus, sallimatu suhtumine rahvusliku ja rassivaenu ilmingutesse, leppimatu suhtumine kommunismi, rahu ja rahvaste vabaduse vaenlastesse, vennalik solidaarsus kõigi maade töötajatega ja kõigi rahvastega.*

Kommunismiehitaja moraalikoodeks, kehastades üllaid kõlbelisi väärtusi, on samal ajal vaba igasugusest utopismist. Koodeksi printsiibid väljendavad praktikas kujunevaid inimeste suhteid ühiskonnaga ja üksteisega.

Kommunistliku moraali väljakujundamine pole ühekülgne protsess, kus inimene on ainult passiivne kasvatuse objekt. Isiksuse kommunistliku kasvatamise edu sõltub mitte ainult objektiivsetest teguritest ja ideoloogilisest tööst, vaid ka isiksusest endast, tema täiustumispüüdest. Kõrge nõudlikkus oma käitumise vastu, enesekasvatus, oskus endas välja kujundada kommunistlikke vaateid,

nagu ütles Lenin, on uue moraali kujunemise tähtsaim külg. Enesekasvatus on oma mõtete, tunnete, püüdluste ja tegude aktiivse analüüsi protsess, kus lähtutakse kollektiivi ja ühiskonna huvidest. Kommunismiehitaja moraalikoodeks on mitte ainult ühiskondliku kõlbelise mõjutamise, vaid ka enesekasvatuse ja enesetäiustamise programm.

Eriti tähtis on enesekasvatuse osa moraalinormide kujundamisel harjumusteks, mis kinnistavad inimese teatud veendumusi, tema kõlbelisi põhimõtteid. Vähe on moraalinormide teadmisest; raskem, kuid see-eest tähtsam on teha need normid oma veedumusteks, oma elu normideks, püsivateks harjumusteks.

Objektiivsete tingimuste määrav osa inimeste teadvuses ja käitumises ei avaldu vahetult, vaid inimeste vajaduste kaudu. Vajadused, olles sõltuvad tootmise arengutasemest, sotsiaalsest keskkonnast ja kasvatusest, muutuvad ise inimeste tegusid ja käitumist ergutavateks stiimuliteks. Siit tuleneb mõistlike ja tervete vajaduste kasvatamise tähtsus, et osataks neid kooskõlastada oma tööpanusega ühisesse üritusse. Kasvatustöö ülesanne on muuta töö, teadmiste omandamine ja kõlbeline käitumine uue ühiskonna kõigi liikmete eluliseks vajaduseks.

Kommunismi ehitamise protsessis rikastub kommunistlik moraal uute põhimõtete ja uue sisuga.

Kommunistliku kasvatuse eesmärk on uue ühiskonna igakülgselt arenenud liikmete kujundamine. Kasvatustöö ei saa piirduda teadusliku maailmavaate ja kommunistliku moraali kujundamisega, vaid eeldab ka töötajate üldise ja polütehnilise hariduse tõusu, nende esteetilist ja kehalist kasvatust.

Üldharidus on süstemaatiline teaduste omandamine, loodusesse, ühiskonnasse, inimesse ja tema mõtlemisse puutuvate põhiteadmiste valdamine, igale inimesele tarvilike oskuste ja vilumuse väljakujundamine, tunnetuslike võimete ja jõu arendamine. Üldharidus on polütehnilise hariduse alus. Polütehniline haridus on nüüdisaegse tootmise teaduslike aluste tundmaõppimine, kõige levinumate tööriistade käsitsemisoskuse omandamine, tehniliste võimete ja loova töössesuhtumise kujundamine ning arendamine. Polütehniline haridus annab laialdase üldtehnilise ettevalmistuse tööks, tutvustab teoreetiliselt ja praktiliselt põhiliste tootmisharudega ning loob sellega tingimused teadlikuks elukutse valikuks.

Kommunismiehitajate esteetiline kasvatamine eeldab neil õigete esteetiliste arusaamade ja tunnete, kunstimaitse ja kultuursete harjumuste kujundamist, võimet sügavalt mõista ilu tema kõige mitmekesisemates ilmingutes niihästi elus kui ka kunstiteostes. Sotsialismi ja kommunismi ajal luuakse soodsad tingimused selleks, et inimene looks materiaalseid ja vaimseid väärtusi mitte ainult kasulikkuse, vaid ka ilu seaduste järele. Esteetilise kasvatuse olemus selles peitubki, et õpetada inimest mõistma ilu kõigis elu valdkondades, olenemata sellest, kas jutt on looduse või inimtöö tulemuste ilust, iseenda või teiste käitumise hindamisest. Üht-

lasi on esteetilise kasvatuse ülesanne esile kutsuda inimeses protesti kõige inetu vastu, olgu see kõristamata korter või maitsetu arhitektuur, näotu riidemood või abitu kunstiteos, väikekodanlik toasisustus või inimese vääritu käitumine. Kõik iganenu ja ühiskonnavastane peab inimestes niihästi hukkamõistu esile kutsuma kui ka olema vastuvõtmatu nende maitsele ja ilumeelele. Mida paremini on inimene esteetiliselt kasvatatud, seda sügavamale tungib ta ilu maailma, seda üllamaks ja puhtamaks ta muutub, seda loomulikum on tema tarvidus pühendada oma elu võitlusele kommunismi ideaalide eest.

Kehaline kasvatus on igakülgselt arenenud isiksuse kasvatamise lahutamatu osa. Marx kirjutas, et tootva töö seostamine õpetamise ja võimlemisega on «ainus vahend igakülgselt arenenud inimeste tootmiseks».[1] Nõukogude Liidus on loodud avarad võimalused massilise kehakultuuri harrastamiseks. Kehakultuur ja sport soodustavad aktiivset puhkust ja inimeste normaalset arenemist, aitavad kaasa tööviljakuse kasvule ning vastavad sotsialistliku kodumaa kaitse huvidele. Kehakultuur ja sport kasvatavad niisuguseid inimeste väärtuslikke omadusi nagu jõud, vastupidavus, tahtekindlus ja mehisus.

Teaduslik maailmavaade, kommunistlik moraal, üld- ja polütehniline haridus, esteetiline ja kehaline arenemine annavad koos selle vaimse kultuuri täiuse, mis on vajalik isiksuse igakülgseks arenemiseks.

3. ISIKSUSE IGAKÜLGNE ARENEMINE KUI KOMMUNISTLIKU ÜHISKONNA EESMÄRK

Teaduslik materialistlik arusaamine isiksuse joonte tingitusest ümbritsevast keskkonnast ja ühiskonnasuhetest on aluseks marksistide-leninlaste veendumusele, et kommunistlikku tüüpi isiksuse kujunemine on võimalik. «Kui inimese iseloom luuakse olude poolt, siis on järelikult vaja muuta olud inimlikuks,» kirjutas K. Marx.[2] Tõeliselt inimlike tingimuste loomiseks näevad kommunistid ainult üht teed — sotsialistlikku revolutsiooni, sotsialismi ja kommunismi ülesehitamist.

Kodanlik humanism ei pidanud ajaproovile vastu. «Inimene üldse», kelle nimel esinesid kodanlikud humanistid, osutus tegelikkuses inimeseks-kodanlaseks; suhted, mida nad ülistasid kui inimlikke, osutusid sotsiaal-majanduslikule orjastamisele rajatud kapitalistlikeks suheteks. Kodanlike ühiskonnasuhete arenemine näitas, et neil pole midagi ühist tõelise inimlikkusega. Inimene kaotab nende suhete süsteemis iseseisva väärtuse ja muutub kapitalistliku kasumi tootmise vahendiks.

---

[1] *K. Marx.* Kapital, I kd., lk. 419.
[2] *К. Маркс* и *Ф. Энгельс.* Соч., т. 2, стр. 145—146.

Marksistlikus ideaalis pole kohta vägivallal. Mitte kommunistid ei leiutanud klassivõitlust ja mitte nemad ei avastanud teda esimesena. Kuid nad tunnistavad tema paratamatust ja töötavad oma poliitika välja kooskõlas klassivõitluse seadustega. Sotsialismile võib jõuda vaid revolutsioonilise vägivalla ühtede või teiste vormide kaudu, sest kapitalism püsib vägivallal. Kommunistid on revolutsiooni ja tootmisvahendite suuromanikelt võõrandamise poolt, kuna teisiti pole humaansed eesmärgid saavutatavad.

Sotsialism tõi kaasa sügavad ümberkujundused sotsiaalse elu tingimuste muutmiseks humaansemaks, inimlikumaks. Tänu ühiskondliku omanduse kehtestamisele ja tootmise plaanipärasele arendamisele on likvideeritud inimese ekspluateerimine inimese poolt ja tööpuudus, laialdaselt on arenenud kultuur, haridus, sotsiaalkindlustus ja tervishoid. Sotsialistliku korra humanism ilmneb mitte ainult rahvahulkade ainelise heaolu kasvus, vaid ka nende sotsiaalses vabanemises. Sotsialism on miljonite töötajate looming, nende poliitiline ja tööalane aktiivsus, teadlik ajaloo loomine rahva hüvangu nimel.

Kommunism tähistab edasist sammu tõelise humanismi elluviimise teel ühiskonnasuhete täiustamise alusel. Marxi mõtte kohaselt on kommunistliku ühiskonna eesmärk inimese arendamine. See tuleneb kommunismi kui sotsiaalse homogeensuse ja täieliku võrdsuse ühiskonna olemusest. Kommunismis on kõik ühiskonnaliikmed võrdsed oma suhetes tootmisvahenditega, kõikide ja iga üksikinimese eksisteerimise allikaks on ühiskondlik tootmine. Seepärast on iga ettevõtte ja kogu rahvamajanduse eesmärk ühiskonnaliikmete vajaduste rahuldamine, nende arendamine. Inimisiksuse igakülgse ja harmoonilise arendamise ülesanne on teadusliku kommunismi programmnõudmine. Selles on partei ja töörahva revolutsioonilise ümberkujundava tegevuse kõrgeim kehastus. Lenin kirjutas, et kommunism läheneb ja pika rea aastate järel jõuab igakülgselt arenenud ja igakülgselt ettevalmistatud inimeste kasvatamisele, õpetamisele ja ettevalmistamisele.

Ajalugu tunneb palju andekaid ja mitmekülgselt arenenud inimesi, kes on jätnud jälje paljudel tegevusaladel. Kui aga kommunistid püstitavad inimese igakülgse arendamise küsimuse, siis mõistavad nad selle all kõigi ühiskonnaliikmete arengut.

Isiksuse igakülgse arengu idee pole fantastide jõudeaja väljamõeldis. See põhineb ühiskondlike tingimuste, eelkõige kogu tootmise arengu rangelt teaduslikul analüüsil. Tegevusalade vahetamine ja töötaja igakülgsus on areneva automatiseeritud tootmise tarvidus.

Sotsialismi ajal on esmakordselt tootmise objektiivsele tendentsile lisandunud mitmekülgne haridus- ja kasvatustöö, mis hõlmab laiu töötavaid hulki. Kuid kõikide ühiskonnaliikmete igakülgseks arenguks tarvilikud materiaalsed tingimused luuakse vaid kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamise tulemusena.

Teaduslik kommunism tõrjub resoluutselt tagasi isiksuse iga-

külgsuse utopistlikud tõlgendused, mille järgi «igakülgselt arenenud» isiksus läheb kadestusväärse kergusega üle ühelt tegevusalalt teisele: täna arst, homme agronoom, ülehomme metallurg. Säärane ühendamine on praktiliselt teostamatu, kuna iga nimetatud tegevusala jaoks on vajalik palju aastaid kestev eelnev ettevalmistus ning süstemaatiline teadmiste ja töömeetodite täiustamine. Tegevusalade vahetamine hakkab kõige tõenäolisemalt arenema sugulas- ja lähiskutsealade ühitamise liinis. Vaba aja olemasolu ja üldine kõrge kultuuritase loovad igale inimesele kõige laialdasemad võimalused tegelda niihästi materiaalse tootmisega kui ka teadusalase või kunstiloominguga, spordi või mõne muu tegevusalaga, mis vastab tema kalduvustele. Iga ühiskonnaliikme regulaarseks tegevuseks saab osavõtt ühiskonna asjade juhtimisest.

Oleks aga ebaõige taandada isiksuse igakülgne arenemine ainult tegevusalade vahetumisele. Tegevusalade iseloom ise ja nende vahetumine sõltuvad teatud määral inimese teadmiste tasemest, maailmavaatest, kõlblusest ja kehalisest arengust. *Seepärast mõeldakse isiksuse igakülgse arendamise all inimese kasvatamist, kelles harmooniliselt ühinevad vaimne rikkus, kõlbeline puhtus ja kehaline täiuslikkus.*

Isiksuse igakülgne arenemine on tarvilik mitte ainult kommunismi ehitamiseks, vaid ka tuleviku ühiskonna sisemise organisatsiooni seisukohalt. Kommunismile pole võimalik jõuda ilma kõigi töötajate osavõtuta tema loomisest. Esiteks seepärast, et suurte ja keeruliste ülesannete lahendamiseks ning arvukate raskuste ületamiseks on vaja inimeste tohutuid loovaid pingutusi, kõigi töötajate annete ja võimete mobiliseerimist. Teiseks omandavad inimesed juba uue ühiskonna loomise protsessis kommunistliku ühiskonna liikme iseloomujooned, ilma kõrge teadlikkuseta, ilma teatud intellektuaalse ja kõlbelise tasemeta pole aga võimalik ellu viia kommunistliku ühiselu printsiipe ja reegleid.

Ühiskonnakorralduse kommunistlike vormide arenemise protsessis hakkab üha tugevamalt ja kindlamalt juurduma kommunistlik ideelisus elus, töös ja inimestevahelistes suhetes, kujuneb välja oskus mõistlikult kasutada kommunismi hüvesid. Inimeste ühine plaanipäraselt organiseeritud töö, nende igapäevane osavõtt riigi ja ühiskonna asjade juhtimisest, kommunistlike koostöö ja vastastikuse toetuse suhete arenemine toovad kaasa inimeste teadvuse ümberkujunemise kollektivismi, tööarmastuse ja humanismi vaimus.

XXIV PEATÜKK

ANTIKOMMUNISM KUI IMPERIALISMI PEAMINE IDEOLOOGILINE JA POLIITILINE RELV

Tänapäeva maailmas käib äge võitlus kommunistliku ja kodanliku ideoloogia vahel. See võitlus peegeldab ideoloogiasfääris meie ajastu põhivastuolu — kapitalismi ja sotsialismi vahelist vastuolu.

Kapitalism kui ühiskondlik-majanduslik kord on ajalooliselt iganenud. Ta on sunnitud loovutama sotsialismile ühe positsiooni teise järel. Sotsialismijõud kasvavad ja tugevnevad järjekindlalt. Tänapäeval panevad imperialistid sõjaliste ja poliitiliste avantüüride kõrval üha suuremaid lootusi klassivõitluse ideoloogilistele vormidele, kommunismi ideelisele laostamisele, marksismi-leninismi ja kommunistliku ülesehitustöö võltsimisele.

Tänapäeva antikommunism toetub oma võitluses marksistlik-leninliku ideoloogia vastu sotsiaalreformismile, parempoolsele ja «pahempoolsele» oportunismile. Oma teravikuga on ta sihitud sotsialistliku maailmasüsteemi, rahvusvahelise kommunistliku ja töölisliikumise ning rahvusliku vabadusliikumise vastu, nende nüüdisaja revolutsiooniliste jõudude ühtsuse vastu.

Võitlus antikommunismi vastu, töörahvale kodanliku ideoloogiaga laostava mõju avaldamise vastu, samuti mitmesuguste reformismi ja revisionismi vormide vastu on objektiivne paratamatus.

1. TÄNAPÄEVA ANTIKOMMUNISMI OLEMUS

Antikommunism on nüüdisaegses maailmas kõige reaktsioonilisem jõud. Ta peab võitlust kommunistliku ideoloogia, sotsialistliku maailmasüsteemi, töölisklassi ja kõigi progressiivsete jõudude revolutsioonilise praktika vastu.

NLKP programmis on antikommunismile antud järgmine iseloomustus: «Imperialismi peamiseks ideelis-poliitiliseks relvaks on *antikommunism,* mille põhisisuks on sotsialistliku korra laimamine, kommunistlike parteide poliitika ja eesmärkide, marksismi-leninismi õpetuse võltsimine. Antikommunismi võltside loosungite all jälitab ja kiusab imperialistlik reaktsioon taga kõike eesrindlikku ja revolutsioonilist, püüab lõhestada töörahva ridu, halvata proletariaadi võitlustahet. Selle musta lipu all on tänapäeval ühinenud kõik sotsiaalse progressi vaenlased: finantsoligarhia ja militaristlik klikk, fašistid ja reaktsioonilised klerikaalid, kolonisaatorid ja mõisnikud, kõik imperialistliku reaktsiooni ideelised ja poliitilised abimehed.»

NLKP XXIV kongress, märkinud, et meie partei peab laialdast pealetungivat võitlust antikommunismi ideoloogiaga, mitmesuguste kodanlike ja revisionistlike vooludega, rõhutas oma otsuses: «Kongress on seisukohal, et võitlus antikommunismi ja antisovetismi, samuti parem- ja «pahempoolse» revisionismi ja natsionalismi vastu jääb ka edaspidi tähtsaks, aktuaalseks ülesandeks.»

USA, Inglismaa, Saksa FV ja teiste riikide imperialism on loonud laiahaardelise antikommunistliku Nõukogude-vastase propaganda võrgu. Ta kasutab raadiot ja televisiooni, teatrit ja kino, kooli ja kirikut, ajakirjandust, tohutut diplomeeritud laimajate ja demagoogide armeed. See armee võltsib iga päev ja iga tund kommunistide poliitikat ja eesmärke, moonutab marksismi-leninismi, püüab diskrediteerida kommunistlikke parteisid, võitleb progressiivsete ideede ja revolutsiooniliste tegelaste vastu.

Antikommunistid kasutavad kõige rafineeritumaid vahendeid võitluses sotsiaalse progressiga. Nad leiutavad mitmesuguseid pseudonovaatorlikke teooriaid, kelgivad «demokraatliku» fraseoloogiaga, püüavad näida «kodanikuvabaduste kaitsjatena», võitlejatena «totalitaarsuse» vastu ja sageli isegi teevad silma marksismile.

Minevikus, kus marksismil polnud veel kindlaid positsioone, pidas kodanlus teda millekski utopistlikuks, praktikas teostamatuks. Ta oli veendunud kapitalistliku korra kõikvõimsuses, mida «mässava pööbli» eest kaitsevad sõjavägi, politsei, vanglad ja teised võimu atribuudid. Tol ajal pidasid kodanluse ideoloogid kommunistliku ja töölisliikumise vastu põhiliselt jämedakoelist, sirgjoonelist võitlust. See võitlus leidis oma teoreetilise väljenduse eraomanduse vääramatuse ja kapitalistliku korra igavese püsimise põhjendamises ning kommunismi eitamises juba algeos.

Tänapäeval, kui sotsialism on muutunud reaalsuseks ning avaldab üha suuremat mõju ajaloo arengule ja rahvahulkade maailmavaatele, on antikommunism saanud imperialismi kogu ideoloogia ja poliitika vundamendiks, tema meetodid on aga muutunud palju peenemaks ja salakavalamaks.

Pidades võitlust ülemaailmse sotsialismi, rahvusvahelise kommunistliku, töölis- ja rahvusliku vabadusliikumise vastu, püüab antikommunism oma pealöögi suunata rahu ja sotsiaalse progressi võimsa kantsi, NSV Liidu vastu. Antisovetism on tänapäeva antikommunismi iseloomulik joon.

Antikommunism on võitlusvahend imperialismi ideoloogide ja poliitikategelaste käes mitte ainult Nõukogude Liidu ja teiste sotsialistlike riikide vastu. Nad kasutavad teda aktiivselt ka oma maade töötavate hulkade vastu, püüdes nõrgendada, neutraliseerida nende revolutsioonilist energiat, isoleerida neid kommunismist, kõige kergeusklikumaid aga hirmutavad väljamõeldistega kommunismi «õudustest».

Tänapäeva kodanlikud ideoloogid ei suuda esitada ühtegi konstruktiivset ühiskondlikku ideaali, ühtegi positiivset ideed, mis võiks rahvahulki kaasa tõmmata. See ei sünni hoopiski mitte sellepärast, et ühel või teisel kodanlikul ideoloogil puudub isiklikult teoreetilise mõtlemise võime. On võimatu muuta mingeid ideid ja teooriaid massidele veetlevaks, jäädes imperialismi apologeetika raamesse. Ideed köidavad vaid siis laiade töötavate hulkade tähelepanu, kui nad näevad neis ideedes oma põhihuvide väljendumist. Just niisugune on marksistlik-leninlik õpetus.

Kapitalism on viimne ekspluataatorlik kord, tal puudub ajalooline perspektiiv. Kodanlikud ideoloogid on välja mõelnud mitmesuguseid retsepte selleks, et «noorendada» ajalooliselt iganenud sotsiaalset organismi, kuid need on algusest peale määratud nurjumisele ja neil pole populaarsust rahvahulkades. Olles võimetu esitama mingeid positiivseid ideaale, on imperialistlik kodanlus asunud ainsale temale kättesaadavale, nimelt negatiivsele ja nihilistlikule positsioonile sotsiaalse progressi suhtes. Seepärast on antikommunism tänapäeva monopolistliku kodanluse äärmise vaimse ja teoreetilise vaesuse, tema ideoloogia ja poliitika kriisi näitaja.

V. I. Lenin õpetas, et «kui kodanluse poolt töölistele avaldatav ideeline mõju langeb, lööb kõikuma, nõrgeneb, on kodanlus *kõikjal ja alati* kasutanud ja kasutab ka edaspidi kõige pöörasemat valet ja laimu».[1]

Just niisuguses seisundis on praegu kodanlik ideoloogia. Kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta nõupidamise põhidokumendis märgitakse, et *«imperialism on jõuetu tagasi võitma kaotatud ajaloolist initsiatiivi, nüüdisaja maailma arenemist tagasiteele juhtima»*. Imperialistid püüavad neis tingimustes kahekordistunud energiaga suruda rahvastele peale oma mõju, põlgamata mingeid vahendeid, võltsides kõige jämedamalt ajaloofakte.

Kodanlikud propagandistid rajavad oma arvestused sellele, et rahvahulkade teadvuse süstemaatiline mürgitamine antikommunismiga toob neile maakera ühes või teises paigas soovitud tulemusi.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 20. kd., lk. 446.

Lenin pööras tähelepanu sellele imperialistliku propaganda eri-joonele, mis tegutseb põhimõttel: «Valeta, lärma, karju, korda valet — «midagi jääb järele».»[1]

Imperialism ei saa loota edule, kui ta avalikult kuulutab välja oma rahvavastased püüdlused ja eesmärgid. Ta on sunnitud looma terve ideoloogiliste müütide ja võltsingute süsteemi, mis maskeeriksid tõelisi kavatsusi, uinutaksid rahvahulkade valvsust. Esitades pahet voorusena ja tegutsedes rahva eluliste huvide vastaselt, püüavad imperialistid õigustada võidurelvastumist, rahvusvahelise pinevuse suurenemist, progressiivsete organisatsioonide tagakiusamist, rahvusvahelist röövpoliitikat ja sõdu. Desinformeerimise huvides kasutavad nad arvukalt uusimate tehniliste vahenditega varustatud propagandaaparaati.

Kogu imperialismi ideoloogide laimav ja võltsingutel rajanev tegevus on läbinisti kantud hirmust töötavate hulkade revolutsioonilise võitluse ja ajaloo progressi vääramatute seaduste ees, mis viivad kapitalistliku korra vastu tema hukule.

ANTIKOMMUNISMI PÕHILISED ERILIIGID

Tänapäeva antikommunismis võib eristada kolme põhilist eriliiki. Esiteks, antikommunism kui teatud poliitika, mida teostavad kapitalistlikud riigid. Imperialistid töötavad välja ja viivad ellu kommunismivastase globaalse strateegilise võitluse poliitilisi, majanduslikke ja diplomaatilisi programme. Teostades kommunismi «ohjeldamise», «tagasitõrjumise» poliitikat, lõi imperialism agressiivsed sõjalised blokid NATO, SEATO, CENTO ja teised. Ta vallandab sõdu maakera eri piirkondades, püüab maha suruda revolutsioonilist ja rahvuslikku vabadusliikumist, kiusab taga progressiivseid jõude. Antikommunismi selle liigi hulka kuuluvad kurikuulus «kultuurse diplomaatia» poliitika, «majandusliku abi» programmid, «sildade rajamise», s. o. sotsialistlikesse maadesse imbumise taktika. Need vahendid on mõeldud kontrrevolutsiooni ekspordiks, poliitiliseks ja majanduslikuks diversiooniks, kapitalismi restaureerimiseks sotsialismimaades ning kolonialismi ja neokolonialismi säilitamiseks.

Teiseks, nn. teoreetiline antikommunism. Seoses ideoloogilise võitluse teravnemisega leiutavad antikommunismi «teoreetikud» kõikvõimalikke kontseptsioone ja doktriine inimkonna mittekommunistliku arengutee põhjendamiseks. Nad kasutavad igati mitmesuguseid reformistlikke ja revisionistlikke kontseptsioone, püüdes sel viisil anda «teoreetilist» põhjendust imperialismi agressiivsele poliitikale. Need kommunismi «teadusliku» ümberlükkamise katsed on tihedalt seotud imperialistlike riikide valitseva poliitikaga.

Kolmandaks eksisteerib antikommunism mitmesuguste «sotsiaalsete eelarvamuste» kujul. Kodanlik propaganda kultiveerib

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 24. kd., lk. 96.

laialdaselt seda antikommunismi liiki rahvahulkades «sotsiaalse filosoofia» näol, mis peab silmas mõju «keskmisele inimesele». Tema eesmärk on sotsiaalse demagoogia, propagandistlike loosungite, võltsingute, vale ja laimu abil luua eelarvamuslik, mõttetult nihilistlik kommunistlikusse ideoloogiasse ja praktikasse suhtumise ideoloogiline õhkkond. Seda laadi mõjustamisele on allutatud kapitalistlike riikide elanikkonna suured grupid. Kommunismi vastu astuvad välja kodanliku propaganda mõjul ajuti inimesed, kes moonutatult kujutavad endale ette kommunismi tõelisi eesmärke, kes ei mõista seda, et antikommunism on põhimõttelises vastuolus nende eneste eluliste huvidega. Nad ei otsusta kommunismi üle reaalsete faktide, vaid selle karikatuurse vormi järgi, millisena teda kujutatakse antikommunistlikes soperdistes.

Antikommunismi nimetatud kolme liigi vahel on tihe omavaheline seos. Nendega loomulikult ei piirdu kõik antikommunismi ilmingud. Ta kohaneb kommunismivastase ideoloogilise ja poliitilise võitluse muutuvate tingimustega, püüdes asjatult haarata kommunismilt ajaloolist initsiatiivi.

Mida rohkem võite saavutavad revolutsioonilised jõud, seda vihasemaks muutub ideoloogiline võitlus, seda suurema visadusega võitleb imperialism progressi vastu.

ANTIKOMMUNISM JA KODANLIKU ÜHISKONDLIKU MÕTTE KRIIS

Antikommunism avaldab hukatuslikku mõju kogu ühiskondlikule mõttele kapitalistlikes maades. Tundes hirmu marksismi-leninismi kasvava populaarsuse ja sotsialistliku maailmasüsteemi edusammude ees, suunavad kodanlikud ideoloogid oma jõupingutused kapitalistliku korra vääramatuse tõestamisele. Kuid ükski kodanlik filosoofiline ega sotsioloogiline koolkond, majanduslik ega poliitiline doktriin ei suuda anda nende rohkearvuliste probleemide positiivset lahendust, mille on püstitanud tänapäeva ühiskonna areng. Nende probleemide hulka kuuluvad kõigepealt: vastuolu tootmise üha kasvava ühiskonnastamise ja omastamise eraomandusliku iseloomu vahel; vastuolu monopolide ja rahva vahel; vastuolu teaduslik-tehnilise revolutsiooni võimaluste ja töötavate hulkade sotsiaalse olukorra halvenemise vahel; vastuolu isiksuse ja ühiskonna vahel. Riiklik-monopolistlik kapitalism on seotud tootmise anarhia, tööpuuduse ja agressiivsete sõdadega.

Kodanlike ideoloogide võimetus mingi konstruktiivse sotsiaalse ideaali esiletoomiseks ilmneb mitte ainult selles, et süstemaatiliselt devalveeruvad sageli propageeritavad ja vahetatavad reklaamplakatid, nagu seda on «üldise heaolu», «suure ühiskonna» ja «rahvakapitalismi» demagoogilised doktriinid, vaid selleski, et kodanlikud ideoloogid ise lakkavad uskumast nende poolt jutlustatavate teooriate objektiivsesse väärtusse ning alluvad üha rohkem ärevusele, murele, pessimismile. Hukatuslikku mõju ühiskonnateaduste arengule kapitalistlikes riikides avaldab reaktsiooniline valitsev polii-

tika, mis orjastab teadust, muudab ta monopolide ja kodanliku riigi omakasupüüdlike eesmärkide teenijaks.

Kodanliku ühiskonna, tema kultuuri ja maailmavaate kriisi kujutavad reaktsioonilised ideoloogid kogu inimkonna kriisina. Seejuures püüavad nad näiteks tõestada, et uusim tehnika areng viib paratamatult «inimeste hingelise seisundi kahjustamisele», inimsaatuse väljapääsmatusele.

Uue tehnika arenemine ja tema tootmisse rakendamine loob kapitalismi ajal terved armeed «tehnoloogilise tööpuuduse» ohvreid, miljoneid «industriaalühiskonna» jaoks «liigseid» inimesi. Uusimate seadmetega varustatud sõjatööstus loob ennenägematult kiires tempos massihävitusrelvi. See kõik tõepoolest «kahjustab inimeste hingelist seisundit» kapitalistlikes riikides ning sünnitab sageli illusioone, et tänapäeva maailmas vastandub inimesele mingi arusaamatu, kuid võimsa jõuna esinev teaduse ja tehnika progress, mis mõistab inimesed töötusele ja viletsusele ning sisendab neile hirmu homse päeva ees. Selle «tehnilise fetišismi» näilik tõepärasus viib eksiteele paljusid miljoneid inimesi kapitalistlikes riikides, haarates küllaltki laiu elanikkonna kihte, alates koduperenaistest ja töölistest ning lõpetades üliõpilaste ja teadlastega.

Reaktsioonilised ideoloogid kasutavad seda olukorda ning teevad oma väärjäreldusi, ignoreerides kapitalistliku ühiskonna antagonistlikku sotsiaalset olemust, kus inimtegevuse tulemused muunduvad nagu mingiks kurjakuulutavaks, inimesi ahistavaks jõuks. Nad absolutiseerivad kapitalismile omaseid jooni ning laiendavad neid ebaõigesti kogu inimkonnale, püüdes mitte märgata seda, et ajaloo poolt hukkumisele määratud kapitalismi vastas seisab kasvav ja tugevnev sotsialismisüsteem, mis on vaba kapitalismile omastest antagonistlikest vastuoludest ja millele kuulub tulevik.

Nagu kapitalism ei suuda toime tulla tema enda poolt ellukutsutud jõududega, niisamuti ei suuda kodanlik teadvus leida kapitalismi poolt sünnitatud sotsiaalsete probleemide positiivse lahendamise radikaalseid teid. Seda võib teha vaid ainus tõeline ühiskonnateadus — marksism-leninism, mis toetub elufaktide kindlale alusele ning lähtub ühiskonna arengu objektiivsetest seadustest, mis vääramatult viivad maailma kommunistlikule ümberkujundamisele.

2. TÄNAPÄEVA ANTIKOMMUNISMI KONTSEPTSIOONIDE KRIITIKA

Mida kodanlikud ideoloogid seavad vastu terviklikule ja harmoonilisele marksismi-leninismi teooriale, tema kasvavale populaarsusele? Paljud neist ei piirdu enam kommunismi ja sotsiaalse progressi huupi eitamisega, vaid püüavad inimkonna arenemise pilti kujutada kapitalistliku ühiskonna näo järele. Nad ei saa enam

varjata sügavaid kriisinähtusi, mis on haaranud nüüdisaegse kapitalismi sotsiaalset struktuuri, tema majandust ja poliitikat, samuti kultuuri valdkonda ja vaimuelu. Imperialismi ideoloogid keskendavad üha rohkem jõupingutusi kapitalismi tuleviku apologeetikale.

Sotsialistlik maailmasüsteem on näidanud inimkonnale imperialismist vabanemise perspektiivi. Ta on otsustav jõud rahvaste imperialismivastases võitluses ja seepärast on ta antikommunismi kallaletungide peamine objekt.

Antikommunism astub välja töölis- ja kommunistliku liikumise vastu, püüdes üksteisest lahutada tema eri väesalkade tegevust ning nõrgendada revolutsioonilist võitlust inimese ekspluateerimise, sotsiaalse ja poliitilise rõhumise kaotamise ning maailma kommunistlikel alustel ümberkujundamise eest.

Antikommunismi poliitilise ja ideoloogilise strateegia koostisosaks on imperialismi mõju levitamine ja tugevdamine vabanenud ja sõltuvates maades, püüe nõrgestada rahvaste rahvuslikku vabadusvõitlust.

MÜÜT «MARKSISMI RAHVUSLIKUST PLURALISMIST»

Imperialistid kasutavad võitluseks sotsialistliku maailmasüsteemi vastu rööbiti traditsiooniliste vahenditega, nagu avalik agressioon, võidurelvastumine ja sõjaliste blokkide aktiviseerimine, ka rafineeritumaid võtteid — «kultuurset diplomaatiat», «vaikseid kontrrevolutsioone» ning mitmesuguseid antikommunistlikke loosungeid ja doktriine, mis on mõeldud ideoloogiliseks diversiooniks sotsialistlikes riikides.

Kodanlikud ideoloogid kasutavad ära raskusi sotsialistliku maailmasüsteemi arengus ja otsivad tuge «sildade rajamise» taktikast. Selle eesmärk on isoleerida üksikuid sotsialistlikke riike sotsialistlikust sõprusühendusest ja taastada neis kapitalism.

Kodanlikud ideoloogid kasutavad võitluses sotsialistlike riikide ja maailma kommunistliku liikumise ühtsuse vastu «marksismi pluralismi», «rahvusliku marksismi» ja «rahvusliku kommunismi» kontseptsioone. Nad kasutavad laialdaselt parempoolsete ja «pahempoolsete» revisionistide ideid ning ergutavad «antisovetistlike sotsialismi mudelite» otsimist. Kodanlikud ideoloogid vastandavad rahvuslikke huve töölisklassi internatsionaalsetele kohustustele. Nende «teooriate» aluseks on töölisklassi juhtiva osa madaldamine ühiskonna arenemises, kommunistlike parteide tegevuse põhiprintsiipide diskrediteerimine ja natsionalistlike eelarvamuste lõkkelepuhumine.

Marksism-leninism on töölisklassi ühtne, terviklik, internatsionaalne õpetus. Teda ei saa lõhestada mingiteks rahvuslikeks variantideks, lõhkumata orgaanilist terviklikkust. Ta on kõikides maades revolutsioonilise aktsioonide majakas. Marksismi-leninismi internatsionaalsus tuleneb tema teaduslikust iseloomust, sellest objektiivsest seisundist, mis on proletariaadil tänapäeva ühiskonnas kui

tema juhtival revolutsioonilisel jõul, kommunismi loojal. Just proletariaadi internatsionaalne olemus, kõigi maade tööliste eesmärkide ühtsus ja ühetaolisus on marksismi-leninismi monoliitsuse, terviklikkuse objektiivne alus.

Rahvuslik ja internatsionaalne proletariaadi revolutsioonilises tegevuses kujutab endast dialektilist ühtsust. Rahvuslike probleemide lahendamine ja kommunistide teadusliku taktika väljatöötamine on võimalik ainult ühiste, internatsionaalsete eesmärkide elluviimise tulemusena.

«Pluralistliku marksismi» ja «rahvusliku kommunismi» kontseptsioon on oma eesmärgiks seadnud marksismi ja sotsialismi tükeldamise, et sel teel teravdada lahkhelisid maailma kommunistlikus liikumises.

Teaduslik kommunism hülgab kontseptsioonid, mis ignoreerivad sotsialistlike maade arenemise ühiseid seaduspärasusi, samuti igasugused natsionalismi ilmingud, mis toovad suurt kahju töötavate hulkade huvidele.

Kodanlike ideoloogide tees kommunistliku ideoloogia hajumisest, «erosioonist» on vaid katse esitada tõe pähe soovi. Sealjuures viitavad nad väga tihti üksikute gruppide lõhestustegevusele kommunistlikus liikumises. Kuid seda laadi faktid ei kõnele marksismi-leninismi «kriisist», vaid annavad tunnistust nende gruppide taganemisest revolutsioonilise teooria põhimõtetest.

Tänapäeva imperialism ja tema ideoloogilised teenrid kasutavad palju võitlusvahendeid ülemaailmse kommunistliku ja töölisliikumise vastu. Kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta nõupidamine märkis: «Võitluses töölisliikumise vastu tallab imperialism jalge alla demokraatlikud õigused ja vabadused, tarvitab avalikku vägivalda, rakendab politseilise jälitamise julmi meetodeid ja töölisvastast seadusandlust. Samal ajal kasutab ta demagoogiat, kodanlikku reformismi, oportunistlikku ideoloogiat ja poliitikat, otsib alatasa uusi meetodeid selleks, et õõnestada töölisliikumist seestpoolt, püüda teda «integreerida» kapitalismisüsteemi.»

Kodanlikud ideoloogid püüavad ägedat klassivõitlust kapitalistlikus maailmas kujutada «sotsiaalse partnerlusena», klasside ja klassivõitluse revolutsioonilist teooriat aga asendada «inimsuhete» kontseptsiooniga. Hoolimata silmanähtavatest faktidest, püüavad nad tõestada sotsiaalsete konfliktide puudumist kapitalismi ajal, seda, et ta muutub nüüd «humaanseks», ilma antagonistlike klassideta ja klassivastuoludeta sotsiaalselt homogeenseks ühiskonnaks. Antikommunistide ettekujutustes ei ole tänapäeva töölisklass huvitatud klassivõitlusest, vaid taotleb teiste sotsiaalsete rühmitustega «võrdõiguslikku partnerlust». Töölisklassi revolutsiooniline praktika kummutab selletaolised väljamõeldised. Kapitalistlikus süsteemis pole «sotsiaalse rahu» riike. Revolutsiooniline võitlus sotsiaalse, majandusliku ja poliitilise progressi eest on haaranud kõigi maailmajagude rahvad, kelle eesotsas sammub rahvusvaheline töölisklass.

Antikommunismi jutlustajad kasutavad ülemaailmse revolutsioonilise liikumise ideelise relvitustamise eesmärgil laialdaselt «deideologiseerimise» kontseptsiooni. Väidetakse, et teaduse ja tehnika progressi ajastul ideoloogia osa sureb järk-järgult välja. Antikommunistid peavad seda kontseptsiooni tähtsaks kommunismivastaseks võitlusvahendiks.

Ühed kodanlikud teadlased kinnitavad, et ideoloogia takistab ühiskondliku mõtte arenemist. Seepärast olevat sotsiaalteaduste päästmiseks vaja nad vabastada ideoloogiast. Teised püüavad «deideologiseerimise» teesi õigsust tõestada viidetega tänapäeval toimuvale tootmise ja ühiskonna juhtimise automatiseerimisele, mille on ellu kutsunud teaduse ja tehnika progress; viimane toob nende arvates paratamatult kaasa «ideoloogia lõpu». Nad arvavad, et tänapäeval tõusevad esiplaanile teaduslik-tehnilise mõtte probleemid.

«Deideologiseerimise» kontseptsioon on välja töötatud lootuses jätta revolutsioonilised jõud ilma neid liitvast ideelisest alusest — marksismist-leninismist —, uinutada töölisklassi ja kõigi töötajate valvsust ning kergendada ideoloogilisi diversioone sotsialistlikes riikides ja maailma kommunistlikus liikumises.

«Deideologiseerimine» pole lihtsalt mood ja teoreetikute jõudeaja väljamõeldis, vaid läbimõeldud ideoloogiline kontseptsioon, millel on oma sotsiaalsed, klassilised ja gnoseoloogilised juured. Kapitalistlik tegelikkus loob illusioonide ja fetišite laialdase maailma ning on tulvil niisuguseid nähtusi, mis ebaõige tõlgendamise korral soodustavad mitmesuguste illusoorsete vaadete tekkimist ja juurdumist. «Deideologiseerimise» kontseptsioon leiab toitepinnast kodanliku ühiskonna väikekodanlike kihtide poliitilises indiferentsuses, mida monopolistlik kodanlus intensiivselt ergutab.

Mida kodanlikud ideoloogid ka ei kõneleks «deideologiseerimisest», üks on väljaspool kahtlust: tema eesmärk ei ole kodanluse ideeline relvitustamine, vaid reaktsioonilise imperialistliku ideoloogia mõju tugevdamine rahvahulkades, võitlus marksismi-leninismi vastu.

Mitte kõik kodanlikud ideoloogid ei ole «deideologiseerimise» pooldajad. Paljud neist kutsuvad lõpetama jutte «ideoloogia lõpust». Nad nõuavad, et ilma igasuguse maskeerimiseta intensiivistataks ideoloogilist võitlust ülemaailmse kommunismi vastu.

«KONVERGENTSITEOORIA»

Üks Läänes kõige levinumaid üldsotsioloogilisi teooriaid on «konvergentsiteooria» oma mitmete erikujudega. Erinevalt avalikest paadunud antikommunistidest, kes esinevad eeskätt poliitika valdkonnas, on olemas suur grupp kommunismi «akadeemilisi»

kritiseerijaid, kes püüavad ühiskonna progressi objektiivsete seaduspärasuste eitamise alusel «teoreetiliselt» põhjendada kapitalistliku korra vääramatust, kommunismi võidu võimatust. Seda eesmärki teenibki muu hulgas «konvergentsiteooria». «Konvergentsi» termin ise on kodanlikku sotsioloogiasse üle kantud bioloogiateadustest, kus sellega tähistatakse sarnasuse tekkimist organismide ehituses ja funktsioonides tänu nende kohanemisele ühesuguste elutingimustega.

Vastavalt «konvergentsiteooriale» on kapitalismil ja sotsialismil palju rohkem ühiseid jooni ja ühetüübilisi sotsiaalseid nähtusi kui erinevusi. See «ühtsus» kasvavat ning viivat lõppude lõpuks «konvergentseid», s. o. ühtivaid liine pidi kapitalismi ja sotsialismi ühisele majandusliku, sotsiaalse ja poliitilise arengu teele. Selle tagajärjel kujunevat «ühtne industriaalmaailm», majanduslik ja sotsiaalne ühendus kogu maailma ulatuses.

«Konvergentsiteooria» on tänapäeva kodanliku ühiskonna paljude sotsiaalsete kihtide teadvuse teoreetiline väljendus. Ta osutus veetlevaks mitte ainult professionaalsetele vaimse toidu hankijatele, vaid ka paljudele tema tarbijatele.

«Konvergentsiteooria» esindajad pretendeerivad ajaloo arenemise perspektiivide, sotsiaalse elu dünaamika uurimisele. Nad püüavad kindlaks määrata tuleviku inimühiskonna peamisi jooni, maalivad värvirikkaid utopistlikke pilte kapitalistlikel alustel rajatud «ühtsest maailmast». Selle «teooria» pooldajad ei ignoreeri kapitalismi ja sotsialismi vahelist vastuolu, kuid püüavad seda «klassidest kõrgemal seisvatelt», «üldinimlikelt» positsioonidelt lähtudes lahendada antagonistlike vastandite lepitamise teel, säilitades kapitalismi vääramatu aluse — eraomanduse.

Vastupidi antikommunismi leeri kuuluvatele poolharitlastest kisakõridele ja pisiprovokaatoritele, kes oma laimujuttudega on ennast kõvasti diskrediteerinud, kritiseerivad «ühtse maailma» teoreetikud ühiskondlik-majanduslike formatsioonide vahetumise marksistlikku õpetust justkui teaduslikult.

Selle teooria eri variante toetavad paljude maade kodanlikud ideoloogid.

Ameerika sotsioloogi W. Rostow' «majandusliku kasvu staadiumide teooria» mõte seisab selles, et marksismi-leninismi õpetusele ühiskondlik-majanduslike formatsioonide seaduspärasest, järjekestvast vahetumisest vastandada mingite inimühiskonna «kasvu staadiumide» vahetumine.[1] W. Rostow väidab, et ta käsitab ühis-

[1] Marksismi-leninismi poolt avastatud viie ühiskondlik-majandusliku formatsiooni asemele pakub W. Rostow oma, samuti viit «staadiumi»: 1) traditsiooniline ühiskond; 2) üleminekuühiskond; 3) ühiskond, mis elab üle otsustavat «murrangut»; 4) küpsev ühiskond; 5) kõrge massilise tarbimise ajastu. Rostow' kõrval esinevad ühiskonna etapilise ajaloolise arenemise kontseptsioonidega ka teised kodanlikud ideoloogid. Näiteks ameerika sotsioloog G. Lensky nõuab tema poolt väljapakutud viie etapi tunnustamist: 1) jahimeeste ja korilaste ning lihtsa maaharimise ühiskond; 2) kalastajate ühiskond; 3) arenenud maaharijate ja karjakasvatajate ühiskond; 4) meresõitjate ühiskond; 5) industriaalühiskond.

konda «nagu Marxki» kui «dünaamilist» ühtsust ja et ta on Marxilt üle võtnud vaate «ühiskondadele kui üksteist vastastikku mõjutavatele organismidele». Rostow teeb näo, et ta tahab üht-teist üle võtta Marxilt. Kuid seda võtet ei ole talle vaja ajalooprotsessi ja tänapäeva ühiskondade teaduslikuks analüüsiks, vaid selleks, et «neutraliseerida» marksismi-leninismi revolutsioonilisi ideid. «Staadiumide teooria» ei kannata kriitikat, sest ta ignoreerib ühiskonna arenemise objektiivseid seaduspärasusi ja on rajatud eraomanduse võimu tunnustamisele, mida peetakse iga ühiskonna lahutamatuks atribuudiks.

W. Rostow' tõlgenduses viib kapitalistliku ühiskonna arenemine välja viienda staadiumi — «kõrge massilise tarbimise ajastu» — loomisele, millel põhimõtteliselt on sellesama kapitalismi kõik peamised tunnused. Mis aga puutub kommunismisse, siis, nagu arvab Rostow, «kommunism närbub kõrge massilise tarbimise ajastul», degradeerub järk-järgult, kasvab ümber kapitalismiks. Niisiis mõistab see imperialismi ideoloog kahe vastandliku süsteemi «konvergentsi» kui kommunismi allaneelamist kapitalismi poolt, mis peab sisuliselt tähendama kapitalismi restaureerimist sotsialistlikes riikides.

«Konvergentsiteooria» teiseks erikujuks on «ühtse industriaaltsivilisatsiooni» teooria, mille kohaselt «kõrgeimal industriaalsel astmel olevate maade vahelised erinevused vähenevad üha rohkem ... tööstusliku tehnika ja temaga seotud tootmise organisatsiooni vajaduste mõjul». Selle teooria pooldajad, kodanlikud ideoloogid J. Galbraith, R. Aron ja teised taandavad sotsiaalse progressi tehnika progressile, ignoreerides sotsialismi ja kapitalismi kvalitatiivset kokkusobimatust.

Selle teooriaga on tihedalt seotud nn. postindustriaalse (industriaalühiskonna järgse) ühiskonna kontseptsioon, mille esindajad, näiteks ameerika kodanlik ideoloog D. Bell ja teised, on kujundanud ähmase ja utopistliku tuleviku sotsiaalse struktuuri pildi, mis rajaneb nendelsamadel põhimõtetel nagu kapitalismgi (eraomanduse valitsemine, inimese ekspluateerimine inimese poolt jne.), kuid mis olevat vaba kapitalismile omastest majanduskriisidest, sotsiaalsetest antagonismidest ja klassivapustustest. Kodanlikud ideoloogid tõlgendavad nüüdisaegset teaduslik-tehnilist revolutsiooni piiratult, ühekülgselt. Nad püüavad suruda tema sisu kitsasse, ajalooliselt iganenud kapitalistlikku poliitilisse ja sotsiaalsesse vormi ning kohandada seda kapitalismi vajadustega. Kodanlikud ideoloogid vastandavad teaduslik-tehnilise revolutsiooni sotsiaalsele revolutsioonile ning «tehnilise eliidi» töölisklassile. «Postindustriaalse» ühiskonna kontseptsiooni reaktsiooniline utopistlik olemus seisab eelkõige selles, et ta eitab töölisklassi otsustavat osa tänapäeva sotsiaalses progressis, töölisklassi ajaloolist vabastusmissiooni maailma revolutsioonilises ümberkujundamises.

P. Sorokini «integraalse ühiskonnatüübi teooria» esitab kaks

põhiteesi: ühiskonnaelu arenemine viib lõppkokkuvõttes «hübriid-ühiskonnale»; ülemaailmse termotuumasõja ainus alternatiiv on «ühtse maailma», «integraalse ühiskonnatüübi» loomine. Sõnad on siin teised, sisu aga seesama mis Rostow', Aroni ja Galbraithi «teooriates».

Tänapäeva kapitalismi iseloomustamiseks kasutatakse «konvergentsiteoorias» mitut eri nimetust: «massilise tarbimise kõrge taseme staadium», «üldise heaolu riik», «korporatiivne majandus», «riiklikult juhitav majandus». Need nimetused peavad näitama, nagu erineks tänapäeval elu Lääne maades «oluliselt kapitalistlikust süsteemist tema endises tähenduses».

Millel põhinevad imperialismi ideoloogide seesugused väited?

Monopolistliku kapitalismi ümberkasvamine riiklik-monopolistlikuks kapitalismiks tõi kaasa muutused tema majanduslikus mehhanismis, sotsiaalses struktuuris, poliitikas ja ideoloogias. Kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta nõupidamise dokumentides märgitakse: «Tänapäeva imperialismil, mis püüab kohaneda kahe süsteemi võitluse tingimustega ning teaduslik-tehnilise revolutsiooni nõuetega, on mõningaid uusi jooni.»

Üksikute majandusharude riigistamise ja kodanliku riigi majandusse sekkumise tugevnemise tõik ise kajastab tänapäeva kapitalismi objektiivset arenemistendentsi. Kuid see tendents on väga vastuoluline. Kapitalismi tootlikud jõud on saavutanud niisuguse arengutaseme, kus neil on üha suurem vajadus tsentraliseeritud juhtimise järele. Nad sisaldavad reaalseid eeldusi tootmise planeerimiseks, tema «üldiseks programmeerimiseks», ratsionaalseks reguleerimiseks, eraomanduse põhimõtte kõrvaldamiseks. Kuid need võimalused ei saa välja areneda, sest seda takistab tootmise kapitalistlik iseloom. Monopolistlik kodanlus püüab kõigi jõududega oma huvides ära kasutada objektiivseid protsesse, mis leiavad aset kapitalistlikus tootmises. Monopolid muudavad riigi omamoodi võlglaseks. Kodanlik riik realiseerib oma reguleerivat osa isegi selles piiratud ulatuses, mida võimaldab kapitalistlik tootmine, monopolide kontrolli ja diktaadi all.

«Konvergentsiteooria» pooldajad lähtuvad kapitalistliku arengu täiesti reaalsetest sotsiaal-majanduslikest faktidest. Kuid nende positsiooni nimetatud faktide tõlgendamisel kujundavad klassihuvid, mis ei võimalda neil väljuda kodanliku apologeetika raamidest. Riiklik-monopolistlik kapitalism teravdab ennenägematult kapitalismile omaseid vastuolusid ja viib need viimse piirini. Ta on võimetu ohjeldama kapitalistliku turu stiihilisi jõude. Tänapäeva kapitalismi tingimustes tugevneb äärmuseni töötajate ekspluateerimine, toimub majanduse militariseerimine, kasvab maailmasõja oht. Kuid samal ajal viib monopolide arenemine sotsialismi materiaalsete eelduste küpsemisele, mis nõuavad enda realiseerimist. Lenin ütles, et need eeldused «näitavad plaanipärasust, kuivõrd kapitalimagnaadid arvestavad ette toodangu ulatust rah-

vuslikus või koguni rahvusvahelises ulatuses, kuivõrd nad reguleerivad seda plaanipäraselt . . .»[1]

Analüüsides kapitalismi sotsialismiga asendamise objektiivselt paratamatut protsessi, rõhutas Lenin, et riiklik-monopolistlik kapitalism on sotsialismi kõige täielikum materiaalne ettevalmistus. Ühtlasi näitas ta, et proletariaadi tõelistele esindajatele on see sotsialistliku revolutsiooni läheduse, edasilükkamatuse põhjendus. Elu on täielikult kinnitanud imperialismi leninliku analüüsi õigsust ja leninlike järelduste sügavat teaduslikkust, mis kujutavad endast «konvergentsiteooria» põhiteeside argumenteeritud ümberlükkamise tähtsaimat metodoloogilist alust.

«Konvergentsiteooria» üks metodoloogilisi nõrkusi seisab selles, et ta lülitab ajalooprotsessist täielikult välja rahvahulkade teadliku ja sihipärase tegevuse. Veel rohkemgi, propageerides ühiskonna «konvergentsi» protsessi «loomulikku» iseloomu, seab ta oma ülesandeks masside revolutsioonilise aktiivsuse halvamise. See teooria on vastuolus rahva huvidega ning vähendab tema loovat osa. Tõeliselt teaduslik ühiskondlik mõte toetub töörahva loomingulisele aktiivsusele, suhtub temasse mitte ainult kui uurimisobjektisse, vaid ka kui ajaloo arengu subjektisse, ajaloo tõelisse loojasse.

«Konvergentsiteooria» poliitilist ja ideoloogilist funktsiooni väljendavad avalikult ameerika antikommunistid Z. Brzezinsky ja S. Huntington. Nad tunnistavad: «Läänes laialt levinud konvergentsiteooria lähtub sellest, et demokraatliku süsteemi (nii nimetavad nad kapitalismi. — *Toim.*) põhimõtteliselt tähtsad aspektid säilivad pärast seda, kui Ameerika ja Venemaa kunagi konvergeeruvad mingil määramatul ajaloohetkel. Enamik niinimetatud konvergentsi teooriaid peab tegelikult paratamatuks nõudeks mitte konvergentsi, vaid vastandliku süsteemi allaneelamist.»

«Konvergentsiteooria» on tihedalt seotud «deideologiseerimise» kontseptsiooniga. «Ühtne maailm», «industriaalühiskond» on reaktsiooniliste ideoloogide kujutelmades «deideologiseeritud» ühiskonnad, kuna nende arvamuse kohaselt hõlmab konvergents niihästi kapitalistlikke kui ka sotsialistlikke maid ning nende ideoloogiat.

«Konvergentsiteooria» antikommunistlikust suunitlusest hoolimata peavad paljud kodanlikud ideoloogid teda liiga «järeleandlikuks» ja «iseseisvusetuks». Nad kritiseerivad teda «paremalt», nõudes palju ägedamat võitlust kommunismi vastu ja efektiivsemat kapitalismi kaitsmist. Neid ülesandeid peab täitma Z. Brzezinsky hiljutine avastus — «tehnotroonse ühiskonna teooria». Intensiivselt ekspluateerides teaduslik-tehnilist terminoloogiat, püüab autor õigustada agressiivsete sõjaliste blokkide olemasolu ning propageerib reaktsioonilist sõjakat ideed, et «eeloleva kümmekonna aasta jooksul pole USA ja NSV Liidu tihe koostöö tõenäoliselt võimalik». Maalides müütilist tulevikupilti, väidab autor, et «teh-

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 25. kd., lk. 413.

notroonses ühiskonnas» «automaatika ja küberneetika astuvad inimeste asemele masinate juhtimisel», mille tulemusena toimub «majandusliku jõu depersonaliseerumine», mis viib klassivõitluse, viletsuse ja rassilise rõhumise likvideerimisele.

«Konvergentsi» ja «tehnotroonse ühiskonna» kontseptsioonid kujutavad endast teoreetilist alust imperialismi ideoloogilises võitluses sotsialismi vastu. Oma teravikuga on nad eelkõige sihitud rahvaste sotsialistlike saavutuste likvideerimisele.

ANTIKOMMUNISM, REVISIONISM JA REFORMISM

Tänapäeva imperialism kasutab võitluses töölisliikumise vastu ja tema seestpoolt õõnestamiseks laialdaselt revisionismi ja reformismi.

Parempoolne sotsiaaldemokraatia on kapitalismi ajal jäänud kodanluse tähtsaimaks ideeliseks ja poliitiliseks toeks töölisliikumises endas. Ta ühendab eklektiliselt vanu oportunistlikke ideid «uusimate» kodanlike teooriatega. Sotsiaaldemokraatia parempoolne tiib on lõplikult lahti öelnud marksismist ja vastandanud teaduslikule sotsialismile nn. demokraatliku sotsialismi. Selle pooldajad eitavad antagonistlike klasside ja klassivõitluse olemasolu kodanlikus ühiskonnas, astuvad välja proletaarse revolutsiooni vajalikkuse ja tootmisvahendite eraomanduse kaotamise vastu. Nad väidavad, et on toimumas «kapitalismi transformeerumine» sotsialismiks.

Sotsiaaldemokraatia ideoloogid alustasid sellest, et vastandasid sotsiaalsed reformid sotsialistlikule revolutsioonile, ja jõudsid riiklik-monopolistliku kapitalismi toetamiseni. Minevikus sisendasid nad proletariaadile, et nende lahkhelid revolutsioonilise marksismiga ei puuduta niivõrd töölisliikumise lõppeesmärki, kuivõrd selle saavutamise vahendeid. Nüüd on nad sotsialismist avalikult lahti öelnud. Varem sotsiaaldemokraadid ei nõustunud klassivõitluse tunnistamist viima proletariaadi diktatuurini. Tänapäeval eitavad nad mitte ainult klassivõitlust, vaid ka antagonistlike klasside olemasolu kodanlikus ühiskonnas.

«Sotsialism», mida kuulutavad sotsiaaldemokraatia parempoolsetest oportunistidest liidrid, kujutab endast pseudosotsialismi, mis täielikult rahuldab tänapäeva kodanlust. Ta on põhimõttelises vastuolus töölisklassi eluliste huvidega. Selle «sotsialismi» ohtlikkus seisab selles, et teda pakutakse «vabaduse», «demokraatia» ja «sotsiaalse võrdsuse» loosungite all, mis sageli viib töötavad hulgad segadusse.

Sotsiaaldemokraatia parempoolsete liidrite antikommunistlik poliitika tugineb demagoogiliste loosungite laialdasele kasutamisele. See õõnestab rahvusvahelise töölisklassi tegevusühtsust ja nõrgendab tema võitlust imperialismi vastu. Mõistagi poleks õige samastada antikommunismiga kogu sotsiaaldemokraatiat. Seoses

rahvusvahelise töölisklassi imperialismivastase võitluse edusammudega tugevneb tänapäeval diferentseerumine sotsiaaldemokraatlikus liikumises; võib märgata tema teatud osa eemaldumist liidrite reaktsioonilisest poliitikast. Kommunistide poliitika sotsialistide ja sotsiaaldemokraatide suhtes rajaneb marksismi-leninismi põhimõttelisel alusel, vajadusel tugevdada töölisklassi ühtsust, mis eeldab koostööd kommunistide ja sotsialistide vahel. Niisugune koostöö nõuab, et sotsialistlikud parteid ja teised poliitilised organisatsioonid, kes pooldavad sotsialismi, loobuksid otsustavalt kodanlusega klassikoostöö tegemise poliitikast ning võitleksid efektiivselt rahu, demokraatia ja sotsialismi eest.

ANTIKOMMUNISM JA NOORSOOLIIKUMINE

Antikommunism teeb oma panuse võitluses sotsialismi, kommunistliku ja töölisliikumise vastu noorsoole. Viimastel aastatel on Lääne-Euroopa, Ameerika, Jaapani, Türgi ja teiste riikide ühiskonnaelu tähtsaks teguriks saanud noorsoo kasvav poliitiline aktiivsus. Noorsoo väljaastumistel on tänapäeval sisuliselt võttes kapitalismivastane iseloom ja need kajastavad kodanliku ühiskonna sügavat kriisi. Laiad noorsoo hulgad võitlevad imperialistliku sõdade ja kodanliku ühiskonna militariseerimise, rassismi ja tänapäeva kapitalismi antidemokraatliku, antihumaanse olemuse ning valitseva klassi poliitilise silmakirjalikkuse vastu.

Imperialistlik kodanlus lähtub sellest, et radikaalselt meelestatud noorsugu on mitmesuguste rahutuste potentsiaalne allikas. Ta püüab noorsugu enda järel viia. Kodanlus, kellel on küllaldased demagoogia ja poliitiliste mahhinatsioonide kogemused, ilmutab kõrvuti politseinuudi ja pisargaasi kasutamisega kõigiti sallivat suhtumist kodanlik-radikaalsete ideede ja anarhistlike teooriate levikusse selle noorsoo seas. Ta ei anna võimalust progressiivse noorsoo organiseerumiseks, takistab noorsooliikumise ning kommunistliku ja töölisliikumise liidu tugevnemist. Kasutades noorsoo revolutsiooniliste kogemuste vähesust ja marksismi-leninismi revolutsioonilise teooria mittetundmist, pakub kodanlus noorsoole pseudorevolutsiooniliste ideede laia sortimenti, selleks et noorsugu eemaldada tõeliselt revolutsioonilisest liikumisest. L. I. Brežnev märkis kommunistlike ja töölisparteide 1969. aasta rahvusvahelisel nõupidamisel: «Tõsi küll, noorte väljaastumistes annab end pahatihti veel tunda poliitiliste kogemuste vähesus, see, et sidemed revolutsioonilise võitluse avangardiga on nõrgad. Seepärast võtab noorsoo võitlus sageli stiihilise iseloomu ja väljendub poliitiliselt ebaküpsetes vormides. Seda püüavad ära kasutada ekstremistlikud, kommunismile sisuliselt vaenulikud elemendid, vahel aga ka imperialistide otsene agentuur.»

Antikommunismi ideoloogid spekuleerivad mõnede noorsoolii-

kumiste poliitilise ebaküpsusega, provotseerivad «põlvkondade võitlust», võitlust noorsoo ja «vanade» vahel.

Kommunistid hindavad kõrgelt noorsooliikumise tõusu. Nad osalevad aktiivselt selles liikumises, levitavad seal teadusliku kommunismi ideid, kritiseerivad teravalt mitmesuguseid pseudorevolutsioonilisi ideid ja teooriaid. Nad juhinduvad Lenini näpunäitest, et on vaja «hoiduda nende noorsoo valesõprade eest, kes juhivad teda kõrvale tõsisest revolutsioonilisest kasvatusest».[1] Ainult tihe side töölisliikumise ja tema kommunistliku avangardiga võib noorsoole avada tõeliselt revolutsioonilised perspektiivid.

Tänapäeva antikommunism väljendab imperialistliku ideoloogia ja poliitika degradeerumise äärmist astet. Ammu on möödunud need ajad, mil noor progressiivne kodanlus, olles tõusev klass, juhtis edukalt võitlust feodalismi vastu. Tänapäeval on ta reaktsiooniline jõud, kes võitleb aktiivselt sotsiaalse progressi vastu, püüdes ajaloo kulgu tagasi pöörata.

Mõjukas võitlus antikommunismi ideoloogia vastu nõuab marksismi-leninismi teooria sügavat omandamist, tugevust ja printsipiaalsust selle suure õpetuse kaitsmisel ning loovat suhtumist teaduslikusse teooriasse. L. I. Brežnev märkis aruandekõnes NLKP XXIV kongressil: «Kriitika meie teooria ja praktika pihta sihitud kodanlike ja revisionistlike rünnete kohta muutub tohutul määral veenvamaks siis, kui kriitika tugineb ühiskonnateaduste ja marksismi-leninismi teooria aktiivsele ja loovale arendamisele.» Kogu maailma progressiivsed jõud peavad otsustavat võitlust antikommunismi vastu, paljastavad tema ideoloogia ja poliitika rahvavastast olemust. Seda võitlust juhivad edukalt kommunistlikud ja töölisparteid, kes rajavad oma poliitika marksismi-leninismi ja proletaarse internatsionalismi põhimõtetele.

---

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 6. kd., lk. 425.

KOMMUNISM ON INIMKONNA HELGE TULEVIK

Üle saja kahekümne aasta tagasi sõnastasid Marx ja Engels nende poolt loodud uue õpetuse põhimõtted. Kommunism sai rahvusvahelise töölisklassi revolutsioonilise võitluse peaeesmärgiks. Sellest ajast on meie planeedil palju muutunud.

Maailma ühes suuremas riigis, Nõukogude Liidus on üles ehitatud sotsialistlik ühiskond ja ta on üle minemas kommunismile. Maailma kapitalismi vastas seisab sotsialismi maailmasüsteem.

Sotsialismijõudude kasv, kodanliku ühiskonna vastuolude teravnemine, töölisklassi revolutsioonilise liikumise ja rahvusliku vabadusliikumise tõus — see kõik on kaasa toonud maailma kapitalismi positsioonide üldise ja üha süveneva nõrgenemise. Kapitalism on jäädavalt kaotanud oma jagamatu võimu inimkonna üle. Toimub kapitalismi vääramatu üldise lagunemise protsess.

Maailm pole veel kunagi varem näinud nii tormilist ja hoogsat sotsiaalset uuenemist kui meie ajal. Inimkonna elus toimuvad oma ulatuselt ja sügavuselt gigantsed protsessid. Toimub ühiskonna maailma-ajalooline üleminek kapitalismilt sotsialismile ja kommunismile. Tohutu võimsa lainena tõusnud rahvaste revolutsiooniline energia muudab ja kujundab ümber maailma. Puruneb kogu vana ühiskonnakord talle omase ekspluateerimisega, röövsõdadega, tervete riikide ja mandrite rahvusliku ja koloniaalse rõhumisega, rahvaste orjastamisega. Variseb kokku kodanlik maailmavaade, mille põhialused on õõnestatud. Vana taganeb üha kaugemale, inimeste pilkudele avanevad üha selgemalt uue ühiskonna helge hoone majesteetlikud piirjooned. Kommunism sammub võidukalt meie planeedil. Tema külgetõmbejõud ja võimas mõju kasvavad iga päevaga, mõjustades viljakalt inimeste mõistust ning määrates kindlaks nende püüdlusi ja revolutsioonilist tegevust. Kuid vana maailm pole relvi maha pannud. Ta loodab saada revanši teda tabanud kaotuste eest, ja selleks, et murda tema vastupanu, on vaja kõigi rahvaste suuri jõupingutusi. Klassivõitlus rahvusvahelisel areenil ei vaibu, vaid muutub ägedamaks.

Sotsialismile eelnenud inimkonna arenemine kujutab endast vaid tema «eelajalugu». Alles sotsialism paneb aluse inimkonna tõelisele ajaloole. Kommunistlik formatsioon teeb lõpu sajandeid kestnud inimeste jaotumisele klassideks ning likvideerib inimese ekspluateerimise inimese poolt ja rahvusliku rõhumise. Kommunism kehtestab inimeste täieliku sotsiaalse võrdsuse.

Kogu ühiskondliku majanduse plaanipärane organiseerimine võimaldab rahva huvides kõige efektiivsemalt ja ratsionaalsemalt kasutada loodusvarasid, tööjõuressursse ning teaduse ja tehnika saavutusi. Kommunismi ajal viiakse ellu üllas printsiip «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi».

Kommunismi eesmärk on isiksuse igakülgne arenemine. Ta annab inimese käsutusse sügavad teadmised ja täiusliku võimsa tehnika ning teeb temast looduse isanda. See kujuneb inimkonna hüppeks paratamatuse riigist vabaduse riiki.

Tootlike jõudude tohutu tõus ja teaduse arenemine võimaldavad inimkonnal loodust ümber kujundada ning allutada ta maakera kõikide inimeste vajaduste kõige täielikuma rahuldamise ülesandele. Lenin õpetas: «Inimese mõistus on avastanud looduses palju imeväärset ja avastab seda veel rohkemgi, suurendades niimoodi oma võimu looduse üle.»[1]

Juba enne sotsialismi õnnestus inimesel kasutusele võtta oluline osa maismaast, künda meresid ja ookeane. Kuid tootlike jõudude mitteküllaldane areng ja omakasupüüdlikud motiivid, mis määravad ära kapitali suhtumise loodusesse, piiravad looduse kasutuselevõtmise ja ümberkujundamise võimalusi. Seniajani on veel vähe uuritud ja ei kasutata Aasia, Aafrika, Ameerika ja teiste meie planeedi piirkondade tohutuid territooriume. Vähe kasutatakse jõgesid, järvi, meresid ja ookeane, mis moodustavad 70 protsenti maakera pinnast. Veel vähem on tundma õpitud tema sügavusi. Inimkonna ees seisab ülesanne igakülgselt läbi uurida kogu planeet.

Üha reaalsemaks muutub kosmose alistamine, Kuu ja teiste lähemate planeetide uurimine. Nõukogude Liit, avades kosmoseajastu, teeb üha uusi samme Päikese-lähedase ruumi hõlvamiseks.

Tänapäeval hoogustuv teaduslik-tehniline revolutsioon avab ühiskonnaelu plaanipärase organiseerimise korral ammendamatud progressi võimalused. Kuid kapitalism pöörab oma ekspluataatorliku olemuse tõttu need võimalused inimkonna enamiku huvide vastu. Kapital ei säästa oma kasumijahis inimest ega loodust. Ta raiskab röövellikult inimese jõudu ja võimeid ning loodusvarasid. Inimkonna saatusest hoolimata saastab ta maad, õhku ja vett tootmisjäätmetega ning mürgistab suitsu ja gaasidega linnu ja töölisasulaid. Kodanliku maailma valitsejate üleskutseid kaitsta loodust ei kinnitata tegudega, need jäävad silmakirjalikeks fraasideks. Sotsialism ei piirdu deklaratsioonidega, vaid arendab tõelist

[1] *V. I. Lenin.* Teosed, 14. kd., lk. 260.

võitlust heaperemeheliku loodusesse suhtumise eest. Kommunism tagab igal pool loodusvarade ratsionaalse kasutamise ja ümbritseva keskkonna puhtuse ja ilu kaitsmise ning õilistab teda tsivilisatsiooni saavutustega. Kommunistlik ühiskond suudab elanikkonna töö ja olustiku tervistamise, rahva heaolu ja kultuuritaseme tõusu, arstiteaduse uute saavutuste ning kehakultuuri ja spordi arendamise alusel ellu viia laialdase abinõude programmi, mille eesmärk on ära hoida ja otsustavalt vähendada haigusi ning järjekindlalt pikendada inimeste eluiga. Luuakse tingimused, et varasest lapseeast peale kasvatada füüsiliselt tugev noor põlvkond, kellel on harmooniliselt arenenud kehalised ja vaimsed võimed.

Kommunismi võit võimaldab talitseda stiihiaid, kujundada ilmastikku, muuta kliimat, teha kõrbed viljakandvaks, lahendada niisugused majanduse, teaduse ja tehnika maailmaprobleemid, mis tänapäeval ka kõige julgemale mõttele tunduvad fantastilistena.

Kommunism on vabade ja teadlike töötajate kõrgesti organiseeritud ühiskond. Tänu töö iseloomu muutumisele, tema tehnilise varustatuse kasvule ning teadlikkuse kõrgele tasemele kujuneb kõikidel inimestel tarvidus töötada vabatahtlikult, kõigi oma võimete kohaselt ühiskonna hüvanguks. Töö lakkab olemast vaid elatusvahendite allikas. Ta muutub inimesele rõõmu allikaks.

Kommunismi ajal saavutatakse ühiskonnaelu organiseerimise kõrgeim vorm. Riiklus loovutab oma koha ühiskonna omavalitsusele. Rahvuste igakülgse üksteisele lähenemise tulemusena saab teoks nende ühtesulamine ühtseks inimkonnaks.

Kommunismi ajal on kõikidel inimestel võrdne seisund ühiskonnas ja kõige soodsamad töötingimused ning nad võivad aktiivselt osaleda ühiskonna asjade juhtimises. Ühiskondlike ja isiklike huvide ühtsuse alusel kujunevad välja harmoonilised suhted ühiskonna ja isiksuse vahel.

Inimkonna ees avanevad esmakordselt sotsiaalse progressi tohutud võimalused. M. Gorki kirjutas: «Juba nendel aastatel, mil me olime uue maailma lävel, avanes mulle grandioosne pilt maakerast, mis on vaba inimkonna tööga muudetud hiiglasuureks kalliskiviks. Kõikjal linnad-aiad, majesteetlike hoonete asupaigad, kõikjal töötavad inimese heaks tema mõistusega alistatud ja organiseeritud loodusjõud, tema ise aga — lõpuks ometi! — on stiihia tõeline valitseja. Kõik inimesed on targad, ning igaühele on omane isiklik vastutustunne kõige eest, mida teeb tema ja mida tehakse tema ümber. Tehniliselt rikastatud ja sotsiaalselt mõtestatud töö on muutunud inimesele naudinguks.»

Kommunism on ühiskonnakord, kus puhkevad õitsele ja avalduvad täielikult vaba inimese võimed ja anded ning parimad kõlbelised omadused.

Kommunism täidab inimeste kõikidest rõhumise ja ekspluateerimise vormidest ja sõjakolletest vabastamise ajaloolise missiooni ning kehtestab kõikidele maailma rahvastele Rahu, Töö, Vabaduse, Võrdsuse, Vendluse ja Õnne.

Rahu kõigile rahvastele on kommunistliku ühiskonna tähtsaim printsiip. Kommunismi võiduga kogu maailma ulatuses kaovad igaveseks sõjad.

Vaba ja loominguline *töö* kõigile inimestele on uue ühiskonna tähtsaim joon. Ekspluateerimisest vabastatud töö saab rahvahulkade võimete ja annete arendamise peamiseks allikaks. Ta saab kõikide rahvaste ainsaks valitsejaks.

Kõigi tööinimeste tõeline ja üldine *vabadus* hakkab esmakordselt realiseeruma sotsialistliku elukorralduse tekkides ning areneb edasi kommunismi ajal.

Ühiskonna ja isiksuse vabadus on lahutamatult seotud sotsiaalse *võrdsuse* kujunemisega. Kommunistliku vajaduste järgi jaotamise printsiibi kehtestamine, klassi- ja rahvuslike erinevuste, linna ja maa vaheliste sotsiaalsete erinevuste ning vaimse ja füüsilise töö erinevuste likvideerimine toob kaasa kõikide inimeste täieliku võrdsuse.

Vabaduse ja võrdsuse ühiskonnas on kõik inimestevahelised suhted rajatud *vendlusele* põhimõttel «inimene on inimesele sõber, seltsimees ja vend». Vastastikune abi ja üksteisest lugupidamine saavad inimestevaheliste suhete aluseks. Avaneb tee kõige täiuslikumatele inimsuhetele — suhetele võrdsete, vabade, igakülgselt arenenud ja kõrge teadlikkusega inimeste vahel.

Kommunistlik ühiskond loob kindlad alused inimeste *õnnele*. Luua ühiskond, kus ei ole edukat kiskjat ja õnnetut, oma saatust needvat vaest, kes ei tea, mida talle homne päev pakub, milliseid uusi kannatusi see toob, vabastada inimene talle vaenulikest sotsiaalsetest jõududest — see tähendabki tõelist inimlikku õnne.

Kommunism kujutab endast kogu inimkonna eelnenud arenemise lõpptulemust, ühiskondliku progressi kõrgeimat astet. Kõik eesrindlik, mõistlik, mida inimkond on talletanud oma arenemises paljude sajandite vältel, töötatakse kriitiliselt läbi ja võetakse omaks ning see läheb rahvaste poolt loodavasse uude kommunistlikku tsivilisatsiooni. Kommunismile üleminek on tänapäeva ülemaailmse revolutsiooniprotsessi ajalooline peatee.

Inimkonnal on nüüd reaalne sotsialism ja praktikas kontrollitud teadus tema rajamisest. Kommunismi edasine küpsemine ja juurdumine on aja küsimus, kommunismi loojate, miljoniliste töötavate hulkade töö, teadlikkuse, tahte, teadmiste ja energia vili.

Jätkates Oktoobrirevolutsiooni üritust ning toetudes sotsialismi saavutustele, rajavad Nõukogude Liidu töötajad Kommunistliku Partei juhtimisel teid uude sotsiaalsesse maailma. Kommunismi materiaal-tehnilise baasi ehitamine, sotsialistlike ühiskonnasuhete täiustamine ning uue inimese kujundamine on tähtsaimad ülesanded, mida nõukogude inimesed lahendavad. Kommunismi ehitamine on nõukogude rahva suur internatsionaalne kohus.

Kapitalistlike maade tööinimesed ning koloniaalrõhumisest vabanenud ja iseseisvale arenguteele asunud maade rahvad õpivad tähelepanelikult tundma sotsialistliku sõprusühenduse maades

tehtava sotsialistliku ja kommunistliku ülesehitustöö kogemusi ja tulemusi.

Palju eredaid tähti kerkib teaduse taevasse tulevikus, palju uusi hiilgavaid nimesid kantakse inimkonna ajaloo kroonikasse. Kuid mitte kunagi ei tuhmu Karl Marxi, Friedrich Engelsi ja Vladimir Iljitš Lenini nimed, kes seisid kommunistliku liikumise teaduse ja praktika lätete juures ning näitasid inimkonnale kätte tema uue arenemistee. Mööduvad aastasajad ja -tuhanded, toimuvad suured ajaloosündmused, kuid iialgi ei kustu mälestus Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist, mis pani aluse inimkonna uuele, kommunistlikule ajastule. Aeg ei kustuta kunagi mälestust nendest, kes uskumatuid raskusi ületades panid esimesed kivid maailma uude hoonesse, alustasid maakeral inimese nimel inimväärse elu ehitamist.

SISUKORD

ESIMENE OSA

TEADUSLIK KOMMUNISM KUI MARKSISMI-LENINISMI KOOSTISOSA

I peatükk. **Teadusliku kommunismi aine** 5

1. Teadusliku kommunismi koht ühiskonnateaduste süsteemis 6
Marksism-leninism on terviklik õpetus — 6. Teadusliku kommunismi aine — 7. Teaduslik kommunism, filosoofia, poliitiline ökonoomia — 10.

2. Teadusliku kommunismi internatsionaalne olemus ja loov iseloom . . 11
Teadusliku kommunismi internatsionaalne olemus — 11. Teadusliku kommunismi loov iseloom — 12.

II peatükk. **Utoopiline sotsialism** 15

1. XVI—XVIII sajandi utoopilised õpetused 15
Morus (More) ja Campanella — 16. Winstanley, Mellier, Morelly, Mably, Babeuf — 18.

2. XIX sajandi utoopiline sotsialism Lääne-Euroopa maades 21
Henri Saint-Simon — 21. Charles Fourier — 22. Robert Owen — 23.

3. Utoopiline sotsialism Venemaal 24
Revolutsiooniliste demokraatide utoopiline sotsialism — 25. Revolutsioonilised narodnikud — 27.

4. Utoopilise sotsialismi koht ajaloos 29
Teadusliku kommunismi ideeline allikas — 29. Utoopilise sotsialismi ajalooline piiratus — 30.

III peatükk. **Teadusliku kommunismi tekkimine ja tema arenemise põhietapid** 32

1. K. Marx ja F. Engels kui teadusliku kommunismi loojad 32
Teadusliku kommunismi tekkimise ajaloolised tingimused — 32. Sotsialism kui ühiskonna arengu seaduspärane etapp — 33. Proletariaadi ajalooline missioon — 34. «Kommunistliku partei manifest» kui teadusliku kommunismi esimene programmdokument — 36. Teadusliku kommunismi edasiarendamine 1848.—1851. a. revolutsioonide kogemuste põhjal — 37. I Internatsionaal — 39. Utoopilise sotsialismi epigoonide purustamine — 39. Võitlus bakunistide anarhismi vastu — 41. Pariisi Kommuuni kogemuste üldistamine — 42. Marksismi võit töölisliikumises — 44.

2. Leninlik etapp teadusliku kommunismi arengus 45
Kommunistlik partei kui rahva juht — 46. Võitlus narodnikute väikekodanliku sotsialismi vastu — 47. V. I. Lenini võitlus parem- ja «pahempoolse» oportunismi vastu — 48. Esimese Vene revolutsiooni kogemuste üldistamine — 49. Teadusliku kommunismi arendamine uue ajastu analüüsi põhjal — 51. Uue ühiskonna ehitamise juhtimine — 53. III Internatsionaali organiseerimine — 54. Teadusliku kommunismi arendamine NLKP ja vennasparteide poolt — 56.

TEINE OSA

KOMMUNISMILE ÜLEMINEK ON INIMKONNA ARENEMISE TEE

IV peatükk. **Sotsialistliku revolutsiooni teooria. Käesolev ajastu ja ülemaailmne revolutsiooniprotsess** 59

1. Sotsialistliku revolutsiooni ajalooline paratamatus, eeldused ja vormid 59
Sotsialismile ülemineku objektiivsed eeldused — 59. Revolutsiooniline situatsioon — 61. Revolutsiooni liikumapanevad jõud — 62. Võitlus demokraatia eest ja võitlus sotsialismi eest — 63. Revolutsiooni mitterahulik ja rahulik vorm — 65. Ülemaailmse revolutsiooniprotsessi ühtsus ja mitmekesisus — 68.

2. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit kui teadusliku kommunismi ideede triumf 69
Sotsialistliku revolutsiooni leninliku teooria realiseerimine — 70. Sotsialistliku revolutsiooni loovad ülesanded — 72.

3. Käesolev ajastu ja ülemaailmne revolutsiooniprotsess 74
Maaailma ajaloo uus ajastu — 74. Meie ajastu põhivastuolu — 77. Meie ajastu revolutsiooniliste jõudude omavaheline seos — 80.

V peatükk. **Sotsialistlik maailmasüsteem on meie ajastu peamine revolutsiooniline jõud** 83

1. Sotsialistliku maailmasüsteemi kujunemine ja põhjalik jõudude vahekorra muutumine rahvusvahelisel areenil 83
Sotsialistliku maailmasüsteemi kujunemine — 84. Sotsialistliku maailmasüsteemi arenemine — 85. Jõudude vahekorra muutumine sotsialismi kasuks — 87.

2. Sotsialistliku süsteemi juhtiv osa ülemaailmses revolutsiooniprotsessis 89
Kahe süsteemi võistlus — 89. Meie aja võimas jõud — 91.

VI peatükk. **Maailma kapitalismi kriis ja töölisklassi revolutsiooniline liikumine** 96

1. Maailma kapitalismi kriis 96
Kapitalismi üldkriisi uus etapp — 96. Kapitalismi sisemiste sotsiaalmajanduslike vastuolude kasv — 97. Imperialistide omavaheliste vastuolude teravnemine — 99. Kodanliku demokraatia regress — 100. Kodanliku ideoloogia kriis — 101.

2. Revolutsiooniline töölisliikumine 102
Töölisklassi arvukuse, teadlikkuse ja organiseerituse kasv — 103. Proletariaadi klassivõitluse põhilised iseärasused — 105. Võitlus kõigi monopolidevastaste jõudude liidu eest — 107.

VII peatükk. **Rahvuslik vabadusliikumine** 111

1. Nüüdisaegsete rahvusliku vabastuse revolutsioonide koht ajaloos . 111
Koloniaalsüsteemi kokkuvarisemine — 112. Rahvusliku vabastuse revolutsioonide tähtsus ja iseloom — 113.

2. Imperialism on võitlevate rahvaste peavaenlane 115
Imperialismi neokolonialistlik poliitika — 115. USA imperialism kui neokolonialismi peajõud — 116.

3. Rahvusliku vabadusliikumise uus etapp ja mittekapitalistliku arenemise perspektiivid 117
Majanduslik vabanemine kui riigi tähtsaim ülesanne — 117. Kapitalistlik tee kui ajaloo tupik — 119. Mittekapitalistlik areng — 120.

4. Imperialismivastane rahvuslik ühisrinne 123

5. Ideoloogiline võitlus vabanenud maades 126

VIII peatükk. **Sõja ja rahu probleemid ning nüüdisaegne revolutsiooniprotsess** 130

1. Imperialism kui sõjaohu ja maailmasõdade vallapäästmise põhjustaja 130
Nüüdisaja keskne küsimus — 130. Sõdade põhjused ja allikad meie ajastul — 132. Õiglased ja ebaõiglased sõjad — 135.

2. Välispoliitika leninlikud printsiibid 137
Välispoliitika uute printsiipide sünd — 137. Sõja ärahoidmise reaalne võimalus — 138. Lahendada rahvusvahelised probleemid rahulike vahenditega — 142.

3. Võitlus rahu eest ja revolutsiooniline vabadusliikumine 144
Rahulik kooseksisteerimine kui klassivõitluse vorm — 145. Võitlus rahu eest ja ülemaailmne revolutsiooniprotsess — 147.

IX peatükk. **Rahvusvaheline kommunistlik liikumine** 153

1. Kõige mõjukam poliitiline jõud 153
Kommunistliku liikumise jõu allikas — 153. Kommunistliku liikumise põhilised väesalgad — 154. Kommunistlike parteide vastastikuste suhete printsiibid — 156.

2. Poliitilise strateegia ja taktika põhiprintsiibid 158
Strateegia ja taktika määrang — 158. Kommunistliku liikumise peajoon — 161. Võitlus töölisliikumise lõhestatuse vastu — 163.

3. Võitlus kommunistliku liikumise ühtsuse eest 165
Oportunismi tekke põhjused — 165. Oportunismi olemus — 166. Kommunistliku liikumise monoliitsuse eest — 169.

KOLMAS OSA

SOTSIALISMI KUJUNEMINE JA VÕIT

X peatükk. **Kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärk. Proletariaadi diktatuur ja selle vormid** 172

1. Kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgu olemus 172
Üleminekuajajärgu vajalikkus — 172. Sotsialismi ehitamise üldised seaduspärasused ja iseärasused — 173.

2. Proletariaadi diktatuur kui sotsialismi ehitamise peamine tööriist . . 176
Proletariaadi diktatuuri olemus — 176. Proletariaadi diktatuur kui demokraatia uus tüüp — 180. Proletariaadi diktatuuri vormide mitmekesisus — 181. Marksistlik-leninliku partei juhtiv osa proletariaadi diktatuuri süsteemis — 186.

XI peatükk. **Ühiskonnasuhete ümberkujundamine üleminekuajajärgul** 189

1. Sotsialismi majandusliku aluse rajamine 189
Tootmisvahendite natsionaliseerimise poliitika — 190. Proletariaadi diktatuuri majanduspoliitika — 192. Industrialiseerimispoliitika — 193. Koopereerimispoliitika — 194.
2. Klassisuhete muutumine 196
Klassivõitluse vormid — 196. Klassistruktuuri muutumine — 197.
3. Linna ja maa vastandlikkuse likvideerimine 199
Linna ja maa vastandlikkus — 199. Linna ja maa vastandlikkuse ületamise kogemused — 201.
4. Füüsilise ja vaimse töö vastandlikkuse likvideerimine 202
Vaimse ja füüsilise töö vastandlikkus — 202. Sotsialismi võit ning vaimse ja füüsilise töö vastandlikkuse likvideerimine — 204.
5. Rahvussuhete muutumine 205
6. Ühiskonna vaimuelu ümberkujundamine 206

XII peatükk. **Sotsialistlik ühiskond** 208

1. Sotsialism kui kommunismi esimene faas 208
Sotsialism kui mittetäielik kommunism — 208. Sotsialismi kui kommunismi erilise faasi paratamatus — 209.
2. Sotsialismi olemus ja tema organisatsioonilised põhiprintsiibid . . 210
Sotsialistliku majanduse vundamendi rajamisest arenenud sotsialistliku ühiskonnani — 210. Ühiskondlik omandus kui sotsialismi peamine majanduslik alus — 211. Sotsialismi põhiprintsiip — 213. Arvestus ja kontroll kui sotsialistliku ühiskonna funktsioneerimise põhitingimus — 214. Sotsiaalsed ja poliitilised suhted — 216.
3. Sotsialism ja ühiskondlik progress 220
Sotsialismi eelised — 220. Subjektiivse teguri osa sotsialismi eeliste kasutamisel — 223. Sotsialismi vastuolud ja nende likvideerimise teed — 224.

XIII peatükk. **Sotsialistliku maailmasüsteemi arenemise seaduspärasused** 227

1. Rahvaste- ja riikidevaheliste suhete uus tüüp 227
Koostöö arenemise etapid — 227. Majanduslik integratsioon — 229. Poliitiline koostöö ja kultuurisidemed — 224.
2. Võitlus sotsialismimaade monoliitsuse kindlustamise eest 236

NELJAS OSA

SOTSIALISMI ARENEMINE JA ÜLEMINEK KOMMUNISMILE

XIV peatükk. **Sotsialismi kommunismiks ümberkasvamise seaduspärasused** 242

1. Kommunismi kõrgem faas 242
Kommunismi iseloomulikud jooned — 242. Kommunismi võidu võimalikkus esialgu ühel või mõnel maal — 245.

2. Kommunismi ehitamise põhilised seaduspärasused 246
Põhiliste seaduspärasuste universaalne iseloom — 246. Kommunismi kujunemise iseärasused — 248. Sotsialismi täielik ja lõplik võit — 250. Vajadus kindlustada sotsialismi põhimõtteid, selleks et minna üle kommunismile — 251. Kommunismi ehitamise põhiülesannete vastastikune seos — 253.

XV peatükk. **Kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomine ja teaduslik-tehniline revolutsioon** 255

1. Materiaal-tehnilise baasi loomine kui kommunismi ehitamise põhiülesanne 255
Kommunismi materiaal-tehnilise baasi iseloomulikud jooned — 255. Ühiskonnasuhete ümberkujundamise ja isiksuse arengu alus — 259.
2. Tänapäeva teaduslik-tehniline revolutsioon 260
Teaduslik-tehnilise revolutsiooni globaalne iseloom — 261. Teaduslik-tehnilise revolutsiooni põhisuunad — 262.
3. Teaduslik-tehnilise revolutsiooni sotsiaalsed tagajärjed 267
4. Teaduslik-tehniline revolutsioon ja ühiskondliku tootmise efektiivsuse kasv 272

XVI peatükk. **Sotsialistliku ühiskonna klassistruktuur ja sotsiaalse homogeensuse saavutamise teed** 278

1. Sotsiaalsed ja klassierinevused sotsialistlikus ühiskonnas 278
2. Sotsialistliku ühiskonna kommunistlikule sotsiaalsele homogeensusele liikumise teed 281
Omandussuhete täiustamine — 281. Töö muutumine esmaseks eluvajaduseks — 283. Materiaalne huvitatus — 285. Vajaduste järgi jaotamine — 287.
3. Sotsiaalne homogeensus ja kommunistlik võrdsus 288
Ühiskonna sotsiaalse struktuuri evolutsioon — 288. Kommunistlik võrdsus ja ühiskonnaelu mitmepalgelisus — 290.

XVII peatükk. **Linna ja maa ning vaimse ja füüsilise töö oluliste erinevuste likvideerimine** 292

1. Linna ja maa sotsiaalsete, majanduslike, kultuuriliste ja elukondlike erinevuste likvideerimine 292
Kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomine kui linna ja maa sotsiaalsete erinevuste likvideerimise tähtsaim tingimus — 293. Põllumajandusliku töö muutumine industriaaltöö eriliigiks — 294. Sotsialistliku omanduse kahe vormi arenemine ja teineteisele lähenemine — 295. Linna ja maa kultuuri ja olustiku erinevuste likvideerimine — 298.
2. Linna ja maa tulevikuperspektiivid 300
3. Vaimse ja füüsilise töö oluliste erinevuste likvideerimine 303
Vaimse ja füüsilise töö erinevuste olemus — 303. Tootmise automatiseerimine kui füüsilise ja vaimse töö ühendamise materiaalne alus — 304. Tegevusala vahetamine — 306. Töötajate kultuurilise ja tehnilise taseme tõus — 308.
4. Kõigi ühiskonnaliikmete loov ühiskondlikult vajalik töö 309

XVIII peatükk. **Sotsialistliku ühiskonna poliitiline organisatsioon** . . 311

1. Sotsialistlik riik kui kommunismi ehitamise ja sotsialismi saavutuste kaitsmise peamine tööriist 311
Üldrahvaliku riigi peamised ülesanded ja funktsioonid — 311. Riigi kaitsevõime kindlustamine — 313.

2. Sotsialistliku demokraatia arendamine 315
Sotsialistliku demokraatia mõiste — 315. Nõukogude osatähtsuse suurenemine — 317. Rahvahulkade osavõtt rahvamajanduse juhtimisest — 318. Riigiaparaadi ja rahvakontrolli täiustamine — 319. Ühiskondlike organisatsioonide osatähtsuse tõus ja vahetu demokraatia arenemine — 320.

3. Sotsialistlikult riikluselt ühiskonna kommunistlikule omavalitsusele . 322

4. Kommunistliku Partei osatähtsuse kasv 325
Poliitilise joone väljatöötamine — 325. Rahvahulkade organiseerija ja kasvataja — 326. Partei demokraatlik struktuur — 328. Küsimuste arutamise vabadus ja tegevusühtsus — 329.

XIX peatükk. **Sotsialistliku ühiskonna teaduslik juhtimine** 331

1. Ühiskonna juhtimine on objektiivne paratamatus 331

2. Sotsialistliku ühiskonna teadusliku juhtimise objektiivsed alused ja olemus 334
Teadusliku juhtimise objektiivsed alused — 334. Teadusliku juhtimise olemus — 335.

3. Juhtimise põhilised funktsioonid ja subjekt 336
Juhtimise subjekt — 336. Juhtimise põhifunktsioonid — 338.

4. Teadusliku juhtimise leninlikud printsiibid 340

XX peatükk. **Sotsialism ja rahvuste arenemine** 347

1. Sotsialistlike rahvuste õitseng ja üksteisele lähenemine 347
Kaks ajaloolist tendentsi rahvusküsimuses — 347. Rahvuste arenemise ja üksteisele lähenemise majanduslik alus — 350. Rahvuste sotsiaalse ja poliitilise ühtsuse tugevnemine — 351. Rahvuste vaimse palge arenemine. Rahvuskultuuride üksteisele lähenemine — 353.

2. Klassi- ja rahvuslike huvide ühendamine. Internatsionalismi ja patriotismi ühtsus 356

3. Inimeste internatsionaalse ühtekuuluvuse uute vormide tekkimine . . 360
Nõukogude rahvas kui uus ajalooline inimeste ühendus — 360. Rahvuste tulevik — 361.

XXI peatükk. **Olustik ja perekond sotsialismi ajal** 364

1. Sotsialistlik olustik 364
Olustiku sotsiaalsed alused sotsialismi ajal — 364. Aineline heaolu ja olustiku ühiskondlike vormide arenemine — 366. Olustiku vaimsed alused — 368.

2. Kommunistliku olustiku kujunemise teed ja põhilised jooned . . . 370
Kommunismi materiaal-tehniline baas ja muutused olustikus — 370. Olustiku edasine ühiskonnastamine — 371. Inimestevaheliste kommunistlike suhete kujunemine olustikus — 372.

3. Perekonna arenemine 373
Perekonna sotsiaalne olemus — 373. Uue perekonna kujunemine — 376. Sotsialistlik perekond — 377. Kommunistliku perekonna põhijooned — 379.

XXII peatükk. **Sotsialistliku ühiskonna vaimne kultuur** 381

1. Kultuurirevolutsioon 381
Kultuurirevolutsiooni sisu ja ülesanded — 381. Sotsialistliku kultuuri erijooned — 384. Inimeste uus vaimne pale — 385.

2. Kommunism ja teadus 387
Teaduse muutumine otseseks tootlikuks jõuks — 387. Uue ühiskonna teaduse jooned — 389. Ühiskonnateaduste osatähtsuse suurenemine — 390.
3. Kunst ja kirjandus 392
Kunst kuulub rahvale — 392. Kommunismi kultuur — 396.
XXIII peatükk. **Isiksuse arenemine. Töötajate kommunistlik kasvatamine** 399
1. Humanism tegelikkuses 399
Sotsialistliku ühiskonna isiksuse jooned — 399. Isiksuse vabadus ja vastutus — 403. Isiksus, kollektiiv, ühiskond — 406.
2. Kommunistlik kasvatus 407
Kasvatuse sotsiaalne ülesanne — 407. Võitlus vaenuliku ideoloogia vastu — 409. Kommunistliku kasvatuse põhisuunad — 411.
3. Isiksuse igakülgne arenemine kui kommunistliku ühiskonna eesmärk . 417
XXIV peatükk. **Antikommunism kui imperialismi peamine ideoloogiline ja poliitiline relv** 420
1. Tänapäeva antikommunismi olemus 420
Antikommunismi peamine sisu — 421. Antikommunismi põhilised eriliigid — 423. Antikommunism ja kodanliku ühiskondliku mõtte kriis — 424.
2. Tänapäeva antikommunismi kontseptsioonide kriitika 425
Müüt «marksismi rahvuslikust pluralismist» — 426. «Deideologiseerimise» kontseptsiooni olemus — 428. «Konvergentsiteooria» — 428. Antikommunism, revisionism ja reformism — 433. Antikommunism ja noorsooliikumine — 434.
Kommunism on inimkonna helge tulevik 436

НАУЧНЫЙ КОММУНИЗМ. На эстонском языке. Издательство «Ээсти раамат», Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja H. Haug. Kunstiline toimetaja L. Kruusmaa. Tehniline toimetaja M. Tammes. Korrektorid M. Amon ja S. Aron. Laduda antud 30. XI 1972. Trükkida antud 15. II 1973. Paber 60×90/16. Trükipoognaid 28,0. Arvestuspoognaid 31,71. Trükiarv 4000. Tellimise nr. 5841. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2. Hind 93 kop.

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00458307 8